

KEDVENC NÉPMESÉIM
MY FAVOURITE FOLK TALES

Kiadja a DIDAKT KFT., Debrecen
Felelős kiadó a DIDAKT KFT. ügyvezetője

Jelen kiadvány a HURO/0801/124. sz. projekt részeként,
az EURÓPAI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ALAP
és a MAGYAR KÖZTÁRSASÁG társfinanszírozásával,
a MAGYARORSZÁG-ROMÁNIA HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSI PROGRAM
keretében valósult meg.

A kötet kereskedelmi forgalomba nem kerül.

Fordítók EDIT SEEL és NAGY GABRIELLA ÁGNES
Idegen nyelvi lektor GEORGE SEEL
Szaklektor DR. BICZÓ GÁBOR egy. hab. doc.

© szerzők, 2010.

ISBN 978-963-89167-0-9

Tördelés DIDAKT KFT., BORÍTÓTERV DALLOS CSABA
Nyomdai munkák CENTER-PRINT KFT., Debrecen

KEDVENC NÉPMESÉIM

MY FAVOURITE FOLK TALES

(A hangok sokfélesége / The Multiplicity of Voices)

meseszöveg-gyűjtemény és tanulmányok /
a collection of tales and studies

A meséket válogatta, szerkesztette,
jegyzetekkel ellátta és a tanulmányokat írta /
tales selected, edited, and studies written by:

BÁLINT PÉTER

Hajdúböszörmény

2010

TARTALOM / CONTENTS

	Kedvenc népmeséim (<i>Előszó</i>) 7
	My Favorite Folk Tales (<i>Foreword</i>) 11
I.	Az aranyhajú két testvér 16
	Az aranyhajú ikrek (<i>Fedics Mihály mesél</i>) 29
	Két szem magyaró 33
	Az aranyhajú ikrek (<i>Széki népmesék</i>) 36
	Az aranyhajú gyermekek 39
	Világvámosa 57
	Az árva asszon 68
	A boldogtalan királynő 70
	The Twins With the Golden Star 74
	MESE A MESÉBEN: A MEGKETTŐZŐDÉS HERMENEUTIKÁJA 81 (<i>az emlékezés és a nyelv „labirintusában”</i>)
	THE EMBEDDED TALE: THE HERMENEUTICS OF DUPLICATION 103 (<i>Within the “labyrinth” of memory and language</i>)
II.	Az elátkozott királyfi, aki sündisznó volt 138
	Medvebocs királyfi 135
	A bíka menyecske 137
	A kígyó, a király veje 142
	A kígyó-vőlegény 160
	Az egérré változott tündérlány 165
	The Serpent Prince 167
	A „VOLT-VAGYOK” MEGJELENÍTÉSE A MESÉKBEN 185 (<i>az „elátkozott” sündisznó/fiú narratívák hermeneutikája</i>)
	THE MANIFESTATION OF ‘I WAS-I AM’ IN FOLK TALES 205 (<i>The hermeneutics of the hedgehog/boy narratives</i>)

- III. A gonosz anya ❷ 228
 A gonosz mostoha ❷ 229
 Pištuka ❷ 232
 Mindenki segít, csak az anyja üldözi ❷ 235
 A két árva ❷ 244
 The Bad Mother ❷ 250
 AZ ANYA HALÁL-ASPEKTUSAI A NÉPMESÉBEN ❷ 255
 („A tied vót, de te elvetötted”: a gonosz anya hermeneutikája)
 ASPECTS OF THE MOTHER DEATH IN THE FOLK TALE ❷ 287
 (“Life was yours, but you threw it away”: the hermeneutics
 of the wicked mother)
- IV. A feketebéli király ❷ 324
 Az elvarázsolt királykisasszony ❷ 358
 Az aranymadár ❷ 365
 A VARÁZSLÓ ÉS SÓVÁRGÓ TEKINTET ❷ 375
 (a „hűtlen feleség”- típusú cigány népmesék hermeneutikája)
 THE MAGICIAN AND THE DESIRING GAZE ❷ 397
 (The Hermeneutics of Gypsy Tales of the “Unfaithful Wife” Type)
 Mesegyűjtemények ❷ 419

KEDVENC NÉPMESÉIM

(Előszó)

A kedvenc népmeséim cím akár egyfajta olvasócsalगतó reklámfogásként is értelmezhető volna: egyszerű, lényegre törő és meghitt is egyszerre az összetétel. Ám ennél a „beharangozásnál”, figyelemfelkeltésnél jóval többről van szó esetünkben. Közelebb járunk az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy hír-adás és ébresztgetés is e kötet, mivel a régóta „holt anyaggá”, alig-alig ismert, „elfeledett kincscsé” vált közös hagyomány feltámasztásáról és interpretálásáról igyekszik tanúságot tenni. KERÉNYI Károly *Görög mitológia* előszavának logikáját követve, a címben feltűnő birtokviszonyt szeretném először is megvilágítani. A népmeséim szófordulattal ugyanis nem a kárpát-medencei etnikumok mesekincsét akarom kisajátítani, e sokszínű forrásanyagot még csak szűkíteni sem kívánom a magyar mesekincsre; épp ellenkezőleg, az évszázados együttélés során létrejött „közös hagyományt”: annak hasonlóságát és eltérését szeretném érzékletessé tenni a más-más közösségből származó variánsok bemutatásával. Viszont azt sem tagadhatom, amit KERÉNYI mond: „A szubjektív tényező (...) semmiképp sem zárható ki. A mitológia bemutatása mindig eleve interpretáció, és minden interpretáció a bemutató személy fogékonyságától függ”. Esetünkben nem pusztán a válogatás és bemutatás: interpretáció; az általam elkülönített négy „blokkot” egy-egy szöveghermeneutikai tanulmány (interpretáció) kíséri magyar és angol nyelven. Továbbá a cím elárulja azt is, hogy csak *népmeséket*, tehát valaha oralitásban terjedt, szakemberek által összegyűjtött és kötetekbe rendezett variánsokat olvashatunk itt. Ezek pedig egyenként és „bokorba” válogatva is valóban a kedvenceimé váltak, mert az interpretálás során a kezemre játszottak, hogy a HEIDEGGER-i „halálhozviszonyuló-lét” és a LÉVINAS-i „arc és beszéd” aspektusából a mesei szituációkat új-másféle fenomenológiai szempontból közelíthessem meg.

Az elmúlt években szerencsém volt pedagógusjelölteknek, néprajzosoknak és szabad bölcsészeknek tanítani a Kárpát-medencében együtt élő népek mesekincsét. Sőt, egy ugyanazon félévben tanítottam nappali és levelező tagozatos hallgatókat, illetve már diplomás szakembereket, akik közül többen is évtizedes tapasztalattal rendelkeztek a népmese illetve más folk-narratívák oktatása terén. De még ők is megdöbbenek az alábbi gyűjteményben közreadott mesék hallatán, amiből egyértelműen arra következtethettem, hogy alig-alig ismerik az „igazi” népmesét, helyette „irodalmiasított” vagy kisgyermekeknek „átdolgozott” változatokat, többnyire műmeséket olvasnak/tanítanak. A továbbiakban a „sokszínű” (olykor más-más etnikumhoz tartozó) hallgatóság körében szerzett néhány markáns tapasztalatomról kívánok szólni, melyek

megvilágítják azt a szándékomat is, hogy miért is válogattam, szerkesztettem e szöveggyűjteményt, s mire szolgál egy ilyesfajta forrásanyag.

I.

Bár az elmúlt évtizedekben igazán jelentős számban jelentek meg népmesei (kiváltképp is cigány népmesei) gyűjtemények, többek közt néprajzosok, irodalmárok, nyelvészek briliáns előszavával, mára jobbára elfogytak ezek a kiadványok és antikváriumokban is bajos beszerezni őket. Miként az is igaz, hogy ebben a szöveggyűjteményben említett mesekötetek egy részét a szomszédos országokban adták ki, s eleve csak korlátozott példányszámban kerültek be hozzánk. Az oktatáshoz pedig elengedhetetlen a mesegyűjtemények beszerzése, megléte a könyvtárakban, hogy örökké „kéznél lévők” legyenek e források, mind a felsőoktatásban részt vevő hallgatók, mind a gyakorló pedagógusok, mind pedig a laikus szülők/olvasók számára. Elsősorban is ezt a hiányt szeretném valamelyest pótolni, ráadásul tudatosan, néhány mesetípus szerint válogatott mesék összeállításán keresztül. Az ilyesfajta válogatásnak az is lehet a célja, hogy könyvek devalvációjának vagy aura-vesztésének korában (miként erre BORGES és BENJAMIN hívta föl a figyelmünket), amikor már egyetemiisták is alig-alig olvasnak, elsősorban is segítsen a szövegek elérhetőségben, segítsen számukra az alig vagy egyáltalán nem ismert mesevariánsok közötti tájékozódásban.

Talán sem a szakemberek, sem a laikusok számára nem haszontalan, ha a korábbi szöveg-kiadási gyakorlat helyett (mely a gyűjtés helyszínét és a lokális közösség reprezentánsait vette alapul), más fajta szempontokat figyelembe véve adunk közre mesegyűjteményeket. Jelen esetben markánsan négy típus és mifelénk „rokonnak”, a franciáknál „szomszédosnak” nevezett típusok variánsai adják a gyűjtemény anyagát. Látható, hogy nem feltétlenül, nem kizárólagosan ragaszkodtam az AARNE-THOMSON-féle mesekatalógusban jelzett mesék egy-egy variánsához, amikor a négy „blokk” egyikébe vagy másikába beválogattam őket. Elegendő volt, hogy egy-egy variáns olykor a szerkezetében, olykor csak egy elsőrangú elemében a közismert négy típus egyikéhez sorolható legyen: kiváltképp is igaz ez a IV. blokkra, melybe a ”hűtlen feleség”-típushoz tartozó vagy az én interpretálásomat segítő variánsok kerültek.

A tapasztalat is azt mondatja, a hallgatók és a pedagógusok munkáját is megkönnyíti, ha egy efféle tematikus szöveggyűjteményt adunk ki, melyből a mesetípusok és a variánsok közötti hasonlóságok és eltérések, motívum cserélődések és egzisztencia-

karakter változások könnyebben kitapinthatók és feltárhatók. E válogatás közreadásával egyfelől pótolni iparkodom a hiányzó, mára már fel nem lelhető köteteket és a sok-sok mesemondó közösségben megőrzött egyéni „ízeket”. Másfelől a tudatos válogatás révén szignifikáns variánsokat illesztetek egymás mellé, hogy az összehasonlító forráselemzés munkáját segítsem. Megfontolásra érdemesnek véltem a JAKOBSON és HONTI által támasztott igényt, hogy tudniillik minél több variáns vegyünk górcső alá, mivel csak így tudjuk a történelmi-földrajzi, a poétikai-narratológiai, a mitikus-lélektani, nyelvi-szemantikai szempontokat kellően érvényesíteni.

Mivel e szöveggyűjteményben valamennyi variáns írott formában jelenik meg, szükségképpen nem is járhatok el másként, minthogy a meséket szöveghermeneutikai aspektusból összegző tanulmányokban mutatom be. Ezzel a hermeneutika lényegére: *az értés és értelmezés* együttesére, egymásból következőségére, másfelől a szövegelemzési és forráskritikai eljárás lehetséges voltára hívom föl a figyelmet.

A közreadott mesevariánsok gyűjtési helye és a mesemondók származása pontosan mutatja azt a multi-etnikus „sokszínűséget”, melyet a Kárpát-medence történelméből és az együtt élő etnikumok évszázados hagyományából nyomon követhetünk. A térségben megőrzött és összegyűjtött folk-narratívák mindegyike magán viseli a „kölcsonhatást”, melyről GYULAI Pál az 1862-ben a *Magyar népmesék* tanulmányában írt, s amelyről a népzene terén BARTÓK és KODÁLY is hírt adott.

Valamennyi mesevariáns esetében igyekeztem bemutatni lábjegyzetben azokat az információkat, melyeket az eredeti gyűjtő, vagy a későbbi kötet-szerkesztő jelezni vélt fontosnak. Ezeket a megjegyzéseket idézetben közöltem, s mögötte a zárójelbe tett oldalszám a kommentár kötetben fellelhetőségének helyét mutatja.

dr. habil BÁLINT Péter
tanszékvezető főiskolai tanár

MY FAVORITE FOLK TALES

(Foreword)

‘My Favourite Folk Tales’ could also be understood as a kind of advertising slogan: simple, straight to the point, and friendly all at once. However, in our case it is much more than simply the call of a ‘ringing bell’. In fact it would be more accurate to describe this volume as both an announcement and a wake-up call, since the intention behind it bears witness to the resurrection and interpretation of a common tradition which has long since been a ‘dead branch’, almost unknown, indeed a forgotten treasure. Following the logic of the foreword of Károly KERÉNYI’s *Greek Mythology*, I would like to emphasise the personal nature of the choice. With the title *My Folk Tales* I do not wish to own the tale treasury of the various ethnic groups in the Carpathian Basin, nor do I wish to restrict the richly-varied source material to Hungarian tales; quite the contrary, it is the ‘common tradition’ which has emerged over the centuries which I would like to bring out by introducing the variants originating from different communities. However, I cannot deny what KERÉNYI noted: “The subjective factor (...) can in no way ever be excluded. Presenting mythology is always an interpretation, and all interpretations depend on the bias of the individual who presents them.” In our case it is not just a selection and introduction, but also an interpretation, with four textual-hermeneutic studies (interpretations) in Hungarian and English for each of the four ‘blocks’ I have identified. The title also reveals that we are only dealing with folk stories, i.e. variants of tales spread orally, collected and published by experts. These are individually selected and ‘grouped together’ and really have become my favourites, since during the interpretation they played around in my hands until I was able to approach the situations of the tales from the perspective of a new type of phenomenology, from the perspectives of HEIDEGGER’s ‘Being-towards-death’ and LÉVINAS’ ‘face and speech’.

Over the last few years I have had the good fortune as a professorial candidate, a folklorist and a free academic to teach the tale treasury of the peoples living together in the Carpathian Basin. Indeed in the same semester I taught full- and part-time students and already graduated experts, many of whom had decades of experience in teaching in the fields of folk tales and other folk narratives. But even they were amazed to hear the tales collected here, which makes it clear to me that they hardly knew the ‘true’ folk tale, but rather read and taught ‘literated’ variants or those ‘reworked’ for children; in other words, artificial tales. In what follows I would like

to speak about some of those defining experiences acquired among the ‘multiple’ listeners (often from different ethnic groups), which also serves to clarify the reasons why I selected and edited this tale collection, and what purposes this resource material can serve.

I.

Over the last decades a truly significant number of folk tale collections have appeared (exceptionally also Gypsy folktales), often accompanied by brilliant introductions from folklorists, literary theorists and linguists; however, these collections have become rarer, and it is becoming difficult to find them even in second hand bookshops. Although it is true that some of the volumes of tales mentioned in this collection have been published in neighbouring countries, they naturally have reached Hungary only in a limited number. In order to teach, it is, however, vital to collect tales, to sit in libraries, to be eternally ‘within reach’ of the sources, for students of higher education, for practical teachers and for lay readers and parents alike. It is this gap which I wanted most of all to fill in some way, and to fill consciously by collecting together tales according to certain tale types. Another aim of a selection such as this is that, in an age characterised by the devaluation of the book and the loss of its aura (as both BORGES and BENJAMIN have pointed out), when even university students hardly read, it should help to make the texts accessible, and help people to become familiar with tale variants that are hardly known, or perhaps not known at all.

It is perhaps of some use, for experts and non-experts alike, if instead of the former practice of publishing texts (which was based on the place of collection and the local community), we were to publish tale collections adopting a different starting point. In the present case we have concentrated for our collection on variants of four types and their ‘relatives’, or what the French refer to as their ‘neighbours’. It is obvious that I have not unconditionally or exclusively stuck to variants of types featuring in the AARNE-THOMSON catalogue, when allocating a tale to one or other of the four ‘blocks’. It was sufficient if the organisation, or the primary element, of each variant could be assigned to one of the commonly recognised four types: this is particularly true of the fourth block, which features the ‘unfaithful wife’ as a type, or variant according to my interpretation.

Experience tells us that the students’ and teachers’ work will be made easier if we provide a thematic collection of texts which allows them to experience and discover

easily the similarities and differences existing between tale types and variants, and the changes in motifs and the existential character of the tales. In publishing this selection I wanted, on the one hand, to replace those volumes which are missing and no longer available, as well as the individual 'flavours' preserved in the many different tale-telling communities. On the other hand, by careful choice I attempted to place significant variants next to each other, to help with the comparative analysis of sources. In my approach I considered it worth trying to satisfy the demands laid down by JAKOBSON and HONTI, according to which the more variants we study, the better, since only in this way can we judge appropriately the historical-geographical, poetical-narratological, mythical-spiritual and linguistic-semantic aspects

Since this collection of texts features all the variants in a written form, I cannot do other than provide accompanying studies detailing the textual-hermeneutic aspects of the tales. The essence of the hermeneutics is that I intended to focus attention on the inseparable link between understanding and analysis, and their interdependence, as well as the possible methods of textual analysis and a critical approach to sources.

The places where the tale variants published here were collected and the ethnic origin of the tale tellers is a clear indication of the multi-ethnic 'variety' which is traceable through the history of the Carpathian Basin and the centuries old traditions of the ethnic groups who live here together. All of the folk-narratives preserved and collected bear the 'mutual influence' about which Pál GYULAI wrote in his Hungarian Folk Tales study of 1862, and which BARTÓK and KODÁLY made widely known in the field of folk music.

In all of the tale variants I tried to include in the footnotes the information which the original collector or the later editor of a volume of tales considered important. These notes I place in quotation marks and after them the page number in brackets in which they can be found in the commentary volume.

Péter BÁLINT
Head of Department, Professor Dr. Habil.

I.

AZ ARANYHAJÚ KÉT TESTVÉR¹

Vót egy kirájfí. Elgondolta magát, hogy meg is kéne nősulni. Majd osztán a lovászával összebeszél: «Mennyünk világot próbálni!» Elindultak űk osztán, jöttek-mentek ország-on-világon, rátanáltak oszt egy ország-on egy kiráji palotára, ahogy mentek a városon.

Megsejtette a kirájfí is, hogy kiráji palota. Három kisasszony pediglen onnet lefele nézett. Mikor közelettek oda, azt mongya a lovásának: «Hallod, csendesen gye-re. Én el fogok előttök nyargalni, majd amoda meg foglak várni, te pediglen hallgasd meg itt, mintha nem is hozzám tartozál,² hogy mit fognak felőlem mondani.» Avval enyargalt a kirájfí.

Ű meg ott jött-ment errül is-arrul is, ott szádorgott.

Azt mongya a legvénebbik: «Héj, - azt mongya, - ha éngem az a kirájfí elvenne feleségül, egy száll kenderbül egész országát, katonaságát eltartanám ruházattal.» Majd a másik középső megin feleli rá: «Héj, - azt mongya, - ha éngem elvenne, én meg - azt mongya - egy szem buzából eltartanám az egész országát, katonaságát kenyérnek-valóval.» Azt mongya a harmadik: «Héj - azt mongya - ha éngem elvenne, szülnék ojan két aranhajú gyermeket, hogy széles ez világon, bű Magyarországon annak párja nem vóna!» Befejezte a három kisasszony a beszédet, nincsen tovább.

Akkor a lovász megsarkantyúzta lovát, ényargalt, oda, ahon a kirájfí várta. «No, - azt mongya, - hát mit hallottál?» «Hm, még ezt furcsa - azt mongya, - el is gondolni, ha ez igaz lenne.» «Mégis!» - azt mongya. «A legvénebbik azt felelte: Ha elvenne az a kirájfí éngem feleségül, hát - azt mongya, - egy száll kenderbül eltartanám az országát, katonaságát ruházattal.» «Hm, ez szép, derék!» - azt mongya. «Azt mongya a másik, a középső: ,Hej, - azt mongya, - ha éngem elvenne, egy szem buzából az egész országát, katonaságát eltartanám kenyérnek valóval.» «Ez is szép, - azt mongya, - megjárja.» «Azt mongya a harmadik: ,Hm, ha éngem elvenne, szülnék ojan két aranhajú gyermeket, széles egy világon, bű Magyarországon annak párja nem vóna.» «Ejnye, ez is derék!» - azt mongya.

1 In.: *Fedics Mihály mesél* (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri ORTUTAY Gyula) Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 109-129. AaTh 707. (ORTUTAY jegyzetei e meséről 388-390.)

2 Bizonytalan, hibás ejtés 'tartoznál' helyett.

«Hallod, - azt mongya, - ruházatra nekünk ojan nagy szükségünk nincsen, se kenyérnek valóra, de mán ez, ez szükséges, két aranhajú gyereket szülni. Hát tudod mit? Mennyünk vissza. Oszt te el leszel foglalva lent, hiánságod nem lesz. Én pedig len felmennyek hozzájok az emeletre. Itt osztán én egygyformán fogok nekijek udvarolni, szeretgetni, majd addig míg én nem gondolok egyebet, hogy haza is kéne mán menni vagy jobbrul, vagy balrul. De nem tudom a három közül, hogy mejik is az. Majd én osztán üzenek le néked, fel fogol jönni egy pohár bort innya. Hát akkor ki fogod jelezni, hogy mék lesz az. Addig egygyformán udvarolok nekijek, egygyformán szeretgetem űköt.»

Na jól van, hát ott egyyet-mášt mint ojan feljön, udvarolnak, hogy minden beszéd felfojnak. Eccer osztán odakerül a dolog, hogy mán máskép is kén fordítani a dógot. «Hej, - azt mongya, - még a lovászomrul el is felejkiztem! Még én annak egy korty pohár bort nem attam.» «Hej, kérem, van annak minden, van annak ez, van annak az!» «Én nékem nem az a hitem! az, ha én tötöm néki és akkor tudom, hogy iutt.» Hát nem vót maraccság, csak muszáj vót felhívni.

Felhívták osztán: «Gyere mán, gyere mán, - azt mongya, - el is felejkiztem rullad, igyál egy pohár bort.» Kitötötte néki a bort, felvette a poharat, felköszöntötte egygyformán mindre, akkor arra az egygyre ráköszöntötte: «Išten éltesse a mi gazdasszonyunkat, sokájig éjjen ez világon!» Akkor megitta a pohár bort.

Akkor aztat különösen udvarolt neki, annyira-mennyire ment a dolog, hogy mán lejárt az üdejük, haza is kéne menni. Mingyárt azután láttak, hogy megesküdnek. Mivelhogy meg is esküttek és így takaroson elindultak hazafele. De mind a két nénye ment vóna vélük, de ű azt monta, ne jöjjenek, ne izéjjenek, maraggyak itt. De nem, de így, de úgy, mégis ez a Szembuzás³, ez addig siránkozott, addig, hogy megsajnálta a kiráj, mer mán kiráj lett, nem kirájfi, mer házas vót: «Hadd jöjjön, no, hadd jöjjön, hadd jöjjön, tejjen be a kedve.» Elmentek osztán haza. Hát otthon, mint kiráj, hát osztán kormányzott, minden. Egy kis üdö múlva, nem sok üdö múlva hadat üzent neki egy másik kiráj. De mán oszt viselős maradt az új asszony.

Oda van a háborúba, oda van a háborúba, addig-meddig, addig-meddig, hogy elérkezett az óra, hogy a fíjatalasszony meg is szaporodott. De vót egy vén vasorrú bába, bejáratos vót az udvarba. Hát az valahogy összeszúrta a Szembuzással a levelet, hogy hogy kén ezt a fíjatalasszonyt elsikkasztani, hogy a (Szem) Szembuzás lenne a felesége. Vagy pediglen a vasorrú bába szerette vóna a jányát, mert neki is vót

3 Ez lesz az állandó neve a „középső” lánynak, aki velük ment: a név értelmét a bevezetőben mondott ígérete adja.

egy jánya, hozzátukmálni. De azt mán azt gondolta, hogy ezt nem teheti, mert ez van itt, ez az első.

Leszaporodott a fiatal menyecske, meg is szülte a két aranhajú gyermeket, hát hogy a vasorrú bába vót a bába, a gyereket féretette. Éppen akkor fiazzott egy kopókutya, két kopóköjköt fogott alá, ezt meg elsikkasztották, nem is látta. «Na, micsinájjunk vele?» «Belelököm, - azt mongya, - a szilaj guja közzé, összegázojja, összetapossa.»

Ott mingyán a bika feleli a teheneknek: «Akki szoptatós, szoptassa, aki meddő, melegícse, a mi kirájunk gyermekének valami bántása ne legyen!» Addig-meddig, addig-meddig de szépen nevekettek. Maj üdövel: «Megyek is mán, - azt mongya, - megnézem, mi is történt vélek?» Hát ott fekütt a tehény oszt a szőri alatt jáccanak a csecsivel a tehennek. Mingyárt szeg ütődött a fejébe: «Na, itt mošt mán mi is lesz velünk?» Bemegyén, mongya a Szembuzásnak: «Itt bajba vagyunk!» «Hogy-hogy?» «Élnek a gyerekek, mán hogy jáccanak, hogy ízélnek itt a tehen csecsivel mind!» Ott jáccik a két gyerek. Na oszt «Ajajaj, - azt mongya, - mit is csináltunk mošt, mi is lesz velünk? Na, de még teszek egy próbát!»

Kihozta onnat a gyerekeket, belökte a szilaj miénes közzé. Majd azok összetapossák! majd! Ott is csak a csödör mingyárt felelte: «Vigyázzatok! Akki szoptatós, szoptassa, aki meddő, melegícse, a mi kirájunk gyermekének valami sérülése, bántása ne legyen.» Hát mingyárt osztán igazgatták ott, lefekütt, aki szoptatós vót, osztán a meddő meg ott rijjogott lábára, melegítették. Csakhogy nevedett szépen a két gyerek. Odakerült oszt a dolog: «Megyek mán, - azt mongya, összebeszél az izével, - megnézem, hogy hogy is van mán?» Hát még még különbek lettek mán a gyerekek. Mán még birkóznak, jáccanak a, a, a kancákkal. «Jaj, jaj, - bemegyén, óbégat, sír, - mit tettünk mošt?» «Hogy-hogy?» «Nincs annak a gyerekeknek semmi bántása, amijen gyönyörűk azok, ojat nem lehet látni!» «Éjnye, ejnye, - azt mongya, - mi is lesz ez, hogy is csinájjuk mán? Na, még teszek egy próbát, belököm, - azt mongya, - a kocák közzé, azok széjjeltépik.»

Oda is behajította, ahun... - köhhentenék eggyet⁴ – behajította a kocák közzé. Ott is a kan mingyán: «Akki szoptatós, szoptassa, aki meddő, melegícse, a mi kirájunk gyermekének valami bántása ne legyen.» Mingyárt a gyerekeket a kocák körülfogták, szoptatták, minden. Jáccottak, bírkóztak, beszélgettek, mán minden, hancuzott a két gyerek. Megyén eccer megént oda. «Megyek mán, megnézem, - azt mongya, - hogy mi történt vélek.» Hát még nem is lehetett ojan gyönyörűséget látni, mint az!

4 Fedics bácsi félt, hogy a mikrofon előtt nem szabad köhögni, ezt a mesét ugyanis hang-
lemezre vettük, ezért kérdezte közbevetőleg s csak intésemre, a köhögése után folytatta
a mesét.

Bemegyen, sír: «Mit is tettünk most! halál fejünkön, előttünk víz, utánunk tűz! mi is fog most véllük lenni!»

«Nahát micsinájjunk, mostmán hova is tekeregyünk?»

Kieszelték aztán, egy kis ládába bezárták őket, oszt egy nagy fojóvíz fojt el közel mellettük, a sok mesterek jöttek-mentek vásárra, minden, elvitték arra hídra, arrul belökték a fojóba. Elvitte a víz. «Na, mostmán nyugottan vagyunk, elvitte a víz, mostmán odavannak, mostmán írjuk meg az apjoknak, hogy hát mi történt idehaza!»

Megírták osztán a kirájnak, hogyhát mi történt a szaporodással, a két aranhajú gyerek hejett két kopóköjköt szült az új menyecske. «Nem baj, - azt mongya, - ha mán úgy attá az Isten, várni kell véle odáig, míg én hazamengyek.» De megint csak gondoltak egyget, hogy hogy kén hamarosan láb alól elcsavarni. Visszaírnak: «De nem lehet még a szobába se lenni a rossz szagtul, a bűdösségtül, kéntelen vagyunk valamit csinálni.» «Na mán ha éppen annyira van írva: A kapuho kell kű közzé rakatni és ráírni, őrséget állítani, aki arra megyen, mentül csúnyábbakat ráköpdösni, ha eccer ojan történt véle!» Ezt osztán kaptak rajta!

Na de mivel osztán egy halász halászatott, kifogta a kis ládát. De nem nehéz a láda, bevitte, viszi befele. Kikötötte mingyán a csónokját. Érzi, hogy kotyog benne, lötyög, hogy mi lehet, nem tuggya. Vásárosok jöttek-mentek ott, hát leesett a szekérrül, vagy valami. Felesége megsejtette az ablakon, még kiszalad elibe: «Mit hozol hékám?» «Én nem tudom magam sem, egy kis láda, hogy mi van benne.» Bevitte oszt a házba, felszakasztya, hát két aranhajú gyermek, hogy mán a hajuk eltakarta őket, a szemek fénye elvette a fényesség, hogy nem tuggyák, hogy mi az. Mingyárt azért az egyik megfogta az egyiket, a másik a másikat. Az ember tanálta a fíjút megfogni, a felesége meg a jánt. «Na, az enyém fíjű!» – azt mongya az ember. «Na, az enyém meg jány! Na ezt az Isten attá nekünk!» Mer gyerektelenek vótak. «Ezt Isten hozta nekünk, - azt mongya, - hogy legyen nekünk is.»

Űk osztán nagyba izéltek, mingyár a hajából még ugyan megboldogultak, mert mingyár nyirogatta a haját, hurcolta a városba erre-arra, sok kincseket kapott érte. Annyira nevekettek, annyira izéltek, kitanítatták őket, kiiskoláztatták, minden. Mán olyan siheder formák vótak, a fiatalember járkált mindig az erdőkön, vadászatva errül is – arrul is, még megtanult szépen klánétozni is, így mulattatta magát.

Hát űk annyoknak esmerték, meg apjuknak, szülőjüknek, merhát nem tutták, hogy kicsoda, vagy hogy, hogy származtak. Csak eccer odakerül a dolog, hogy elment vizér, korsóba hozta a vizet a kutho.⁵ Hogy, hogy nem, hát ojan nyálkás, esős, lany-

5 Nyelvbotlás 'kútrul' helyett.

hás idő vót, ahogy felveszi a korsót a karjára, megsiklott a lába, arra csapódott a kút gárgya fele, eltört a korsó a karján. Hát megejtődött a szíve, hogy «Mi is lesz, hogy is lesz, mit mond édesanyám!» – mit hogy. Megyen hazafele pityorogva, szomorkodva. «Hát téged mi lelt? Hát a korsó hon van?» «Eltört.» «Héjnye! hogy víz hozott benneteket, hab hajtott! Hát hogy törted el azt a korsót? Hát micsináltál?» «Hát megsiklottam.» «Ejnye, ejnye!» Akkor gondolt egyet a jány: «Kend nekünk nem édesszülénk, ha mán ijjet felelt. Ez nekünk nem.»

Na, majd hazakerül a bátyya, azt mongya neki: «Hallod, bátyám, mit sejtettem meg, mi ujságot mondok néked?» «Mit, hallod?» «Ez nekünk nem szüléink!» «Hogy-hogy?» «Gondold meg, tegnap ozt, vagy máma kimentem – azt mongya, - vizér. Hát hogy ez a lanyházó idő vót, mi, hát nyálkás vót ott a sár, mikor a karomra veszem a korsót, a teli korsó megsiklott, arra buktam a kút gárgya fele, eltört a korsó a karomon. Hát megszompojottam, meg mi, jöttem oszt hazafele szomorán, pityorogva. Észrevette mamám, de mán – azt mongya, - nem mamám, mer amit az felelt, nekünk csak nevelőnk! 'Hát téged mi lelt? Hát a korsó hun van?' 'Eltört.' 'Éjnye, víz hozott, hab hajtott, vesztetek vón az anyátokba! Hát hogy nem vigyáztál, hogy törhetett el?' Hogy így, hogy úgy.» És azt mondta: «Akkor nekünk nem édesszülénk, akkor csak úk nevelőnk. Na nem baj, tudod mit, hónap elmenz vizér, próbára, - korsó, hát korsó nem egy vót, - hát annak a daccára is vágd oda a kút gárnyáho, törd el és eriggy vissza szomorán és mintha sírnál is, hogy hogy jártál a korsóval.»

Észrevette aztán mán másnap üket. Ű elment vadászni, ez meg elment vizér. Megmerítette a korsót, még talán meg se merítette, odavágta! «Hász mit!» Mán nem nagyon vót kedvek, örömök, hogy sejtették, hogy nem valódi szülénk. Ment haza még sírva. Még így, még úgy. «Mi lelt? Hol a korsó?» «Eltört.» «Jaj! Hogy vesztetek vón anyátokba! víz hozott, hab hajtott, vesztetek vón az anyátokba!» Még majdhogy nem hozzáfogott ütni. «Hogy törhetted el mán két korsót egymásután?»

Hát abbamaratt. Hazajön a bátyya, mongya neki: «Hát így van az bátyám! Még mošt vót, ami nem vót, még még mošt jött meg minden! De mérgesen, dühösen, csak ezt kiábálta, hogy víz hozott bennünket, hab hajtott! Hát ez nekünk nem édesszülénk!» «Na, nem baj hugom. Mán mošt én elindulok utnak, hejzetet keresni, te pediglen csak legyél addig nyugotton.» Ű osztán úgy indult el ütnak.

Ugy erdőriül-erdőre mendegélt. Eccer oszt egy nagy erdőségen mengyen keresztülfele, hát mikor úgy meg madarat lel Ű kedvübül, vagy ezt, vagy azt, sokszor osztán a vállára vette a puskát, akkor klánétot a kezébe vette, aztán szépen klánétozott. Ugy még sétál az erdőn, eccer csak elibe ugrik egy sárkány. «Hűhó! – azt mongya, - hát hogy mersz itt járni, mikor itt még egy madárnak sem szabad?» De Ű semmit nem szóllott, csak szépen fújta a klánétot.

Majd eccer oszt azt mongya néki: «Hallod! hát meghagyom az életedet, oj mód alatt, ha te éngem megtanítol erre, hogy így tuggyam fújni, mint te.» «Hát megtanítalak! – azt mongya, akkor felelt neki. – Na, nessze! Vedd a kezedbe.» Rárakta az ujját, de nem pásszolt, meg hát nem is tutta úgy mozgatni. «Hm! Itt hiba van, nagy!» «Micsoda?» «Még a te ujjaidat hajtogatni kell, – azt mongya, – mer nem pásszol a jukra.» «Hát, hogy, te?» «Maj, – azt mongya, – egy fába, egy nyílásba, ott fog egyenesedni.»

Elvezette oszt egy nagy fáho, fére egy kicsit az uttul megtalálta a nagy istentelen fát. Gondolta, hogy ezt nem igen bírja meglógatni könnyen. «Ebbe kéne tenni a kezedet, – azt mongya, – ebbe kiegyenesedik.» «De hát hogy?» «Hát mán én nem tudom. Na, megájj csak! – azt mongya, – Van nekem fejszém.» Hozott fejszét, csináltatott véle ékeket is. Addig verte a nagy fába, hogy megnyílt a nagy fa a nagy fejszével, másikkal meg, kócsissal az ékeket, ékeket hasgatásba veregette, addig, hogy mindig jobban nyílt a fa, mindig jobban nyílt a fa, verték az ékeket belefele. Utojjára oszt belement csüklőig a két keze szépen. «Na, tarcsad úgy!» Ű megéntelen kikocogtatta az ékeket, akkor a nyílás összeszorult, megfogta ott a két kezét,⁶ hát fájt is néki. Azt mongya: «Hallod! Nincsen mán még jól?» «Hát, – azt mongya, – körülbelül mán jó lesz, hát vedd ki!» – azt mongya. Megrántya, hát az egész fa mozog, de a keze nem. «Hát nem tudom kivenni! – azt mongya, Űsd mellé az éket, hogy nyíjjék meg!» «Hallod, nem úgy lesz a! Te nem, te meghattad az én íéletemet, én is meghagyom a tiédet. Hát maraggy it magadnak!»

Avval Ű oszt elment. Elér az erdőszélire, ott meg a rengeteg sok nép! mindenféle mešter! mennének a vásárra, oszt nem mernek attul a sárkántul. Mikor űtet megláták, annyi, hogy nem tuttak micsinálni! «Hát hogy mer, hogy tudott keresztüljönni ezen az erdőn?» «Azt mán csak én tudom, – azt mongya, – meg a jó Isten, hogy jöttem keresztül.» Sok kincset ígértek néki, hogy vezesse űköt, késérje keresztül az erdőn.

«Hajják! nem kell nékem a kincsek! Tuggyák, mit mondok, látom, hamar kitellik, mer mindenféle van a teremtett világon.» Megnézett egy hejet ott az útszélbe, az erdő szíélen. «Ide nékem egy szobát, meg egy konyhát, egy kis lakášt űssenek össze.» Mingyár hozzáfogtak a sok nép, ojan áncvájra összeteremtették, csak a kócsot odatták a kezébe.

Na, akkor oszt nagy vígsággal megindult az a sok nép, de azért csak félve ment. Ű osztán elől ment, oszt megette űk, mikor odaért a sárkánhon, a fába, akkor megálította űköt, az elejít. «Na, mošt mán jöjjenek, megmutatom azt a hatalmas embert!» De még akkor is fejszével, ki még mi szerszámmal nem mertek menni. Odamen-

6 Ezeken a helyeken felnevetett mesélés közben, némi kis kárörömmel.

tek. «Na, lássák, ahol van az az ember. Ű meghatta az én életemet, én is meghagytam az övét, de odatiéttetem a kezét abba. Na mošt csinájjanak véle, amit akarnak.» Szereszéjjel verték, csak az a két csüklő maratt a fába. Itt lett ű oszt ottan, űk meg elmentek vigon.

Ű meg oszt visszatért haza a hugáért, elment oszt haza. «Nahát, hugom, - azt mongya, - ami a tiéd szedegess össze és útnak indulunk.» Akkor kap a két öreg észhe. «Hát mit akartok, gyerekeim?» «Hőj! – azt mongya, - víz hozott bennünket, hab hajtott, hát vesztünk vón az anyánkba! Így magok nekünk nem iédesanyánk, sem iédesapánk, hát moštmán megyünk tovább.» «Nem így fíjaim, nem így pujáim, nem erre, nem!» «Nincs tovább semmi szó! Išten velek, mivéllünk is.»

Elútaztak. Oda abba kis viskóba. Űk osztán mingyán hajbul, mibül, hát hamar rájöttek osztán péz dolgába, addig se vótak oszt ojan szegények, hogy oszt szerezgettek egy kis darabot, másik darabot, micsodát.

Csakhogy oda is került abba városba a hír, meg a hajbul, ahová valók vótak. Meghallotta a vén vasorrú bába, hogy hogy fúj a szél a városba. Mongya a Szembúzásnak: «Nem jó szélt hallok, hogy fúj.» «Hogy-hogy?» «Így hallom, hogy itt meg itt, ijes meg ijes két fíjatal van, ijen meg ijen hajuk. Hát, - azt mongya, - azok lehetnek, akit a vízre bocsáttunk. Na, de elmegyek, megniézem űköt és ki is tudakolom alaposan, hogy biztosan azok-é?»

Na osztán ű elugrott, a vén vasorrú bába, hát ott osztán vigasztalta az új fiatal cselédet, hogy így, hogy úgy, hogy erre, hogy arra, így is, úgy is, hogy kerültek ide, honnen származtak ide, több afféle, micsoda. Addig-meddig, az meg kibeszélte osztán ű mindent alaposan, hogy «Itt meg itt egy halásznál nevekettünk fel, hát mink azt hittük, hogy édesapánk, vagy édesanyánk. De utójjára oszt odakerült a szó, hogy korsónk eltört, hát űk magokat kiatták, hogy nem szülönk. Mert azt felelték, hogy a víz vitt bennünket, a hab hajtott. Így oszt kisejtettük, hogy nekünk nem szülönk, hát így oszt elpájáztunk tüllök. Űgy jöttünk ide.» «Hejajaj! Mijen vigságba vónának, ha – ha azt mongya, - itt meg itt, még magam se tudom jókelvén, hogy hon, három orgonafalevél, ha azt elhozná a báltya! Mijen szép vón itt, vigasztalná, muzsikálna. De hozzátéve ne mongya, hogy valaki monta, csak mongya, hogy álmotta.» Még az meg adott neki táca aranyt ezér a beszédér.

Elment haza a vén vasorrú bába. Mongya a Szembúzásnak: «Na, valódi tűz van előttünk, de utánnunk meg a víz, moštmán végünk.» «Hogy-hogy?» «Éppen azok, - azt mongya, - micsoda cselédek, micsoda! Báltyát nem is láttam, mer az mindig odajár vadászni. Hanem mošt küttem egy veszéhøjre, ha ezt elpusztítanak ott. Ű odamaradna, akkor a jányt én elpusztítánám, eltenném láb alól, de így nem tehetem, - azt mongya, - míg a báltya megvan.»

Na, hazajön oszt a bátyya, hát teszen neki enni. «Gondold meg, - azt mongya, - bátyám, mit is álmottam.» «Mit te?» «Hát itt elszenderettem, - azt mongya, - azt álmottam, - azt mongya, - elszenderedés képembe, hogy van valahon, de nem tuttam kifejteni álombul, hogy hol, három orgonafalevél, de ez szebbnél-szebb nótákat muszvikál. Hanem azt elhoznád, hát mijen vigságba vónék itt! Legalább nem unnám úgy magamat.» «Hej, húgom, - azt mongya, - elhozom, hacsak lehet.»

Na osztán felvirrattak. Ű osztán hozzákészült hosszú útnak, maga se tutta, hogy hon lesz a végi. Mendegélt darab időt, eccer osztán elesteledett, ráesteledett. Hát egy kis világosságot látott, mán csak annak vett utat éccakára. Hát bekopogtat oda, beköszön: «Jó estét aggyon isten, édes öreganyám.» «Isten hozott, édes fijam, - azt mongya, jó jártál, hogy anyádnak szólítottál, mert ha anyádnak nem szólítottál vóna, ha ezer lelked lett vón is, meg kellett vón halnod.» Lerugta a pendejt, megkeresztelte saját fijának, megfürüstötötte tébe-vajba, vacsorát adott neki, lefektette a sejem-ágyba.

Na ű osztán reggelig nyugott. Reggel osztán ismét megfürüstötötte, mint saját fiját. Felötözött. Früstököt adott neki. «Na, moštmán mondd meg, hogy mi járatba vagy?» Ű mán tutta, hogy mijáratba van, hanem «Majd – azt mongya, - végén cserdül a csapó!» Hát így meg így, - azt mongya, - álmott a hugom ijét meg ijét, hogy három orgonafalevél van valahol, szépen muszvikál.« «Hát én nem tudok felölle semmit, van itt egynihány szógám, ha csak azok nem tudnak.»

Kiállott, egy nagy uštorral, csörgött-kongott, jönnek a gononoszok varjú képi-be, mint a félleg. Odajönnek: «Mit akarsz?» «Ennek meg ennek, nem hallottátok-é hiriét?» «Nem tudunk felölle semmit.» «Van még oda belölletek?» «Még hátul van az öreg.» Az vót a legöregebb. Előjön osztán, csörgetett neki egypárt. «Nahát, mi a hián-ságod?» «Hallod, - azt mongya, - van nekem itt egy fijam és ez után esdek, hogy van valahon, de hon, én magam se tudom, három orgonafalevél és azért elmentek. Tucc felöle valamit?» «Túdom, tudom én hon van, - azt mongya, - na, mošt, kűdöd te jó hejre, mošt kűdöd jó hejre. Ha a szavam áthágja, akkor még az én íeitem is odamarad. De mingyár, parancsojj.» «Hát így meg úgy, hát azt elfogjátok hozni.» «Na, kűdd ki, hagy jöjjön.»

Felült osztán rá, elvitte oda, elmentek a kisajtóhon, lepihentek. «Na, hallodd, vigyázz! – azt mongya, - a széles világig, mer mošt ide be fogunk menni. Ez a kisajtó kinyílik előttünk, de mindenfelőlről kiábálnak, hogy: Éngem vigyél, engem vigyél, engem vigyél! Sehová te ne tekincs, csak az én fejem nézzed és fogjad a fékézzel a nyakamat, majd én odafordulok vélled az alá a fa alá, ahon az a három orgonafalevél muszvikál. Nyakamat fogjad, félkézzel meg beleveheted a három levelet, zsebedbe is teheted. Csak a nyakam el ne bocsásd, se ne nézz se erre, se arra, csak a nyakamat, fejemet!»

Nahát megállotta addig, míg mán a kisajtón kívül vótak, dehát farka hosszú vót csókának, míg bevágódott az ajtó ű visszafordította, mán nem tutta kiállani. Odamaratt a csókának a farka. «Aa, ládd, mošt micšinátá! Egy perccel elébb visszatértél vóna, de te nem vónál többet a világon, se én! – azt mongya, - Hát így tartottad te be az ígerted!» Dorgálta aztán, ott pocsogott: «Hát mán nem tuttam.» «De muszáj betartani amit, a parancsot, mert akkor oszt ha az ember azon bukik, mán akkor a kárba van. Na osztán nem baj, - azt mongya, - csak máskor vigyázz a szózatra!»

Na oszt elmentek, osztán felültek, elvitte oszt haza. «Na, megjöttetek?» «Meg, hálá istennek!» «Megvan a három?» «Meg.» «Na, nem baj semmit.» Megfűrüsztötte téjbe-vajba, vacsorát adott neki, mert estére érkeztek űk, avval lefekütt, osztán lepihent. Na, reggel megint megfűrüsztötte űtet tébe-vajba, frűstököt adott neki. «Na, moštmán indujj, fijam, űtnak. Na vezett vón az annyába, aki téged hajkász, de majd ráfordul űkrájok a sujkerék.»

Elment osztán haza. Mingyán otthon osztán kiakasztották, szépen muzsikál, jűjj, gyönyörűn! «Na, ládd, - azt mongya a huga, - mijen szép vigságba! Mosmán nem unom magam annyira!» Hát ű csak a magáét fojtatta, ű járkált, madarakat, mit lövöldözött, vadhússal éltek, mikor hogy.

Eccer osztán a vasorrú bábának eszébe jut, hogy: «Mék én mán megnézni, hogy még nem jött-é haza? Akkor mán többé nem is jön, akkor én elsikkasztottam ott azt a cselédet, elteszem láb alól.» Elment ű osztán. Hát mán messzirűl hajja a muzsikaszót. «Héj, mán itt baj van, baj van, de nagy! Mán mošt micšinájunk?» Bement osztán, beköszönt: «Na, ugyi, ugyi, lássa, - azt mongya, - az én beszíédem mit hozott!» «Ó, álgya meg az Isten!» – azt mongya. «Tuggya mit, - azt mongya, - még mondok egyyet! Van, - azt mongya, - a világon, még magam sem tudom, - azt mongya, - jókelvén, hogy hon van, csak a neve az, hogy világ-átallátó tükör. De az az egen csűng, ha azt elhozná, még akkor vónának a világ közepin! De ne mongya, hogy valaki mondta, csak mongya, hogy álmotta.»

A vén vasorrú bába meg gondolta, hogy ott el fog ű sikkadni, csak mindég abba sántikát, hogy azt elpusztíthatta vóna a nyomozáson, az utazásba, evvel aztán ű könnyen bánt vóna, de addig nem bátorkodott. Még adott neki osztán a huga egyg tányér arant az izéjér.

Avval elment. Mongya otthon a Szembuzásnak: «Hej, nagy bajba vagyunk, nagy bajba leszűnk! Mi is fog velűnk történleni? Mi is csináltunk!» Suhajtoznak ott egymásnak. «Hát mán mindeggy, benne vagyunk, nem tudunk tenni semmit! Mošt elkűttem még egyg veszejhejre, ha hátha elpusztulna, elpusztulna ott! – azt mongya, - Akkor evvel könnyen elbánnék.»

Majd hazajön osztán az erdőről. Hát teszen neki enni. «Hú, gondold meg, - azt mongya, - mit álmottam, elszenderedtem egykicsit.» «Mit?» «Nem tuttam kiálmodni végig, - azt mongya, - hogy honnan vagy honnét, csak így álmottam, hogy egygy világátallató tükör, de abba az egész világokat, mindenfélét látni! – azt mongya, - Ha még azt elhoznád! Mijen vigasságba vónunk itt, a világot látnók, hogy miben áll, hogy is van, meg ez a muzsika szó! Mijen vigságunk vóna a világon.» «Elhozom, hugom, ha csak az Isten segít, mán megtudom, hogyha igaz lesz.»

Na felvirattak másnapra, útnak indult, de csak hát hova? Az öregannyáho, mán ű tovább nem, csak oda! Onnen, ott kap utasítást, onnan tuggyák ütet merre menni. Elment oszt, hát este vót már, mire odaért. «Agyon isten jóestét, iédes öreganyám!» «Aggyon isten jóestét, fijam, Isten hozott. Hát hogy-hogy, hát te mindig útba vagy?» «Hát kénytelen vagyok.» «Héj! – azt mongya, - vesztett vón az annyába, aki téged hajkász. Na, de ű maga-magát hajcsa! – azt mongya, - nem baj.» Megfürüstötte téjbe-vajba, vacsorát adott neki mošt is. «Na, pihenny le!» Vacsorát adott neki, megpihent.

Nahát reggel mongya aztán: «Hát moštán miért jöttél?» «Hát, - azt mongya, - így álmotta a hugom, - azt mongya, - hogy valahon van a világon egygy világátallató tükör, de magam se tudom, hogy hon.» «Hát bizony, én se tudom.» «Azt szeretném én elhozni.» «Na, megpróbálkozunk vélle.» – azt mongya. Megfrüstökölt mán akkor, minden, kiállott csörgetni. Jönnek a szógák, kérdezik tülle: «Hát mit akarasz, mi a baj?» «Ennek meg ennek nem hallottátok hírit?» «Nem tudunk felölle semmit.» «Van még oda belőletek?» «Van, - azt mongya, - az öreg.» Na, kongatott mer ő vagy kettőt, megérkezett az öreg. Mikor megérkezett: «Na, mit akarsz? Tán mán megént itt van a fijad?» «Itt van.» – azt mongya. «Hát mi a hiánysága?» «Ennek meg ennek, - azt mongya, - a világ-átallató tükörnek hallottad-é valaha hírit?» «Hallottam, - azt mongya, - tudom is, hon van. Hát tán arra vóna a fijadnak szüksége?» «Arra!» – azt mongya. «Na, akkor mošt kűdöd te jó hejre. Fogj is hozzá átalvetőt varrni néki, mert az onnan nem jön haza iéletbe.»

Hozzáfogott osztán varrni a csóka szava után. Mikor elkészült: «Na, jere, üjj fel rám!» Elvitte. Mikor iránba vótak, az egen csüngött aranláncon, lepihentek ott. Azt mongya néki: «Na pihennyünk meg, hallod. De megmondom néked, jóelőre, nehogy elfelejkezz a szavadrul, vagy a szavamrul, ahogy én mondom! Hogy ha félkézzel a nyakamat fogjad, féllal ragaggy bele. Ha nem szakad el, bocsásd el. Megállani nem állhatok meg, de mindig alá fordulhatok. Hát akkor, na ügyejj rám, de eztet betarcsd, mer ha nem, akkor vége az életednek.»

Hát mentek osztán. Ű osztán meg is felejkezett, vagy pediglen örömébe is, mikor fordult oda alá, hogy meglátta, a nagy fényesség, a lánc is, meg a tükör is! beleragózott

ú félkézzel, de nem engedett a lánc. Hű! Hozzákapott másik kézzel is, a csóka kiment alóla, elszakatt a lánc. Jött osztán ű lefele, azért a zsebbe dugta a tükröt, hogy jött lefele. De hogy hová jukatt ki az eséssel, egy nagy vízre, de hát ott nem ment széjjel, nem locsant széjjel, csak kocsonyának vállott. Na, mikor lejött, bevárta csóka, elment oda a vízbe, szépen bele az átalvetőbe, belesodorta űtet. Be vót jól takarva.

Elvitte haza. «Na, hát megjöttetek?» «Meg.» «Hát a fijam, hun [van]?» «Itt van az átalvetőbe. Nem megmontam néked, hogy ez így fog járni! Hiába magyaráztam neki, nem hallgat ez a szóra. Örömébe, vagy micsinájjon! Hát én azt montam néki: félkézzel fogózzon bele, ű meg beleragatt mindakettővel, így szakatt el! Én meg nem állhatok meg ott, mer. Montam neki, odafordulok én kéccer is, akarmeddig, hogy meggyengíted a láncot, az oszt csak a kezedbe ragad uttojjára. De ű meg eccere nagy örömébe beleragatt mindakét kézzel.»

«Na, nem baj!» Előhozta, addig fűrüsgette, addig ízélte végig, addig surulgatta, mosogatta, hogy még százszerte különb ember lett belőle, mint azelőtt. Mikor felserkent: «Hű, de elaluttam!» «Elaluttál, te fijam, örökre! Hát mijér nem hallgatod te meg a csókának a beszédét, te?» Miér nem, hát így mamám, hát így édesanyám, micsoda, erre-arra. «Na, nem baj, csakhogy azt elhoztad, a tükröt.»

Akkor osztán meghállt, reggel oszt útnak indult. «Na, eriggy haza. Veszett vóna az anyyába, aki téged hajkász! Nem messze van az ideje, majd megláttya a következését.»

Elment ű osztán haza, bemutatta osztán ott néki, a tesvérjének. Hát mindent látanak, még egy utolsó moccnásig az ég boltozattya alatt. Még az annyukat is, úgy, hogy ott be vót köpködve, minden. Azon meg szánakozott: «Hallod, szegény, hogy ráköpdöstek, ki lehet, ki lehet?»

Na, jól van, hát eszébe jut a vén vasorrú bábának: «Megyek mán, - azt mongya, - előjött-é? Ha nem jött elő, biztosan nem jön többet, akkor elteszem láb alól azt a cselédet.» De mikor bement, megett a nagy öröm, még messzirül kiátotta néki a fijatal jány, hogy: «Hej, - azt mongya, - elhozta a bátyám a szép tükröt!» «Csakugyan elhozta?» «El.» Nézetetik ott osztán: «Nézzé csak, - azt mongya, - a világ-átallató tükör ez, mindeneket látni benne, nézze csak itt, nézze csak ott, nézze csak azt a sarkon forgó várat a forró tenger szigetben, hogy forog az, - azt mongya, - ez a Világszép Erzsóknak a palotája. Ha még azt elhozná feleségül, akkor vónának egy vigságba, így akkor nem vóna magába.» «Elhozatom én a bátyámmal, - azt mongya, - akar így, akar úgy, elhozza az én bátyám.» «De ne mongya, hogy valaki monta, csak hogy álmoggya.» Megint kapott egy tányér aranyat, mindég jól megfizet neki az izéjээр, ha ű felel.

Eccer osztán hazakerül oszt a bátyya, ád neki úgy enni. Leül ű. «Hű, gondold meg, bátyám, mit álmottam!» «Mit?» «Nézzé csak, - azt mongya, - nézzé csak, - azt

mongya, - azt a várat, - azt mongya, - ott a forró tenger szigetbe, hogy forog az ott sarkon. Abba van, - azt mongya, - Világszép Erzsókjá. Ha aztat te elhoznád magadnak feleségül, te se vónál magad. Így oszt akarmerre mennél, - azt mongya, - leg-alább idehaza ketten vónunk, nem vóna nekem ojan unalmam.» «Hát elhozom én, hugom – azt mongya, - ha csak az Isten segít.»

Na osztán lepihentek. Felvirattak, megin csak útnak indult ú az öregannyáho. Elment ú oszt az öregannyáho, estére odaiparkodott, oda is ért. «Aggyon isten jó estét, édes öreganyám!» «Ejnye, fijam, - azt mongya, - be sürven járkász te. Na de nem baj, majd le lesz mostmán zárva.» Megfürüstötötte tejbe-vajba, vacsorát adott neki, lefektetette a sejem ágyba.

Na mánmošt reggel megin megfürüstötötte téjbe-vajba, früstököt adott néki. «Hát mostmán mi a kívánságod?» «Hát így meg így, - azt mongya, - édes öreganyám, ki néztük a tükörbül, hogy van, de magam sem tudom, hogy hol a forró tenger szigetbe Világszép Erzsóknak a várja, sarkon forgó vár. Abban lakik Világszép Erzsókjá, aztat szeretném elhozni magamnak feleségül. Ne lennék mán, - azt mongya, - én is ijen soká özvegy, meg a hugomnak is jobbkedve vóna, hogyha nem vóna maga.» «Hát nem tudok felőle semmit, - azt mongya, - mingyár megtuggyuk!»

Csörget-kongat, csörget-kongat, jönnek a szógák, kérdezik: «Mit akarsz?» «Ennek meg ennek nem hallott[átok híret]?» «Nem tudunk felőle semmit.» «Van-e még oda belőletek?» «Oda hátul az öreg.» Na, kongat neki egypárt, megérkezik. «Na, mi a hiányságod megint? Mán megént itt a fijad?» «Itt.» – azt mongya. «Mit akar?» «Világszép Erzsóknak a várját tudod hol van a forró tenger szigetbe?» «Tán, oda akarod küdeni?» «Oda» – azt mongya. «Na, ott is jó hejre kűdöd, ott is jó hejre kűdöd, ha a szavam áthágja. Elviszem én út, de még mošt viszem jó hejre! Na, kűggyed ki! Újjé rám!»

Na elrepült velle oda, lepihentek ott a tenger szélibe a fűbe. Ott heverték, niézték a várat, hogy ott forgott a közepen a valami szigeten. «Na, hallod, - azt mongya, - mán két hejen vótam velled, még mindenütt hibáztál, de mostmán erre vigyázz, hogy ne hibázz, mert ha hibázol, én eljövök, de te ott maracc. Nagyon betarcsd a szavamat. Tudod, én beviszlek a kéményen és a konyhára fogok ülni, arra leszek kifele. Te pediglen, majd megmutatom én, hogy mék ajtót nyisd meg, Világszép Erzsókjá ott az asztalnál stikkel, nyisd be az ajtót és annyi legyen a szavad: Jó napot aggyon isten Világszép Erzsókjá, jössz-é vélem, vagy nem? Ha nem jössz, maracc! De már akkor szalaggy is, de markold meg a nyakamat.»

Na, bevitte osztán, leszálott. Megmondta neki, hogy mék ajtót nyissa meg. Megnyittya, ránéz a Világszép Erzsókjá. «Jónapot aggyon isten, Világszép Erzsókjá! Jössz-é véllem vagy nem? ha nem jössz, maracc!» De mán akkor szalatt visszafele,

megmarkolta a csóka nyakát. Az ű nyakát is megmarkolta, meg, ölnkaptá Világszép Erzsókja. Akkor a csóka csak, csítt! a kéményen! Túlfeől szállott le véle.

Akkor visszánézett Világszép Erzsók: «Na, te, - azt mongya, - mikor annyi vótál az anyádba, mint egy kásaszem, még akkor megálmodtam, hogy te hozol ki éngem az orszá, a, a várombul. De nem hittem, de moštmán elhiszem, mer kihoztál. Hát moštmán mit akarsz vélem?» «Hát leszel párom.» «Na, jól van.»

Elvitte osztán haza a öregannyánál. «Na, megvan, fijam?» «Meg, hálá Istennek!» «Na, gyere csak!» Eggy fojóvíz fojt ott, lefektette,⁷ ráhágott a féllábára, a másikat meg fogta. Kétfele hasgatta, kiömlött belőle sok csúszó, békák, minden. «Na, ládd, fijam! Ez megölt vóna téged, ha ezer leked lett vón is.» Kimošta tisztára, összetette, összeforrott. Még szásszerte szebb lett, mint addig, mert addig gonosszal vót tele, meg ördöggel.

Na, moštmán nyugottak. Akkor azutt oszt nekik adott enni. «Na mánmošt, - azt mongya, - hogy mentek haza?» «Hát hazasétálunk valahogy.» «Nem úgy lesz a Megájj csak!» Kiállott a nagy uštorral, csörgött-kongott, csörgött-kongott, eccercsak odakavarodik egy üveghintó négy lúval, megáll a kis ház előtt. «Na, lássátok, mán van kocsi is, amin mentek.» Még oszt elhozták a kastéjt is, eggy aranyalmának vállott, a zseb-be tette. «Na, ezt ládd, ezt tedd a zsebbe, ezt oszt otthon kinyithatod, osztán kastéj lesz belőle, ojan, mint ott vót.» Na, akkor felültek osztán, megköszönte a szivességét az öregannyának mindenekért és elindultak.

Ű hátraül, Világszép Erzsókja, az ülésbe, ű meg, mint kocsis előre. És azt mondta néki: «Hallod, csak ereszd a lovat, te ne fogd a lovat se errül, se arrul, tuggya az mindenütt, hon kell megállani, hol kell mindent megkerülni. Te csak bocsásd a lovat.» Ment a lú, mint a forgósél, mikor odaért az ű kis palotájáho, megállott, mint-ha lecövek[elték vóna]. «Na, eriggy be, szeggyétek össze magatokat, amit, amit csak könnyedesen, - azt mongya, - a többi had maraggyék, hiszen nem ojan nagy valami, ha marad is.»

Hát tükröt, ezt, ijeneket, mit, ami könnyedesen vót, összekapták magukat. Na, akkor már eggyüvé ültek a hugával beszélgetve. Beszélgettek, ű meg hajtotta oszt a lovat. «Csak ereszd te azt a lovat, ne töröggy te vele, majd megáll az megént, ahun szükséges!» Elröpült vélek a ló, hon állott meg, az annyok előtt, ahun küvel, kű köz-zé vót rakva. Az apjok meg sétált az udvaron, nézi, hogy micsoda hintó áll ott?

Még kezdi bosszonkodni, mert azt mongya aztán Világszép Erzsók: «Na, szájjatok le! Ez néktek édesanyátok, ha útájátok megcsókolni, tericcsétek rá a sejemkendőt, a zsebkendőtöket és úgy mint anyátokat csókojjátok meg!»

7 T. i. a leányt.

Itt meg a kiráj bosszakodik ott errül-arrul, jobbrul-balrul, az apjuk. Hát nem értette itt a szózatot, hogy mirül van szó. Majd osztán a fija ment hozzá, hát bosszankodott, hogy így, hogy úgy! «Hogy jön véllem, kardra, vagy öltre?» Hát az apjának kardra vót. Na jó, hozzáfogtak oszt, a kardot ki is csapta az apjának kezéből a kardot, akkor nekiment az apjának: «Igy vágnám le a nyakát, ha akarnám!» Akkor elment, felvette kargyát, megtűrülte a zsebkendővel, ismét a kezébe, akkor megint összecsaptak a karddal, hát kirepült a kard az apja kezébül. Akkor megint nekimérete a nyakának: «Igy vágnám le a nyakát, ha akarnám!» Akkor megint elment, felvette a kargyát, megtűrülte a zsebkendőjébe, megén visszaatta a kezébe. Megént az apja még mérgeesebb lett, megint csak össze, hát kicsapta a kezébül. Akkor az üvét is kihajította, akkor ugrott az apjának a nyakába: «Na, édesapám, én vagyok az az elveszett fíjú, aki el vót takarva a föld színül, de most előadott a jó Isten. Hát hogy, hogy, úgye, hogy megvágott vóna, ugye, hogy én levághattam vóna a nyakát.»

Összerogyott az apja, osztán nem tudott ű mondani. Így oszt befordult a hintó az udvarra, még mai napig is élnek, ha meg nem hóttak.

AZ ARANYHAJÚ IKREK¹

Egyszer vót egy embernek három lánya. Az a három lány kimönt kapálni. Kapálnak, kapálnak, de arra mén egy hintó. De olyan szép legény a hintóba, hogy mind a három beleszeretett a legénybe. Nohát az egyik azt mondja, a legidősebbik:

- Ó – azt mondja -, ha az én férjem vóna, én – azt mondja – minden nap a talpát csókolgatnám!

1 In.: *Az ördögnek adott lányok*, bátyai mesék és mondák (FEHÉR Zoltán gyűjtése), Európa, Bp., 1987. 85-89. „Mesélte Koprivanacz Jánosné Szűcs Erzsébet, hatvanéves, 1970-ben. Magnetofonnal gyűjtötte Fehér Anikó, tizenhárom éves. A címet a mesélő adta.

Ez a tündérmese is jellegzetesen asszonymese, mint Koprivanaczné többi meséje. Típuszáma MNK 707. Az AaTh 707 *Aranyhajú ikrek* mesetípusnak a magyarban két redakciója van. Mesénk jellegzetesen magyarnak tartott MNK 707 redakció hibátlan, teljes változata. A magyar változatoktól két pontban tér el: a) a nagyobb lányok a magyar változatban mágiikus képességeikkel kérkednek, a bátyaiban alázatukkal; b) ott az aranyhajú gyerekek az aranyszőrű bárányok belének két darabkájából, itt egy-egy szál aranyszőrből élednek újjá.” (293.o.)

A másik megin azt mondja:

- Ha az én férjem vóna, én a hajammal söpörném előtte a csapást!

Hát a harmadik aszongya:

- Ha az én férjem vóna, akkor én aranyhajú gyerekeket szülnék neki!

Ezt akkor meghallotta. De az egy királyfi vót. Akkó odahitta a lányokat az útra.

- No – azt mondja – mit beszélgettetök?

- Hát – azt mondja -, á, semmit.

- De hát mégis muszáj megmondani.

- Nem mondunk semmit. Mink csak beszélgettünk.

- De muszáj megmondani, mer ha nem, én lelőlek benneteket. De a legidősebbiknek muszáj legelőször megmondani.

- Hát – aszongya -, ha az én férjem vóna, akkor én mindig a talpát csókolgatnám.

A másik megin:

- Ha az én férjem vóna, én a hajammal söpörném a csapást maga előtt.

A harmadik aszongya:

- Ha az én férjem vóna, akkó – aszongya – aranyhajú gyerekeket szülnék.

- Hát ha te aranyhajú gyerekeket szülné neköm, akkó gyere, te löszöl az én feleségem.

Hát elvitte. De annak a királynak egy vasorrú bába vót az anyja. Boszorkány. Boszorkány vót. Oszt akkó hát megesküdtek. Hát éltek egy darabig, de kitért a háború, a királynak muszáj vót háborúba menni. A király elmönt háborúba, az asszonyka megin hát itthun maradt. És mindig írt az anyjának is levelet, meg a feleséginek. Hogy van a felesége?

Hát egyszer möglöttek a gyerekök. De mind a kettő. Egyik vót kisfiú, másik vót kislány, de mind a kettő aranyhajú. Aranyhajú gyerekeket szült a felesége. De hát a boszorkány, az öregasszony írt ám a fiának, hogy hát a felesége nem ám aranyhajú gyerekeket szült, hanem két kutyát. Ikrek vótak. Két kutyát szült.

Azt mondta akkor a király – írt az anyjának levelet-, hát akkor tüntesse el a kutyákat is, meg az asszonyt is. Hát nehogy szégyent valljanak vele, ha mék haza.

Hát akkor az öregasszony mit csinál, mit nem, a gyerekeket mingyá elásta a házuk előtt, a küszöb előtt, a két szélin. Aztán megin az asszonyt megin befalazta a falba. Az egyik hóna alá tette az egyik kölökkutyát, csöcsöt adott a kutyának a szájába, a másik kutyát megin a másik hóna alá, megin a másik csöcsöt a szájába. Úgy, hogy a kutyák szíták az asszonynak a tejit, hát utoljára a vért is.

Hát elgyütt közbe a király haza, de mikor az öregasszony oda elásta a gyerekeket, mingyá arany jegenyefa nyílt ki ottan, ahun elásta az asszony a gyerekeket. Olyan szép fák vótak! Aranyfák!

Hát a király aszongya:

- Ezekből kő két ágyakat csinálni.

Hát jó van, majd hát. De az asszony mindönnap szokta levágni, úgy mingyá nagyra nőttek.

Együtt a király haza.

- Mama, csinátassunk ezekből a fákból ágyakat!

Osztt akkó ágyakat csinátak. Az egyikbe aludt a király, a másikba aludt az öregasszony. Aztán aludtak. Egyszer az ágyak elkezdtek beszéni. Elkezdte a lány mondani, aszongya:

- Öcsém – aszongya -, nehéz-e neköd?

Aszongya:

- Neköm nem nehéz, mer rajtam alszik az apukám. Hát neköd nehéz-e?

- Neköm nehéz, nagyon nehéz, mer rajtam alszik a boszorkány.

Másnap mondja a királynak a boszorkány, hogy ezeket az ágyakat össze kell vadosni, mer ezek az ágyak beszélgetnek.

- Nem, mama, majd én meghallgatom.

De megin úgy aludtak. Megin beszélgettek az ágyak, mer a király nem bírta hallani, mer a boszorkány álmodt rá, hogy ne bírja hallani, amit az ágyak beszélgettek. Nohát akkor másnap:

- Ezeket az ágyakat el kell égetni!

Hát úgy is vót. Összedarabolták. És a szolgának mondták, hogy úgy égesse el, hogy egy szikra se menjen a kéményen ki. Hát úgy is vót. Fűtött a szógáló, fűtött. Legutoljára beteszi a fát a kemencébe, hát két szikra kiszát a kéményen köröszttű.

Mikor kimönt a boszorkány, hát két szép bárány, aranyszörű, vót az udvaron. Osztt akkor mondta a fiának:

- Jaj, édes fiam, nagyon beteg vagyok. Mőg is halok. De azoknak a báránkáknak a husából ha önnék, talán mőg is gyógyulnék.

Akkor a király mondta:

- Ugyan, mama, hát olyan szép báránka! Hát – aszongya – az dísznek jó vóna.

- Jaj, de én nagyon beteg vagyok.

Hát a fia képes vót, hogy levágja mind a két bárányt, hogy az anyja hagy egyen. Úgy is vót. Főztek neki. Övött. Osztt akkó:

- No, má nem is vagyok beteg.

No, akkor persze a bundájuk arany vót, véres vót, ahogy levágták. Akkó mondták a szolgálónak, hogy menjen ki a vízre, és mossa le szépre, hogy ne legyen véres. Majd a király valamit varrat magának. De a boszorkány megolvásta mindegyik szá-

lat. De úgy mondta a szolgálónak, hogy egy szál ne hiányozzon a bundából. No, hát akkor úgy is vót.

Akkó mošta, mošta. Szépen kimošta. No, elindult má haza, nem hiányzott egy szál se. Mikó mén, hát még tisztább a víz.

- Ó – aszongya -, milyen szép tiszta víz, megin – aszongya – én kimosom, hogy még tisztább legyen.

Akkó ott két szál leszakadott, azt elment a vízbe. Jaj, a szolgálólány sírva ment haza. Azt akkó sír, sír. Hát ment arra egy ember. Azt mondja:

- Édes lányom, miért sírsz?

- Hogyne sírnék, mikó két aranyszörű bárányt levágtak, és mošt a királynak az anyja mondta, hogy menjek lemosni, de hát megolvašta a szálakat, de mošt két szál leszakadt, és elment a vízbe, mošt kettővel kevesebb.

Az kifordította a sapkáját. A sapkájába éppen aranyszál vót. Leszakította, odaragasztotta. Elvitte. Hát elment haza. Nohát az öreg boszorkánynak odaadta. Megolvašta:

- Jól van, lányom, nincs semmi baj. No, hála Istennek, nem lesz má semmi baj! – a boszorkány azt mondta.

De a király elment arra vadászni. Vadász arra, a víz mellett mén, látja, hogy két gyerek meztelen, de aranyhajú, ott játszanak. Oszt elkezdett nekik kiabálni, de a két gyerek beleugrott a vízbe.

- Jaj – aszongya -, ezek a gyerekek megfulladnak!

De hát nem gyüttek föl, a víz alatt vótak.

No, hát másnap megin arra ment a király. Hát megin látja azokat a gyerekeket, hogy ott játszanak. Oszt akkor kiabálta nekik:

- Ne menjetek a vízbe, mer lelőlek benneteket! Hanem maradjatok ott, és mondjátok meg, hogy kicsodák vagytok!

Oszt akkor visszaszóltak:

- Apuka, készítsé egy férfiruhácskát meg egy női ruhácskát. Azt tedd ide a partra, azt mi fölötözünk, azt akkor megmondjuk, hogy kicsodák vagyunk.

Aztán akkor elment haza, és mingyá szabóval varratott ruhát, férfiruhácskát meg női ruhácskát. Azt elvitte, és odatette a parthoz. Ő megin elbújt a fűzfá mögé. Hát kigyüttek a gyerekek. Fölötöztek.

- Nohát – aszongya -, apuka, mošt gyühetsz!

Hát odament. Akkó mondták a gyerekek:

- Maga a mi apukánk. A mi anyukánk minket szült, aranyhajú gyerekeket. De az anyukája az boszorkány, az levágta nekünk a nyakunkat, azt eltemetett a küszöb alá. Azt ott mindennap aranyfa nyölt, mind a kettőnknek a szivibül. Azt akkor a boszor-

kány azt mondta, hogy ágyakat kell csinálni. Oszt megcsináltatták az ágyakat, aztán akkor az egyikén aludt, a másikon megin édesapuka. Azt akkor beszélgettünk, meghallotta a boszorkány. Azt akkor elégettek. Két szikra kiment a kéményen, akkor megin lettünk két aranyhajú bárány. Hát akkor a boszorkány megbetegedett, azt mondta, hogy hát le kő vágni, mer ű nagyon beteg. Levágtak minket, oszt megfőztek a boszorkánynak. Oszt akkor a szolgáló ment mosni vízre azt a bundát, oszt akkor kettő leszakadt, oszt akkor mink vagyunk azok az aranyhajú gyerekek.

Akkor odatette maga mellé a hintóba, oszt elvitték haza. Akkor mondták mingyá, hogy hun van befalazva az anyukájuk. Mikó kifalazták, hát ujan nagy kutyák vótak, hogy hát anyukájuknak a vérit szíták.

A boszorkányt megin megfógták, és a lónak a farkára kötötték, amelyik még sose vót ki az istállóbul, azt a farkára kötötték, oszt akkor elengedték a lovat. Mošt is szalad a ló vele, ha meg nem döglött.

Vége.

KÉT SZEM MAGYARÓ¹

Egyszer a királ kertyibe kapát három lány. Így napszámba kapátak a kerbe.

És a király sétát a kert mellett, a lányok meg beszélgettek egymás mellett, a király meg figyelmes lett rá.

És elkezdte az egyik lány:

- Ha engöm a királfi elvönne, akkora könyeret sütnék, hogy az egész regemönt katonájjának ölég lönne.

A másik meg azt mondta:

- Ha engöm a királfi elvönne, akkora lepedőt szünnék, hogy az egész regemöntnek ölég lönne.

A harmadik azt mondta:

- Ha engöm a királfi elvönne, olyan gyermeköt szülnék, hold lenne a mellén, csil-lag a homlokánn.

És akkor elvötte a királfi.

¹ In.: *Ešte, Éjjél, Hajnal*, baranyai népmesék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 123-126, TAKÁCS Istvánné, RAJNA Mária, 32 éves, Jágónak, 1938. (126.o.) AaTh 707, BN 707.I. (247.o.)

És a királfnak ugye nem vót más, mind es szakácsnéjja. Ennek a szakácsnének vót egy lánya, és azt szerette vóna, ha ezt vötte vóna el a királfi.

És akkor, hogy ezt elvötte a királfi, azokat elkütte a háztu, akkor ezt vitte oda, szóval a feleségit, meg a feleséginék az édösanyját.

Szóval, mikor elvötte, akkor a királfnak – akkor ugyan má király vót – el köllött mönni katonának. Be kellött rukkóni. A felesége meg itthon terhes lött.

Akkor odd vót a királ, még megszülte a gyerököket; mer tényleg úgy lött, ahogy mondta a felesége. Mikor a gyerököket megszülte, megirták az ifjú királlnak, hogy azon mód van, ahogy a leány megmondta előre.

És akkor az az asszony, aki a szakácsnéjja vót, ez haragudott rá, hogy nem vette el az ű lányát. Mikor a póstás mönt, hogy vitte a levelet, akkor – ezek, a szakácsné, kocsmárosok löttek, és a falu végén laktak – mindig behívták a póstást és berugatták, hogy el tudják óvasni, hogy mit írnak a királfnak.

Akkor ezök elolvasták, hogy mit irt a fiatal királyné, ők pedig akkor beleirták, mintha azok írták vóna:

- Micsinyájjunk a feleségöddel, két kutyakölket szült?

És a király azt írta vissza, hogy a gyerekeket hordóba fenekeltessék és víznek ereszsék; a feleségit meg elzáratta.

És akkor ugye hamarosan hazagyütt a király, és ezöket vitte vissza, akik vótak a szakácsnéjja. És ekkor elvette a szakácsnéjjának a lányát.

Szóval ugye nagy lakodalom lött, akkor újra.

És akkor egy űr kitett egy véka magyarót, mikor ez a sok nép összegyűlt, hogy azt ki tunná elóvasni, minden két szemre más szót mondani.

Ezt a két kis gyerököt meg kifogta egy erdős. Szóval azoknak nem vót gyerökük. És ahugyan kifogták, kibontották a hordót, két kis gyerök volt benne. Akkor megörültek, hogy két kis gyerökük lösz.

És ez a két kis gyerök is elment a lakodalomba; akkor má hétévesek vótak.

Hogy ott mondták, hogy a magyarót ki tudja elóvasni, nem mert ajákozni senki se. Ez a két kis gyerök is ott vót, ezek ajákoztak, hogy űk elóvassák.

Nahát akkor az urak azt mondták, maga a királl is:

- Dehogy tudjátok tik elóvasni.

De azért csak azt mondták:

- Hát akkor óvassátok el, ha tudjátok.

És akkor elkezdtek óvasni; mindig két szemet köllött kivönni.

Akkor elkezdtek, hogy

„Két szem magyaró,

Egyszer a királ kertyibe kapát három lány,

Két szem magyaró,
És mesét ez a három lány,
Két szem magyaró,
A király meg figyelmes lett rá,
Két szem magyaró,
És hallgatta űket,
Két szem magyaró.
Az egyik azt mondta,
Két szem magyaró,
Ha engöm a királyfi elvönne
Két szem magyaró,
Akkora kenyeret sütnék,
Két szem magyaró.
Hogy az egész regiment katonájának ölég lönne.
Két szem magyaró.
A másik azt mondta,
Két szem magyaró.
Ha engöm a kiráfi elvönne,
Két szem magyaró,
Akkora lepedőt szünnék,
Két szem magyaró,
Hogy az egész regemönt katonájja alá ölég lönne.
Két szem magyaró.
A harmadik azt mondta,
Két szem magyaró,
Ha engöm a kiráfi elvönne,
Két szem magyaró,
Olyan gyermeket szülnék,
Két szem magyaró,
Hold lenne a mellén,
Két szem magyaró,
Csillag a homlokánn,
Két szem magyaró.”
És akkor az urak csak bámútak, a királl is, hogy hunnan tudja ezt a két kis
gyerök.
Akkor a gyerökök azt mondták:
„Ha nem hiszik el,

Két szem magyaró,
Tessék itt a jel,
Két szem magyaró.
Nézzék meg.”

És kitérték a mejjüket, és föltóták a sapkájukat, és ott vót a hold meg a csillag.

S akkor a királ nagyon megörűt, a feleségit mingyá kieresztötték a börtönbű. A gyereköknek is nagyon megörűt. Nagy lakodalom lett újra, nagy öröm vót. A szakácsnét meg a második feleségit kivégeztette, és ezek meg boldogan étek együtt, és még most is ének, ha meg nem haltak.

Itt a vége, düleje. Aki tudja mesélje.

AZ ARANYHAJÚ IKREK¹

Élt egyszer hajdanában, réges-régen, egy hatalmas király. Hát ennek a királynak volt egy gyönyörűsége szép felesége. Fialat párok voltak, úgy szerették egymást, hogy azt már kimondani nem is lehetett. Éltek nagy boldogan, de egyszer a boldogságot megzavarta egy nagy háború. Akkora háború lett, hogy a király maga is el kellett menjen.

A fiatal asszonyt, a feleségit, az új királynét reábízta egy dajkára, aki örökkön-örökké az ő palotájában volt, már vén volt. De nem tudta a király, hogy az egy istentelen boszorkányné volt. Azt hitte, jóra bízta a feleségit. Hát az fogadkozott is, hogy minden kényelemmel szórakoztatja, mindennel ellátja a királynét.

Elbúcsúzott a király a feleségitől, nagy sírások között ott hagyta s elment a háborúba. Na, hát a háború sokáig tartott, mert nagy háború volt, s egyszer csak az új királynénak született két gyermeke. Hát uram, teremőm, két gyönyörű fiú volt, s mind a kettőnek aranyhaja volt. Hát ilyen csodálatos szép gyermekek! De mikor meglátta az istentelen boszorkányné, irigyelte. Ő biza nem hagyja, hogy ezek itt felnőjenek, ezek az aranyhajú gyermekek! Mit gondolt magába, mit nem, ellopta a két gyermeket, mielőtt még a királyné látta volna őket, s a helyibe tett két kutyakölyket. A gyermekeket pedig elvitte ki az erdőbe, s oda letette egy tölgyfa tövibe.

¹ In.: *Széki népmesék* (gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta NAGY Olga), Kriterion, Bukarešť, 1976. 278-282. „Sóspál Róza, 55, 1961. AaTh 707 Lejegy.: Fj.” (458. o.)

Hát a gyermekek sírtak, sírtak, de nem is olyan sokáig, mert egyszer csak egy öreg remeteasszony arrafelé ment, s meglátta a gyermekeket, meghallotta a sírást, rohant oda, felvette hamar a köpenyibe a két gyermeket s hazavitte. Aztán otthon dédelgette, etetgette, juhtéjjel tartotta; olyan szépen növelgette őket.

Azalatt otthon a királyi palotában megvolt a nagy bánat, a nagy keserűség. A királyné majd megőrült hogy hát nekie gyermek helyett kutyakölykei születtek.

Azt mondja az istentelen boszorkányné:

- Nem is kell megmondani a királynak! Nem kell megmondani, nem kell ilyen bánatot csinálni.

De alattomban alig várta, hogy megírják, megtudja a király. Gondolta, most már elcsapja a feleségit. Volt neki egy leánya, s abba számított, hogy azt vegye el a király, legyen királyné az ő leánya; mér ne legyen, ha teheti. Ezt gondolta magában.

Hát a király megtudta, mert megírta a királyé a levélben, hogy ilyen nagy bánat érte őket: bizony nem született nekik gyermekek, mert gyermek helyett két kutyakölyök született.

Hej, dühbe gurult a király! Haragudt erősen, rettenetesen, úgyhogy kénytelen volt azonnal hazamenni a háborúból. Aztán hazaérkezett. Hát a királynét vallatta, hogy így meg úgy s mit tudom én.

- S nem tiszta dolog ez, hogy neked kutyakölyök született!

Így meg úgy, összegondolt mindenfélét, s dühiben bé vetette a királynét a tömlecebe. Na, aztán mit csináljon a két kutyakölyökkel? Megparancsolta a vén dajkának vagy annak a vénasszonynak, hogy ott csak növelgesse a kutyákat. Már ha született neki, született, adjon nekik örökké jól enni, s hagyja, hogy ott a királyi palotában növekedjenek. S ezzel visszament a háborúba.

A gyermekek is ott a remeteasszonynál növekedtek szépen, gyönyörűen fejlődtek. Szépek voltak azok, egyik pont a királynéra hasonlított, s a másik pont a királyra. Hát ezek a gyermekek, mikor pontosan hétévesek voltak, bémentek a városba, a remeteasszonnyal elmentek a templomba. Hát a király is akkortájt érkezett haza a háborúból, elment a templomba, imádkozzék, hogy jól sikerült a háború, győztek.

Mikor elment a templomba, jaj, nem is tudott prédikációt hallani: reátekintett arra a két gyermekre, jaj, szemé-szája elállott a csudálkozástól, hogy ezek milyen gyönyörűk, s milyen szépek! De hogy is lehet ez: éppen a feleségire hasonlít az egyik, a másik meg reá, hát éppen úgy látja magát is, hogy olyan, mint ez.

Hát ez hogy lehet?

Odamenyen a gyermekekhez, s megkérdezi tőlek, hogy honnét valók s honnét jöttek, s mik-kik. Hát ők bizony azt mondják:

- Egy erdei házból valók vagyunk. Itt ez a mi nevelőanyánk.

Mert megmondta nekik a remete, hogy csak növelte őket. Mindig csak azt mondta:

- Nem saját gyermekeim vagytok, csak növeltek benneteket.

De hogy honnét valók, se a remete nem tudta, se a gyermekek.

- Jaj, édes gyermekeim, gyertek el hozzám ebédre – azt mondja a király.

- Hát elmenyünk.

Na, már menyen is a két gyermek, s azt mondja a király:

- Én előre megyek, fiacskáim, hogy megmondjam a szakácsnénak, hogy vendégem lesztek. Osztán ti csak gyertek, tudom, nem tévedtek el, sze a királyi házat mindenki ismeri. S kérdjétek meg az utasítást.

Menyen a két gyermek, el is érnek a királyi palota elejibe. Hát amint ott állingálnak a palota előtt, az istentelen boszorkányasszony, kinn volt az utcán, meglátja a két gyermeket. Szemibe tűik, abban a percben eszibe jutott: ezek nem mások, mint az a két gyermek, akit kitett a fa tövibe. – Hát – azt mondja – hová akartok menni, mért áncsorogtok itt?

- Hát mik bizony a felséges királyhoz vagyunk híva ebédre.

Hű, meghökkent az istentelen boszorkány. Bészaladt hamar a konyhába, s elkezd a szakácsnénak sugdosódni, kérelgetni, beszélgetni, hogy engedje meg, hogy máma délben ő vezesse le az ebédet. Hát hogy, hogy nem, a szakácsné megengedte neki.

Na, hamar aztán az istentelen boszorkányné szerzett egy kis mérget, s feltalálja az ebédet, s a két fiúcska tányérjába tette a mérget. Mikor bévitte az ebédet az asztalra:

- Ez a felséges királyé! – Az a két kis kutya is ott volt. – Ez a két kis kutyácskáé, ez pedig a két vendégé.

Hát látták a gyermekek, hogy az ők tányérjok teli van. S azt mondja az egyik fiú:

- Felséges királyom, megkérném szépen, cserélje ki ezt a mi tányérunkat ezekkel a kutyácskáékkal, mer mi nem szoktunk olyan sokat enni, s ne maradjon ott, nem akarunk beléenni. Engedje meg, cseréljük ki.

- Hogyne, cseréljétek meg.

Megcserélik a tányérokat, s a kutyácskák nekifognak abból enni, s a fiúcskák ízletesen a másik tányérból. Hát alig ették meg félig a kutyácskák az ennivalót, abban a percben hanyatán dültek s leesetek a székről.

Hí, uram fia, mi lehet az?! Hívatja a király a szakácsnét: mi van, mi van, mérég volt a tányérban! De hogy biztosabb legyen, hívatott orvosokat, megvizsgálták az ételt, a megmaradt ételt: bizony ebben mérég van! Kurtán fogja a szakácsnét a király, hogy miféle dolog ez, mért tett mérget, s ni, ennek a két vendégnek akarta a mérget, mert a tányérok kicserélődtek.

- Jaj, felséges királyom, ezer bocsánat, hát én – azt mondja – nem tettem. Nem, ez a dajka, ez a vén dajka, ő sáfárolt oda, s mind kérlelt, hogy engedjem meg, hogy ő vezesse le az ebédet máma. S én megengedtem.

Kurtára fogja a király aztán a vén dajkát, aki istentelen boszorkányné volt.

- Mit csináltál, te vén boszorka! – már ekkor így mondta a király.

- Hát semmit, hát így, hát úgy.

De aztán azt mondta: négybe vágja, ha ki nem vallja.

- Rögtön négybe vágatlak!

Na persze aztán ki kellett vallja: mindent megmondott úgy, ahogy volt. Hogy bizony a királynénak nem kutyakölyke született, mert valóságos gyermekek voltak, s ő vitte ki, a fa tövire tette. Aztán ő tette a kutyakölyket a helyibe. Mindent megtudott a király. De biza csak négybe vágatta a boszorkánynét.

Futottak akkor hamar aztán a tömlecbe. Kivezették a királynét, aki már olyan sápadt volt, olyan gyenge volt, hát hogyan: hét esztendeje sínylődik a tömlecben.

Akkor aztán a király letérdepelt, leborult a lábai elé a feleséginek, úgy kérlelte, bocsásson meg nekie.

- Ezért a két gyönyörű gyermekért bocsássál meg a tévedésemnek!

Már aztán megbocsátott a királyné is. Összeölelték egymást, összecsókolták, örvendettek, hogy megkerültek, összekerült a gyönyörű család. Aztán éltek nagy boldogan tovább, még ma is élnek, ha meg nem hóttak.

AZ ARANYHAJÚ GYERMEKEK¹

Volt egyszer egy öreg király s annak egy kedves, ügyes fia. De a király s a királyné meghaltak, s maradt ez a királyfiú. Az öreg király halálos ágyán úgy hagyakozott, hogy a nevelő dajkája növelje, gondoskodjék róla, míg megnő s átveheti a hatalmat.

¹ In.: NAGY Olga: *Cifra János meséi*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1991. 303-322. „Mesénk egy igen szép és teljes változata a 707 (Aranyhajú ikrek) típusnak. Ami meglepő e változatban, az a teljesebb (mitikus) mesei tudás, mely e meséből kitűnik. Az árva gyermekeket segítő Világ Vámosa szerepel ugyan általában több változatban is e típuson belül, de nem sokat tudunk róla. Viszont (...) Cifra Jánosnak bőséges 'információi' vannak nemcsak róla, aki a keresztyén barázdák őrizője, de a többi 'pásztorok'-ról, valójában a természet erőinek mitikus alakjairól is: Vasbug, Fellegkarám Barát, Égbeleseti Csuda. (...)” (422.o.)

Tehát ez az öreg dajka átvette a hatalmat. De ez gonosz és bűbajos volt. S elhatározta, hogy ha a királyfi megnő, senki mást, az ő leányát veszi el feleségül.

Úgyhogy kezdi ajánlgatni az ő csúf leányát a király úrfinak. De ő nem akarta, s nem szerette.

Egy nap a királyfiú elindul az országba négylovas kocsival. Amint mennek, egyszer egy falu végénél, egy kútnál, három leányteštvér mosott. Mikor a királyi kocsit meglátták a királyfiúval, a nagyobbik azt mondja:

- Ha ingem venne el a királyfi, akkor én egy fű kenderből az egész hadseregnek szőnék inget s gatyát.

Azt mondja a második:

- Ha ingem venne el a királyfi, én egy komlós cipóból az egész hadseregit elartanám.

Azt mondja a harmadik:

- Ha ingem venne el a királyfiú, én egy hassal szülnék neki két aranyhajú gyermeket, egy fiút s egy leányt. Amelyik fiúnak a nap lesz a homlokán két csillaggal. A leánynak meg a holdvilág egy csillaggal.

Meghallotta ezt a királyfiú, mondja a kocsisának:

- Állj meg!

Odahívhatja a kisebbik leányt:

- Mit mondtál te az előbb?

- Én csak azt – mondta a leány -, hogy ha ingem elvenne, én egy hassal szülnék két olyan aranyhajú gyermeket, egy fiút s egy leányt, hogy a fiúnak a nap fénye lenne a homlokán két csillaggal, a leánynak a holdsugár egy csillaggal.

- S honnan tudod azt, hogy ez lenne?

- Jegy alatt születtem.

Akkor a királyfiú határozott:

- Űlj fel a kocsiba!

S elhatározta, hogy elmenyen egy áruházba, szépen felöltözteti ezt a leányt menyasszonyi ruhába, s addig haza se menyen, hanem hamarébb megesküszik vele, hogy a vénasszony ne tudjon belekötni az életjekbe.

Így is történt. Beviszi a leányt egy áruházba, hogy öltöztessék fel. Hát mikor ezt a leányt felöltöztették, hát olyan szép volt, hogy festeni se lehetett olyat. Fel a kocsira esmént, s el a paphoz. Persze bejelentette a harangozónak, hogy ekkor s ekkor mennek, hogy mikor mennek a templomba, húzza meg a harangot. De már mikor a harang megkondult, a város minden templomában egyszerre megszólaltak a harangok. S mindenki tudta már, hogy a felséges király úrfi most esküszik evvel a leánnyal. Mire hazaértek a templomból, már vendégséget hirdettek, miniszterek, főemberek mind

ott voltak a vendégségen. De a vénasszony is! Ez a vénasszony elgondolta magában: „Jaj, hunnét kapta ezt a szép leányt! Jaj, hunnét hozta? Majd megtudom én!”

Megvolt a vendégség. Ez a király úrfi úgy szerette a feleségit, hogy éppen csak az országházba ment el, a többi időt otthon töltötte. Úgyhogy ez a bába nem tudott hozzányúlni a királynéhez, hogy ártson neki. Hanem érdeklődni kezdett, hogy hunnét eredt ez a leány. Nagy tudású asszony volt ez! Felül egyszer a kocsiba, elmennek abba a faluba, ahol ez a három leány élt. Mikor a falu végire érnek, két szomszédasszony beszélget egymással. De ez egyik süket volt. Egy sükettel nagyon kell beszélni. Beszélgetnek:

- Ládd, milyen szerencsés lett ez a szomszéd leány! Elvette a király, mert megígérte, hogy egy hassal két aranyhajú gyermeket szül.

Megállítja a kocsist, s odahívja a két asszonyt:

- Mit beszélnek maguk?

- Jaj, nemzetes asszony! Mi csak azt beszélünk, hogy itt élt három leánytestvér, három édes leánytestvér, de szegények. Moštak annál a kútnál, né. S azt mondta a legkisebbik: ő egy hassal szül két aranyhajú gyermeket, egy fiút s egy leányt. Amelyik fiúnak a nap jegye lesz két csillaggal s a leánkának a holdjegy egy csillaggal. Ezért elvitte, s királyné lett.

Ez a vén bába akkor visszafordult. Így tudta meg, hogy ez a leány hogy került oda.

Telt–múlt az idő. Egyszer mi következik? Elhítták a királyt a háborúba. El is ment. Mikor a király elment, ez a királyné erősen nagyon volt. S mit számított a király? Béhívja az öregasszonyt, hogy reábizza s beléveti bizodalját, nem árt a királynénak s a gyermekeknek. Így behívta az öregasszonyt, s rábizta a feleségit:

- Jól vigyázzon a feleségemre, nehogy valami bántódása legyen! S meg fogom szolgálni magának.

Ez a király akkor elment a háborúba. A vénasszony addig mindennap kétszer-háromszor bément a királynéhez. Egy reggel a királyné erősen nyöszörög:

- Tán nem a szülés ideje jött el, felséges királyné!

Nagyot gondol ez a bűbajos vénasszony, s mondja:

- Maga parasztleány!

- Az vagyok – mondja halkán a királyné.

- Maga tudja, hogy a királyi családnál hogy szülik a gyermekeket?

- Én nem.

- Felmennek a hiúba s reakuporodnak a kéményre, s úgy szülik a gyermeket, hogy béményen a megszületett gyermek a kéménylyukon, ott összekormozódik, s így lesz belőle szentelt vitéz.

- Tegyük meg akkor, öreganyám, mert nagy a fájdalom!

De hát magas volt az épület. Háromszázhatvanöt grádicson vitte fel ezt a fehérnépet, s reakuporította a kéménylyukra. Ő, a bába akkor bément, s ott hagyta a királynét. Bément a kastélyba kieszelni, hogy mit is tegyen. Egyszer csak gurul valami lefelé a kéményen. Lejött a fiúgyermek, amelyiknek a nap volt két csillaggal a homlokán. Ez lépik erre, lépik arra, gondolkozik. Egyszer megkap egy cukrosládát, belefekteti a fiúgyermeket. Egy kicsi idő múlva leesik egy leánygyermek aranyhajjal, a holddal s egy csillaggal a homlokán, bégurul a házba. Ezt teszi lábtól. Ő akkor a fedelet reavágja, s viszi ki, bédobja a folyóvízbe. Akkor gondolkozott, hogy mit tudjon csinálni. Elfutott az ezüstkertbe, kapkodott erre is, arra is, megkapott két kopókölyket, amelyik azon éjjel született volt. Bétette a ruhájába, s bévitte a palotába. S akkor felment a királynéhoz, s ezt a beteg fehérnépet a sok grádicson levezette. Mikor az ajtóhoz értek, azt mondja:

- Ne ijedjen meg, felséges királyasszony, mert magát azért vette el a király úrfi, mert az ígérte, hogy egy hassal két aranyhajú gyermeket szül. Tehát megbüntette magát a Fennvaló avval, hogy két kopókölyket adott magának, egy bakot s egy nőtényt.

- Nem baj, ha így van, jó, hogy az Isten megadta.

Telt-múlt az idő. A kutyák már akkorák voltak, hogy mikor megehültek, ugatták az anyjukat, egyik jobbról, a másik balról. Tehát ez a királyné két dívánt csináltatott, s amikor megeheztek, szöktek az anyjuk mellire s úgy szoptak.

Egy nap elmenyen ez a vén banya a minisztériumba, s megjelenti a dolgot. A miniszterek azonnal levelet írnak a királynak. A levél menyen. Kimenyen ez a vénasszony a postafőnökhöz, s azt mondja:

- A király küld válaszeveletet, de ne kézbesítsd ki addig, amíg nekem meg nem mutatod.

A király megkapja a levelet, olvasni kezdi, könnyeivel öntözi. „Belébonyolódott ez a vénasszony az életembe, szerencsétlenné tett.” Mert tudta, hogy ez ért a boszorkánysághoz is. „Azt írják, hogy a feleségem kopókölykeket csinált. Megírom levélbe, hogy akármit szült, semmi bántódása ne legyen se neki, se a kopókölykeknek.”

Megérkezett a postafőnökhöz a levél. Ez lehívítja a vénasszonyt. Felbontja a vénasszony a levelet, s azt mondja:

- Né, mit ír a király! Nem szabad kézbesíteni!

- Hát mit csináljak?

- Írd alája, amit én mondok!

- Én azt nem teszem, nincsen jogom hozzá.

- Add ide azt a papírt!

A királyi pecsét s az aláírás alul volt. Akkor ő ezt írta:

„A minisztériumot megkérem, hogy mikor megkapják ezt a levelet, azonnal hajtásák végre. Megtréfált ingem, mert két aranyhajú gyermeket ígirt, s két kopókölyket szült. Büntessék meg! Se fel ne akasszák, se meg ne égensék, valami kénosabb halált ítéljenek neki, de azonnal pusztítsák el a feleségemet!”

Lezárta a levelet, a királyi pecsét alatta, megkapja a minisztérium. Végre kell hajtani, királyi parancs. Egyik egyet, másik mást mond. Feláll egy öreg miniszter:

- Én szólnék valamit. Van az istálló megett egy nagy csomó gané. A ganéba egy nagy lyukat ásatni s a királynét élve a ganéba beletemetni, az a legkínosabb halál.

Tehát ezt a halált ítülték az asszonynak.

Ez az asszony nem tudott semmit. De zúgnak a harangok. Zúgnak. Kinyitja az ablakot: vajon mi van, miért zúgnak a harangok? A pap fel van állva a palota elé.

„Jézus Mária, itt nincs meghalva senki – a fehérnép így tűnődött -, s né, a pap itt van, s mondja a mondókáját.”

Mikor a pap elmondta a mondókáját, belép öt szuronyos katona, s a fehérnépnek azt mondja:

- Induljon előttünk!

Hát mit csináljon? Muszáj volt megindulni. Úgy kísírik. Mikor kiértek, már a béresek meg kellett ássák azt a gödret. Elviszik a ganédombhoz, s bétészik oda. Ez a fehérnép, mikor dobálták rá a ganét, kezeivel mind hadonázott, hogy kapjon lélegzetet. Mikor azt a ganét reahányták, a kezivel annyi helyet nyert magának, hogy tudott lélegzeni.

Hatalmas idő indult akkor, mennydörgés, eső esett. Ezt a ganét úgy megverte, hogy már csak a szalma maradt. S ezen szítta a levegőt. Állva temették el. Mikor eltemették, a béresek betakarták, esőt adott az Isten, lemošta a ganét a szalmáról, megpuhította. A két kutyakölyök, amelyik csicset szopott tőle, kapott mindennap három komlós cipót. Ezek elvittek egy komlós cipót az anyának, amelyik csicset adott az ő kölykinek. Ez az asszony, mikor hányták rája azt a ganét, a kezivel hadakozott, akkora helyet csinált, hogy lélegzetet tudott venni magának. Nyúlt ki az az asszony, a komlós kenyeret vette el, ette meg, de gondolt holnapra is, megverte maga előtt azt a szalmát. Jüjjen a holnap nap, mert holnap nem hoz a kutya, akkor nem lesz mit egyen. Tehát gondolt a másnapra. Így ez az asszony holnapról holnapra a friss kenyeret hátrább tette, a szárazabbat elébb tette.

Egyszer csak jó haza a király. De biza nem nagy vígsággal várták.

- Mi van a feleségemmel?

- Mi hogy legyen? Király öfelsége azt írta, hogy pusztítsuk el.

Eléadják azt a levelet, amelyiken a király felhatalmazást írt, hogy ítéljenek halált a feleséginek. A királyfi mondja, hogy nem írta. De hiába, az írás beszél.

- Hat hónapja, hogy elítültük s el is temettük. Tessék megnézni!
 - Hát az én feleségemnek még ott se hagyjak békít? Az enyészetbe? Nem bolygatom a feleségemet.

Sírva bément a király a lakásába. Mi fogadta? A két nagy kutya. Hiszen nem kergette ki, úgy fogadta, mintha gyermekei volnának, s a két dívánt meghagyta ott a szobában, amiket még a felesége csináltatott a kutyáknak. Így nőtt a két kutya.

Egy nap kérdi a vénasszony a királyt:

- Mért búsul, felséges király?
 - Mért ne búsulnék, hiszen a feleségem tisztátalan volt, látja, hogy kutyakölykeket szült a világra.
 - Azért sose búsuljon a felséges király, vegye el az én lányomat!

„Mit csináljak, uram? Nem tehetek egyebet.” Gyászolta egy esztendeig, s egy esztendő múlva csak reagondolt a családra. „Hiába vennék el királynékat, ez a vénasszony úgyis belékötődne az életembe.” Tehát muszájságból el kellett vegye a vénasszony leányát.

Közbe a két gyermeket vitte a víz. Egy esztendő s nyolc hónap tött el. A két gyermeket mind-mind vitte a víz abban a cukrosládjában. Senki ki nem vette.

Ment lefelé a vízen egy esztendőt s két hónapot. Nem messze volt már onnót a keresztyén határ széllye.

Egy halász, egy molnár, saját malma volt, ki volt állva, nézett keletre is, nyugatra is mindennap. Vajon miért? „Vajon kire hagyjam, amit szereztem?” Gondolta: „Vajon nem akad egy olyan fehérnép, aki a gyermeket nem szereti, dobna belé a vízbe, én fogom ki, hazavinném, azt mondanám, hogy na, ez az enyém.” De nem látott. Egyszer csak menyen lefelé egy cukrosláda. Összefont karral nézi. Oda a horgot rögtön, beléakasztja. Mikor beléakasztotta, gyermeksírást hall.

„Ó, Istenem, bárcsak úgy lenne! Ha fiú lenne, az én segítségem lesz, de ha leány lesz, a feleségem segítsége lesz.”

Húzza. Mikor húzza tovább dupla sírást hall. Mikor kihúzta onnat, mit csináljon a ládával, feltörte: egy fiú s egy leány.

„Ó, édes istenem, megsegítettél! Ez az én feleségemnek az öröme, ez pedig az enyém!”

Kezibe vette, s úgy futott vele haza:

- Nyisd ki, feleség, hozom az örömet!

Az asszony kikapta a leányt s a fiút, s bérakta a párnák közé. Nem olyan volt, mint a ma született gyermek. Esztendőt s kilenc hónapot töltött az a gyermek.

Hát így történt. A gyermekek nőnek, az asszony – varrógépe volt – rögtön gúnyját, ezt-azt varrt. Egyszer annyira, hogy kezdenek a gyermekek nőni. Nőnek a gyerme-

kek, iskolába kezdenek járni. Tehát a leánkának kifűsült haja volt, a fiúnak levágva. A holdjegy, a napjegy a homlokukon, így jártak az iskolába. Egyszer az iskolában meglöki egy gyermek a leánkát: „Menj el, te, sze te nem vagy a gazdag molnár leánya. A vízből fogott ki, mert az anyád kurva volt.”

Sírás. A fiú menyen vele szembe:

- Mi az, lelkem, miért sírsz?

Hiszen úri gyermekek voltak, s ezelőtt az úri gyermekeknek eszük is volt, mert tanultak.

- Hogy megszidott egy gyermek: nem vagyok a gazdag molnár gyermeke, mert anyám kurva volt, a vízbe dobott s onnét fogtak ki!

- Hadd el, lelkem, hazamenyünk, s majd megtudjuk. Nem szabad sírni, ki tudja, hunnét származtunk!

Hát, itt már megvolt a magaviselete. Megvolt a szépségiben. Mikor hazamentek, a két gyermek áll kétfelől az ajtóba. Ez az anya meg volt szokva avval, hogy mikor ezek a gyermekek hazamentek: az egyik szökött a kanapéra, a másik az ágyra. „Ülj le, te, ülj le, te!” Ez a szokás nagy érzelmet szült az anyának.

Nyitva az ajtó, a két gyermek áll kétfelől. A malom szemben volt, az anya kiabálni kezd:

- Gyere, lelkem, gyere!

Fut a molnár:

- Mi bajod?

- Né, a két gyermek!

- Valami bajuk van? Mért hittál?

- Meg voltam szokva, hogy amikor bójúnek, azt mondjam: „Ülj le, te, ülj le, te!” Most nem csinálnak semmit. Kinek mondjam most, hogy: „Ülj le, te?”

- Ó, te, hogy a fene egyen meg, szen a gyermekek iskolába járnak, tanulnak, hát most is kéne csináljanak ilyesmit?

Ennyiben maradt. Telik-múlik az idő. De egyszer a leánkát meglökte egy gyermek az iskolában:

- Te ne ágálj, nem vagy a nagygazda molnárnak a leánya, mert a vízből fogtak ki, mert anyád kurva volt.

A két gyermek esmént csak lehúzódott. Így telik az idő. A gyermekek mennek haza, nem szökdösnek, nem civakodnak. Az anya nézi. Fájt neki. Egyszer csak tizennégy évesek. Tizennégy éves leánka már nagy. Tizennégy éves fiú már nem anynyira nagy. Vitte az apja, nem azért, hogy dolgozzék, hanem csak hogy legyen vele. Mikor mennek haza, a leánka megint sír.

- Mi baj van, lelkem?

- Úgy megvert édesanyám! Azt mondta, bár sose dobott volna anyám a vízbe, az a kurva, hogy fogjanak ki.

- Nem szabad sírni, fiam! – Így a fiú. – Légy okos, hátha igaza van! Nem vagyunk édesgyermekei, akkor nem bánhat velünk úgy, mint az édesgyermekével.

Akkor mit csinált a fiú? A tükörben nézte magát, megnézte a leánkát. Eltette azt a tükröt. S elgondolta magában: „Nem vagyunk édesgyermekei, mert nem híz az arcunk a szülőinkre.”

Egyszer mit csinált? Elment a fiú a malomba, mert a molnár mutogatott neki mindent. A leánka menyen két cserépkorsóval a vízre, s nézi, hogy merre van a fiútestvére. Megmeri a korsót, s vinné haza. Elejti, kimenyen mind a kettőnek a fenéke. Ej, ekkor egy nagy sírás, nagy futás. Otthagyja a korsót, fut a malom felé. Ott a fiú öszszetett kézzel nézte a malom kerekét.

- Mi van?

- Ó, gyere haza! Mošt mit tudjak csinálni? A tegnap egy tányért törtem el, s hogy megvert anyám, mošt két korsónak kiment a fenéke. Mit tudjak csinálni?

- Gyere, lelkem, menjünk, amíg édesapára és édesanyára találunk!

Elköszöntek attól a helytől, s elmentek.

Elmondtam az előbb, hogy a nem keresztyén földnek a széle már nem volt messze. Megindultak egy hídon, mentek nyugotnak. Östére érve összedugták a fejüket, és úgy pihentek azon öšte. Reggel megindultak. Tavasz volt, sóska, baraboly, ez, az. Rágták, s utaztak tovább. De nem dél felé, hanem a keresztyén földről kifelé.

Hova érkeznek? A határ szélire. A határon ott állott a Világ Vámosa. Amelyik Világ Vámosának az Istentől az volt rendelve: keresztyén embert ne eressen tovább. Ördöget, rosszféle népet ne eressen beljebb a keresztyén földre. Ezt úgy nevezték: Világ Vámosa. De rajta kívül voltak pásztoremberek, akik a határt állották végig, mikor milyen parancsot kaptak, arra.

Megérkezik ez a két gyermek oda, tizennégy éves korukban. Égett a tűz, a két hegyre rá volt téve a két lába, s úgy melegedett. Egyszer csak megérkezik a két gyermek. Köszöntek szépen. Ez akkor leszállott a hegyről:

- Gyertek ide, gyermekeim, üljetek le a tűz mellé! Nem kérdem, hogy kik vagytok, üljetek ide! Én vagyok Nagybácsi.

Cukros bombócot ad nekik, megbátorítja; adott nekik reggelit, de nem hagyta, hogy egy légy, egy szúnyog reájuk szálljon. Beszélgettek, gyönyörködött bennük.

Felkelnek. Világ Vámosa átadja a fűsüt a gyermekeknek, megfűsülködnek, megmosakodnak.

- Hová indultok, gyermekeim?

Ezek mondják, hogy jártak a molnárral:

- Nem vagyunk édesgyermekei, s megindultunk, hogy keressük fel édesanyánkat s édesapánkat.

- Jaj, édes gyermekeim! Igaz, hogy a molnár nem volt édesapátok, s a molnárné édesanyátok. Ti a Lentelen király gyermekei vagytok. De hogy tük megkapjátok édesanyátokat s édesapátokat, olyan messzi vagytok, hogy ötvenévesek lennétek, mire odaérnétek. De nem baj, mert én elvitetlek valakivel, ne kelljen olyan sokáig menjete. Na, gyertek ide, gyermekeim, adok nektek egy kiségitőt. Ez lesz a tük nevelőapátok. De ne ijedjete meg, améért olyan fekete!

- Nem ijedünk meg.

Odamenyen egy nagy odvas fához. Megüti Világ Vámosa a fát, s kiugrik egy fekete ember. Úgy hitták: Vasbug.

- Mi baj van, uram?

Ennek a Világ Vámosának volt a pásztora ő is.

- Ismered ezt a két gyermeket?

- Igen.

- Vidd haza, húszéves korukban add számba az apjuknak s az anyjuknak! Addig minden kívánságukat teljesíted. Végeztem!

Akkor még azt mondja neki:

- Nesze ez az alma! Feldobod ezt az almát, lesz belőle egy kulipintyó. Ott nevelődik ez a két gyermek. Addig növeld őket, amíg szárnyukra bocsáthatod. Mikor szárnyukra bocsáthatod, átadod édesapjuknak s édesanyjuknak. Két ártatlant viszel, két búnes boszorkányt hozol. Megérttetted?

- Megérttettem.

Vasbugból lett egy fekete ló fölszerszámozva.

- Na, üljete fel a hátamra!

Felülnek. Repül Vasbug. Tizenkét órára megérkeznek a Lentelen király rétjire, szembe a királyi palotával. Vasbug odaadta az almát a királyfiúnak:

- Dobd fel akkorára, amekkorára csak tudod!

Feldobta. Lett belőle egy tiszta arany kulipintyó. De csak egy szoba volt benne.

Mi történik? Vasbug elmenyen. A két gyermek bémenyen, megvacsorázik, s egyik az egyik díványba, a másik a másikba lefeküdt.

Reggel felkelnek, megmosdolódnak, megfűsülődnek, és kimennek az udvarra, a kulipintyó elejibe, s lobtázni kezdenek.

A király ablaka szemben volt a kulipintyóval. Kinéz reggel a király: „Jézus Mária, ki épített ide? Sze nem is adtam rá engedélyt. Kimenyek s megnézem.”

Kimenyen a király a sétakertjébe, lenyúlott odáig. Nézi a gyermekeket, ahogy lobtáznak. „Aj, be szép két gyermek! Jaj, be szépek! Nem szólítom meg őket, nehogy

megijedjenek s elmenjenek.” Elfelejtkezik a fruštukról, el az ebédről. De az ebédről mért felejtkezett el? A gyermekek bémentek a kulipintyóba, s ő várta künn, nehogy elmenjenek s ő ne vegye észre.

Mikor szürküledett, a két gyermek bément lefeküdni. Bément a király is. „Nem szólítottam meg a világerő, nehogy megijedjenek.”

Reggel felkél, menyen ki a gyermekekhez. Mit gondolt a király magában? „Ide, a sétakert végibe építtetek egy kulipintyót. Oda vitetem a fruštukot, ebédet, vacsorát.”

Úgy is történt. Gyönyörködik a király a gyermekekben.

Eszteendőek töltek el, húszévesek lettek. Mikor a húsz évet betöltötték, a király elment gyűlésre. Ekkor a vénasszony lement, s megközelítette őket. „Ez a két királyi gyermek, akiket vízre eresztettem. Elküldöm valahová a fiút, hogy pusztuljon el, s a leánnyal elbánok. Mérget itatok velem, s akkor nem kell többet félnetek tőlük.”

Odamenyen hozzájuk:

- Jaj, be szép a felséges király úrfi! Jaj, be szép a felséges királykisasszony!

- Elég szépek vagyunk, öreganyám!

- Jaj, be szép a kastélyuk! De akkor lenne igazán szép, ha itt az ablak alatt nőne az aranypálmafa.

- Hát van ilyen, öreganyám?

- Van! Tudja azt Vasbug.

Amikor Vasbug elhagyta őket, azt mondta nekik: „Ha valami kívánságotok van, gondolatok reám!”

Tizennégy évesek voltak akkor, most húszévesek.

Öste, mikor besötétedett, azt mondja a királyfiú:

- De jó lenne, ha eljűne Vasbug!

Az ajtó nyílik, nyit bé:

- Mi bajotok van, gyermekeim? Szépen megnőttetek. Szépek vagytok, s szép a szobátok is.

- Szépek is vagyunk, szép a szobánk is, de még akkor lenne igazi szép, ha előtte ott nőne az aranypálmafa.

- Aranypálmafa? Ilyen nincs!

- De van!

- Rossz tanítótok volt, fiam!

- Ha rossz, ha jó, de az aranypálmafát el kell hozni. Mert Nagybácsi azt mondta: minden kívánságunkat teljesíteni kell.

- Jó! Gyere ki! Ez a pálmafa egy nagy hatalmúnál van, a Fellegkarám Barátnál, amelyik a levegőt hordozza. Fent lakik a fellegekben, s oda kell menjünk. Ha oda felmenyünk s megérkezünk, majd akkor még megmondom, hogy mit kell csinálni.

Vasbugból lett egy ló. Bézárták az ajtót, a királyfi a ló hátára ült, és mentek. Hová érkeztek? Fellegkarám Baráthoz, amelyik rontotta a levegőt.

Már ez a vénasszony úgy számította: elmenyen a király úrfi, elmenyen Vasbug – mert ismerte –, a leányt elpusztítja. De az ajtó úgy bészáródott, hogy oda nem az a vénasszony, de amennyi kovács volt a világon, az se tudta volna kinyitni.

Menyen a vénasszony a királykisasszonyhoz, hogy adja bé neki a mérget. A leány fel volt kelve, az ablaknál állott. Az öregasszony kínálta fülbevalóval:

- Nyissa ki, királykisasszony, az ajtót, né, mit hoztam magának!
- Kinyitnám, de nem tudom.

Próbálja akkor ez a vénasszony, de hiába. Az ajtó nem nyílt ki. Így a méreget nem tudta beadni.

Vasbug és a királyfiú mennek felfelé a levegőbe. S ott egy nagy rezidencia van. Ott megállnak. Azt mondja Vasbug a király úrfinak:

- Szállj le, fiam!

Leszállott a király úrfi a ló hátáról. Az kecskebukát vét, lett belőle újból Vasbug.

- Na, nézd meg, fiam, ott, abban a szobában van az aranypálmafa. Én oda nem tudok menni, csak te, mert te kicsi vagy. Menj be a szobába, nyitva van. Amikor húsz méterre leszel a fától, hanyattán vágod magad, és úgy csúszol bé a lehajlott pálmafa alá. Akkor a száddal leveszed az első lapit, de úgy, hogy nehogy a fogadhoz érjen, mert akkorát csendül, hogy felébred Fellegkarám Barát s mi elvesztünk. Tehát azt az egy lapit lehozod. De mikor jössz, akkor is hanyattán vágd magad!

A fiú fogadja, hogy megteszi. Megindul és menyen. Mikor húsz lépés távolságra van az aranypálmafától, hanyattán vágja magát, s bécsúszik a fa alá. A legelső lapit megkapja a szájával, leszakítja, s esmént vissza. Mikor visszacsúszott húsz lépésre, odament Vasbughoz.

- Na, mi a, fiam?
- Itt a lapi.
- Tedd a zsebedbe!
- Hisz a fát nem vesszük!
- Elég ez a lapi. Hiszen ez a fa oda menyen, ahol a lapi van.

Lesz ló Vasbugból, a királyfiú felszáll a hátára, s visszaindulnak. Mire pitymallott, leszállott. Mikor leszállott, még nem volt jól kivirradva. Azt mondja Vasbug a királyfiúnak:

- Tedd az ablak alá, s kicsi földet tegyél a tetejire!
- Így is történt. Odateszi a lapit, s ráhúzza a földet.
- De nem hoztuk el a fát!

- Elég ez a lapi, fiam. Menyek, mert nekem valami dolgom van. Ha valami bajotok lesz még, gondoljatok Vasbugra!

Bémenyen a fiú. Ekkor kelt fel a testvére. Horgasináig ért az aranyhaja.

- Na, megjárjátok magatokat?

- Meg.

- Hát elhoztátok?

- Nem, csak egy lapit.

Megmosdódnak, megfrusztukolnak, mennek ki. Mikor kimennek, az aranypálma ott az ablak előtt. Kezdenek alatta játszozni. Játszodnak. A király ezalatt elment a gyűlésbe. Menyen oda a vénasszony. „Ellopták, nem pusztult oda. De most olyant kell mondjak, hogy most biztos elpusztuljon.”

- Jaj, de szép a király úrfi! De szép a királyleány! S az a pálmafa az ablak alatt! De igazából akkor lenne szép, ha az aranypálmafán ott énekelne arangalickában az aranypintyőke.

- Hát van ilyesmi?

- Ha volt aranypálma, aranypintyőke is van.

Avval elment. Ešte, mikor lefeküdtek, újból csak felsóhajt a leány:

- Hej, ha itt lenne az aranypintyőke, de jó lenne!

Azt mondja a fiú:

- Ha itt lenne Vasbug, segítene rajtunk.

Még ki se gondolta jól, ott van Vasbug:

- Mi baj, kedves gyermekeim? Szépek vagytok, szép az aranypálmafa is.

- Szépek vagyunk, s az aranypálmafa is szép, de akkor lenne igazán szép, ha énekelne rajta az aranypintyőke az arangalickában.

- Rossz tanítótok van, fiam! Aranypintyőke nincs.

- De van.

- De nincs!

- De van!

- Rossz tanítótok volt, fiam! De nem baj. Gyere ki! Elmenyünk a nagy sárkányhoz, amelyik a levegőt hordozza.

Kiment a fiú. Vasbugból lett egy ló, a fiú felült a hátára. Felrepül Vasbug s meg is érkeznek a nagy sárkányhoz, amelyik a levegőt hordozza. Vasbug visszaváltozott lóból, s azt mondta a királyfiúnak:

- Vess kecskebukat, változz át légggyé, s én egy méh leszek. Bérepülünk a kócslyukon, mert azt a pintyőkét erősen őrzik, s egyszerre tegyük rá a kezünket, mert ha nem, olyat csendül egyet, hogy végünk van.

Úgy is lett. Vasbugból lesz a méh, a királyfiúból lesz a légy. Beprepülnek. De nem tették rá egyszerre a kezüket, s akkorát csendült, hogy a sárkány mindjárt ott termett. Meglátta a legyet s a méhet:

- Ej, te légy! Ej, te méh! Ha tudnám, hogy te király úrfi vagy, úgy széttaposnálak, de nem bántlak, mert Isten teremtése vagytok tük is.

Avval kimenyen, lefekszik. Mikor Vasbug s a királyfi gondolják, hogy el van aludva, azt mondja Vasbug:

- Próbáljuk meg ismét, király úrfi!

Újból megpróbálták, de nem tették rá egyszerre a kezüket a galickára. Újból megjelenik Levegőhordozó. Akkor már biztosan tudta, hogy Vasbug s a királyfi.

- Szállj le, Vasbug, szállj le, király úrfi!

Visszaváloztak. Lett belőle Vasbug, lett belőle királyfi.

- Ej, te Vasbug, ej, te királyfi! Nagy tolvajok vagytok! Elloptátok az aranypálmáfát. Mošt induljatok el az Égbeleseti Csudához, a nagy sárkányhoz, amelyik a nehéz időt hordozza, s lopjátok el tőle Tündér Ilonát, s hozzátok el ide! Ha nem hozzátok el, búhattok a tenger alá, búhattok az egérlyukba, ott is megkaplak tükteket. Akkor nektek adom az aranypintyóké, s írást adok róla, hogy tük vagytok a legnagyobb tolvajok a keresztény földön.

Evvél Vasbugból lett egy ló, s a királyfiú felült a hátára. Elindultak, mentek három nap s három éjjel. Vasbug vitte a király úrfit. Elérkeznek az Óperenciás-tenger partjára. Tündér Ilona húszéves volt. Aranybölcsőben, láncokkal felfüggesztve aludt. Földig érő aranyhaja volt. Az egyik fonatot a feje alá tette, a másik fonatjával bétakaródozt.

- Akaszd le a bölcső! – mondta Vasbug a király úrfinak.

Tündér Ilona már várva-várta a szabadulást. De akkor el volt szunnyadva, s a koronát kiengedte a keziből. A királyfi kezibe fogta a koronát, s kiejtette. Tündér Ilona erre felébredt, de nem bánta. Felugrik, s mennek. De felugrik az ágyból Égbeleseti Csuda is, menyen ki, s látja, hogy Tündér Ilona nincs. Akkor nézi be a mindenséget: egyik szemivel ellátott a levegőbe, a másikkal a föld szélire. Menyen utánuk. A hang hét mérföldnyire menyen a szájától. Erdőt, mezőt felégetett, de nem éri utol őket.

Azt mondja akkor Tündér Ilona:

-Dobjuk el ezt a nehéz bölcső s ülök az ölödbe, király úrfi. Hiszen úgyis elég nagy terüje van szegény Vasbugnak.

Úgy is tettek. Az aranybölcső ledobják, s mennek tovább. Egyszer azt mondja a király úrfi:

- Ej, hogy süti valami a hátamat!

- Süti biza, mert jün a nagyhatalmú utánunk.

Hátradobja akkor Tündér Ilona a kőfűsűjít, s mi történik? Olyan tölgyes erdő lett, hogy amíg kiégette az Égbeleseti Csuda, addig jót haladtak. De keresztülvágta magát.

A harmadik nap reggelre Égbeleseti Csuda már erőleg éri Vasbugot. Gyengül Vasbug. Egyszer már annyira legyengült, hogy alig tudott továbbmenni.

- Állj meg, Vasbug – kiált rá Égbeleseti Csuda -, mert úgylis utolérlek!

Addig s addig, hogy már lépésnyire volt Vasbug ettől az Égbeleseti Csudától. Muszáj volt megállni. De abba a percben ott terem Világ Vámosa a pálcájával:

- Nehogy közel érhél, rád eresztem ezt a dorongot, hogy széjjelmész!

Ez nagy hatalom volt, ez az Égbeleseti Csuda sárkányerővel bírt. De Világ Vámosa erősebb volt mindegyik között. Meg kellett álljon ez az Égbeleseti, mert Világ Vámosánál erősebb nem volt.

- Állj meg, Égbeleseti, mert úgy megütlek evvel a pálcával, hogy hóttszénné válsz!

Akkor már el kellett hagyja Vasbugot s a királyfiút.

Harmadnap megérkeznek Fellegkarám Barát kastélyához. Kinyitják az ajtót, belepnek. Meglátja Fellegkarám Barát Tündér Ilonát:

- Lelkem Vasbug! Lelkem, király úrfi! Elhoztátok Tündér Ilonát! Megírom az írást, s többet nem botránkoztatlak tükteket. A legnagyobb tolvajok vagytok az egész keresztyén földön. Adom kezem írását, hogy az aranypintyőke a tiétek. Soha bántódásokat ne legyen!

Megírja az írást:

- Menyek, hozom ki az aranypintyőkét a galickával.

Ahogy kiment, azt mondja Tündér Ilona:

- Nono, Te Lentelen királyfi! Mikor te születted, abba a percben születtem én is. Te születted a bűnös földön, én születtem a tündérek sorjába. De a te csillagod felment az égbe, az enyim melléje ment, mikor én születtem. Ez a csillag minden gyermeknek az életjelzője. Ha hetedik ország széliben lesznek egymástól, úgylis egymásé kell legyenek. Én tudom, hogy mikor eljött az idő, le kellett jűjje a bűnös földre, s egymásé kell legyünk. De ha én tudom, hogy egyik sárkánytól a másikhoz viszel, soha az Óperenciás-tenger partjára vissza nem jűttél volna.

- Ez úgy van – azt feleli a királyi úrfi.

Hozza bé nagy örömmel Fellegkarám Barát a pintyőkét a galickával. Az aranypintyőke énekel.

- Vasbug, király úrfi, vigyétek, soha semmi bántódástok nem lesz. Legnagyobb tolvajok vagytok az egész keresztyén földön.

Elviszik, Tündér Ilona ott marad.

Mennek Vasbug s a királyfi. A kilencedik éjszaka leereszkedik Vasbug az ő kicsi kulipintyójukhoz. Ekkor már kezdett megvirradni. Mikor megérkeztek, az arany-pintyőket galickával felakasztják az aranypálmafára.

Amíg ezek odavoltak, a vénasszony kilenc versent, tizenhét versent került meg ezt a leányt, hogy elpusztítsa. De se ablakot, se ajtót nem tudott kinyitni. A leány akarta volna kinyitni az ékszerekért, de Nagybácsi Világ Vámosa nem engedte.

Megérkeztek, megnyílt az ajtó:

- Itt az aranypintyőke!

Nyílik az ajtó, bejű Tündér Ilona:

- Nono, Lentelen királyfi, tudod, megszidalak, mert annak a sárkánynak vittél. De elhozta a koronámat. Szerencsére azt nem hagytad ott. Pedig nekem ott kell lenni, ahol a koronám van. Bocsáss meg azért, mert megszidalak! Fehérnépnek nagy a haja s rövid az esze.

Akkor Vasbug odaáll és azt mondja:

- Fogjatok kezet egyszerre! Szeretitek egyik a másikat? – Tündér Ilonától kérdezte.

- Szeretjük, hiszen az Isten eztet nekem rendelte. Születésemtől fogva tudtam, hogy Lentelen király úrfinak leszek a felesége.

- Az ásó s a kapa válasszon el egymástól!

Földhöz veri Vasbug a gyűrűt, megnyílik a kicsi épület, nem tudom, mennyi méterrel. Földhöz üti a másik gyűrűt, kinn a placcon asztalok, székek, s az asztalon üres tányérok, kanál, kés, villa.

Ekkor ír Vasbug levelet a királynak, s felelészti. Ez felszáll, s a király ablakán behull egyenesen a királynak elejibe. Olvassa:

„Felséges király, szívesen látom. Az egyik gyermekemet szárnyára bocsátom, szíveskedjék eljönni a vendégségbe. Tízévesen fejül mindenki, a városi lakosok is, aki nem halálos beteg, jelenjen meg ebbe a mulatságba! Vasbug, nevelőapa.”

Ez a király hírül adta az egész városba, hiszen hat esztendő óta őrizetbe tartotta ezt a két gyermeket, amikor a sétakertbe lakást építtetett magának.

Mennek a miniszterek is. Akkoriba az úri osztály nagyra feszült. Ez a király a népit úgy mozgósította, híresztelte, hogy mindenki jelenjen meg az esküvőn.

Menyen a király a feleségivel s a vénasszonnyal, aki diktátor volt még a király idejében is. Amit mondott a leányának, úgy kellett teljesítse a király úrfi. Tehát akkor ő volt a fejedelem. Megjelentek, s az asztalhoz ültek. Tündér Ilona mint menyasszony, Lentelen király fia mint vőlegény. A Lentelen király leánya nyoszolyóleány. A miniszterek úgy ültek rang szerint. Akkortáiban nemigen becsülték a szegény népet, hanem ki a placra, az asztalokhoz. Üres asztal, üres tányér, kés, villa, kanál.

Már három napja éhezettették a násznépet. Feláll a király, s azt mondja:

- Kérem szépen a házigazdát!

- Én vagyok, mint nevelőapa, Vasbug, a fekete ember.

- Kérem! Vendégség üres asztal mellett, üres tányér mellett be dísztelen!

- Hát kérem, azt üzentem, s azt írtam, hogy mindenki jelenjen meg. Lehet, hogy valaki még nem jelent meg. Addig se étel, se ital.

- Hiszen ha nincs módja, hogy ételt szolgáljon fel nekünk, rendelkezem én, hogy szakácsaim ételt hozzanak.

- Hallgasson ide, felséges király! Aki már arra szánja magát, hogy vendégséget hirdet, az gondolkozik az ételről is, italról is. Olvassunk akkor névsort!

- Hát lehet olvasni névsort is, de meg is lehet nézni, ki van jelen s ki nincs.

- Menjünk akkor, s nézzük meg!

A király feláll, s feláll a vőlegény is. S mennek. Az előkelőket nézik először. Aztán elérkeznek a szegényekhez. Az egyik béres, akit elértalálnak, ahhoz volt szokva, hogy ilyenkor megkínálják pálinkával. Néznek végig a béreseken:

- Itt van mindenki?

Azt mondja a király:

- Itt.

- Nincs! – azt mondja az egyik öregbéres.

- Hát ki nincs itt?

Feláll az a béres:

- Valaki a királyi családból hiányzik.

- Hát ki?

- Hát uraim, aki ezelőtt húsz évvel belé volt temetve a ganéba. Hát az az egy.

- Ó, hát ennek az egynek már a csontját is megették a nyüvek.

- Hát maga nem tudja, hová van temetve? – kérdi Vasbug.

- Hát én ástam a lyukat.

- Álljon fel akkor, öregem, s jüjjen velem! Ha a csontjából csak egy darab is megvan, azt ide kell hozni. S akkor meg lesz terülve az asztal.

Négy béres feláll, amelyik négy béres mind tudta, hogy hová temették. Mennek a ganécsomóhoz. Mikor elérkeznek a ganécsomóhoz, azt mondja az öreg béres:

- Ide van temetve.

- Te, nem ott van!

- Ne beszélj, mert itt van!

- Add ide a villát!

Oda a villát. Azt, amit a záporosó mosott, amire záporosó zúdult reá, lemošta a ganét. A puha szalma maradott. Belényomja a villát, nagy tekercsekbe ledobja

a szalmát. Veszi a villát, s dobja a másikat. Veszi a harmadik villát. Mikor a harmadik villával ledobta, megmozdul a ganécsomó. Hopp, felszökik a béres.

- Mi baj?

- Valami megmozdult.

Azt mondja az egyik:

- Nyüvek azok. Mert élve temettük oda, reágyúltak.

Akkor odalépik Vasbug:

- Hallgassanak, emberek! Ne nyúljanak többet villával. Ha állat is van vagy féreg, ne bántsuk!

Tehát kézzel kell. Egyszer csak kezükbe akad egy hajtics. Egy másik. Elékerül a fő, húsz esztendő óta nem volt megfűsülve, nem volt megmosódva.

- Itt élő van! Né, a hajtincsek.

Egyenkint szedik le róla a hajtincseket. Aztán megtalálják a kenyereket. A friss kenyér hátul, a száraz kenyér elől. Hisz ez a ganéba gondolkozott a holnapi napra is. Hús esztendeig ez a két kopókölyök, amelyik csicset szopott tőle. Ezek tartották, ezek gondoskodtak róla húsz esztendeig. Ezt az anyát komlós kenyérrel táplálták, s az árpa- s búzaszálakon szítta a vizet. Évvel verte el a szomját.

Elszedték mind a ganét, s elékerült az anya. Hiszen a férgek beléköltöztek a testibe. Fehér lepedőt tettek rá, s úgy vitték. A király nem tudott megszólalni, csak nézett.

Vasbug rendelkezett. Béviszik a fürdőbe. A frajlányok mennek, megmossák, doktorok jönnek s orvosolják. Szóhoz jut ez a fehérszínű, amelyik komlós kenyérrel táplálkozott húsz esztendeig, esővízzel verte el a szomjúságát.

- Hagyják el az orvosságot! Nem kellene, mert beszédhez jut.

Hát a király nem jut szóhoz, csak hull a könnye. Hiszen elgondolja, hogy mi lett az ő családjával. Felöltöztetik az asszonyt az ő menyasszonyi gúnyjába. A királyfiú karon fogja, s karon fogja a király is. Az édesapának hullanak a könnyei. Így vezeték az asztalülésbe. Mikor bévezetik, megáll Vasbug, s azt mondja:

- Kedves vendégsereg! Egy szavam volna mint nevelőapának, ha meghallgatnák. Ha megengedik, hogy a vendégeket úgy rendezzem el az asztal körül, ahogy én akarom.

- Tessék!

Akkor a királynét legelől ültette, ezt a fehérszínűt, amelyik húsz évig el volt temetve a ganéba. Mellé ültették a vőlegényt. Melléje az apát. A menyasszonyt a vőlegény mellé, a nyoszolyóleányt a másik felire. Ezt a bűbajos vénasszonyt ültette Vasbug az asztal szegeletire; a leányát a másik asztal szegeletire. Hogy ebbe a multságba ne tudjanak valamit susogni.

- Készen vagyunk.

Akkor földhöz üti az egyik gyűrűjét. Két inas szökött ki, egyik inas ide szökik, a másik oda. Az egyik hordta az ételt, a másik az italt. Földhöz üti a másik gyűrűjét, s lesz egy banda, amelyik a királynak a legkedvesebb nótáit fújja.

Egyszer már annyira van az öreg király, hogy feláll, s mondja:

- Ó, nem is tudom, hogy milyen örömet is érzek. Szeretném, ha mindenki mondana most egy verset.

- Legelőször mondok én egyet!

Feláll a király úrfi, s kezdi a versmondást.

- Reám jött a versmondás, pedig én nem voltam mulatságban, nem voltam vendégségben. Én elmondanám a születésemet, ha meghallgatnák.

- Tessék!

Feláll, s kezdi mondani:

- Volt egy király – úgy az elejétől, ahogy elmondtam.

Ez a vénasszony kínálta a leányát feleségül. De nem szerette. Így vett el egy székelyleányt, amelyik két aranyhajú gyermeket ígért neki, egy fiút s egy leányt. A fiúnak a nap fénye van a homlokán két csillaggal, ilyenformán, né! amilyen van nekem s a testvéremnek... - Ez a bűbajos asszony álljon fel! Ami igaz, intsen rá, hogy „igaz”, ha nem mondok igazat, intsen rá, hogy „nem igaz”... Ez a bűbajos asszony annyi bajt okozott a családnak. Hogy vitte fel a szegény királynét, hogy ott szüljön a kéménylyukán, mert azt mondta: úgy lesz belőle szentelt vitéz.

Így mind mondogatja a király úrfi az életje történetjét. Elmondotta azt is, hogy Világ Vámosa átaladta Vasbugnak, hogy mikor szárnyára bocsát, adjon átal minket az édesanyánknak s az édesapánknak.

- Most itt vagyunk, édesapám, s édesanyám, s itt van a testvérem is. Vasbug menyasszonyt is keresett nekem, Tündér Ilonát nyertem el menyasszonynak. Köszönöm szépen, Vasbug, hogy ezt megtetted velem. Mit fizessek neked? Hiszen nekem nincsen se kincsem, se pénzem.

- Van nekem! – A király sírt, hiszen megtalálta a feleségét, aki húsz esztendeig volt a ganéba. – Mit fizessek, Vasbug? Aranyat? Ezüstöt?

- Nekem nem kell se kincs, se pénz.

- Hát mi kell?

- Nekem csak az két bűnös, aki az asztal szegeletibe van.

-Vegyed, s vigyed!

Kecskebukát vét Vasbug, s lesz belőle egy facsaratos szarvú berbécs. Az asztal másik szegeletin fellöki a vénasszonyt, s a szarvára ülteti. A másik szarvára pedig a leányát.

Hiszen mondta volt Világ Vámosa: „Két ártatlant viszel, két bűnöst hozol!” Hát akkor viszi a két bűnöst.

Megszökte magát a berbécs, ott maradt a vendégsereg. Vége lett a vendégségnek, a király felment, s bírta a feleségit az élők seregibe. Új vendséget hirdetett, s megesküdött még egyszer a feleségivel. A királyságot átaladta a fiának. S még most is élnek, ha meg nem haltak...

VILÁGVÁMOSA¹

Volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember. Annak a szegény embernek volt egy lánya. Ez a leány egyszer künt nyűtte a kendert másik két lánnyal. De a királyfi legényember volt, s addig nem akart megházasodni, míg olyan leányra nem talál, aki neki két aranyhajú gyermeket csinál.

Elindult a királyfi világgá. A három leány nyűtte a kendert. Lássák messziről, hogy jön a királyfi. Egyszer a nagyobbik elkezdte:

- Nézzétek, jön a királyfi. Ha engem venne feleségül, én amikor a vetéltöt átdobnám az osztovátán, egy regement katonának szőnék inget, gatyát belőle.

Azt mondja a másik leány:

- Ha ingemet venne el a királyfi, én egy komlócipóból egész katonaságot kiállítanék kenyérrel.

Azt mondja ez a szegény leány:

- Tük, tük. De én! Ha elvenne feleségül, csinálnék neki két aranyhajú gyermeket: egy fiút s e leányt.

De arra már oda is érkezett a királyfiú. Meghallotta, amit ez a szegény leány mondott. Leszállt a lováról, s kérdőre vonja a szegény leányt:

- Mit mondtál az előbb?

¹² In.: *Zöldmezőszárnya*, marosszentkirályi cigány népmesék, NAGY Olga gyűjtése, Európa, Bp., 1978. 163-176. PUJI János meséje. „Szerkezetileg a BN. 707 *Aranyhajú ikrek* című típusú képviseli. Változatunk érdekességét és eltérő voltát azok az archaikus motívumok szolgáltatják, amelyek a hagyományos szerkezetet feltöltik. Említsük meg itt a 'pars pro toto' mágikus elv szép költői példáját: a hős az Alvilágból nem lopja el a Zengő fát, hanem csak egyetlen levelét; a mesemondó madár helyett csak egyetlen tollát; Tündér Ilona helyett három csepp véré, és ezáltal a felső világba varázsolja őket. Ugyancsak itt említem meg a hős mindegyre előkerülő átváltozó képességét.” (284.o.)

- Én semmit.

De a leány nem akart semmit se bevallani. A királyfiú ráhúzott vagy kettőt az osztorral.

- Királyfiú, megmondom. Ha elvenne feleségül, én csinálnék két aranyhajú gyermeket, egy leánykát s egy fiút.

- Na gyere ide! – azt mondja neki a királyfiú.

A királyfiú hazakísérte a leányt az apjához, anyjához. Szegényeknek nem is volt mire ültessék a királyfit. Azt mondja a szegény:

- Bocsásson meg királyfi, nincs mire ültessem, olyan szegények vagyunk.

- Nem baj, tata, amiért nincs mire leültessem. Majd lesz. Né, azért jöttem, hogy a lányukat elveszem feleségül.

- Ó, ne csúfolódjon a királyfi, amiért szegények vagyunk!

- Nem baj!

Mindjárt elmenyen a királyfi a városba, s ami a legszebb kaštély volt, megvásárolta, s a szegény embert és a családját odavitette.

- Mán túl indul a vendégség, mert én elveszem a lányukat.

Hazamenyen a királyfiú, s azt mondja az apjának, anyjának:

- Apám, anyám, én házasodak meg.

- Ó, fiam, hát milyen királynál, hercegnél vagy grófi családnál találtad meg a párodát?

- Ne törődjenek vele, én megtaláltam a magamét.

Jól van. Kezdődik is a vendégség. Csak odakerül az idő, hogy menjenek a menyasszonyért. A királyfi megvásárolt előre mindent. Felöltöztette a szegény leányt, az olyan szép lett, hogy egy királylány se állott volna meg előtte.

Mindjárt mennek is a bandával a menyasszonyért. Látja a leány apja s anyja, hol állnak meg. A királyfi karon fogja a mátkáját, s hozza ki. Az öregek kicsit persze meglepődtek (a királyfi apja s anyja), de hát nem volt mit tenni, mert a fiuk szereti a leányt. Hazavitték, s éltek boldogul.

Egyszer csak érkezik a hír, hogy az öreg király menjen a háborúba. Na, most a fiatal király azt mondja az apjának:

- Édesapám, én vagyok a fiatal, én kell menjek a háborúba. De hallgassanak ide! Ha a feleségemnek csak egy haja szála meggömbül, tudják meg, hogy maguknak vége.

- Ne félj semmit, fiam! Úgy nézzük mi őtet, mint a két szemünket.

Felpakolt a királyfi, s elindult a háborúba. A fiatal királyné persze terhesen maradt. Mikor odakerült az idő, hogy már le kellett betegedjék, a boszorkány, akinek volt egy leánya, s azt a királyfi után akarta adni, kített egy táblát: „Világ bábaasszo-

nya”. Na, futottak bábaasszony után. Kihez futnak? A vén boszorkányhoz. Az el is ment a fiatal királynéhoz.

Mikor érkezett a szülés ideje, azt mondja a királynénak:

- Hallgasson ide! Addig nem tud megszülni, amíg a fejit a kéménybe nem teszi.

Hát a boldogtalan fiatalasszony mit csináljon? Bétette a fejit a kéményajtón. Persze, mit szült? Egy fiúgyermeket s egy leánygyermeket. A boszorkánné elvette ezeket, bétette a ládikóba, s a folyón leeresztette.

Pontosan akkor kölykezett egy kopókutya is. A boszorkánné elvett két kis kopókönyket, s odatette őket az ágyba. Azok szopták a királynét.

Közbe a ládikó menyen le a vízen. Reggel felkél a vízimalmos, hogy indítsa meg a malmot. Látja, hogy ládikó libeg a vízen. Fogja a hálóját, a vízbe veti, s kihalászsza a ládikót. Felnyitja, s benne két aranyos gyerek. Egy leány s egy fiú. Hamar befut velük:

- Na asszony! Úgyse lett gyerekünk. Né, mit rendelt nekünk az Isten! Két szép gyermeket. Ezeket felnöveljük. A malom legyen az övék.

Na, most hagyjuk a gyermekeket, mert azok jól vannak az öreg malmosnál. A fiatal királyné közbe szoptatja a kutyákat. Azok megnőttek nagyra. Ír a fiatal király haza: „Kedves édesapám! A feleségem ebbe s ebbe az időbe le kellett betegedjék. Mit csinált?” Hát ezek visszaírnak: „Van két szép gyermeked, ne búsulj semmit. Te csak végezd a dolgodat a háborúba, majd amikor hazajössz, majd meglátod.”

A boszorkánné közben mit csinált? Kiment a határra, mert tudta, hogy levelet kapott a király, s a futár ott menyen el a határon. Csinált egy vendéglőt. „Étel, ital máma ingyen, holnap csak pénzért.”

Menyen a katona, látja, mi van kiírva. Bémenyen. Adnak neki enni-inni. De úgy megittatta, hogy elaludt. Veszi a cédulát, olvassa. Szépen leült, s írt másik levelet. „Kedves fiam, van két kutyakölyked. Megvert téged az Isten. Feleségeddel mit csináljunk? S a kölykökkel? Mert már olyan ravaszok, tépnék össze a világot.”

S azzal visszateszi a levelet a futár sapkájába. S felköltik.

- Hej, vitéz! Hová kell menj?

Az megtörlí a szemét, megy is ki a háborúba. Ott átadja a levelet. Nézi:

- Hm. Hogy nem bírnak két kutyával? – Leül ő is, ír levelet. Azt írja: „Kedves édesapám, akármit adott is az Isten...amíg hazamenyek...tán azt hiszem, két kutyával elbírnak? És ügyeljenek a feleségemre!”

Jön vissza a katona. A vendéglő még ott van. Kiírva: „Máma ingyen, holnap pénzért.” Bémenyen a katona, eszik, iszik, megrészegszik.

Kiveszik a cédulát s nézik: „Hej b...m az anyja mindenit, né, mit írt! Hogy hagyjanak békét nekie?” Mindjárt leült, s odaírja: „Kedves édesapám! Ha a feleségem eztet

cselekedte, azonnal temessék a ganéba, s a két kutyát tegyék a mellére, hogy szopja.” Azzal felkölti a katonát. Az jön vissza.

Hm! Mikor meglátja az öreg király s királyné, hogy mit írt a fiuk. Hát hogy temessék el élve azt a fehérnépet? De ha azt írta, teljesítsük a parancsát!

A fiatal királynét megfogták, bétették a ganéba, s a kutyakölyköket odatették melléje.

Letelt az idő. A királyfiú hazament. A boszorkáné odavitte a leányát. A királyné ott a ganéba, a kutyakölykek húzták le, csúf lett, mit tudom, mi. Beléegyezett a király, hogy a boszorkáné lánya legyen a felesége.

Ezalatt a két gyermek a molnárnál annyira megnőtt, hogy a kicsi fiú már eltanulta a molnárságot, s a kicsi leány a molnárnétól a mosogatást meg főzést. Nem volt velük semmi baj.

Egyszer azt mondja a molnárné:

- Na, leányom, vedd a korsót, hozzál vizet. De ne adja az Isten, hogy elejtsd a korsót s eltörd!

Jó, megy a leány a kútra. De szegény elcsúszott a korsó vízzel, s eltört a korsó. Kezdettt sírni. Megy a bátyjához a malomba:

- Né, hogy jártam. S azt mondta, nehogy eltörjem a korsót, me baj lesz.

- Nem baj, menj csak haza, s nézd meg majd, mit mond.

Megy haza a leány a nevelőanyjához. Az mikor meglátja:

- Hej, lennél csak az enyém! Mert úgy elvernélek, nem lennél jó még rostának se, mind kihalásom a bőrödöt. De így sajnállak. Nesze, fogd ezt a másik korsót. Ha eztet is eltöröd, akkor, amit kapsz, az a tiéd lesz.

Megy újból a leányka, de véletlenül eltört ez a korsó is. Már nem mert hazamenni, hanem a bátyjához ment a malomba.

- Né, mit mondott: „Lennél csak az enyém, mert úgy kihalásom a bőrödöt, nem lenne jó még rostának se.”

- Akkor ezek nem a mi édesszüleink. Na, ide hallgass! Te ne menj haza, de én előre hazamenyek. Te maradj itt.

A fiúcska akkor bement a szüleihez, lopott egy kicsi kenyeret a testvére számára, megebédelt, s azzal eljött ő is. Mennek világgá. De a fiú, amikor segített egy gazdának zsákot emelni, kapott három krajcárt.

Egyszer ki áll elébük? Egy kéregető kúdu.

- Adjatok valamit, az Isten nevében!

Kiveszen a fiú egy krajcárt, s odaadja.

- Menjen, s vegyen magának, ami kell.

A kúdos akkor eltűnt a szemük elől. Mendegélnek tovább. Még egy másik kéregető kúdos áll előttük. Akkor is bényúl a zsebibe, s odaadja a másik krajcárt. Avval mendegélnek tovább. Nem sokat mentek, megint eléjük áll egy kéregető. Kiveszi a harmadik krajcárt, s odaadja neki. Mennek, mendegélnek. Negyedszer újból odaáll elébük egy kéregető. Azt mondja a fiú neki:

- Három krajcárom volt, három kúdosnak odaadtam. Neked is adnék, Isten látja a lelkem, de már nincs semmim. Mit adjak neked?

- Hát ti hová mentek? – kérdi a kéregető.

- Mik kimenyünk a világból.

- Igen? Na, nem baj.

Megy a két gyermek tovább. Hová jutottak ők? Az üveghegyre. S felmásztak a gyerekek a derekáig. Tovább nem tudtak menni. Megáll a két gyermek. De úgy el voltak bágyadva, hogy ott helyben elaludtak. Akkor előttük terem a kúdos, s elkiáltja magát:

- Vasbug!

Az megjelenik.

- Látod ezt a két gyereket? Viseljed gondját nekik, amíg odaérnek az apjukhoz, anyjukhoz. Megértetted?

- Meg.

A gyermekek felébrednek, s hát Vasbug áll előttük.

- Hová mentek, gyerekek?

- Mik a világba.

- Kik vagytok, mik vagytok?

- Nem tudunk semmit. Csak annyit tudunk, hogy akik mostanig neveltek, nem az apánk s az anyánk. És mi most elindultunk, keressük meg apánkat s anyánkat.

- Na, üljete fel a hátamra!

Azok fel is ültek. Hová vitte őket? Az apjuk birtokára. Ott csinált nekik egy kastélyt, s bétette őket abba a kastélyba.

- Na, ide hallgassatok! Bármi történjék veletek, ha bajba vagytok, csak kiáltásotok: „Vasbug!” Én azonnal itt termek. S amit parancsoltok, azt teljesítem. De jól jegyeztek meg: amit hallotok, ne halljátok! Amit láttok, ne lássátok!

- Jól van.

Hát ez a Vasbug olyan kastélyt teremtett nekik, amilyen nem volt több a világon. De a kastély köré olyan kerítést húzott, hogy azon senki bé nem mehetett. Híre megy a gyönyörű kastélynak. Mindenki csodájára járt. Eljut a híre a királyhoz.

Azt mondja a király:

- Na, én holnap el is menyek, megnézem azokat a gyermekeket.

Na, de a királyné álomport vegyített a borába, hogy mikor elindult volna, úgy elaludt, nem tudott magához térni. Akkor elment oda a királyné. Be nem tudott menni a kastélyba, de megkeresett egy lyukat, ahol belátott. Odament, s azt mondta fennhangon:

- Né, ennek a két szép gyermeknek milyen gyönyörű a kastélya. De kár, hogy hiányzik belőle a Zengő fa a Fekete világból. Mert ha az itt lenne, nem lenne több ilyen kastély a világon.

Na, de a két gyerek ezt hallotta. A leányka el is kezdi:

- Hallod, mit mond ez a néni? Hogy ha itt lenne a Zengő fa a Fekete világból, akkor ilyen kastély nem lenne több a világon.

Azt mondja erre a fiú:

- Nem megmondta Vasbug? Amit látunk, ne lássuk, amit hallunk, ne halljuk?

- Jó, jó. De hát csak hallottuk. Hívjad elé Vasbugot!

Hívják is: „Vasbug!”

Már ott terem.

- Mit parancsolsz, édes gazdám?

- Nézd meg! Nem én parancsolok, de a testvérem. Né, mit hallottunk: hogy el kéne hozzuk a Fekete világból a Zengő fát.

- Na, ülj fel a hátamra! – mondja a fiúnak.

Az felült a hátára. Hová vitte? Világvámosához. Annak egyik lába a Fekete világban, a másik a Fehér világban. Az megállítja őket:

- Hej, Vasbug! Hová viszed a fiút?

- Né, te, eresszél be! Né, mi van, hogy van.

Jól van, béereszti őket. Há bent voltak a Fekete világban. Hová kellett menjen Vasbug? A Világ Boszorkányához, a Vasbábához. Annál volt a Zengő fa. Azt mondja Vasbug a gyermeknek:

- Na, ide hallgass! Én tovább nem tudok menni. Te bemész, ott találsz a Zengő fa alatt egy lapit. Szorítsd a markodba, de úgy, hogy levegő ne érjen hozzá, mert ha igen, az olyat sípol, hogy a Vasbába azonnal itt terem, s tönkretesz minket.

Na, a gyermeket béereszti az udvaron. Megkapja a fiú a Zengő fát, látja a lapit. Hamar a kezébe szorítja, s jön vissza. Felül a Vasbug hátára. De egyszer csak levegő ért a lapira. Olyat sípolt egyet, jött is a Vasbába, hét mérföldről égette a lángjával Vasbugot. Már a határhoz ért, mikor Világvámosa felkapta Vasbugot, s áttette a Fehér világba. A Vasbábát meg így fenytette:

- Na, na Vasbába! Tovább ne gyere, mert látod ezt a vasbábát? Ha én ezt hozzád vágom, te ugyan nem találod meg az utat a Fekete világba.

Mire Vasbug hazaért a fiúval, a Zengő fa már énekelt az udvaron. Hallják az éneket, gyűl a nép a csodára. Az egész világról. Amennyi király, herceg, gróf, mind csodájára járt a Zengő fának.

- Na – azt mondja a király a feleségének -, né milyen hír járja a várost. S az a kastély a csudával az én birtokomon van. Én menyek s megnézem.

Azt mondja a királyné:

- Hallgass ide! Elmenyek én. Megnézem, s neked majd mindent elmagyarázok, te csak végezd a dolgod.

- Jól van.

Vette magát újból a boszorkánné s elment. De már olyan kerítés volt vasból, hogy azt a madár se tudta átrepülni. Ő pedig addig járt ott, amíg csinált egy lyukat, hogy tudjon szólni a gyermekekhez.

- Hej, milyen két szép gyermek vagytok! Megkerítették a Zengő fát. De arról hiányzik a madár, amelyik tizenkét misét csinál a fián. Akkor lesztek ti még szebbek.

A gyermekek felmentek a kastélyba. Azt mondja akkor a leányka:

- Te hallottad, mit mondott az a néni a kerítésen túl? Hogy milyen két szép gyermek vagyunk, mert megkerítettük a Zengő fát, de ha megkerítenénk a madarat is a Zengő fára, amelyik a tizenkét misét csinálja, akkor lennénk mi igazán szépek.

- Ó, hallgass – azt mondja a fiú. – Nem mondta neked Vasbug: „Amit hallunk, ne halljuk! Amit látunk, ne lássuk!”?

- Jó, jó! De ha meglenne, nem lenne több ilyen gyerek az egész világon.

Na lássuk!

- Vasbug!

Vasbug ott termett.

- Mit parancsolsz, kicsi gazdám?

- Hát én nem parancsolok, de né, mit hallott a testvérem.

S meséli el a leányka.

- Na, ülj fel a hátamra! – mondja Vasbug a fiúnak.

Felül a Vasbug hátára. Hová menyen? Világvámosához.

- Na, mi az, Vasbug?

- Látod.

- Te annyit mind hordozod azt a gyermeket, amíg egyszer ott marad.

- Ne félj semmit!

- Jó.

Hová kellett leereszkedjenek? A boszorkánhoz. A madárnak, amelyik a Zengő fára kellett, ott volt a galickája a boszorkánál.

Azt mondja Vasbug:

- Hallgass ide, te gyerek! Én átváltoztalak bolhának. Te bemész a szobába. Ott hetvenhét galicka van, szebbnél szebb madarakkal. De te ne nézz azokra, hanem van ott egy rongyos, mocskos galicka. S abban egy madár. Annak egyik tolla le van esve, s vedd el azt a tollút. S azzal gyere is ki. De ügyelj! Szorítsd jól meg a kezedben, mert különben itt marad mindkettőnk élete.

- Ne félj semmit!

Vasbug mindjárt átváltoztatta a gyermeket bolhának. Bészökött a kulcslyukán. Pontosan odament a gyermek a rozsdás galickához. Elvette azt a tollút, beszorította a tenyeribe, s ki az ajtón. Fel a Vasbug hátára. Mikor Vasbug elindult, a nagy szélről olyat csengett egyett a tollú, hogy a Vasbába már nem is tudta, hogy menjen utána. S úgy hányt a lángot, hogy Vasbugból cseberszámrá égette ki a zsírt, úgy égette Vasbugot.

De Vasbug mégse hagyta magát. Mikor látta Világvámosa, hogy Vasbug majdnem-majdnem visszaesik, megfogta s átdobta Fehér világba. A Vasbába ment volna utána. Világvámosa megfenyegette:

- Na, na! Menj vissza, amíg jól van dolgod! Mert ha én ezzel a baltával húzok egyet reád, azt se tudod, hogy szedjed össze magad.

Mire Vasbug hazaért a fiúval, már a madár mondta a misét a Zengő fán.

Milyen hír ment azelőtt is? De most százszorta nagyobb híre ment a madárnak.

Amennyi király, herceg, gróf, mind idegyűlt a csudára.

Meghallotta a király is. Mondja a feleséginek:

- Nézd meg, mi történik az én birtokomon!

- Nem baj, mert holnap elmenyek én is, s mindent elmagyarázok neked.

Menyen megint a boszorkány. Megint addig járt, amíg a lyukat megkapta. A gyermekek az udvaron.

- Jaj, milyen szép gyermekek. Ilyen nincs még a világon. Van nekik Zengő fájuk, misét mondó madaruk, még a templomba se kell menjetek. Már a leány férjhezadó, a legény házasulandó. Már négyen kellene legyetek. Jobban is telnék nektek! De mi haszna? A leány szeretője, Villámlás, aki vele egyszerre született, ott van a Fekete világon.

Na, felmennek a kastélyba. S mondja a leány:

- Né, te, mit mondott az az asszony!

- Hallottam, de meg kell kérdezzük Vasbugot.

- Vasbug!

Vasbug előttük terem:

- Mit parancsolsz, kicsi gazdám?

- Én semmit, a testvérem parancsol.

Kezdi a lány, hogy né, mit hallott.

- Jól van, ha meg tudjuk, megteesszük. Űlj fel a hátamra – mondja a fiúnak.

Felül a fiú Vasbug hátára. Hát hová viszi? Világvámosáshoz.

- Mi az, Vasbug?

- Mi hogy legyen? Kell teljesítem, amit parancsolnak.

- Hová mentek?

- Menyünk, hozzuk el Villámlást.

- Ez már nagy baj. Villámlás le van zárva homlokával a tükör háta mögé. Ember kell legyen, aki onnét kiszabadítja.

- Nem baj, mert mi kiszabadítjuk.

Leereszkednek a Fekete világba. Azt mondja Vasbug a fiúnak:

- Na, hallgass ide! Én leszek egy bolha, te leszel egy dangó. Én béveszem magam az ágyába, s úgy csípem, hogy nem tud tőle aludni. Te reászállsz. Akkor hívja majd a szobalányait, hogy keressenek meg. Ameddig ők keresnek, én szökek mindig, te addig ereszd ki Villámlás a tükör háta megül.

És bément. Lett belőle egy bolha, a fiúból egy dangó. A bolha bément a boszorkáné ingibe. Kezdte csípni a boszorkánt. Az nem tudott pihenni. Hívja a szobalányokat:

- Gyertek ide!

Kiszedte az ingit a nyakából, kerezték a bolhát. Addig a dangó elment, és azt a szalagot, amivel Villámlás a tükör háta mögé volt kötve, elvágta. Akkor megint kecskebukázott, s kiment az ajtón. Felült a Vasbug hátára. Mire hazaértek, már úgy villámlott, úgy dörgött, hogy az Isten őrizzen.

Azt kérdik Világvámosától:

- Mi történt?

- Rendben van minden, ne búsuljatok! Mire hazaértek, Villámlás is otthon lesz.

Akkor Világvámosa felnyúlott az égre, lekapta onnan Villámlást.

- Né, neked oda kell menni a gyermekekhez!

Villámlás odaszaladt. Na, már másnap együtt játszódtak hárman. Megint híre ment a királyhoz, hogy már hárman vannak, s nem ketten. Két fiú s egy leány.

Azt mondja a király:

- Holnap én is elmenyek.

Azt mondja a boszorkáné, a király felesége:

- Majd elmenyek én, megtudok mindent, s elmesélem neked.

El is ment. A király úgy elaludt megint, mint a bunda. Megint menyen a lyukhoz, s békiált:

- Hej, van már párja a leánynak, de mi haszna, nincs párja a legénynek. Mert neked is meg kell szerezned Tündérszép Ilonát, a mátkádát.

Felmentek a kastélyba. Megint kezdi elé a leány:

- Na, hallottad, mit mesélt ez a néni? Hárman vagyunk, de mi hasznunk? Nekem van már párom, de neked nincs.

- Jól van, megkérdezzük Vasbugot.

- Vasbug!

Vasbug előttük terem:

- Mit parancsolsz kicsi gazdám?

Kezdi mesélni a leány:

- Jól van, menjünk el utána is.

Csak fel a fiú a Vasbug hátára, s mennek. Megint leereszkednek Világvámosáshoz.

- Mi a baj, Vasbug?

- Menyünk Tündérszép Ilona után, mert egy időben született a gyermekkel, s az kell legyen neki a párja.

- Jól van, menjetek!

Leereszti őket a Fekete világra. Akkor Vasbug azt mondja a fiúnak:

- Na, hallgass ide! Én tovább nem mehetek, csak te. De csinálok belőled egy méhet. Te zümmögsz. Ő fel van téve egy bölcsőbe, s tizenkét leány ringatja. Repülj a feje felett addig, amíg rá tudsz szállni az orrára, s három csepp vért szívjal ki belőle. Akkor kijössz. A többi majd én igazítom el.

Jól van. A méh berepült az ablakon. Híjj! A tizenkét szobalány seprűkkel, mikkel kergeti a méhet, de nem tudja.

- Né, egy méh!

- Az boszorkány.

- Üssétek, verjétek!

Addig-addig keringett, odakerült Tündérszép Ilona orra hegyére, s kiszívott három csepp vért.

- Jajj, nehogy erősen megcsípjél – mondja neki Tündér Ilona.

Rászállt az orrára, kiszívott három csepp vért, azzal ki az ablakon. Ott kecskebukázott, fiú lett belőle, fel a Vasbug hátára. S indultak is kifelé.

Mikor a boszorkánné észrevette, hogy viszik Tündér Ilonát, úgy ment Vasbug után, hogy nekiszökött Világvámosának. Akkor Világvámosa a baltájával olyat vágott egyet reá, hogy abba a percbe kiadta a páráját.

Mire ők hazaértek, már Tündérszép Ilona is ott volt. Már négyen játszadoztak az udvaron, két fiú s két leány. Hát akkorra híre ment a királyhoz, hogy már négy gyermek játszik az udvaron. De akkor már eléállt Hamajutka, a király bolondja:

- Tudja, maga mért nem tud odamenni?

- Miért?

- Mert mindég kiissza a bort, amit a felesége hoz. Ne igya meg többet, hanem eressze a földre vagy a kebelibe vagy ahová akarja. Mert maga azért nem tud elmen-
ni, mert mindég álmoport adott a felesége, s maga elaludt.

Úgy is tett a király. Mikor odakerült volna, hogy megigya a bort, nem itta meg,
hanem a kebelibe eresztette. S mikor kellett menni, elment ő is. Béfogatott a hintó-
ba s elment.

Mikor odaért, a kapuk maguktól nyíltak meg a király előtt. Addig senkinek sem
nyílt meg a kapu. Az apjuk egyenesen behajtott.

Mindjárt karon fogták a gyermekek:

- Tessék, királyatyám, nézze!

Hát ő ment, s nézett mindent. De olyan szépséget még életibe nem látott.
Bémutattak neki minden szobát. Hát volt egy szoba, abba nem volt semmi, csak egy
kép, gyásszal betakarva. Nem volt más semmi abba a szobába.

- Hát ez mi? – kérdi a király.

- Egy fénykép.

- Mutasd meg!

Akkor levették a fekete gyászt róla. Hát, mikor látja a király, hogy azon ő van s az
ő felesége, a gyermekek anyja:

- Hát ezek?

- A mi szüleink, anyánk s apánk.

Akkor megfogta a gyermekeket, s megcsókolta őket:

- Na gyertek velem!

Felvitte őket a kaštélyába. Odagyültek a világnak miniszterei, népei az ő csudá-
jukra, s akkor tartott a gyermek egy mondatot, elmondta a saját sorsukat. Hogy hol
van az ő anyjuk, a második asszonyt meg mindent. Mindent, elejitől végig, ami ve-
lük történt. Újból elejitől el kéne mondjam a mesét...

Akkor a király megfogta a boszorkánét, s megkötözték. S a király utána elment
az öreg béreshez, aki még akkor eltemette az első feleségét. Hát olyan volt már, mint
a szalmaszál. S az a két kutya mellette, mint két medve. Ő élt avval a lével, amit a ga-
néval dobtak ki, s a kutyák onnét szopták őtet.

Feltáplálták a királynét, a boszorkánt pedig a ló farkához kötötték. Ahová hús
esett, ott tó lett, ahová csont esett, oda hegy lett. A gyermekeket maga mellé vette
a király. Feleségivel újból megesküdött.

S még ma is élnek, ha meg nem haltak.

AZ ÁRVA ASSZON¹

Vót a világon egy kiráj, annak a felesége nagyon bölcs asszon vót. A szögényöket ki nem állhatta. Odamönt esz szögén koldúsasszon kettős gyerökeivel alamizsnát kérni.

Aszongya a királné:

- Hogy löhet egy asszonnak egy hassal egyszerre két gyeröke?

Hogy evvel lepszkolta a koldúsasszont, a koldúsasszon sírva fakadt, akkor elmönt fère és letérbetyült, úgy könyörgött a Boldogságos Szűznek, hogy adjon neki [a királnénak] hét gyerököket egyszerre! – A királné errű semmit se tudott, csak azután hallotta.

Egyszer a királné tehörbe esött. Szomorúan panaszodik a napának, hogy ű úgy érzi, hogy nem maga van, mög nem is egy van.

Aszongya a napa:

- Nem baj, lányom, maj segítök én a bajon!

Űk osztán hét gyerökökre készítöttek a ruhájukat.

No, aztán ideért az üdő, hogy elgyütt az órája, hogy mög köll neki szaporonni. Hát csakugyan is az asszon egy különös szobába bezárkózott a mönyive, ahová sönki nem juthatott. Akkor látták, mikor a királné leszaporodott, hogy csakugyan hét gyeröke van. Akkor a királné eszin kívól vót, akkor emléközött vissza a kuldúsasszonra. De aszongya a napa:

- No, nem baj, lányom. Maj segítünk a bajon. Nem tudja mög a világ, hogy neköd hét gyerökööd van. Nem mutatunk, csak egyet. Ez csakugyan szégyön is vóna egy királcsaládon, hogy a királné hét gyerököket szülne a világra.

A hat gyerököket szépen fölkészítve, vesszőkosárba a vízön eleresztöttek. A királatyának egy gyerököket mutattak be, és a hat gyerök felül senki se tudott semmit.

Itt oszt korán röggel egy halász kimén a vízre. Ott lát a bukorba egy nagyon csilámló kosarat. Mikor odamén akkor láti, hogy a kosárba hat szép csecsemő-gyerök

¹ In.: *Pingált szobák*, BORBÉLY Mihály meséi, (KÁLMÁNY Lajos gyűjtése) Fórum Kiadó, Újvidék, 1976. 217-220. „A BN 7017 (Aranyhajú ikrek) tipológia nem helyes, (...) a Kovács Ágnes-féle MNK 934 F fogadható el. Amint *Kálmány* helyesen mutat rá (Hagyományok II.: 199), e *monda* magva az a kereszténység előtti hiedelem, hogy az ikrek házasságtörésből származnak. (...) A változatok alapján megállapítható, hogy e *Borbély*-féle mesés monda voltaképpen töredék; teljesebb változatai már a novellamese műfaji kereteibe sorolhatók. (406.o.)

van. Nagy örömmel fogja a feleségének bemutatni, és a felesége nagy sivalkodva aszongya:

- Jaj, Istenöm! Mit csináljak? Itt hat, neköm hét!

Aszongya a férje:

- Nem baj! A jó Isten maj mögsegít: ha gyerököt ad, ad kinyeret is.

Itt osztán az asszon csak úgy nevelgette őket tejjel és zsömlével, mint a többit. De itt jelöntést töttek, hogy mit csináljanak, mer nagyon szögén sorba vótak, nem bírják kinevelni. A község aztán segítötte, egyik is, másik is, ki mivel bírta. Osztán mikor möglátták, hogy nem valami szögén származású gyermekök, papnak tanították mind a hatot.

Azután a királi palotába nagy vendégség támadt. Mindönfelürü mindönféle úri nemzetök kerütek elő. Itt vót a hat pap is.

Mikor ezök a papok mögérköztek, a királfiú nagyon mögütközött, hogy nagyon hasonlítanak éppen úrá.

Mondta az anyjának:

- Nézd anyám, ez a hat pap nagyon hasonlít énrám; éppen ojanok, mint én!

Akkor a vendégség után fölkeríte őket, hogy beszélje el mindegyik az élete sorsát. Elkezdte a hat pap mesélni, hogy ojan szögénségbe nevelödtek föl.

Mikor a hat pap ezt elbeszélte, a kirájné ezön nagyon mögütközött. Mert űk azt beszéltek, hogy űk tizenhároman nevelödtek föl szögén sorba. A királné aztán nem tudta magát tájékozni. Mondta, hogy vezessék el űtet az anyjukhon.

Mikor odaértek, az öreg halászné elkezdte mondani, hogy ű hogy nevelte föl ezt a tizenháromat. Akkor mondta, hogy az ű ura úgy fogta ezt a hat gyermeköt a vízön ekkor és ekkor.

- Én ugyan mögijedtem azon, hogy neköm hét, itt mög hat! No, de azt mondta az uram: jó az Isten, ne féljé, maj mögsegít! Maj lösz gondja ránk, majd ad mind egyiknek egy darab kinyeret! Űgy osztán fölneveltük. A község is segítött. Így bírtuk osztán fölnevelni.

Akkor a királné asz követölte, hogy mutassa mög neki, hogy möjen az a kosár, amölikbe a hat gyermeköt mögtanálták.

Mikor a halászné a kosarat lehozta a hat gyerök ruhájával, a királné röttön elszédült. Mikor möglátta a hat kisgyerök ruháját, fölkiátott:

- Jaj, Istenöm! Ez az én szülött gyermekeim! Csak add neköm, mer a szívem möghasad értük!

- Nem adom, mer a tied vót, de te elvetötted! Én kerservessen neveltem űket!

-Jaj, add neköm! Inkább tégödet is magammal viszlek!

Mivelhogy a halászné szögenségbe vót, odaadta a hat gyerököt. A királné a hét gyermeknek, a halászné hét gyermekinek egy-egy birtokot adott; a halászt mög a halásznét elvitte magával. Ott úgy élőködtek, mintha édös testvérök löttek vóna.

A BOLDOGTALAN KIRÁLYNŐ¹

Volt egyszer egy özvegyember, s annak volt egy lánya. Az ember mostohát hozott a házhoz. Szép volt meg ügyes is az özvegyember lánya, de a gonosz mostoha örökké ütötte-bántotta. Aztán úgy elkergette a lányt, hogy szegénykének el kellett mennie a háztól. El is ment. Ment, mendegélt hegyen-völgyön át, amerre a lába vitte.

Ahogy így bolyongott, éppen nyár volt, elérkezett egy lekaszált rétre. Éppen akkor jött a vadászaival a király vadászatra. Nagy vadászatot csaptak azon a réten. És ahogy így vadásztak, jött az ebéd. Tüzet raktak hát a réten, és készítették az ebédet, a lakomát. Volt ott enni-innivaló bőven. És velük voltak a kutyáik is. Ahogy így ettek, eszegettek, a kutyák is ott voltak, hát mint ahogy az uraknál szokás, a kutyáknak is odavetettek egy falatot. Hát az egyik kutya, amikor annak is adtak, nem evett belőle. A lány, amikor látta, hogy jönnek az urak, elbújt egy szénaboglyában. Maga a király dobta a falatot annak a kutyának, de az nem ette meg, hanem a szájába vette, és vitte a lánynak a szénakazal alá. Adott neki a király másodszor is. Megint csak a szájába vette, és elment a tüztől meg a vadászoktól. Nézi a királyfi, nézi.

- Miért nem eszik ez a kutya, miért megy el? – mondja a királyfi.

Adott a kutyának harmadszor is. Aztán utána eredt, hogy mit csinál ez a kutya, hova hordja az ételt. Ment a kutya után, hát látja, hogy valaki kidugja a kezét a szénakazal alól, a kutya meg a szájából szépen a tenyerére teszi az ételt. A lány fogta az ételt és megette. A királyfi meg csodálkozott, hogy hát ez meg mi. És felkiáltott:

- Akár élsz, akár halsz, gyere elő!

És a lány visszakiabált:

Élek, de pucér vagyok, szégyellem magam!

1 In.: *A harmatban fogant hajadon*, szlovák fantasztikus mesék, Mária KOSOVÁ-KOLECÁNYI (fordította: KÖRTVÉLLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. 181-187. „Gyűjtő: M. Kolecányi (Kosová), 1942; gy. h. Helpa, Banská Bištrica járás AaTh 707, 451. (320.)

Lerántotta magáról a királyfi a köpönyegét, és odaadta a lánynak. A lány magára vette, és kibújt a szénakazal alól. Ahogy kibújt, olyan szép volt, hogy nem akadt párja. Kérdősködni kezdett erre a király, mit keres itt a lány, hogy került ide, mi történt vele. Elmondta a lány az egész életét, hogy olyan moštohája volt, aki úgy üldözte, hogy nem volt mellette maradása, el kellett mennie hazulról, és azóta itt kóborol az erdőben. Amikor a lány mindent elmesélt, a király a kürtössel lefújatta a vadászatot, hogy vége, nem vadásznak tovább. S rögtön magához ültette a lányt a hintóba, és mentek haza, a palotába.

Igen-igen szép volt a lány, hát a király feleségül is vette. Szépen egybekeltek, jólaktak, szerették egymást, a világ minden kincséért sem adta volna oda a király a feleségét.

De eltelt egy-két esztendő, és bizony a királyné teherbe esett. Ennek a királynak szintén moštohája volt, az apja nem élt, de a moštoha még megvolt, boszorkány volt a szentem, s neki is volt egy lánya. És azt a lányt szerette volna a királyhoz adni. De hát a királynak nem tetszett a lány. Azt vette el, aki tetszett neki.

Amikor már közeledett a szülés, a királyt háborúba hívták. A felesége meg utolsó órás, mošt mit tegyen? Mielőtt elindult volna, összehívatta a minisztereit, és meghagyta nekik, hogy vigyázzanak jól a királynéra, amikor szülni fog. De bezzeg a boszorkány moštoha, az nem sokat teketóriázott, hanem elvakította az összes minisztert. Gyönyörű kisleányt szült a királyné, aranycsillag ragyogott a homlokán, nem volt neki párja az egész világon. Ahogy megszülte, a boszorkány elvette tőle a gyereket. A királyné igen el volt gyötörve, nem tudta, mi folyik körülötte. Fogta a boszorkány a gyereket, és zutty!, a vízbe dobta, és a királyné mellé egy kutyakölyköt tett. De a kisleányt kiragadták a vízből a hollók.

Hát a miniszterek, akiknek a király meghagyta, hogy vigyázzanak a királynéra, kutyakölyköt találtak mellette. A királyné pedig nem tudott semmiről. Nosza, írt a boszorkány a királynak egy levelet a háborúba. Megírták a miniszterek is, hogy mi történt, hogy a királyné megszült, de csak egy ügyefogyott kutyakölyköt hozott a világra.

A király nagyon szerette a feleségét, hát ezt írta vissza:

- Ami történt, megtörtént, hagyjátok a királynét békén, amíg hazatérek.

Amikor megérkezett a levél, a királynét békén hagyták. Hazajön a király, hát a moštoha ócsárolni kezdi a feleségét:

- Hej, ilyen meg ilyen asszonyod van, láthatod, mit szült neked!

- Hiába minden, Isten adta, mint az embert. Ami történt, megtörtént, ez is Isten ajándéka!

De a boszorkány csak tovább ócsárolta:

- Ilyen meg ilyen a feleséged...

A király nem szólt semmit. Eltelt még egy év. Ők ketten csak együtt voltak, szerették egymást. Aztán a királyné megint teherbe esett. Amikor már utolsó órás volt, a király megint meghagyta az összes asszonynak, hogy vigyázzanak rá, állítsanak köréje őrséget. Amikor aztán eljött az órája, a boszorkány nem állíttatott melléje őrséget. És amikor a királyné megszült szegényke, megint csak azt csinálta vele, mint először. Szép kisfia született a királynénak, olyan szép, hogy nem volt párja a világon: két aranycsillag ragyogott a homlokán. A boszorkány ezt is fogta, és a vízbe dobta. De ezt már a Jóišten nem engedhette: jöttek a hollók, elvitték a fiúcskát, és együtt nevelték a két gyereket, ahogy illik. Amikor a boszorkány hazajött, megint csak egy kutyakölyköt tett a királyné mellé. És megint írt egy levelet a királynak a háborúba.

Az már egy kicsit prüszkölt is, hogy mi történik itt. De azt írta vissza, hogy hagyják a királynét békén, amíg visszajön, majd ő megtudakolja, hogy és mint történt a dolog.

Hazajön, kérdezősködik, hogy mi történt, de a boszorkány úgy elvakította a királynét, annyira megzavarta az eszét, hogy az semmiről se tudott. De becsületes, rendes asszony volt, hát a király nem szólt semmit, és továbbra is szerették egymást.

Megint eltelt egy esztendő, kettő, a királyné újra teherbe esett. És a királynak megint akkor kellett háborúba indulnia, mikor utolsó órás volt. Hiába törte a fejét, hogy inkább később indulna, nem tehetett semmit. Még ő se tudott segíteni azon, hogy soha nem lehet a felesége mellett, amikor az szül.

És a boszorkány megint csak ugyanazt tette, megint egy kutyakölyköt fektetett a királyné mellé. Aztán fogott egy kést, vérbe mártotta, és azt írta a királynak, hogy a királyné megölte a gyereket, és megette.

No, nagy szégyen zúdult erre a királyra. Mármost mit tegyen? Tüstént írt egy levelet, és bizony ezt írta:

- Ha már ilyen feleségem van, nem hozok több szégyent a fejemre!

És megírta a minisztereknek, mit tegyenek vele: hogy vigyék ki az erdőbe, és akasszák föl, vagy másképp öljék meg, hogy ne is lássa, amikor hazajön a háborúból. Hiába szerették egymást, a három levél úgy felmérgeztette, hogy azt is meghagyta, vágják ki a királyné nyelvét, hadd lássa, hogy valóban megölték.

Amikor a miniszterek megkapták a király levelét, rögeve engedelmeskedniök kellett a parancsának. Fogták a királynét, hogy most megkínózzák, vagy felakasztják, vagy mit csinálnak vele – és kivitték a városból.

No de ezt már a Jóišten nem engedte meg. Sugallatot küldött azoknak, akik meg akarták ölni a királynét, és az asszony is könyörgött nekik. Elég az hozzá, hogy azt mondták:

- Mit tegyünk, amikor a fenséges király látni akarja a királyné nyelvét?

Ezt is kifundálták. Nyelv – nyelv. Kivágták hát egy madárnak a nyelvét, és a boldogtalan királynét futni hagyták, nem ölték meg. A nyelvet pedig hazavitték. Megérkezett a király, a királyné sehol. Az szegényke ide-oda kószált. De aztán kitudódott a titok, hogy a királynét nem ölték meg. Eljutott a hír a király fülébe is, hogy a miniszterek nem tették meg, amit megparancsolt. Amikor aztán kérdőre vonta őket, hogy hogyan volt, mi történt, a miniszterek azt mondták:

- Nem bántottuk a királynét. Könyörgött nekünk, hogy ártatlan, hát megkegyelmeztünk az életének.

- No, ha ti megkegyelmeztetek neki, én nem kegyelmezek meg! Egy olyan aszszonynak, aki megöli gyerekeit!

No, semmi. A királyné ezalatt titokban a házakban bujkált, de megtalálták. Erre a király rögevešt magához hívatta a minisztereket:

- Mošt aztán lássunk munkához! Vezessétek ki a királynét az utcára, és mindenki köpje szembe!

Amikor már mindenki leköpte a királynét, aki arra járt, megparancsolta a király, hogy akasszák fel. Vitték a királynét az akasztófára, és nagy sokadalom nézte, hogy mi készül itt. Már ott állt a királyné az akasztófa alatt, már a nyakára akarták tenni a hurkot, amikor jön egy hintó. Csak úgy csillogott ez a hintó, és három gyerek, három királyfi ült benne. A királyné pedig nem tudott szólni, a boszorkány némította el. Nem mondhatta el azt sem, mi történt a szülésnél, nem mondhatott el semmit.

Hát már éppen fel akarták akasztani, a hintó csak úgy csillogott, és a kocsis már messziről kiabálta:

- Pardon, pardon! Megálljatok!

Amikor odaérkezett, letette a kocsis a három szép fiút a hintóról. Odamentek a fiúk a királyhoz:

- Ez itt a három gyereked, akit a moštoha tett el láb alól. Miért kínozod a feleségedet, amikor az ártatlan?

Magához ölelte a király a fiait, és azt se tudta, mihez kezdjen örömeiben. Kérte a feleségét, hogy bocsásson meg neki, hogy nem ő a vétkes. És ekkor a királyné megszólalt, és mindent elmesélt, amit a boszorkány művelt.

No, amikor aztán az akasztófa alól hazamentek, a király nagy lakomát csapott, mindent az asztalra hozatott. Megszabadult a háborútól, és megtalálta a feleségét meg a fiait is! Megparancsolta, hogy mindenki legyen ott a lakomán. És amikor már ott ültek a lakomán, felállt az asztalfőn, és azt mondta:

- No, minisztereim! Mit érdemel az, aki házaštársakat választ el egymástól, és gyerekeket öl meg?

Hát a miniszterek mind mást mondtak: hogy ezt meg ezt érdemli, így megy így. Mondja erre a vén boszorkány:

- Mi mást érdemelne, mint egy szöges hordót, és le vele a hegyről!

Maga mondta ki az ítéletet, milyen halállal haljon meg. Amint ezt kimondta, így a király:

- Hát itt vagy, te bestia! Amilyen halált választottál, olyannal lakolsz meg!

Rögtön megparancsolta, hogy hozzanak egy hordót, verjék ki szöggel, aztán felvitték a hordót a boszorkánnyal a hegyre, és legurították. Úgy kell neki!

THE TWINS WITH THE GOLDEN STAR²

Once upon a time something happened. If it hadn't happened, it wouldn't be told.

There was an emperor, who ruled over a whole world, and in this world lived an old shepherd and shepherdess, who had three daughters, Anna, Stana, and Laptitza.

Anna, the oldest sister, was so beautiful that the sheep stopped feeding when she went among them; Stana, the second, was so lovely that the wolves watched the herd when she was the shepherdess, but Laptitza, the youngest, who had a skin as white as the foam of milk, and hair as soft as the wool of the lambkins, was as beautiful as both of her sisters put together, beautiful as only she herself could be.

One summer day, when the sunbeams were growing less scorching, the three sisters went to the edge of the forest to pick strawberries. While searching for them, they heard the tramp of horses' hoofs, as if a whole troop of cavalry were dashing up. It was the emperor's son, hunting with his friends and courtiers, all handsome, stately youths, sitting their horses as if they were a part of their steeds, but the handsomest and proudest of all rode the most fiery charger, and was the emperor's son himself.

When they saw the sisters, they curbed their horses and rode more slowly.

„Listen to me, sisters,” said Anna; „if one of those youths should choose me for his wife, I'd knead a loaf of bread which, when he had eaten it, would make him always feel young and brave.” „And I,” said Stana, „would weave my husband a shirt,

1 ROUMANIAN FAIRY TALES collected by MITE KREMnitz.
Adapted and arranged by J. M. PERCIVAL
English Edition. February 10, 2008.

in which he could fight against dragons, go through water without being wet, or fire without being burned.”

„But I,” said Laptitza, the youngest sister, „would give my husband two beautiful sons, twin boys with golden hair, and on their foreheads a golden star, a star as bright as Lucifer.”

The youths heard these words, and turning their horses dashed toward the maidens.

„Sacred be thy promise, thou shalt be mine, fairest empress,” cried the emperor’s son, lifting Laptitza with her berries upon his horse.

„And thou shalt be mine!” „And thou shalt be mine!” said a second and third youth; so bearing their lovely burdens on their steeds, all dashed back to the imperial court.

The three weddings were celebrated the very next day, and for three days and nights the festival was held throughout the empire with great pomp and splendor. After three days and nights the news went through the whole country that Anna had gathered grain, ground, boiled, and kneaded it, and made a loaf of bread, as she had promised while picking strawberries. Then, after three more days and nights, tidings went through the land that Stana had collected flax, dried, and hackled it, spun it into linen, wove the cloth, and made her husband a shirt as she had promised while seeking for her strawberries. Laptitza alone had not yet kept her word, but great things require time.

When seven weeks had passed, counting from the wedding day, the emperor’s son, now emperor, appeared before his brave companions and the other courtiers with a very joyous face, and in a much softer voice than ever before informed them that henceforth he should not leave the court for a long time, his heart moved him to stay with his wife night and day.

So the world, the country, and the whole empire rejoiced in the expectation of seeing something never beheld before.

But many things happen in this world, among them much that is good and much that is evil.

The emperor had a step-mother, who had brought with her to the palace a daughter of her first husband, a girl with beautiful hair. But woe betide those who have such relationships.

The step-mother had intended that her daughter should become the emperor’s wife and empress of the whole country, instead of little Milk-white, the shepherd’s daughter. Therefore she determined that if things fell out as Laptitza had promised, the emperor and the world should believe they did not happen according to the prediction.

But the step-mother could not carry out her plan, because the emperor remained with his wife day and night. Yet she thought that gradually, by coaxing and cunning, she might get rid of him, and then Laptitza would be left in her care and she would provide for every thing.

But she could not get rid of the emperor by means of a few coaxing words. The wind blew them away, and all her craft was useless. Time passed, the day for the fulfillment of Laptitza's promise was drawing near, and still the emperor never left his wife.

When the step-mother saw that no plot succeeded, she felt as if a stone were lying heavy on her heart, and sent a message to her brother, whose kingdom was very near, to ask him to come with his soldiers and summon the emperor to a war.

This was a clever plan and, as will be seen, not an unsuccessful one. The emperor fairly leaped into the air in his rage, when he heard that hostile soldiers were on the march to attack his country, and that something would occur which had not happened for a long time--a battle, a terrible battle, a battle between two emperors. The young husband saw that there was no help for it, he must do what needed to be done.

That is the way with emperors. No matter how much they wish to guard their wives--if they hear of war, their hearts fairly leap in their bodies, their brains swell almost to bursting, their eyes grow dim, and leaving wife and children in God's care, they dash like the wind to battle.

The emperor departed at the first sign of peril, moved as swiftly as one of God's judgments, fought as only he could fight, and at dawn on the morning of the third day was back again at the imperial court, his heart soothed by the battle, but full of unsatisfied longing to know what had happened during his absence.

And--this had happened. Just at dawn on the morning of the third day, when the stars were paling in the sky, and the emperor was only three steps from the palace-gate, the Lord's gift came down to the earth, and Laptitza's promise was fulfilled--two beautiful twin princes, exactly alike, each with golden hair and a golden star on his forehead.

But the world was not to see them!

The step-mother, as wicked as her thoughts, hastily put two puppies in the place of the beautiful twins, and buried the golden-haired children at the corner of the palace, just under the emperor's windows.

When the monarch entered the palace he saw and heard nothing except the two puppies the step-mother had put in the twins' place. No words were wasted. The emperor saw with his own eyes, and that was enough. Laptitza had not kept her promise, and there was nothing to be done except mete out her punishment.

He could not help it, and though his own heart was torn, commanded that the empress should be buried to her breast in the earth and so remain before the eyes of the world, in token of what befell those who tried to deceive an emperor.

The next day the step-mother's wish was fulfilled. The emperor married a second time, and again the wedding festivities lasted three days and three nights.

But God's blessing does not rest upon unjust deeds.

The two princes found no rest in the earth. Two beautiful aspens sprang up where they were buried, but when the step-mother saw them she ordered them to be pulled up by the roots. The emperor, however, said: „Let them grow, I like to see them before the window. I never beheld such aspens before.”

So the trees grew, grew as no other aspens ever had grown, every day a year's growth, every night another year's growth, but in the dawn of morning, when the stars were paling in the sky, three years' growth in a single moment. When three days and three nights had passed, the two aspens were lofty trees, lifting their boughs to the emperor's window, and when the wind stirred the branches, he listened to their rustling all day long.

The step-mother suspected what they were, and pondered all day trying to find some way to get rid of the trees at any cost. It was a difficult task, but a woman's will can squeeze milk from a stone, a woman's cunning conquers heroes--what force can not accomplish, fair words win, and when these fail, hypocritical tears succeed.

One morning the empress sat down on the side of her husband's bed and began to overwhelm him with loving words and tender caresses. It was a long time before the thread broke, but at last--even emperors are mortal!

„Very well,” he said, reluctantly, „have your own way; order the aspens to be cut down, but one must be made into a bedstead for me, the other for you.”

This satisfied the empress. The aspens were cut down, and before night the beds were standing in the emperor's room.

When he lay down, he felt as if he had become a hundred times heavier, yet he had never rested so well; but it seemed to the empress as if she were lying on thorns and nettles, so that she could not sleep all night long.

When the emperor had fallen asleep, the beds began to creak, and amid this creaking the empress fancied she heard words that no one else understood.

„Is it hard for you, brother?” asked one of the beds.

„No, it isn't hard for me,” replied the bed in which the emperor was sleeping, „I am happy, for my beloved father rests upon me.”

„It's hard for me,” replied the other, „for on me lies a wicked soul.”

So the beds talked on in the empress's ears until the dawn of morning.

When daylight came, the empress planned how she could destroy the beds. At last she ordered two bedsteads exactly like them, and when the emperor went hunting, placed them in his room without his knowledge; but the aspen beds, down to the very smallest splinter, she threw into the fire.

When they were burned so entirely that not even a bit of charcoal remained, the empress collected the ashes and scattered them to the winds, that they might be strewn over nine countries and seas, and not an atom find another atom through all eternity.

But she had not noticed that just when the fire was burning brightest two sparks rose, and soaring upward, fell again into the midst of the deep river that flowed through the empire, where they were changed into two little fishes with golden scales, so exactly alike that nobody could help knowing they were twin brothers.

One day the imperial fishermen went out early in the morning, and threw their nets into the water. Just at the moment the last stars were fading, one of the men drew up his net and beheld what he had never seen before: two tiny fishes with golden scales.

The other fishermen assembled to see the miracle, but when they had beheld and admired it, determined to carry the fish alive to the emperor for a gift.

„Don't take us there, we've just come from there, and it will be our destruction," said one of the fishes.

„But what shall I do with you?" asked the fisherman.

„Go and gather the dew from the leaves, let us swim in it, put us in the sun, and don't come back again till the sunbeams have dried the dew," said the second little fish.

The fisherman did as he was told, gathered the dew from the leaves, put the little fish into it, placed them in the sun, and did not come back till the dew was all dried up.

But what had happened! What did he see?

Two boys, handsome princes with golden hair and a golden star on their foreheads, so exactly alike that no one who saw them could help knowing that they were twin brothers.

The children grew very rapidly. Every day enough for a year, and every night enough for another year, but in the dawn of morning when the stars paled in the sky, enough for three years in a single moment. Besides, they grew as no other children ever had grown, three times as fast in age, strength, and wisdom. When three days and nights had passed, they were twelve years in age, twenty-four in strength, and thirty-six in wisdom.

„Now let us go to our father," said one of the princes to the fisherman.

The fisherman dressed the lads in beautiful clothing, and made each a lambskin cap, which the boys drew low over their faces, that no one might see their golden hair and the golden star on their foreheads, and then took the princes to the imperial palace.

It was broad daylight when they arrived.

„We want to speak to the emperor,” said one of the princes to the guard, who stood armed at the door of the palace.

„That can't be done, he's at table,” replied the soldier.

„Just because he is at table,” said the second prince, passing through the door.

The guards ran up and tried to drive the boys out of the court-yard, but the boys slipped through their fingers like quicksilver. Three paces forward, three up, and they were standing before the great hall, where the emperor was dining with all his court.

„We want to come in,” said one of the princes sharply, to the servants who stood at the door.

„That can't be done,” one of the lackeys answered.

„Indeed! We'll see whether it can be done or not,” cried the other prince, pushing the men aside right and left.

But there were a great many lackeys, and only two princes. A tumult and uproar arose outside, that resounded through the palace.

„What is going on out there?” asked the emperor angrily.

The princes stopped when they heard their father's voice.

„Two boys are trying to enter by force,” said an attendant, approaching the emperor.

„By force? Who seeks to enter my palace by force? Who are these boys?” cried the emperor in the same breath.

„We know not, your majesty,” replied the lackey, „but there must be something uncommon about them, for the lads are as strong as young lions, they overpowered the guard at the gate, and have given us plenty to do. Besides, they are proud, they don't lift their caps from their heads.”

The emperor flushed scarlet with rage.

„Throw them out!” he cried. „Set the dogs on them.”

„Never mind, we will go,” said the princes, weeping at the harsh words, as they went down the steps again.

As they reached the gate, they were stopped by a servant, who was out of breath from running to overtake them.

„The emperor has commanded you to come back, the empress wants to see you.”

The princes hesitated, then turned, climbed the stairs, and still with their caps on their heads appeared before the emperor.

There stood a long, wide table, at which sat all the imperial guests; at the head was the emperor, and beside him the empress, reclining on twelve silk cushions.

As the princes entered, one of these twelve cushions fell to the floor, only eleven remaining under the royal lady.

„Take off your caps!” cried a courtier.

„To wear the head covered is a token of rank among men. We wish to be what we are.”

„Why, yes!” exclaimed the emperor, softened by the musical words that fell from the boys’ lips. „Remain what you are, but who are you? Whence do you come, and what do you want?”

„We are twin brothers, members of a family that is broken in twain, half in the earth, half at the head of the table; we come from whence we went, and have reached the place whence we came; we have had a long journey, have spoken in the sighing of the wind, given a voice to wood, sang in the ripples of the water, but now we wish to chant in human language a song you know without knowing it.”

A second cushion fell from under the empress.

„Let them go home with their nonsense!” she said to her husband.

„Oh! no, let them sing,” replied the emperor. „You only wanted to see them, but I wish to hear them. Sing, boys!”

The empress was silent, and the princes began to sing the story of their lives.

„There was once an emperor,” they began, and a third cushion fell from under the empress.

When they described the emperor’s departure to the war, three cushions fell at once, and when the princes had finished their song not a single one remained. But when they took off their caps and showed their golden hair and the golden star on their foreheads, guests, courtiers and emperor closed their eyes, that they might not be dazzled by so much radiance.

Afterward, what ought to have been from the beginning, happened.

Lapitzta sat at the head of the table beside her husband, but the step-mother’s daughter served as the humblest maid in the palace, and the wicked step-mother was fastened to the tail of a wild mare and dragged around the earth seven times, that the whole world might know and never forget, that whoever plans evil comes to a bad end.

BÁLINT Péter
MESE A MESÉBEN: A MEGKETTŐZŐDÉS
HERMENEUTIKÁJA
(*az emlékezés és a nyelv „labirintusában”*)

I.

Napjainkban az önéletírás-formáit kutatók közt az egyik legismertebb francia teoretikus, Philippe LEJEUNE mondja az *Emlékezet, dialógus, írás: egy élettörténet története* tanulmányában, hogy: „Az emlékezet effajta diskurzusa labirintus. A kutató legfőbb gondja, hogy kiigazodjon benne. Mint minden önéletíró, ő is különféle *koordinátatengelyekhez* fog viszonyítani, amikor majd egymáshoz viszonyítva elhelyezi a kísérleti személy által közölt elemeket, értékeli a hiányosságokat és az elbeszélés összeszerkesztésénél felhasználható indexeket vezet be.”¹ Az emlékezet narratíváihoz LEJEUNE az *idő* és a *tematika* tengelyét rendeli hozzá, amelyek más-más vizsgálódási szempontokat követelnek meg az egyes szövegek elemzésekor. E tanulmányban magunk is e két tengelyt állítjuk középpontba.

Az alábbi elemzések (melyek az AaTh 707-es típusba sorolt *aranyhajú ikrek* különböző meseváltozatait veszik górcső alá) a mesenarratívában előforduló mese-betétek, „vers-mondások”, álomelbeszélések tükör-struktúrát konstituáló funkcióját, az emlékezetfaggatás és tudásátadás élettörténet-rekonstruáló, a hős önazonosságát bizonyító szerepét vizsgálják. Bár az első pillanatban felmerülhet egyfajta aggály: vajon lehetséges-e a mesét vagy annak egyik „elsőrendű elemét”: a valamelyik szereplőtől *kapott tudást*, élettörténet-mondásként vagy élet-rekonstruálásként fölfogni. Egyfelől épp a varázsmesében előforduló csoda elmúlt fél évszázadban megfigyelhető lefokozódása (a nem valóságos történet és a nem igaz beszéd szégyellése okán), és a mese paraszti közösség életrendjében háttérbe szorulása vezetett az élettörténetek mondásához. Másfelől a mese lényegiségét képező fikció is csak egy sajátságos, nem ritkán csonka élettörténet elbeszélhetőségét teszi lehetővé. Mindennek ellenére, a fent említett 707-es típus mesemenetében központi helyet és funkciót nyer a *tudásszerzés* (történjen az bármi módon: álomelbeszélés vagy felvilágosítás, visszaemlékezés vagy emlékező-

¹ Az önéletírás peremvidékei In.: Philippe LEJEUNE: *Önéletírás, élettörténet, napló*, (fordította: VARGA Róbert) L'Harmattan, Bp., 2003. 138. (In.: *Je est un autre*, Éd. Seuil, Paris, 1980, 277-316.)

tetés, téves ismereteket kiigazítás vagy felejtést felülíró feltárás révén), melyet a hős a maga jövődöbeli sorsának alakítására használ fel. Vagyis az éppen megfelelő pillanatban kapja/mondja tovább, s ezáltal a szavahihetőségét bizonyítja. Ez a *tudás-ismétlés* az öngazolásnak olyasfajta diskurzusa, melybe valamennyi érintett belesodródik, akarva-akaratlanul is, s ekként közösen rekonstruálnak egy kettétört, megakasztott, eredeti medréből eltérített élettörténetet.

Érdemes rögzíteni már most, mintegy hipotézisként, hogy a mesefikció terében való *mese-mondás* az el-varázslás, a bű-bájlás, a meg-delejezés elleni, vagy azt feltáró: „igaz beszédként”, hiányossága ellenére is emlékeztető/józanító élettörténetként, s nem utolsó sorban a döntéshozónak megszívlelendő tanácsként funkcionál, észlelhetően úgy tünteti föl magát, azt a látszatot kelti, mintha a mese az igazságról szóló beszéd volna. A narráció fiktív terébe szőtt „mese” így olyan *tudásként* tűnik föl, amelyet vagy a hős sorsát ismerő, s vakságát a tükör-mesével felnyitó személy, vagy maga a kalandja során személyes tapasztalatként megélt elátkozottságot, rituális legyilkolást elhárítani szándékozó hős birtokol.² A különböző narratív formákban kapott/szerzett tudás, az újbóli elmondása és értelmezése során a *narratív identitást* segít megképződni. TENGELYI László hivatkozik RICOEUR elméletére:

*(...) az élettörténet esetlegességekből szövődő szükségszerűsége 'retroaktív' jellegű. Sorssá a történések e felfogás szerint végső soron mindig visszamenőleg, az utólagos elbeszélésben, a róluk másoknak vagy önmagukban földézett történetek révén állnak össze.*³

Az utólagos elbeszélés, jelen esetben a mesenarratívába szőtt mese-betét: ráirányítja a hős figyelmét a múlt homályába vesző élettörténet-szilánkokra, a meglazult személyes viszonyulásokra, az elhanyagolt lelkiismeret hangjára, s ezek együttesen

2 Az egyik mordvin mese, a Vardinye is éppen ezt a fajta élettörténetmondás és identitás-felmutatás közti összefüggést mutatja: „- Fiam, ha hazamegyünk, mondjad: 'Anyám, mesélj egy mesét!' – Befűtötték a fürdőt. Hazamegy az anya a fiával, kéri a fiú: Anyám, mesélj egy mesét! Anyám, mesélj egy mesét! / -Ej, fiam, milyen mesét meséljekm hiszen a magam élete is olyan, mint egy mese! /- Anyám, mesélj akkor magadról! /Anyuta elkezdett magáról mesélni, az idősebbik bátyja pedsig a padon ül, s hallgatja. Anyuta elmesélte egész életét. A bátyja leszáll a padról, s Anyuta nyakába borul. / -Valóban te vagy az, Anyuta? / -Én, bátyám”. In.: Az ezüšťfogú leány, Mordvin népmesék (fordította: DUGÁNTSY Mária), Európa, Bp., 1990. 70.

3 TENGELYI László: A bűn mint sorseseemény, Atlantisz, Bp., 1992. 207.

az emlékezés bonyolult korrekciós tevékenységét mozgósítják. Az élettörténet emlékezet általi újraszövése, az újraértelmezés „retroaktív-jellegének” köszönhetően, egyidejűvé avatja a mesenarratívát és a tükör-mesét, a két történet és két idősíki egybeszövődéséből tűnik föl a mesehős és hallgató/olvasó számára a helyre-állított élettörténet szerves egésze. Az utólagos (vagy többnyire a mesemenetbe szőtt) elbeszélésnek ugyanaz a funkciója, amit BLUMENBERG az elbeszélt történet és a megmagyarázott cselekvés viszonyának tulajdonít:

A mítosz e sokértelműsége az elbeszélt történet és a megmagyarázott cselekvés 'szimbolikus illeszkedésének' modelljén érthető meg a legjobban. A történetnek a cselekvés értelmezésében kell beigazolódnia, ám ehhez az 'illeszkedés' követelménye a legkevésbé sem járul hozzá, minthogy tetszőlegesen sokféleképpen teljesíthető. A történetnek a cselekvést, melyre magyarázatul szolgál, olyan jelentőséggel felruháznia, hogy igazolja ismétlődő megjelenítéseit.⁴

2.

Nem is olyan rég történt kísérlet az élettörténet-rekonstrukció narratívájának értelmezésére. GULYÁS Judit *A varázsmesei álomelbeszélés narratív funkciója* tanulmányában⁵ maga is csokorba szedi a 707-es típusba tartozó mesék azon variánsait, melyekben „álomelbeszéléseken” keresztül akar a károkozó cselekedetet indukálni, vagy ezek révén szerzi a hős az identitásának feltárásához szükséges tudást. Ám a szerző kizárólag csak olyan változatokat említ, melyekben az álomelbeszélések kerülnek középpontba, s logikájából fakadóan nem is szentel különösebb figyelmet az emlékezetnek, az emlékezés- és tükörstruktúrák poétikai értelmezésének.

Éppen az általa példaként említett, DÉGH Linda gyűjtötte kakasdi mesében (57.), csak az egyik tudás-átadási veszi észre, amelyik a károkozó és a lánytestvér között zajlik; de a másik, az egész mesenarratíva, az aranyhajú ikrek rekonstruált élettörténete és eljövendő sorsa szempontjából perdöntő tudás-átadásról megfeledezik/eltekint. Emlékezetes, hogy a császár az udvarába hívja és vendégül látja az aranyhajú ikreket, és Tündér Ilonát, a fiú kedvesét, aki a titkos tudás birtokában és a szereteteiért vállalt felelősségtől indítva a fiú helyett beszél, helyette mond egy mesét, amely felülírja a bűbajos szakácsné cselzövéseit. Ugyanakkor feltárja azt, amiről sem a csá-

4 Hans BLUMENBERG: Hajótörés nézővel (fordította: KIRÁLY Edit), Atlantisz, Bp., 2006. 144.

5 In.: BÁLINT Péter: Közéletek a meséhez, Didakt, Debrecen, 2006. 85-86.

szárnak, sem a gyermekeknek nem volt tudomása: hogy a büntetésből befalazott császárné él.

„S hát hogyha úgy akarsz, úgy tisztára meghallgatni, ezt újból kellene mondani, elülről, met ő akkor félállott az asszon, Tündérszép Ilona, mint ahogy kezdtem a mesét, hogy hetedhét országon vót egy gazdaembér, s annak vót három szép leánya. Ezt egészén újból kellene mondani, s ezek a leányok elmétek kendért szédni. Ezt ő előtül így kezdte, hogy a császár széme kimeredt, hogy ő ezt hallta, hogy tudja ezt a császár méen ártatlan az asszon. (...) Hát ez szép mese. Oan, mint a tizénkét tolvaj, az és ketszér mondatódik el. Hát így Ilona világosított fél mindént, met ő tátos vót.”⁶

GULYÁS Judit a mese-narratívák elemzésekor az alábbi gondolatmenetből indul ki:

Az álombeszélés felépítését vizsgálva látnunk kell, hogy az értelmezés mozzanata, a következményként felfogható cselekvést kivéve, szinte teljesen hiányzik. A pszeudo álom elbeszélése ez esetben olyan tudás közvetítésére szolgál, amely valamely fennállóknak meglétét tárja fel. Az álom-információ irányultsága eszerint a jelenben fennálló viszonyokra, létezőkre vonatkozik.

Abban egyet is érthetünk vele, hogy az „álomformán keresztül közvetített tudás mintegy ’használati utasításként’ működik, s így is értelmeződik”. Az viszont megfontolás tárgyát képezi, hogy a tudás valóban a „fennálló létét állítja”-e. Avagy éppen a múltban elrejtettre utal, amelyhez nem is lehet máshogy közelíteni, másként hozzáférközni, csakis az elrejtettől tudók emlékezetén, vagy valamiféle kívülről/felülről érkező tudáson/látáson keresztül. Mind az emlékezet, mind a kívülről/felülről érkező, egyfajta beavatottságot sejtető tudás, egységben látja, láttatja a múltat és jelent, az elrejtettet és fennállót, a titkot és a róla szóló tudás hiányából fakadó összezavarodottságot. Az egységben látás, egy „mindentudó” segítőlény mellett, csakis azoknak adatik meg, akik közvetlen résztvevői/elszenvedői voltak az eseményeknek (: a bűneseményeknek), melyek épp az értelmezés és feltárás, illetve a kapott tudás későbbi bizonyítása révén nyerik el jelentéességüket. Épp akkor, amikor a király a tükörstruktúrát teremtő mese-betét, versmondás megértése és értelmezése révén felismeri

6 DÉGH Linda: Kakasdi népmesék II. Akadémiai, Bp., 1960, 85 (A kiemelések tőlem valók BP.)

bűnét, a bűnesemény alakításában való tevékeny részességét, a történetekért és az áldozatokért való felelősségét, akiről igyekezett nem tudomást venni.

Miként az is továbbgondolást igényel, hogy akár az álomelbeszélés, vagy az elemzésünk tárgyát képező tükör-struktúra létrehozásával, esetenként másféle öngazolással történő önazonosság-tételezésből, élettörténet-rekonstruálásból valóban hiányzik-e az „*értelmezés mozzanata*”. Az álomelbeszélés tudatosítása ; az éppen megfelelő pillanatban elmondandó „mese”, „vers” értelemmel felfogása ; a kallódás, az eltávolítás traumájának és a sosem látott anya „feltámasztásával”, a családi béke helyreállításával járó szorongásnak a feldolgozása: mind-mind a reflexió és interpretáció, a megértés és értelmezés műve. Egyben olyan narratív identitást képző diskurzus műve is, amelyik egyszerre valós párbeszéd: a kapott/hallott tudás bevézésén, és a hős önmagával folytatott dialógusán: a folytonos rögzítésen (újra és újra történő megismétlésén) és csöndes értelmezésen alapszik. Azt könnyen beláthatjuk (részben a mesemenetet követve, részben LÉVINAS értelmezésére figyelmeztetve), hogy a kapott tudás megértésének és értelmezésének a mozzanatát megelőzi egy *parancs*, amely, mint egyoldalú kommunikáció, olyasvalakitől érkezik, aki a segítségükre lett küldve, s akinek alá vannak vetve.⁷

Ilyen végtelen tekintély az alább elemzésre kerülő CIFRA meséjében⁸ az Istentől elrendelt, gyermekek védelmére küldött Világ Vámosa, aki gondoskodásával és útmu-

7 LÉVINAS írja a parancsról: (...) nem arról van szó, hogy a kapott parancsot először érzékeljük, majd valamilyen mérlegelést követő döntés eredményeként alávetjük magunkat neki. Az alávetettség az arc közelségében megelőzi racionális döntésünket, amellyel az arc által hordozott parancsot magunkra vehetnénk. Az alávetettség passzivitása nem hasonlít egy olyan intellektuális művelet fogékonyságára, mely a befogadás és megragadás spontaneitásával a vállalás aktusába fordul át. (...) Olyan alávetettség, mely megelőzi a parancs meghallását, s egy végtelen tekintélyről tanúskodik, vagy annak mértékét jelzi. LÉVINAS: Diakronia és megjelenítés, In.: Nyelv és végtelen, (fordította: TARNAY László), Jelenkor, Pécs, 1997. 200. (« ...il ne s'agit même pas ici de recevoir un ordre en le percevant, d'abord, pour s'y assujettir ensuite dans une décision prise après en avoir délibéré. L'assujettissement précède, dans cette proximité du visage, la décision raisonnée d'assumer l'ordre qui'il porte. Assujettissement dont la passivité ne ressemble pas à la réceptivité de l'opération intellectuelle qui se retourne en acte d'assumer... Assujettissement précédant l'entendement de l'ordre – ce qui atteste ou mesure une autorité infinie. »

LÉVINAS Emmanuel : Diachronie et représentation. In : Entre nous – Essais sur le penser-à-l'autre. Éditions Grasset, & Fasquelle, 1991. 177-178.)

8 NAGY Olga: CIFRA János meséi, Akadémiai, Bp., 1991. 303-323.

tatásával (azt mondja a rájuk felügyelő, őket pásztorló fekete embernek, Vasbugnak: „Két ártatlant viszel, két bűnes boszorkányt hozol. Megértetted?”⁹), végtére elnyeri a gyermekek szeretetét.

– Jaj, édes gyermekeim! Igaz, hogy a molnár nem volt az édesapátok s a molnárné édesanyátok. Ti a Lentelen király gyermekei vagytok. De hogy tük megkapjátok édesanyátokat s édesapátokat, olyan messzi vagytok, hogy ötvenévesek is lennétek, mire odaérnétek. De nem baj, mert én elvitetlek valakivel, ne kelljen olyan sokáig menjete. Na, gyertek ide, gyermekeim, adok nektek egy kiségitőt. Ez lesz a tük nevelőapátok. De ne ijedjetek meg, amért olyan fekete!

Az alávetettség passzivitását ez esetben az éretlenség és tapasztalat hiánya, a gonosz erővel szembeni védtelenség és „kettős szájjal” beszélni nem tudás, az „intellektuális műveletek” elsajátításának fokozatossága és a sorsszerűen elrendelt lény fel nem ismerése is indokolja.

– Nono, Te Lentelen királyfi! Mikor te születted, abba a percben születtem én is. Te születted a bűnös földön, én születtem a tündérek sorjába. De a te csillagod felment az égbe, az enyém melléje ment, mikor én születtem. Ez a csillag minden gyermeknek az életjelzője. Ha hetedik ország széliben lesznek egymástól, úgyis egymásé kell legyenek. Én tudom, hogy mikor eljött az idő, le kellett jűjje a bűnös földre, s egymásé kell legyenek. De ha én tudom, hogy egyik sárkánytól a másikhoz viszel, soha az Operenciás-tenger partjára vissza nem jűttél volna.

A GULYÁS-féle elemzésből (melynek iránymutatása szerint a „pszeudo álmod tartalmazó elbeszéléshez minden esetben legalább három szereplőt kell mozgatnia a mesének”, s ezek között megemlíti: a károkozót, a mediátort és a recipienst¹⁰), kimarad

9 A marosszentkirályi változatban, a Világvámosában a két gyermeket háromszor próbáta tevő „kúdos” hívja elő Vasbugot, hogy pásztorolja őket: „– Látod ezt a két gyereket? Viseljed gondját nekik, amíg odaérnek az apjukhoz, anyjukhoz. Megértetted? – Meg. A gyermekek felébrednek, s hát Vasbug áll előttük. –Hová mentek, gyerekek? – Mik a világba. – Kik vagytok, mik vagytok? – Nem tudunk semmit. Csak annyit tudunk, hogy akik mostanig neveltek, nem az apánk s az anyánk. És mi most elindultunk, keressük meg apánkat s anyánkat.” In.: Zöldmezőszárnya, marosszentkirályi cigány népmesék, Európa, Bp., 1978. 168.

10 GULYÁS Judit: i. m. 85.

a negyedik, s értelmezésünk szempontjából cseppet sem fajsúlytalan szereplő: *a király*. Emlékeztetnünk kell rá, hogy a károkozót kivéve, minden más szereplőhöz képest többlet-tudással rendelkezik. Akkor is igaznak tűnik ez a megállapítás, ha némely szempontból viszont korlátozott a tudása: nem feltétlenül értesült arról, hogy a bűbajt/szenvedést okozó lény maga az anyja vagy az anyósa, illetve arról, hogy a hős(ök) életben van(ak). Tudhatjuk, egyedül a király képes az emlékezetét mozgósítva felidézni nem csak a közös múltat, de a narratíva kezdete előtti múlt időt is (amikor végtelemül magányos és magára hagyatott volt¹¹). Emellett a feleség megbüntetésének belső készítését is ő ismeri (a szereteten nyugvó bizalomra és megbocsátásra képtelenségének az okát, egy másik asszonyra vágyakozását, ami a bűbajos beszéd meghallását és elfogadását lehetővé teszi). Továbbá a király tudja érvényesíteni a hatalommal felruházott uralkodó felelősségét, a megbomlott rend helyreállításának kötelességét is.

3.

CIFRA János koronkai cigány mesemondó: *Az aranyhajú gyermek* meséjében a hús esztendeig ganécsomóba elásott asszony/anya megmentésekor és a bűbáj leleplezésekor, a király úrfi az öreg király kérésére *verset mond*, ami valójában éppen úgy mesét, élettörténetet, más szempontból az eredeti meseszöveget fonalát újra felkapó, megismétlő/felidéző narratívát takar, mely motívum funkciója és narratológiai jelentősége bátran mondható paradigma-értékűnek.

Egyszer már annyira van az öreg király, hogy feláll, s mondja:

- Ó, nem is tudom, hogy milyen örömet is érzek. Szeretném, ha mindenki mondana most egy verset.

¹¹ „Hanem a legtöbb király öreg volt, nem szép és fiatal, mint az, akiről én akarok beszélni. Ez olyan gyönyörűséges volt, mintha a napból szótték volna, csak hogy nem talált kedvére való királykisasszonyt magának. Egyedül bizony nem tudott élni, fogadott is azért egy cigányasszonyt, hogy az a ház dolgát ellássa. Nem volt az igazi cigányné, csak mivel fekete volt, s úgy kerepelt a szája, mint a kendertilóé, az egész királyi udvarban mindenki cigánynénak csúfolta. Mivel a rossz szájak azt beszélték, hogy a király összeszúrta a levet vele, azok a leányok, akik hozzámentek volna, nem kellettek a királynak; azok pedig, akiket ő vett volna el, nem mentek hozzája, így nőtlen maradt.” (*A két aranyhajú gyermek*) In.: Szegény ember okos leánya – román népmesék (fordította: BÖZÖDI György, IGNÁCZ Rózsa, JÉKELY Zoltán) Európa, Bp., 1957. 24-43.

- Legelőször mondok én egyet!

Feláll a király úrfi, s kezdi a versmondást.

Reám jött a versmondás, pedig én nem voltam mulatságban, nem voltam vendégségben. Én elmondanám a születésemet, ha meghallgatnák.

- Tessék!

Feláll, s kezdi mondani:

Volt egyszer egy király ... – úgy az elejétől, ahogy elmondtam. Ez a vénasszony kínálta a leányát feleségül. De nem szerette. Így vett el egy székely leányt, amelyik két aranyhajú gyermeket ígért neki, egy fiút s egy leányt. A fiúnak a nap fénye van a homlokán két csillaggal, ilyenformán, né! amilyen van nekem s a testvéremnek.... – Ez a bűbajos asszony álljon fel! Ami igaz, intsen rá, hogy 'igaz', ha nem mondok igazat, intsen rá, hogy 'nem igaz'... Ez a bűbajos asszony annyi bajt okozott a családnak. Hogy vitte fél a szegény királynét, hogy ott szüdjön a kémény lyukán, mert azt mondta: úgy lesz belőle szentelt vitéz.

Így mind mondogatja a király úrfi az életje történetjét. Elmondotta azt is, hogy Világ Vámosa átadta Vasbugnak, hogy mikor szárnyára bocsát, adjon átál minket az édesanyánknak s az édesapánknak.

- Most itt vagyunk, édesapám, s édesanyám, s itt van a testvérem is. Vasbug menyasszonyt is kerestek nekem, Tündér Ilonát nyertem el menyasszónynak. Köszönöm szépen, Vasbug, hogy ezt megtette velem. Mit fizessek neked? Hiszen nekem nincsen se kincsem, se pénzem.

A király úrfi, az egybegyűlt vendégsereg előtt azt hangsúlyozza, hogy „én nem voltam mulatságban, nem voltam vendégségben”. (Éppen valahol *másutt* volt, tudvalevőleg a mesében kötelező előírt próbatételre esett át, nem is akármilyen kalandos utat tett meg, hogy az anyját megszabadíthassa a kegyetlen, asszonyi méltóságot és szépséget emésztő szenvedéstől.) Talán ezért a helyt állásért sem tud/óhajt vidám és kitálalt történetet előadni, hanem az elrejtett igazság felderítése és a hamisság leleplezése érdekében a valóságos, mások által nem ismert történetet akarja feltárni. Szándéka-inak megfelelően a maga mondotta „verset”, a saját igaz élettörténetét úgy igyekszik elfogadtatni (s ezzel egy időben a „bűbajos asszony” ármánykodásáról lerántani a leplet a jelenlévők előtt), hogy a szavai hitelesítésére *tanúságot tesz* magáról: „a fiúnak a nap fénye van a homlokán két csillaggal, ilyenformán, né!”. A király úrfi emlékezteti a király-atyját a valamikor régen feleségül vett, s „jegy alatt született” székely lány, vagyis saját anyja ígéretére:

(...) *ha ingem elvenne, én egy hassal szülnék két olyan aranyhajú gyermeket, egy fiút s egy leányt, hogy a fiúnak a nap fénye lenne a homlokán két csillaggal, a leánynak a holdsugár egy csillaggal.*

S az ígret-felidézés pillanatában mindenki számára és jól láthatóan megmutatja különös ismertetőjelét,¹² stigmáját: *a csillagot*, mint saját egzisztencia-karakterének kifejeződését, mellyel elkülönítette és megjelölte őt „jegy alatt született” anyja. Hogy soha fel/ki ne cserélhessék, s talán egyszer (mintha előre látta volna a bajt), éppen a megfelelő pillanatban evvel igazolhassa önmagát.¹³ LÉVINAS mondja az *Arc és ész* írásában:

*A kifejeződés sajátos eseménye abban áll, hogy tanúságot tesz magáról, miközben szavatolja e tanúságtételt. Az önmagáról tanúskodás csak mint arc, vagyis mint be-széd lehetséges.*¹⁴

S a király úrfi nem is elégszik meg pusztán avval, hogy sajátos egzisztencia-karakterét feltárja, s a hitelesítés révén a máséval össze nem téveszthető élettörténetét a sajátjával azonosítja. De a feltárás közben *rá*-mutat a sorsokat összezavaró, a feleséget/anyát gonosz ármánykodással/rontással elveszejtő, egyesek szemére „vakságot” eresztő „bűbajos asszony” kilétére is. S mivel a gonosz asszony is jelen van (személye-

12 A DÉGH Linda gyűjtötte mesében a szakácsné parancsot ad a férjének, hogy vegye ki a gyermekek szemét, de ő egy fészekben lévő két bagolyfiú szemét mutatja föl arra utaló „jegyként”: a gyermek-megölés igazolásaként. 75.

13 A baranyai meseváltozatban, a *Két szem magyaró*-ban, voltaképpen nem is a mesemenet magával ragadó, hiszen a mesemondó tömören, majdnem érdektelenül mondja el az ismert mesekezdetet, viszont az a poétikai megoldás, hogy egy hosszú vers keretében rögtön szembesülni kénytelen a háborúból hazatért király, a szakácsnéja lányával tartott lakodalmán a valódi történettel: „És akkor egy ur kitett egy véka magyarót, mikor ez a sok nép összegyűlt, hogy azt ki tunná elóvasni, minden két szemre más szót mondani. (...) Akkor a gyerekek azt mondták: 'Ha nem hiszik el, / Két szem magyaró, / Tessék itt a jel, / Két szem magyaró, / Nézzék meg.' És kitárták a mejjüket, és föltóták a sapkájukat, és ott vót a hold meg a csillag.” In.: *Ešte, Éjféli, Hajnal*, (Baranyai népmesék), Akadémiai, Bp., 1988. 123-126.

14 LÉVINAS: *Teljesség és végtelen* (fordította: TARNAY László), Jelenkor, Pécs, 1999. 168. («L'événement propre de l'expression consisté à porter témoignage de soi en garantissant ce témoignage. Cette attestation de soi, ne se peut que comme visage, c' est-à-dire comme parole.» *Totalité et infini*, Kluwer Academic, 1971. 220.)

sen és a diskurzusban érintetlen egyaránt, s ha már ott van, meg is szólíttatik, hogy az igazra vagy nem igazra „intsen rá”), a hős nem hagy neki játékkeret újabb cselszövése. Ugyanis az önsorsát, mondhatni szenvedéštörténetét feltáró meséjében részletesen kibontja, a kételkedők meggyőzése érdekében, a gonosz asszony mesterkedéseit:

Hogy vitte fel a szegény királynét, hogy ott szüljön a kémény lyukán, mert azt mondta: úgy lesz belőle szentelt vitéz.

A bűbajos asszony szavait a mesemenet elején elhangzottakhoz híven fel- és megidézve, a király úrfi arról is tanúságot tesz, hogy ő olyasvalaki, akinek valóban a legbensőbb tudása van (ne feledjük a Világ Vámosától kapta) a szülés és a saját születése történetéről. Tehát nem kósza (ellenőrizhetetlen) szóbeszédre alapozza mondandóját, hanem olyan titkos tudásra, amellyel csak a bűbajos asszony, a székely lány és a király rendelkezett korábban, a mese-betét által meg- és földézett múltban. Mindezt megkoronázza azzal, hogy emlékezteti király-atyját arra, hogy valamikor a Világ Vámos, aki az Isten elrendelt embere, felelősségteljesen *gondoskodott* róluk, ő adta át mindkettőjüket pásztorának: Vasbugnak azzal, hogy húsz esztendő korukig vigyázza sorsukat és aztán vigye/hozza haza őket.

FOUCAULT az ismétlés (esetünkben a mese-narratívába beleszótt mese ismétlődése) kapcsán beszél *a nyelv labirintusáról*, „mely megkettőződik és visszatükrözi magát”,¹⁵ vagyis a mese a mesében olyasfajta tükör-struktúrát hoz létre, amiben a hős (múltba vesző) születése és élettörténete az elmondás pillanatában megjelenik, jelen idejűvé válik, az emlékezés megkönnyítése és önigazolása céljából középpontba állítva stigmájának elbeszélését. Erről a megkettőződésről, önmagát elbeszélő nyelvi jelenségről írja továbbá FOUCAULT, hogy „a nyelv ugyanakkor beszél, amikor a levél, ugyanazokat a szavakat használja és azonos testi léttel bír.”¹⁶ Ennek a szellemében bátran állíthatjuk, hogy a mese-narratíva ugyanazon idő- és létsíkban játszódik, mint a tükörnek szánt mese-betét. S mivel ugyanazok szavakat is használja, a

15 FOUCAULT: «du langage qui se dédouble et se fait miroir de lui-même. » In.: FOUCAULT, Michel: *Le langage à l'infini*. Dits et écrits. I. Gallimard, (Quarto) 2001. 281. Nyelv a végtelenhez (ezt a tanulmányt SUTYÁK Tibor fordította) Latin betűk, Debrecen, 1999. 63.

16 Ua. (« ...puisqu'il parle en même temps qu'elle et qu'il use des mêmes mots et qu'il a identiquement le même corps. » p. 281.)

benne megfogalmazott tudás: az elrejtett, a múltban megtörtént esemény rekonstruálására irányul, az emlékezés vagy az emlékezet hiányos szövetének újraszövése révén narratív identitást képező tényezővé válik.¹⁷

4.

A mese román variánsában, *A két aranyhajjú gyermek*-ben¹⁸ (mely erősen stilizált szöveg¹⁹), ugyanennek a megkettőzésnek lehetünk tanúi.²⁰ Bátran elmondható róla, hogy a tudatos szerkesztés műve, abban az értelemben, amit Foucault érint: „a nyelv (mint egyirányú lánc) számára adott lehetőséget, hogy műként építse fel magát.”²¹ A tudatos, nagy narratívák létrehozásában járatos mesemondó, a tükör-struktúra megteremtésével az alkotói tevékenységéről és műteremtő tehetségéről ad számot.

A román variánsban, a hosszadalmas bolyongás után a két öreghez került gyermekek rendkívüli tudására: furulyázására és táncolására büszke pót-apa „fonókalákákat” rendez a faluban. Az egyik alkalommal, hogy a vigadalom részvevői elfáradtak, az öreg arra kér mindenkit, hogy mondjon egy mesét. Mindenki örömmel eleget tesz a kívánságnak, ám a fiú sokáig szabadkozott. Amikor a többiek arra buzdították, mondjon „akármilyen mesét, csak hogy mondjon valamit”, az ismeretlenek számára

17 ORDÓDY meséje, A fiú, aki érti a madarak nyelvét, azt az esetet mutatja meg, amikor az előregedett s elhagyott szülőktől maga a hős tudakozódik gyermekük felől, s amikor azok bevallják bűnüket, a hős a saját narratívájának elmondásával igazolja magát előttük, s élettörténete továbbszövéssel ad hírt azokról az eseményekről, melyeknek már nem lehetnek tanúi. In.: DOBOS Ilona: Gyémántkigyó, Szépirodalmi, Bp., 1981. 144-145.

18 Szegény ember okos leánya, i. m. 24-43.

19 „E szövegek gyűjtői nem költenek új meséket, vagy meserészleteket, csupán a szerkezeti vagy a stílushibák kijavítására szorítkoznak, vagyis Arany János megfogalmazása szerint úgy írják meg meséiket, mintha a nép legkiválóbb mesemondó fiai lennének” – írja KOVÁCS Ágnes, uo. 224.

20 „Akkor a fiú elkezdette:

- Volt egyszer három leány, kendert nyűttek ... – És elmondotta a saját meséjüket és a nővérek meséjét, mikén mentek keresztül, mindazokat, amiket kigyelmegek is hallottak. Egészen addig, amíg az öregember házába kerültek és az örökbe fogadta őket. Majd végezetül így fejezte be:

S az a két gyermek ottmaradt az öregembernél, nagyra nőttek, s ma is élnek, ha meg nem haltak.” Szegény ember.... 38.

21 FOUCAULT ua. (« ... la possibilité du langage (chaîne monocorde) de se tenir debout comme une œuvre. » 281.)

– mintegy az addigi narratívát megismételve – előadja történetüket, hogy csillapíthatatlan tudásszomjukat kielégítse és *hírt adjon* magukról, hátha valakinek/jelenlévőnek ismerősként tűnhet föl kallódásuk. A híradás, mint az önmegjelenítésről szóló feltárt beszéd a nyilvánosság előtt, a további sorsalakításra igényt tartás és másokért vállalt felelősség bejelentésének a szándékával történik. A hős immár nem elkülönülni, eloldódni szándékozik a közösségtől, épp ellenkezőleg, egyfajta útmutatást, megerősítést vár/kér tőle, hogy a nehéz feladatát interpretálni és sikeresen megoldani tudja. Ámde a mesemenet szerves részét alkotó vigadozók közül „senki sem tudta, hogy ez a mese mit jelent, s azt sem, hogy róluk szólott”, hiszen maguk is csupán a narratíva egészének és e „fonókaláká”-jelenetnek is csak mellékes szereplői, s nem képesek a hős(ök) sorsát megfejteni. (E tekintetben alapos eltérést mutat a fonókalákában öszszegyűlt közösség a görög dráma kórusától). A mesemondó kijelentése nyomán: „*senki se tudta*”, az is világos, hogy maguk az öregek sem rendelkeznek semmiféle tudással „kapott gyermekeik” előéletéről. Annak ellenére sem, hogy az elmondott mesébe beleszövédket ők is, mint megmentők/megőrzők. Egyedül a király titokban jelenlévő szolgálójának rémlett valami a „kutyakölykökről s az eltemetett szép gyermekekről”, és bizonyos jutalmat remélve sietett is hírt vinni létezésükről, no persze nem a királynak, hanem az anyjukat elveszejtő „cigánynénak”.

A fiú a „fonókalákában” történt kudarc ellenére is kitartóan próbálkozik a híradással. Mígnem – a mesei sorsszerűségnek megfelelően – a templom előtt egy kolduló öregasszonnyal találkozik, akinek faggatózására megerősíti: nem tudja, hogy meghaltak-e a szüleik, csak azt állítja, hogy „*mi nem emlékezünk őrájuk*”. Ez a válasz a fiú szavahihetőségét, megbízhatóságát bizonyítja. Kijelentésével szemben nem támad semmiféle gyanúnk, hogy esetleg színlelne, netán elhallgatná, amit tud, vagy mást (is) mondana, mint amiről tudhatna. A „mi nem emlékezünk őrájuk” állítás kizárja annak a lehetőségét is, amiről RICOEUR beszél, hogy tudniillik a tanúságtévással szemben igen gyakran támadnak gyanakvásaink.²² Részben az emlékezet hosszadalmas és bonyolult működése okán, ami egy már megélt jelenet észlelésével kezdődik, bizonyos emlékek visszatartásával folytatódik, s végül az egész a feltárt és elbeszélt események nyomának helyreállításában/rekonstruálásában fókuszálódik. Ha a fiú azt állítja, hogy „mi nem emlékszünk őrájuk”, akkor semmiféle emlékezetből felbukkanó eseménynek a „nyoma” (amin el lehetne indulni) nem tárható föl,

22 « Le soupçon se déploie en effet le long d' une chaine d' opérations qui commencent au niveau de la perception d' une scène vécue, se continue à celui de la rétention du souvenir, pour se focaliser sur la phase déclarative et narrative de la restitution des traits de l' événement.

» Paul RICOEUR: *La mémoire, l' histoire, l' oubli*, - Éd. Seuil, Paris, 2000. 202.

nem mesélhető el, nincs észlelés és visszatartás, gyanakvást keltő korrekció és tanúságtéves. Marad viszont, a titokzatosan elrejtett felüli tudakozódás és jelenvaló-lét-ről szóló híradás.

Az el-mesélés tudománya: isteni adomány; az emlékezet az emlékező saját múltjába és a közösség örökségébe vezető út: egy nyelvi labirintus. A mesemondóról *a priori* feltételezzük, hogy rendkívüli „elbeszélő” képessége: egyfajta adomány, amit valakitől kapott. Az idegenben felcseperedett aranyhajú ikreknek születésükről és kilétükről való tudás forrásaként az *emlékezet* (is) szolgálhatna, ha nem korlátozná az a megkerülhetetlen tény, hogy születésüket követően nyomban elválasztották őket az anyjuktól és eltávolították őket a királyi palotától. Ennél fogva semmilyen személyes/átélt élmény nem bukkanhat föl a meglehetősen hiányos emlékezetükből. Az emlékezet a múltba vezethetné a gyermekeket és bennünket, melynek minden nyomát akkurátusan el akarta tüntetni az apjukat bűbájjal és csellel körbehálózó „cigányné”. Pontosán tudja, hogy az identitás részét képezi a múltra irányuló emlékezés, s minden olyan lény vagy tárgy, ami/aki a múlt homályából előbukkanva fogódzót jelenthetne, támpontot nyújthatna önmaguk identifikálására és a bűn-jelenség okozójának megnevezésére. S itt következik be a mesemenetben a fordulat, ugyanis az önmagát, a hős önmagását elbeszélő „mese-betét” nem csupán a mese-narratíva egészét kitöltő és beteljesítő elem, hanem az emlékezet, mégpedig a jól működő (tehát nem emlékek közt válogató, egyes részleteket visszatartó/kihagyó, más részleteket utólagosan felülíró) emlékezet leírása is egyben.

Mikor a király a szobájába ért, megkérdezte a gyermekeket, hogy hova valók. Hol élnek a szüleik? Merre mennek?

Ekkor a fiú így szólott:

– Felséges királyom. Volt egyszer három leány, kendert nyűttek a mezőn; abban az időben az odaváló király katonáival ezen a mezőn gyakorlatozott... – S így elmondotta az egész történetüket és így fejezte be:

– És a király a gyermekeket az udvarába hívta és megkérdezte tőlük, hová valók, és merre mennek:

Akkor megtudta a király, hogy ezek a gyermekek az ő gyermekei. Átölelte, forrón csókolgatta, majd kézen fogta s a konyhába vezette őket, hadd lássa, megismerik-e az anyjukat.

Mikor a konyhába érkeztek, a gyermekek anyja, azaz hogy a királyné talpra állt, s ahogy meglátták őt a gyermekek, elkiáltották magukat:

– Íme, édesanyánk! Íme édesanyánk!

Ilyeténképpen a „mese-betét” (figyelembe véve amit Lauréne GERVASI és Franz JOHANSSON mond az *Écrire le souvenir* fejezetben²³) két idősíkra oszlik. Arra a pillanatra, amikor feltűnik/előbukkan az emlék (a külső segítő által szerzett tudás birtokában tanúságot tesz önmagáról), és arra az időre, melyben az emlékezet megidézése révén lejátszódott maga a múltbeli esemény (melyet ugyanaz a segítőlény mesélt el neki, hogy király-atyja elé lépve feltárja az elrejtett és láthatatlan történetet, mely egészen az „udvarba hívásig” foglalja magába élettörténetüket).

A sorsukat megváltoztató és feltáró öreg koldusasszony, „kivetette a szerencséjét a gyermekeknek”, s különös látóképessége folytán, mely valószínűleg nem csak a jövőbe, de a távoli múltba is betekintést enged számára, egyfelől származásukra derít fényt. Másfelől azt is elárulja az „elárvultaknak”, hogy a létezésüket igazoló édesanyjuk „a királyi udvar konyhájában van betemetve, s a szolgálók őreá öntik a moslékot”. Ezt a múlt eseményére utaló, azt elbeszélő tudást a fiú akkor sem tárja fel a király-apja előtt, amikor bizton tehetné. Ehelyett újból, másodszorra is elmondja a „fonókalákában” előadott mesét (kiegészítve az udvarba hívás történetével), hogy kipuhatolja, vajon ismerősen hangzik-e annak, aki rendelkezik egyfajta, valószínűsíthetően hadra fogható emlékezettel a múltban történekről. S bár a szövegből nem derül ki, hogy a fiú egészen részletesen: eleitől a végéig elmondja-e a koldusasszonytól hallottakat.

S így elmondotta az egész történetüket és így fejezte be: – És a király a gyermekeket az udvarába hívta és megkérdezte tőlük, hová valók és merre mennek? –

A mesét záró utalás a király kérdésére, meglehetősen bizonytalanságban hagy bennünket. Sőt, azt a gyanúnkat erősíti meg, hogy nem élt a magáévá/személyessé tett rendkívüli tudással, inkább a király-atyjára bízta, hogy emlékezetére hagyatkozva és igazságosztó akaratát érvényesítve megtegye e felismerést. Maga a király csak akkor győződik meg minden kétséget kizáróan gyermekei kilétéről, önmaga apaságáról (a szeretetéről tanúskodó ölelés és forró csókolgatás ellenére is), amikor a konyhába érkezve az anyjuk/felesége „talpra állt”. A megnyomorításból és megszégyenítésből „*talpra állás*” (mint egyetlen tettben szó nélkül „elmondott” sors-történet), a felegyenesedés és mások szemébe/arcába való egyenes, nyílt nézés olyasfajta gesztus az anya részéről, amellyel a királyt felelősségére inti. Arra, hogy a ráruházott hatalom és

23 « L'oeuvre autobiographique n'est pas seulement l'écriture du moi; elle est également l'écriture du souvenir. Elle se trouve ainsi partagée entre deux temps: le moment où surgit le souvenir, et le moment où s'est déroulé l'événement convoqué par la mémoire. » *Le biographique*, par Lauréne GERVASI et Franz JOHANSSON, - Éd. PUF, Paris, 2003. 186.

a jog, a hatalomgyakorlás és az igazságszolgáltatás egyben másért és másokért való tartozás is, ami lekötöttséggel jár, nem csak az alattvalókkal, de a sajátjaival kialakított viszonyában is, ahogy erre DÁVIDHÁZI Péter utal egyik esszéjében: „*És ki adta neked ezt a hatalmat?*”²⁴

Az ORTUTAY gyűjtötte FEDICS mesében²⁵ (i. *Az aranyhajú két testvér*) az álomelbeszélésnek két külön változata ragadható meg; az egyik a vasorrú boszorkány *cselvetése*: a lány elpusztítását célozza, s ennek a narratológiai formája az álomelbeszélés; a másik Világszép Erzsók *álomelbeszélése*, melyből nyilvánvalóvá válik, hogy már a hős születésétől fogva tudta, hogy ő lesz a megmentője és a férje. GULYÁS Judit csak az egyik álomelbeszélést veszi górcső alá, holott a második álomelbeszélés, mint tudás-átadás, amelyben Világszép Erzsók, akárcsak CIFRA Tündér Ilonája, egymásnak elrendeltetésükről beszél, a hős eljövendő-létéért folytatott küzdelméért és közös sorsuk alakítását alapvetően határozza meg.²⁶

Akkor visszanezített Világszép Erzsók: 'Na, te, – azt mongya, – mikor annyi vótál az anyádba, mint egy kásaszem, még akkor megálmodtam, hogy te hozol ki éngem az orszá, a, a várambul. De nem hittem, de mostmán elhiszem, mer kihoztál. Hát mostmán mit akarsz velem?' 'Hát leszel a párom.' 'Na, jól van'.

Világszép Erzsók a mesenarratívában az a lény, aki álomközlésével egyfelől megteremtő (a múltbéli diskurzusként értelmezhető) varázst/átkot, másfelől a két elárvult testvér pártját fogja, édesanyjukhoz vezeti őket s a „szózatot” nem értő király előtt beszédébe kezd, mely a múltat és jelent egyesíti, s referenciáját az eljövendő-létre vonatkoztatja.

24 In.: DÁVIDHÁZI Péter: *Per passivam resistentiam* (Változatok hatalom és írás témájára), Argumentum, Bp., 1998. 11.

25 FEDICS Mihály mesél (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri ORTUTAY Gyula), Akadémiai, Bp., 1978. 109–130.

26 A marosszentkirályi *Világvámosában* mindkét gyermeknek van elrendelt társa; mindkettőjét a boszorkány nevezi meg, először a lányét: „A leány szeretője, Villámlás, aki vele egyszerre született, ott van a Fekete világon”, majd a fiúét: „Hej, van már párja a leánynak, de mi haszna, nincs párja a legénynek. Mert neked is meg kell szerezned Tündérszép Ilonát, a mátkádat.” i. m. 174.

*'Na, szájjatok le! Ez néktek édesanyátok, ha útájjátok megcsókolni, teríccsétek rá a sejemkendőt, a zsebkendőtöket és úgy csókojjátok meg!'*²⁷

Egyébként FEDICS meséje még két aspektusból érdemel figyelmet jelen elemzésünk esetében. A LEJEUNE által leírt „diskurzus a diskurzusban” formulát a mese-mondó rögtön a narratíva kezdetén alkalmazza, amikor is a „világot próbáló kirájfí” az őket megleső három királylány beszédét kihallgattatja a lovászával, aki miután szóról szóra megismétli beszédüket, kijelöli a két aranyhajú gyermeket ígérő lányt: a legkisebbiket. Ez a fajta mesekezdet (és a későbbi menetet többszörösen átszövő narratíva-ismétlések, többek közt az öregasszony szófordulata: „Na veszett vón az anyyába, aki téged hajkász”, és a csóka utasításai, melyek áthidalják az egyes részleteket²⁸), eleve a nyelv labirintusába vezet. Rajta keresztül, ahogy FOUCAULT mondja: „rés nyílik a nyelv önmegjelenítésének rendszerén”²⁹. A tanúságtevő (a lovász, Világszép Erzsók) aki első személyben állítja a valóságot tanúságtevés közben, visszautal a múltba: ott voltam, (*j'y étais*) jelen voltam, egyben kapcsolatot teremt a tanúságtevésben megjelentett meselem önállítással is, miként erre RICOEUR-nél találunk utalást.³⁰

A másik lényeges elem ebben a mesében is, hogy a vízre tett gyermekeket kifogó halász feleségének *replikája* a korsót eltörő lánnyal, aki ezt megismétli testvérének (a szövegből láthatóan még egy jelentős fordulattal meg is told), olyasfajta önleplező

27 A kárpát-ukrajnai változatban is megjelenik a Világszép asszonya, aki hasonló szavakkal adja át a tudást: „Menni fogunk a templomba vasárnap, mer anyátok ott van megbüntetve. Bivalybúrbe van – azt mondja –, és mindenki ott leköpi, legyalazza. De hát mikor mi fogunk menni a templomba, hát ti azt szépen letörülitek – azt mondja – és megcsókoljátok, én meg földig meghajlok előtte, mint menyé.” *Három szegen lány nyútte a kendert* In.: Pallag Rózsa, Akadémiai, Bp., 1988. 248.

28 „Az ismétlődő szerkesztés és az epikus részletezés vonásai mellett FEDICS meséiben egy olyan egyéni jellegű szerkesztői vonást találhatni, amely az előbbiekkal ellenkező szándékot leplez. Ezt nevezném áthidaló, átmeneti szerkesztésnek, ha modern hasonlattal akarom megközelíteni, a filmek átmeneti, beolvasztó szerkesztéséhez hasonlíthatnám” – írja ORTUTAY a FEDICS meséihez írott előszavában. i. m. 96.

29 FOUCAULT: i. m. 64. « ... mais à l'ouverture même du langage sur son système d'autoreprésentation.. » FOUCAULT, Michel : *Le langage à l'infini*. Dits et écrits. I. Gallimard, (Quarto) 2001. 282.

30 RICOEUR: i. m. 204-208. (« La spécificité du témoignage consiste en ceci que l'assertion de réalité est inséparable de son couplage avec l'autodésignation du sujet témoin. De ce couplage procède la formule type du témoignage: j'y étais. Ce qui est attesté est indivisément la réalité de la chose passée et la présence du narrateur sur les lieux de l'occurrence. Et c'est le témoin qui d'abord se déclare témoin. Il se nomme lui-même. » 204.)

szöveg, melynek értelmezéshez a fiútestvér higgadtsága, s a másodszori megismétlés bizonyossága: a megértés szükségeltetik.

*Hát megszópjottam, meg mi, jöttem oszt hazafele szomorán, pityorogva. Észre-
vette mamám, de mán – azt mongya, – nem mamám, mer amit az felelt, nekünk csak
nevelőnk! 'Hát téged mi lelt? Hát a korsó hun van?' 'Eltört' 'Éjnye, a víz hozott, hab
hajtott, vesztetek vón az anyátokba!'³¹ Hát hogy nem vigyáztál, hogy törhetett el?*

A felindulásból elhangzott önleplező beszédnek, mint megfontolatlan el-szó-
lásnak az értelmezése különös hangsúlyt kap, hiszen ennek szövegén fejtődik fel
az igazság a testvérek számára; tudniillik, hogy a nem minden érdeket nélkülöző
gondoskodás ellenére sem azok az „édesszüleik”, akik nevelik őket, és ők sem azok,
akiknek hiszik magukat. FEDICS eljárása azt bizonyítja, hogy a magukra hagyott
mesehősök, iker-születésükből fakadó sorsazonosságuk révén, hatványozottan egy-
másra vannak utalva, s mivel bíznak egymásban, feltétel nélkül elfogadják egymástól
mindazon kijelentéseket (később álomelbeszéléseket) melyek közös sorsukat érinti.

5.

Azért kap hangsúlyt a tükör-struktúra létrehozása kapcsán a mesemondó rész-
szeről a HONTI említette „tudatos szerkesztés”, az epikus részletezés emlegetése,
mert a CSENKI-féle és a román mesénél archaikusabbnak tűnő bátyai változatban
(*Az aranyhajú ikrek*), a mesemondó valamiért nem tartja szükségesnek megismétel-
ni, szó szerint mondani újra *ugyanazokat* a szavakat, mint amelyeket a mese legele-

31 Az általam kijelölt rész az eredetileg elhangzott pót-anyai replikában még *nem szerepel*, csak
miután a fiútestvér újból „próbára” küldi húgát, a második alkalommal elmondott fejmosás-
ban mondatik ki. Hogy a szövegben mi okból fordul elő ez a kiegészítés, bajos eldönteni;
talán a lány érzékenységet akarta hangsúlyozni a mesemondó, talán csak káromkodássze-
rű szövegfordulatként előlegezi meg e tudás-elemet.

A Három szegen lány nyútte a kendert változatban nem szerepel efféle káromkodás, csak
a „tudásem” ismétlődik meg kétszer a moštohaanya, egyszer pedig a lány szájából ekként:
„Te szélhajtott, vízhozott, de sok kárt csináltatok!” (i. m. 245.) A marosszentkirályi *Világ-
vámosa* változatban is megtalálható az anyai szítek kettős változatban: „Hej, lennél csak az
enyém! Mert úgy elvernélek, nem lennél jó még rostának se, mind kihalásom a bőrdet.
De így sajnállak”, majd „Lennél csak az enyém, mert úgy kihalásom a bőrdet, nem len-
ne jó még rostának se.” (i. m. 167.)

jétől hallottunk tőle.³² A folyóparton játszadozó gyermekek, miután a király-anya felöltözteti őket (póreségükkel együtt szegyenkezésüket és kiszolgáltatottságukat is megszünteti), elmondják ugyan a maguk történetét, de abban nem lelhetjük föl a duplikátum létrehozására való törekvést.

– Maga a mi apukánk. A mi anyukánk minket szült, aranyhajú gyerekeket. De az anyukája az boszorkány, az levágta nekünk a nyakunkat, azt eltemetett a küszöb alá. Azt ott mindennap aranyfa nyölt, mind a kettőnknek a szívből. Azt akkor a boszorkány azt mondta, hogy ágyakat kell csinálni. Oszt megcsináltatták az ágyakat, aztán akkor az egyiken aludt, a másikon megin édesapuka. Azt akkor beszélgettünk, meghallotta a boszorkány. Azt akkor elégettek. Két szikra kiment a kéményen, akkor megin lettünk két aranyhajú bárány. Hát akkor a boszorkány megbetegedett, azt mondta, hogy hát le kő vágni, mer ű nagyon beteg. Levágtak minket, oszt megfőztek a boszorkánynak. Oszt akkor a szolgáló ment mosni vízre azt a bundát, oszt akkor kettő leszakadt, oszt akkor mink vagyunk azok az aranyhajú gyerekek.³³

A bátyai mesemondó (KOPRIVANACZ Jánosné SZŰCS Erzsébet) talán emlékszik az öntükröző, önmagát beteljesítő nyelvi fordulatra, de homályban marad előtte a tudatos tükörstruktúra-szerkesztés narratív identifikáló hatása, mely a hősnék és a hallgatóságnak egyaránt szólna, noha az utóbbi persze tisztában van a mesemenet törvényszerűségeivel és véget-érésével is. Talán nincs meg benne az a fajta – HONTI és NAGY Olga említette – kreativitás, amely az elemek bővítésének szükségességét előhívta volna belőle. Ugyanő a *Pulykaváros* meséjében (mely a leányait „magábaevő” apáról szól, aki megbosszulandó, hogy a legkisebbik leánya máshoz ment nőül, az unokáinak kronoszi haraggal „elvagdossa a nyakát”), egyszer azzal a fordulattal él, hogy az öregapónak tömörítve adja elő történetét:

– Hát így és így jártam az apámmal. Az apám olyan volt, mint a sárkány. Két testvéretem megette, és engem is meg akart. Én belelöktem a gödörbe, és elszaladtam. (Elmondja, mi történt). (64)

32 A széki változatban, *Az almából lett leányban*, a cigányné által meggyilkolt királyné nem óhajtja felfedni magát félelmében, mert a saját és mások lelepleződésétől és a következményektől tart. „Ő, felséges királyom, jobb lesz, ha nem mondok mesét, mert ha én nekifogok mesélni, itt a világon minden megváltozik.” In.: Széki népmesék, Kriterion, Bukarest, 1976. 175.

33 Az ördögnek adott lányok, 89.

Majd a csonka-kezű asszony úgy adja a rejtekhelyükön megjelenő férje/király tudára kilétüket, hogy miután elaludt, mesélni kezdett a gyerekeknek:

Az anya elkezdett a gyerekeknek mesélni, mert mindig mesélt nekik, milyen gyerekek voltak ők, és a nagyapjuk elvágta a nyakukat.

Az anyjuk mondta:

- Elég mesék vagytok ti!³⁴

- Mama, meséljen!

Aztán megint elkezdett mesélni, hogy ők a király gyerekei, és a nagyapjuk elvágta a nyakukat. Aztán a hátára kötötték, és eljöttek ide, és itt járt az Isten, és összeragasztotta a nyakukat és az ő kezét. És most itt vagyunk, és ez az apátok. (65).

A mérai cigánygyűjteményben szereplő *Az aranyhajú gyermekek meséje* (amely már annál a mesemondói gyakorlatnál fogva is különleges, hogy egybeötvözi a *kígyóbőr*-típusú mesék bőrberejttség- és elégetés motívumát, és az *aranyhajú ikrek*, vagy másutt a *három lánytestvér*-típusú meséből ismerős ganéba-elrejtésnek és a fiúk-megölésének motívumát), azzal is felhívja magára a figyelmet, hogy nyomokban sem lelhető föl benne az ismétléssel járó duplikátum-teremtés szándéka, csakis az önigazolást célzó beszéd. A gyermekek váratlan felbukkanását követően, az apaságában kételkedő király kétségei eloszlatására egy szokatlan, keresztényi hitvallást és avval járó felelősség-érzetet erősítő választ adnak a fiúk:

Elámultak s elbámultak, hogy azok az Istennek a gyermekei.

Akkor bementek, s köszöntek:

- Jó napot, apám!

- Hát nem lehet nekem gyermekem! Nekem volt két gyermekem az asszonytól, de az asszony is meghalt, s a gyermekek is meghaltak.

34 Ez az „*elég mesék vagytok ti!*” - fordulat több szempontból is értelmezhető. Egyfelől már a jelen-létükben és „*újjászületettségükben*” is elmesélnék egy sors-narratívumot annak, aki rejtekezésükben rájuk akad; másfelől annyiszor hallották már a gyerekek élettörténetüket, hogy *ugyanazzá* a történetté váltak, mint amit a mesében edesanyjuk megjelenített. Azért kell újból és újból hallaniuk a mesét, hogy az emlékezetükbe vessék, s a változó mesemondás, élettörténet rekonstrukció felidézése révén megértsék: „(...) az én önazonossága egy élettörténet 'vándorútjának' laza és ingatag egységeként fogható fel.” TENGELYI László: Tapasztalat és kifejezés, Atlantisz, Bp., 2007. 195. Ugyanez a fordulat számos változatban előfordul, paradigma értékű a szlovák mese: *A farkasember*.

- *De közben maga nem hallotta, hogy feltámadás volt? Hát mi feltámadtunk! S hol van a mi anyánk?*
 - *Nem tudok róla semmit se.*
 - *Hát ha előhozzuk a mi anyánkat, elfogadja feleségnek?*
 - *El.*

BABOS István *Az aranyfogú és az aranyhajú gyerek* meséjében a kocsis számol be a királynak arról, hogy miután álmatlanul vergődött egész éjszaka, megleste a szakácsné (boszorkány) és a lánygyermek titokzatos viselkedését, melyet különös párbeszéd előzött meg, s ez többnyire utasításokon és intelmeken alapult, hogy miként is kell a lánynak tisztelnie az apját.

- *Hát fölséges királyom nagy mély álomba keveredett az éjjel. És maga ledobta a kezit. Leesett az ágyra a kezi. És a szakácsné azt mondta a lánynak, kelj fel édes lányom, tedd fel édesapád kezit. A kislány leugrott, és háromszor megcsókolta az őfelségének a kezit és föltette az ágyra. De így háromszor ebbe az éccakába.*

JAKAB István *A homokban nevelkedett két aranyhajú királyfi* meséjében, mely számos kalandot, máshonnan ismert motívumot kever az eredeti szüzsébe (többek közt a „háromszázhatvanhatodik” szobába belépés tilalmát), az egyébként is páratlan tehetségű mesemondóra jellemzően túlteng az „epikus részletező kedv”³⁵ és az „ésszerű indoklás”. Ellenben háttérbe szorul nála a fentebb vizsgált mesemondók szinte mindegyikénél megtalálható, teljes vagy töredékes párbeszédre alapuló tudásszerzés, mely az emlékezésen, tanmese- és álomfejtésen keresztül feltárulkozó identitást igazolja, s fényt vet a „második” feleség ármánykodására.

Összenézett a két gyerek, megmutatta azonnal a szobaajtót, és bementek a királlyal a háromszázhatvanhatodik szobába. Hát ténleg, a valóságba úgy is vót, hogy nem vót a szobának csak a négy fala, egy négyszögletű alak létezett egy szegen, le vót fátyolozva.

Odalép a király és asz mondja a gyerekeknek:

35 „Példa rá éppen FEDICS Mihály, akinek a meséit, miként erre ORTUTAY is utal, 'az epikus részletező kedv', 'epikai hátráltatás', 'részletező bőség', 'epikus szélesség' jellemzi. Sok száz hiteles népi szöveg alapján megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy ott, ahol a tehetséges mesemondó még őrzi ezt, a népi epikát a vérbő, részletező kedv jellemzi.” NAGY Olga- VÖŐ Gabriella: Havasok mesemondója, JAKAB István meséi, Akadémiai, Bp., 2002. 53.

- Mi rejtőzik ez alatt a fátyol alatt?

Szépen leveszik a gyerekek, kibontották, amikor meglátta a király, ami a fátyol alatt rejtőzött, majd hanyatán esett. Hát a király eredeti képe vót meg édesanyjának a képe, az első feleséginek a fényképje vót a fátyol alatt elrejtve.

A kárpátaljai Makkosjánosiból származó mesemondó: LAMOGA Gizella *Hattyúkacsa* meséjében, a királynak két jányt szülő hitvest tóba löki az udvari cselédnek szegődött cigányasszony és saját lányát teszi helyébe. A hattyúkacsává vált hitves egy öreganyónál talál menedékre, s átkától megszabadulva visszanyeri eredeti alakját. Az élettörténetét

A királynál nagy hántót rendeztek, amelyre mindenkit a környékről meghíttak. Elment az öreganyó is és a körtefából átváltozott királyné is. És ott mindenkinek mesélni kellett. Már mindenki mesélt és az igazi királynéra került a sor, de az nem akart mesélni, mert nem tudott mit. Csak a történetét tudta volna, de azt nem merte.

Nagyon kérték, hogy nem baj, ha csak azt tudja, csak mondja el. Hát hozzáfogott mesélni a történetét, és amikor odaért, hogy hattyúkacsa lett belüle, azt mondja a cigánykirályné:

-Kedves király uram, hagyasd el ezt a mesét, mert engem kitör a nyavalya. (173)

BERZE NAGY János *A két aranyhajú királyfi* meséjében számos alapvető motívum, jól látható egyezést mutat a többi ismert meseváltozatával (a feleség-bezárás, a fává növés, fakivágás, báránnyá-változás), számos viszont eltérést mutat (a vasorrú baba éhezeti és agyonveri a gyerekeket, a vízre tett aranyszőrű bárányokból két aranyhajú pólyás válik). A saját kilétükről, hogy tudniillik nem a tulajdon apjuk nevelte őket, a pólyásokat vízből kifogó molnártól értesülnek; ám kinkeserves élettörténetükről és kiválasztottságukról (melyet a csillagjegyben születés, valamilyen stigma igazolhatna) nem esik szó:

Mikor már nagyobbacsák voltak, azt mondta nekik a molnár:

- Fiaim, ti nem vagytok az én gyermekeim! Titeket a víz hozott ide, én csak kifogtalak, neveltetek benneteket. Van nektek anyátok, apátok, keressétek föl őket! Isten áldjon meg benneteket!

A molnár ebben a mesében nem a furfangosságot, a találatekonyságot, az ördöggel cimborálást képviseli, de még csak azt sem állíthatnók róla részrehajlás nélkül, hogy különösebb „nagy tudománya” volna, hiszen a szövegből is csak az derül ki, hogy „tar-

totta, nevelte becsületesen mindkettőt”, annak ellenére, hogy nem a sajátjai. E változat inkább azt a munkáját rutinszerűen végző atyafigurát jeleníti meg benne, amelyről M.-L. von FRANZ beszél a *molnár* kapcsán.³⁶ Titokba beavatónak és sorsirányító-nak éppen nem nevezhető az a fajta erősen korlátozott tudás, mellyel rendelkezik; ellenben nagyon is emberi vonásokat: a paraszti becsületességet, a kiszolgáltatottakon segítséget, a sors által rábízott lényekért felelősségvállalást, az igazmondást vallhatja a magáénak, ami ugyan nem kevés, ám a varázsmese csodájának megképződéséhez vajmi kevés köze van.

Azt mondja ekkor az őz:

Várv még egy kicsit, gazdám! Ne vágass még le, hadd meséljek valamit. Volt, hol nem volt, egy vén boszorkány. Az a boszorkány így szólt: 'Ahaj, de beteg vagyok. Ha az őzike májából egy falatot ehetnék, mindjárt meggyógyulnék.' De te ne higgy neki, gazdám, az ördög kúrja meg, mert csak engem akar elpusztítani. Ne higgy neki!

- Ejnye, de szépen tud mesélni! Nem öletem meg, hazaviszem.”

Mivel a király (a *genitrix*-től való függősége, félelme okán) nem tud ellenállni az anyai kérésnek/kísértésnek, csak halogatni képes a *le*-mészárlás idejét, óhatatlanul segítőtárrsá válik felesége testvérének el-veszejtésében. A gyilkos terv halogatásának szövegben nyilvánvalóvá tett indoka, hogy az őzike „*szépen tud mesélni*”; a nyelv segítségével előadott élettörténet, az ármánykodást/bűvölést (ami maga is a szó, a nyelv varázsából táplálkozik) felülíró igazságra utalás, a szívhez hatoló kérlelés olyasfajta beszédként tűnik föl a király előtt, mely egyszerre képes hatni az értelemre és a szívre is, s komoly vetélytársa az anya által vett ígéretnek. Az egyik szó a másiknak feszül; az egyik arc a másik létéről tudomást sem akar venni; sőt, mivel maga leleplezésére ösztökélné, nyílt beszédre, inkább a gyilkos maszkját ölti.

36 M.-L. von FRANZ: *Das Weibliche im Märchen, Női mesealakok* (fordította BODROG Miklós), Európa, Bp., 1992. 111.

Péter BÁLINT
THE EMBEDDED TALE: THE HERMENEUTICS
OF DUPLICATION
(*Within the “labyrinth” of memory and language*)

I.

In a study by the French scholar Philippe LEJEUNE, one of the leading voices in the international field of autobiography studies, entitled *Memory, Dialogue, Writing: the History of a Life Story*, we read: “This kind of memory discourse is a labyrinth. The main task of the researcher is to find his way around it. Just as other autobiographers before him he would imagine a coordinate system and at the moment of placing the elements communicated by the subject he would relate to different axes or planes; then he would evaluate the shortcomings and introduce indexes that may be used while structuring the story.”¹ LEJEUNE assigns the temporal plane and the thematic plane to these narratives of memory; these two require different approaches during the analysis of texts. In this study I focus on these two planes myself.

The following study – analyzing different variants of the *golden haired twins*, categorized under the AaTh 707 type – examines the function of the embedded tale, the embedded verse and dream narratives in the narrative text which create mirror structures. I am also focusing on the role memory-questioning and knowledge-transfer play in the reconstructing of a life story and in testifying for the hero’s self identity. Although at the very first moment the question arises: is it at all possible to understand and conceive the whole tale or even one of the “primary elements” of the tale – the knowledge received through one of the characters – as a reciting of a life story or as a narrative reconstruction of a life? On the one hand we may be witnesses to the degradation of the significance of miracle in enchanted fairy tales (due to the embarrassment associated with the telling of unreal stories or speaking ‘untruths’) and to the fact that in the daily life of peasant communities the role and significance of tale telling today is overshadowed by other activities. On the other hand the fiction essen-

1 In.: Philippe LEJEUNE: *Önéletírás, élettörténet, napló*, (fordította: BÁRDOS Zsuzsanna, GÁBOR Lívía, HÁZAS Nikolettta, TOÓKOS Péter, VARGA Róbert és Z.VARGA Zoltán) – In.: *Je est un autre*, Éd. Seuil, Paris, 1980, 277-316. (English translation: Gabriella Ágnes NAGY ; hereinafter: G.A.N.) L’Harmattan, Bp., 2003. 138.

tial to tales makes it possible to recite a special, often incomplete, life story. However, in the tale type 707, which I have already referred to, the act of *acquiring knowledge* (gathered in any possible way: through dream narration, acquiring information, remembrance or reminder, correcting false knowledge, or unfolding some elements of forgetting) gains a central position and a central function, so that the hero himself may use it in order to shape his future fate. Therefore the hero receives and passes on these pieces of information at the right moment – and in turn they prove his reliability. This repeated knowledge is a kind of discourse in self justification that involves all those concerned in the story, whether intentionally or unintentionally; consequently, together they reconstruct a life story that had been broken, blocked and diverted from its original flow.

Let me establish in the beginning – even if only as a hypothesis – that within the fictional space of the tale the *tale telling* itself functions as a life story that reminds and contributes to the sanity and sobriety of those who listen, even if it has elements of enchantment, bewitchment, mesmerizing and, despite its incompleteness, obeying the conventions of true speech, reveals precisely these elements. The tale might even function as advice to be followed by decision-makers. Tale telling sensibly presents itself and creates the illusion that the tale were a speech about truth. The “tale” woven into the texture of the fictional space of narration seems to be a kind of knowledge either possessed by a person who knows the fate of the hero and confronts his blindness with the help of a mirror-tale, or possessed by the hero himself who, during his adventures, had personally experienced and at the same time intended to reject the state of being cursed or being part of a ritualistic murder.² The knowledge gained or received from the various narrative forms helps to create and formulate narrative identity by retelling and interpreting the narration. László TENGELYI cites the theory of RICOEUR:

2 One Mordvin tale entitled *Vardinye* shows precisely the relationship between this kind of telling of a life story and the presenting of an identity. “Son, when we go home say: “Mother, tell me a tale!” – The bathing area had been already heated. The mother goes home with her son and the son says: “Mother, tell me a tale! Mother, tell me a tale!” “Ah my son what kind of a tale shall I tell you since my own life is like a tale itself!” “Then tell a tale about yourself, mother!” Anyuta started to tell a tale about herself and her older brother was sitting on the bench and listened. Anyuta told the story of her entire life. The older brother got off the bench and hugged Anyuta. “Is this really you, Anyuta?” “Yes, my brother”. In.: *Az ezüstoffú leány, Mordvin népmesék* (The Silver Tooth Girl. Mordvin Folk Tales.) (translated by : DUGÁNTSY Mária), Európa, Budapest, 1990. p. 70.

*(...) the necessity deriving from the contingency of life stories has a “retroactive” character. According to this view fate is finally always pieced together retroactively through the post-narration in the acts of evoking the stories for ourselves or for others.*³

The post-narration in this case is the embedded tale woven into the texture of the narrative: it directs the attention of the hero to the splinters of the life story already sunk back into the gloomy past, to the loosening personal relationships, to the voice of consciousness that had been neglected – all these together activate the complicated corrective movements of the memory process. Due to the “retroactive characteristics” of reinterpretation, the reweaving of a life story with the help of the memory presents the tale narrative and the mirror-tale simultaneously; it is through the intertwining of the two stories and the two temporal planes that for the reader/listener and for the hero the entire reconstructed life story is perceivable. The function of the post-narrated story or of the story that is mostly woven into the tale itself is the same as that BLUMENBERG assigns to the relationship between the narrated story and the explained action:

*This polyvalence of the myth may be best understood through the “symbolic agreement” model of narrated story and explained action. The story has to be verified by the interpretation of action, however, the requirement of agreement does not contribute to this at all since it might be fulfilled in various ways. The story has to assign the action – which it explains – a kind of significance that confirms its repeated appearances.*⁴

2.

Recently there has been an attempt to interpret the narratives of life story reconstruction. Judit GULYÁS in her essay entitled *The narrative function of enchanted tales*⁵ gathers those variants of the tales that belong to the type 707 in which the villain

3 TENGELYI László: A bűn mint sorsesemény (Sin as an Event of Fate), Atlantisz, Bp., 1992. 207. (G.A.N.)

4 Hans BLUMENBERG: „Wirklichkeitsbegriff und Wirkungspotential des Mythos” – (A mítosz valóságfogalma és hatóereje In: Blumenberg, Hajótörés nézővel, fordította: KIRÁLY Edit), Atlantisz, Bp., 2006. 144. (G.Á.N.)

5 In.: BÁLINT Péter: Közelítések a meséhez (Approaches to Tales), Didakt, Debrecen, 2006. pp. 85-86.

intends to induce action through dream narration or the hero gains the knowledge necessary for revealing his identity through these dream narratives. However, GULYÁS refers exclusively to those variants of the tale in which the dream narratives constitute what becomes the focus of the tale and she ignores the poetic interpretation of memory, memory structures and mirror structures.

Consequently GULYÁS takes notice of only one moment in the act of knowledge transfer in the example she quotes – a tale from Kakasd, collected by Linda DÉGH – occurring between the villain and the sister, but she neglects or disregards the other instance of knowledge transfer that is crucial to the entire tale narrative from the perspective of the reconstructed life story and future fate of the golden haired twins. We may remember that the emperor invites and hosts the twins and Fairy Ilona, the darling of the young man who, in possession of the secret knowledge and motivated by responsibility for his beloved ones speaks instead about the boy, tells a tale that overwrites the intriguing deeds of the sorcerer cook. At the same time it reveals the fact that the empress, who, as a punishment, has been walled up, is alive; neither the emperor, nor the child had any knowledge of this.

“So if you want to listen to me again, I would have to tell it again from the beginning because then the woman, Fairy Ilona stood up, as I began the story and said that there was a master. And he had three beautiful daughters. I would have to say it again from the very beginning, and then these daughters went out to gather hemp. He began it like this: that the eyes of the emperor had bulged out because the emperor knew about the innocence of the woman. (...) Well, this is a nice tale. It is like the twelve thieves – it has to be told twice as well. So it was Ilona who clarified everything since she was a táltos (see note at end of article).”⁶

Analyzing the tale narratives Judit GULYÁS regards the following train of thought as a starting point:

Analyzing the structure of the dream narratives we must see that the act of interpretation is completely missing, except those acts that are understood as a consequence of something. In this case the narration of a pseudo-dream serves the conveying of

6 DÉGH Linda: Kakasdi népmesék II. (*Folk Tales from Kakasd II.*) Akadémiai, Bp., 1960, p. 85. (the emphasis is mine BP.)

a type of knowledge that reveals the existence of something already at work. Accordingly, the direction of the dream information applies to present beings and to a present relationship.

I agree with GULYÁS in that the knowledge conveyed through the dream form works as a set of instructions and is also understood as such. The statement that knowledge reveals “the existence of something already at work” may be reconsidered. It may refer to something hidden in the past which is impossible to approach differently; it is only through the memory of those who know about the hidden, or through some knowledge or perception that arrives from outside or above. Both memory and knowledge/perception arriving from outside/above and the knowledge gained through initiation makes the past and the present, the hidden and the visible, the secret and the confusion deriving from absent knowledge, perceptible as a unity. The ability to perceive things as a unity in the company of a character in the function of an omniscient helper is only provided for those who are the direct participants in, or subjects of, the events (criminal acts) – these events will gain their meanings through interpretation, revelation and through the verification of knowledge received. It happens exactly at the moment when the king – by understanding and interpreting the verse recital and the embedded tale that creates a mirror structure – recognizes his sin and the active part he played in the formation of the criminal event he was so eager to ignore.

It is also important to consider further implications of the following: is the “*act of interpretation*” really absent from the reconstruction of a life story, from the varied self-assumptions on the presumed self-identity created either through a dream narrative or a mirror-structure? – these are the questions we are investigating in this study. The recognition of a dream narrative, the “tale”, the “verse” to be told at the right moment and mindfully apprehended, the trauma in the state of being lost or in the state of being separated, the “resurrection” of a mother never met, the processing of the anxiety related to the restoration of peaceful family life: all of these are the result of reflexive mental activity, interpretation and understanding. It is also the result of a discourse that constitutes narrative identity and is based both on real dialogue – on the carving out of knowledge received or heard, and on the dialogue of the hero with himself: on continual recording, e.g. repetition and on its silent interpretation. We may see (partly by following the tale, and partly following the interpretation of LÉVINAS) that the act of understanding and interpretation of knowledge received

is preceded by an order which, being a one sided communication, arrives from somebody who has been sent for their aid and to whom they are subjected.⁷

We may find this infinite authority in the following tale told by CIFRA⁸ about the Toll-keeper of the world sent by God to take care of the children, who finally acquires the love of children through the caretaking attitude and guidance of parents (he says to the black man, Vasbug, who is shepherding them: You take two innocents, and you bring two sinful witches. Have you understood?⁹).

– Oh, my dear children! It is true that the miller was not your father and the miller's wife was not your mother. You are the children of the Flaxless King. But to have your mother and father, they are so far away that you would be fifty years old before you found them. But do not worry because I can get you a ride so that you would not need to walk for so long. So, let's come close my children, I'll give you a helper. He will be your guardian father. But do not fear because he's so black!

7 LÉVINAS: Nyelv és közelség, Jelenkor, Pécs, 1997. p. 200. (English translation based on the original French text by Gabriella Agnes NAGY) « ...il ne s'agit même pas ici de recevoir un ordre en le percevant, d'abord, pour s'y assujettir ensuite dans une décision prise après en avoir délibéré. L'assujettissement précède, dans cette proximité du visage, la décision raisonnée d'assumer l'ordre qui'il porte. Assujettissement dont la passivité ne ressemble pas à la réceptivité de l'opération intellectuelle qui se retourne en acte d'assumer... Assujettissement précédant l'entendement de l'ordre – ce qui atteste ou mesure une autorité infinie. » LÉVINAS Emmanuel : *Diachronie et représentation*. In : Entre nous – Essais sur le penser-à-l'autre. Éditions Grasset, & Fasquelle, 1991. 177-178.)

« (...) it is not at all about first receiving an order – while perceiving it – to then subject oneself according to a decision taken after having liberated oneself from the order. In this proximity of the face, being subjected precedes the rational decision assuming the order carried by the face. Being subjected to, whose passivity does not resemble the receptiveness of an intellectual operation that returns in an act of assuming... It is a kind of subjectedness preceding the act of listening to the order – that gives proof of an infinite authority or signals its degree. »

8 NAGY Olga: CIFRA János meséi (*Tales of János Cifra*), Akadémiai, Bp., 1991. 303-323.

9 In the variant from Marosvásárhely, entitled Világvámos (*Toll-keeper of the World*) it is the beggar (he tests the children three times) who calls Vasbug to shepherd the children. “Do you see these two children? You take care of them until they find their mother and father. Have you understood?” “Yes” The children wake up and they see it is Vasbug standing in front of them. “Where are you going, children?” “We are going to wander.” “Who are you? What are you?” “We know nothing. We only know that those people who have brought us up are not our father and mother. So now we are leaving to find our father and mother.” In.: *Zöldmezőszárnya, Gypsy Tales from Maroszentkirály*, Európa, Bp., 1978. p. 168.)

In this case the passivity involved in being subjected is explained by immaturity, the lack of experience, the defencelessness against evil, the inability to speak a double tongue, the gradual mastering of “intellectual processes” and the misrecognition of being pre-ordained by fate.

– Well, well, you Flaxless Prince! The moment you were born was the moment I was born. You were born on the sinful land; I was born from the line of fairies. But your star went up the sky and mine went after yours when I was born. This star is the sign of life of every child. When they are far away from each other they still belong to each other anyway. I know that when time had come I had to descend to the sinful land and we had to become one. But if I knew that you took me from one dragon to the next you would not have returned to the shores of the great seas.

The analysis provided by GULYÁS (according to which the tale, in which the narration contains a dream narrative, must set in motion at least three characters in every case: the villain, the mediator and the recipient¹⁰) leaves out the fourth character who is significant from our point of view: the king. We must remember that in addition to the villain, it is the king who has more knowledge than the other characters. This statement remains true even though his knowledge is limited from a certain perspective: he has not been informed about the fact that the being who is bewitching and causes the misery of others is his own mother or mother-in-law. He is not informed about the fact that the (other) protagonist(s) are alive. We find out that it is only the king who is able to reactivate his memory and evoke not just the common past but the past that precedes the time the narration began (when he was infinitely lonely¹¹). Besides it is he who is familiar with his motivation to punish his wife (the

¹⁰ GULYÁS Judit: i. m. 85.

¹¹ “But most kings were old. They were not young and beautiful like the one I want to talk about. This one was as beautiful as if he was woven out of sunlight; however he was not able to find a princess who would please him. Since he could not live alone, he employed a gypsy woman to take care of the house. She was not a real gypsy, but she was black and talked constantly, and the entire court mocked her. Since rumour had it that the king had an affair with her, those girls who would have married him he did not like, those whom he would marry declined him, so he kept living out of wedlock.” (*The Two Golden Haired Children*) In.: Szegény ember okos leánya – román népmesék (The Clever Daughter of the Poor Man – Rumanian Folk Tales) (Hungarian translation: BÖZÖDI György, IGNÁ CZ Rózsa, JÉKELY Zoltán) Európa, Bp., 1957. 24-43.

cause of his inability to lovingly trust her and forgive her, his desire for another woman that makes him vulnerable to listening to and accepting the bewitching speech). Furthermore it is also the king, endowed with royalty, who may enforce the restoration of order gone to seed.

3.

Janos CIFRA is a gypsy tale teller from Koronka: in the tale of *The Golden Haired Child* there is a mother/woman dug into a ball of manure who has to be saved; the bewitchment has to be revealed. The young prince recites a poem at the request of the king; this poem covers a tale, a life story as well; from another perspective it is made up of a narrative that picks up, repeats and evokes the original story. The function and narrative significance of this motif can definitely be described as paradigmatic.

Once the old king had an urge to stand up and he says:

“Oh, I do not even know what kind of happiness I feel. I would like everyone to recite a poem now.”

“I’ll be the first!”

The Prince stands up and starts the recital.

“I have the urge to tell a tale, although I was not away enjoying myself, I was not away at any feast. I would tell you the story of my birth if you would be so kind as to listen.”

“We are listening!”

He stands up and starts to speak.

“Once upon a time there lived a king – from the beginning just as I said. This old woman offered her daughter to be married away. But he did not love her. So this is how he married a Székely girl, who promised two golden haired children to him, a boy and a girl. The boy had the sunlight on his forehead with two stars, just like this, see! Just like I have and my brother. – This bewitching woman should stand up! Whatever is true, approve of it with a bow, if it is not true then nod so. This enchanting woman caused so much trouble for the family. How he took the poor queen up to the roof to give birth by the chimney-hole because she said this is how he would become a sacred heroic warrior. So this how the Prince keeps telling his own life story. He also talked about Vasbug, the Toll-keeper of the world to whom we were given so that when he sends us off on wings he should hand us over to our mother and father.

“Mother and Father, now we are here; and here is my sister as well. Vasbug was looking for a fiancée for me and I had Fairy Ilona. Thank you, Vasbug for doing this to me. How much should I pay you? Since I have neither treasures nor money.”

In front of the guests the Prince emphasizes that “I was not away enjoying myself, I was not away at any feast”. (He was somewhere else; we know that he was away to test himself, the compulsory test in every tale, he had gone off on an adventurous path to be able to save his mother from the cruel misery that dissolves feminine dignity and beauty.) Perhaps he is not able or willing to recite an imaginary and cheerful story but to reveal the hidden truth and to uncover the deceitful lies he wants to present a real story not known to others. In line with his intention he attempts to have his “poem”, his own true life story accepted (and at the same moment and in front of all the guests he tries to unveil the secret surrounding the bewitching woman’s deceitful deeds) so that he bears witness in order to *validate* his own words: “The boy has the sunlight on his forehead together with two stars like this, look!” The prince reminds his own father-king of the promise made by the Székely girl (born under a spell), who is his long time married mother:

(...) If he married me I would bear two golden haired children in one single womb, a boy and a girl, and the boy would have two stars on his forehead together with the sunlight and the girl would have the moonlight with one star.

At the moment of recognition he shows his special sign¹², stigmata, to everyone: *the star* as the expression of his own existential-character with the help of which his mother, born under the spell, has stigmatized and separated him. So that he would not ever be confused with anyone and perhaps at some time (as if she had seen the trouble in advance) he would be able to identify himself with the help of these signs.¹³ According to LÉVINAS who, in *Face and Mind* wrote:

12 In the tale from Linda DÉGH’s collection the cook orders her husband to take the children’s eyes out, but he shows two pairs of eyes taken from owls to prove the deed: it serves as a proof of the murder of the children. p. 75.

13 According to the variant from Baranya county, entitled *Two Pieces of Nuts*, it is not the proceeding of the tale that is so absorbing, since the teller is reciting the beginning in a very compact manner, almost disinterestedly, but it is rather the poetic choice that is interesting: the king returning home from the war, at the feast following the wedding ceremony of the cook’s daughter, is bound to listen to the real story as it is told to him within the frames of

(...)The event proper to expression consists in bearing witness to oneself, and guaranteeing this witness. This attestation of oneself is possible only as a face, that is, as speech.¹⁴

The Prince is not content with simply unveiling his own existential-character, and through validation he identifies his own life story, which is not to be confused with anybody else's. However, during the act of unveiling he points to the identity of the bewitching woman who confounds the proceedings of the various fates, who bewitches, bedazzles the wife/mother, and who makes many "blind". Since the wicked woman is also present (in flesh and bone and in the discourse as well, and since she is already there, she is spoken to in order to "point to" the truth or untruth), the hero does not leave her much space to carry out more insidious deeds. It is clear what he thinks of the wicked woman's bewitchery as it is manifested in the act of reassuring those in doubt – he explains it in detail, he tells about his own fate and suffering:

How he took the poor queen up to the roof so that she had to give birth over the chimney-hole because she said so: this is how he becomes a sacred warrior.

Faithfully evoking the words of the bewitching woman from the beginning of the tale the Prince gives proof of his own identity as someone who is really a person who possesses the deepest type of knowledge (we should not forget that he has received this from the Toll-keeper of the world) about the birth and about the story of his own birth. Consequently his speech is not based on rumour (that is something unverifiable) but on secret knowledge that is only possessed by the bewitching woman, the Székely girl and the king – knowledge they had before and which was evoked in the

a poem. "And then the Man put out a ball of nuts and when all these people gathered – to count all of them, to call each and every piece by a different name, to name both eyes differently. (...) Then the children said: "If you do not believe us/ two pieces of nuts / here is the sign / Two pieces of nuts / take a look at them." And they opened their shirts and pushed up their hats and there they were; the moon and the stars." In.: *Ešte, Éjfé, Hajnal*, (Evening, Midnight, Dawn; Folk Tales from Baranya) (Baranyai népmesék), Akadémiai, Bp., 1988. pp. 123-126.

¹⁴ Emmanuel LÉVINAS: *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority*, (trans. by Alphonso LINGIS), Duquesne University Press, 1969, p. 201. (« L'événement propre de l'expression consiste à porter témoignage de soi en garantissant ce témoignage. Cette attestation de soi, ne se peut que comme visage, c' est-à-dire comme parole.» In.: *Totalité et infini*, Kluwer Academic, 1971. 220.)

past in the embedded tale. He tops this with the act of reminding his father-king that at one time the Toll-keeper of the world, God's ordained, was *taking care of* them responsibly; it was he who handed them over to his shepherd, Vasbug, in order for them to be safe for twenty years and then he was to take them home again.

Related to the act of repetition (in our case it is the tale woven into the tale narrative) FOUCAULT speaks about the labyrinth of language that "divides itself and becomes its own mirror"¹⁵ so that the tale within a tale creates a mirror-structure in which the hero's birth and the life story (receding back into the past) resurfaces at the moment of reciting; it becomes present, and in order to relieve the process of memory and to justify himself, the hero places the story of the stigmata at the centre of his narrative account. FOUCAULT also writes about this duplication, the self-narrating phenomenon that "because they speak at the same time, use the same words, and identically share the same body."¹⁶ Following FOUCAULT's statement, let me offer my observation, according to which the tale narrative takes place on the same temporal and existential plane as does the embedded tale intended to function as a mirror tale. And since it uses the same words, the knowledge formulated in it is directed towards the reconstruction of hidden, past events; through the reweaving of the scanty texture of memory, or of the act of memory, it becomes a factor in creating narrative identity.¹⁷

15 «...mais à l'ouverture même du langage sur son système d'autoreprésentation...»

FOUCAULT, Michel: *Le langage à l'infini*. Dits et écrits. I. Gallimard, (Quarto) 2001. 282. FOUCAULT, Michel: *Language to Infinity*, In: Michel FOUCAULT: *Language, Counter memory and Practice* (trans by. D. F. BOUCHARD), Cornell University Press, 1980, p. 56.

16 FOUCAULT, op. cit., p. 57.

17 ORDÓDY's tale, *The Boy Who Speaks the Language of Birds*, tells a story of a boy/the hero who himself tries to get information from his old and abandoned parents and when they admit their sin, the hero presents his identity with the help of telling his own narrative, and further elaborating his life story, he reports on events they could not have witnessed. In.: DOBOS, Ilona: *Gyémántkígyó, (Diamond Snake)* Szépirodalmi, Bp., 1981. pp. 144-145.

In the Rumanian variant of the tale entitled the *Two Golden Haired Children*¹⁸ (a strongly stylized text¹⁹), we may see the same act of duplication.²⁰ This is the result of a conscious structuring of the narrative in a sense that Foucault touches upon: “the possibility for language (as a single stringed instrument) to stand upright as a work.”²¹ The teller, who is familiar with the creative process of consciously told great narratives, gives proof of his talent in the creative act through generating a mirror structure. In the Rumanian variant the step father organizes a “fonókaláka” (see note at end of article) in the village on the occasion of the end of the long wandering and final arrival of the children at the old parents; he is proud of the children’s ability to dance and play the flute. On one occasion, when the guests got tired, the old man asked everybody to tell a tale. Every guest satisfied his wish happily; however, the boy resisted for quite a while. When the others exhorted him to “tell any kind of a tale but to say something”, he presented his story to the strangers – as if to repeat the narrative – to satisfy their thirst for knowledge and to give a report on themselves; perhaps one of the guests who are present may recognize their wandering as something already familiar. The report, as a revealing speech about self presentation in front of a public, takes place with the intention of announcing the responsibility taken for others and the need to be able to shape one’s own fate. The hero does not wish to be separated any longer; he does not wish to loosen himself from the community. On the contrary, he asks for a certain kind of guidance or reinforcement so that he can interpret and solve his difficult task. However, among the frolicsome guests who make up the greater part of the tale “nobody knows what this tale means, neither the fact that

18 Szegény ember okos leánya (The Clever Daughter of the Poor Man – Rumanian Folk Tales) pp. 24-43.

19 “The collectors of these tales do not create new stories or story fragments, they only correct the structure or style, or, as János Arany wrote, they create their tales as if they were the son of the finest storyteller in the country.” – writes Ágnes KOVÁCS, *ibid.* p. 224.

20 “Then the boy began:

- There were three girls, they were working on hemp... – And he told their own tale and the tale of their sisters’, what they had gone through, all of those things you have heard already. The story went on until they made it to the old man’s house and he adopted them. Finally he finished:

And the two children stayed in the old man’s house, they grew big and they’re still living today unless they’ve died since.” *ibid.* p. 38.

21 FOUCAULT, *op. cit.*, p. 57.

it was about them”, since they only play a part in the complete narrative, and they are only complementary characters in the “fonókaláka” scene and they are not able to disentangle the hero’s fate. (In this respect the community gathering in the fonókaláka differs greatly from the choir of the Greek dramas.) According to the tale-teller’s statement: “*nobody knew*”; it is also clear that not even the old couple had known about the former lives of their “received children”. Nevertheless they were also woven into the texture of the tale in the function of preservers/maintainers. It was only the king’s servant, secretly present at the feast, who remembered something “about the puppies and the beautiful, buried children” and in the hope of some reward he rushed off to carry the news of their existence, not to the king of course, but to the gypsy woman who had killed their mother.

Despite the failure in the fonókaláka the boy keeps trying to announce the news. Until – in agreement with the story line – he meets a beggar woman in front of the church and while answering her questions he asserts that he does not know whether his parents died or not; he only says that “*we do not remember them*”. This answer gives proof of the boy’s trustworthiness and truthfulness. There is nothing suspicious about his statement – namely that he would simulate, or withhold what he knows, or that he would say something else as well, apart from what he might already know. The statement that “*we do not remember them*” excludes the possibility of what RICOEUR writes about: that the feeling of distrust may easily be aroused when it comes to the act of bearing witness to an event²²; partly because of the circuitous and complex functioning of our memory, which begins with the perception of a lived experience, continues with the withholding of certain fragments of memory, and finally focuses on the reconstruction of the traces of revealed and narrated events. When the boy claims that “*we do not remember them*”, then it is not possible to reveal or talk about any traces of events in the memory (which one might follow), there is no perception, no withholding or correction inducing suspicion and testimony. What is left is the inquiry into the secretly hidden and the announcement of being present – as Derrida would put it: provides language with the possibility to always say the other, to speak of itself while speaking of something else”.²³

22 « Le soupçon se déploie en effet le long d’ une chaîne d’ opérations qui commencent au niveau de la perception d’ une scène vécue, se continue à celui de la rétention du souvenir, pour se focaliser sur la phase déclarative et narrative de la restitution des traits de l’ événement ». Paul RICOEUR: *La mémoire, l’ histoire, l’ oubli*, - Éd.. Seuil, Paris, 2000. 202.

23 Jacques DERRIDA: *Mnemosyne*, In: *Mémoires for Paul de Man*. (Trans. Cecile LINDSAY), New York: Columbia University Press, 1986, pp. 3-43.

The art of tale telling is a gift from God; memory is a road leading into the teller's own past and into the heritage of the community: a labyrinth of language. Of the teller we assume *a priori* that his extraordinary ability to tell tales is a kind of gift he had received from someone else. *Memory* might (also) serve as the source of knowledge concerning the birth and identity of the golden haired twins – growing up in an unfamiliar land –, unless this memory was limited by the following inevitable facts: they were immediately separated from their mother postpartum and they were also removed from the royal palace. Due to this fact no personal/experienced memory can resurface from their rather incomplete memories. Memory might lead the children into the past, and also us readers/listeners; however, the gypsy woman wanted to erase every trace of this past by bewitching and cunningly enmeshing the father. She knows exactly that identity is constituted by remembrance of past events and each and every being or object which reappears from the shadow of the past would provide some handhold or base for their self-identification and the naming of the culprit in the criminal event. And there comes the turn in the tale, since the embedded tale that narrates itself and narrates the self-identity of the hero is not an element that fulfils the entire narrative of the tale, but is a description of memory; that is, the workings of a well-functioning memory (this well-functioning memory does not select from among bits of memory, does not withhold or omit parts, and does not overwrite other parts).

When the king arrived in his chamber he asked the children where they were from. Where their parents lived and where they were going to.

Then the boy said:

“Your majesty! Once upon a time there were three girls; they were picking hemp in the fields. At that time the king was exercising with his soldiers on this same field...” And this is how he told their entire story and he finished with these words:

“And the king invited the children over to his court and he asked them where they were from and where they were going to.”

The king learned from their answers that these children were his own children. He hugged them lovingly and kissed them, then took them by the hand and led them to the kitchen in order to see if they recognized their mother or not.

When they arrived in the kitchen the children's mother, that is the queen, stood up and when the children saw her they shouted:

“She is our mother! She is our mother!”

So the embedded tale (considering what Lauréne GERVASI and Franz JOHANSSON write in the chapter entitled *Écrire le souvenir*²⁴) divides into two different temporal planes. These two planes are the following: one is the moment when the memory resurfaces (giving a testimony about itself – in possession of the knowledge gained with the help of an outsider), the other is the time when the past event occurred through the evocation of memory (told by the same helper who reveals the hidden and invisible story in front of the king, which includes their entire life story up until the “invitation to the court”).

The old woman, who reveals and changes their destiny and fate, “has removed the children’s luck” and with the help of her extraordinary abilities of clairvoyance that most possibly do not only allow her to catch a glimpse into the future, but also into the distant past as well, sheds light on their ancestry. On the other hand it is in front of the “orphans” that she uncovers the fact that their mother, whose existence would serve as a proof for their ancestry, “is buried in the royal kitchen and the servants spill the slop on her body”. This knowledge which refers to a past event and which narrates this event, is not revealed by the boy even though he would have been safely able to do so in front of his father, the king. Instead he tells the story that was already told in the “fonókaláka” again, (he supplements it with the episode referring to the invitation to the court) in order to find out if this story is familiar to the person who probably remembers the past. It is not clear from the text whether the boy tells the story heard from the beggar woman from beginning to end.

So he told their entire life story and closed it with these words:

“And the king invited the children over to his court and he asked them where they were from and where they were going to.”

We are left in relative uncertainty about the reference made to the king’s question. It even reinforces our suspicion that he has not used the special knowledge that he made his own, instead he passed it on to his father-king who, relying on his memo-

24 « L’oeuvre autobiographique n’est pas seulement l’écriture du moi; elle est également l’écriture du souvenir. Elle se trouve ainsi partagée entre deux temps: le moment surgit le souvenir, et le moment s’est déroulé l’événement convoqué par la mémoire. » Le biographique, par Lauréne GERVASI et Franz JOHANSSON, - Éd. PUF, Paris, 2003. p. 186. „The work of autobiography is not only a writing of oneself; it is equally a writing of memory. It may be found divided between two points of time: the moment when the memory appears, and the moment when the event summoned by memory takes place.” (translated from French original by the translator, Gabriella Agnes NAGY)

ry and exercising his right to perform justice, should come to the realization of truth. The king himself only has the identity of his children and his own fatherhood incontestably confirmed (despite his warm and loving hugs and the kisses he gives them) when, at their arrival in the kitchen, the queen/mother “stands up”. The “*act of standing up*” from crippling humiliation and disgrace (as a life story told in a single deed without any words), this upright bodily position and the open, honest gaze that meets the gaze of others, is a kind of gesture on the part of the mother that makes the king feel responsible. Responsible for the fact that all the power and rights he has received, the dominion and jurisdiction, mean obligation and commitment, not just towards his subjects but towards the members of his own family; as Péter DÁVIDHÁZI has put it: “And who has given you this power?”²⁵

In the FEDICS tale collected by ORTUTAY²⁶ (*The Two Siblings with Golden Hair*) we can find two different variants of the dream narrative; one is the *plotting* of an iron-nosed witch: it is directed towards the destruction of the girl and it is told in the dream narrative form; the other is the *dream narrative* of Erzsók the Beautiful, in which it is obvious to us that from the moment of the hero’s birth, she already knew that he would be her saviour and her husband. Judit GULYÁS only examines one dream narrative variant, although the second dream narrative as a type of knowledge transfer, in which Erzsók the Beautiful as well as CIFRA’s Fairy Ilona speak of their common fate to be, determines the hero’s struggle for his future existence and for the moulding of their common fate.²⁷

Then Erzsók the Beautiful looked back: “You then” she says “when you were as little as a piece of millet in your mother’s womb, I had already had a dream that it would be you to take me out of my country, out of my castle. I did not believe it then, now I do. So what do you want to do with me?” “You will be my wife.” “Let it be like this.”

25 In.: DÁVIDHÁZI Péter: *Per passivam resistentiam* (Változatok hatalom és írás témájára), Argumentum, Bp., 1998. p. 11.

26 FEDICS Mihály mesél (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri ORTUTAY Gyula) (Mihály FEDICS tells tales, - introduction and notes by Gyula ORTUTAY), Akadémiai, Bp., 1978. pp. 109-130.

27 In the tale from Marosszentkirály entitled *Világvámosa* (*Toll-keeper of the World*) both children have preordained partners, and both are named by the witch; first is the girl’s partner: “The girl’s lover, Lightning, who had been born together with her is out there in the Black world.” Then he names the partner of the boy: “Well, the girl has a partner, but for what use, the boy does not have one yet. Because you also have to get yours, Fairy Ilona (Beautiful Ilona), your lover.” op. cit. p. 174.

In the tale narrative it is Erzsók the Beautiful who dissolves a spell/curse (which may be interpreted as a past discourse) by reporting on her dream; on the other hand she takes sides with the two orphan siblings, she guides them to their mother and begins to speak in front of the king – who does not understand. She begins a speech that unites past and present, whose reference points towards a future life.

“Well, get off! This is your mother, if you loathe kissing her, cover her with the silk scarf, your handkerchiefs, and kiss her through it!”²⁸

In my analysis FEDICS’s tale is significant and deserves attention from two other perspectives. The form LEJEUNE has described, and which is a “discourse within a discourse”, is applied by the teller right at the beginning of the narrative, when “the princess testing the world” has the stable-boys hear the dialogue of the three princesses who had been sneaking in secretly. The stable-boy repeats their talk word for word, then designates the one who promised two golden haired twins: the youngest of the princesses. This type of beginning in tales – and the narrative repetitions that intertwine the subsequent tale episodes in multiple ways – for instance the wording of the old woman: “Well, the one who runs after you was rabid in his mother’s womb”, the orders of the jackdaw that connect the individual details²⁹ – inevitably leads into the labyrinth of language. As FOUCAULT says, through it we see “the opening of language to its system of self representation.”³⁰ The one who bears witness (the stable-boy, Erzsók the Beautiful) and who uses the first person singular dur-

28 The Beautiful woman also appears in the variant from Ukraine; she passes on her knowledge with the help of the same words: “We will be going to the church on Sunday because it is where your mother is punished. She is dressed in buffalo skin – she says – and everyone spits on her, humiliates her. But when we go to the church, you will wipe it off her – she says – and kiss her and I will bow in front of her deeply as her daughter-in-law.” In.: Palag Rózsa, Akadémiai, Bp., 1988. p. 248.

29 “Apart from the repetitive structure and the epic details in the tales of FEDICS, one may find individual characteristics regarding the compilation of the plot which cover a contrasting intention. This is what I would call connecting or transitional structuring; if I wanted to compare this to present day film structures and use a contemporary image I would compare this to the transitional, assimilating structuring used in movies” – ORTUTAY in his foreword to FEDICS’s tales. Op. cit. p. 96.

30 « ...mais à l’ouverture même du langage sur son système d’autoreprésentation... » FOUCAULT, Michel: *Le langage à l’infini*. Dits et écrits. I. Gallimard, (Quarto) 2001. 282. FOUCAULT, *Language, Counter Memory, Practice*, p. 58.

ing the act of testimony on what had really happened, refers back to the past: I was there (*j'y étais*), I was present. At the same time they bring about a relationship with the self-statement of the tale-element present in the testimony, just as we may find in RICOEUR's writing.³¹

The other important element in this tale, too, is that the reply of the fisherman's wife – it was the fisherman who fished the children from the water – to the girl breaking the jug is repeated by the girl to her brother (and in the tale she adds a significant turn to it as well). This inserted narrative is a kind of self-revealing text to understand which the brother's sobriety and the certainty of the second repetition is needed – this understanding is required:

Well, I got thirsty or what, and then I was on my way home sad and weeping. Mother noticed it but she said she is not our mother any longer, from what she said she was only our nurse and governess. "What happened to you? Where is the jug?" "It broke." "Fie, water brought you, foam hurried you, you should have been lost in your mother's womb!"³² "How come you didn't pay attention? How come it could break?"

The emotionally motivated self-revealing speech, as the interpretation of an unintentional hint, gains a special emphasis in this case, since truth unveils itself along these lines for the siblings. Namely, the parents who raised them – having still some interest in this self-imposed responsibility – are not their "real parents" and that they are not who they think they were. FEDICS's method proves that due to the twin birth

31 RICOEUR: Op. cit. pp. 204-208.

32 The part that I have quoted above is not present in the original reply by the step-mother. It is only said after the brother sends his sister away "to test her knowledge and abilities" – during the act of scolding. The reason why this added information is present in the text is difficult to decide. Perhaps the teller wanted to emphasize the girl's sensitivity; perhaps he only guarantees in advance this particular knowledge-element as a curse-bound textual turn.

The variant entitled *Három szegen lány nyütte a kendert* (*Three Poor Girls Were Working on Hemp*) does not include this type of cursing; it is only the "knowledge-element" that gets repeated twice by the step-mother, once by the girl. "You wind driven, water brought, how much trouble you gave!" (op. cit. p. 245.) In the variant from Marosszentkirály (*The Toll-keeper of the World*) we find again the maternal curse in two different versions: "Whoops, let you be mine! Because I would smack you so hard that you wouldn't even make a good sieve, I would slash your skin open! But now this way I feel sorry for you", then "Whoops, let you be mine! Because I would slash your skin open so that you wouldn't even make a good sieve!" Op. cit. p 167.

the heroes who had been left alone have the same fate and they are dependent on each other, they trust each other, they mutually accept from each other unconditionally those statements (later the dream narratives) that concern their mutual fate.

5.

In relation to the creation of mirror structure, HONTI refers to the “conscious structuring” and the description of details in epic length. These structuring devices become accentuated because in the Bályta variant (*The Golden Haired Twins*) which seems more archaic than the variant by CSENKI, and also in the Rumanian tale, the teller does not seem to think it was necessary to repeat *the same* phrases word for word that we have already heard from him in the beginning of the tale.³³ The children playing around by the riverside after the king-father dresses them up (together with their nakedness he ends their feelings of shame and defencelessness) tell their own story, but in that story the tendency to create duplicates is absent.

*“You are our father. Our mother has given birth to us, golden haired twins. But his mother is a witch; she has cut our throat and buried us under the threshold. Then there is a golden tree that grows on that spot every day from our hearts. Then the witch said that there must be beds prepared. Then they had the beds made, then she slept on one of them, on the other one it was our father sleeping. We were talking to each other but the witch heard us. Then we were burnt. Two sparks went out of the chimney; then again we became two golden haired sheep. The witch then got sick; she said we must be slaughtered because she was very sick. So we were slaughtered and cooked for the witch. Then the servant went to wash the fur-coat by the water and it split in two and then it was us, golden haired children.”*³⁴

The tellers from Bályta (Jánosné KOPRIVANACZ, Erzsébet SZŰCS) may remember the self-mirroring and self-fulfilling linguistic turn, but for them the effect of narrative identification deriving from the conscious mirror-structuring remains

33 In the variant from Szék entitled *The Girl Emerging From an Apple*, the queen, who has been murdered by the gypsy woman, does not want to reveal her identity because she fears the consequences of unveiling herself and others. “Oh, my majesty, it would be better for me not to tell a tale, because if I started to, then everything here would change.” In.: Széki népmesék, (Folk Tales from Szék) Kriterion, Bukarešt 1976. p. 175.

34 Az ördögnek eladott lányok (Girls Sold to the Devil), p. 89.

vague. This narrative identification effect might address both the hero and the listeners although the latter are certainly familiar with the laws governing tale telling and with the laws of the ending as well. Perhaps they do not have the creativity – mentioned by HONTI and Olga NAGY – that would activate their need to further add to the elements. At one point in the “*Tale from Turkey City*” (a tale that tells the story of a father who “engulfs” his daughters, who takes revenge on the youngest daughter for marrying somebody other than the one he wished – “cuts the throat” of his grandchildren in a way comparable with Kronos’ anger), the same tale teller applies this technique and presents the story to the old man in a condensed form:

“So this is how it happened with me and my father. My father was like a dragon. He ate two of my brothers and he wanted to eat me, too. I pushed him into the ditch and ran away. (He tells about what had happened). (64)

Then the stumpy-handed woman reveals their identity in front of the husband/king who pops up at their hiding place; after he had fallen asleep she began to tell a tale to the children:

The mother began to tell a tale to the children because she always told them tales about what they were like as children and that their grandfather cut their throats. Their mother said:

“You are enough for a tale!”³⁵

“Mother, tell us a tale!”

Then she began to tell a tale again, that they were the king’s children and that their grandfather had cut their throats. Then they were tied to his back and they came here, and God was around and fixed their necks and her hand. And now we are here and this is your father. (65).

35 This phrase “You are enough for a tale” (Elég mesék vagytok ti!) may be interpreted from various perspectives. On the one hand, with their being present and being reborn, they already tell a life-story narrative to someone who finds them hidden; on the other hand they had heard the life story of the children so many times that they had themselves become the same narrative that was presented by their mother in the tale. They need to hear the tale again and again so that they can fix it in their minds and understand it through the evocation of the variants, and of the reconstruction of the life story: “the self-identity of the *I* may be conceptualized as the unity of a loose and unstable path wandered upon.” TEN-GELYI László: *Tapasztalat és kifejezés (Experience and Expression)*, Atlantisz, Bp., 2007. p. 195. (G.A.N.) The same phrasing may be found in several variants; the Slovakian tale can be regarded as paradigmatic: *A farkasember (The Werewolf)*.

The *Tale of the Golden Haired Children* from the Mérai collection (special because of its tale telling methodology: it intertwines the motive of being hidden in the skin and burned, a motive known from “snake-skin” type tales; the motive of being hidden in the manure and of the murder of the boys known from the “golden haired twins” or “the three sisters” type of tales) draws attention to itself by the fact that we cannot even find traces of the intention to create duplicates by repetition; there is only the self-verifying speech. Following the unexpected reappearance of the children, in order to challenge the disbelief of the king who doubts his own fatherhood, the boys give an unusual reply which reinforces the Christian faith and the sense of responsibility that goes along with it:

They were wondering and wondering about them being the children of God.

Then they went in and greeted him:

“Good morning, my father!”

“Well, I cannot have children! I had two children from my wife, but my wife died and the children died as well.”

“But have you not heard that there has been a resurrection since? Because we have been resurrected. And where is our mother?”

“I do not know anything about her.”

“If we bring her out here, would you accept her as her lawful wife?”

“Yes, I would.”

István BABOS in his tale about the *Golden Teeth and Golden Haired Child* tells about the coachman who reports to the king about his sleepless night, and that he was lurking about to observe the mysterious behaviour of the cook (witch) and of the young girl – it was preceded by a strange dialogue based mostly on instructions and remonstrance about how exactly a girl should respect her father.

“Well, my majesty the king has been involved in a deep kind of dream at night. And he himself has thrown his hand off. His hand has been thrown off the bed. And the cook told the girl that she should put her father’s hand back up. The girl jumped off, kissed his majesty’s hand three times and then she put it back up on the bed. But three times that night.”

István JAKAB in the tale entitled *The Two Golden Haired Princes Raised in Sand*, together with the original subject blends several adventures and many motifs known from other tales (among which he blends the “prohibition to step into the 366th room”).

This tale is overcharged with “epic details”³⁶ and “rational justification” so characteristic of uniquely-talented story tellers. However, in the case of this story teller, the technique that other tellers regularly apply, the technique of acquiring knowledge based on entire or fragmentary dialogues, is missing. This acquisition of knowledge justifies the revealing of identity itself through fables and dream interpretation and it also sheds light on the “second” wife’s conspiracy.

The two children looked at each other; they immediately showed the door of the room, and they went with the king into the 366th room. Well, in reality the room did not have anything else but four walls; there was a square figure on a nail, it was hanging behind a veil covering it.

The king steps over and tells the children:

“What’s behind this veil?”

The children take the veil off, they unfold it and when the king got to see what was hidden underneath he almost fainted. It was the original picture of the king and the picture of his mother, the picture of his first wife hidden under the veil.

In the tale of the storyteller from Makkosjánosi (now in the Ukraine), Gizella LAMOGA, entitled the *Swanduck*, the gypsy woman who works as a servant at the court pushes the king’s wife, who had been giving birth to the two girls, into a pond, and replaces her with her own daughter. The wedded wife, transformed into a swan-duck, finds shelter at an old lady’s house, and in becoming free from her curse she regains her original form.

At the king’s court they invited everybody from the neighbourhood to gather together to husk the crops. The old lady went as well and the queen who had been transformed back from being a pear tree. And there everybody had to tell a tale. When everybody had already told a tale and it was the queen’s turn, she did not want to tell any tale because she did not know how to. She would only have known the thread of the story but she did not dare to tell that.

36 “An example of this is Mihály FEDICS, whose tales – as Gyula ORTUTAY notes – are characterized by ‘a love of details’, ‘epic backgrounding’, ‘an abundance of detail’ and ‘epic volume’. Based on several hundred authentic folk tales, we might conclude that at those places where the talented tale teller is still guarding this tradition, *folk epic is characterized by the flow of details.*” NAGY Olga - VÖÖ Gabriella: Havasok mesemondója, JAKAB István meséi, (*Tale Teller of the Transylvanian Mountains: the Tales of István JAKAB*) Akadémiai, Bp., 2002. p. 53.

They were really begging for the tale and they said it was not a problem if she only knew the story, but then please tell the story to them anyhow. Then she started to tell the tale and when she got to the point of telling about herself transforming into a swanduck the gypsy-queen said:

“My darling majesty, please leave off that tale right now because I am very scared.” (173)

In János BERZE NAGY’s tale, the *Two Golden Haired Princes*, several basic motifs show clear congruence with the other known tale variants (for instance motifs of locking away the wife, growing into a tree, cutting a tree down, becoming a sheep); however many motifs are different (the iron-nosed witch starving the children and then slaying them, the two golden fleeced sheep thrown into the river becoming golden haired infants). From the miller who pulls them from the water they learn about their own identities, namely that it was not their father who raised them. But there is no word of their hardships and sufferings, nor about their being chosen (which might be justified by their being born under the sign and perhaps by some stigmata):

When they were already old enough the miller told them:

“My sons, you are not my own children! You were brought here by the water and I have just fished you out and raised you. You have a mother, a father, go find them! God bless you!”

In this tale the miller does not represent shrewdness or collaboration with the devil; we cannot even say that he had an especially great knowledge, since in the text we only find reference to the fact that he “nourished and raised both of them fair and square”, despite them not being his own real children. This variant rather shows the father figure who routinely carries out his duty, of whom M.-L. von FRANZ speaks, in relation to the *miller*.³⁷ His severely limited knowledge should not at all be regarded as something able to govern and manage fate, or something able to initiate us into secret spheres; however, he is in possession of human traits: the uprightness of peasants, the imperative to help those who are defenceless, the responsibility taken for those beings whom fate has entrusted to him and the imperative to tell the truth – these features are not to be undervalued, but they have hardly anything in common with the miracles happening in fairy tales.

37 M.-L. von FRANZ: *Das Weibliche im Märchen (Női mesealakok)*, Hungarian translation: BODROG Miklós), Európa, Bp., 1992. p. III. (G.A.N.)

Then the deer says:

“Please my master, wait a little bit more! Do not slaughter me yet; let me tell you a story. Once upon a time there was an old witch. The witch said: ‘Oh, my, I am so sick! If I could have a little bit from the flesh of this little deer I would become healthy again!’ But don’t you believe her my master, because all she wants really is to kill me. Please, do not believe her!”

“Well, this deer can tell stories nicely! I won’t slaughter him, I’ll take him home with me.”

Since the king (fearing the state of being dependent on a *genetrix*) cannot resist his mother’s request/temptation and can only postpone the act of slaughter, he necessarily becomes the accomplice in the act of killing his wife’s sibling. We may understand the reason for the postponement of the murder from the text itself: the deer “can tell stories nicely”. The life story presented through language, the reference to truth overwriting the bewitching/enthraling acts (these acts themselves derive from the magical aspect of language), the request that goes to the heart in the eyes of the king appears as a type of speech affecting both the mind and the emotions, and is a serious challenge to the maternal promise. Words go against other words; the face does not want to recognize the existence of the other; and indeed, because it would initiate the act of revealing itself and initiate open speech, it prefers to mask itself as a murderer.

Translator’s note:

Táltos is a character in Hungarian folklore usually translated into English as shaman. However, whereas a shaman cures people of their diseases, a *táltos* tells tales about the community’s past or conveys archaic narratives on the formation and workings of the universe.

Fonókaláka: A community gathering at somebody’s house, usually a girl’s home. Here they were weaving, and they invited musicians, brought food along, and they danced. This dance at the *fonókaláka* was the only occasion when girls proposed to boys. These events usually happened during wintertime.

(Translated by Gabriella Ágnes NAGY)

II.

AZ ELÁTKOZOTT KIRÁLYFI, AKI SÜNDISZNÓ VOLT

Volt, hol nem volt, egy herceg meg a felesége. Fiatal koruktól öreg korukig nem született gyermekük. Ekkor a herceg kiment, és így beszélt:

- Ahaj, szent Istenem! Adj már nekünk gyermeket, aki gondunkat viselje öreg korunkra!

Mikor a herceg bement, mit látott? Hogy a felesége máris teherben van. Mondja neki az asszony:

- Ahaj, férjem, mi történhetett velem? Talán ittam valamit, attól nő a hasam!

A herceg fogja a feleségét, elviszi a doktorokhoz meg a bábaasszonyokhoz, de azok nem tudják megállapítani, hogy mi a baja az asszonynak. No, jó. Egy nap, két nap, s az asszony vajúdott. Végül szült egy kis sündisznót. Amikor meglátta, fogta, eldobta magától. De a herceg azt mondta:

- Ne dobjátok ki, hanem adjatok neki dudlit!

Erre a kis sündisznó így szólt anyjához:

- Ajhaj, anyám, legalább három napig szoptass!

Ekkor a hercegné is azt mondta:

- Hát ha már ezt adta az Isten, legyen meg az ő akarata.

Egyszer csak a sündisznó szólt az apjának:

- Hallod-e, apám! Eredj, csapd el a juhászunkat!

- Miért, fiam?

- Csapd el, ha mondom!

No, a király elcsapta a juhászt. Akkor a sündisznó ment ki a mezőre, őrizni a háromszáz juhot. De úgy megőrizte a juhokat, hogy tíz juhász sem őrizné jobban. Másnap megint a sündisznó ment ki. A hercegnek barátja volt a török király. Éppen a városban járt. Miközben hazafelé tartott, a sündisznó észrevette. Szólt:

1 In.: CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány*, püspökladányi cigány mesék, (fordította: MÉSZÁROS György és VEKERDI József), Európa, Bp., 1974. 16-24. „M.Gy. 1942. jan. 8. Első része a sündisznó-vőlegény motívumot dolgozza fel (AaTh 441, BN 441). A bőr elégetésétől kezdődő rész a magyar mesékben többnyire ugyanezen motívumon másik változatában, a kígyóvőlegény meséjében (AaTh 425, BN 425) fordul elő. Csenki gyűjteményében ez az egyetlen mese képviseli az állatvőlegény elterjedt mesetémáját. A szereplők neve a magyar népmesei Rudolf és Rudinca átvétele.” VEKERDI (318.o.)

- No, megállj, mindjárt megtáncoltatlak!

Fogta magát a sündisznó, akkora csomót piszkolt oda, hogy a király semmiképpen sem bírt hazajutni.

- Ahaj, Istenem, hogy jutok most haza? – mondja.

Ekkor a sündisznó megszólalt:

- Utat nyitok neked, ha feleségül adod hozzám a legidősebb lányodat.

Nagyot nézett erre a király. Szólt:

- Hát legyen a tiéd!

- No, de kössünk ám szerződést!

Ekkor a sündisznó ráfűjt a trágára, mind elolvadt. A király hazament. A kis sündisznó hazahajtotta a juhokat. Szólt az apjának:

- No, tata, reggel elmegyünk a török királyhoz, és megkérjük a lány kezét.

- Ahaj, fiam, ne hozz ránk ilyen szégyent!

- Miért, apám? Utóvégre én is hercegfiú vagyok! Előbb-utóbb enyém lesz koronád!

- Nohát – mondja a herceg -, ha így áll a dolog, hát gyerünk!

Fogták magukat, elindultak a királyhoz. Amikor odaértek, megkérték a lány kezét. A király azt felelte:

- Kérdezzétek meg a lányomtól, hogy hozzámege-e.

Bejött a lány, s mondta:

- Hát ha nekem szánta az Isten, legyen az enyém!

Lakodalmat csaptak; ettek, ittak. Végül eljött az ideje a hazamenésnek. Elöl ment az egyik hintón az öreg herceg a feleségével, egy másik hintón – üveges hintón – a vőlegény a feleségével. Miközben hazafelé haladtak, a sündisznó felugrott a menyasszonya ölébe, úgyhogy összeszurkálta a combját. A lány fogta, lelökte. A sündisznó elkapta a hajánál fogva, félholtra verte, visszakergette. A sündisznó hazament.

Apja megkérdezte:

- Hát a feleséged hol van, fiam?

- A pusztulás egye meg – mondta -, ott van az apjánál.

Másnap megint kihajtotta a juhokat. A török király most meg a templomban volt a feleségével. Amikor hazafelé tartott, a sündisznó így szólt magában:

- No, mindjárt megtáncoltatlak benneteket!

Megint akkora csomót piszkolt oda, hogy a király semerre sem bírt hazajutni.

- Ahaj, Istenem – mondja a király -, hogy tudok hazajutni?

Felugrik a sündisznó, mondja:

- Hallod-e, felséges királyom! Ha hozzám adod a középső lányodat, hazaviszlek.

- Hozzád adom – mondta a király.

No, megkötötték a szerződést. Akkor a sündisznó ráfújta a trágyára, és utat nyitott. A király hazament. A kis sündisznó is hazahajtotta a juhokat.

- Adjon Isten, apám!
- Isten hozott téged is, fiam!
- No, tata, reggel megint megyünk leánykérőbe!
- Hova, fiam?
- A legkedvesebb barátodhoz, a török királyhoz.
- Haj, fiam – mondja a herceg –, ne hozz már ilyen szégyenbe!

Másnap fogták magukat, elmentek, megkérték a középső lányt. A lány megkérdezte:

- Hát a vőlegény hol van?
- A sündisznó felugrott az asztalra, és szólt:
- Itt vagyok!
 - Hát ha az Isten neki szánt, legyen az övé – mondta a lány.

Lakodalmat csaptak. Lakodalom után hazaindultak. Útközben fogja magát a sündisznó, beleül a felesége ölébe, összeszurkálja a keblét. A lány megmérgelődött, és lelkete a hintóról. A sündisznó elkapta a lányt, félholtra verte, hazakergette. Másnap reggel megint kihajtotta a juhokat. A török király megint a városban járt. Amikor hazafelé tartott, megint az útjába rondított úgy, hogy semmiképpen sem bírt hazajutni. Akkor a sündisznó felugrott:

- Hazaviszlek, felséges királyom, ha hozzám adod a legkisebb lányodat.
- Hozzád adom, csak nyiss utat!

Megkötötték a szerződést. Akkor aztán utat nyitott neki. A király hazament. A sündisznó is dalolva ment hazafelé. Mihelyt hazaért:

- Adjon Isten, apám!
- Isten hozott téged is, fiam!
- No, tata, még egyszer tedd meg, amire kérlek. Holnap megint elmegyünk a királyhoz, hogy megkérjük a legkisebb lánya kezét.

- Ahaj, fiam, ne hozz már rám ekkora szégyent, mert utóvégre is koronás király vagyok!

No, reggel elindultak leánykérőbe. Hozzá is adták a lányt. Nagy lakodalmat csaptak. Amikor vége volt a lakodalomnak, a két öreg az egyik hintón elöl ment, a két fiatal egy másik üveges hintón tartott hazafelé. Útközben a kis sündisznó felült a lány ölébe. Úgy megdörzsölte a tuskéivel, hogy vér csöpögött a combjából. Akkor a felesége levette a fejéről a fátyolt, fogta a kis sündisznót, belecsavarta, és maga mellé tette a hintóba. Hazaértek, megint nagy lakodalmat csaptak.

No, vége lett a lakodalomnak. Egy hónap, két hónap, teherbe esett a lány. (Hogy is hívták azt a lányt? Ludincának.) Azt mondja neki az anyósa:

- Ahaj, lányom, de nagy szégyent hozták ránk!

- Miért, anyám?

- Mert más férfival szerelmeskedtél!

- Nem én, anyósom – mondja az anyósának. – Én a te fiadtól vagyok teherben.

- No, ördög kúrja anyádat, ha nem teszed meg, amit mondok, levágom a nyakadat. Látni akarom, amikor a fiam veled hál.

Erre azt mondta anyósának:

- No, ide figyelj! A fiad nem sündisznó, hanem olyan szép legény, hogy hét országon nincs olyan szép. Hanem pontosan éjfélre fűttesd be a kemencét, és gyere be oda, ahol a fiaddal alszom! Ott lesz majd a tüskéje, dobd be a kemencébe!

- No, jó. Az öreg hercegné szólt:

- Kályhafűtő, favágó! Olyan vörös legyen ez a kemence kívül, mint belül!

Mindjárt úgy is lett. A sündisznó anyja pontosan éjfélkor kézen-lábon belopakodott. A fia a feleségével az ágyon aludt. De a fiú letette az ágy alá a tüskés bőrét. A menyé rámutatott a bőrre:

- Eredj, dobd a kemencébe, mert a fiú mélyen alszik!

Az öregasszony felkapta a bőrt, odafutott vele a kemencéhez és behajította. Amikor a bőr meg a tüske égett, a szagra felébredt a fiú:

- Ejnye, ejnye, anyám meg feleségem! Nem tudtatok még három éjszakát várni? Akkor telt volna ki az időm. De nem baj, feleségem! A magzat, ami most benned van, addig ne szülessék meg, amíg a karomat háromszor át nem vetem rajtad! Téged, anyám, nem átkozlak meg; utóvégre anyám vagy, te hoztál a világra. De most már mennem kell.

Akkor a felesége megvágta az ujját, fogta férje legkedvesebb ingét, rácseppentett három csepp vért:

- No, férjem, ha ezt éjjel-nappal mossák, soha ne menjen ki belőle, amíg én nem mosom ki a nyálammal!

- Isten veletek, anyám és feleségem, mert nekem már el kell mennem. Nem voltam sündisznó, csak el voltam átkozva, hogy amíg egy évet le nem élek a feleségemmel, addig ez a bőr mindig rajtam legyen. És Rudolf a nevem. De mennem kell.

Fogta magát, elment. No, hagyjuk, hadd menjen...

Egy hónap, két hónap. Most már akkora a Ludinca terhe, hogy két abronccsal szorítja le a hasát. Egyszer csak azt mondja az anyósának:

- Hallod-e, anyósom! Nem bánom, bármit ad Isten a fejemre, de elindulok, s vagy megkeresem Rudolfot, vagy lezuhanok valahová és meghalok, vagy pedig felfalnak a vadállatok.

Két évig éjjel-nappal mindig ment. Addig ment, amíg egy kis kéregkunyhóra bukkant. Bement. Ki volt odabenn? Egy öregasszony.

- Jó estét, öreganyám!

- Isten hozott téged is, lányom! Hol jársz, miben fáradozol ezzel a nagy teherrel?

- Hát mit tehetnék? Ha egyszer az Isten úgy megvert, mitévő legyek? A férjem, Rudolf, megátkozott, hogy addig ne tudjak megszülni, amíg háromszor át nem veti rajtam a karját. Mondd, öreganyám, nem hallottad hírért?

- Nem tudok róla, lányom. Hanem van három fiam, talán ők többet tudnak róla.

- Segíts rajtam, az Isten áldjon meg – mondta Ludinca az öregasszonynak.

- No, várj egy kicsit, hívom a legkisebbik fiamat.

Ki volt a legkisebb fiú? A Csillag. Jött a Csillag, az öregasszony megkérdezte tőle. Azt mondta, nem ismeri. De az öregasszony azt mondja: - Hátha a másik fiam ismeri! – Hívja a Holdat. Az sem tudott róla. Végül hívta a harmadik fiát, a Napot. Ez így szólt:

- Tudok róla. Nincs is messze innét. A Dunán túl van egy kastély, ott lakik a Tündérlánnyal.

Ahogy az öregasszony ezt hallotta, adott Ludincának egy arany kacsát.

- Mindennap piac van a kastély előtt. Rudolf felesége oda fog menni hozzád, és megkérdezi tőled: „Mennyiért adod?” De pénzért ne add, hanem mondd ezt: „Ha a férjeddal alhatok egy ágyon.”

Fogta, elindult a piacra. Letette a kacsát. Odamegy a királyné:

- Hallod-e, te szerencsétlen asszony! Mennyiért adod azt a kacsát?

- Ha egyszer a férjeddal alhatok egy ágyon.

Azt mondja erre a Tündérlány:

- A fene enne meg, te rosszféle asszony! Már alig bírsz mozogni, és még most is a férfiakra pályázol! De este azért gyere el, amikor a férjem, Rudolf, hazaér a vadászatról.

Amikor hazaért, a felesége – a Tündérlány – enni adott neki. A kávéjába morfiut tett. Alighogy megette-megitta Rudolf, mindjárt elaludt. Ekkor ágyba fektették. Behívták a feleségét, Ludincát, és szóltak neki:

- Itt van, eredj, feküdj mellé!

No de Rudolf aludt. Mondta neki Ludinca:

- Ahaj, férje, Rudolf, vesd már át rajtam a karodat, hogy megszülhessenek, mert már mozdulni sem bírok!

Rudolf csak aludt, nem tudott semmiről. Reggel Rudolf felkelt, indult vadászni. Ludinca visszatért a szegény asszonyhoz a kunyhóba. Kérdezte tőle:

- Mire mentél?

Ludinca elmondta, hogy:

- Mellettem aludt, de a kezét nem tette rám.

- No, nem baj. Nesze, itt van ez az arany kotlós. Csakúgy, mint az előbb, ne add el semmi pénzért, csak ha egy ágyon alhatsz a férjével.

Fogta, ment a piacra. Arra járt a Tündérlány. Szólt:

- Mennyiért adod azt a kotlót?

- Pénzért nem adom, hanem ha egyszer a férjeddal alhatok egy ágyon, akkor neked adom.

Azt mondja erre a Tündérlány:

- Majd este kilenc órakor gyere el!

Az asszony elment. Rudolf hazatért, evett, ivott. No de a kávéjában álompor volt. Alighogy megitta, mindjárt elaludt. Bevitték a szobájába. Akkor odament Ludinca, és mellé feküdt. Mondta Ludinca:

- Ahaj, férjem, Rudolf, vedd már át rajtam a karodat, hogy megszülhessenek, mert már mozdulni sem bírok!

De Rudolf aludt, nem tudott semmiről. Reggel Rudolf felkelt, akart indulni vadászatra. Ekkor a felesége nénye, a Vasorrú bába, megszólította:

- Hová még, sógor? Én is veled tartok!

A felesége rászólt:

- Hát csak nem fogsz a férjeddal menni, te rusnya Vasorrú bába!

Rudolf azt mondta:

- Hadd jöjjön!

No, felszedelőzködtek, elindultak.

- Sógor, nem unatkozol? Mert én mesélni is tudok ám!

- Hát mondj egy mesét! – szólt Rudolf.

- Volt egyszer – mondja – egy kis sündisznó. Az a sündisznó megnősült. A feleségét elhagyta, amikor állapotos volt. Eljött ide, és itt is megházasodott. Az első feleségének Ludinca volt a neve. No de figyelj ide, sógor! Itt van a feleséged, már két éjjel egy ágyban aludt veled, s egyre csak azt mondja: „Rudolf, férjem, vedd már át rajtam a karodat, hogy megszülhessenek, mert már mozdulni sem bírok!” Hanem amikor ha zaérsz, egyél, de a kávé ne idd meg, mert a húgom, a kurva, elaltat.

No, közben Ludinca visszatért a kunyhóba az öregasszonyhoz, és elmondta.

- Egy ágyban háltam vele, de most sem tudott magáról, csak aludt.

Azt mondja az öregasszony.

- Nem baj, próbáld meg még egyszer! Nesze, itt van ez az arany orsó. Oda fog menni hozzád Rudolf felesége, de te semmi pénzért se add el ezt az orsót, hanem mondd neki azt, hogy: „Ha a férjed még egyszer velem alszik egy ágyon, akkor neked adom!”

No, fogta, kiment a piacra. Arra járt a Tündérlány, és megkérdezte:

- Mennyiért adod?

- Pénzért nem adom, semennyiért. De ha még egyszer a férjeddal alhatok egy ágyon, akkor neked adom.

- Ejnye-ejnye – mondja -, hogy a fene enne meg! Alig bírsz mozogni, és még mindig férfi kellene! No, majd este gyere el!

Akkorára Rudolf is hazaért. Mindjárt evett, és úgy tett, mintha inna. De nem itta meg a kávé, a lóca alá öntötte. Ekkor tette magát, hogy alszik. Mindjárt fogták, és ágyba fektették. Akkor elmentek Ludincáért, és szóltak neki:

- No, gyere!

Odament, mellé feküdt. Mondja neki Ludinca:

- Ahaj, férjem, Rudolf, ha Istent ismersz, vesd már át rajtam a karodat, hogy megszüljek, mert nem bírom tovább!

Ahogy Rudolf meghallotta, azonnal megölelte.

Mindjárt született két szép fia, de olyan, hogy máris arany almákkal labdázta az ágy mellett.

Reggel a másik felesége hozta a kávé a férjének:

- Itt van, férjem, egyél!

Azt mondja erre Rudolf:

- Takarodj, te aljas, bitang! Hát nincs szíved? Nem sajnáltad ezt az asszonyt, aki akkora teherrel járt? Engem meg elaltattál! De most aztán válassz magadnak halált: a revolveremtől vagy a kardomtól?

Megszólalt erre a Vasorrú bába:

- Ne bánts, Rudolf, sajnálom, hiszen a húgom. De tedd, amit akarsz!

Erre Rudolf így szólt:

- Legyen a tiétek ez a vagyon, mindeneüstül! Csináljatok vele azt, amit akartok.

Rudolf meg a feleségével és a két gyermekével hintóba ült, és hazament az apjához.

- No, apám, megjöttem. Nem vagyok már sündisznó.

- Jól tetted, fiam. Most már, nesze, a korona, te vagy a trónörökös én helyettem.

Lakodalmat csaptak. Meghívta apósát is, a török királyt, és nagy lakodalmat csaptak.

Ha meg nem halt, máig él.

MEDVEBOCS KIRÁLYFI¹

Élt egyszer valahol, ott, ahol a zerge tollat boglyába rakják, élt egyszer egy szabó a három lányával.

Egyik reggel vásárba indult a szabó, és megkérdezte a lányait, kinek mit hozzon a vásárból.

Az egyik lány kötényt kért, a másik cifra papucsot, a legkisebbik azt mondta, hozzon az apja tearózsát.

A szabó meg is vette a vásárban a kötényt meg a cifra papucsot; tearózsát azonban nem talált sehhol, pedig elég nagy volt a vásár. Gondolta, hogy hazafelé menet majd csak talál valami kertet, és kér a gazdától egy szál tearózsát; talán még pénzébe sem kerül, végtére is nem olyan nagy valami az az egy szál rózsza.

Ahogy ballagott hazafelé, már erősen alkonyodott, amikor egy furcsa ház elé ért. Vasrácsból volt a kerítése, a kert meg telisdedteli volt tearózsával. Csak éppen be kellett nyúlni a rácson. Be is nyúlt, leszakajtott egy szálat, s már húzta volna vissza a kezét, amikor hangot hallott:

- Várj csak, szabó, nem addig van az!

A szabónak inába szállt a bátorsága, mert egy medvebocs állt előtte.

Aztán meg mindenféle állat gyűlt oda a kertből; vadkutya, teknősbéka, zebra, még elefánt is volt; mind egymás hegyén-hátán tolongott, de úgy különben békések voltak.

- Elviheted a tearózsát – folytatta a medvebocs -, de csak úgy, ha esztendőre elhozod nekem azt, akinek a rózsát viszed! Mert csak az oldhat föl az átok alól, aki megszeret engem.

A szabó ijedtében végig sem gondolhatta, miről van szó, csak rámondta: úgy lesz; hanem egész hazáig volt min töprengjen. Csak az vigasztalta nagy bánatában, hogy van még egy teljes esztendő, addig majd történik valami.

A lányai örültek az ajándéknak, kivált a legkisebbik. Egész éjszaka a tearózsát szagolgatta.

Aludni az apja se tudott, de nem volt szíve megmondani a lányának, hogy ajaj, nagyon sokba kerül még az a tearózsza!

Esztendő teltével olyan szép lett a lány, hogy a szabónak esze ágában se volt már a medvebocsnak adott ígéret.

1 In.: BERZE NAGY János: *A bűbájos lakat*, Móra, Bp., 1979. 210-212.

De amit elfelejtett a szabó, azt nem felejtett el Medvebocs királyfi. Huszonnégyszáz óráig várt, s mivel a szabó nem jelentkezett, beült a bársonnyal bélelt hintóba, odahajtott a szabó háza elé, és bekocolt az ablakon.

- Én vagyok, én vagyok, Medvebocs királyfi! Eljöttem a lányodért, akinek elhoztad a tearózsát.

Na, volt is ijedtség: éjnek évadján ilyen látogatás!

A lány sehogy se értette, miről van szó; de az apja egyre mondta, hogy nem kell félni, jó dolga lesz, elvégre királyfihoz megy feleségül.

Ha akart, ha nem, mennie kellett. Vitte a lányt nagy boldogan Medvebocs királyfi.

Az állatoktól nem félt, mind olyan volt, mint a kezes bárány; kereesték is a kedvét, még az oroszlánok is halkabban morrantak, hogy ne féljen a lány.

Persze félt, de még mennyire! Kétszer is megfordította a zárban a kulcsot, hogy senki ne jöhessen be hozzá.

De hát mégiscsak ki kellett nyitnia az ajtót, mert másnap reggel egy vadmacska az a hírrel jött, hogy Medvebocs királyfi nagyon beteg.

- Vagytok elegen a palotában, ápoljátok! – felelte a lány.

- Mézpuszedlit akar enni – nyávogta a vadmacska.

- Hát süssetek neki!

- De a te kezedből szeretné megenni, akkor meggyógyul!

- Etesse meg a tigris! Én nem érek rá!

Kisvártatva a zerge kopogott be, hogy Medvebocs királyfi ágynak esett; de a lány erre se ment ki. Nem is válaszolt.

Aztán az ürge nyöszörgött az ajtó előtt, hogy Medvebocs királyfi már félrebeszél, talán meg se éri a déli harangszót.

Ezt már nem állhatta a lány szó nélkül:

- Az én lelkemen ne száradjon, ha el talál patkolni! Ott leszek mindjárt, addig vigyázzatok, oda ne égjen a puszedli!

Mikor Medvebocs királyfi a harmadik puszedlit is megette a lány kezéből, hát csak kiugrik az ágyból, bukfencezik egyet, s abban a szempillantásban olyan helyrevaló legénnyé változott, hogy álmodni sem lehet különbet! És mind az egész háza népe emberre vedlett abban a minutumban.

Már csak a lakodalom volt hátra. Az ifjú pár feje fölött egy óriási tearózsa virított; életemben sem láttam olyan szép rózsát. Az esküvőre három nagy erdőből meghívták az összes majmot, őzet, medvét, már akiket előtaláltak. Tizenkét róka később érkezett, addigra már túl voltunk a tyúklevesen. De azért nekik is jutott bőven a maradékból.

A BÍKA MENYECSKE¹

Egy embernek vót sok-sok gyermeke. Olyan sok vót, mint a rostán a lyuk s még eggyel több. Azt mondta egyszer a legkisebbik, hogy ű elmenyen szerencsít próbálni. Amint ment, mendegélt, látta, hogy egy helyt íg az erdő, s ott benne látja, hogy egy kis kígyó vergődik, ki akar szabadulni s nem tud. Megszólal a kígyó:

- Legyél szíves, segíts meg engemet, s mentsél ki!
- Hogy segíjlek neked? Hogy menjek bé a tűzbe? Ha bémenyek, megmarsz.
- Ne filj semmit, csak nyújtsad bé a botodat! Én majd rácsünkörközöm.

Úgy is tett a kisfiú. Bényújtotta a botot, s a kígyó rácsünkörközött, s a fiú kiemelte a tűzből. Azt mondta a fiú:

- Hát hogy vigyelek én haza, azt se tudom, hol lakol.

A kis kígyó csak sírt, kírlelte, hogy csak vigye haza, majd megmutatja ű az utat. Elindultak, mentek, mendegéltek, s elírkeztek egy csúnya gypűhöz. Nem tudtak keresztülmenni. Azt mondta a fiú:

- Mošt már szállj le, mert itt nem tudok keresztülmenni!

De a kis kígyó csak rálehelt a gypűre, mindjárt út nyílt előttök, s vitte tovább. Azt mondta a kis kígyó a fiúnak, hogy mikor hazamennek, az apja ígír sok vagyont, pínzt, mindent, de ne fogadjon el semmit, csak van az ajtó megett egy tarisnya, azt kírje el, s még a legkisebbik lányát. Mentek is haza, de az öreg kírály nem akarta ígírni a lányát. De a kis kígyó sírt, hogy hát űtet kiszabadította, akkor fizesse meg neki. Vígűl nagy nehezenn odaígírte. Akkor vezette a kisfiút bé az egyik szobába, s ott látott egy csúnya, csúnya bíkát. Az vót a nagyobbik lánya. Megiszonyodott. Akkor vitte a másik szobába. Ott is egy ilyen ahhoz hasonló bíka vót. Az vót a közbenső lánya. Vígűre bévitte a harmadik szobába. Ott vót a legkisebbik lánya. Jánosnak elment minden kedve túlle. De ha odaígírte, muszáj vót, hogy vigye magával. János megköszönte szípen, de filt túlle. János a nyakába akasztotta a tarisnyát, s ment elől, a bíka meg ment utánna lepcsegve. Mikor kíírtek a kapun külűl, gondolja magában János, hogy jó lesz elhagyni. Megindul gyorsabban menni, hogy maradjon el: El is maradt, de a menyecske kiáltotta:

¹ In.: *A rókaszemű menyecske* -, KOVÁCS Ágnes ketesdi népmesegyűjteménye, Kriterion, Kolozsvár, 2005. 155-160. „*A bíka menyecske* (AaTh 402. *Egér(béka)féleség* + 465 B. *A szépaszszony*-típusú mesék keveréke). SZŰCS Kati kedvelt meséi közűl való, édesanyjától tanulta. A mese szomorú vége igen szép és szokatlan, ellentmond a mese mindig minden jóra fordul elvével.” (364-365.o.)

- Várjál meg, János lelkem, úgyis csak magaddal kell, hogy vigyél!

János nem hallgatott rá, csak haladt tovább. Mikor már jó messzire elhaladt, hogy nem látta, gondolta magában, hogy jó lenne valamit enni is. Levette a tarisnyát, s mondta, hogy egy személynek ítel-ital legyen. Mindjárt lettek is különbnél különb ítelek s italok. Mire János leült, hogy egyík, akkorára megérkezett a menyecske is, elérte s azt mondta:

- Mír nem készítettél két személyre, János lelkem? Én is éhes vagyok

A maradékból egy kicsit hagyott neki is, de újat nem készített. Elindultak, mentek, mendegéltek, s bérttek abba az erdőbe, s ott láttak egy kis kalyibát, s ott meg-egyeztek, hogy ott laknak ketten. János odajárt favágni, s a menyecske meg ügyesen bérendezte a kis lakásukat. Estére mindig várta vacsorával haza Jánóst. Közben nap-pal levette magárúl a bikabürt, csak íccaka vót bíka. Egyszer arra járt a király vadász-ni a fiával. A királyfiú meglátta, nagyon megszerette a menyecskét, és azt mondta az apjának, ű, ha meghal is, mégis elveszi a leányt, öljik meg Jánóst. Azt mondta a király a fiának:

- Hadd el, fiam, mert majd próbára tesszük mi! Úgyis egy szegíny favágó nem tud-ja kiállni a próbát, s akkor a tied lesz a felesége. Másik reggelre üzent a király, hogy János menjen fel hozzá.

Felment János, s azt mondta a király, hogy reggelre ültessen szöllöt, hogy az reg-gelre teremjen, s vigyen neki egy liter muštót s egy tányír szöllöt.

Ment haza nagy búsan János, hogy már mi lesz vélle. Mikor hazaérkezik, kérdi a felesége, hogy:

- Mír búsulsz, János lelkem? Sohase búsulj, csak vacsorájl, s feküdj le, ne gondoldj semmivel!

Lefeküdt, s akkor a menyecske elővett egy sípot, s megfújta, s amennyi kis apró ördög vót, mind eléjött. Mind kérdezték, hogy mit parancsol, mivel szolgálhatnak? Mindjárt munkába állította. Dolgoztak szorgalmasan úgy, hogy reggelre kíz vót minden. János, mikor felíbredt, már el vót készítve egy tányír szöllő s egy liter mušt, vihette a királynak. Vitte. A király nagyon bosszankodott, hogy ki tudta állani a pró-bát, s azt mondta:

- Na, ezt kiállottad, de a másikba majd belétörök a fogad.

Akkor azt mondta, hogy ültessen erdőt, csemetít, hogy az reggelre nőjjon meg, ley-gyen nagy fa, aztat vágassa le, dolgoztassa ki, ípítsen belőlle hidat, s a többit hordják bé egy csomóba a király udvarába. A hidra csináltasson tornyokat vígig, abba csinál-tasson harangot meg zsoltáréneklő madarakat! Úgy legyen elkészítve, hogy mikor va-laki rálíp, azonnal szóljanak a harangok, énekeljenek a madarak!

Mošt János még sokkal szomorúbb vót, amint ment hazafelé. Nem akart vacsorázni sem bánatjába, de a felesége csak bízatta; hogy ne törődjön semmivel, feküdjön le nyugodtan. A menyecske újból elévette a sípot, megfújta, s mošt még sokkal, de sokkal több ördög jött elé. Reggelre mindent eléállítottak. Ott vót a híd, s ott vót a sok fa a király udvarában. A király nagyon mírgelődött, harmadszor is odahívatta Jánošt. Azt mondta, hogy menjen el, s híjja meg Jézus Krisztušt és Szent Pétert holnap ebédre. Mošt vót csak igazán meggondolkozva János. Hát ű még soha nem járt a mennyországban, hát mošt hogy menjen oda? Mondja a feleséginek, s mondja a felesége:

- Na, mošt vacsorálj hamar!

S akkor elévette a sípot, s háromszor is megfújta. Akkor eléjött egy ötlábú lú. Mindjárt odaállt, hogy hát:

- Mit parancsol, asszonyom?

Mindjárt aztán elmondta a menyecske, hogy hát hova kell menni, s vállalkozott, csak azt mondta, hogyha lehet, siessenek, mert mindjárt leesik a harmat, s a patkó kopott rajta és sík lesz. Ahogy János megvacsorázott, felült a lúra, s mindjárt el is mentek. Aztán, mikor odament, mondta Jézus Krisztusnak, hogy mit kíván a király, hogy jöjjön el hozzá holnap ebédre. Azt mondta Jézus:

- El is menünk Péterrel együtt, csak itt van egy szem búza, vidd el a királynak, s mondd meg, hogy ezt örölje meg, s ebből süttessen kenyeret holnapra, s van a királynak egy olyan tehene, amelyik soha sem borjúzik, aztat borjúztassa, azt fejje meg, s abból csináljon kávé.

János meghajolt, s eljöttek. Ment a királyhoz, s átaladta az izenetet, s átaladta a szem búzá. A király nagyon haragudott erre az izenetre, s azt felelte Jánosnak:

- Lesz itt mit egyik elíg.

János hazament, s várt, hogy reggel jönn Jézus Krisztus meg Szent Péter. Reggel alig hajnalodott, jöttek. Hítták Jánošt is, s mentek a királyhoz. Mikor rálíptek a hídra, a harangok mind elkezdtek harangozni, a madarak énekelni. A király nagyon haragudott. Hát ki mer az ű hídjára lípni? Fegyveres katonákat küldött, hogy rögtön öljk meg, hogy lássa, hogy ki az. Mikor látták, hogy Jézus Krisztus, egy se tudta mozdítani a fegyverit sohuva, nem tudták megölni. Mentek vissza a királyhoz, s a királynál terített asztal várta. Mikor megírkezett Jézus Krisztus, a király mondta, hogy üljön le. Jézus azt kérdezte, hogy megörölte-e azt a szem búzá, süttö-e belőle kinyeret, hogy a tehenet bornyúztatta-e, csinált-e kávé a tejiből? S azt mondta a király:

- Ó uram, hát hogy kívánhatsz túllem ilyen lehetetlensiget?

Azt mondta Jézus Krisztus:

- Úgy, mint te kívántál ettől a szegíny embertől.

Erre megfordultak, s eljöttek, s otthagyták a királyt. Mikor egy kicsit messze vótak, azt mondta Jézus, hogy:

- Nízz vissza, János, mit látsz?

János visszanézett, hát látta, hogy az egísz város lángban ígett. Mentek tovább, s akkor megint mondta hogy:

- Nízz vissza, János, mit látsz?

János visszanézett, s látta, hogy az egísz város helyin egy nagy halaštó lett. Harmadszor is mondta, hogy:

- Mošt nízz vissza, János!

Hát uram teremtóm, látta, hogy a város fel vót ípülve, még sokkal szebb vót mint azelőtt. Azt mondta Jézus Krisztus hogy:

- Mošt költözz bé, János, te a felesígeddel ebbe a városba, s te alapíts egy új országot!

János megköszönte szípen, elbúcsuzott, s elváltak egymástúl. Ahogy hazament János, elmondta a felesígeinek. Elhatározták, hogy béköltöznek abba a városba lakni. Bé is költöztek oda, s íltek boldogann.

Jánosnak egyszer eszibe jutott, hogy az anyjának milyen rossz lehet a háza, ahunn azok laknak. Azt mondta a felesígeinek, hogy:

- Hozzuk ide anyámékot, a szüleimet, hogy lakjanak azok is itt mivéllünk!

Azt mondta a menyecske:

- Nem bánom, hozzuk, csak az anyád szavát nem fogadd meg soha – azt mondta -, az apádét fogadd, de az anyádét ne!

Me az anyja arra tanította, hogy ígesse el a bíkabúrt. Az apja mindig azt mondta:

- Hadd el, fiam, majd elveti magátúl, mikor úgy látja jónak!

Bé is költöztették a szüleit a városba, s ott laktak együtt. Az anyja meg egyszer rábeszélte, hogy ellígesse a bíkabúrt. Ellígette. Mikor a menyecske megtudta, erősen sírt, keservesenn.

- Na – azt mondta -, mégis megfogadtad az anyád tanácsát. Mi már többet egymáséi nem lehetünk soha, me – azt mondta – én evvel el vótam átkozva, s még két évig kellett volna, hogy viseljem. Mošt már együtt többet nem ílhetünk soha.

Kiment az udvarra, s megrázkódott, egy nagy madár lett belőlle, s elrepült. Az ura nagyon búsult utána, hogy mošt már többet nem látja. Csináltatott magának egy pár vacsbockort és egy vaspálcát, s azt mondta, hogy addig menyen, amíg megtanálja.

Elindult, s ment, mendegélt jéghegyen, s üveghegyen keresztül, úgyhogy belételt tizenkét esztendő, amíg elírkezett egy rítre. Ott vót egy kis házikó, s abban lakott egy ősz, öreg ember. Elkérdezte, hogy mi járatban van, hogy került oda. Elpanaszolta, s azt mondta az öregember:

- Tudom, fiam, s ismerem, hogy milyen bajban vagy. Azt is tudom, hogy a feleségeddel mi történt. Tudom, hogy madár vót, de mošt átváltozott szarvasnak. Itt a ríten van egy kút, s a mellett van egy vályú, s tizenkét szarvas szokott odajönni minden dílben inni – azt mondja-, azok közt van a te felesíged is. Azt úgy ismered meg, hogy az mindig a jobb oldalon külön fekszik a többitől, mikor lejönnek inni, mert mindig ott szoktak dílben pihenni. S akkor menj oda, s bújj oda a jobbik oldalához, s sírd el magadat, ahogy csak tudod, de szólni nem szóljál semmit, s akkor feküdj a másik oldalához, s ott is sírjál, s akkor ű megszólal, s te csak akkor felelj, ha kérdez.

Úgy is tett. Hát megszólal a szarvas, már a menyecske:

- Ugyi, nem hagysz bikimet itt se! Mondtam, ne fogadj szót anyádnak, s mégis ellígetted a bíkabűrt. De ha te ippen úgy nem ílhetsz nélkülem, hogy ide is eljötél utánam, megteszem, hogy tíged is átalvarázsollak, de mi együtt úgysem ílhetünk, sem nem láthatjuk egymást soha.

Azt mondta, hogy átalbütyközteti a fejín, s lesz belőle vacsoracsillag. A szarvas is keresztülbütyközött a fejín, s belőle lett a hajnalcsillag. Így aztán nem láthatják többet egymást soha. Itt a vége.

A KÍGYÓ, A KIRÁLY VEJE

(*A nagyapámtól, Gavriła Purditól hallottam.*)¹

Élt egyszer egy öregasszony és egy öregember. Az öregasszonynak és az öregembernek nem volt gyermeke, két árva öreg volt, kinn laktak a falu végén, egy erdő szélén. Az öregember elment ide is, oda is, megkereste, ami a házhoz kellett, ahogy azok szoktak tenni, akiknek semmijük nincsen.

Na, egyszer bemegy az öreg az erdőbe, hogy száraz fát hozzon a tűzre. Megy az öreg az erdőben, gyűjtögeti a száraz ágakat. Rátalál az öreg egyszer egy hatalmas nagy kidólt száraz fára, és mondja magában:

- Jaj, ha én téged haza tudnálak vinni! Jó kis tartós meleget tudnék veled csinálni a spórhertben. – Megmozdítja az öreg az egyik végét, hogy a vállára emelje, de nem bírja, mert nagyon nehéz volt a fa. Na, leereszti a fát a földre, és megint csak mondja magában:

- Milyen jó is lenne, ha volna egy fiam. Akkor eljőnnék ide ketten, hazavinnék ezt a fát, és jó ideig lenne tüzelőnk.

Ahogy a beszédet bevégzi, megint csak a fatörzset nézegeti, hogy milyen jól égne az nála, odahaza. Hát ahogyan a fát nézegeti, megpillant mellette egy nem valami nagy, de igen szép pikkelyes kígyót. Rászól az öreg a kígyóra:

¹ In.: *Világ Szépe és Világ Gyönyörűje*, magyarországi román népmesék, PURDI Mihály meséi (HOCOPÁN Sándor gyűjtése), (fordította: IGNÁCZ Rózsa) Európa, Bp., 1982. 193-216. *Serpele, ginere la împăratu*. Amor és Psyche világhírű mitikus meséje: AaTh 425A két formában él a román mesekincsben. Az egyikben az anyós elégeti ugyan a kígyó bőrét, az állatférj nappalra is emberré válik, de nem hagyja el a feleségét, hanem továbbra is vele marad a királyi palotában. Ilyen mesénk is. A másik redakcióban a férj magára hagyja terhes feleségét, s az hosszú vándorlás után csak akkor tudja megszülni gyermekét, mikor férje ráteszi a hasára a kezét. Ezt mondja el Purdi *Tündérr királyfi* című meséjében. Nemegetsz tapasztaltuk, hogy egy-egy mesemondót valamely téma, jelenség különösen foglalkoztat, s az azal kapcsolatos mesékből többet is bevesz repertoárjába. Ilyen Purdinál az állatférj-feleség, melyről a ránk maradt viszonylag nem nagy repertoárban több mese is szól. (...) Figyelemre méltóak a kígyóvőlegény táltos vonásai: akkor határozza el magát a nősülésre, mikor tudomást szerez a tizenkét szívű táltos lóról, mert tudja, hogy csak ők ketten együtt képesek valóban nagyszabású cselekedetekre – ezekről a cselekedetekről a mesében az ugratáson kívül nincs is szó. A hős táltosvoltából következik csöndes párharca a boszorkánnyal, aki azért égetteti el az állatbőrt a királynéval, mert tudja, hogy ezzel gyengíti ellenfelét. (...)” (328) KOVÁCS Ágnes írta az utószót.

- Na, kettévágjalak-e, olyan nagyon szépen össze vagy itt tekeredve kalács formájára, vagy hagyjalak élni?

Mondja a kígyó az öregnek:

- Hagyja meg, öregapó, az életemet! Vigyen inkább haza magával, és etessen engem, amíg nagy leszek, mert istenemre mondom, jó lesz az még magának késő öregségére, ha már elgyengül.

- Na, jó – mondja az öreg -, hazaviszlek, és fel is nevellek, legalább lesz nekünk is valakink erőtlen öregségünkre. Csak hát kígyót a háznál tartani nem valami jó dolog, és tudod, az öregasszony fél is a kígyóktól. Na, de nem bánom, legyen ahogy lesz.

Megfogja öregapó a kígyót. Volt egy szőrtarisznyája, olyan, amelyet régen hordtak az öregek. Beledugja a kígyót a tarisznába, hát az ott is szép kalács formára tekeredett össze.

Na, felvesz az öreg néhány fadarabot is a hátára – már amennyit egy olyan öregember elbír, hátára veti a tarisznát is, és megindul lassan menve, ahogy a fával a hátán menni tudott.

Na, elérkezik az öreg a kiskapuig, eléje jön az öregasszony, hogy kaput nyisson neki, és mondja az öregembernek:

- Ó, öreg, milyen sokáig odamaradtál ma ezekkel a fákkal!

- Hát, múlik az idő felettünk, öregasszony, tudod, hogy mindennap gyengébbek, és öregebbek leszünk. – Azzal odaadja a tarisznát a kígyóval az öregasszonynak, de nem mondta meg neki, hogy mi van a tarisznában. Na, öregapó megindul a fákkal, öreganyó kinyitja a kikaput, és csak akkor nézi meg, hogy mi van a tarisznában, hogy olyan nehéz. Ahogy belenéz, meglátja a kígyót a tarisznában, elhajtja a tarisznát, egyet sikít, és ki akar futni az udvarból, de ijedtében nem találta a kaput, úgy megijedt.

- Ó, asszony, igaz az, hogy hosszú haj, rövid ész! Mi a csudáért ijedtél te meg olyan erősen egy kígyótól, hiszen láttál te már kígyót, erdő mellett nőttél fel, ott is élsz régóta. És most, öreg fejjel úgy megijedtél, mint egy kisgyerek.

Elkezd az öregasszony kiabálni, de messze állt a tarisznától:

- Ó, uramiisten, térítsd észre ezt a vénembert, hát mit akarsz ezzel a kígyóval? Tán hogy mind a kettőnket megegyen egy éjszaka? Öld meg, de rögtön, és ne hozd nekem a ház közelibe.

Egyszer csak kidugja a fejét a kígyó a tarisznából, és kijön, de az öregasszony, amikor újra meglátta, sikoltozva befutott a pitvarba, és becsukta magára az ajtót.

Na hát öregapó ott maradt a kígyóval az udvaron, a karjára vette, hát a kígyó nyomban az öreg nyaka köré tekeredett. Ettől egy kicsit az öregember is megijedt, és azon igyekezett, hogy úgy tartsa a nyakán a kígyót, hogy az benne kárt ne tegyen.

Na, akkor elment, hogy megmutassa az öregasszonynak: szelíd kígyó ez, nem csinál semmi bajt. Azt mondja akkor a kígyó:

- Drága öreganyám, ne ijedjen meg tőlem, mert istenemre mondom, jó leszek még maguknak öregségük idejére, csak gondoljanak, öregapóval együtt, neveljenek fel nagykoromig.

Na, ettől megenyhült öreganyó, kijött a pitvarból, leültek az ajtó előtt a töltésre, hogy megbeszéljék öregapóval, hova is tegyék a kígyót.

- Hát aztán mivel fogjuk etetni? – kérdi öreganyó öregapótól.

- Hát azzal, amit mi eszünk – mondja az öreg.

Na, csak meglágyul a szíve a szegény öregasszonynak, és mondja öregapónak:

- Tegyük be az istállóba a kecske mellé.

- Jól van – mondja az öreg -, ott a sarokban van is hely a kecske mellett.

Na, elviszik a kígyót az istállóba, és a kecske ahogy meglátta, egyszeribe felugrott a jászolba, mert ő is félt a kígyótól.

- Ó, hogy a fene egyen meg, te buta kecske, hát te is félsz a kígyótól, akár a gazdaasszonyod! Ne légy buta, nem bánt az téged.

Na, leteszi a kígyót egy sarokba, s a kígyó nyomban kalács formába tekeredett. Becsukják az ajtót, mert már este felé volt, és elmegy a két öreg, hogy megvacsorázzanak és lefeküdjenek.

De a kecske csak mekegett ott, az istállóban.

Na, reggel, amint felkenek, nyomban az istállóba mennek az öregek, hadd lássák, hogy aludt a kecske meg a kígyó. A kígyó ott volt, abban a sarokban, ahova este letették. A kecske éhes volt, és ahogy az öregeket meglátta, nyomban mekegni kezdett.

Hát, megfejték a kecskét, és felfőzték a tejet. A tej volt a mindennapi ebédje az öregembernek és az öregasszonynak.

Azt mondja öregapó öreganyónak:

- Na, öregem, adjunk egy kicsi tejet a fiunknak is.

Öntöttek tejet egy tiszta tányérba. Mikor a kígyó ezt meglátta, nyomban felemelte a fejét, feléjük nyújtózkodott. Öregapó letette elébe a tálat, és a kígyó egy pillanat alatt mind felszívta belőle a tejet.

Mondja az öreganyónak:

- Na, anyókám, látod, majd hozzászokunk, hogy ő is egyen.

Etették a kígyót hol ezzel, hol azzal, amit ők is ettek, nem válogatott a kígyó, de a tejfelét a legjobban szerette, minden ennivaló között.

Eltelik egy kis idő, és egyszer megy reggel az öregasszony az istállóba, hogy megfeje a kecskét, de a kecskének nincs egy csöpp teje sem. A kígyó ott aludt a szokott helyén.

Bemegy az öregasszony a házba, és mondja:

- Hé, öregem, te talán az esete nem itattad meg a kecskét, mert semmi teje sincsen.

- De bizony adtam én neki enni is, inni is – mondja az öreg -, és jó sokat ivott. Ki tudja, talán rosszul aludt, nem pihente ki eléggé magát.

Hát, elmúlik ez is, és a kígyó járkálni, ide-oda kúszni kezd az istállóban. A kecske úgy összeszokott a kígyóval, hogy ha a kígyó kiment, a kecske mindjárt mekegni kezdett a kígyó után, különösen akkor, ha az öregember a kígyót az istállóból kivitte a napra.

Na, telik-múlik az idő, és néha ad a kecske tejet is reggelente, csak nem annyit, mint amikor a kígyó nem volt ott vele az istállóban.

Nőtt a kígyó, mint a mesében, szép, nagy testű lett. Egyszer reggel korábban megy öreganyó az istállóba, hogy megfejje a kecskét, hát majd leesett a lábáról, mikor belépett és látja, hogy a kígyó szopja a kecske tőgyét. A kígyó a kecske lábára tekeredett, a fejét feltartotta a kecske hasa aljához, és úgy szopta a tőgyét. Az öregasszony mikor ezt meglátta, egy szót sem szólt, csak bement az öreghez a házba és mondta:

- Na, öregem, hát tudod-e miért nincs teje a mi kecskénknek?

- Miért? – kérdi az öreg.

- Merthogy a kígyó, vagyis a te fiad, akit az erdőből hoztál, az szopja a kecskét.

De a kígyó okos volt, az öregeknek minden szavát megértette.

- Na, nem baj – mondta öregapó-, lehet, hogy este nem adtam eleget enni a fiamnak. Ó, bár növekedne gyorsabban!

Na, a kígyó ezentúl nem szopott annyit, hagyott az öregasszonynak is egy kicsit. Na, telik-múlik az idő, és a kígyó igen nagyra megnőtt. De akkorára, hogy az istálló szűk lett neki meg a kecskének is, olyan hosszú, meg testes lett.

Még eltelik egy kevés idő, öregapó elmegy be a faluba, és ott szóba elegyedik az emberekkel. Egyszer egy ember azt mondja:

- Mit tudtok ti? Semmit! Hej, testvérek, tudjátok, ha nekem egy fiam volna, az elmehetne, hogy megkérje feleségül a király leányának a kezét. Merthogy a királynak egy igen szép lánya van, és van a lánynak egy tizenkét szívű paripája. És a király veje az lehet, ami meg tudja lovagolni a tizenkét szívű lovat. A lány, ha a lovára ül, keresztülugrat a mi falunkon, a paripa nem kerül ki semmit, ami eléje kerül, felviszi a lányt a kék egek magasságáig.

- Ugyan – mondja öregapó-, nincsen a világon olyan legény, aki ilyen meg tudjon tenni. – Öregapó nem is gondolt a maga fiára, vagyis a kígyóra. Akkor csak folytatja az az ember:

- Hát, ha a király lánya meg tudja lovagolni azt a lovat, s olyan magasra tud ugratni vele, akkor kell hogy legyen olyan legény is, ha más nem, egy csikólegény, mert azok lovon vannak egész nap.

Hazamegy öregapó. Öreganyó ott üldögélt a ház előtt a töltésen – ahogy régiek mondták, ha egy eladó lányról volt szó-, igaz, mások meg azt mondták, hogy lušta, mert egész nap a háza előtt a töltésen üldögél.

Na, mikor megjött öregapó, az öregasszony a töltésen üldögélt – ahogy mondtam -, és mellette a kígyó elnyújtózkodva süttette magát a nappal.

Mondja az öreg:

- Hallgassatok ide, öregem, és te is fiam.

- Na, mit hoztál a faluból – kérdi öreganyó -, mi újságot hallottál?

- Hát, asszony, én nagyon jó és nagy hírt hallottam, de csak annak a részére, akinek házasulandó fia van. De hát nekünk nincsen.

A kígyó figyelmesen hallgatta, mert minden szót értett, amit az öregek egymással beszéltek.

Mondja öregapó:

- Nagy újság van, anyókám. Van a királynak egy eladó lánya, de azt csak olyan legény kaphatja meg, aki képes meglovagolni a lány tizenkét szívű paripáját. A király lánya ezen a lovon keresztülrugat a mi falunkon, a paripa felrepül egészen a kék egek magasságáig.

- Ó – mondja az öregasszony -, az nem lehetséges, hogy legyen ember a világon, aki felugrat lóval az égig.

Ešte lefekszik a két öreg, és lefekszik a kígyó is a maga helyére. Mikor reggel felkelnek az öregek, és megy anyóka az istállóba, hogy megfejjen, hát a kecskének egy csepp teje sincsen, mind kiszopta a kígyó. De olyan kövér is lett, akkorára dagadt, mint egy óriási nagy tál – olyat még én sem láttam.

Bemegy öreganyó a házba, és mondja öregapónak:

- Én nem tudom, mi lesz így velünk, te öreg, mert megint nincsen tej. Mit készítek ebédre?

- Hát csinálj valamit, akármit abból, amid van, mert hogy hatalmas testű ez a kígyó, úgy látszik, nem lakott jól az este.

Mondja erre öreganyó:

- De hát meddig etessen én még ezt a kígyót? Maholnap egy külön házat kell építsünk neki, mert lassanként nem fér el az istállóban.

- Na, hát majd csak lesz vele valami, mostanáig felneveltük, majd meglátjuk, mi lesz vele.

Na, kimegy az öreg a házból, megy az istállóba.

- Na hát hogy aludtál fiam? Hát te, tehenem? – kérdi a kecskétől.

Felkel a kígyó, és megindul kifele az öregember nyomában, és elkezd beszélni hozzá:

- Öregapó, eljött az ideje, én már nagy legény vagyok, maguk öreganyóval együtt egyre gyengülnek, én megházasodnék, öregapó.

- Ugyan, hát ki menne hozzád feleségül, hiszen te kígyó vagy, és a kígyótól a világon mindenki fél – mondja az öreg. – Van a királynak egy szép lánya, de olyasmit kér érte, amit emberfia ezen a földön véghezvinni nem tud.

Ez a kígyó, mióta elhozták és felnevelték, nem beszélt sem az öregemberrel, sem az öregasszonnyal, de most megszólalt, és mondta:

- No, öregapám, mondja csak el, mit kell csinálnia annak a legénynek, aki odamegy a királyhoz, hogy megkérje a lánya kezét?

- Tudod mit? Nagy vitéz kell hogy legyen az a legény, aki elmegy megkérni a királylányt. Mert van a király lányának egy tizenkét szívű paripája, és ő azon szokott felrepülni a kék égbe. De hát hogy ülsz te fel arra, és hogy ugratsz te fel olyan magasra? Leesel róla, és akkor nyomban meghalsz. Jártak már ott kérők a világ minden tájáról. Vitézek, királyfiak, és egyik sem ment haza onnét élve. Mind meghalt, mikor velük a ló olyan magasra ugrott, mert az úgy megy, mint a gondolat, és bizony a szél egyből lesodorta a lóról azt, aki rá mert ülni.

- Ó, öregapám, nekem éppen egy ilyen ló tetszene, amelyik az égig ugrik velem, én olyan lovon szeretnék lovagolni, amelyik egy óra alatt az egész világot körüljárja. Tudja mit, öregapám, holnap, reggel tegyen kenyeret a tarisznyájába, menjen el a királyhoz, és mondja meg neki, hogy van egy házasulandó fia, és hallotta, hogy a királynak is van egy eladó lánya. Mondja azt, hogy szeretne rokonságba kerülni a királlyal.

- Jól van, fiam, én elmegyek holnap reggel, fiam. Én elmegyek, de te hogy mész el a király udvaráig?

- Én jól – mondja kígyó -, maga csak mondja azt a királynak, hogy küldjön értem két összekötött szekeret, négy ökörrrel húzassa ide az udvarig. Aztán én felülök a szekerre, és az ökrök elvisznek engem a király udvaráig. Csak ne mondja meg a királynak, hogy én kígyó vagyok.

Na, másnap felkel az öreg, elkészíti a tarisznyát, kivikszolja a bocskorát, mert akkor még nem volt cipőboks, csak suviksz, és elindul már korán reggel, mert eléggé messze esett az ő háza a király udvarától.

Na, úgy déltájban elérkezik az öreg a király udvarához. De megmondta neki a kígyó, hogy ügyeljen, mikor a király kapujához érkezik, és be akar menni; mert vannak ott valami vad kutyák, medvék, és két oroszlán is van, de ő csak ne ijedjen meg tőlük,

és ne kezdjen el futni, mert ha megijed, akkor rögtön megeszik, hanem csak nyújtsa ki a jobb karját a görbe bottal a kezében, és menjen egyenesen előre közöttük.

Hát, mikor az öreg a kapuhoz érkezik, nyomban elkezdenek a kutyák ugatni, de akkorák voltak azok, mint egy-egy kétéves borjú. Megijedt az ember, aki hallja ezeket ugatni, már csak a pusztá hangjuktól is. Na, benyit az öreg, a kutyák, a medvék és az oroslánok készen álltak, hogy lehúzzák. Az öregember kinyitja az ajtót a bal kezével, és a jobb kezét a görbe bottal kinyújtotta előre, hát a kutyák, medvék és oroslánok nyomban kétfelé váltak, s helyet adtak neki, hogy előremehessen. Hát a király éppen akkor ült asztalhoz, hogy megebédeljen. Mikor meglátja az öreget, azt mondja a király:

- Na, lám, ez a koldus is tudja, hogy készen van az ebéd. De hát ez valami szent ember kell hogy legyen, hogy sem a kutyák, sem a medvék, és még az oroslánok sem bántották.

- Aztán azt mondja a szakácsnének, hogy vigyen egy darab kenyeret annak az öreg koldusnak.

Na, visz a szakácsné egy jó nagy darab kenyeret, odanyújtja az öregnek, hogy ne menjen beljebb. Mikor odaér az öreghez, kinyújtja a szakácsné a kezét a kenyérral, és azt mondja:

- Na, te koldus, fogjad, a király küld neked egy darab kenyeret, ezzel aztán menj utadra.

- Köszönöm, drága, a kenyeret. Elfogadom, mert hogy az én fiam egy kicsit sokat eszik. De hát én nem koldulni jöttem, nem járok én kenyeret kéregetni. Csak van nekem egy szép legény fiam, házasulandó, és hallottam, hogy a felséges királynak van egy eladó lánya, szeretném, hogy apatársam legyen a felséges király. De ha lehet, én magam szeretnék beszélni őfelségével.

Na, felmegy a szakácsné a tornácra, mert oda volt terítve, és ott ült az asztal mellett a király. Megmondja a szakácsné, hogy az az ember nem koldus, csak azért jött, hogy megkérje a felséges király lányának a kezét.

- Ó - mondja a király-, hát nem látjátok, hogy nem tökéletes, azért nem ugatták meg még a kutyák sem. Mondd meg az öregnek, hogy menjen a dolgára, mert az én lányom nem az ő fiához való. Jártak itt vitézek, nagy királyok fiai, és innét egy sem ment élve haza.

Na, megy a szakácsné, s elmondja az öregnek, hogy mit mondott a király.

- Ó - mondja az öreg -, mondd meg a felséges királynak, hogy nem az ő baja, ha még egy ember meghal a lányáért, mert minden embernek meg kell halnia egyszer, mondd csak meg a felséges királynak, hogy nagyon szeretnék vele beszélni erről a dologról.

Na, megint bemegy a szakácsné, és elmondja, hogy mit mondott az öreg. Dühbe gurult erre a király, és azt mondta:

- Nézd csak, nézd, hogy nem hagyja az az ostoba vénember, hogy békében elköltsem az ebédemet! – Na, azzal feláll a király, kinyitja a tornác ajtaját, és megáll fenn a lépcső tetején. Nem ment le az öregemberhez, csak onnét fentről kérdezte meg nagy mérgesen az öreget:

- Miféle szél hozott ide, te vénember?

Azt mondja erre az öregember:

- Nem a szél hozott engem ide, becsületes ember vagyok én. Hallottam, felséges király, hogy eladó lányod van, és nekem is van egy házasulandó fiam. Hátha apatársak lehetnénk.

Mondja erre a király az öregnek:

- Látom öreg, hogy jóra való ember vagy, mert sem a kutyák, sem a medvék, de még az oroszlánok sem bántottak.

- Ó – mondja az öreg-, én az ilyen kutyák, medvék, oroszlánok alá csak bedugom a botomat, és felhajítom őket a holdba.

Mikor az öreg ezeket a szavakat kiejtette, felhúzta a király a bajuszát, úgy mérgelődött. Nyomban megparancsolta a katonáknak, hogy menjenek, és lőjék le a kutyákat, a medvéket és az oroszlánokat. Ezután meg így szólt az öreghez:

- Öreg, holnap gyere ide, a fiaddal együtt. Akkor majd megmondom nektek, hogy hogyan kaphatjátok meg a lányt.

- Jól van – feleli az öreg-, eljövök, csak küldess értünk két egymás végtébe kötött szekeret, és négy ökröt, hogy húzzák el hozzánk. Az én fiam csakis ilyen szekérral jön ide.

- Uramisten, hát miféle fiad van neked?

Gondba merült a király, és azon gondolkozott, hogy mi lehet itt, hogy a vőjelölt csakis két szekéren akar idejönni. „Na, mindegy – gondolta a király -, amit mi kívánunk tőle, azt úgyse fogja tudni teljesíteni”. Azt mondja az öregnek:

- Jól van, öreg, elküldöm a szekereket, ahogy mondtad.

Na, elköszön az öreg a királytól, és eljön. Mikor elment az öreg, azt mondja a király a feleségének meg a leányának:

- Nem tudom én, hogy micsoda dolog lehet ez. Megtetette velem ez a vénember, hogy lelövettem a kutyákat, a medvéket, és az oroszlánokat, és azután még mire is kért, hogy én küldessek a fiatalemberért két egymás után kötött szekeret, azokat négy ökör húzza, és a vőlegény azzal a fogattal jöjjön. Nem tudom, miféle ember lehet az. – Mert mikor az öreg azt mondta neki, hogy ő milyen bátran bánik a kutyákkal, a medvékkel és az oroszlánokkal, akkor azt gondolta a király: ha az öreg akkora

nagy vitéz, akkor a fia is valami hatalmas nagy vitéz kell hogy legyen. De miért nem akar hintón jönni, csakis szekereken? Tán csak nem olyan hosszú, hogy két szekérrre fér csak fel?

Amint az öreg hazaérkezett, a kígyó nyomban megkérdezte tőle:

- Na, öregapám, hát jól telt el az idő a királynál?

- Jól – mondja az öreg -, holnap reggel küldi a két szekeret értünk, úgy ahogy te mondtad nekem.

- Jól van, öregapám - mondja a kígyó -, ha eljönnek, elmegyünk, és ha nem jönnek el, akkor is elmegyünk.

Azt mondja akkor az öreg:

- Én csak attól félek, hogy szekéren fogunk odamenni, de majd gyalog jövünk haza.

Azt feleli a kígyó:

- Ne félj, öregapám, semmitől, mert a király nem tud tőlünk olyan dolgot kérni, amit mi nem tudnánk teljesíteni.

Na, másnap reggel felkészül az öreg, és várja, hogy jöjjenek a szekerek, de bizony az ökrös szekerek vagyis hogy az ökrök lassan járnak, és csak estére érkeztek oda az öregékhez. Mikor este megérkeznek az ökrös szekerek, azt mondja a király egyik bérese az öregnek:

- Jó estét, öregapó, neked van házasulandó fiad?

- Igen, nekem van – feleli az öreg.

- Na, készüljetek, hogy minél hamarabb indulhassunk – mondta a király szolgálója -, mert csak reggelre érhetünk a király udvarába.

Bemegy az öreg az istállóba, és mondja a kígyónak:

- No, hát, fiam, megjötték a király szekerei a király szolgálóival. Készülj, és menjünk minél előbb, mert reggel lesz, mire a királyhoz érkezünk.

- Á – mondta a kígyó -, ne féljen semmit öregapám, mert ezek az ökrök tudnak úgy is repülni, mint a szél. – Mondja meg a király szolgálóinak, hogy feküdjenek le, és aludjanak holnap reggelig, mert csak holnap reggel indulunk. Amire az ebéd a király asztalán lesz, mi is elérkezünk öfelsége udvarába. Nyugtassa meg az embereket, hogy idejében odaérünk. Mondja nekik azt, hogy a fia nincsen idehaza, éjfélig nem is jön meg.

Na jó, elmegy az öreg, és elmondja ezt a király szolgálóinak, de a szolgálók kérdik tőle:

- De öregapó, a te fiad hol van?

- Hát most nincs itthon – mondja az öreg -, csak éjszaka jön meg, és aztán akkor reggel mehetünk.

A király szolgálói lefeküdtek a szekerekben, de egy mindig ébren volt, hogy megláthassa, milyen fia van az öregnek, hogy két szekérral kellett érte jönniök. Mert azt mondta a király, hogy az valami táltos legény kell hogy legyen.

Virradatkor felkel öregapó, kimegy, mondja a király szolgálóinak:

- Fogjátok be az ökröket, és mehetünk.

- De hát – mondja a király egyik szolgálója – nem jött még meg a kelmed fia, öregapó, hiszen mi egész éjszaka nem aludtunk, az utcát leštük, és nem láttuk, hogy megjött volna.

- De bizony idehaza van. Nyomban jön, és akkor mehetünk.

Megy öregapó az istállóba, és mondja:

- Na, fiam, befogták már az ökröket.

- Nem baj, öregapám, én még maradnék egy kicsit, hogy mossam meg én is az arcomat.

Hát csak ott állottak készenlétben a király szolgálói, és várták, hogy jöjjön a király veje. Egyszer csak meglátják, hogy jön kifelé az istállóból öregapó és utána egy olyan hosszú kígyó, mint a két szekér együtt. Mikor ezt meglátták a szolgálók, mind otthagyták az ökröket, és elfutottak az erdőbe nagy kiáltozással, hogy „Jaj nekünk, megesz a kígyó!” Öregapó, meg öreganyó utánuk szaladtak, és szóltak, mikor utolérték őket:

- Gyertek vissza, fiaim, nem bánt ez titeket, hiszen a mi fiunk.

Na, nagy nehezen csak visszajöttek. Mire a szolgálók visszajöttek, a kígyó már fenn is volt a két szekéren. Olyan hosszú volt, mint két szekér.

- Na, üljetek fel ti is a kocsira – mondta öregapó -, ide gyertek, üljetek mellém, rá a kígyóra. – Mivel a kígyóval egészen tele lettek a szekerek.

Na, nagy nehezen felültek a szekérre.

- Mehetünk – mondta öregapó a szolgálóknak -, csak jól kapaszkodjatok meg, hogy ki ne essetek.

- Már hogy eshetnének ki, hiszen alig emelik a lábukat az ökrök – mondja az egyik szolgáló. Egy másik oštort fog, és nógatja az ökröket, hogy induljanak, de nehéz volt ám a király veje.

Na, mikor kiérkeznek az udvarból, és elérkeznek arra az országútra, amelyik egyenesen a király udvaráig vezet, egyszer csak egyet füttyentett a kígyó a szekérben, és az ökrök olyan futásnak eredtek, hogy a kocsikerekei alig érintették a földet, és akkora port vertek fel, hogy idáig ellátszott.

Na, éppen ebédel a király, mikor elkiáltja az egyik szolgáló, hogy nyissanak kaput. De az ökrök nem várták meg, hogy a kaput kinyissák, csak átvitték a szekereket a kapu felett, úgy hogy még a kerekek alja sem súrolta a kapu tetejét. Éppen a palota előtt álltak meg. Mikor a király, meg a királyné meglátták, hogy milyen hatalmas

nagy kígyó van a szekérben, ijedtükben még a villát és a tányért is kiejtették a kezükből.

- Na – mondta a király -, vége van mind a hármunk életének!

- Apám – mondja a lány -, hát miféle vitéz volt kegyelmed, hiszen ha se az öreget, se a béreseket nem ette meg, minket sem fog megenni.

Na, leszáll az öreg a szekérről, odamegy a királyhoz, s mondja:

- Na, felséges király, megjöttem a fiammal, és most mondd meg, mit kell tegyen, hogy megkapja a felséges király lányát.

Azt mondja akkor a király, igaz, hogy ijedtében alig-alig tudott beszélni, de a foga közé vette a szívét, ökölbe fogta a kezét, és mondta:

- Hát, megmondom. Van a lányomnak egy tizenkét szívű lova, és az a legény lesz a vejem, aki meg tudja lovagolni a tizenkét szívű lovat úgy, hogy nem esik le róla.

- Jól van – mondja öregapó, kimegy, és odaáll a kígyó mellé, és a fülibe súgja, hogy mit mondott a király.

Mondja neki a kígyó:

- Öregapó, mondd meg a királynak, hogy hozassa ki azt a lovat az istállóból.

Na, odamegy az öreg, s mondja a királynak, hogy hozassa ki az istállóból a lovat. Megparancsolja azonnal a király egy szolgának, hogy vezesse ki a paripát.

Leszáll a kígyó a szekérről, és kúszik az istálló felé. Mikor a ló meglátja a kígyót, nem akar közelebb menni. Akkor én nem tudom, hogy a kígyó lónyelve mint mondott a paripának, mert azt nem értettem én sem, meg öregapó sem, de akkor csak közelebb ment a ló a kígyóhoz. Hát a kígyó hirtelen csak felvetette magát a lóra, köréje csavarodott, és úgy megszorította a lovat a farkával, hogy alig tudott megmozdulni. Azt mondta akkor a ló a kígyónak:

- De hát hogy ugorjak én fel ekkora teherrel?

Feleli a kígyó:

- Csináld, ahogy tudod, most az egyszer, mert mostantól fogvást én leszek a gazdád. És ezentúl parázssal kell majd téged etetni, hogy még kétszer erősebb legyél.

Akkor egy kicsit tágitott a kígyó a farka szorításán, és felugratta a lovat a kék egek magasságig.

Mondta akkor az öreg a királynak:

- Az én fiam hétszer is fel tud ugratni ilyen magasra ezzel a lóval, felséges király.

- Nem, nem, nem kell, hogy tovább ugrasson – mondta a király-, látom, hogy derék legény. Még csak egy dolgot kell végbevigyen, ha azt is megteszi, akkor elveheti a lányt.

- Gondolta a király, hogy most már minden mindegy, csak nem maga az ördög ez a kígyó?

- Tudod mit, öregapó? Ha a fiad csinál három nap alatt egy olyan hidat, amelyik a te házadtól az én udvaromig vezet, övé a lány. De a híd két oldalán legyenek mindenféle jó illatú, szép fák, és a fákon mindenféle madár, hogy mikor megy haza a vőlegény a menyasszonnyal, minden madár nekik daloljon, amíg hozzád hazaérnek.

- Ne féj, felséges király, ez mind meglesz. Csak most aztán fogják be az ökröket, és felséged kell hogy minket hazavitessen.

- Jól van, elvitetlek – mondja a király.

Mondja az öreg:

- Merthogy a fiam szerszámai, amelyekkel hidat csinál, odahaza vannak.

Na, a béresek ismét befogják az ökröket a két szekérbe. Felkúszik a kígyó a szekérré, felszáll öregapó, és a kígyó feje mellé ül, megy velük még egy szolgálja a királynak, és mondja az öreg:

- Na, szálljon fel, felséges király, ide ni, mellém, csak aztán kapaszkodjék erősen, hogy ki ne essék a szekérből.

- Á, nem estem le én a lóról sem, mióta megvagyok, még akkor sem, mikor a falu felett repültem vele, hogy esnék ki én egy ökrös szekérből? Csúfolódsz velem, te vénember te? - De a király szolgálja már kitanulta, hogy jól megfogózzék a szekér oldalában.

Na, felkapaszkodnak mind a szekérré, és megindulnak. Mennek az ökrök szép lassan, de amint az udvarból kiérnek, csak füttyent egyet a kígyó, és nekiindulnak az ökrök, és mennek, de úgy, hogy a lábuk is csak egyszer-egyszer érte a földet. De bizony a királyt lesodorta a szekérről a nagy szél, pedig még addig az országútig sem értek, amelyik öregapó házáig vezetett.

- Na – mondja magában a király -, hát eddig ilyen tüzes szekéren csak Szent Illés utazott. – Na, bemegy az udvarba, a lány rögtön odamegy hozzá, és mondja:

- Hát, te miért szálltál le a szekérről, apa, miért nem mentél el azokkal az emberekkel?

- Á, hát nem mentem, elég ott nekik egy szolga. – Azt nem mondta meg, hogy a nagy szél sodorta le a szekérről.

Na, csakhamar hazaérkeznek öregapó házához, a kígyó azonnal leszáll a szekérről, és mondja öregapó a király szolgájának:

- Fogd ki az ökröket, adj nekik enni, és aludj mellettük éjszaka. Aztán holnap reggel hazamehetsz. – Elmegy öregapó az istállóba, és mondja a kígyónak: - Fiam, hát tudod-e, hogy mit akar még tőled a király? – S elmondja, hogy mit akar még tőle őfelsége.

- Nem baj, öregapám, hiszen megmondtam én magának, hogy nem tud a király olyat kérni, amit ne tudnánk megcsinálni. Csak feküdjön le, és aludjon nyugodtan.

- Na, bemegy öregapó öreganyóhoz, odaugrik hozzá, és összecsókolja örömben öreganyót, hogy neki milyen vitéz fia van. És elmondja öreganyónak, hogy jártak a királynál, s mi még a tennivalójuk.

Na, lefekszenek ők is.

Mikor éjszaka lett, kimegy a helyéről a kígyó, egyet füttyent, hát abban a pillanatban annyi angyal jelent meg, hogy se az ég, se a föld nem látszott tőlük. Elmondta akkor nekik a kígyó, hogy kinek mi a dolga, vagyis hogy hidat kéne csinálnak, s hogy az reggelre készen kell legyen. Egyszerre minden angyal dolgozni kezdett sebesebben, mint a gondolat, és egy óra alatt készen lett a híd.

Na, reggel kimegy az öregember, hát ott a kész híd! Egészen az öreg kapujáig. Megy az istállóba, és mondja a fiának:

- Ó, te fiam, hát készen van a híd.

- Az a jó, öregapám, mert most aztán mehetünk, hogy elhozzuk a király lányát.

- De hát hova fektetjük?

- Ó, öregapám, hát van neked egy heverő ágyad a tornácán, kisseperjük az istállót, és az ágyat oda betesszük.

Na, elmegy az öreg, és az öregasszonnyal ketten beviszik az ágyat az istállóba, az öregasszony kitakarít egy kicsit, és megigazítja az ágyat.

- Na, öregapám – mondja a kígyó-, most majd visszamegyünk mi is a szekérrrel, és elhozzuk a lányt.

Felül öregapó, fel a szolga, fel a kígyó is, és most nem az országúton mentek, csak is a hídon. Újból füttyentett a kígyó, és mennek az ökrök. A hídon még jobban mentek, mert ott nem volt por.

A király egész éjszaka nem aludt bánatában, hogy oda kell adja a lányát a kígyónak. De nem merte azt mondani, hogy nem adom. De a lány nem volt olyan nagyon elkeseredve.

Na, éppen akkor ment ki a palota tornácára a király, mikor az öreg a vőlegénnyel a királyi kapuhoz érkezett. Megpillantja a király, hogy ott van készen a híd. Öregapó beérkezett a vőlegénnyel az udvarba, és köszönt.

- Felséges király, készen van a híd, s mi eljöttünk a menyasszonyért, mert az én fiam teljesítette a kötelességét.

- De hát nem tudom én, hogy mit szól hozzá a lány! – mondja a király.

- Hát megkérdezzük tőle – mondja öregapó-, hogy akar-e velünk jönni vagy se.

Megy a király, hívja a királynét és a lányt, és mondja az apja a lánynak:

- Na, lányom, odaígértelek ennek az öregembernek, vagyis hogy a fiának, hogy ha végbeviszi azt, amit tőle kérek, hogy megcsináljon, akkor téged hozzáadlak feleségül. Mit szólsz hozzá, van-e kedved vele menni vagy nincsen?

- A kígyó ott nyújtózkodott az udvaron, a palota előtt, és az öregember ott állt mellette.

Na, nézi a lány a kígyót, és nézi a kígyó is a lányt, és mintha a kígyó a lányra mosolyogna.

Azt mondja akkor a lány:

- Édesapám, ha egyszer odaigértél, hát elmegyek, hiszen én is csak meg kell haljak egyszer.

- Jól van, kislányom, de hát hogy mész el?

- Édesapám, én éppen azzal a négy fekete lóval, a gyászlovakkal, mert hogy neked is volt ebben az életben egy lányod, és azt te fiatal korában halálra adtad.

Na, erre aztán hangos sírásra fakad az apa is, meg az anya is, és mondja a királyné, vagyis hogy a lány anyja:

- Öregapó, ne vigyék el! Maradjatok inkább ti is itt a fiaddal együtt.

- Ó, királyné asszony, hát előbb haza kell hogy vigyünk a fiatalokat, és aztán majd eljövünk mi is magukhoz, és itt ülünk, ha akarjátok, vagyis ha kellünk nektek.

- Na – mondja a király-, készítsétek elő azt a fekete gyászhintót, és fogjátok be azokat a fekete lovakat, négyes fogatba, a vőlegénynek pedig egy másik, nagyobb hintót készítsétek elő.

Azt mondja akkor öregapó:

- Nem baj, ha a fiam farka a földet éri, mert hiszen legényember ő, a hátára veti hazáig!

- Na, felül előbb öregapó, és a kocsis, amelyik a lovakat hajtja, de a király és a királyné csak nem tudnak elválni a lányuktól. A kígyó ott állt a maga hintója mellett, s hegyezte a fülit, hogy hallja, felszáll-e a lány, mert ha nem akarna felszállni, akkor ott marad velük ő is, nem megy haza öregapóval.

Egyszer csak meggondolja magát a lány, és mondja anyjának-apjának, hogy neki megszakad a szíve, ha így siratja őt a király és a királyné. Azt mondja a lány:

- Édesanyám, édesapám, ne sirassatok, mert nem megyek el tőletek. Itt maradok, hogy inkább itt haljak meg, ahol születtem, ha egyszer az a sorsom, hogy meg kell halnom. Legyen, ahogy lesz, maradjon itt nálunk a vőlegény is, ha akar.

Azt mondta akkor a király meg a királyné:

- Hát inkább itt haljunk meg mind a mi udvarunkban.

Kiugrik erre öregapó a hintóból, és a kígyóhoz megy. De a kígyó mindent halott és értett, amit a királyék beszéltek. Mert a királyné, a király meg a lány attól félt, hogy megöli őket a kígyó.

Azt mondta akkor a kígyó öregapónak, hogy keressen egy nagy házat a királyi udvarban, és akkor ő, vagyis hogy a kígyó ott marad a lánnyal. És hogy vigyenek abba a házba egy embernek való ágyat.

- Na, aztán úgy három-négy nap múlva hazamegyünk magukhoz, öregapám, a feleségemmel, hogy nézzen meg minket öreganyó is.

Körülnéz ekkor az öreg az udvarban. Volt ott a királynak sok lakása, a béreseknek meg a szolgáltnak való is, és volt egy hatalmas, üres ház is.

- Na – mondja öregapó -, azt a házat ott ni, takarítsátok ki szépen, vigyetek be oda egy ágyat, és mindent, ami az ágyba kell, ott fognak lakni a fiatalok.

Na, fogja magát a király, fogott egy seprűt, kitakarított, és akkor odamentek a fiatalok.

- Maradjatok békével, gyerekeim! Aztán gyertek el hozzánk is!

Bekúszik a kígyó a házba, és elhelyezkedik, ahogy lehet, mert a nagy ház tele lett vele. Viszik oda a lányt is. Ez estefelé történt.

Na, a lány megágyaz, de csak egymagának. Akkor megszólal a kígyó, és azt mondja a lánynak:

- Na, asszony, vess ágyat nekem is, vagyis hogy mind a kettőnknek. – De a lány megijedt egy kicsit, és mondja a kígyónak:

- De hát hogy férsz el te az ágyban, mikor a házban is alig férsz el?

Mondja ekkor a kígyó:

- Én is olyan vagyok, mint az emberek – és ezzel egy bukfencet vet, és egyszeribe egy szép, nagy és erős legényember lett belőle. A lány is elég szépecske volt.

Azt mondja a kígyó a feleségének:

- Csak aztán el ne mondd senkinek, hogy én ember vagyok! – mindenfelőlről megcsókolgatta, és akkor azt mondja a lány neki:

- Ó, drágaságom, én mindig a halálra gondoltam.

- Nem baj –mondja a legény-, mert a halál léletté változott. Én éjjel ember vagyok, és nappal kígyó.

Na, a király és a királyné megint nem aludtak egész éjszaka, mindig a lányukra gondoltak, és mindig azt mondogatták, hogy az éjszaka a lányt biztosan megette a kígyó.

- S mikor holnap reggel odamegyünk, hogy lássuk őket, minket is megesz, s mindenünket, amink van, a lovakat s a teheneket.

Na, másnap reggel felkeltek a király és a királyné.

- Gyerünk, lássuk szegény lányt. Jaj, lehet, hogy csak a ruháit találjuk – mondja az anyja.

Elindulnak, de mikor az ajtóhoz érkeznek, azt mondja a királyné:

- Menj te előre!

- Nem én, menj csak te, asszony!

- No, hát akkor haljak meg én előbb, ha már úgyis meg kell halnom, legalább a lányoméért halok meg, mint igazi édesanya.

Kinyitja a királyné az ajtót, hát a lánya nyomban az anyjához szalad, és nevetve összecsókolja az anyját.

Hanem a kígyó, az ott feküdt a szokott helyén.

- Ó, drága lányom – mondja az anyja örömeiben sírva, hogy még egyszer bár életben láthatja a lányát, és megkérdezi:

- Hát te hogy aludtál, kislányom? Hogy tudsz még nevetni is?

- Ó, anyácskám, én nagyon jól aludtam.

- És nem bántott a kígyó? Mi azt gondoltuk, hogy csak a kígyót fogjuk itt találni.

Na, hoztak a lánynak ennivalót, és az evett is.

- De hát a kígyónak mit adjak? – kérdi az anyja.

- Ő is csak azt eszik, amit én – felelte a lány.

Akkor a kígyónak is vittek egy nagy tálat, tele savanyú levessel, amelyet mi ettünk, amikor a szlovákoknál szolgáltunk. Odateszi a lány a savanyú leveses tálat a kígyó elé, és az egyszeribe felhőrpintette a savanyú levešť.

No, eltelik egy nap, eljön ismét az éjszaka. Ők lefekszenek – mármint a lány meg a kígyó –, a kígyó megint emberré változott, és igen jól aludtak együtt, mint afféle fiatalok. (Hej, azok aludni is jobban tudnak, mint az öregek.) De az éjjel valamicskével a király és a királyné is jobban aludt.

Másnap reggel aztán megint elment a király meg a királyné, hogy a lányukat meglátogassák, hát a lány mošt, mikor meglátta a szüleit, még jobb kedvű volt. Kérdi is egyre az anyja a lányt, hogy miféle öröme telik abban a kígyóban, hogy olyan nagyon vidám. No, kellett ahhoz egy kis idő, hogy ki tudja mondani, de akkor aztán megmondta:

- Édesanyám, nem szabad neked megmondanom, de csak megmondom, hogy a kígyó éjszaka olyan szép és derék legény, amelyet még te sohasem láttál.

No, akkor aztán felöltözködött a király meg a királyné, visszamentek a palotába és ott tanácskoztak: mit tehetnének, hogy a kígyó ne változhassék többé vissza kígyóvá.

Élt abban a faluban egy vén boszorkány. Mondja a királyné a királynak:

- Én elmegyek a faluba ahhoz a boszorkányhoz, hadd lám mit mond, mit tehetünk ebben a dologban. – És fogja magát, és el is megy a boszorkányhoz. Ahogy a boszorkány meglátja a királynét, már mondja is:

- Jaj, királyné asszony, hozzáadtad a lányodat egy kígyóhoz, de ne búsulj, mert emberré csináljuk. Ešte, mikor a fiatalok lefekszenek, te menj és fűtsd be a sütőkemencét, hétszer erősebbre, mint máskor, aztán menj oda hozzájuk szép csendesen, mikor a fiatalok jól elaludtak, húzd le a vejedről a kígyóbőrt, és vedd bele a tüzes kemencébe.

Hát, amikor eljött az este, a királyné jól kihevítette a sütőkemencét, és amikor a gyerekei elaludtak, lehúzta a kígyó bőrét, behajította a kemencébe, hát az nyomban elégett. De felébredt erre a legény, és felkiáltott:

- Ó, uramišten, mit tettél velem, asszony! Megmondtam neked, hogy ne szólj senkinek. De tudom én már, hogy az a ravasz boszorkány tanította ki az anyádat. Ha lett volna még egy éjszakám, amit abban a bőrömben töltök el, amelyikben születtem, ha te nyugton lettél volna, nem lett volna több olyan nagy vitéz legény, mint én.

Na, elmegy a királyi pár aludni, aztán reggel felkelnek, és mennek mind a ketten, hogy hadd lássák ezt az új formájú vejüket. Elérkeznek az ajtóig, a király benyit, és jó reggelt köszön. A fiatalember nyomban odaugrott hozzájuk, mind a kettőjüket megcsókolta, és mondta:

- No, apám és anyám, emberségesek voltatok a lányotokkal és a vejetekkel. Drága apám, te úgy adtad férjhez a lányodat, ahogy akartad, és lám, most nem tetszik neked a dolog.

Azt mondja akkor a király:

- De bizony tetszik nekem, lelkem, csak hát ki ne félne egy kígyótól. De most, gyermekeink, bocsássatok meg nekünk, és gyertek ti is oda be a palotába, vagyis az udvarba, és olyan lakodalmat csinálók nektek, de olyat, amelyiken öregapó meg öreganyó is táncra kerekedik. Bizony, hozzátok el ide őket is, és lakjanak ők is velünk.

- Jól van, apám, anyám, én a feleségemmel elmegyek az öregekért. Négy kocsi-val megyünk értük, és elhozzuk őket ide, ha el akarnak jönni. És te, apósom, készülj a lakodalomra.

Na, felkészül az útra a fiatalember és a király lánya. Kocsira ülnek, hogy az öregekért menjenek. Elérkeznek öregapóhoz, de az, amikor őket meglátta, csak sodorgatja a bajuszát és töpreng, hogy ezek vajon kik lehetnek, mert hogy a hang az a fiáé, de hát az kígyó volt, amikor elváltak egymástól. A menyasszonyt még nem látta öregapó eddig.

- Hát nem ismeresz rám, öregapó! – mondja a kígyó-, én vagyok a te fiad. És mert te olyan nagy jót tettél velem, hogy engem felneveltél, most megsegítelek én is téged öregségedben. Készülj fel, mindent rakj a kocsikra, és gyere el hozzánk.

De bizony öregapó nem nagyon kívánczozott elmenni, hiszen ott öregedett meg a maga tanyáján.

- Telt, ahogy telt, jóban, rosszban megvoltam a magaméban – mondta öregapó. Hanem öreganyó hamarosan beleegyezett, hogy ő bizony elmenne.

- Ugyan, öreg – mondja a vénasszony -, hát nem eleget fújt itt az erdő szélén minket a szél, télen-nyáron, örökösen. Hiszen gyengülünk mi már, hadd éljünk még egy keveset csendes békecsendesben.

- Hát nem bánom – mondja öregapó -, ha a vénasszony akarja, akkor menjünk.

Na, akkor aztán mindent kocsira raktak, felpakoltak még olyan bútorokat is, amelyeket az erdőből való fából maga öregapó csinált, feltették az ágyaikat is, amik vályoglábakon álltak. Öreganyó még a ház elől a töltést is magával akarta vinni. Azt mondja akkor a menyűk:

- Ezt hagyd itt, öreganyó, mert nálunk van ennél magasabb is.

No, el is készülnek a pakolással, hanem hát mi legyen a kecskével?

Mondja a király lánya:

- Engedjétek szabadjárá, hadd menjen az erdőbe.

- Ó – mondja a legény -, ezt bizony magunkkal visszük, hiszen ez a kecske táplált engem. Sok tejet szoptam én tőle, úgy kell, hogy most én róla, mint anyámról, gondoskodjam.

No, elkötötték a kecskét, az azonnal ki is futott, és kereste, hogy melyik kocsira is szálljon. Egyszeriben a legelsőre ugrott fel.

- Na, látod, tudja a kecske, hogy hová szálljon, hogy egy kocsiban legyen a vőlegénnyel és a menyasszonnyal.

Na, végül mind kocsiba ültek, és útra keltek a hídon. És amint mentek egyre tovább és tovább, nyomukban úgy tűnt el rendre a híd is.

Mikor a király palotájához érkeztek, öregapó és öreganyó visszanézett az elhagyott hajlékuk felé, vajon odalátszik-e még egykori tanyájuk? De bizony nem látzott már se a híd, se a tanya.

Mondja nekik a fiuk:

- Ezen ne bánkódjanak, hiszen ezen a földön minden múlandó. Múlandók vagyunk mi is, mindannyian.

Megérkeznek a király udvarába. De ott már tele volt minden vendégekkel, cigányokkal, hegedűsökkel. Ott voltak a mi falunkból való hegedűsök is. Éppen Gheorge Otlacan volt a prímásuk.

Hát amint kiszáll az öreg házaspár a kocsiból, csak derékon kapja öregapó öreganyót, táncra perdül vele, de úgy megforgatta, hogy mindenik cakkos pendelye ki-látszott, csak úgy felrepültek körülötte.

Na, azután mind felmentek a palotába, és még csak ezután kezdődött az igazi lakodalom. Három nap s három éjjel mindig ettek, ittak. Örömben, hogy gazdáival odakocsizhatott, még a kecske is tánkra kerekedett, és járta egymagában.

Törődött vénember vagyok én már, sok időt megéltem, otthagytam hát őket, én is hazajöttem.

*A mesének itt a vége,
Nem tudom, mit kapok érte?
De a vendégségbe mehetne,
Bárki, aki szeretne.*

A KÍGYÓ-VŐLEGÉNY¹

Eccer vót messze valahol egy fiatal házaspár. Jómódújak vótak, gazdagok. Eccer a férfi elszomorodott, akkor kérdezte tüle a felesége, hogy mér ojan szomorú – aszongya – mikor mindönünk van.

A férfi aszongya: - Mindönünk van, de amire vágyok – aszongya – az nincs.

Az asszony aszongya: - Mi vóna az?

- Hát hogy lenne gyermekünk.

Leštěk, várták az időt, de nem jelentkezett a gyermek. Végtire aszongya az asszony: - Nem bánám, ha csúszómászó is lenne, csak lenne.

Eccer hajnali órákba kiment vizelni. Hát eccer egy valami aszongya:

- Édesanyám, hát ne vizeljen a szemem közé!

Az asszony oszt megijett, szalatt befelé, aztán egy kis kíjó meg megy utána, oszt kiabálja, hogy édosanyám, várjon.

Mikor beért, mongya a zurának; a zura aszongya: - Ez biztosan a mi fiunk; meg lett a kívánságunk, ha csúszómászó lesz is, csak legyen.

Akkor az a kis kíjó bement az asztal alá, ott gombolyagba csavarodott, neki ott vót a tanyája, ott alutt.

¹ In.: PENAVIN Olga: *Jugoszláviai magyar diakron népmesegyűjtemény I.* Forum, Újvidék, 1993. 134-138. Kalangya, Zentai népmese, gyűjtötte BANÓ István. (134.o.)

Telt, mult az idő, olyan húsz éves lehetett má a kijingó, de avval az alkalommal nőtt is. Hát oszt napközben a kijingó kijárt az udvarba, fölönt a fal tetejire, oszt ott fütörészött. Azt mongya az embör az asszonynak: - Ez a mi fiunk biztosan nőszülni szeretne, azé fütüül.

Aszongya az asszon: - Ki menne ehho a kijingóhó – aszongya – feleségül?

És abba a faluba meg vót egy nagyon szegény család, és ott meg vót három eladó lány, férhó menendő. Aszongya az ember az asszonynak, mennyen próbájja meg ezt a szegény családot, hátha valameliknek vóna kedve férhó menni hozzá. Akkor az asszony elment, mivel nagyon szegények vótak, elgondóta a legöregebbik lány, hogy elmen hozzá, bár jó él mellette.

Vége vót a lakodalomnak, következett az este. Hát űk külön szobába vetettek ágyat a menyasszonynak, abba a szobába, ahol a kis kijingó vót az asztal alatt. Akkor éccaka a kijingó fölászott az ágyra, az új asszony meg lelökte, megijett tüle. Akkor a kijingó megharagudott, mikor az új asszony elalutt, fölászott az ágyra, nyakára tekerödött, és megfojtotta. Röggé, mikor bemennek hozzá, halva tanáták.

Kijingó csak kijár a fal tetejire fütörészni. Azt mongya az apja meginn az asszonynak, hogy kérje meg a másík lányt, hátha elgyünne hozzá, mer ez nőszülhetnék – aszongya.

Az is elment hozzá, és éppúgy történt vele mindön mind az elsővel, az is röggére halott lött.

De a kijingó csak kijár fütüülni a faltetőre.

Aszongya az ember a feleséginek, kérje meg a legfiatalabbat, hátha az elgyünne hozzá. Mošt má, ha elkeztük, folytassuk – aszongya.

Hát el is ment hozzá. Szintén az az új asszony is lefekütt abba az ágyba, kibe az előbbiek vótak. Őhóhó is fölászott a kijingó, de az nem lökte le, hanem megsimogatta. Akkor a kijingó elcsúszott a nő lábáhó, megrászokódott, és egy nagyon szép férfi lett belüle.

Reggel mikor mennek be, hozzák ki, hogy majd szintén temetkezés lesz, hát életbe van a menyecske. És ezenn nagyon csudákoztak, hogy az ilyen jó sikerült. Akkor a kijingónak az annya faggatta az új menyecskét, hogy hogyan van az hogy ütet nem fujtotta meg? De ő elejibe nem mondott semmit. Végtire oszt annyira faggatta az anyósa, hogy megmonta, hogy az a kijingó éjjel egy nagyon szép férfi, leveti azt a kijingóbört. Akkor az anyósa azt javasóta neki, hogy valamibe tegyen egy csomó parazsat, amikor asztán leveti azt a kijingóbört, a lábával piszkájja bele abba a parázsbba, akkor nem tud mibe fölötözni reggére.

Hát a nő meg is fogatta tanácsot, a kijingó bört elégette. A kijingó hajnalba szintén magára akarta venni a bört, de nem bírta, mer el vót égve. Akkor aszongya a feleségi-

nek: - Amér eztet tetted, azér nagyon meg fogsz bűnhödni. Én nekem most má el köll menni, és tégödet itt köll hagyni. Ha valamikor föl akarsz keresni, akkor észak felé fekete várat keressé. És abba az átokba hagylak, hogy gyermekedet meg ne szülhesd addig még én a vállaidat nem érintöm – és mindön újjára egy-egy arany gyűrűt húzott a nőnek – és ezt a gyűrűt le ne bird az újjadon húzni, még én le nem húzgalom. – És akkor eltűnt.

Akkor a nő síráncozott, és kízülödött, hogy majd útnak indul. Hát oszt útnak is indút, ment mendegélt. Hát má hét évig gyalogót, de senkit nem tanát, senkivel nem tanáncozott. Hét évre oszt tanát egy kis házat, oda bekopogtatott, há egy nagyon öreg asszony nyit neki ajtót. Aszongya neki az öregasszon: - Hol jársz te ére – aszongya – mikor még ére a madár se jár.

Aszongya menyecske: - Járok, kelek, öreganyám – aszongya – észak felé egy fekete várat keresek. Nem-e tunnád, mőre van?

- Ó édős gyerököm, én még ennek hírit se hallottam! Hanem maraggy itt nálunk reggelig, az én fiam a nap, estére hazagyün, hacsak az nem tud felőle valamit.

Éste hazament a fia, a nap, azt mongya az annyának: - Édősanyám, idegön szagot érzök a házná!

Aszongya: - Itt van gyerekem – aszongya – egy szegény nő, észak felé fekete várat keres, nem-e tunnád -aszongya – hogy mére van?

Aszongya: - Én még ennek az észak felé fekete várnak a hírit se hallottam. Hanem csak mennyen – aszongya – szintén észak felé, megtalálja – aszongya – a holdat, ha csak az nem tud valamit?

Reggel mikor útnak akart indulni, az öregasszony adott neki egy aran rokkát: Vidd gyermekem magaddá, mert hátha hasznát veszed.

Megint ment hét évig, meginn tanát egy kis lakást, beköszönt, ott is szintén egy öregasszony fogatta: - Hun jársz, gyerököm, mikor ére még a madár se jár!

- Járok, kelek, szülém, észak felé fekete várat keresek, nem-e tunnád, hun van?

- Ó gyerököm, még a hírit se hallottam. Hanem – aszongya – várja itten, majd gyün az én fiam haza. Az én fiam a hold, az ha csak nem tud felőle valamit?!

Hazaérkezett a hold. – Édesanyám – aszongya – idegen szagot érzek a házná!

- Hát édős gyerököm – aszongya – itt van egy szegény asszony, észak felé fekete várat keres; nem-e tunnád, merre van?

Azt mongya a hold: Én még annak a fekete várnak a hírit se hallottam, pedig minden kis nyílásba besütök – aszongya – bevilágítok. Hanem mennyen csak észak felé, megtalálja a szelet, hacsak az nem tud felüle valamit?!

Reggel oszt mikor útnak akart indulni, az öreg asszony egy aran vizállót adott neki: - Tedd el, gyerököm, ennek maj talál hasznát is veszed!

Megint ment hét évig, megint rátanát egy kis lakásra, oda is bekopogtatott, hát egy öreg asszony fogatta szintén. Aszongya az öreg asszony: - Hol jársz ére te, mikor ére még a madár se jár!

Aszongya menyecske: - Észak felé fekete várat keresek, nem-e tunnád, mére van?

- Még – aszongya – a hírit se hallottam, nemhogy tunnám. Hanem aszongya – várja itten, majd az én fiam hazagyün, az forgósziel, az minden lukat bejár, hátha az tud felöle valamit.

Hát eccercsak nem zörejje gyün haza a forgósziel: - Édösanyám – aszongya – idegen szagot érzek a házná!

- Itt van – aszongya – ez szegény asszony, észak felé fekete várat keres, nem-e tunnád, mére van?

- Én tudom – aszongya – hun van, de ha ez az asszony még eccer annyit mén, mind gyütt, akkor se ér oda.

Akkor a szélnek az anyja azt mongya a fiának: - Ha csak birsz, segiccs rajta, mer látod, milyen állapotba van. – Szóval más állapotba vót.

Akkor aszongya a szél: - No jó – aszongya – ájjon ki az udvar közepibe hajnalba, mikor én indulni akarok, akkor ha lehet, én segíttek rajta.

Akkor az öregasszony adott neki ez aran motollát, amire a fonalat lehet föltekerni. – Vidd magaddá, gyerököm, mer hátha még hasznát veszed.

Hát hajnalba menyecske kiát az udvarba, a szél nagy robajjal megindút az úttyára, fölkapta menyecskét és vitte. Vitte nagyon sokáig, és eccer letette egy tó partyán. Oan víz vót, tó. Ó oszt a tó partyán gyütt, ment ére-ára, de sehogyse tudott hozzátérni, a várba nem eresztették be. És ottan a mosónék, asszonyok mosták a ruhát a tó vizibe, ő meg megát és nézte. Hát eccer meglát egy férfiinget, a férfiingnek a vállába vót két csepp vér, az az ő óra vére vót, amikor elbúcsúztak az urátú, annyira siratta. De ezt az úra nem tutta. Akkor monta az asszonyoknak: - Nem jó van kimosva az az ing, még a vérfolt benne van!

Akkor aszongyák az asszonyok, hogy ezt az inget má nagyon sokan mosták, de ezt a vérfótot nem birják belüle kimosni, pedig a gazdánknak ez a legkedvesebb inge.

Aszongya: - Aggyák ide csak nekem, majd én megpróbálom! – Hát kéccer-háromszor megöblétette, a vérfótok kimentek belüle. Akkor nagy örömbé vitték az asszonyok föl a várba a tündérkirállnének, mert azé volt ez a vár. Mutatták a királlnének, kérdözte a királlné, a tündérkirállné, hogy ki vót az az asszony, aki kimošta?

- Egy nagyon szegény asszony – aszongyák – de olyan szép arany rokka van nála, meg arany viszálló, meg arany motolla.

Vezessék ide azt az asszonyt – aszongya tündérkirállné.

Odavezették elébe, azt mongya: - Hogy adod nékem azt az arany rokkát?

- Ezt pénzé – aszongya – nem adom. – Hát mié adod?

- Odaadom – aszongya – hogyha a vár urával ez éccaka egy szobába leszek estérü reggelig.

Eggyet gondót a tündérkirályné: - Na – aszongya – beleegyezek!

Akkor a vár urának vacsorájába tett jócskán álomport. Mikor megvacsorázott, ráborút az asztalra, mingyá el is alutt. Akkor beeresztették hozzá az asszont, ott sírdogát reggelig mellette: - Kejj föl, kejj föl kedves férjem, tapogasd meg vállaimat, hogy megszülhessen gyermekemet; húzogasd meg újjaimat, hogy levethessem gyűrűimet. – De mind hiába rítt, nem ébrett föl.

Reggel mikor kieresztötték, azt monta a tündérkirályné: - Hát hogy adod azt az arany viszállót?

Aszongya: - Ha még egy éjjel töltök a vár urával.

Megint osz úgy cselekedett, álomport tett a borába. Szintén elalutt; az asszont beeresztették, de híjába sírdogát mellette. Elgyütt a reggel, megin kieresztették, akkor aszongya a tündérkirályné neki, hogy: - Hogy adod azt az arany motollát?

Aszongya: - Hogyha még egy éjjel a vár urával tölthetek.

- Na jó van, - aszongya – heles.

De mikor a vár ura fölébrett, azt mongya az ajtósnak: - Mi van énvelem, hogy én mindig itt virradok föl az asztalná?

Az ajtóssa azt mondja: - Nem tudom, mi van, de minden este egy nőt beeresztenek ide, és itt sírdogáll, mindég azt hajtya: - Kejj föl, kejj föl, kedves férjem, tapogasd meg vállaimat, hogy megszülhessen gyermekemet; húzogasd meg újjaimat, hogy aranygyűrűimet levethessem.

Másik este beeresztették a motolláér, de akkor a vár ura ügyesebb vót, a borát nem itta meg, leöntötte az asztal alá. Szintén leborút az asztalra, mintha aludna. Hát eccercsak beengették azt a nőt szintén. Ekezte hajtani: - Kejj föl, kejj föl, kedves férjem, tapogasd meg vállaimat, hogy megszülhessen gyermekemet; húzogasd meg újjaimat, hogy levethessem gyűrűimet!

Akkor fölemelkedett a férfi, és átkarolták egymást. Az újjairú leszette a gyűrűket; azon az éjjel megszülte a gyermeket.

Reggelre a tündérkirályné eltűnt, nyoma veszett minden udvarhölgyeivel; és ők ott marattak a várba. Éltek boldogann, még talán máma is élnek, ha meg nem haltak.

AZ EGÉRRÉ VÁLTOZOTT TÜNDÉRLÁNY¹

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl volt, volt egy király. Annak volt egy fia. Azt mondja a király a fiának:

- Édes fiam, már elmehetnél világot próbálni, vitézséget tanulni.

Azt mondja a gyerek az apjának:

- Jól van, el is megyek királyi atyám, adjon nekem egy szép paripát, lásson el engem pínzzel, és egy inast mellém.

Elmegy a királyfi világot próbálni. Megy, mendegél hetedhét országon is túl, egyszer beérnek egy borzalmas nagy erdőben, és ott egy nagy fa alatt letelepedtek. Azt mondja a szolgájának:

- Nekem csináljál reggelit, és itt, ez alatt a fa alatt lepihenünk.

A szolga meg is csinálta a reggelit, fölterített és megreggeliztek, s ott pihentek a fa alatt. Egyszer csak megjelenik tizenkét holló a fán, azt mondja egyik a másikának:

- Ez a királyfi meg fogja találni Tündérszép Ilonát, de ha hazaviszi, a bátyjai irigységből olyan ruhát adnak rájuk, ami meggyullad rajtuk, s olyan ennivalót adnak nekik, ha esznek belőle, akkor meghalnak, mert mérgező lesz az ennivalóban. Aki pedig ezt megmondja, az kőbálvánnyá változzon!

Persze ezt az inas hallotta, és reggel megmondta a gazdájának, hogy ő mit hallott, a hollók mit beszéltek a fán. Azt mondja a királyfi:

- Na holnap nem fogok elaludni, én fogok őrködni, te fogsz aludni, és én is akarom hallani, hogy mit beszélnek a hollók. Hátha még egyszer ide szállnak a fára.

Alig alkonyodott, a hollók nagy surrogással megérkeztek és rászálltak a fára. Elkezdtek beszélni ugyanazt, amit tegnap este, hogy ha ezek hazamennek, s hazaviszik Tündérszép Ilonát, akkor olyan ruhát adnak rájuk, hogy megég rajtuk a ruha és meggyulladnak tőle, és olyan ennivalót adnak nekik, ami meg lesz mérgező. Aki pedig ezt hallja, az kőbálvánnyá változzon.

Hát reggel fölkel az inas, azt mondja neki a királyfi:

- Na, igazad volt, mert én is hallottam saját fülemmel, hogy mit beszéltek a hollók. De se baj, majd mink másképp gondolkodunk. Azt a ruhát nem vesszük fel és

¹ In.: DOBOS Ilona: *Gyémántkőgyő* (ORDÓDY József és KOVÁCS Károly meséi), Szépirodalmi, Bp., 1981. 360-363. „Berze Nagy 516+ 433 A mt. A hollók beszélgetésének kihallgatása a *Két hű barát* című 516-os mesetípusban is szerepel. Kovács leggyakoribb témája: az állattá varázsolt emberek csókkal történő megváltása. Ez esetben egy tündérlányt változtatnak egérré és őt szabadítja meg a királyfi.” (460.o.)

az enivalóból nem fogunk enni. Egyik a másikának nem fogja elmondani, és egyőnk se válik kőbálvánnyá.

Na most akkor elmentek, mennek, mendegélnek tovább az erdőbe, és beérnek egy borzalmas nagy völgybe. Abban a völgyben volt a sárkányok palotája. Azt mondja a királyfi az inasnak:

- Te maradj itt a lovakkal, én pedig megközelítem a palotát, és megnézem, hogy hol van a bejárata a palotának, és este majd bemegyünk mind a ketten a palotába.

A királyfi el is megy, körüljárja a palotát és látja, hogy bejárat sehol sincs, hanem olyan magos kerítés van, hogy azon bejutni sehogyan sem lehet. Visszamegy a királyfi, mondja az inasnak, hogy semmiféle bejáratot nem talál, mert olyan magos kerítés van, a palotát olyan magos kerítés veszi körül, hogy oda emberfia bejutni nem tud. Azt mondja az inas:

- Királyi atyám, majd én elmegyek most, és megnézem én, hátha én ráakadok a bejáratra.

Elmegy az inas, körüljárja a palotát, látja, hogy egy borzalmas nagy barlang van a kősziklában. Az inas bemegy a barlangba, s megy, megy, úgyhogy már napokig ment, és egyszer mit vesz észre, hogy bent van a palota udvarában. Ekkor visszafordul az inas, s odamegy a királyfihoz és mondja neki:

- Királyi atyám, megtaláltam a palotába a bejáratot.

- Hogy lehet, hogy megtaláltad? Én körüljártam az egész palotát, és semmiféle bejáratot nem találtam rajta.

- Van – mondja az inas – a kősziklában egy borzalmas nagy barlang, és napokig köll benne menni, és az a barlang vezet be a palota udvarába. Én végigmentem a barlangon, és a palota udvarába jutottam.

- Na jól van, akkor elmegyünk mind a ketten, és belopódzkodunk a sárkánynak az udvarába, és megnézzük, hogy mi van ott.

El is mentek a barlangba, s mennek, mendegélnek, már napokig mentek. Egyszer csak amint mennek, a sárkány meg gyün velük szembe a barlangban. Borzalmas nagy tüzet okádott a sárkány a királyfira, de a királyfin páncélruha volt, úgyhogy nem fogta a tűz, és azt mondja neki a sárkány:

- Mit kerestek ti itt, ahol még az égi madár se jár? Hogy tudtatok ide bejutni?

Azt mondja a királyfi:

- Kíváncsiak voltunk, hogy milyen palota ez, aminek nincsen bejárata, és végre mégis ráakadtunk erre a barlangra. És nem tudtuk, hogy hova vezet ez a barlang, és most látjuk, hogy a te palotád udvarára vezet a barlang.

- Igen, az én palotám udvarába vezet. De mit akartok itt, az én palotámba?

- Hát eljöttünk világot próbálni, mi mindent akarunk tudni és látni, hogy hol mi van.

- Na – mondja a sárkány – most vége az életeteknek, innen többet vissza nem mentek, hanem menjetek be a palota udvarba, majd gondoskodnak ott rólatok, hogy lecsukjanak benneteket.

Bemennek a palota udvarába, bekíséri őket a sárkány, hát egy pincébe lecsukták az inast is, és a királyfit is. Borzalmas nagy kígyók voltak ott a pincében, és csattogtatták a kígyók a fogaikat, de nem bántották őket, csak ijesztgették őket, és csattogtatták a fogaikat.

Azt mondja a királyfi:

- Na, mink rossz helyre jutottunk, bár sohase gyöttünk volna ebbe a palotába be!

Azt mondja az inas:

- Hát nem tudom királyi atyám, hogyan kerülünk innen ki élve! Talán többet sohase.

Hát amint ott beszélgetnek egyik a másikához, egy kis egér jelenik meg a sarokban. Azt mondja nekik az egér:

- Sose búsuljatok, majd én segítek rajtatok, hogy kikerüljete ebből a börtönből, és kikerüljete újra a palota udvarából. Tudod, hogy ki vagyok? Én egy elátkozott tündér vagyok. Engem is átvarázsoltak egérré, de én soha az életben nem tudtam innen megszabadulni, ha te nem jössz. De mivel hogy most tik idejöttetek...Én majd éjjel belopódkodok a sárkánynak a szobájába, és a sárkányt meg fogom semmisíteni.

El is megy a kis egér, bemegy az ajtó hasadáson, bebújik, a sárkány aludt, horkolt nagyon. A kis egér pedig odament, elkezdte rágni a sárkánynak az egyik fejit. Úgyhogy lerágta mind a tizenkét fejit a sárkánynak. Akkor visszamegy és ezeknek elvitte a kulcsot – akkor már szép tündérkisasszonnyá változott.

Elvitte a kulcsot és kieresztette ezeket is a börtönből, és akkor együtt elmentek a király palotájába, és feleségül vette a tündérkisasszonyt a királyfi. Nagy lakodalmat tartottak, ha meg nem haltak, most is élnek.

THE SERPENT PRINCE

It happened long ago, beyond the beyond, even beyond the seven seas and beyond the glass mountain. There was a castle hill and below it an enormous willow tree. The willow tree had ninety-nine branches and on the ninety nine branches sat ninety-nine crows, and if you don't listen to this story, they will peck your eyes out!

There was once a king and a queen. They were very sad for they had no offspring.

“Wife it is your fault. You are at fault for you don’t want us to have even one child.”

“Don’t say that, my heart is aching as much as yours that we have no children. But if God doesn’t want to give us any, what can I do?”

Well, one day the king went to attend to his own affairs in parliament. The queen felt deeply distressed. It was bad enough that she was without child; to make matters worse, her husband spoke ill of her. She threw her arms up towards the sky:

“Dear God, why I am not worthy of having a child? If you don’t want me to have a child, give me a snake son, so I can at least have one offspring.”

As soon as she uttered the words, there was a snake son.

“My God, I must have offended you! Why did you bless me with this ugly beast? What will my husband say when he sees it? And the strangers, what will they say when they’ll learn that a snake child was born to the king?”

Soon she telephoned her husband to call him home. He came running to find out what was wrong.

“Look,” she said, “this is the boy we have. God gave him to us because I asked.”

“Why did you ask for such a boy?” he said.

“In my bitterness I said to God that if I am not worthy of a child, at least he should let me have a snake son. He was born right away. Now what should we do?”

Said the king: “We will not have him baptized for I am ashamed, and I don’t want even the priest to know the kind of offspring God gave us. We’ll name him later. But you must not nurse him, just gave him something and make sure that he eats it. Don’t let him to take your nipple in his mouth, lest some harm come to you.”

Well, they made up a nice soft bed in a basket for the snake child and placed him into it. And they put the basket into the fanciest room, where usually no one entered. They put him in there. The queen brought him food and drink. He learned to eat and swallowed everything he was given. He developed and grew every day before their very eyes – still, as parents, how could they not have been grieving? They were grieving because they were ashamed. They could never take him out into the world, they thought, for fear that someone might see him. They would always have to keep him a secret.

When the snake grew to be as big as the axle of a carriage, he curled up in thick rings in the basket and held up his head, watching. His mother was loath to enter his room. She found him frightening, he was so large and repulsive. One day when she took the snake his midday meal and he had eaten his fill, he started to whistle, but he whistled so loud that the walls began to shake. He hadn’t done anything like that before.

Said the queen to her husband: "Can you hear our son whistling so loud? I wonder what is wrong with him?"

"Go ask him. Something must be troubling him because until now he never whistled!"

So his mother went into his room: "Tell me, son, what is wrong with you? What do you want? What does this whistling mean?"

"It means, my dear mother, that I'd like to have a mate."

"Oh, my dear child, who would take you?"

"Well," he said, "I'll tell you whom to bring here. The king of the neighboring land has a very, very beautiful daughter. I want to take her for my wife. I am sending you as my emissary to ask for her hand in marriage. Say that a king's son has sent you and that he is waiting for a reply! And say no more, only that she should come with you for a trial visit and if she and the prince like each other, she should stay."

Who knows what kind of a world it was then, for the father let his daughter go with the queen to see the prince and if she liked him, she could stay. So the queen brought her home but instead of taking her straight to the snake, she led her into another chamber, which she and the king used as their sitting room.

"I went and brought the princess," she said to the king.

"All right, you brought the princess back but don't let her into our son's room; first give her something to eat and drink and then take her to our son. Don't show him to her until then!"

They sat the table right away, but the princess said: "Where is the prince?"

"He'll come soon. You must rest now because you are tired, and have some food and drink. He'll be here by the time you have finished."

They sat down to eat and drink and talk. All the while the princess was trembling with excitement, wondering whether she would like the prince when she saw him. But the prince didn't appear.

Said the queen: "Come, let us surprise him, he may be in his room! Come, let's see!"

They entered the room and found it empty. The old queen went into the back, where there was a shelf installed in the corner, and there was the basket. As she approached, the serpent prince lifted his head and looked around.

Then the girl caught sight of him: "Oh dear! What is this snake doing here?"

"This is our son," said the queen.

The girl let out such a scream that she collapsed on the ground and fainted.

"God Almighty, don't abandon me!" she said. "Is this kind of lad that I, a princess, deserve? Let me out of here!"

They helped her up, splashed some water on her, and she came to.

“My dear daughter,” said the queen, “come, he won’t hurt you. He is gentle, he’ll do you no harm – he just loves you and wants you to be his wife.”

“I’d rather have my head cut off,” she said, “and be buried anywhere, than become his wife! Have you lost your senses? Do you want me to marry a snake? How could you take me away from my father’s place? Why did you take me and bring me here? And why didn’t you tell me what your son was like?”

“Well, I didn’t tell you, for I thought that if I told you, you wouldn’t come. Now stay here,” she said, “and be patient, you’ll see, you won’t regret it, he’ll be very good to you.”

“I don’t care if he is a thousand times better, I don’t want him! I detest looking at him, he is wretched animal, a revolting, wretched animal!” she said. “And I should lie down in bed beside him? I’d rather kill myself!”

The queen begged her to have patience and not to be so upset and frightened. She locked the door behind her and left the girl in the room. The girl didn’t know what to do. She ran from one window to another. They had bars on them, iron bars. There was no way out. The king and the queen left the house. She ran around in circles, she was about to *lose her mind in despair*. She ran around in circles weeping, kneading her hands in desperation, how to escape, what to do? Somehow the day would pass but what would happen at night? She screamed and cried bitterly, but no one had pity on her, no one let her out.

Well, when evening came the queen brought in the meal. The girl was watching the door, ready to slip out. But the queen immediately locked the door with a key so she couldn’t get out. She was forced to stay. The queen had just put the food down, but found it again untouched in the morning. She couldn’t eat one bit of it, she just couldn’t take anything. All night long she was pacing up and down, screaming and lamenting, they could hear from the next room how she was crying. So, to avoid listening to her they went out, but they didn’t release her. This went on for a week. The girl didn’t eat, not even a single bite, didn’t lie down to sleep; all she did was walk around in circles, while the snake kept trying to comfort her:

“Don’t be afraid, my angel. I’ll do you no harm. If you knew how much I love you, you wouldn’t be afraid.”

“You just keep your love from me! It would have been better if God had taken you the minute you saw the light of day! And now you dare to expect me to become your wife!”

The girl went on protesting and the snake kept trying to appease her with soothing words, tapping his tail.

After a week went by, the princess thought to herself: now she didn't care any more. She didn't sleep a wink all this time, nor had she anything to eat or drink. She was utterly exhausted, ready to die. So she decided to lie down and rest.

All the while the snake was lying on his stomach, blinking at her. Then he moved forward. The bed was ready, the queen had made it up for them when she got there. The girl fell asleep right away, she was so worn-out. Suddenly she woke up feeling the snake creep up on her bare leg, slithering into bed. She let out such a scream that the king and the queen leaped out of bed:

"Our son is killing the girl in there!"

They ran in to see and found nothing wrong except for the snake crawling into bed. The girl screamed and *screamed so hard that her eyes were popping out.*

"Get away from me you ugly beast! Go away you wretched animal, don't you come near me!"

And the snake spoke gently: "Please let me lie down beside you. I won't hurt you!"

The king and the queen, having looked around, walked off and locked the door behind them. They left them there.

All night the crying and fighting continued. They woke up in the morning:

"This night passed – I got away from him, but what will happen tomorrow night? I wish I had a knife, or something," the girl said, "so that I could stab myself and die! I cannot stand to have him come near me in bed! I am so frightened of him that I *could die of despair.*"

Well, it was no use, the tools she could have used to kill herself had all been put away. The following night went the same way. The snake crawled up into her bed. By then the girl had started eating. The queen brought in the meal, the girl sat down at the table while they let the snake eat separately. "It is all the same now," she thought, "I am miserable but at least I shouldn't be miserable and hungry!" And so she began eating regularly.

One night, as she lay down, the snake slid into bed beside her. She grabbed a pillow and put it between them. She placed a pillow there to separate them, so the snake wouldn't touch her.

"It is no use for me to weep and cry; he sneaks into bed anyway, but at least he won't come near me," she thought. She put a pillow between them and went to sleep.

When she woke up, there was such a beautiful prince lying next to her, such a dazzling, regal-looking lad, that *one could sooner look at the sun than at him.* He was such a handsome, beautiful lad. She stared and stared at him. Was he a vision in her dreams or what? Such a handsome, beautiful lad, the likes of whom she had never seen *since her eyes had popped open.* She had never met a lad like this. She thought to herself:

Where has this prince come from?

She looked and the snake was nowhere to be seen. She put her arms around the lad and he woke up. She said to him:

“How did you come here, prince?”

“I didn’t come, I am at home here. This is my home.”

“How can this be?” she said. “Are you the snake?”

“I was, but now I am no longer,” he said, “I have slipped out of the snakeskin.”

“Well, don’t slip back into it, for God’s sake, I beg you! You are such a handsome lad, why did you put on that horrible animal skin? I was so repelled by it that I nearly *died of despair*. If you are a prince, why did you get into a snakeskin?”

“I had to do it.”

He didn’t say why or what happened. All he said was that it had to be this way for a while. The girl was delighted. She gazed and gazed at him, so enchanted was she with her lover and one day she became pregnant.

Then the princess started grieving that her beloved was a prince by night and during the day he crawled back into the skin and became a snake again. He didn’t show himself, not even his parents saw that he could transform himself. But the princess continued begging for him not to put on the snakeskin.

“Well, I have to,” he said, “for it belongs to me, it is my cloak.”

She went on thinking about it. Now she was able to lie down beside the snake and fall asleep because he could change and become a prince. And what a beautiful, handsome lad he was! But even if one day he came to shed the snakeskin for good, and even if this were soon, it would be too late.

The girl had heard that nearby lived a woman, a sorceress, who could perform all kinds of magic. So she went to see her one day when the old queen was not at home. She went over to the woman in the neighbourhood.

The sorceress said to her: “What is going on in your life? Don’t you have enough to eat, or are you sick, or are you grieving? What is the matter?”

She said: “Don’t even ask, my sorrow is so profound. Don’t think that I am thin because I lack food. I am well off.”

“Then why? How can a princess have such great troubles?”

She said: “Oh yes but I do! They have to do with my betrothed.”

She told her, she related everything: how she came to the palace and why, and how she wasn’t told that the royal son was a snake. The sorceress only heard about it then that the king had a snake son. Until then she hadn’t heard it from anywhere. No one had talked about it.

Said the princess: "At night he becomes such a beautiful prince that *one can sooner look at the sun than at him*, he is so dazzling; but at dawn he crawls back into his snake-skin. I am unhappy because he won't stop doing it, turning into a snake. And when he is a snake I am so frightened of him because he is so large, so huge that I could die, fall into despair."

"You know what, princess? I'll teach you what you must do, if you want him to be rid of his snakeskin," she said. "When you both go to bed and he falls asleep, you must get up, light a fire in the stove and once it is blazing, throw in the snakeskin and burn it. When he wakes and asks you where is the snakeskin - his cloak - you must answer that you haven't seen it. Then he will say: 'what is this bad odor that I smell?' And you must reply that you had combed your hair and tossed some into the stove. That is what caused the smell."

Well, the princess accepted the woman's advice. "If it is true that he will be freed of his snake skin, I'll give you so much gold and silver that you'll never know poverty, or lack anything ever again," she promised.

"Just do what I told you and it will be all right, you'll see," she said.

The princess went home. Evening came and they went to bed. Once again the princess woke up at night with her husband next to her. He was beautiful, like a flower. If ever he had to leave her she would be heartbroken, she thought, he was so beautiful. The snakeskin was there, on his back. She slipped out of bed and lit a fire in the stove. When it was blazing, she gently removed the snakeskin, threw it into the flames and burned it.

Soon the prince woke up. He said: "Where is my cloak? And what is this bad smell in here?"

"Well," she said, "I was just combing my hair. I cast some into the stove and that causes the smell."

"Don't lie to me for I can see into your heart and I know that you burned it. But you'll be sorry, not I! All you needed to do was wait one more month," he said. "In one month, one week, one hour, one minute and one second, my time would have been up. There is a curse on me and I was to have worn the snakeskin until then. But now that you dared to burn it, that you did this without telling me, you'll have to suffer for it, and you'll be sorry! And now listen!"

The prince rose from his bed:

"You get up too," he said. "Let us see each other while I am still here." He went out and brought back a dry hazel rod and a grain of wheat:

"Wife, I am telling you now I am leaving. I am leaving and you'll never hear from me and you'll never know where I am. I am giving you this dry hazel-rod so that you

can plant it. You must plant it, nurture it and water it every day. You must watch over it so that nothing digs it up. Water it with your tears and with well-water and when the hazel-rod begins to sprout leaves and bear fruit, then you may set out to look for me. When you are ready to bring me some hazelnuts and bread made from the grain of wheat, then you may come after me!”

Next he put a band around her waist and a gold ring on her fingers and said: “You will give birth to your child only when I put my arms around your waist, and you will remove this ring when I touch your finger with mine. And you must not come looking for me until you crack a nut from this dry hazel-rod. You must sow this grain of wheat, care for it and let it multiply until you reap enough for baking a loaf of bread. Only then must you set forth to find me. Any sooner would be to no avail.”

The woman wept bitterly, asking him to forgive her. What she did was not her own idea, she had followed someone’s advice.

“Well, if someone advised you then ask that person to help you and comfort you now!”

“Don’t leave me! Please forgive me! Aren’t you sorry to leave me in my present condition, the way I am?”

“You are the way you are, but you will not be free of the child until I hold you, nor will the ring snap off your finger until my finger touches yours.”

With these words the prince shook hands with her, kissed her and left. And the princess wept and wept so bitterly that her heart nearly broke.

The king and the queen asked her: “Why are you crying so?”

“The prince went into exile.”

“Where has he gone?”

“He went into exile. He said to me that I would look for him in vain until this dry hazel rod took root and bore fruit, and until this single grain of wheat multiplied over the years so I could bake bread with it. Then, I should take the bread and the hazelnuts and go find him. And only when I find him and he puts his arms around my waist, may I give birth to my child. How can I stop crying,” she said, “when will all this come to pass?”

“Look,” said the king, “maybe you were up to some mischief and he got angry.

Otherwise he wouldn’t have left you here.”

Well, she didn’t have the courage to tell the king, her father-in-law, or her mother-in-law, what had happened. She didn’t dare to say why the prince was so upset.

So she planted the hazel rod and watered it, watered it every day, with her tears or with well-water. She never stopped weeping. She planted the grain of wheat and built a small fence around it so that no chicken or other animal could scratch it out. By the

following year the grain sprouted some stalks. She harvested the wheat and sowed it again at the right time and continued to water and care for it. With God's help the dry hazel rod took root and sprouted leaves. But by the time it was fully grown and in bloom, seven years had passed. And she, a mother to be, got so heavy that she could hardly move. She wept inconsolably.

"How can I bake a loaf of bread?" she said. "The wheat is plentiful and there are hazelnuts, but which way should I go looking for him? Well, I'll start out in God's name and keep going until somewhere I hear something about him."

So she packed some provisions for the road, took a little money with her along with the loaf of bread and set forth. She went on and on, crossing from one land into the next and into the one after that on her journey. And when she was barely able to walk, she reached an enormous open field.

"Dear God," she said, "it is getting dark and I see a big forest in the distance.

Somehow I have to get through it. What will happen to me at night when I have to cross the woods? Please God, make a little cottage appear. Even if the devils live in it, I'd ask them for shelter, so as not to spend the night in the open under the skies."

As she reached the edge of the forest, she saw a light shining through the trees.

"I don't mind who lives there, I'll ask, maybe they'll take me in for the night."

She went and knocked at the door.

Someone cried out: "Come in."

An old woman was sitting by the fire. The hearth was large, the kind they used to have in the old days. She was stoking the cinders with an iron. Her nose was so long that its tip came down to her breasts.

"Good evening, grandma!"

"Good evening to you! What are you doing in this *god-forsaken place where not even a bird can fly?*"

"Misfortune brought me here. Would you kindly take me in, so I don't have to spend the night in the open? Wild beasts might attack me."

"I'd take you in, my girl, but I don't know if my son would get angry when he comes home. He is not here now. Perhaps he won't mind."

"If he's likely to get angry, I'd rather leave."

"What are you doing here? Why are you wondering about in these strange parts?"

"Where should I be wandering, dear grandma? I ask you because you are old, you have seen and heard a lot and been here and there. Have you ever heard of the serpent prince?"

"Well, my dear girl, I have grown old, most of my life is behind me – but I have never heard of him. I say to you, sleep here tonight, and start on your journey again

tomorrow. By nightfall you will see another house like mine. My aunt lives in it. She might be able to tell you something about him, for she is older than I.”

“Thank you kindly for your advice,” she said.

She had dinner, made up her bed and lay down. In a little while the son came home. He burst in the door:

“Mother dear, what is this strange smell? Who is sleeping here?”

“Don’t be angry, my dear son, a poor woman wandering about asked for shelter and I let her in. She is searching for the serpent prince. Have you heard of him anywhere, son?”

“Well, my dear mother,” he said, “I have been all over the world and peeped into every nook and cranny, even into the bottom of wells.” (The old woman was the mother of the Moon.) “I have crossed forests and fields and streams, looked everywhere, but I have never heard of him.”

The poor woman was very sad. She couldn’t sleep, not even a wink. She wept so much during the night that the pillow under her head was soaking wet. She rose in the morning, washed and prepared to leave.

“I’ll go now, dear grandma,” she said, “I found no consolation for my great sorrow.”

“Just do as I said, my girl. If you come upon my aunt, she may know something, she is older.”

“All right grandma, thank you very much.”

“Look, my dear,” she said, “I’ll give you a gold bobbin – put it away for you may need it.”

She thanked the old woman, put away the gold bobbin and started on her way. It happened that by evening she reached the other house and knocked at the door.

A faint voice answered: “Please, come in.”

She entered the room. Once again she found an old woman, even older than the one before. She too, had a long nose, so long that it reached down to her navel, even farther. She looked up, but could barely see, her nose was in the way.

Said the girl: “Good evening, dear grandma!”

“Welcome, my girl. What are you doing here, in this *god-forsaken place where not even a bird can fly?*”

“Well, misfortune brought me here, my sad fate. I ask you, would you take me in? Would you be so kind and take me in for a night?”

“Sure,” she said, “*this is God’s shelter and man’s resting place.* It is possible that my son will get angry but I’ll placate him. I am the Sun’s mother.”

“May I ask you” she said, “you have been around a long time, you know much and have seen a lot – have you heard of the serpent prince anywhere?”

“No, I haven’t, my child. Most of my life is behind me but I have never heard anything about him. Maybe my son knows. Come and eat while I make up your bed. I can see that you are tired.” The poor girl was in tears and couldn’t stop lamenting.

The old woman felt very sorry for her. As soon as she went to bed but was not yet asleep, in came the Sun:

“Oh dear,” he said, “what is this bad smell here, mother?”

“Don’t be angry, my son, a poor wondering woman had asked for shelter. I took her in,” she said, “she is desperate.”

“Why is she desperate?”

“Well,” she said, “she wants to find the serpent prince. Did you hear of him anywhere, son?”

“My dear mother, I go around the whole world, I cross rivers and forests everywhere. I shine into every place, light up every corner, and look into every window,” he said, “but I have never heard of him.”

Said the old woman: “Poor woman. If she learns that you don’t know anything either, she will be heartbroken. Maybe, if she looks up my old aunt on her way,” she said, “she might have something to say about him.”

When they rose in the morning, the old woman said to her: “My dear girl, my son couldn’t say anything. He never heard of the serpent prince. But if you went to see my aunt, about the same hour you came here, she maybe able to help. She is even older than we are. And if she cannot tell you, then I don’t know what to say, how you’ll find him.”

Then she gave the young woman a reel:

“Well, my girl,” she said, “my niece gave you a bobbin, so I’ll give you a gold reel. Take good care of it, for you may need it!”

With those words she served the young woman breakfast and sent her on her way. She started on her journey and she walked and walked, although she did more weeping than walking. Eventually she reached the other house. By then it was evening and dark. She gathered up her courage and knocked at the door:

“Please,” came the answer, “you may come in.”

She entered and saw an old woman with a nose so long that it touched her knees. She looked up at her:

“What are you doing here, my dear girl?”

“I bid you a good evening, grandma!”

“A good evening to you too, my girl. What are you doing here, in this *god-forsaken place where not even a bird can fly?*”

She said: “My misfortune brought me here, grandma. Would you give me shelter for the night?”

“This is God’s shelter and man’s resting place, so do come in!”

The old woman made her sit down and asked her why she came.

“Well, dear grandma,” she said, “I see that you are old, you have seen a lot, heard a lot and learned a lot – tell me, have you heard of the serpent prince anywhere?”

“I haven’t, my girl. Maybe my son can say something about him when he comes home, but I can’t.”

Right away she gave her something to eat, made up her bed and bid her to lie down to rest. So she lay down but couldn’t fall asleep. She waited for the son, waited to find out whether he had any news for her.

Soon she heard a rustling sound. In came a light breeze, the kind that combs the wheatfields. It floated in through the door.

“Dear mother, what is this strange smell here?”

“My son,” she said, “don’t be upset. I took in this poor, wandering woman. Have you heard of the serpent prince anywhere? She is looking for him.”

“Well, no mother dear, I haven’t,” he said. “Yet I slip through the fields, the forests and the grassy meadows, I drift over everything, but I have never heard of him. Maybe my brother can say something, when he gets home.”

The Breeze had a meal and went to bed. In a short while a loud noise started up outside, and there was such banging and cracking that they thought the roof of the little house was breaking asunder. There was such a strong windstorm!

Then the storm entered: “Good evening, dear mother!”

“Welcome, my son.”

“What is this strange smell in here?”

“Don’t be angry son, a poor, wandering woman came and asked for shelter, so I took her in,” she said. “But before I give you your supper, let me ask you, have you ever heard of the serpent prince? She is looking for him.”

“Maybe,” he said, “I took off a corner of his castle yesterday.”

The woman heard this from her bed and she became so overjoyed that her heart nearly burst from happiness. At least there was news about him!

“Son, then you know where he lives?”

“Sure I know,” he said, “didn’t I just say that I took a corner off his castle?” He was the Hurricane Wind.

“Well, son” said the old woman, “be so kind and take this poor woman there in the morning. She is in such a state that she can barely go on living.”

“We’ll see when the day breaks.”

She served him a good meal and they all went to bed and fall asleep. When they rose in the morning, the old woman said: “Listen to me, my girl, I can bring you some comfort now.”

But she already knew, she had heard it, for she had waited up for the Hurricane Wind.

“You see,” the old woman continued, “he came home and said that he had taken a corner off the serpent prince’s castle. So I asked him to take you there, for you would never find it on your own. He promised to do it.”

They gave her some food, but in her excitement she couldn’t eat or drink. She didn’t want anything. She just waited, anxious to leave and to get there as quickly as possible.

The old woman handed her a gold spool and a ball of thread in pure gold:

“Look, my girl, I give these to you. Put them away carefully, you may need them.”

She thanked her kindly and put the gold spool and thread away.

Said the Hurricane Wind: “Mount on my back and close your eyes!”

She climbed on the Hurricane’s back, shut her eyes, and – “one, two, three, take me where I want to be” – they landed near the castle.

He set the woman down and said to her: “Ask the guards who are standing at the gate to let you in. Ask, and if they let you enter, walk in and the rest is your concern!” (I forgot something, but I won’t add it now.)

So the woman entered the grounds and headed straight for the king’s castle. She began strolling up and down in front of it, holding the gold bobbin in her hand. The queen, sitting at her window, saw her and thought she was a merchant selling a gold bobbin. Right away she sent down her maid to ask whether the gold bobbin was for sale. The maid came running and said:

“Is this bobbin for sale?”

“It is. I would sell it.”

“Then follow me to the palace,” she said.

She went, gladly, and the queen said to her: “What do you want for this bobbin?”

She said what the old woman had told her to say: “I don’t want anything else, just let me spend one night in your husband’s bedchamber, and you may have the bobbin.”

The queen thought about it and decided that this was not a matter of great consequence. She said: "I don't mind. Meanwhile go to town for a walk, until he returns. He went hunting and won't be home until evening – then you may come back."

Well, the poor woman didn't feel like strolling about – she sat down in a corner and stayed there, weeping all day. What would happen next? Evening came and the king returned. They had their supper, ate and drank and he went to have his bath. They filled a big tub with water and helped him into it. And as the snake prince was having his bath, his valet brought in his drink that would lull him to sleep, and handed it to him. He gulped it down and fell asleep there in the tub. He dropped off right away and became limp, unconscious. His two bodyguards lifted him out and took him over to his bed all made-up in silk, and covered him. Then the old queen, the false queen, opened the door and pushed the young woman inside:

"Go," she said, "see if you can make him horny, go."

She shoved her inside and locked the door. The woman waited for the king's servants, his bodyguards, to fall asleep. They were in the adjoining room and there was not even a door separating them. Only a carpet was suspended in the opening, so that should something happen to the king they would be there to attend to him. But they were not yet asleep when she began:

"I came, my dear husband. Wake up, put your arms around my waist so I can give birth to my child and put your finger on the gold ring, so I can take it off, for I am dying! I brought the bread made from the grain of wheat and the nuts borne by the hazel rod. Wake up, wake up, my dear husband!"

She carried on this way until dawn, but he didn't wake. He lay there as if he were dead. The woman wept bitterly.

She walked around the bed, who knows how many times, repeating:

"Wake up, my dear husband! I have been looking for you. I came and brought with me all you have asked. Free me from my burden, or else I'll perish!"

Morning came. Suddenly the queen flung the door open:

"Get out, you beastly whore!"

She chased her out. The young woman left in great sadness. What should she do? She went down to the ground floor to think. One night had passed already and nothing had happened. What would become of her if the second night passed the same way? She took out the golden spool and started to unravel it. The queen caught sight of her from the window:

"Run down, my girl, and ask the merchant whether she will sell the golden spool."

The girl went and asked: "Is it for sale?"

“It is,” she said.

“Then please come with me to the palace, to see the queen.”

She didn’t have to be asked twice, she went.

Said the queen: “What do you want for the spool?”

“The same price as before,” she said. “To be your husband’s sweetheart for one night.”

Oh, well, thought the queen, that doesn’t amount to much. I’ll give him a drink that will lull him to sleep and there will be nothing to worry about.

She said: “All right. Meanwhile, go out.”

She asked the woman whether she was hungry, or whether she could offer her something. Nothing, she wanted nothing. Yet it had been a week since the poor woman had last eaten. She went out to a corner of the castle and there she stayed and lamented:

“Dear God, I can only get in once more and if all I can achieve is what I have achieved so far, I’ll die. My heart will break there, on the spot, for I cannot stand it any more.” Even her hand began to swell. She couldn’t grasp anything with it, it was so puffed up. When evening closed in again and the king returned from hunting, she went back to the castle.

“Wait,” said the queen, “the king hasn’t gone to bed yet.” She pushed the woman into a small room and there she remained, weeping. All of a sudden the queen opened the door and let her out:

“Go,” she said, “see if you can make him horny, go.”

Once again they had given the king a drink to lull him to sleep, so they let her try her luck. She went in and this time didn’t wait for the bodyguards to fall asleep. She didn’t care either that the queen, whose chamber was next door, might also be awake.

She began again: “Oh dear, dear! Wake up, my husband! I came to you once more. Wake up my dear husband for I brought you the bread from the grain of wheat and the nuts from the hazel rod. Put your arms around my waist, so I can give birth to my child and touch my fingers with yours, so I can take off this ring, or else my heart will break here and now!”

Then the third day arrived. The poor woman took out the ball of gold thread and strolled about with it in front of the castle. The queen saw her from her window and right away sent her maid to ask her to come up. She went.

“Is this ball of gold thread for sale?” she asked.

“It is for sale.”

“And what do you want for it?”

“No bargaining – what I want for it is that you let me spend one night with your husband.”

“I’ll let you,” she said and bought the thread.

“And now you may go out into town and walk around until the evening. My husband will be back then, not before.”

So the poor woman went out. She sank into a corner and wept bitterly.

“Dear God, what will become of me if once more my efforts are of no avail tonight?”

Meanwhile the king was out hunting yet again.

On the road his valet said to him: “Your Majesty, I’d say something, but I don’t dare.”

“Go on,” he said, “you started it, so go on!”

“My life is in your hands, Sir. Here is what happened,” he said. “For two nights running, when we take you out of the bath and you lie down on your bed to rest, the queen lets a woman into your chamber. ‘Go, see if you can make him horny, go,’ she says and pushes her into the room. Then the woman waits for a while. I think she wants us and the queen to be asleep so we wouldn’t hear anything. Then she begins: ‘Wake up, my dear husband, wake up and touch my finger, let the gold ring fall off, for I am so swollen that I’ll burst! I brought the bread from the grain of wheat and the nuts from the hazel rod. Wake up, wake up, my dear husband! Have pity on me!’”

That night the king stayed awake. He didn’t fall asleep, for his valet had poured the sleep-inducing drink into the bath. He just pretended to be asleep. He went limp in the bathtub, his two servants lifted him out and placed him on the bed. Then the queen shoved the woman into his chamber:

“Go, see if you can make him horny, go” she said.

The king waited for her to say it three times, then he sat up. He was lying down until then. He recognized his wife at once. He put his arms around her waist and right away she gave birth to such a beautiful golden-haired child that *one could sooner look at the sun than at him*. There was no need for cloths, or for candles – the room was bright and shiny, bathed in light. They rejoiced, for not one child but twins were born to them. Two boys and both had golden hair. The king was happy. He touched the woman’s finger with his finger, and the ring snapped off. He helped her lie down in his place, in the bed. He was overjoyed with his sons. He sent his bodyguard to bring a woman over to help. He went and brought back the emperor’s midwife, who immediately set about to attend to them. She bathed them and swaddled them and placed them on either side of the table. The king was so happy that he walked around on tiptoe, so his steps wouldn’t be heard and his wife could rest. That is how he got

dressed. He offered her all kinds of fine things to eat and drink, but she felt ill – she couldn't take anything. Well, the king didn't close an eye all night – he just paced up and down by his wife's bedside. At daybreak, when it became light, the queen came at last. She flung the door open:

“Get out of here, you beast, you whore!” she said.

The king leapt in front of her:

“Whom are you calling a whore? Who is the whore here?”

The queen, the former queen, became so alarmed at this turn of events that she nearly collapsed. And right away the king called out: “Catch that woman, the former queen, and throw her into a cellar!”

They took the queen and thrust her into a cellar. Then the king summoned his advisers to counsel him on which woman was better, the wedded or the unwed. Which was better? Which one should be honor? Which one should he keep?

They said: “The wedded one, the one you had wed.”

“How could you elevate the illegitimate one and discard the one you had wed?”

“It is right that you should respect your wedded wife.”

“Well then,” said the king. “I am ordering you now to bring two of the most unruly colts out of the stables and tie the wicked woman and even her old witch of a mother to their tails! She had covered up for her daughter all along, lest something be discovered, so she deserves no better.”

They tied both women to the stallions' tails. Two lads, each with a whip on his hands, flogged the horses while they circled the fort twelve times, until the women's bodies, even their bones, were shattered to pieces. And those too the king wanted destroyed, so he had them nailed to the walls of the fort and burnt so that not even dust would be left of them. Then they arranged a big baptism, a big feast. They invited the kings, princes and barons from all over, and asked the godparents to come for the christening. They also brought in the bishop, renewed their marriage vows, *and lived as happily as two turtle doves*. They are alive to this day, if they haven't died.

BÁLINT Péter
A „VOLT-VAGYOK” MEGJELENÍTÉSE
A MESÉKBEN
(az „elátkozott” sündisznó/fiú narratívák hermeneutikája)

I.

A mesehős (jelen vizsgálódásom esetében a *sündisznó/fiú*) az *el-átkozottsággal* fémjelzett, s ekként nyilvánvalóvá lett/tett „rabságában” kénytelen önmagára, jelenvaló-létére reflektálni, felfüggeszteni kizárólagos viszonyulását a jelenhez és egyszerre keresi a félelem és idegen/varázserővel bíró hatalmak jövőben lehetséges legyőzésével és „szellemi felszabadulásával”¹ az igazságot. Legyen szó a fiú sebezhetőségénél fogva kiszolgáltatott önmaga védelméről és tulajdonképpeni-léte megmutatásáról. Legyen szó akár a heideggeri értelemben vett „volt-vagyok létének” feltárásáról, vagy akár az elátkozottsága megszüntetéséről, mindig az érte folyó küzdelemben teszi egyértelművé és láthatóvá, ezért is mondható biztos létezéséről, hogy „autentikus”-lét. A sünné változott király/fiú valamennyi története „a személyes egzisztencia által ki nem mondottat fejezi ki”, az elrejtett-létet és tulajdonképpeni-létlehetőséget, illetve a kettő közötti átjárhatatlanság megszüntetését: egy át-változás, létmodusz-váltás, átoktól megszabadulás, megváltódás történetét tárja elénk különböző és tanulságos narratíva-változatokban

A sündisznóvá változás meseváltozatait külön-külön is szemügyre véve, nyomban felvetődik számunkra néhány alapvető és megkerülhetetlen kérdés. Mivel érdemelte ki a hős, a szegénylegény vagy a hercegfiú és a királylány az „elátkozott” sorsot? Miféle „bűne” van vagy volt korábban a hősnek, ha csakugyan neki, s nem valaki másnak: apjának, anyjának, választottjának, neki el-rendeltettnek volt felróható valamiféle bűn, hogy átkot vont a fejére, átokkal sújtott sorsesemény megélésére kényszerült? S ha van bármiféle bűne, vajon az morális létéről vagy egzisztencia-karakteréről árulkodik? S ha az átok időtartama előre kimondatott, jellegétől függően vajon korlátozott ideig érinti az átmeneti létminőségét, vagy magát az örökkévalóságot célozza? Másfelől nyomós indokunk van azt is kérdezni: miért az állatbőrbe-rejtettség, a másmilyennek tűnés, másságként feltüntetetés? S faggatózzunk afelől is: miért nem mutatkozik meg

1 Nyikolaj BERGYAJEV: Az ember rabságáról és szabadságáról (fordította: PATKÓS Éva), Európa, Bp., 1997. 307-309.

a hős rokonai és választottja előtt rögtön abban a létformájában, melyről az élettörténete elmondása közben vagy a végén, mintegy a második (vagy sokadik) meghallgatása/elolvasása után megtudjuk, hogy nem más, mint eljövendő-léte, s azt el is nyeri a mese végére? Miféle kalandos utazásra kénytelen elindulni a mitogeografikus világban és milyen kényszerű átváltozást kell végrehajtania ahhoz, hogy végérvényes/ideiglenes haláltól átítatódva (mely egyben újjászületés-létlehetőségét is felkínálja), azzá váljon, akivé lennie kell, elnyerje tulajdonképpeni-létét?

A válaszadáskor TENGELYI László *A rossz a büntapasztalatban* írása gondolatmenetét követjük (mely a heideggeri „eredendő” és „állandó” bűnösség morális „létlehetőség-feltételének” vizsgálatán nyugszik), s melynek értelmében nem azt kell keresnünk, hogy mi „az” átok, hanem azt, hogy miben áll az „átokjelenség”. Ebből a szempontból érdemes megvizsgálni, hogy az átokjelenségben mi az a fenomén, ami „előszörre és többnyire *nem* mutatkozik meg”, hanem *elrejttségben marad*, miközben ugyanakkor ’lényegénél fogva hozzátartozik ahhoz, ami előszörre és többnyire megmutatkozik’.² Rögtön feltűnik a számunkra, hogy az itt elemzésre kerülő mesékben az átokjelenségben nem mutatkozik meg „előszörre és többnyire” egy korábbi történethez tartozó átokmondás összetéveszthetetlen alanya és *fel*-indultságának az oka, a kimondásnak, mint útra indításnak, létminőség-változtatásnak pontos ideje és az átok-mondás nyomon követhető interakciója. Ami ugyanakkor megmutatkozik: az átokjelenség elszenvedője (a mesehős) és az átkot elszenvedő, illetve a neki rendelt társ létre gyakorolt hatása, a *másság*-ból fakadó, vagy éppen azzal együtt járó kizökkentség és az elátkozottságra reflektálás, mely mindig együtt történik egyfajta interpretálással.

Az elátkozottságra reflektálás vizsgálata során érdemes követnünk azt is, ahogyan TENGELYI László a heideggeri tapasztalat-értelmezésen alapuló *reflexiót* leírja:

*(...) olyan tapasztalatként határozhatjuk meg, amely eredendően és bitelesen kinek-kinek a számára egyes szám első személyben fogalmazódik meg.*³

Az elátkozott mesehős – a mese természetének lényege szerint – saját tapasztalatként éli meg átokkal sújtottságát és eljövendő-léte aspektusából érti meg egyfelől önmagát (a kizökkentséget megszüntető Magát és Másikhoz viszonyulását). Másfelől azt a penzumként kirótt feladatot, melyet helyesen kell értelmeznie ahhoz, hogy

2 TENGELYI László: A bűn mint sorseseemény, Atlantisz, Bp., 1992. 163.

3 Uo. 171.

a mesemenetben előálló választás, folytonos döntésre készítő/felhívó gondok megoldása közben a tulajdonképpeni-létét valóra váltva megszabaduljon magától az átoktól, s egy másik narratíva mondásába kezdjen a hitveštársa arcának igézetében és – a LÉVINAS-i értelemben vett – önmagáról „tanúságtevés” szándékával.⁴

Hogy a sündisznó-történetekben az „átokjelenség” értelmét még pontosabban megérthessük, megint csak LÉVINASHOZ kell fordulnunk segítségért, mintha magunk is mesehősként viselkednénk.

A másság eltérésként adódik, olyan múlt gyanánt, amelyet az emlékezet nem képes a jelenben életre kelteni. Szükség van tehát egy olyan idegenre, aki minden bizonynyal megérkezett, ám el is távozott, mielőtt megérkezett volna; aki el-oldódott megnyilvánulásában.⁵

A sündisznófiú az idegen, aki a csonka családba megérkezett és feltűnésével mindent összezavart. Ő az, aki már *valamikor* korábban eltávolodott a közösségtől, felfüggesztette/berekesztette a párbeszédet a hozzá közel állókkal, s az önmagába zárkózása, megszólíthatatlansága révén vált idegenné. Ezért jelenik meg felcserélhetetlen létlehetőségében: az átokkal sújtottságában. Eloldódottsága miatt sem a mesenarratíva-szöveg jelen idejű történetébe, sem a közösség rendjébe nem képes betagozódni egészen addig, amíg eljövendő-létében létre nem hoz egy másik rendet. Arra ítéltetett (egyelőre egy ismeretlen valaki által), hogy másságát megmutató létén és a feladatteljesítés interpretálása közben előtűnő önmaga elrejtettségén átsütő arcára ismerjen. A két féle arc (az ál-arc és az eredeti) *el*-térést megszüntetve feloldódjon magában, s megteremtse a lehetőséget egy másik, általa teremtett rendbe való betagozódásra, mely által a kizökkentség állapotát megszünteti.

4 „A kifejeződés sajátos eseménye abban áll, hogy tanúságot tesz magáról, miközben szavatolja a tanúságtételt. Az önmagáról tanuskodás csak mint arc, vagyis mint beszéd lehetséges.” Emmánuel LÉVINAS: *Teljeség és végtelen* (fordította: TARNAY László), Jelenkor, Pécs, 1999. 168. (« L'événement propre de l'expression consiste à porter témoignage de soi en garantissant ce témoignage. Cette attestation de soi, ne se peut que comme visage, c'est-à-dire comme parole. » *Totalité et infini*, Kluwer Academic, 1971. 220.)

5 LÉVINAS: *Nyelv és közelség* (fordította: TARNAY László) 87. (« L'alterité se fait comme une écart et un passé qu'aucune mémoire ne saurait ressusciter en présent. (...) Il faut donc un étranger, venu certes, mais parti avant d'être, ab-solu dans sa manifestation. » (*Énigme et phénomène*, In.: *En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger*, Éd. Vrin, Paris, 2001. 293-294.

Az átok (mely kimondója részéről egyfajta lelki felindultságot, felsőbb-, de nem minden-tudás birtokában való megszállottságot,⁶ rögeszméből fakadó őrzöngést takar/fed), ekként megnyilvánulhat a közösség „rendjének kifejezéseit” a múltban megsértő lényre mért büntetésként. De éppily hangsúlyosan megnyilvánulhat a személyes egzisztencia-lehetőséget gátló Másik-lény (az apa vagy a feleség) önmagára-nem-ismerése, a sorsa elutasításának hősré visszaháramló következményeként is. Az átok, mint egyfajta *tanítás*, megszakítja a párbeszédet, egyirányú ki-mondássá válik; ugyanakkor éberségre int és lelkiismeretet ébreszt, gondolkodni tanít és cselekvésre ösztökél. Arra emlékeztet, hogy a hős immár nem csak önmagáért felel, de az emberekkel való viszonyában (a BUBER megfogalmazta értelemben: ” viszony csak Én és Te között történhet”), a velük való együtt-lét diskurzusában a másikért és másokért is felelősséggel tartozik, amennyiben valóban tökéletes viszonyt akar létesíteni. A Másik részéről megnyilvánuló eltávolítás (szószegés, árulás, titok-kibeszélés, bajba-keverés) és a Másik iránti felelősségre ráébredés (útba-igazítás, segítség, láttatás, visszaszerzés), lényegét megértve mondja CSENKI hőse:

*Nem voltam sündisznó, csak el voltam átkozva, hogy amíg egy évet le nem élek a feleségemmel, addig ez a bőr mindig rajtam legyen. És Rudolf a nevem. De mennem kell.*⁸

Az átok, mint a mesei narratívában előre-vetülő, előre ható, mesemenetet haladását meghatározó beszéd, sorsalakító tanítás, maga is a múlt rejtettségében, sőt feltárást sürgető tagolatlanságban létezik a meshős számára. Nem ismerjük a korábbi interaktus mindkét résztvevőjét; a *mesében* inkább a görög mitológiából ismert Moirák⁹ jöhetnek szóba, mintsem más transzcendentális lény; az *átokdalokban* az Isten, az Egek Ura, az anya, apa vagy elhagyott kedves az átok-mondó. Miként nem ismerhetjük a diskurzusukat alakító életeseményeket, a két fél feltáratlan szándékát és eredeti létmoduszát sem. Azt viszont nem téveszthetjük szem elől, hogy magát

6 „A megszállottság nem egyéb, mint választás nélküli felelősség, mondatok és szavak nélküli kommunikáció.” LÉVINAS uo. 126. « (...) l’obsession est une responsabilité sans sans choix, une communication sans phrase ni mots. » *En découvrant...op.cit.*. 320.

7 Martin BUBER: *Én és Te* (fordította: BÍRÓ Dániel), Európa, Bp., 1991. 93.

8 CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány* (püspökladányi cigány mesék), Európa, Bp., 1974. 16-24.

9 BALOGH Mátyás meséje *A három sorsmadár* és a *Kapott János* román népmese egyértelmű bizonyíték erre.

az átkot a mesenarratívában fölsejlő titok és homály ellenére is az „életegészt” érintő beszédként kell felfognunk, mely a múltba vezet bennünket.

*Ez az emlékezet-előtti múlt, talán maga az örökkévalóság, amelynek jelentéssége makacsul a múlt felé vezet vissza. Az örökkévalóság nem más, mint maga az idő visszafordíthatatlansága, a múlt forrása, de egyben menedéke is.*¹⁰

Az emlékezet-előtti múltban a sündisznóvá változott mesehős számára feltűnik egy Másik lény: az apa vagy a feleség *nyoma*, amelyben LÉVINAS szerint láthatóvá válik a „Közelálló arca”, mint a Másik végtelenjének ideája, „s ennek megtestesülése új hatalmat kínál az immár felszabadult szellemnek, a befogadás, az ajándék, a teli kéz, a vendégszeretet hatalmát”.¹¹ Az elátkozott hős miközben saját másságára reflektál (egy múltbeli eseményt – DELEUZE szavával élve – „összecsengenget” egy jelenbelivel, *egybefoglalva* a két narratívát egyfajta örökkévalóságban), fölsejlik előtte az átokjelenés értelme. Ugyanakkor föltűnik előtte megszüntetésének biztos módja is, ahogy egy másik elátkozott sorsról szóló mesében, a *Medvebocs királyfi*-ban kimondatik:

*Mert csak az oldhat föl az átok alól, aki megszeret engem.*¹²

A mesehős kinyilvánított mássága folyamatos értelmezői törekvése során megéri, hogy a közelállóval való korábbi érintkezésében milyen létlehetőséget, viszony-kialakítást nem ismert föl sajátjaként. JÓZSEF Attila mondja a *Nagyon fáj* versében: „Kettős teher/ s kettős kincs, hogy szeretni kell”. A mesehős a szeretetnek éppen ezt a páros-voltát, a kölcsönös „kifejeződést” és „eredeti becsületszóra utalást”, a megértés őszinteségét és fenntartását, illetve a Másik elvesztését eredményező esküszegés megbocsátását nem gyakorolta. Vagy mert nem volt rá módja, vagy mert nem is állt szándékában. Emiatt nemcsak a mesehős, de a hozzá közel álló apa, a neki ren-

¹⁰ LÉVINAS: *Jelentés és értelem*, In.: UŐ: i. m. 74. (Kiegészítendő ez az értelmezés a DELEUZE-ével: „Az örökkévalóság szerintünk nem a változás hiánya, nem is a létezés határtalan meghosszabbítása, hanem magának az időnek ez az egybefoglalt állapota.” PROUST, 49.)

¹¹ LÉVINAS: *Teljesség és végtelen* 171. («... l' idée de l' infini dans la conscience est un débordement de cette conscience dont l' incarnation offre des pouvoirs nouveaux à une âme qui n' est plus paralytique, des pouvoirs d' accueil, de don, de mains pleines, d' hospitalité. » *Totalité et infini* 224.)

¹² BERZE NAGY János: *A bűbajos lakat*, Móra, Bp., 1979. 210.

delt hitvestárs is az átokjelenség varázsa alá kerül. Ettől fogva és mihez tartás végett együttesen szenvedik el a kizökkentséget, *felre*-beszélnek, amivel a másik elvesztését idézik elő. Sorsszerű, hogy a BUBER-i *önkéntes-ember* tapasztalatát kénytelenek tudatosítani magukban: „áldozat nélkül és kegyelem nélkül, találkozás nélkül és jelenlét nélkül, célokkal és eszközökkel át- és átszőtt világ az ő világa; nem is lehet más, és ennek neve: végzet.”¹³ Bukottságára és kétségbeesésére eszmélése közben döbben rá az egyik fél és a másik is, hogy a Másikkal való/volt együttlétében mi az, ami nyugtalanító: egyben újból a rá leselkedő veszély forrása is. Ez a veszélyforrás kettős irányultságú értelmezést tesz lehetővé. Egyfelől megvizsgálandó abból a szempontból, amit DELEUZE vet fel: „a szeretett lény iránt érzett agresszivitás egyrészt a szeretet elvesztésének veszélyét vonja mag után, másrészt egy önmagunk ellen forduló bűntudatot.”¹⁴ A felismert veszteség-tudat és a folyton kísértő bűntudat, a buberi értelmezést tovább gondolva, az önmegsemmisítés vagy a *szabad-ember* létmodusza közti választás dilemmáját ébreszti föl a mesehősben és persze bennük is. A veszélyforrás másfelől tetten érhető LÉVINAS *távolság*-interpretációjából is:

*A közelálló jelenlétébe beférkőzik a távollét, ami által a közelség nem egyszerűen együttlét és elnyugvás, hanem maga a meg nem nyugvás, a nyugtalanítás.*¹⁵

DELEUZE kijelentése megengedi azt az értelmezést, hogy a főhős korábban, egyszer már konfliktusba került a Másikkal (az apával vagy a feleséggel), s a vele való nem éppen felhőtlen viszonyában az önzőséget, az el-fordulást, a közösséget és sors-társat elutasító párbeszédet választotta. Mivel a lét-gonddal szembesülését követő döntése egy korábbi „válaszúton” nem volt meg-felelő, a kudarc felelősséget egyszerűen áthárította a Másikra. A diskurzust megszüntető agresszivitásával és bűntudat-elfojtásával a másik szeretetét és saját boldogságát tette kockára, ha nem is mindörökre, ami a mese szellemiségevel ellenkező, de egy másik lételemetőség-választás felkínálkozásának idejéig. Ennek az újból adódó lételemetőségnek egyik szükségszerű és megkerülhetetlen velejárója, hogy a másságát kell megláttatnia a Másikkal, akit eljövendő-léte megragadása során többé nem kezelhet sorseseeménye mellékszereplőjeként vagy tárgyként.

¹³ BUBER: i. m. 74.

¹⁴ DELEUZE: i. m. 141.

¹⁵ LÉVINAS: *Nyelv és közelség* Uo. 126. (« Dans la présence du prochain, s'effleure donc une absence par laquelle la proximité n'est pas simple coexistence et repos, mais le non-repos même, l'inquiétude. » *Langage et proximité*. In. *En découvrant...* op.cit. 321.)

*Láttatni annyit tesz, mint rákényszeríteni valakire egy idegen, förtelmes, iszonyatos látvány közelségét.*¹⁶

Ám a rákényszerítés nem a sokkolás, a megijesztés, a bénultság-okozás, az undorkeltés szándékával történik, sokkal inkább a förtelmes és iszonyatos „idegenben”, mint félelmet keltőben, a félelem-legyőzés árán elérhető lelki felszabadulás és szeretetgyakorlás kínálgatik föl lehetőségként.

Lássuk be, a *másság*-látványa: a sündisznóvá elátkozottsága eléggé „idegen, förtelmes, iszonyatos” mind az apa, mind a CSENKI-mese hintójában őt ölébe fogadó királylányok számára. A nagy kérdés persze az, hogy ezen az előszörre ijesztő, félelmet keltő másság-látványon képesek-e *túl*-lépni, és a túllépés után közel engedni a hőst magukhoz. Vagy a kényszerű túllépés gesztusát mindörökké beárnyékolja/ meggátolja ez a förtelmes látvány, mely az idegennel szembeni idegenkedést követő *el*-távolítást és büntetést indokolja.

*Az apja csak nem állhatta. Nem tudta elfelejteni, hogy sündisznó volt valamikor.
A kis sündisznó)*

Miközben hazafelé haladtak, a sündisznó felugrott a menyasszonya ölébe, úgyhogy összeszurkálta a combját. A lány fogta, lelökte. A sündisznó elkapta a hajánál fogva, félholtra verte, visszakergette. (Az elátkozott királyfi, aki sündisznó volt)

LÉVINAS gondolatmenetének tükrében az a leginkább nyugtalanító a mesehős számára, hogy a maga és másik között megsejtett és felmért távolság, a Maga és a Másik között a közelséget megszüntető másság nemhogy csökkenne, éppen fordítva, egyre növekszik maga a távolság. Tudomásul kell vennie, hogy egyedül a fellazult összetartozás, az őszinte és kölcsönös szeretet hiányát eltakaró „cinkosság” az, ami a korlátozott megértést biztosítja. Ám ez a cinkosság, mint a kiindulópontként használatos jel-beszéd csak *meg*-előlegzi egy közös nyelv kialakításának, egy jövőbeni diskurzusnak a feltételét, és a szeretet felé közelítve lassan kialakítja a másik iránti felelősség érzetét. Amikor a mássága kinyilvánításával láthatóvá teszi a kettejük közé férkőző távollétet, s a verbális és másféle jelek között keresgélve kifejezésre igyekszik juttatni a nyugtalanító együttlét felszámolására irányuló szándékát, mely egyben el-

16 DELEUZE: i. m. 140.

jövendő-létének tudatosítása is. Ezzel egy időben bejelenti a másikért vállalt felelősségét: „azért, amit nem követtem el – a mások szenvedéséért és hibájáért”¹⁷ is.

Ez a szavakkal, őszinte érzésekkel és titkos jelzésekkel kinyilvánított felelősségvállalás, mint megelőlegzett ígéret, a tökéletes viszony helyreállítására tett szándéknyilatkozat, végig jelen van a mesei narratívában. Amint a másik lény újból elköveti a „hibát” (vagyis megakadályozza a hőst tulajdonképpen és eljövendő létének beteljesítésében), azon nyomban és nyomatékosan figyelmezteti/inti egyfajta „szövet-ségükre”. Mivel a Másik nem hallgatott az intésre, másként szólva az átok idejének elmúlását nem várta ki, ezzel óhatatlanul és büntetesképpen (egy hőstől kapott átok következtében) magára vonta vezeklés emberpróbáló feladatát. Ám az eltűnő hős/hősnő, mielőtt egy térben és időben messze lévő világba távozna, a próbatétel sikeres megoldásához segítséget nyújt a hátra- és magára hagyottak. A tőle hallott átokmondással járó figyelmeztetés, mint a végleges elvesztés lehetőségére utalás, nem más, mint egy kettejük között létrejött nyelv re-konstruálása, amely a vándorlás alatti használata révén válik értelmezhetővé.

– *Hát mit tehetnék? Ha egyszer az Isten úgy megvert, mitévő legyek? A férjem, Rudolf, megátkozott, hogy addig ne tudjak megszülni, amíg háromszor át nem veti rajtam a karját. (Az elátkozott királyfi...)*

2.

„Ha az isten ilyen fiat adott, tűnj el a szemem elől! Mire hazajövök, ott ne érjellek!” – ripakodik a szegény béresasszony férje a neki ebédet késlekedve vivő sündisznó-fiúra. Mivel képtelen volt elfogadni olyannak a „jövevényt”, amilyenek sok-sok sóvárgás és rimánkodás nyomán az Úr adta a feleségének. A BERZE NAGY János gyűjteményében szereplő *A kis sündisznó* mese¹⁸ hősen átok ült, bár a szövegben nem értesülünk semmiféle előzetes ítéletről¹⁹, hogy kinek a száján mondatott ki (a szenvedő szerkezet maga is utalás egyfelől a sors-eseményt előre-vetítő beszéd alanyának

17 LÉVINAS: *Nyelv és közelség*, Uő: i. m. 129. («... donc responsabilité pour ce que je n'ai pas commis – pour la douleur et la faute des autres. » Langage et proximité. *En découvrant...* op.cit. 325.)

18 BERZE NAGY János: i. m. 162-65.

19 Az efféle hiányosságról mondja HONTI: „az átok kimondása hiányzik (de következményei megvannak, úgyhogy ezt a csonkaságot az elmondó vagy valamely előző hagyományozó rovására kell írunk.” HONTI János: *A mese világa*, Magvető, Bp., 1975. 200.

ismeretlenségére, másfelől az átokjelenség kimondásának kényszerűségére, hogy tudniillik nem is történhetett másképpen). A sündisznófiú létformája kapcsán azt az értelmezést kell bevezetnünk, amit TENGELYI vet föl:

(...) minden szenvedés bűn – olykor ’büntett nélküli bűn’ – által fölidézett sors. Hátterében így nem morális világnézet áll, mely bűnre büntetést követel, hanem tragikus éleslátás, mely minden szenvedést sorsként fog föl.²⁰

A természetes anyai vágyak sokáig teljesületlensége okán, egy, a sóvárgás közben kimondott létlehetőség következett be: lét-elrejtettségben leledző fiúgyermek „lett” az asszonynak, aki a vágyakozás és kérés nyílt kifejezése helyett *sóvárgása* következtében fia sorsát előrevetítette.

Sóhajtozott is, hogy legalább csak egy lenne, aki elvinné az ebédet az urának. Már azzal se törődne, ha az a gyerek akár olyan is volna, mint egy sündisznó. Úgy is lett. A szegény asszony gyereke éppen olyan lett, mint egy kis sündisznó. Elnevezte Jancsinak, és nevelgette tíz esztendeig. Akkor kiküldte a mezőre, hogy vigyen az apjának ebédet. Délben várta már az ember az asszonyt. De az csak nem jött. Már két óra is elmúlt, még mindig késett. Egyszer csak gömbölyödik ám a kis sündisznó, hozza az ebédet. Kapja erre a béres az oštort, agyon akarja ütni.

A sündisznó-fiú, aki nem ember-alakban, hanem „sündisznóbőrbe” rejtve nyilvánul meg, a kívülálló/mesehallgató számára másmilyennek tűnik, látszik, mint az adott közösség emberei. Viszont *mássága* folytán képtelen „hasonlóvá válni egy eleve ismert rend kifejezéseire.” Másként szólva a maga életének a másokétól való elhatárolását, az *eredendően egységes élet* szétválasztását jeleníti meg.²¹ S mivel nem tudja betartani az ebédvívés megszabott idejét, szemmel láthatóan képtelen alkalmazkodni az „ismert rend kifejezéseire”, ezért joggal állíthatjuk, hogy késlekedésével fölülírja az évszázados paraszti életrendet. Törvényt szeg, egyfelől az élet normarendszerét sérti meg, másfelől a közösség tagjaival való érintkezésében a kommunikáció oda-vissza történő zajlását szakítja meg.

A sündisznófiú természetes válasza a kegyetlen apai megnyilatkozásra, a végleges el-távolításra és az életrendjükből kiírásra: a *sírás*.

²⁰ TENGELYI László: i. m. 48.

²¹ TENGELYI: i. m. 46.

Ment haza a gyerek sírva, aztán szedte a sátorfáját, és elment világgá. Hiába kérte sírva-ríva az anyja, nem volt maradása.

A sírás a hős mássága felvállalásának szorongást keltő jellegéről beszél artikulátlanul, mégis szívbemarkolóan. Ugyanakkor a tekintetében megbúvó titok, mint szavak nélküli csodálkozás és kérdés nélküli kérdeződésként szegeződik az apjára, akihez fordulása nem csekély kockázatot jelent, ezért mondhatjuk, hogy bátortalan megnyílása a szorongás nyelve. A sírás, az egyelőre még a hős előtt is érthetetlen átokjelenség és a másság titkának megnyitása, ugyanakkor önsajnálkozás is. Noha az önsajnáltatást, mint részvétkönyörgés sajátos formáját elutasítja, amikor az anyai sírás-rívás ellenére sem marad otthon, mely, olybá tűnik, az apai tiltás miatt többé nem az otthona. Az anyai sírás is a tehetetlenség és féltés, a fia eltávolítására megnyílás és a férjjel szembeni rejtekezés sajátos formája: a szorongás kifejezésének szavak nélküli „nyelvi” aktusa, melyet anya és fia érthet kizárólag.

A tízéves fiúcska első „küldetése” balul sikeredtségével szembesülve kénytelen eltöprengeni önnön sajátos létmoduszán. Emellett az apa részéről kinyilvánított elenségeség, mely látszólag a késlekedés tényéből, valójában a fia „*torz-ságának*” elviselhetetlensége okán megszólaló lelkiismeret hangjának elfojtásából fakad, s csap át iszonytató kegyetlenségbe. Bár az anya hajlandóságot mutatna a védelmezésére, a mesékből is ismerős transzcendens állapotba juttatására. (A *regressus ad uterem* gyakorlására, melynek „minden formáját az jellemzi, hogy a hős élve és felnőttként hajtja végre, tehát nem hal meg, és nem kerül vissza a magzatállapotba”²²). Ellenben János nem kér az effajta elrejtésből. Inkább maga kíván szembenézni a sorsával. A sajátos önmaga-létén töprengés és a magával – egyben magában – folytatandó párbeszéd helyszíne: az *erdő*. A szenttörténetek, legendák, mondák, mesék és más irodalmi műfajok szerint évszázadok óta ide húzódnak vissza a hősök. Itt pedig a világ előli rejtekezés és létmód-változtatásra felkészülés, az idegen/ismeretlen erőknél kiszolgáltatottság és egyfajta védettség, a szótlanság és misztikus megszólíthatóság/éberség állapotában időznek. Az erdőbe visszavonulás felfogható úgy is, mint *várakozás* egy hívásra. Várakozás egy kívülről vagy belülről érkező hang *meg-szólítására*, mely az elrévültségéből felébresztené, az elrejtettségben-létezőnek a tulajdonképpeni létehetőségét feltárná, és a megszólító hang felkínálná a létprobléma lehetséges interpretálását, ami minden bizonnyal együtt járna egy bizonyos lételemzés-választással. Ám ez esetben is figyelembe veendő LÉVINAS megjegyzése a megnyilvánulás hiányáról: „Az önmegmutatás elutasítása azonban nem rejti magában szükségképpen a rej-

22 Mircea ELIADE: *Misztikus születések*, (fordította: SALY Noémi), Európa, Bp., 1999. 105.

tekhelyek kedvelését.²³ János sem az életrendjükből őt kiíró apának, sem a síró-rívó anyának nem szándékozik megmutatni magát. A kitiltás és megvédélmezés kinyilvánított gesztusa ellenére sem, ami persze elgondolkodtató, mármint hogy kezdeti megnyilvánulásában és családjához viszonyulásában is rejtekezik. Az idegennek tűnő és közösségtől eloldódott fiú el-távolítása, mint apai kitiltás, a sündisznóbőrben rejtekező lénynek szól, aki nem akar beszélni, vagyis nem akar „leválni a birtokolt dolgokról”, a sündisznóbőrrel, hogy fölébe nőjön önmagának, és az apjával képes legyen szót váltani. LÉVINAS írja:

*Abhoz, hogy az objektív távolság kimélyüljön, a szubjektumnak még a léten kívül kell lennie, miközben benne van; bizonyos értelemben meg nem születettnek, nem a természetben lévőnek kell lennie.*²⁴

Egyébként amikor a önmegmutatás hiányáról és a rejtekezés viszonyáról ír LÉVINAS, felveszi BUBER azon gondolatfonalát, melyet a magány két féle természetéről sző. Egyrészt a magányról, mint a „*megtisztulás helyéről*” beszél, „melyre azután megpróbáltatásai közepette szüksége van az elkerülhetetlen kudarc és személyes igazság próbája között”.²⁵ Másrészt az „*elkülönülés kastélyáról*” szól BUBER, „amelyben az ember önmagával folytat párbeszédet, nem azért, hogy megpróbálja és kézbe fogja önmagát annak várakozásában, ami következhet, hanem lelki alkatának önélvezetében”. Az önmegmutatás elutasítása, egyben az arc eltakarása, a léthez és a Másikhoz (az apához) nem viszonyulás kinyilvánítása, a száműzetés vállalása. Mindemellett várakozás egy személyes próbatételt és létmodusz-változást igénylő és a Másik számára megnyílást lehetővé tevő sorseseemény bekövetkeztére. S noha az első pillanatban hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy Jancsi rejtekezése felfogható úgy is, hogy folyton-folyvást *menekül*, mindenekelőtt a „büntett nélküli bűn által felidézett sorsa” elől, más összefüggésben az egyelőre „feltáratlan” vagy fel nem tárulkozó tulajdonképpeni-léte elől az erdőbe. A félelmetes és nem-ember-alakú (szörny)lények birodalmában, ahol nem tűnik ki/fel *torz*-ságával, mintegy háborítatlanul élhet a szétválasztott, vagy „bizonyos értelemben meg nem született” létében, a közösség-

23 LÉVINAS: *Talány és fénomén UŐ*: i. m. 80. , « Ce refus de s' exhiber n' enveloppe pas nécessairement une complaisance pour d' abscons séjours. » In.: *Énigme et phénomène*, En découvrant... op. cit. p. 285.)

24 LÉVINAS: Teljesség és végtelen 175. (« Pour que la distance objective se creuse, il faut que tout en étant dans l' être, le sujet n' y soit pas encore; que dans un certain sens il ne soit pas encore né – qu' il ne soit pas dans la nature. » *Totalité et infini* 230.)

25 BUBER: i. m. 126-127.

től elkülönülve, önmagával párbeszédet folytatva, amíg a várt sorsesemény, mint fel-tárandó és maga számára megragadandó lét meg nem mutatkozik.

A fiúcska kapott sündisznó-léte megosztja a béresasszonyt és a férjét. A koráb-ban együvé, egy-ségbe tartozó felek kettészakadnak, s kétféleképpen viszonyulnak ugyanazon áhítva várt lényhez. Az asszony megadóan elfogadja olyannak, amilyen-nek reménykedése történetét elbeszélő sóvárgásának köszönhetően: sündisznóbőrben elrejtett lett. Ám a paraszti világ szemléletmódjától kötött apa számára kihívás-pró-batétel volt fia *ilyetén-léte*. Az elrejtett-lét iránti apai berzenkedés, majd egyre nyilvánvalóbb ellenségeskedés: az elfogadás és a szeretet hiányáról, a paraszti közösség „ismert rend kifejezéseihöz” asszimilálódásának visszafordíthatatlanságáról, az élet-történekből leszűrt évszázados tapasztalatokhoz való reflektálatlan ragaszkodásáról tanúskodik. János elrejtettségében szunnyadása nem csupán az eredendően egysé-ges élet szétválasztását, megosztását takarja, de *ilyetén-voltában* a többiek-től való el-különbözését, s eljövendő létét beteljesítő szándékáról hallgatását, mint bűnt is rejti. A szülők és a kapott gyermek szövevényes, közös létet sértő életmegnyilvánulásai-nak összegzése kapcsán hangsúlyozza TENGELYI azt, amit BENJAMIN mond: „A sors az élők bűn-összefüggése.”²⁶

A sündisznó fiúcska a váratlanul felbukkant és számára beazonosíthatatlan kanász-hoz szegődik bojtárnak, s a bérében alku, egyezség nyomán megállapodva őrzi az „is-meretlen” gazda disznait.

Jancsi egyedül maradt a disznókkal egy esztendeig, két esztendeig, három esztendeig, négy esztendeig. Úgy megszorodtak addig, hogy se elejét, se végét, se szélét, se hosz-szát nem tudta megőrizni.

Jancsi nem a lecsúszás, elzúllás, „sárban fetregés” létlehetőségét választja, ha-nem megragadva a szerencséjét, kitarító és szorgalmas disznó-őrzésének köszön-hetően a felnőtté-válás és gazdagodás útjára lép. Itt következik be az első fordulat a mesemenetben. Hiszen az apa a haszonelvűség és pragmatizmus, az előzetes elvárás és lét-fenntartásról szóló tudás aspektusából bírja csak elképzelni a fiút, aki a szegé-nyes gazdaság és a család hasznára válhat egykoron. Az apai előfeltevés, hogy a sündisznó-gyermek képtelen megfelelni a családi – s bizonyos szempontból a közösségi – elvárásnak, a történet során csakhamar köddé foszlik. Mivel hogy az erdőbeni ka-násszal „találkozása” biztosította a „meggazdagodását”, az anyának átnyújtott kisebb vagyon vitathatatlanná tette, hogy képes segíteni a cifra nyomorúságban élő csalá-

²⁶ TENGELYI: i. m. 47.

don. Bebizonyította, hogy képes megvédeni a reménytelen kiszolgáltatottság és szégyenítő nélkülözés ellen az övéit.

Ám a sündisznó-gyermek sejti, hogy hiába teremtette elő a család megélhetésének, az anyagi feltételét. A pénzátadás utáni *elbujdosása* kettős értelmű: egyfelől az apai hatalom elfogadását/elismerését igyekszik tudatosítani környezetében; másfelől azt sugallja számunkra, hogy mégis van valamiféle előzetes „tudása” az apai elutasítás természetéről. Arról tudniillik, hogy az apa szemében nemhogy megbocsáthatóvá válna haszontalanságot sugalló *torz*-külsője, a sors felismerésének köszönhető „vagyonyszerzése” még inkább maga ellen haragítja őt. Talán a családfenntartói képességei korlátozott voltára rámutató megszegyenítés okán. Ezért indul-megy másodjára is az erdőbe: a csodás változások-változtatások terébe. A sündisznó-fiú *torz*sága és otthonról menekülése bizonyos szempontból rokonságot mutat HAUFF „*Kis Mukk*”-jának esetével.

A kalandos „utazás”, az erdei vándorlás során a sündisznó-fiú rögtön találkozik egy „rendkívüli” segítőtárssal: az ördöggel. Aki a „fa tetejében” megtelepedett fiúnak bejelenti igényét különc-létét jelentő/mutató bőrére, ám a fiú csak akkor fogadja el az alkut, amikor az ördög visszavonhatatlan ígéretet tesz neki eredendő-eljövendő léte elnyerésére. János elfogadó magatartását leginkább HEIDEGGER felől értelmezhetjük:

*Ha a jelenvaló lét létehez hozzátartozik a halálhoz viszonyuló tulajdonképpeni, illetőleg nem-tulajdonképpeni lét, akkor ez csak mint eljövendő lehetséges a most megmutatott, de még közelebbről meghatározandó értelemben.*²⁷

A még közelebből meghatározandó eljövendő létet csak akkor értheti meg egyértelműen, ha az ördög felkínálta sorsban önmagához visszatérésnek szükségességére és elodázhatatlanságára ismer.²⁸

Mindemellett látnunk kell azt is, hogy a sors-előlegzés: a „bőrcserében” megmutatott tulajdonképpeni-lét elvállalása olyan gesztus, amely tudatosítja Jánosban, hogy a jelenvaló létben *bűnös létezőként* egzisztál. De azt is megérteti vele, hogy léte nem más, mint „tulajdonképpeninek *lenni abban, ahogyan már mindenkor volt*”. Összegez-

27 Martin HEIDEGGER: *Lét és idő*, (fordította: VAJDA Mihály et al.) Gondolat, Bp., 1989. 536.

28 TENGELYI írja egy helyütt: « ...a sorsban viszont 'az ember saját életére ismer, s könyörgése hozzá nem egy úrhoz való könyörgés, hanem az ő visszatérése és közeledése önmagához.' » i. m. 44.

hetjük hát, hogy minden egyes fiú jelenvalóléte egyfajta „volt-vagyok” állapot, mégpedig bűnös állapot. Törekvése az átoktól megszabadulásra együtt jár azzal, hogy az apát, mint hatalmat, szükségszerűen letaszítja a trónról. A *torz*-fiú megelőlegzi, megjeleníti magát „trónkövetelő-volt”-léteiben. Ekként, mint visszatérő fenyegetés, örökös veszélytudat mutatkozik az apja szemében. Mivelhogy sikeres vagyonszerzése által mintegy kimondatlanul is bejelenti igényét az „önmaga kedvére való”-létezésre, melynek „a jövőben megalapozott önkivetülés az *egzisztencialitás* lényegkaraktere.”²⁹ János egzisztencialitását a megteremtődő jövő aspektusából értjük meg. A jelenvalólétének metafizikai értelemben vett halállal történő megszüntetése és az önmaga-előlegzés révén feltárja a tulajdonképpeni trónfosztó-létezőt, aki az elkövetkező idők folyamán a családi létfenntartást biztosítja. Erre utal egy másik, alábbiakban elemzésre kerülő mese végső fordulata:

*No, apám, megjöttem. Nem vagyok már sündisznó. – Jól tetted, fiam. Most már, ne-sze, a korona, te vagy a trónörökös én helyettem.*³⁰

Az *átváltás* következménye: hasznavehetetlennek látszó sündisznó-létének, mint jelenvalólétnek az egyszer s mindenkorra való elvesztése és „volt-vagyok” tulajdonképpeni ember-alakjának visszanyerése, egyfajta transzcendentális-beavatási aktusnak mondható. Az ördögtől nyert erő olyasfajta varázserő, amely az apa minden ármánykodása ellenére is megmenti a gyilkos erők támadásától, s egyben felkészíti a leendő trónörökösöt a hatalommal járó veszélyekre.

Azt is gondolhatnánk, hogy János menekülése egyfajta halál-ösztrönből fakadó nemlét-keresés. A beavatási rítusok és haláljelenségek hermeneutikájában megbízhatóan számító ELIADE írja e halálba menekülési vágy értelmezését illetően:

*Ha a halál az egyén 'történelmének' a befejezése, akkor elég természetesnek látszik, hogy a halál után csak korlátozottan lehet erre a történelemre emlékezni. Másként szólva, a szenvedélyek, az események, vagyis mindannak emléke, ami szigorúan véve az individuumbhoz kötődik, a halál utáni létezés adott pillanatában elillan.*³¹

²⁹ HEIDEGGER: i. m. 539.

³⁰ *Az elátkozott királyfi, aki sündisznó volt*, In.: CSENKI Sándor: A cigány meg a sárkány, püskökládányi cigány népmesék, Európa, Bp., 1974. 24.

³¹ ELIADE: *Az örök visszatérés mítosza* (fordította: PÁSZTOR Péter), Európa, Bp., 1993. 77.

Jancsi azt feltételezte, hogy a halálával bekövetkezett személyes élettörténetvesztés együtt jár az előítéleteket őrző apai emlékek elillanásával, s maga az apa is részesévé válik a felnőtté átváltozott gyermek új-élettörténetének, melynek egyik fundámentuma: az ördög ereje, mely beléköltözött. Azt reméli, hogy a rejtettségéből előlépését, az önmagához visszatérést követően kiérdemli az apjától a megbocsátó szeretetet. Ám a történet folytatása szerint egy téves képzet foglya maradt. Azt hitte ugyanis, hogy az apa-fiú konfliktus rendezése nyomán, a „volt-vagyok”-lét nyilvánításakor az apa el-fogadó, be-látó magatartást képvisel majd, s maga lesz az, aki szétoszlatja az előítéleteket, s megszünteti a felnőtté vált fiú kirekesztését. Bátisan helyezkedhetünk erre az álláspontra, mert János az apai előítéletet egyszer már megcáfolta. Saját rituális halálával nyert ember-alakban azzal a vággyal „ment haza az apjához”, hogy elnyerheti szeretetét-megbecsülését. János segítő szándéka a jóság és életképesség, az életre valóság és felelősségérzet fel- és megmutatására irányul, nem pedig a megszégyenítésre. Átváltozása mintegy jelzés arra, hogy megértesse apjával, nincs már oka sem a szégyenkezésre, sem az aggodalomra.

De hiába volt minden. Az apja csak nem állhatta. Nem tudta elfelejteni, hogy sündisznó volt valamikor.

Ellenben az apa múlhatatlan, szertefoszthatatlan haragja az első pillanatban érthetetlennek tűnik: mivel hangsúlyt kap a mesében, hogy nagy nehezen lett csak „gyermekük”. Miként az is, hogy a gyermek saját erényeinek, kitartásának, szorgalmának és sorsszerű átváltozásának köszönhetően emberformává lett. A harag, a korábbi düh és megvetés tehát már nem a közösség szeme előtt is nyilvánvalóvá lett felnőtté válás tényének, az eljövését megmutató „volt-vagyok” létformának szól. Sokkal inkább a saját képzeletében, emlékezetében őrzött múltbéli „szégyenletes” lét-állapotnak, melyet már csak ő lát, egyes-egyedül ő. Nem akar szembenézni a jövővel, letaszítottága rém-álmával. Az apának, ha valamivel le kellene számolnia immár, az nem is a sértettségből és szégyenkezésből táplálkozó megvetés, a saját előítéletes gondolkodása, hanem a „sündisznóbőrben” létező gyermeke fejlődésben megrekedtségéről kialakított saját téves képzelete, melynek fogságában szenved. A káprázat eltakarja látását. Tekintetét nem óhajtja a férfivá vált fiúra vetni, inkább behunyja szemét, vakká válik, s vakdúhe ön-ellentmondásából, meghasonlottságából szívja erejét. TENGELYI hivatkozik GADAMER-re, aki megállapítja, hogy a bűn az idő visszafordíthatatlanságának és tetteink visszavonhatatlanságának a tapasztalatával szembesíti az embert.³² Ez a személyessé tett tapasztalat akár mozgósíthatná is az apában a lelkiismeretet,

³² TENGELYI: i. m. 46.

de épp erről nem akar tudomást venni. Bűne takargatása, elhallgatása újabb bűn elkövetéséhez vezet, mely ettől kezdve nem morális vétekként tünteti föl a gyermek-elveszejtést, hanem bizonyosodik, hogy az apa a hatalom embere, egzisztencia karakterét az utasítással, a parancsolással, a megfellebbezhetetlenséggel, a hajthatatlansággal jellemezhetnénk.

4.

A sün átváltozásának egy másik története ismerős CSENKI Sándor gyűjtéséből is, *Az elátkozott királyfi, aki sündisznó volt*³³ mese, ahogy VEKERDI József említi, két motívumot ötvöz egybe: a sündisznó-vőlegényét és a magyar népmesében gyakorta előforduló kígyóvőlegényét; más aspektusból azt is mondhatnók: a sündisznófiúként születés és az állatbőrben elrejtettség motívumát. E két motívum, mint az átok-megjelenítés egy-egy formája, külön-külön is figyelmet érdemel. Az első motívumban „a ’büntett nélküli bűn’ – által fölidézett sors” válik hangsúlyossá:

– Ejnye, ejnye, anyám meg feleségem! Nem tudtatok még három éjszakát várni? Akkor telt volna ki az időm. De nem baj, feleségem! A magzat, ami most benned van, addig ne szülessék meg, amíg a karomat háromszor át nem vetem rajtad! Téged, anyám, nem átkozlak meg; utóvégre anyám vagy, te hoztál a világra. De most már mennem kell.

A második motívumban a feleség önmaga-létére rátalálás próbatétele válik olyan feladattá, amelynek megoldása során megmutathatja férjének, hogy a szeretettől indítva képes-e a rendíthetetlen vezeklésre és a fontolgatás nélküli áldozathozatalra, miként erre az egyik korai mesekutató, Katona Lajos is felhívta a figyelmet.³⁴

– Hallod-e, anyósom! Nem bánom, bármit ad Isten a fejemre, de elindulok, s vagy megkeresem Rudolfot, vagy lezuhanok valahová és meghalok, vagy pedig felfalnak a vadállatok.

Látnunk kell az elátkozott fiú és a férj által megátkozott felesége híradásában, hogy mindkét esetben a bűn, a bűnelkövetés kapcsán felmerül az *idő* problémája is. Rudolfra az „átok” már azelőtt kimondatott, hogy a mesemenet egyáltalán elkezdődött volna. Mondhatni a múlt már azelőtt ráveti árnyékát a mesei narratíva jelen ide-

3 CSENKI Sándor: i. m. 16–24.

34 „... csak akkor válthatja meg férje, ha rászánja magát a legelrettetőbb próbák megállására”. KATONA Lajos: A népmesékről, Lyceumi nyomda, Pécs, 1889. 23.

jére, hogy tudomásunk lehetne egy korábbi diskurzusról, melynek messzire mutató befolyása, sorsra irányuló ki-hatása van a történetekben. Rudolf tudja, sőt, gyakorlatilag csak egyedül ő tudja a rá kimért átokjelenség érvényességének időtartamát, de sem ezt a kiszabott időt nem árulhatja el, sem pedig arról nem szolgáltatathat információt állatbőrbe rejtettsége idején, hogy az átkon miként lehetne úrrá, mily módon győzhetné le. Mert az átok jelentette rabságból el- és kiszabadulásának a záloga nem más, mint: maga a *hallgatás*. Rudolf határozott intésére (melynek elfogadása egyféle megegyezésen alapuló eskütétel) a felesége sem beszélheti ki senkinek – az anyós-nak sem – az állatbőrbe rejtett férj éjszakánkénti átváltozásának, létmód-váltásának a titkát. A feleség részéről a hallgatás: a hűség és a beláthatatlan időn belüli boldog-létben reménykedés kinyilvánítása. Pontosabban csak *volna*, mert miként hamarosan kiderül, fecsegésével eljátssza ezt a közösen megélt reménykedést. A kétféle „tudás”, a házassági vérszerződéshez tartozó eskü és bizalom, titokórzés és kirtartás, csakis az egymásra-utaltságban értelmezhető, mivel a kettejük közt kialakított, majd az egyet-értést segítő rekonstruált közös nyelven alapszik. Az „anyós”, aki nem minden ok nélkül kirekesztődik ebből a re-konstruált nyelvből, egy másik, a közösség által használt nyelv fordulataival élve és visszaélve gyanúsítja meg a menyét hűtlenséggel. Teszi ezt azért, hogy e vészjósló vádaskodása révén kimondassa a titkot, ami által maga is beavatódhatna az előtte titkosnak számító nyelvbe, s rajta keresztül a fiatalok életébe. Vélhetően nem az összetartás, hanem a szétválasztás szándékával akar „beavatottá” lenni. Ez a momentum megsejtet velünk egy másik homályba vesző titkot is, hogy az anyának mégis csak van némi köze fia elvárásolt létéhez. Katona szerint „a hős vagy hősnő állat- vagy szörnyalakja szülei bűnös kívánságának következménye”,³⁵ s maga sem szeretné, ha erre a bűnre fény derülne, inkább, egy újabb bűnnel teté-zve „bűnös kívánságát”, a menyére kívánja hárítani a bűnt.

- *Ahaj, lányom, de nagy szégyent hoztál ránk!*

- *Miért, anyám?*

- *Mert más férfival szerelmeskedtél!*

- *Nem én, anyósom – mondja az anyósának. – Én a te fiadtól vagyok teherben.*

- *No, ördög kúrja az anyádat, ha nem teszed meg, amit mondok, levágom a nyakadat. Látni akarom, amikor a fiam veled hál.*

Az anyós szörnyű gyanúja, ha és amennyiben bebizonyosodna, amit szerfelett szeretne az anyós, szintén egyfajta átkot, a közösségből ki-átkozás tényét vonná maga

35 KATONA Lajos: i. m. 30.

után. Ettől a lehetőségtől a kettős, két különböző relevanciával rendelkező nyelv szorításában habozó meny/feleség érthetően megriad, és megfontolatlanul vagy saját önös szempontjait szem előtt tartva nagyon is tudatosan *ki*-szolgáltatja a titokkal együtt a férjét is. Ám nem meglepő, hogy meggondolatlan vagy tudatos a férj intelmének szellemében: maga is áldozata lesz.

- No, ide figyelj! A fiad nem sündiszno, hanem olyan szép legény, hogy hét országon nincs olyan szép. Hanem pontosan éjjélre füttesd be a kemencét, és gyere be oda, ahol a fiaddal alszom! Ott lesz majd a tuskéje, dobd be a kemencébe!

Ez a szemünk láttára elkövetett bűn visszamenőleg is megvilágítja, feltárja a férj „homályban” lévő eredeti bűnét, s elátkozottságát. Mintha a múltban már lejátszódott volna egy ehhez hasonló történet, melynek következményeit éppen ebből a narratívából (is) ismerjük. Nem véletlen képződik meg bennünk – kiváltképpen nem a meseválogatások ismeretében – az örök visszatérésnek, a bűn örökös ismétlődésének a gondolata. Ezt erősíti meg, hogy egyáltalán nem véletlenül méretett a feleségre ez a titoksértésből fakadó sors. Éppen ezt a léleketőséget hallgatta el előtte, mint titkot, a férje, mégpedig avval a határozott szándékkal, hogy kétséget kizáróan megtudakolja: képes-e az adott szó, eskü, titok megtartására. Ami egyfelől a hűségét, a megbízhatóságát bizonyítja, másfelől azt, hogy valóban és rendeltetésszerűen egybe- és összetartoznak, mint két elválaszthatatlan társ, vagy a kudarc maga is ismétlődik a végtelenségig. A kettejük élettörténetét keretbe foglaló idő, a titoktartás próbatételének jelen idejét, a Rudolf által a feleségre kimondott átok elhárításának jövőbeni idejét és a vezeklés idejét egyaránt magába foglalja. Ráadásul ez a beláthatatlan jövő, mely teli van megsejtett és egyelőre föl sem fogható kockázattal („vagy megkeresem Rudolfot, vagy lezuhanok valahová és meghalok”), a BERGSON-féle időtartam szubjektív, meséről lévén szó, még inkább fiktív jellegét erősíti föl. Ugyanis a várakozás és vezeklés során állandósuló lelki feszültség, az időt igénylő bizalmat felülíró pillanatnyi bizalmatlanság, a mások számára láthatatlant itt és most láthatóvá tevés kényszere, egyaránt érinti a visszaható erővel bíró és a messzire előremutató jelleggel átitatott beszéd idővonzatait.

Akkor a felesége megvágta az ujját, fogta férje legkedvesebb ingét, rácseppentett három csepp vért:

- No, férjem, ha ezt éjjel-nappal mossák, soha ne menjen ki belőle, amíg én nem mosom ki a nyálammal!

A vérszerződést a bűn-elkövetés: a létmód-váltást leleplező titok-kibeszélés után (mely az elátkozott Rudolf *átkát* vonja felesége fejére), újból meg kell kötni, hogy

a házasítási hűség, kitartás, áldozathozatal egy későbbi, egyelőre meghatározhatatlan időben teljesülő feladat nyomán újfent értelmet nyerjen. De ezt diktálja a mesei igazságszolgáltatás és az elvárható „boldog vég” is. A titok ki-beszélés után, a férje létmód-változtatásáról és eredeti kilétéről szóló tudását, a fiatalasszony kiegészíti a férje által rámondott átoktól megszabadulás egyetlen lehetséges módjáról: a zarándoklat révén hozható áldozatról szóló tudással.

S hogy bizonyosságot adjon arról, valóban megértette Rudolf átkát és készen áll annak eltörlésére, nehogy az örökkévalóságig tartson szétválásuk, újból esküt fogad, megerősíti a kettejük közötti titkos nyelv érvényességét.

A múlt látszólag ismétli magát, csakhogy ebben a feleség által tett újabb fogadalomban most ki-mondatik az is, hogy soha senki, egészen az örökkévalóságig, el ne tudja tüntetni a vérszerződésük nyomát, csakis egyedül ő legyen rá képes saját áldozathozatala révén. A korábbi bizonytalanság emlékezete, a múltból előtűnő vétek újból felerősítik a feleségben a másik „végtelenségének ideáját”, s láthatjuk, immár valóban rendelkezik az „ajándék, a teli kéz, a vendégszeretet” hatalmával, más szempontból a tudás és szeretet egyszerre hatja át lényét. Mindemellett a kalandos, út során a férj korábbi intelmei és a saját tapasztalatai folyton-folyvást gyarapodnak a segítőkötől kapott tudással is. A titokzatos öregasszony egy arany kacsát adott Ludincának, s mellé a tudás modern forrásként, „használati utasításként” eszközli e szavakat:

Mindennap piac van a kastély előtt. Rudolf felesége oda fog menni hozzád, és megkérdezi tőled: 'Mennyiért adod?' De pénzért ne add, hanem mondd ezt: 'Ha a férjeddel alhatok egy ágyon.'

De a mesemenetből olybá tűnik, hogy nem csak Ludincának van szüksége külső erőktől kapott tudásra, maga az elbűvölt férj is segítségre szorul. A „kígyóvölégény”-típusú mesékhez hasonlóan, ebben a változatban is az útra kelő feleség tudomására hozzák a segítőt, hogy a férje összeházasodott egy másik nővel. Az új feleség bűbájjal és „szenvédéllyel” tartja a fogságában, s akárha mindig álomport itatna vele, hogy megfeledkezzen az idő múlásáról, valóban nem is emlékezik sem a saját egykori elátkozottságára, sem az általa kimondott átokra. Ám CSENKI meseváltozatában feltűnik egy narratológiai elem: *a mese a mesében*.³⁶ Rudolf második feleségének a nénje, a Vasorrú bába úgy hozza a hős tudomására: ki volt ő korábban, s miféle viszony fűzte Ludincához, hogy mesét mond neki, vagyis egy másik időtlenséggel kiszakítja az álomporral elvarázslás meghatározhatatlan idejéből, s ráébreszti a jelenvalóságra.

36 Vö: BÁLINT Péter: Mese a mesében: a megkettőződés hermeneutikája, Fordulópont, 44. 73-89.

Sógor, nem unatkozol? Mert én mesélni is tudok ám!

– Hát mondj egy mesélt! – szölt Rudolf.

– Volt egyszer – mondja – egy kis sündisznó. Az a sündisznó megnöszült. A feleségét elhagyta, amikor állapotos volt. Eljött ide, és itt is megházasodott. Az első feleségének Ludinca volt a neve. No de figyelj ide, sógor! Itt van a feleséged, már két éjjel egy ágyban aludt veled, s egyre csak azt mondja: 'Rudolf, férjem, vedd már át rajtam a karodat, hogy megszülhessenek, mert már mozdulni sem bírok!' Hanem amikor hazaérsz, egyél, de a kávéét ne idd, mert a húgom, a kurva, elaltat.

A fikció terében való mese-mondás illetén az el-varázslás, a meg-delejezés elleni: „igaz beszédként”, hiányossága ellenére is emlékeztető/józanító élettörténetként, s nem utolsó sorban megszívlelendő tanácsként funkcionál. A mesehős ezúttal nem az álomból nyeri azt a tudást, melyet felhasználhat saját eljövendő-léte beteljesítéséhez és egész-léte helyreállításához, hanem egy szokatlan mód szelíd és segítőkész Vasorrú bába által elmondott tanmeséből. A mesében hallott történet, visszaköszön Rudolfnak, ismerős elemként tűnik föl az emlékezetében, s amikor az intelmekre hallgatása idején, az őt álomporral szüntelenül el-altató Tündérlány ármánykodását leleplezendő, csupán csak tetteti az alvást, s Ludinca rég nem hallott, ám de ismerős hangja, illetve az, amit mond, igazolja számára a Vasorrú bába történetét. Ez esetben nem a látása és/vagy más érzékszervei nyújtanak támpontot a hősnek önmagára ébredésében és létmódja megváltoztatásában, hanem a hallása segít neki eligazodni az igazság felismerésében.

Odament, mellé feküdt. Mondja neki Ludinca:

– Abaj, férjem, Rudolf, ha Istent ismersz, vedd már át rajtam a karodat, hogy megszüljek, mert nem bírom tovább!

Ahogy Rudolf meghallotta, azonnal megölelte.

Az igazság, legalábbis a mesei igazság és átoktól megszabadulás így válik örökkévalósággá; joggal gondolhatnánk, hogy a „volt-vagyok” létezés kinyilvánítása a visszafordíthatatlan megvalósulást eredményezi. Ám a mese, a boldog véget-érés ellenére is, azért hordozza magában a Walter BENJAMIN említette „hármasszámot”: a tapasztalaton nyugvó bölcséletet, a közösség erkölcsi normáját és a túlélési stratégiát. Mind a mesemondó, mind a közösség egyaránt és pontosan tudja, hogy az „egyszer volt” időkeretbe ágyazott történet bármikor újra és újra megismétlődhet, s a „volt-vagyok” megjelenítése az élet örökös körforgását hagyja a maga malomszerűn őröl menetében haladni.

Péter BÁLINT
THE MANIFESTATION OF 'I WAS-I AM'
IN FOLK TALES
(*The hermeneutics of the hedgehog/boy narratives*)

I.

The tale hero (in my analysis here, the *hedgehog/boy*) is marked with a curse, and, as such has obviously become, or been made, a 'slave'; he is forced to reflect on himself and his present existence, to suspend his exclusive focus on the present, and to search for the power to defy fear and magical and alien powers, and possibly defeat them in the future, and to find the truth through 'spiritual liberation'¹. Whether we are referring to the boy's forced self-defence to protect his own vulnerability and to demonstrate his actual being, or whether we are referring to a discovery of the 'I was – I am' existence in HEIDEGGER's sense, or the ending of the curse, the struggle to achieve this makes the 'authentic being' clear and visible and thus we may say, certain. The story of the king/boy changed into a hedgehog "expresses what cannot be said by the individual existence", and causes the hidden being, the actual possibilities of existence and the unbridgeable gap between them to disappear: the different variants of the narrative offer us a rich and informative story of transformation, a change in the nature of being, a liberation from a curse and redemption.

Studying the different variants of the story of transformation into a hedgehog, we find ourselves face-to-face with certain fundamental and unavoidable questions. What did the hero – the poor bachelor, or the prince and the princess – do to deserve their 'cursed' destiny? Of what kind of 'crime' is, or was, the hero guilty; and why was he, and not someone else – his father, mother, fiancée – picked out to pay for a crime, to be the victim of a curse, and to be forced to live with the fate it laid down for him? And if there is some kind of crime, does it derive from his moral nature or his existential character? And if the duration of the curse is pre-ordained does it depend on his character, or does it affect the temporary nature of his being for a limited time, or is it intended to last for eternity? There are also pressing reasons to ask why

1 Nicholas BERDYAEV: *Az ember rabságáról és szabadságáról* (fordította: PATKÓS Éva), Európa, Bp., 1997. pp. 307-309. (On Human Freedom and Slavery; English translation by Edit SEEL; hereinafter: E. S.).

he is disguised in an animal skin, why does he appear as a different nature, as something else? We may also wonder why the hero does not show himself to his relations and his fiancée immediately in that form of existence which – during, or at the end of, the story of his life – we know at the second (or umpteenth) hearing or reading, is nothing else than his future form of being, which he will achieve at the end of the story. What kind of adventurous journey is he forced to undertake in the mytho-geographic world, and what kind of forced transformation will he have to undergo so that, temporarily or permanently impregnated with death (which offers the opportunity of rebirth and new existence at one and the same time), he will accept to be what he really is and achieve the nature of his real existence?

In answering these questions we follow the train of thought of László TENGELYI in *Evil in the Criminal Experience* (which is based on an examination of the opportunities for existence in HEIDEGGER's 'moral' and 'original' sin) and which does not direct us towards a search for the 'curse itself', but rather for 'curse syndromes'. In this sense it is worth examining what is the phenomenon in the 'curse syndromes' which 'at first and subsequently does *not* show itself', but which *remains hidden*, although at the same time 'of its nature belongs to those things which at first and subsequently do show themselves'.² It is immediately apparent to us that in the tales under examination the curse syndrome does not show itself 'at first and subsequently' as the initial motivation for, and subject of, an unmistakeable curse delivered as part of an earlier story; the giving of the curse is a starting point for the journey and an interaction setting out the precise time of the transformation of the nature of being. What does become evident is that the victim of the curse syndrome (the tale hero) and the victim of the curse, or the effect it has on the being of the woman betrothed to him, originates in otherness, or the dislocation which accompanies it, and the reflective nature of being accursed, which always occur together with some kind of interpretation.

While examining the reflective nature of the curse it is worth following what László TENGELYI writes about *reflexio*, which is the basis of HEIDEGGER's analysis of experience:

*(...) we can define it as the type of experience which originally and credibly expresses who is addressing whom in the first person singular.*³

2 TENGELYI László: A bűn mint sorseseemény, (Sin as an Event of Fate) Atlantisz, Bp., 1992. p.163. (E.S.)

3 *ibid.* p. 171.

The cursed hero of the tale – according to the essence of the nature of the tale – lives as the victim of the curse through his own experience and understands himself, on the one hand, from the perspective of the life to come (the relationship between Self and Other which ends the dislocation). On the other hand, the task handed out to him must be correctly understood, so that during the choices he faces in the course of the tale and the problems whose solution requires continuous decisions, he can liberate himself from the curse by achieving his real being, and in another tale continue under the spell of his fiancée's face and with his intention to 'bear witness' to himself – as understood in the sense of LÉVINAS.⁴

In order to understand more precisely the 'nature of the curse' in the hedgehog story, we must turn once again to LÉVINAS, as if we ourselves were acting as tale heroes.

*Alterity occurs as a divergency and a past which no memory could resurrect as a present. And yet disturbance is possible only through an intervention. A Stranger is then needed, one who has come, to be sure, but left before having come, absolute in his manifestation.*⁵

The hedgehog boy is the other, who arrived in the disfunctioning family and whose appearance disturbed everything. It is he who has already, at *some past moment*, left the community, interrupting the dialogue with those around him, and – closing in on himself – become 'other' by virtue of his refusal to respond. This why this unexchangeable possibility of existence – being the victim of a curse – appears. Because of his release, he is not capable of entering the events of the present time of the tale narrative text, nor of joining the life of the community, until his future being creates

4 "The event proper to expression consists in bearing witness to oneself, and guaranteeing this witness. This attestation of oneself is possible only as a face, that is, as speech." Emmanuel LÉVINAS: *Totality and Infinity An Essay on Exteriority* (translated by Alphonso LINGIS), Kluwer Academic Publishers 1991. p. 201.

(« L'événement propre de l'expression consiste à porter témoignage de soi en garantissant ce témoignage. Cette attestation de soi, ne se peut que comme visage, c'est-à-dire comme parole. » In.: *Totalité et infini*, Kluwer Academic, 1971. p. 220.)

5 LÉVINAS: *Phenomenon and Enigma*, In.: *Collected Philosophical Papers* (Translated by Alphonso LINGIS), Martinus Nijhoff Publishers, 1987. p. 68. (Énigme et phénomène, In.: *En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger*, Éd. Vrin, Paris, 1967. 203-217. « L'alterité se fait comme une écart et un passé qu'aucune mémoire ne saurait ressusciter en présent. (...) Il faut donc un étranger, venu certes, mais parti avant d'être, ab-solu dans sa manifestation. » Énigme et phénomène. In : *En découvrant.....* Vrin, Paris, 2001. 293-294.)

a new order. He is condemned (for the time being by an unknown figure) to show his 'other' being and to hide his own self, occupied with solving tasks, through a disguising face. The two types of face (the mask and the original) merge into one with the disappearance of difference, and make possible the creation of an integration into another order, which allows the state of dislocation to be dissolved.

The curse (which on the part of the giver covers/reveals a kind of indignation, a possession from above, but without possessing all knowledge,⁶ and an anger born of obsession), as such, can be the manifestation of the community's 'expression of order', as a punishment of the being that disturbed it in the past. But in the same way can also decisively appear as the consequences recoiling on the hero who rejects his fate - the 'Other-being' (the father or wife) who does not recognise his/her own self and obstructs the existential opportunities of the individual. The curse, as a kind of *teaching*, breaks the dialogue, and becomes a one-directional expression; at the same time it encourages sobriety and awakes the conscience, teaches thought and motivates action. It reminds the hero that now he is not only responsible for himself, but his relations with others, (in BUBER's sense: "a relationship can only occur between You and I"⁷) that he must stay responsible for the other and others in his dialogue of 'being together' if he wants to create a really perfect relationship. The distancing that is manifested from the Other (breaking one's word, betrayal, revealing secrets, stirring trouble) and the realisation of one's responsibility to others (showing the way, helping, seeing to others' needs, returning favours) is expressed with understanding by CSENKI's hero:

*I was not a hedgehog; I was simply cursed, that until I had lived one year with my wife, my skin would stay on me. And my name is Rudolf. But I have to go.*⁸

The curse, as the decisive dialogue that advances the progress of the tale, pulling and pushing it outwards, and as a teaching that shapes destiny, itself exists hidden

6 Obsession is a responsibility without choice, a communication without phrases or words." Ibid. p. 120. « (...) l'obsession est une responsabilité sans sans choix, une communication sans phrase ni mots. » *En découvrant... ibid.* 320.)

7 Martin BUBER: *Ich und Du (I and Thou) Én és Te* (fordította: BÍRÓ Dániel), Európa, Bp., 1991. p. 93. (E.S.)

8 CSENKI, Sándor: *A cigány meg a sárkány* (The Gypsy and the Dragon) (püspökladányi cigány mesék) (Gypsy Tales from Püspökladány), Európa, Bp., 1974. pp. 16-24. (E.S.)

in the past, indeed lies at a distance, crying out for discovery by the tale hero. We do not know all the participants of the earlier interaction; *in the tale* it is perhaps Moira⁹, from Greek mythology, rather than any other transcendental being; *in the curse songs* it is God, the Lord of the Sky, the mother, the father, or the abandoned lover, who utters the curse. We cannot know the formative elements of the discourse, the hidden intentions of the two parties nor their original modes of being. However, we cannot lose sight of the fact that despite the secrets and murkiness present in the tale narrative, we must understand the curse itself as dialogue touching 'the whole of life' which leads us into the past.

*It is an immemorial past – and this also is perhaps eternity, whose signifyingness obstinately throws one back to the past. Eternity is the very irreversibility of time, the source and refuge of the past.*¹⁰

In the past prior to memory an 'Other' being appears to the tale hero transformed into a hedgehog: the trace of the father or wife, in which, according to LÉVINAS, the 'face of the Near one' becomes visible, as the idea of the endlessness of the Other; "...whose incarnation offers new powers to a soul no long paralytic - powers of welcome, of gift, of full hands, of hospitality".¹¹ The cursed hero, while reflecting on himself, (a past event - to use DELEUZE's expression - 'chimes' with a present one, and incorporates the two narratives in one kind of eternity) sees arising before him the significance of the curse. At the same time he sees before him the way the curse can disappear, as another tale dealing with a cursed fate - *The Wise Bear Prince* - tells us:

*Because only the one who loves me can release me from the curse.*¹²

9 MÁTYÁS BALOGH's tale *The Three Birds of Fate* and the *János Kapott* Romanian folktale are clear evidence of this.

10 LÉVINAS: op. cit. p. 103. This concept can be complemented by that of DELEUZE: "In our opinion eternity is not the absence of change, neither is it the unbounded extension of existence, but rather the all-encompassing state of time itself." PROUST, p. 49. (E.S.)

11 LÉVINAS: *Totality and Eternity, An Essay on Exteriority* (translated by Alfonso LINGIS), Kluwer Academic Publishers, 1991. p. 205.

« (...) l'idée de l'infini dans la conscience est un débordement de cette conscience dont l'incarnation offre des pouvoirs nouveaux à une âme qui n'est plus paralytique, des pouvoirs d'accueil, de don, de mains pleines, d'hospitalité. » (In.: *Totalité et infini* p. 224.)

12 BERZE NAGY János: *A búbájós lakat* (The Pretty Lock), Móra, Bp., 1979. p. 210. (E.S.)

The tale hero manifests his otherness through a continuous process of striving to analyse, and he understands what opportunities for existence and relationships he failed to recognise as his own in his earlier dealings with those around him. Attila JÓZSEF writes in his poem *Nagyon fáj* (It hurts so much): “It is a double burden and a double treasure, that we must love”. It is precisely this dual nature, the mutual ‘expression’ and ‘the reference to the original honest words’, the honesty of mutual understanding and its sustaining, and the forgiveness of the oath which caused the loss of the Other that the tale hero did not adopt in his behaviour towards his loved one; either because he had no way to achieve this, or because he had no intention of doing so. Because of this, not just the tale hero, but also his loved ones – his father, his betrothed – fall under the spell of the curse. In this sense, they behave and suffer together from the dislocation, and mutual misunderstanding which the loss of the other causes. It is part of their fate that they are forced to recognise the experience of the arbitrary individual in BUBER’s formulation: “... his is a world shot through with no sacrifice or mercy, no meeting or presence, no goals or methods; it cannot be other and its name is: the end.”¹³ In the understanding of downfall and doubt both individuals – the self and the other – are struck by the realisation of what it is that is disturbing in the present/former state of togetherness with the Other: at the same time this is a new source of danger lying in wait. This source of danger offers two directions of interpretation. On the one hand it can be examined from the perspective noted by DELEUZE: “the aggression felt towards the loved individual both brings with it the risk of losing the loved one, and also of suffering from a sense of guilt directed towards oneself.”¹⁴ The sense of danger that is recognised and the accompanying sense of guilt, to follow BUBER’s thinking, raises the prospect in the tale hero – and of course in us as well – of a dilemma between self-destruction and existence as a free individual. The source of danger can also be understood in LÉVINAS’ distance-interpretation:

*In the neighbor’s presence there then rises an absence by virtue of which proximity is not a simple coexistence and rest, but non-repose itself, restlessness.*¹⁵

¹³ BUBER: op. cit. p. 74.

¹⁴ DELEUZE: op. cit. p. 141.

¹⁵ LÉVINAS: Language and Proximity, op. cit. p. 120.

DELEUZE's comment allows us to understand that the main hero had already come into conflict with the Other (his father or wife), and has responded to the not exactly trouble-free relationship with them with selfishness, rejection, and a dialogue which rejects the community and his betrothed. Since the decision following the confrontation with the problem of existence did not follow the 'right road', the responsibility for failure is simply passed on to the Other. The aggression and the suppression of the feeling of guilt which end the discourse put at risk the other's love and his own happiness, if not indefinitely - which would be against the spirit of the tale -, at least until another choice between life possibilities appears. One of the necessary and unavoidable accompaniments of this opportunity for a new life is that the other is brought to see the Other, who can no longer be treated as a supporting actor or object in the process of grappling for future existence.

*Making someone see is effectively the same as forcing someone to approach an alien, frightening and monstrous spectacle.*¹⁶

However, this forcing is not an act of shocking or frightening, or causing a disablement, or provoking disgust, but rather the creation of horror and fear in 'the other' which offers a chance for spiritual liberation and the practice of love that can be achieved by overcoming fear.

Let us consider the spectacle of the *other*: being cursed as a hedgehog is indeed 'strange, horrifying and monstrous' both for the father and for the princesses in whose lap the hedgehog sits in the carriage in CSENKI's tale. Of course the big question is whether they are capable of progressing beyond this initially frightening fear-inducing spectacle of the other, and subsequently allow the hero to come close to them; or whether this forced gesture of stepping beyond will be for ever overshadowed and obstructed by this horrifying spectacle, which justifies the distancing and punishment which follows the alienation of the stranger.

*His father couldn't stand him. He could not forget that once he had been a hedgehog.
(The Little Hedgehog)*

As they went off home, the hedgehog jumped up into the lady's lap, and so scraped her thigh. The girl grabbed him and pushed him away. The hedgehog clung on to her

16 DELEUZE: op. cit. p. 140.

hair, beat her black and blue, and swung back on to her lap. (*The Cursed Prince, who was Once a Hedgehog*).

Reflecting the thinking of LÉVINAS the most disturbing thing for the tale hero is that the distance felt and measured between himself and others, the otherness which has destroyed the closeness between Himself and the Other, does not decrease, but, on the contrary, grows ever greater in distance. He has to realise that what ensures his limited understanding is only his weakened sense of solidarity, his 'being an accomplice' that covers his lack of honesty and mutual love. However, this being an accomplice, as a symbolic conversation serving as a starting point just prefigures the creation of common language, the pre-condition of a future discourse, and in moving towards love, slowly develops a sense of responsibility towards the other. The manifestation of otherness makes it possible to perceive the distance that lies between them, between the verbal and other symbols they are seeking; to show their intention to settle accounts with the disturbing nature of their togetherness, which is at the same time the knowledge of their existence to come. It is at this time that responsibility towards the other appears; "(...) a responsibility for what I have not committed, for the pain and the fault of others"¹⁷ as well.

The acceptance of responsibility expressed by these words, by the honest feelings and secret signs which - just like a promise offered as a deposit - function as a declaration of the intent to recreate a perfect relationship, is present throughout the tale narrative. The moment the other being commits the 'fault' again (i.e. prevents the hero from fulfilling his actual and future existence), she/he is immediately and emphatically urged to some kind of 'alliance'. Because the Other did not listen to the warning; in other words, did not wait for the ending of the period of the curse, she inevitably, and as a punishment (as a consequence of a curse received from a hero) calls down on herself a penitential testing task. However, the disappearing hero/heroine, before leaving for a world removed in time and space, offers help to successfully solve the testing task to those left behind, and left to themselves. The warning accompanied by the curse he/she utters, like a reference to an opportunity lost for ever, is nothing other than the reconstruction of a language created between each other, which becomes comprehensible as it is used in the course of the wandering.

17 LÉVINAS: *Language and Proximity*, op.cit. p. 123.

(« donc responsabilité pour ce que je n'ai pas commis – pour la douleur et la faute des autres. » *Langage et proximité. En découvrant...* op.cit. 325.)

– *So what could I do? If God has punished me once, what should I become? My husband, Rudolf, cursed me, saying that I cannot give birth until he has embraced me three times. (The Cursed Prince ...)*

2.

“If God gave me a son like this, get him out of my sight! I don’t want to find him here when I come back home!” – screeches out the poor farm labourer husband to his hedgehog son as he arrives late for lunch; since he was incapable of accepting such a ‘newcomer’ as a gift to his wife from God after so much craving and pleading. The character in the Little Hedgehog tale¹⁸ from János BERZE NAGY’s collection is under a curse, although we are given no information in the text about any previous judgement¹⁹, about who uttered the curse (the use of the passive itself is at once a reference to the unidentified figure who initiated the fateful train of events, and at the same time to the forced nature of the utterance of the curse, which in fact could not have occurred in any other way). In relation to the form of existence of the hedgehog boy we should mention the analysis of TENGYELI:

(...) all suffering is a fate recalled by sin – sometimes a ‘sin without punishment’. In the background there is no normal view of the world as it exists, in which a sin requires punishment, but a tragic perspective, which perceives all suffering as destiny.²⁰

As a result of the unfulfillment of the natural maternal desire, a possibility for existence follows as a consequence of this craving: a ‘boy child’ living in a hidden form of existence has been given to the mother who has brought about the fate of the child through *craving*, instead of through desire and open expression.

She sighed, if only she could have one child who could take lunch to her husband. She didn’t even care if the child turned out to be just like a hedgehog. And so it came to pass. The poor woman’s child was just like a hedgehog. She called him Johnny, and cared

18 BERZE NAGY, János: op. cit. pp. 162–65.

19 HONTI noted in relation to this kind of missing information: “...the utterance of the curse is missing but its consequences are there, and so we must ascribe this gap to the teller or to some previous tradition”. HONTI, János: *A mese világa, (The World of the Tale) Magvető, Bp., 1975. p. 200. (E.S.)*

20 TENGYELI: op. cit. p. 48.

for him for ten years. Then she sent him out into the fields to take lunch to his father. At midday the man was already waiting for his lunch. Two hours passed, and still it didn't arrive. Then along bumbled the little hedgehog with the lunch. The labourer picked up his whip and wanted to lash him with it.

The hedgehog boy, who appears, not in human form, but in his 'hedgehog skin' disguise, seems something different to outsiders or listeners of the tale than the normal members of the community. However, in his continuing otherness he is incapable of "acquiring similarity to the expressions of a theoretically recognised order". In other words his own life's disassociation from others brings with it the destruction of his *original unified life*.²¹ And since he is unable to deliver the lunch on time, and obviously incapable of adapting to the "expressions of a recognised order", we can justifiably state that his delay overrides the centuries old peasant way of life. He breaks the rule, both by infringing the normative order of life, and also by coming into contact with members of the community, breaking off the give and take of the communication occurring.

The hedgehog boy's natural answer to the cruel father's words and his command to leave his presence and their way of life for ever is *to cry*.

The child went home crying; then he took himself off into the big wide world. It was no use his mother crying and pleading, there was nothing she could do.

By crying the hero undertakes to talk to the other of his oppressive state in an inarticulate but harrowing way. In the same sense, hiding his secret, he can only stare in wordless amazement and questionless curiosity at his father, and addressing him represents a not insignificant risk, and indeed we can say that the language of oppression is a cowardly beginning. Crying is for the time being an incomprehensible part of the curse syndrome for the hero himself, and the opening up towards the other is at the same time an act of self pity. However, he rejects self pity as a particular form of a cry of sympathy when he refuses to stay at home, despite his mother's tears and pleading, because, given his father's prohibition, it does not seem to be his home any more. The mother's tears are also a special form of powerlessness and jealousy, as well as the beginning of the departure of the son and hiding away from the husband's eyes: ex-

21 TENGELYI: op.cit. p. 46.

pressing despair is a wordless act of 'language', which only the mother and son understand.

The unsuccessful outcome of the ten year old boy's first 'mission' forces him to mediate on the nature of his own particular mode of being. Besides this the hostility showed by his father, which on the surface was caused by his son's lateness, but in reality by the father's sense of being suffocated by the call to his conscience brought about by his inability to tolerate the son's 'deformation', turns into terrifying cruelty. Although the mother would be willing to defend him, she falls into a transcendental state typical of folktales (the practice of *regresses ad uterum*, which in all its forms is characterised by the hero's actions as a living adult; i.e. that he will not die, and will not return to the embryo state²²). János, on the other hand does not ask for this kind of disguise. He would rather face up to his own fate. His special meditation on his own being and his continuous dialogue with himself, and on his own, has its special location: the forest; the place which for centuries has drawn heroes in saints' tales, legends, fables, tales and other literary genres. This is the place for hiding away from the world and preparing for a change in the mode of being, being at the mercy of strange, unknown powers and finding a kind of defence, for wordlessness and mystical dialogue or awakening. Retreating into the forest can also be understood as a call *to wait*. To wait for the call of a voice from outside or from within, which would awake one from the trance and reveal the hidden mode of being to the present possibility of life; the calling voice would offer a possible interpretation of the existential problem, which in all certainty would be accompanied by a type of choice between modes of existence. However, in this case too LÉVINAS' comment on the lack of any manifestation is also worth noting: "This refusal to exhibit itself does not necessarily contain a complacency for hidden abodes."²³ János has no intention of showing himself either to the father who has expelled him from his life, nor to his crying, pleading mother. This despite the prohibition and the gesture of protection, which of course makes one wonder that maybe it is hidden in the opening manifestation and his relationship with his family. The disappearance of the alien-seeming boy who escapes from the community and from his father's prohibition, also tells us about the being hidden in the hedgehog skin, who does not wish to speak, or rather does not wish to 'let go of the things he possesses' - his hedgehog skin - so that he might grow out of it and be able to talk to his father. LÉVINAS notes:

22 Mircea ELIADE: *Misztikus születések*, (fordította: SALY Noémi) Európa, Bp., 1999. 105. (ELIADE: *Birth and rebirth*) (E.S.)

23 LÉVINAS: *Language and Proximity* op. cit. p. 62.

*In order that objective distance be hollowed out, it is necessary that while in being the subject be not yet in being, that in a certain sense it be not yet born- that it not be in nature.*²⁴

However, when LÉVINAS writes about the refusal to show oneself and to hide, he continues Buber's line of thinking on the two lonely forms of nature. He refers firstly to loneliness as the *'place of cleansing'*, "which is necessary after the trials between the inevitable struggle and the quest for individual truth."²⁵ Secondly, BUBER refers to the *'castle of separation'*, "in which an individual has a dialogue with himself, not because he wishes to test himself and control himself during his waiting, which may happen, but because he enjoys his own spiritual form". The refusal to show oneself is at once the hiding away of the face, the refusal to open up a relationship with existence and with the Other (with the father) and the acceptance of being exiled. In addition, waiting is the consequence of an act of fate which involves an individual trial, a change of mode of being and the opportunity to open up towards the Other, although at the first moment we are willing to believe that Johnny's hiding can be understood as a kind of continuous *escape*, above all from the 'fate originating from the unpunished sin', and in another context from his currently 'undiscoverable' or undisclosable real present existence, into the forest. In the empire of the frightening (monstrous) being with its non-human form, where its 'deformation' does not stand out, it can live undisturbed as a separated or in 'a certain sense as a yet un-born' being, distanced from the community, continuing a dialogue with itself, until the fate it expects appears, as a being discovering and clutching on to itself.

The boy with the hedgehog existence divides the farm labourer and his wife. The couple who previous acted together and were united as one split into two, and behave in two different ways towards the being they had waited for. The wife is resignedly prepared to accept him as he is, as a result of her craving and her hopes: a being hidden in a hedgehog skin. However, for the father, tied to the way of life of the peasant world, this kind of being is itself a challenge and trial. The father's frustration at the hidden being becomes ever-growing hostility: the lack of acceptance and love, the irreversibility of the assimilation to the 'expression of the known order' of the peasant community, all bear witness to the unconsidered attachment to the centuries old ex-

24 LEVINAS: *Totality and Eternity* op. cit. p. 209. (« Pour que la distance objective se creuse, il faut que tout en étant dans l'être, le sujet n'y soit pas encore; que dans un certain sens il ne soit pas encore né – qu'il ne soit pas dans la nature. » In.: *Totalité et infini* p. 230.)

25 BUBER: op. cit. pp. 126-127.

perience drawn down from life. John's deep slumbering in his hidden state does not simply cover up the splitting up of the original unified life and the separation from others, but in this aspect, the absence of any attempt to fulfil the prospect of a future life, and hides it like a sin. In summarising the tangled, mutually damaging modes of life of the parents and their boy, TENGELYI emphasises what W. BENJAMIN notes: "Fate is related to the sin of the living."²⁶

The hedgehog boy hires himself out as a herder to the swineherd, who appears to him suddenly and is unrecognisable, and after negotiating the wages, he agrees to look after the 'unknown' owner's pigs.

Johnny stayed alone with the pigs for a year, for two years, for three years, and then for four years. The herd bred so quickly that he couldn't guard the beginning, the edges, or the end.

Johnny does not choose the path of degradation and moral decay, 'wallowing in the mud', but grabs hold of his luck and thanks to his ability to keep his pig herding job and work diligently, he steps onto the path of adulthood and wealth. Here the first turn in the story occurs, since the father can only imagine the son in a utilitarian and pragmatic sense, in terms of his prior expectations of his ability to support life, as one day becoming useful for the poor farm and family. The father's expectation, that the hedgehog child would be unable to fulfil the expectations of the family - and to a certain extent of the community as well - fade away as the story progresses. Since his meeting in the forest with the 'swineherd' has ensured his 'enrichment', the smaller amount of property he offered to his mother has made it unarguably clear that he is capable of helping the family's deep poverty. It has proved that he is capable of protecting his own against their hopeless dependency and the humiliation of owning nothing.

However, the hedgehog child feels that he has provided for his family and their material needs in vain. His *hiding away* after giving over the money has a double sense: on the one hand it is intended to show to his environment his acceptance and recognition of his father's authority; on the other hand it suggests to us that there was some kind of 'pre-awareness' of the nature of his father's rejection. Specifically, that his deformed exterior - which hints at his uselessness in his father's eyes will not just not be forgiven - but that his 'enrichment' due to his recognition of his fate simply angers his father more. Perhaps his ability to maintain the family throws light on his

²⁶ TENGELYI op. cit. p. 47.

father's limits and is thus humiliating. So he goes off for a second time to the forest: the site of miracle self-transformations and transformations to be undergone. The deformation of the hedgehog boy and his escape from home to a certain extent shows a similarity to HAUFF's 'Little Mukk' story.

During the adventurous 'journey', the forest wandering, the hedgehog boy immediately meets an 'exceptional' helper, the devil, who, addressing the boy sitting in the top of a tree, expresses his desire for the skin which shows the strange nature of his being. However, the boy only accepts the deal when the devil makes him an irrevocable promise that he can acquire original-future life. The accepting attitude of Johnny can best be understood in a HEIDEGGERIAN sense:

If either authentic or inauthentic Being-towards-death belongs to Dasein's Being, then such Being-towards-death is possible only as something futural, in the sense which we have now indicated, and which we have still to define more closely.²⁷

The future being that can only be defined from closer up, can only be unambiguously defined if the necessity and unpostponability of the return to oneself in the fate offered by the devil is recognised.²⁸

Furthermore we must also see that the fate is a kind of down-payment: the acceptance of the real life shown in the 'exchange of skins' is a kind of gesture that makes Johnny realise that in his present existence he was living as a *sinning being*. But it also makes him understand that his being is nothing other than 'to be real in that which he once was'. We can summarise this by observing that the present life of every boy is a kind of 'I was – I am' state, and what is more, a state of sin. His attempts to free himself from the curse mean that he has to pull his father, – as a figure of authority – off his throne. The deformed boy pre-announces his presence as a 'pretender to the throne'. As such, as a returning threat, he shows himself as an eternal, conscious danger to his father, since through his successful acquisition of wealth he also expresses an unspoken demand for a life that satisfies himself, which will be the characteristic nature of the *existentiality* of his demonstrated life in the future.²⁹ Johnny's existentiality can be understood from the perspective of the creating of the future. The dis-

²⁷ Martin HEIDEGGER: *Being and Time*, Blackwell Publishing Ltd, 1962, pp. 372–373.

²⁸ TENGELYI writes on this: "...in his fate, however, he recognises his own life, and an appeal to him is not an appeal to a lord, but his return to and approach towards himself." op.cit. p. 44. (E.S.)

²⁹ HEIDEGGER: op.cit. p. 375.

appearance of death understood in the metaphysical sense of the present life and the down-payment made on its own existence uncovers the reality of the dethroning being, who in the following period will guarantee to support the family. This is referred to in the denouement of another tale, which will be analysed below:

*"Well, father, here I am. I'm not a hedgehog anymore." – "You've done well, my son. Now you see, here's the crown; you're the one to inherit it, from me."*³⁰

The transformation, from the apparent uselessness of the hedgehog being, and the once and for all loss of the form of present existence, and the regaining of the 'I am – I was' reality of human form can be described as some kind of transcendental-initiatory act. The strength gained from the devil is a kind of magic power, which, even under the shadow of the father, will save him from fatal attacks, and at the same time prepare him for the dangers accompanying his future as heir to the throne.

We might also think that Johnny's escape is some kind of search for non-being arising from a death-wish. ELIADE, always reliable for opinions on initiation rites and the hermeneutics of death syndromes, notes the following in relation to the analysis of a wish to escape into death:

(...) regarding the fact of death as a concluding of the "history" of the individual, it still seems very natural that the post-mortem memory of that history should be limited or, in other words, that the memory of passions, of events, of all that is connected with the individual strictly speaking, comes to an end at a certain moment of his existence after death. ³¹

Johnny assumes that the loss of his individual life-history following his death will be accompanied by the evaporation of the memories of his father which preserve such prejudice, and that his father himself will agree to be part of the newly found adulthood of his son and the new life-story, which has one basic foundation: the strength of the devil which has occupied him. He hopes that after his step forward out of his hiding place and his return to himself he will merit his father's forgiving love. How-

³⁰ *Az elátkozott királyfi, aki sündiszó volt*, (The Cursed Prince Who Was Once a Hedgehog) *A cigány meg a sárkány, püspökladányi cigány népmesék*, (The Gypsy and the Dragon, Gypsy Tales from Püspökladány) Európa, Bp., 1974. p. 24.

³¹ ELIADE: *The Myth of the Eternal Return or, Cosmos and History* (Translated from the French by Willard R. TRASK), Princeton University Press 1974, p. 47.

ever, in the continuation of the story it turns out he has become the victim of false imaginings. He believed that following the resolution of the father-son conflict, when he manifests his 'I was – I am' being, his father will adopt an accepting, understanding attitude, and the father will be the one to dissolve all prejudices and end the ill-treatment of the son. We can confidently make this statement because Johnny has already refuted his father's prejudice once before. 'He went back home to his father' in the human form won back with his own ritual death in order to gain his love and respect. John's intention to provide help indicates his goodness and capacity for life, his demonstration of his responsibility and connection with real life, and not his shame. His transformation acts as a sign that he agrees with his father, and there is no reason for shame or anxiety.

But it was all in vain. His father simply could not stand him. He couldn't forget that once he had been a hedgehog.

In this context his father's undying, irresolvable anger seems in the first instance to be incomprehensible: since it is emphasised in the story that the couple had great difficulty having 'their child'; and also because the child became human through the force of his own virtues, perseverance, diligence and fate-forming transformations. The anger, the earlier rage and contempt does not refer to the fact of becoming an adult that has already also become obvious to the community, referring to the 'was-am' form of being. It is much rather the past 'humiliating' state of being held in his own imagination and memory, which now he, and only he, sees. He does not want to face the nightmare of his dethroned future. If the father must come to terms with something, it is not contempt, fed on his sense of hurt and humiliation or the thought of his own prejudice, but his own mistaken image of the child whose development is trapped in a 'hedgehog skin', in whose captivity he remains. The wonder hides the appearance. He is not willing to look at the child-become-adult, but rather lowers his eyes, becomes blind, and sucks out his own strength in the blind anger of self-contradiction and inner conflict. TENGELYI refers to GADAMER, who states that sin confronts human beings with the irreversibility of time and the irrevocability of the acts we commit.³² This personally felt experience could possibly move the father's conscience, but it is precisely this that he does not want to know. His hiding of his sin,

32 CSENKI, Sándor: A cigány meg a sárkány (The Gypsy and the Dragon) (püspökladányi cigány mesék – Gypsy Tales from Püspökladány), Európa, Bp., 1974. pp. 16-24.

his remaining silent about it, leads to a new sin, and from that time on the loss of his child does not lead to a sense of moral duty, but proves that the father is an authority figure, whose existential character is characterised by orders, commands, a refusal to listen to appeals and inflexibility.

4.

The transformation into a hedgehog also features in a familiar tale from Sándor CSENKI's collection. *The Cursed Prince Who Was a Hedgehog*³³, which as József VEKERDI notes, combines two motifs in one: the bridegroom as hedgehog and the bridegroom as snake, which recur frequently in Hungarian folk tales; from another perspective we can say: the birth as hedgehog boy and the hiding in the animal skin motifs. These two motifs are both separate forms of the curse syndrome, and deserve separate attention. In the first motif the 'the destiny decreed' by the sin without punishment' is emphasised:

- Hey, hey, my mother and my wife! Can't you even wait three nights? Then the time would have come. But no problem, wife! You won't be able to bear the child which is in you now until you have embraced me three times! Mother, I won't curse you; you are my mother for ever; you brought me into the world. But now I must go.

In the other motif the wife, in order to discover her own being, is subjected to a task in which she can show to her husband that her love provides the basis for her capacity for firm penance and uncomplaining sacrifices, as an earlier folktale researcher, Lajos KATONA, has already pointed out.³⁴

- Do you hear that, mother-in-law! I don't care what God has in store for me, I'm going; and either I'll look for Rudolf, or I'll fall down and die somewhere, or get eaten by wild animals.

In the messages given by the cursed boy and the wife cursed by her husband, we must realise that in both cases the problem of *time* arises in relation to sin and the act of committing it. Rudolf had already been 'cursed' before the course of the story

33 "(...) he can only get back his wife if he sets himself to withstand the most horrifying task." KATONA, Lajos: *A népmesékről* (On Folktales), Lyceumi nyomda, Pécssett, 1889. p. 23. (E.S.)

34 KATONA Lajos: op. cit. p. 30.

had even started. We can say that the past has already cast its shadow on the present time of the tale narrative, that we may be aware of an earlier discourse, which has far-reaching consequences and a fate-directing influence in the stories. Rudolf knows, indeed, it is really only he who knows, how long the curse-syndrome is valid, but he does not reveal the time that is laid down, nor give any information while he is hidden in the animal skin about how he can master and overcome the curse. Because the price of freedom from the curse syndrome is nothing less than *silence* itself. Rudolf gives his wife a strict warning (the acceptance of which is a kind of oath of agreement) not to speak to anyone – not even to her mother in law – about the secret nightly transformations, the change of being of her husband hidden in an animal skin's. From the wife, silence, loyalty and the open manifestation of hope of a happy existence at some undetermined time in the future. More precisely, it would have been, because, as it soon becomes clear, with her gabbling she soon fritters away this mutually lived hope. The common 'knowledge', the blood-bond style wedding oath and trust, the keeping of secrets and the perseverance can only be understood as mutual dependence, since it is created between them and is based on a common language which helps them understand each other. The 'mother-in-law', who is – not entirely without reason – excluded from this common language, by using and abusing another language – that used by the community – expresses her suspicions of the wife's fidelity. She does this so that through ill-omened accusations she will reveal the secret that will allow her to become initiated into the – to her – secret language, and so into the lives of the young people. It is probably not with a desire for solidarity, but for separation that she wants to be 'initiated'. This circumstance can also give us a clue to another murky secret that binds the mother in some way to the son's enchanted existence. According to KATONA, "the animal or monstrous form of the hero or heroine is a consequence of the sinful curiosity of the parents"³⁵; and since the parent does not wish this sin to come to light, she rather piles another sin onto her 'sinful curiosity', by wishing to pass responsibility for the sin onto her daughter-in-law.

- *Ah, my girl, what shame you've brought on us!*
- *How's that, mother?*
- *Because you've been playing around with another man!*
- *Not me, mother-in-law – she says – I'm pregnant with your son's child.*

35 Cf.: BÁLINT, Péter: *Mese a mesében: a megkettőződés hermeneutikája*, (The Embedded Tale: the Hermeneutics of Duplication) Fordulópont, p. 44. pp. 73-89.

- Well, may the Devil take your mother; if you don't do what I say, I'll cut your throat. I'd like to see my son die with my you.

The mother-in-law's terrible suspicion, if, and to the extent to which it proves to be true - which the woman would dearly love - is also a kind of curse, bringing with it a cursing out of the community. The daughter-in-law/wife, faced with this possibility and squeezed hesitatingly between the two languages, with their different relevancies, is frightened off, and unthinkingly, or keeping her own selfish point of view, very deliberately exploits both the secret and the husband. However, it is not surprising that she is thoughtless or knowing in relation to the spirit of the husband's warning: she herself is also a victim.

- Hey, listen here! Your son is not a hedgehog, but a handsome young man, the handsomest in all the wide world. But when the clock strikes twelve midnight, heat up the stove and go over there where I'm sleeping with your son! There you'll find the spine, and throw it into the stove!

This sin, committed in front of our eyes also throws a retrospective light, revealing the 'murky' original sin of the husband, and his accursedness. Just as if a similar story had already been played out in the past, whose consequences are (also) familiar to us from the narrative. It is no accident that we are reminded - particularly from our knowledge of folktales - of the eternal return, the thought of the eternally recurring sin. This is reinforced by the fact that it is no accident that the wife was destined to suffer a fate derived from revealing a secret. It was precisely this possibility of being that her husband remained silent about in her presence, with the clear intention of finding out once and for all whether she was capable of keeping her word, - honouring an oath and keeping a secret, which on the one hand proves her fidelity and her trustworthiness, and on the other, that they are genuinely and properly one and belong to each other as two inseparable partners, - or whether the failure will repeat itself into infinity. The timeframe of the life histories of the two, the present time of the trials, the future time of the preventing of the curse on his wife issued by Rudolf, and the time of purgation are all one and the same time. What is more the unforeseeable future, which is full of anticipated and for the time being inconceivable risks, ("... either I'll look for Rudolf, or I'll fall down and die somewhere, or get eaten by wild animals") belongs to what BERGSON describes as the subjective, tale, time, reinforced by its fictive nature. The permanent tension arising from the same waiting and purgation, the momentary uncertainty which overrides the time-consuming certainty, the being forced into error, invisible to the other, but visible in the here and

now, all touch the time characteristics of the curse formula with its retroactive force and its far-reaching character.

So the wife cut her finger, took her husband's favourite shirt, and dripped three drops of blood onto it:

- Now, my husband, if you wash this day and night, it will never come out, not until I wash it with my own spit!

The blood oath is a consequence of sin: after telling a secret which reveals the change in the nature of being, (which the accursed Rudolf passes on as a curse to his wife) the blood oath must be remade with the performance of a task at a later, as yet unspecified time, in order to give new value to matrimonial fidelity and perseverance and the accompanying sacrifices. But this is also dictated by the justice and the expected 'happy ending' of the tale. After the secret is told, and she becomes aware of the husband's change of being and of his original nature, the young wife complements the only possible way in which liberation can be achieved from her husband's curse: the knowledge of victimhood brought about through pilgrimage.

And to provide evidence of this, that she really has understood Rudolf's curse and is ready to terminate it, so that they will not be separated eternally, she makes a new oath, thus reinforcing the validity of their secret, common language.

The past appears to repeat itself, except that it can be said that in the wife's newly made vow, no-one will ever, right until the end of eternity, be able to get rid of the traces of the blood oath, that only she can do this through her own victimhood. The memory of the earlier uncertainty, the deeds that appear from the past, reinforce once again in the wife the 'idea of the eternity of the other', and we can see she already has the power of 'gift-giving, the open hand and hospitality'; from another perspective, knowledge and love together drive her being. In addition, on her adventurous journey, the husband's earlier warnings and her own experience are also continually replenished by the knowledge provided by her helpers. The secretive old woman gave a golden duck to Ludinca, and with it these words to use, which would in terms of modern knowledge be called 'the instruction manual':

Everyday there is a market in front of the castle. Rudolf's wife will come over to you and ask you: 'How much will you sell it for?'. But don't sell it for money, just say: "If I can sleep in the same bed as your husband."

However, from the plot of the tale it seems that it is not just Ludinca who is in need of knowledge received from external powers, the enchanted husband also needs help.

Just as in the 'snake bridegroom' type tales, in this variant it is the helpers who inform the wife as she makes her journey, that her husband has married another woman. The new woman keeps him captive with spells and 'passion', and, as if she kept him always drugged with sleeping potion to make him forget the passing of time, he really does not remember either his former cursed state, nor the curse he uttered. However, in CSENKI's variant a narratological element appears: *the tale in the tale*.³⁶ The aunt of Rudolf's second wife, the iron-nosed hag, informs the hero of who he was earlier, and what was his relationship with Ludinca, by telling him stories, and in other words breaking the undetermined time of the sleeping potion-induced enchantment with another timelessness, and causing him to awake to the present reality.

Brother-in-law, aren't you bored? Because I really know how to tell stories!
 – *Well tell me a story then!* – says Rudolf.
 – *Once upon a time – she says – there was a little hedgehog. The little hedgehog got married. He left his wife when she was pregnant. He came here and here he got married again. His first wife was called Ludinca. And well, listen carefully brother-in-law! Here is your wife, she has already spent two nights in a bed with you, and then she suddenly says: 'Rudolf, my husband, put your arms around me, so that I can give birth, because I now I can't even move!' But when you get home, eat, but don't drink coffee, because my sister, that bitch, has drugged it.*

This tale-telling that belongs to the realm of fiction operates against enchantment and hypnotism: as a 'real conversation'; despite the gaps it contains, it is a memorable, sobering life story and not least of all functions as worthwhile advice. In this way the tale hero does not gain the knowledge he can use to fulfil his being in the future and to restore his whole being from a dream, but in an unusual way from a modest and helpful iron-nosed hag's morality tale. The story *heard* in the tale returns to greet Rudolf, appears in its familiarity in his memory, and at the time of *hearing* the warning, it is Lucinda's voice, not heard for so long, but still familiar, and what she says, that proves to him how true the iron-nosed hag's story is, and uncovers the ceaseless intrigues of the Fairy Maiden with her sleep-inducing potions which was the only thing that kept him asleep. In this case it is not sight and/or other sensory organs that offer the hero support in awaking himself and transforming his way of being, but *hearing*, which helps him to direct himself in recognising the truth.

She went over to him and lay next to him. Ludinca said to him:

- Ah, my husband, Rudolf, if you recognise God, put your arms around me, so that I can have a child, because I can't stand it any longer!

The moment Rudolf heard her, he embraced her.

The truth, at least the truth of the tale and the liberation from the curse thus become eternal; we are right in thinking that the manifestation of the 'I was – I am' form of being results in an irrevocable change. However the tale, despite reaching its happy ending, carries within it what Walter BENJAMIN referred to as a 'triple benefit': the wisdom based on the experience, the moral norms of the community and the strategy for survival. Both the tale teller and the community know precisely that the tale, set in its 'once upon a time' timeframe can be repeated again and again, and the appearance of the 'I was – I am' lets the eternal turning of life advance in its mill-wheel-like grinding course.

(Translated by Edit SEEL)

III.

(A GONOSZ ANYA)¹

Volt, hol nem volt, egy öreg asszony. Volt egy fia. És elindultak mendegélni az erdőben. Hét évig mindig mentek. Mennek, mennek, mennek. Éjszaka volt, álmos volt a fia. Anyja azt mondta:

- Ül le, fiam, és alszunk, fiam.

Éjszaka van, nagyon sötét van abban a nagy erdőben.

- Anyám, de álmos vagyok! Ereszd le egy kicsit a lábad, hadd hajtsam rá a fejemet!

- Mit csináltál, fiam?

- Álmot is láttam, anyám. Azt álmodtam, ahogy megyünk, egy nagy fát találunk.

Egy eleven kard van rajta. Nézd csak, anyám! Ott ég egy kis világosság!

- Jaj, fiam, oda bemehetünk és ott alhatunk.

- Nem fognak megölni, anyám?

- Ne félj, fiam! Elbújtatlak a szoknyám alá. – Jó estét!

- Hát te mit keresel itt, öregasszony, mikor még egy madár sem merészel erre jönni?

- Hát ti esztek, és az anyámat nem is kínáljátok?

- Dehogyan, adunk nektek.

Akarnak enni.

- Ó, hát mit esztek? Emberhúst esztek?

Akkor felugrottak, meg akarják ölni.

- Ó, szívemnek szép szerelme, ne öld meg a fiamat! Inkább hozzád megyek feleségül.

Akkor a fiú idős anyja összebeszélt azokkal a gyilkosokkal. Azt mondta a fiának, hogy menjen el, hozzon neki a sárkány kölykének a húsából, mert:

- Beteg vagyok, azt kívánom. Ha nem hozod el, rögtön meghalok!

- Megjöttem, anyám. Meghoztam a kívánságodat.

- Phi, phi, phi, vidd innen, mert bűdös! De gyere ide, fiam, megmoslak, mert piszkos vagy. Régen nem mosztalak meg.

¹ In.: VEKERDI József: *A cigány népmese*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1974. 223-225. Adatközlő: NÉMETH Jánosné. A gyűjtő megjegyzése: „Némethné nehéz volt rábeszélni a mesemondásra (...) Szabadkozott, hogy sohasem szokott mesélni. Zavara mindvégig tartott. Ennek köszönhető a mese furcsa, szaggatott menete. A jelenlevő cigány közönség nem ismert rá ebben a formában a történetre, noha egyébként a „hűtlen anya” (AaTh 315) mesetémát jól ismerik a cigányok. Címet nem adott a mesének”. (276.o.).

Bekente a szemét szappannal. Kiszedte a szemét késsel. Vakon maradt a fia. Felöltöztette papi ruhába és eleresztette a nagy erdőkbe.

Megy, megy, megy a szerencsétlen fiú, megy, megy, tapogat, feláll, elesik, éhes, szomjas a szerencsétlen. És azt mondja a fiú:

- Ó istenem, ha szemet adnál nekem, de jó volna!

Azt mondja neki egy kis madár:

- Ó, te vak ember, nincs szemed! Gyere ide, van itt egy kis sárvíz, mosakodj meg benne, mindjárt lesz szemed.

No, a fiú tapogatott, mászott, megtalálta a vizet, megmosdott és mindjárt még szebb szeme támadt. Akkor talált magának egy vad lovat. Visszament az anyjához. Madárrá változtatta magát. Felrepült a fára és csipogott. Azt mondja az anyja:

- Jaj, szívemnek szép szerelme, de szép ez a madár! Fogd meg nekem gyorsan, mert ha meg nem fogod, rögtön meghalok!

No, a legény lerepült a fáról és kardjával felaprította anyját. Darabokra aprította. Azután megházasodott a legény.

Ha meg nem halt, máig is él.

A GONOSZ MOSTOHA¹

Volt egyszer egy szegény ember. Annak volt két lánya. A felesége mostohája volt a gyerekeknek. A szegény ember elment kaszálni, és nem tudott miből főzni a felesége, nem tudott mit küldeni az urának. Addig gondolkodott a gonosz mostoha, hogy levágta a kisebbik lányt. A kisebbik lányból levešt főzött. A nagyobbik lány sirt,

1 In.: *Ungi népmesék és mondák*, gyűjtötte GÉCZI Lajos, Akadémiai - Madách K. Bp., 1989. 344-346. MIKULA Jánosné meséje. „AaTh 720 (Anyám megölt, apám megevett) Nyelvtérületünk főleg északi részén kerültek elő e típus változatai (NL 1, 114), úgyhogy felbukkanása úgyszólván nem meglepő. A Grimm-mese hatása, a típus esetében korábban már megállapítást nyert (BN 2. 286 sq). Dalbetétei a balladával való kapcsolatát nyilvánvalóvá tették (Thomson, Folktale 116) A típus magyar változatainak hiedelemháttere egészen más, mint a nyugatiaké, ahol a csontok összegyűjtésében kőkorszaki szokás feltételezhető (Scherf 415-419)” DÖMÖTÖR Ákos (568.o.)

sirdogált az udvaron, sajnálta testvérét. Nem akart bemenni, hiába hívta a mostohája, hogy jöjjön enni, azt mondta, hogy neki nem kell.

- Akkor vigyél apádnak a mezőre ebédet!

A lány szót fogadott, elvitte. Azt kérdi a szegény ember:

- Ugyan, mit hoztál nekem enni? Hiszen még hamubul sem jut kenyeret sütni.

Azt mondja a nagylány:

- Édesapám, a mostohám megölte a testvéretem.

Oldalra ment, nagyon sirt, a szegény ember is nagyon sirt. De éhes vót, és megette a lányából főtt levešt. A csontokat széthajigálta, a nagyobbik lány sirdogálva összeszedte, fűből fészket csinált, abba rakta. Volt az útszélien egy odvas fa, annak az ágára föllette, és költ belőle egy szép madárka.

Jött az útszélien egy gyönyörű hintóban egy kirájkisasszony tele ékszerekkel, ragyogott az aranytól. A kis madár kiszállt a fa ágából, szélére a fának, és elkezdte énekelni:

Anyám megölé,
Apám megevé,
néném minden csontocskámat összeszedé,
gyógyrongyba betekeré,
fűből fészket csinált,
odvas fába betevé,
lett belőlem téli madárka.

A kirájkisasszony megállította a hintót, kérte a madárkát:

- Énekeld el, madárka ezt a szép nótát! Neked adom mind az aranyat, ami rajtam van, amit látol.

Elénekelte a kis madár. A kirájkisasszony mindent odaadott neki, még a ruháját is. A kis madár felvitte a fészekbe.

Aztán jött arra egy kirájfí, szintén egy hintóba. A kis madár megint énekelte:

Anyám megölé,
apám megevé,
néném minden csontocskámat összeszedé,
gyógyrongyba betekeré,
fűből fészket csinált,
odvas fába betevé,
lett belőlem téli madárka.

A kiráji is megállott, és megkérte a kis madárt, énekelje el neki is azt a szép nótát. A kis madár elénekelte. Mindent nekiadott magárul a kiráji: ruhát, ékszer, mindent, amije volt. Ezt is felvitte a kis madár a fészekbe.

Aztán jött arra egy molnár egy szekeren. Egy óriási nagy malomkő volt a szekeren. Az is megállította a szekeret, és meghallgatta a kis madár énekét. Mikor elénekelte a kismadár az énekét, megkérte, hogy még egyszer énekelje el, és neki adja azt a nagy malomkövet. A kis madár szót fogadott, elénekelte megint:

Anyám megölé,
apám megevé,
néném minden csontocskámat összeszedé,
gyógyrongyba betekeré,
fűből fészket csinált,
odvas fába betevé,
lett belőlem téli madárka.

A molnár odaadta a nagy malomkövet a kis madárnak. A kis madár azt is felvitte a fészekbe. Mikor este lett, elment a kismadár haza az ablakra. Elvitte a kirájkisasszonytól kapott ajándékot. Elkezdte énekelni az ablak alatt a nótáját. A gonosz mostoha persze kiküldte a lányt:

- Menj te lány, hajtsd el azt a madárt, a csúf madárt, mit fog itt énekelni!

Elment ki a lány, akkor a kis madár a kirájkisasszonytul kapott ajándékot odaadta a testvérjének, az aranyokat is, mindent, amit kapott tőle. A lány örömmel vitte be, hogy mit adott neki a kis madár.

Másnap este lement megint a kis madár, elvitte az ajándékot, amit a kiráji tul kapott. Akkor is elkezdte énekelni az énekét a kis madár szépen, csendesesen. Az apja kiment, azt mondja:

- Hüss el, te aranyos kis madár!

Akkor rádobta őrá azt az ajándékot, amit a kiráji tul kapott. Bevitte nagy örömmel az édesapja. Azt mondta a mostoha:

- No, már hónap este én megyek ki.

A kis madár elment harmadik este is. Eldugta a nagy malomkövet. Mikor elénekelte az énekét, a mostoha kiment, azt mondta:

- Hüss el, te csúf madár, minek jössz ide énekelni?

Akkor rádobta a malomkövet a kis madár a mostohájára, és a mostohája kulimáznak váltott.

PISTUKA¹

Hol volt, hol nem volt, valahol a nagyvilágban, volt egyszer egy szegény asszony meg egy szegény ember. Sem fiatalságukra, sem öregségükre nem született gyerekük. Elment egyszer az öregember az erdőbe fát vágni, mert olyan szegények voltak, fagyökéren tartották fenn magukat. Az öregasszony meg kiment a ház elé:

- Istenem, csókolom a lábadat, segíts már rajtunk, adj egy gyermeket, aki gondunkat viseli öregségünkre!

Ezzel bemegy a házba. Amikor a pitvarba ért, már terhes lett. Amikor a szoba küszöbét átlépte, meg is szült. Jön hazafelé az öreg, már a kapuból látja, hogy felesége gyerekágyas:

- Mi bajod, feleségem?

- Kedves uram, kimentem az udvarra, Istenhez könyörögtem, hogy adjon nekünk gyermeket. Alighogy beértem a házba, máris megszületett.

Amikor meglátta az öreg a kicsit, leült az ámulattól:

- Megállj csak, asszony, de mi legyen a neve? A falu mellett, itt a nagy erdőben, nincs, aki megkeresztelje. El kell vinnünk valahová.

Erre az öregasszony:

- Hát, kedves uram, hívják Pištukanak!

Pištuka nőtt, növekedett. Egynapos korában olyan volt, mintha egyéves lenne. Az Isten mindig leküldte hozzá egy-egy tanítványát, hogy megtanítsák írni, olvasni meg mindenféleképp. Amikor Pištuka tíz-tizenöt éves lett, azt mondja anyjának:

- Mošt már elmegyek, édesanyám, a nagy világba, vitézséget tanulni. Itthon semmit sem tanulhatok, csak egyik fáról le, a másikra fel, csúszok-mászok madárfészkek után. Ezzel meg semmit sem érek. Elmegyek hát, világot próbálni.

- Ha elmész, kedves fiam, én is elmegyek.

- El ne gyere, öreg anyám – kérleli a fiú -, ne hagyd itt öreg apámat! Nem bírod már a hosszú utat.

- Nem addig az, fiam! Ha te mész, megyek én is.

1 In.: CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány*, püspökladányi cigány mesék Európa, Bp., 1974, 270-274. „Adatközlő ismeretlen. 1941 jan.16. (?) A Hűtlen anya mese változata (AaTh 315, BN 315) Folytatása az lenne, hogy a fiú elvégzi a nehéz feladatokat, ezután anyja csellel megöli; a fiút állatai feltámasztják, megbünteti anyját. A magyar 'Nagy bácsi' névvel szerepeltetett alak eredete homályos: e mesetípusban a rablóvezérrel (vagy sárkánnyal, óriással) szokta összeszűrni a levét az asszony”. (324.o.)

- Ha így van, édesanyám, akkor gyere!

Elindulnak. Már száz napja és száz éjszakája csak mendegélnek. Mennek éjjel és nappal, míg elérnek egy hatalmas rengetegbe. Hát ott van az erdőben egy óriás törzsű fa, alatta gyönyörű zöld fű nőtt. Azt mondja az öregasszony:

- Hallod-e, fiam, éjjel és nappal csak megyünk. Se nem eszünk, s nem iszunk, csak megyünk. Gyere már ide a fa alá, nézd, milyen gyönyörű fű van alatta! Ülünk le harapni valamit, megéheztünk!

- Menjünk, öreg anyám – mondja Pištuka -, mondhattad volna már előbb is!

Leülnek a fa alá az árnyékba, és esznek. Amikor jóllaktak, így szól Pištuka:

- Tudom, öreg anyám, elfáradtál; szundíthatnál egy keveset.

- Nem bánom, édes fiam – mondja az öregasszony, és lefeküdt. Annyira fáradt volt, hogy amikor fejét letette, máris elnyomta az álom. De a fiút nem fogta az álom, nem tudott elaludni. Felugrik, és megy az erdőbe, megy taláalomra. Madárfészkeket keresett a fákon. Látja ám, hogy egy eleven kard vergődik hüvelyében. Az volt ráírva, hogy aki ügyesen tudott fára mászni, egykettőre fenn termett. Nyúl a kard után, hogy kihúzza, de magától a kezébe pattan; amikor derekára akarja kötni, magától felcsatolódik. Lejön a fiú a fáról, és szemügyre veszi a kardot. Nagyot dobban a szíve örömeiben:

- Hej, Istenem –mondja -, hová tegyem el most ezt a kardot, hogy anyám meg ne lássa, ha felkel?

Fogja és beteszi a nadrágszárába. Felébreszti öreg anyját:

- Hallod-e, öreg anyám, már igen régen itt vagyunk; kelj fel, és igyekezzünk, mert így nem haladunk!

Felkel az öregasszony, és elindulnak. Amikor már hét évet, hét napot és hét éjszakát mentek, megint egy nagy rengetegbe értek. Rájuk esteledett.

- Öreg anyám – szól a fiú -, hol fogunk itt aludni, magam is igen megfáradtam. De nézd csak, ott valahol mintha világosság lenne az erdőben!

- Én is látom, fiam.

- Oda megyünk aludni, öreg anyám.

Fogják magukat, megindulnak a fény felé. Oda is érnek nemsokára, belépnek a házikóba:

- Jó estét, jó ember!

- Isten hozott benneteket! Hová, merre mentek, és hogyan tudtatok bejutni ebbe az országba, ahol huszonnégy betyár az úr? Éppen az imént mentek el, nincs egy órája. Jóformán szét sem néztek, s máris levágják a fejetekeket, és úgy főzlek meg benneteket, mint azt ott. Ő is olyan ember volt, mint mi.

- Neked miért hagyták meg az életedet?

- Azért, mert én már öreg ember vagyok, meg azért, hogy amikor elmennek valahová, legyen, aki főz nekik. Meghagyták, hogy mire hazajönnek a kóborlásból, főzzenek meg.

Azt mondja erre Pištuka:

- Feküdjön az ördög az anyjkkal, hát ha az ember vendégségbe jön hozzájuk, csak nem tesznek olyat, hogy megölnék!

Alig telt el egy óra, máris jött haza a huszonnégy betyár. Látják ám a betyárok a fiatal fiút és az öreg anyját. Mondja a betyárok vezére:

- Nézzétek csak, legényeim, őutánuk nem kellett menni, maguk jöttek a helyünkbe!

- Hallod-e, Nagy bácsi – mondják a szakácsnak –, megfőtt-e már az étel? Ha megfőtt, teríts egykettőre, utána végzünk azokkal az emberekkel, hogy le ne soványodjanak.

A betyárok nekiláttak az evésnek. Amikor jóllaktak, azt mondja a vezérük:

- No, két ember készüljön neki, vágjátok le ezt a kettőt, nem engedjük, hogy lesoványodjanak!

Mondja erre Pištuka:

- Levágjátok ám az anyátokét, majd én váglak titeket darabokra.

Ezzel kirántja kardját Pištuka, és egykettőre úgy felaprította a huszonnégy begyárt, mint a káposztát, majd egy hordóba rakta a holttesteket. Akkor Nagy bácsi térdén csúszott hozzá:

- Áldjon meg az Isten, jó ember, be jól tetted, hogy végeztél velük! Gyere, nézd meg a pincében, hány embert tettek el láb alól!

Pištuka lement Nagy bácsival a pincébe. Látja a sok embert sorban egymás mellé a falra felakasztva. Így szól Pištuka anyjához:

- Anyám, itt maradunk két-három napot, legalább te is kipihened magadat.

- Az bizony jó lesz, kedves fiam.

Akkor a fiú fogja az egyik puskát, és odaszól anyjának:

- Öreg anyám, elmegyek, járok egyet, lelövök egy-két nyulat, különben éhen halunk, emberhúst meg mégsem ehetünk.

- Eredj csak, fiam, hozz két vagy három nyulat!

Azzal Pištuka elment. Amikor eltűnt, az öreg asszony két zsák diót szórt a szalma alá az ágyra, és incselkedni kezd az öreg emberrel. Fogja magát az öreg, és lefekszik vele. Azt mondja utána az öreg asszony:

- Hallod-e, Nagy bácsi, ha nem mondasz nekem olyan helyet, ahol a fiamat el-emészthetem, mihelyt hazajön a fiam, azt mondom neki, hogy meg akartál erőszakolni.

- Verjen meg az Isten, te vén szajha! – fakad ki Nagy bácsi. – Miért akarsz, hogy az a szép szál legény fiad elpusztuljon? Úgy látom, nem félsz az egész világtól. De ha már így áll a dolog, elárulom neked, hol az a hely, ahol a fiadat elemésztheted.

- No, hol van, Nagy bácsi?

- Itt meg itt van egy farkas, most kölykezett meg. Hozass vele magadnak egyet azokból a farkaskölykökből! Mondd, hogy ha annak a húsából eszel, meggyógyulsz. Egye meg a fene az ilyen asszonyt!

- No és merre van az a farkas?

- Mondd meg a fiadnak, menjen azon az ösvényen, az egyenesen odavezet.

Kinéz az öregasszony az ablakon, látja, hogy a fia már jön. Lefekszik az ágyra, és halálos betegnek tetteti magát. Megy be a fiú...

(A szövegnek itt vége szakad a kéziratban.)

MINDENKI SEGÍT, CSAK AZ ANYJA ÜLDÖZI¹

Volt egyszer egy öreg erdész; annak második felesége vót, és attu lett neki egy fia; annak Jóska vót a neve. A gyerekek tizenöt éves vót. Egyszer az öreg erdész azt mondja a feleségének:

- Nézd, feleségöm, én má öreg vagyok, én má hármónknak kenyeret keresni nem bírok. Hanem te menj el a fiaddal, majd magamat még valahogyan eltartom, de már hármónknak nem bírok kenyeret keresni.

Evvél az asszony elment a fiával. A gyerekek fogta - az apjának vót egy rozsdás puskájja -, elvitte magával. Kimentek az erdőbe, s addig barangoltak, még egy barlangra nem találtak. Oda behúzódtak, és ott megtelepedtek, s a Jóska elment mindennap vadászni, hogy valamivel élhessenek.

¹ In.: *Este, Éjfél, Hajnal*, baranyai népmesék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1988. 21-33. HEBEN-STREIT György, 61 éves, Felsőegerszeg, 1938. (33.o.). A kötet forrása: BANÓ István: Baranyai népmesék, Bp., 1941. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény II. (247.o.) (AaTh 590)

Amint ment az erdőbe, rátalált egy kastélra. Bemegy, nem lát ott senkit. Az asztalon vót egy göcsög aludttej és egy kenyér. Azt elvitte magával, odaadta az édesanyjának. Az anyja megkérdezte tüle, hogy honnan hozta. Az édesanyja megpirongatta, hogy mért hozta el, hátha valaki ott érte volna, biztosan az életibe került volna.

Erre a fiú másnap megenn elment, és ismét odatalálkozott a kastélhó, és újbu talát ott egy göcsög tejet és egy kenyeret. Megenn elhozta magával. Az anyja megenn pi-rongatta, hogy mér hozta el, utóbb majd rosszul jár. Erre azt mondta Jóska:

- Jó van, édesanyám, többet nem megyek arra!

De bizony harmannap megenn elment. Nem akart arra menni, más uton ment, de mégiscsak odatévedt. És akkor azt mondja:

- Mašt már itt vagyok, mégiscsak bemegyek.

Mikor bement, hát ismét ott vót a tej meg a kenyér, de nem bántotta. Azt mondta magába: „Van itt még több benyilló is, megnézem, mi van abba.”

Mikor benyitott az első ajtón, ott talált a falon fölakasztva egy öltöny ruhát. Arra az vót írva: „Aki engem magára vösz, az negyvenezer ember erejével bír.”

S ű azonnal levetette ruháját, és rávette ezt a ruhát; érezte hogy ű má nagyon erős.

Mikor bement a második szobába, ott a falon lógott egy eleven kard, az ki- és be-ugrát a hüvelbü. Fogta, az oldalára kötötte, ment a harmadik szobába. Ment a har- madik szobába, ott meg talát egy golyót, arra meg az vót írva, hogy: „Aki engemet magával visz, és előtte hajt, azt elvezetem az igaz útra.”

Fogta a golyót, és betötte zsebgyibe, bement a negyedik szobába. Ott a sarokba vót egy öreg, ősz ember, a szakálla földig ért; azt mondja Jóskának:

- Köszönheted, Jóska, hogy a ruha rajtad van, mert különben vége lönne az éle- tődnek.

Erre Jóska kirántotta az eleven kardot, és lecsapta az öregnek a nyakát, s aztán elindút hazafelé. Az édesanyja nem ismert rá.

- Mi van veled, fiam – azt mondja. – Ennyire megnőttél!

- Ja, édesanyám, mašt má többet nem leszünk itt az erdőbe.

Azt mondja az anyja:

- Hát hová mennénk? Te még fiatal vagy ahhoz, hogy innen kievezess, a nagy erdőségbü.

Erre azt mondja Jóska:

- Ne törődjön vele, édesanyám, csaj gyűjön utánnam!

Elindultak, Jóska elővette a golyót, és elhajította; a golyó szaladt előre, mikor oda- értek, fölvette, újból elhajította. Az édesanyja kérdi tüle:

- Mi az, amit te dobálsz itt előre?

Jóska azt mondja:

- Édösanyám, ez egy golyó.

Azt mondja:

- Hát mi ezután megyünk?

Azt mondja:

- Ez után megyünk, édösanyám, mert ez elvezet az igaz útra.

Mikor odaértek, megen fölvette, újbu eldobta, de akkor nem taláta meg sehol se. Odaértek egy nagy kősziklához, azt mondta az anyjának:

- Maga csak maradjon itt, édösanyám, maj én fölmegek a szikla tetejire, hátha ott lesz a golyó.

És amint fölment, ott is vót a golyó. De ott vót egy nagy kű, arra meg az vót írva, hogy ez negyvenezer ember erejével mén innen le. Jóska megfogta egy kézzel, és ledobta, megpróbálta, hogy milyen ereje van. És mikor lejött – ott a sziklába negyven rabló tanyázott – meghallották, mikor a kű leesett, mindjárt azt mondják; a rablóvezér, kiadta a parancsot:

- Legények, fegyverbe, mer itt valaki jár!

És Jóska éppen akkor nyitotta be az ajtót. Azt mondja a Jóska:

- Jó napot, betyárok!

A vezér azt mondja:

- Adjon isten, József úr! – és visszaszóll a legényeknek:

- Fegyvert lerakni, mer baj van!

Akkor kérdi a vezér:

- Hát mi jót hozott, József úr?

- Nem hoztam egyebet, mint adjatok enni, mer nagyon ehes vagyok.

A vezér erre azt mondja:

- Jó van, kedves József úr, tessék bekerülni, van itt mindönféle étel, ital, ami csak tetszik.

A Jóska neki át enni, és a rablóvezér azt mondja neki:

- József úr, nem állna be mihozzánk? Neköm ilyen embörré vóna szükségem.

Ű erre azt mondja:

- Beállhatnék én, de van neköm egy édösanyám.

Azt mondja a rablóvezér:

- Hun van?

- Kint áll az ajtóba.

Erre a rablóvezér kiküldött két embört, és az asszonyt bevezették, és megállapodtak, ott maradtak. Éjjel mentek rabolni, de a Jóska mindig többet hozott maga, mind azok negyvenön. És a rablóvezér, meg a Jóskának az édösanyja, azok ketten mindig odahaza vótak, és annyira megtetszettek egymásnak, utóbb szerelem lett a vége. De

fétek a Jóskátu, az édesanyja is, meg a rablóvezér is. Az asszony mindig azon könyörgött a vezérnek, hogy a fiát valahogyan el kell pusztítani, mert ha az megtudja a szerelmet, akkor végez mindannyiukkal.

Erre azt mondta a rablóvezér:

- Nagyon bajjos, mert rajta van a ruha, és negyvenezer ember erejével bír, s azt nem veti le magáru soha... Na! – azt mondja -, gondoltam egyet! Tudom, hogy a fia nagyon szereti, tegye magát nagy beteggé. Majd mikor a fia megjön, csak feküdjön az ágyba, majd az kérdi, hogy mi bajja, csak azt mondja, hogy:

- Nagyon beteg vagyok, édös fiam.

Az majd mindjárt kérdi, hogy mit ennék, vagy mit innék; akkor csak azt mondja neki:

- Édös fiam, azt álmodtam, hogy ott az erdőbe nagyon sok tigris van, és ha annak a tejibü innék, meggyógyúnék.

És azok maj talán széjjel tépik.

Így is történt, az asszony lefeküdt ágyba, mikor a fia megjött, jajgatott nagyon. A fia odament hozzá, és kérdi:

- Mi bajja van, édösanyám?

- Nagyon beteg vagyok, édös fiam.

- Hát mit ennék vagy mit innék?

- Édös fiam, az éjjel azt álmodtam, hogy itt az erdőbe nagyon sok tigris van, ha annak a tejibü innék, meggyógyúnék.

Azt mondja Jóska:

- Jó van, édösanyám, maj hozok.

A Jóska elment, és meg is találta a tigrisöket, egész nagy csordával vótak. De mikor a tigrisök észrevették, azonnal neki akartak rohanni, de Jóska fogta a puskájját, és lünni akart. De erre egy tigris megállt, és azt mondja neki:

- Jóska, ne lújj, nem az ám a te édesanyád bajja, hanem evvel akar tégöd kiveszteni a világbu; hanem csak gyere ide, és vígy tejet. Tik meg álljatok meg neki, mer tudatlanba jár itt.

Jóska odamönt, és megfejte a tigrišt, és elvitte az édösanyjának. De mikor má vitte, az édösanyja megijedt; azt mondja:

- Na édösanyám, itt van a tej, igyék!

Ivott belüle, akkor úgy tett, mintha meggyógyút vóna. A Jóska meg nem hitt semmit, mer az édösanyját nagyon szerette, és ment tovább kallandozni.

De az édösanyja megenn csak arra kérte a vezért, hogy még valamit gondójjon ki. A vezér azt mondta, hogy:

- Még egyet tudok, most oroszlántejet kérgyön. Megen tögye magát beteggé, azok erősebbek, talán azok összetépik.

Úgy is lett, újbu lefeküdt, mikor a fia hazajött, megen jajgat.

Odamegy a fia:

- Mi baja van, édesanyám?

- Jaj, nagyon beteg vagyok, édös fiam.

- Hát mit önnék vagy mit innék?

- Édös fiam, ez éjjel azt álmodtam, hogy itt az erdőbe sok oroszlán van, ha annak a tejbü innék, hát meggyógyúnék.

Erre a Jóska azt mondta:

- Jó van, édesanyám, majd hozok!

A Jóska kiment az erdőbe és megtalálta az oroszláncsordát. Mikor odamönt, az oroszlánok rá akartak rohanni. Jóska fogta a puskáját, és akart lönni. De egy oroszlán megszólal:

- Jóska, tödd le azt a fegyvert, nem az ám a te édösanyádnak a bajja, hanem avval akar tégöd kiveszteni a világbu. Csak gyere ide és vígy tejet. Tik meg álljatok meg neki, hadd fejjen meg, merd ez tudatlanba jár itt.

Megfejte, és elvitte az édesanyjának.

- Na, édösanyám, idd van a tej, igyék!

De már akkor az édösanyja nagyon megréműt, hogy megenn visszakerüt a fia, és akkor úgy tett, mintha meggyógyút vóna.

És a Jóska újba elment kallandokra. Ez alatt az idő alatt az édesanyja ismét arra kérte a vezért, hogy valamit gondoljon ki, amivel el lehet veszíteni, mert ha ez nem sikerül, akkor végezn mindnyájukkal. Ekkor azt mondta a rablóvezér, hogy még egyet tud. Csak most megenn tegye magát beteggé, és van itt az erdőbe egy régi elátkozott kastél, s annak az udvarán van egy arany almafa, és ez alatt az almafa alatt van egy oroszlán megláncolva; alatta fekszik sok száz óriás. És mašt azt mondja neki, hogy abbu az aranyalmábu hozna, akkor meggyógyulna; mert ha az almábu egyet leszakitt, ami a fán van, az mind leesik egyszerre, s erre az óriások fölébrennek, és azok bizonyosan széjjel tépik.

Tehát mikor a Jóska hazajött ismét, az édesanyját betegem találta az ágyba. Mingyárt azt mondja:

- Na, mi baja, édesanyám?

- Nagyon beteg vagyok, édös fiam.

- Hát mit önnék vagy mit innék?

- Hát, édös fiam, én nem ennék egyebet, az éjjel azt álmodtam, hogy itt az erdőbe van egy elátkozott kastél, annak az udvarában van egy arany almafa, ha annak a gyümölcsébü ehetnék, meggyógyulnék.

Azt mondja Jóska:

- Na jó van, édesanyám, majd hozok.

És a Jóska elment ki az erdőbe, odatalát az elátkozott kastélhó. Mikor odaér, az oroszlán, ami meg vót láncolva, észrevötte, és neki akart rohanni. De Jóska fogta a puskát, és lünni akart. Azt mondja az oroszlán:

- Ne lüjj, Jóska, nem ez ám a te édesanyádnak a bajja, hanem evvel akar téged kivesztetni a világbu. Csak gyere ide, és szedj almát! De azt is megmondom, hogyha főmész a fára, és megfogsz egy almát, úgy ügyeskedj, hogy az almával együtt te is egyszerre lent légy a fáru, mer mikor az almát leszakittod, akkor ami a fánn van alma, az mind egyszerre leesik. És ha te fönn maradsz, akkor az óriások fölébrennek, és téged szétkaszabolnak.

Így a Jóska fölment a fára, és mikor megfogott egy almát, az almával együtt leesött a földre. Mikor leesött, az óriások kezdtek ébredezni, de ű azonnal kirántotta az eleven kardot, és kezdte üket levagdalni, ebbe má az oroszlán is segített neki.

Evvel végeztek, a Jóska el akart menni, de az oroszlán azt mondja:

- Jóska, nem úgy van ám az! Már mönnél is?! Van ám itt még más is! Gyere csak, majd mutatok még valamit.

Azt mondja:

- Menj be ebbe a kasélba, s menj be a harmadik szobába, majd ott látsz valamit.

A Jóska bement; bement a harmadik szobába, ott talát egy gyönyörű szép leánt. El vót átkozva, s három lakattal le vót lakatúva, akkorával, mint egy vesszőkosár. Mikor a leány meglátta Jóskát, azt mondja:

- Ó, te szép fiú; de örülnék, ha meg tunnál menteni ettü az örökös rabságtu!

Azt mondja Jóska:

- De én is örülnék, ha meg bírnálak menteni.

És a leány erre azt feleli:

- Pedig meg bírsz, mer látom, hogy nálad van az eleven kard. Vagdald el ezeket a lakatokat, és azonnal megszabadulok.

S Jóska azonnal fogta a kardot, és egyet levágott. Nézte a kardot, hogy nincs-e valami bajja, de nem látszott rajt semmi. Levágta mind a hármat. A leány kiugrott, és átölelte a Jóskát, és azt mondta neki:

- Kedves szívem, szép szerelmem, én a tied, te az enyim, minket senki el nem választ.

- Azt mondja: - Mošt gyere velem, mer az én apám királ, ott meg fogunk eskünni. Mert én el vótam átkozva, apám azt mondta, hogy aki megszabadit, azé löszök.

De Jóska azt mondta:

- Nézd, kedvesem, én mošt nem mehetek veled, mer az édesanyám nagyon beteg és annak viszek aranyalmát, attu fog meggyógyulni.

A leány azt mondja neki:

- Csak menj, és vidd el neki, és ha meggyógyul, azonnal jöjjetek az édesanyáddal együtt. De jól vigyázz magadra!

S a királyleány elment haza, Jóska pedig elvitte az aranyalmát az édesanyjának. Mikor az asszony meglátta fiát, hogy még most is életbe van, nagyon megijedt. De a gyerek azt mondja neki:

- Itt van édesanyám, az aranyalma, hát egye meg!

Csak az asszony má nem tudott micsinyáni, az almát megette, és úgy tett, mintha meggyógyút vóna, mer nem is vót beteg. Akkor azt mondta az anyja:

- Édös fiam, most má látom, hogy nagyon piszkos a ruhád, vetközz le, és fürödj meg, végy magadra tisztát!

Persze a gyerekek hitt az anyjának, és belement a kádba fürönni. És mikor a ruhát levette, má nem vót uan ereje nekije. S akkor a rablóvezér parancsot két legyének, hogy szűrgyák agyon. S azok kiszúrták mind a két szömit. Akkor azt mondta nekik, hogy vezessék el a tengörpartra és taszítsák bele. El is vezették. Mikor odaértek, megmondták neki, hogy mit akarnak vele. De ű akkor elkezdett könyörögni; azt mondja:

- Ha már a szömöm világát elvöttétek, legalább az életömet hagyjátok meg! Nem megyek én soha többé tájatokra sem.

S a rablóknak megesett a szívük, otthagyták a tenger parton, és csak úgy sírdogált magába. Az a királyleány, akit megmentött, mikor megmentötte, adott neki egy selemkendőt meg egy aranygyűrüt. A gyűrű az ujján vót, a selemkendővel pedig törülgette a szemeit. S amint ott sírdogál, egyszer csak ott termött az oroslán, azt mondja neki:

- Na, Jóska, ugye megmondtam, hogy mit akar a te édesanyád teveled, de nekem nem hittél. De azért mas csak vigyázz, mas maj jön három hajó, majd meghallod a zuhogását; kettőt bocsáss el, a harmadikra szállj föl, azon lősz a feleségöd.

Hát úgy is lött. Az oroslán eltűnt, Jóska meg várta a hajókat. Egyszer csak hallja ám, hogy zuhognak; mikor kettő elment, a harmadikra fűszát. Felesége éppen nézött ki az ablakon. Mingyár megismerte az ujján az aranygyűrüt és a selemkendőt. Megállította a hajót, s kiugrott belőle, s a Jóskának a nyakába borút, azt mondja:

- Jaj, kedvesem, hogy lötté ilyen nyomorékká?

S akkor elmesélte neki, hogy mi történt vele. Akkor fölvitte hajóba Jóskát, és elvitte a királhó. De az esküvőt nem bírták megtartani, mer Jóska nem látott, és még gyógyulásra vót szüksége. Akkor egy pár nap ott szomorkodtak a királi palotába, egyszer azt mondja a királyleán, hogy menjenek ki az erdőbe, mer mikor megszabadult, azt fogadta, hogy oda egy kápolnát épített, és meg is építtette. Azt mondta a Jóskának:

- Menjünk el abba a kápolnába imádkozni, maj talán az Isten jobban megsegitt.

De Jóska azt monta:

- Ugye, már meguntál, azért akarsz kivezetni az erdőbe, ott akarsz hagyni!

Aszongya:

- Dehogy hagylak ott. Ments Isten! Te mentettél meg engem, sőt akármilyen nyomorúságba leszel is, de el nem hagylak.

S úgy kimentek az erdőbe, bementek a kápolnába, letérdeltek az oltárhó, és imádkoztak. Sokáig imádkoztak, egyszer csak a királyaán azt mondja, őneki köll menni a kis dolgára.

De Jóska megenn azt mondja:

- Mošt má, ugye, meguntá, itt akarsz hanni!

- Dehogy hagylak itt, mindjárt gyüvök vissza.

Azt mondja Jóska:

- Nahát, csak menj – aszongya –, nem bánom má akármi lesz velem.

S mikor a leán kiment, lát ott az erdőbe egy szarvašt, az egyik fától a másíknak nekiszaladt. S amint ottan botorkál hol egyik fának, hol a másíknak, odaért egy gödörhó, és oda belebukfencezett. Alig vót egy pár percig ott benn, kiugrott a gödörbü, és olyan egyenesen elszaladt, egy fának se ment neki.

Akkor a királyleán gondóködik magába, azt mondja:

- Istenem, ez biztosan olyan lehetett, mint az én uram, világtalan; és lehet, hogy ott, ebbe a gödörbe van fóras, amitü meggyógyult.

Erre bement a templomba, és mondja a Jóskának, hogy mit látott.

De Jóska azt mondja:

- Ugye, mošt má a gödörbe akarsz beletaszítani!

De a leány azt mondja:

- Csak gyere velem, megnézzük, mi van ott!

Jóska azt mondja:

- Nem bánom, hát menjünk, akármi lesz velem!

És a leány elvezette Jóskát, beértek a gödörbe, ott vót egy gyönyörü szép, tiszta kristálfóras, és a leány mindjárt elkezdte a Jóskának a szömit mosogatni. Egyszer csak azt mondja Jóska:

- Kedves feleségem, mintha sűrű szítán látnék, add ide azt a kendőt, maj magam mosom.

Így a Jóska csak mosogatta szemeit, és teljesen meggyütt a szemevilága. És akkor kigyütték a gödörbü, bementek a templomba, s hálát adtak az Istennek, hogy visszaadta a szömevilágát.

Akkor elmentek haza a királlhó, megtartották az esküvőt. Mikor elmullott a lakodalom, akkor azt mondta az apóssának, a királlnak, hogy most adjon neki katonaságot, amennyit csak adhat. Hát persze, adott neki. Egy hajót magraktak katonával, és ott kikötöttek, hol a felesége megtalálta, mikor a rablók bele akarták taszítani a tengörbe. Jóska kiszáll a hajóbu a feleségivel együtt, és utánna a sok katonaság. De az oroslán már ott várta őket. Azt mondja:

- Mit akarsz, Jóska, evvel a sok katonasággal?
- A rablókat ki akarom irtani az anyámmal együtt.

Azt mondja az oroslán:

- Nem ér az semmit, Jóska, csak küdd vissza a katonaságot, majd adok én neked más tanácsot.

De a Jóska azt mondta:

- Most má nem küdöm vissza, csak had legyenek itt. De – aszongya – a te tanácsodat is megfogadom.

Azt mondja az oroslán:

- Menj el, Jóska, te oda a betyárbarlangba, és menj be abba a szobába, ahol a te ruhád van. De vigyázz, hogy meg ne mozdulj, csak csöndessen, és mikor beérsz, először vödd rád a nadrágot, azután a kabátot, és ekkor a kardot kösd az oldaladra, és legutoljára hadd a csizmát. Mikor a csizmát fölhúztad, akkor egyet toppants.

Úgy is lett. Elment a Jóska, szerencsésen bejutott abba a szobába, ahol a ruhájja volt, és először fölhúzta a nadrágot, utána a kabátot, kardot fölkötötte, és fölhúzta a csizmát. Akkor egyet toppantott.

A rablóvezér meghallotta, és azt mondja:

- Legények, fegyverre, mert itt valaki jár!

Jóska éppen akkor nyitotta be az ajtót. A vezér erre azt mondja:

- Legények, a fegyvert lerakni, mer baj van!

De Jóska azt mondja:

- Nem lerakni, hanem mars előttem az egész!

És lehajtotta őket a tengerpartra. A katonaságot körbe állította, rablókat meg a közepire az édosanyjával együtt. S akkor elmeséte ott, hogy mit csináltak üvele. S akkor megkérdezte a katonaságot, hogy mit érdemelnek. A katonaság egyhangulag ezt kiáltotta, hogy „halált”.

Ekkor az édosanya nekiát könyörögni a fiának, hogy bocsásson meg neki, de a fiú azt mondta, hogy nem kegyelmez, merd ű nagyon szerette az édesanyját, és mégis ötlet ki akarta veszteni a világbu.

Erre kirántotta az eleven kardot, és az édesanyját összeaprogatta uan apróra, mind a kalbászba a húst. A betyároknak pedig azt mondta:

- Titeket nem bántalak, mivel az életemet meghagytátok, de tünetek el úgy a szömöm elü, hogy a szömöm elé ne kerüljön egy se, merd akit még egyszer meglátok, az azonnal halál fia lesz.

S akkor beszátak a hajóba, elindultak. Mikor elindultak, egyszer az oroslán csak kiabál ám utánnuk, azt mondja:

- Jóska, nem tudod, hogy mennyi jót tettem én teveled, és még annyit sem érdömlök, hogy magaddal vinnél?

S ekkor a hajó megállt, és az oroslánt fölvtették, és annak a fájjába van még máig is az oroslán a világon.

Itt a vége.

A KÉT ÁRVA¹

Volt egyszer két árva, Jankó meg Anyicska. Nem volt azoknak az égvilágon senkijük, csak apjuk meg egy gonosz moštohajuk. Amikor már nagyobbcskák voltak, a moštoha igen gyűlölte őket, és szeretett volna megszabadulni tőlük. Kövérke gyerek volt Jankó, és a moštoha úgy látta, itt az ideje, hogy leöljék. Mert ez a moštoha vasorrú bába volt.

Egyszer aztán a moštoha levágta a tulajdon mellét, s megsütötte az urának vacsorára. Amikor az apa megvacsorázott, azt mondja:

- Hej, te asszony, de jó vacsorát készítettél nekem, világéletemben nem ettem ilyet!

- Látod, édes uram, milyen jó az emberhús! A vacsorát a mellemből készítettem. Tudod, ez a mi Jankónk már szép kövér, holnap leölhetjük, és megsüthetjük.

Az apa ráállt, mert a vacsora óta csudára ízlett neki az emberhús.

De Anyicska, aki idősebb volt Jankónál, mindent hallott, amiről ezek ketten beszélgettek, mert ott feküdt a kemencén. El se aludt már, nem volt többé nyugta, ezért aztán hajnalban felébresztette Jankót:

¹ In.: *A harmatban fogant hajadon*, szlovák fantasztikus mesék, Mária KOSOVÁ-KOLECÁNYI (fordította: KÖRTVÉLLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. 187-194. Gyűjtő: R. Zátka, 1935. gy.h. Rybany, Topolcany járás. Elmondta: Barbora BENACKOVÁ, AaTh 450+ 313H (320.0.)

- Jankó, anyánk meg fog sütni és odaad apánknak vacsorára!

Nagyon megijedt erre Jankó.

- Ne félj, Jankó – csitította Anyicska -, majd csak valahogy kiszabadulunk.

Ez az Anyicska már szintén ellesett valamit a vasorrú bába moštohaanyjától, ő is tudott egyet s mást. Mondja reggel Jankónak:

- Én mošt fészülködni fogok, Jankó, te pedig fogd a madzagot, ami a varkocsomon van, és szaladj el vele. Én majd kiabálok utánad, hogy: „Ideadod rögtön azt a madzagot!”, meg hogy „Add vissza a madzagomat!”, de te csak szaladj tovább.

Ezután Anyicska felment a padlásra, és telerakott egy is batyut vackorral az útra. És el is szöktek, ahogy megbeszélték. Mondja a szomjas Jankó:

- De jó lenne egy kis vizet inni, Anyicska.

Adott neki Anyicska egy vackort, hadd oltsa vele a szomját. De akkor hátranéztek, és látják, hogy a vasorrú bába röpül utánuk a pizskafán.

- Jaj – sóhajtott föl Anyicska -, már jön utánunk a moštohánk.

És amilyen gyorsan csak tudta, visszakézből a háta mögé dobott egy fészüt, és egyszerre csak olyan sűrű erdő nőtt ki a földből, mint amilyen sűrű a fészű volt. Amíg a vasorrú bába átvergődött az erdőn, ők megint egy darabbal tovább jutottak. De Jankót megint nagy szomjúság fogta el, és egyre jobban elfáradt. A vasorrú bába mesterkedése volt ez, hogy nagy szomjúság gyötörje, és ne bírjon továbbmenni.

Mire a vasorrú bába átvergődött az erdőn, már megint messzire jártak. Amikor már-már utolérte őket, Anyicska egy törülközőt dobott a háta mögé, és egy hatalmas erdő nőtt ki a földből, sűrű, mint a törülköző vászna.

Nehéz is volt a moštoha útja a sűrű erdőben. Csak nagy keservesen haladt előtte. Így aztán, mire átvergődött rajta, az árvák már a tengernél jártak. Amikor a moštoha már a nyomukban volt, s éppen el akarta kapni őket, mindkét árva a tengerbe ugrott, és gácsérrá meg tojóvá változott. Éppen akkor ért a partra a moštoha. Volt nála néhány zsömle, azt morzsolta össze és dobálta a kacsáknak.

- Kacs, kacs, kacs... kacs, kacs, kacs... - csalogatta őket.

Mondta Anyicska a testvéreinek, hogy ne menjenek a parthoz, csak ő maga úszott oda, felcsipte a morzsákat, és mind a ketten jóllaktak velük.

Amikor a moštoha már az egész szétmorzsolts zsömlét felapritotta, és a tengerbe dobálta, nem tudván, mit kezdjen, elátkozta őket, hogy változzanak olyan állattá, amilyenek a lába nyomából vizet isznak, aztán elment.

Ezután a két árva megint visszaváltozott emberré, és kiment a partra. Hamarosan Jankót még nagyobb szomjúság gyötörte, mint azelőtt. Amikor medvenyomokra bukkantak, Anyicska a lelkére beszélt, hogy ne igyék a vízből, és adott neki egy vackort.

Aztán farkasnyomban találtak vizet. Anyicska egy vackorral mošt is lecsillapította Jankó szomjúságát. Találtak lópatanyomot is, de szegény Anyicskának már alig volt vackora, ekkor adta oda Jankónak az utolsó.

Csakhoggy Jankó egyre jobban szomjazott, és amikor megint ráakadtak egy kis pocsolóra – igazából szarvasnyom volt -, akkor már Anyicska semmiképpen nem tudta visszatartani Jankót a víztől. Erőnek erejével ivott a pocsolóból, és tüstént szép szarvassá változott. Ezután már csak vezette Anyicska, míg el nem értek a szarvasrétre. Szénakazlak álltak a réten, oda bújtak be együtt éjszakára. Másutt nem alhattak, mert Anyicska attól tartott, hogy Jankót széttépik a kutyák. És amúgy is sötét éjszaka volt már.

Másnap éppen vadászat volt a réten. Jöttek az urak a kutyákkal, s azok megszi-matolták Anyicskát meg a szarvašt, odaszaladtak a szénakazalhoz, ahol megbújtak, és hangosan csaholtak. Amikor a vadászok hallották a kutyák szüntelen ugatását, kíváncsiak lettek, mi lehet ott. Odamentek a kazalhoz. Maga az uraság futott elöl a kutyákhoz. Amikor már közel ért a kazalhoz, a kutyák odaszaladtak hozzá, hízelkedtek neki, meg nyalogatták, mintha csak meg akarták volna neki mondani, mi van a kazalban.

- Ki van ott? – kiáltotta a király. – Akár eleven vagy, akár nem, gyere ki, különben lövök!

Megijedt erre Anyicska, és tüstént jelentkezett:

- Ah, ne lőj, jó ember, eleven vagyok!

Aztán kibújt, odament az urasághoz, és elmondta neki, hogy a kazalban ott van a szarvasa, és attól fél, hogy a kutyák széttépik. És hogy ő a világ minden kincséért nem válik meg tőle.

Amint kibújt Anyicska a kazalból, rögevešt nagyon megtetszett az uraságnak, mert igen szép volt. Meg is szólította szép szóval, és megkérte, legyen a felesége, de csak akkor, ha ő is úgy akarja.

- Jól van, a feleséged leszek – mondta neki Anyicska -, de meg kell ígérned, hogy magadhoz veszed a szarvašt is, és úgy fogod gondozni, őrizni, hogy ne essék semmi baja.

Az úr ezt is megígérte, s közben megsimogatta a szarvašt, hogy ugyan miért is bántana egy ilyen fürge lényt. Hogy neki is sok öröme telik majd benne. Aztán megtartották a kézfogót Anyicskával, és egymáséi lettek. Az úr tüstént összekürtölte az embereit, hogy gyűljenek egybe. Megmutatta nekik, mit talált a kazalban. Utána elküldte az egyik szolgát, hogy fogjon be otthon két szép paripát, és jöjjön el értük a hintóval.

Aztán hazamentek a kaštélyba. Az úr először mindent megmutogatott Anyicskának, aztán bevezette a szobáiba, és meghagyta a komornáknak, hogy öltöztessék szép, úri

ruhába. Hát olyan szépséges úrnő lett Anyicskából a pompás ruhában, hogy meg is irigyelte a párjától a többi úr. Aztán rögevest megülték a pazar lakodalmat. Tizen-négy napig is eltartott.

Éltek, éldegéltek azután szépen együtt, de a szarvašt Anyicska mindig maga mellett tartotta, velük is evett egy asztalnál, és Anyicska szobájában aludt. Csak Anyicska tudott vele beszélgetni.

Telt-múlt az idő, és Anyicska viselős lett. Szerették egymášt, de ekkor szerencsétlenségükre parancs érkezett a királytól, hogy induljon a férj hadgyakorlatra. És amíg ő ott volt, Anyicskának megszületett a gyereke.

A szülés után roppant szomjúság kínozta Anyicskát. És a bába, aki mellette volt, szintén boszorkány volt. Rossz szívvel volt Anyicska iránt, és nem adott neki vizet. Anyicska már nem bírta tovább víz nélkül, kihajolt az ablakon, hogy talán elérje a patakot, ami a kastély mellett folyt. Ahogy így kihajolt a víz után, és már-már elérte, a boszorkány hirtelen meglökte, és Anyicska a vízbe esett. Tüštént kacsa lett belőle, aranybóbitával. Volt a boszorkánynak egy lánya, azt fektette az ágyba, amelyben Anyicska lebetegedett. Úrnőt akart csinálni a lányából a boszorkány. Csakhogy Anyicska kicsi fia hangosan sírva fakadt, amikor megéhezett, és nem volt, aki megszoptassa. Amikor az asszonyok sehogy s tudták megvigasztalni, rátették a gyereket a szarvas agancsára, és az elindult vele az anyjához. Vitte-vitte, és amikor kacsákat látott úszni a vízen, odakiáltott:

Kacsák, kacsák,
nem láttátok a gyermek
anyját?

A kacsák így feleltek:

Láttuk valóban,
de egy másik csapatban.

Ment hát a szarvas tovább, míg meg nem látott egy másik csapatot.

Kacsák, kacsák,
nem láttátok a gyermek
anyját?

Láttuk valóban,
de a harmadik csapatban.

Amikor a szarvas elért a harmadik csapathoz, s így kiáltott:

Kacsák, kacsák,
nem láttátok a kicsi fiú
anyját?

Tüstént kiröppent a vízből a legszebb kacska, akinek aranybóbitája volt, és a parton nyomban szépséges úrnővé változott. Aztán megszoftatta a kisfiát, pelenkába csavarta, csókolgatta, dajkálgatta, és megint visszatette a szarvas agancsára. Aztán még kikérdezte szarvas testvérét, hogy mi történik a kastélyban, mivel etetik őt. Mondja a szarvas, hogy bizony most már rosszul megy a sora, hogy csak egy kevés moslékot adnak neki, mert a boszorkány igen gyűlöli.

Ezalatt a boszorkány leánya nagy kényelmében csudamód finnyás lett, és amikor hazaérkezett az úr (nem is igen nézett az asszonyra, mert nagyon mérgeztette valami), és megkérdezte tőle, hogy s mint van, panaszkodni kezdett, hogy mindig csak beteg, hogy talán csak a szarvashús segítene rajta, hogy talpra álljon, ölesse hát meg az ura a szarvaét.

- De hiszen mindig óvtad – mondta az úr -, hogy ne essék baja, most meg te magad akarod megölni?

Evvel elment, és nem szólt többé semmit.

Eközben a kisfiú megint megéhezett, és az asszonyok ismét a szarvas agancsaira fektették, hogy vigye az anyjához, hadd szoftassa meg.

Ment, mendegélt a szarvas a víz partján, és háromszor elkiáltotta magát:

Kacsák, kacsák,
nem láttátok a kicsi fiú
anyját?

A harmadik kiáltásra kiröppent a vízből az aranybóbitás kacska, és már mint szépséges úrnő megettette, ölelgette, csókolgatta a kisfiát. Aztán a szomorú szarvas elmesélte neki, hogy halál fenyegeti, mert a boszorkánylánya meg akarja öletni.

De nem így történt, mert amikor a szarvas vitte a kisfiút az agancsán az anyjához, az úr éppen kinézett az ablakon, és látta azt is, ahogy a fiúval hazajött. Furcsának találta az egészet, de nem szólt semmit.

Rögtön másnap a kisfiú megint éktelenül sírva fakadt. A két asszony megint elküldte a szarvassal az anyjához. Az úr pedig csak erre várt. Amikor látta, hogy a szarvas a víznek tart, ő is elindult, de szépen mögöttük, hogy senki se vegye észre.

Amikor elérkeztek ahhoz a csapathoz, amiben az elvarázsolt Anyicska volt, a szarvas, mint máskor, most is elkiáltotta magát:

Kacsák, kacsák,
nem láttátok a kicsi fiú
anyját?

Ekkor az aranybóbitás kacska kiröppent a partra, és szép úrnővé változott. Levette a gyereket a szarvas agancsáról, megszoftatta, tisztába tette, és megint visszatette

a helyére. Aztán a szarvas megint elmesélte neki, hogy a boszorkányok már nagyon komiszul bánnak vele, és most már biztosan nincs sok hátra az életéből.

Hallotta a beszélgetésüket az úr, aki nem messze lapult egy bokorban. Amikor a szép úrnő, akiben a feleségére ismert, már éppen a vízre akart szállni, kiugrott a bokorból, és az ölébe kapta. Tépte-rángatta magát a karjában az asszony, mindenféle csúszómászóvá változott – kígyóvá, békává, hallá -, csak hogy eljessze magától, de az úr keményen tartotta, akár a harapófogóban.

Amikor aztán letelt az ideje, megint szépséges úrnővé változott, a szarvasból pedig daliás legény lett. Amikor elmesélték, mit művelt velük a boszorkány meg a lánya, az úr tüstént mindent megértett. Örült, hogy szerencsésen rájuk talált, meg hogy megint visszaváltak. Végül sebtiben írt egy levelet, s elküldte a szarvassal, azaz most már daliás legénykével a kastélyba, hogy hozzon hintót.

Persze a kastélyban nem ismerték a legényt, de amikor megmutatta az úr levelét, rögtön úgy tettek, ahogy megparancsolta. Aztán mindnyájan hazakocsiztak, és az úr, akiben már forrt a mérge a boszorkányok miatt, felkapott egy korbácsot, és egyenesen abba a szobába rontott, ahol a boszorkány elkényeztetett lánya feküdt. Nekiesett a korbáccsal, és azt kiabálta:

- Szarvashúsrá fáj a fogad? Nesze neked szarvashús!

És addig ütötte-verte, amíg a lány majd kiköpte a lelkét. Aztán megparancsolta, hogy vessék mind a kettőt a legsötétebb tömlöcbe. Nem sokkal azután örömeiben, hogy sikerült megtalálnia szép asszonykáját, gazdag lakomát csapott, és sokáig mulattak együtt az úrnő daliás testvérével.

Aztán az úr egyre azon törte a fejét, hogy büntesse meg a két boszorkányt. Valaki azt tanácsolta neki, hogy tegyék be őket egy hegyes szögekkel kiveret hordóba, és gurítsák le a dombról. Meg is parancsolta a király, hogy ezt tegyék velük. Felvitték a szolgák a boszorkányt meg a lányát a domb tetejére, betették őket a szöges hordóba, és legurították. Így büntették meg a gonosz boszorkányokat, és mindenki örült, hogy megszabadultak tőlük.

Attól fogva az úr meg a családja békében, szeretetben és egyetértésben élt.

THE BAD MOTHER¹

There was an emperor. He had been married ten years, but had no children. And God granted that his empress conceived and bore a son. Now that son was heroic; there was none other found like him. And the father lived half a year longer, and died. Then what is the lad to do? He took and departed in quest of heroic achievements. And he journeyed a long while, and took no heed, and came into a great forest. In that forest there was a certain house, and in that house were twelve dragons. Then the lad went straight thither, and saw that there was no one. He opened the door and went in, and he saw a sabre on a nail and took it, and posted himself behind the door, and waited for the coming of the dragons. They, when they came, did not go in all at once, but went in one by one. The lad waited, sabre in hand; and as each one went in, he cut off his head, flung it on the floor. So the lad killed eleven dragons, and the youngest dragon remained. And the lad went out to him, and took and fought with him, and fought half a day. And the lad vanquished the dragon, and took him and put him in a jar, and fastened it securely.

And the lad went to walk, and came on another house, where there was only a maiden. And when he saw the maiden, how did she please his heart. As for the maiden, the lad pleased her just as well. And the maiden was yet more heroic than the lad. And they formed a strong love. And the lad told the maiden how he had killed eleven dragons, and one he had left alive and put in a jar.

The maiden said, 'You did ill not to kill it; but now let it be.'

And the lad said to the maiden, 'I will go and fetch my mother, for she is alone at home.'

Then the maiden said, 'Fetch her, but you will rue it. But go and fetch her, and dwell with her.'

So the lad departed to fetch his mother. He took his mother, and brought her into the house of the dragons whom he had slain. And he said to his mother, 'Go into every room; only into this chamber do not go.'

His mother said, 'I will not, darling.'

And the lad departed into the forest to hunt.

And his mother went into the room where he had told her not to go. And when she opened the door, the dragon saw her and said to her, 'Empress, give me a little water, and I will do you much good.'

1 *Gypsy Folk Tales*, by Francis Hindes GROOME, 1899. No. 8.

She went and gave him water and he said to her, 'Dost love me, then will I take thee, and thou shalt be mine empress.'

'I love thee,' she said.

Then the dragon said to her, 'What will you do, to get rid of your son, that we may be left to ourselves? Make yourself ill, 1 and say you have seen a dream, that he must bring you a porker of the sow in the other world; that, if he does not

bring it you, you will die; but that, if he brings it you, you will recover.'

Then she went into the house, and tied up her head, and made herself ill. And when the lad came home and saw her head tied up, he asked her, 'What's the matter, mother?'

She said, 'I am ill, darling. I shall die. But I have seen a dream, to eat a porker of the sow in the other world.'

Then the lad began to weep, for his mother will die. And he took 1 and departed. Then he went to his sweetheart, and told her, 'Maiden, my mother will die. And she has seen a dream, that I must bring her a porker from the other world.'

The maiden said, 'Go, and be prudent; and come to me as you return. Take my horse with the twelve wings, and mind the sow does not seize you, else she 'll eat both you and the horse.'

So the lad took the horse and departed. He came there, and when the sun was mid-way in his course he went to the little pigs, and took one, and fled. Then the sow heard him, and hurried after him to devour him. And at the very brink (of the other world), just as he was leaping out, the sow bit off half of the horse's tail. So the lad went to the maiden. And the maiden came out, and took the little pig, and hid it, and put another in its stead. Then he went home to his mother, and gave her that little pig, and she dressed it and ate, and said that she was well.

Three or four days later she made herself ill again, as the dragon had shown her.

When the lad came, he asked her, 'What's the matter now, mother?'

'I am ill again, darling, and I have seen a dream that you must bring me an apple from the golden apple-tree in the other world.'

So the lad took and departed to the maiden; and when the maiden saw him so troubled, she asked him, 'What's the matter, lad?'

'What's the matter! my mother is ill again. And she has seen a dream that I am to bring her an apple from the apple-tree in the other world.'

Then the maiden knew that his mother was compassing

his destruction (lit. 'was walking to eat his head'), and she said to the lad, 'Take my horse and go, but be careful the apple-tree does not seize you there. Come to me, as you return.'

And the lad took and departed, and came to the brink of the world. And he let himself in, and went to the apple-tree at mid-day when the apples were resting. And he took an apple and ran away. Then the leaves perceived it and began to scream; and the apple-tree took itself after him to lay its hand on him and kill him. And the lad came out from the brink, and arrived in our world, and went to the maiden. Then the maiden took the apple, stole it from him, and hid it, and put another in its stead. And the lad stayed a little longer with her, and departed to his mother. Then his mother, when she saw him, asked him, 'Have you brought it, darling?'

'I've brought it, mother.'

So she took the apple and ate, and said there was nothing more the matter with her.

In a week's time the dragon told her to make herself ill again, and to ask for water from the great mountains. So she made herself ill.

When the lad saw her ill, he began to weep and said, 'My mother will die, God. She's always ill.' Then he went to her and asked her, 'What's the matter, mother?'

'I am like to die, darling. But I shall recover if you will bring me water from the great mountains.'

Then the lad tarried no longer. He went to the maiden and said to her, 'My mother is ill again; and she has seen a dream that I must fetch her water from the great mountains.'

The maiden said, 'Go, lad; but I fear the clouds will catch you, and the mountains there, and will kill you. But do you take my horse with twenty-and-four wings; and when you get there, wait afar off till mid-day, for at mid-day the mountains and the clouds set themselves at table and eat. Then do you go with the pitcher, and draw water quickly, and fly.'

Then the lad took the pitcher, and departed thither to the mountains, and waited till the sun had reached the middle of his course. And he went and drew water and fled. And

the clouds and the mountains perceived him, and took themselves after him, but they could not catch him. And the lad came to the maiden. Then the maiden went and took the pitcher with the water, and put another in its stead without his knowing it. And the lad arose and went home, and gave water to his mother, and she recovered.

Then the lad departed into the forest to hunt. His mother went to the dragon and told him, 'He has brought me the water. What am I to do now with him?'

'What are you to do! why, take and play cards with him. You must say, "For a wager, as I used to play with your father."'

So the lad came home and found his mother merry: it pleased him well. And she said to him at table, as they were eating, ‚Darling, when your father was alive, what did we do? When we had eaten and risen up, we took and played cards for a wager.’

Then the lad: ‚If you like, play with me, mother.’

So they took and played cards; and his mother beat him. And she took silken cords, and bound his two hands so tight that the cord cut into his hands.

And the lad began to weep, and said to his mother, ‚Mother, release me or I die.’

She said, ‚That is just what I was wanting to do to you.’ And she called the dragon, ‚Come forth, dragon, come and kill him.’

Then the dragon came forth, and took him, and cut him in pieces, and put him in the saddle-bags, and placed him on his horse, and let him go, and said to the horse, ‚Carry him, horse, dead, whence thou didst carry him alive.’

Then the horse hurried to the lad’s sweetheart, and went straight to her there. Then, when the maiden saw him, she began to weep, and she took him and put piece to piece; where one was missing, she cut the porker, and supplied flesh from the porker. So she put all the pieces of him in their place. And she took the water and poured it on him, and he became whole. And she squeezed the apple in his mouth, and brought him to life.

So when the lad arose, he went home to his mother, and drove a stake into the earth, and placed both her and the dragon on one great pile of straw. And he set it alight, and

they were consumed. And he departed thence, and took the maiden, and made a marriage, and kept up the marriage three months day and night. And I came away and told the story.

BÁLINT Péter
AZ ANYA HALÁL-ASPEKTUSAI
A NÉPMESÉBEN

(„*A tied vót, de te elvetőtted*”: a gonosz anya hermeneutikája)

Van VEKERDI József könyvében: *A cigány népmesében* egy, a szerző által különösen kegyetlennek vélt mese: (*A gonosz anya*),¹ melynek a címben megnevezett főhőséről nem tudjuk, hogy elvált asszony, özvegy vagy megszökött/eltávolodott a családi tűzhely mellől, csak azt tudjuk, hogy a fiával „hét évig mindig mentek” a „nagy sötét erdőben”, s egy éjszaka ólmos álom szállt a fiúra.² Az anya lét-módjáról gondolkozva, bátran megelőlegezhetjük azt, amit KERÉNYI Károly a házasság istennőjének és védelmezőjének tartott *Héra* egyik aspektusáról mond: „'Khéra', az 'Elözvegyült' jelző, vagy itt pontosabban: az 'Elmagányosult' felel meg (*neki-BP*). Ez a szó fokozatos sötétbe merülést és aztán a sötétségben való teljes alámerülést fejezi ki...”;³ mivel a számos meseváltozatban a teljes és/vagy a tönkrement házasság aspektusából ítéltetjük meg a tettét.

1 VEKERDI József: *A cigány népmese*, Akadémiai, Bp., 1974.

2 A különböző változatok, mint mindig, most is a segítségünkre sietnek. A CSENKI-gyűjtötte mesében: a *Pisztukában*, annyi derül ki, hogy egy szegény öregember és asszony kései gyermeke a meshős, aki afféle „kapott” gyermek, s tizenöt éve korában elunván a haszontalan életet, „Itthon semmit sem tanulhatok, csak egyik fáról le, a másikra fel, csúszok-mászok madárfészkek után”, elindul szerencsét próbálni, ám az anya a fiú marasztalása ellenére is vele megy. „El ne gyere, öreg anyám – kérleli a fiú –, ne hagyj itt öreg apámat! Nem bírod már a hosszú utat. – Nem addig az, fiam! Ha te mész, megyek én is”. A baranyai változatban, a *Mindenki segíti, csak az anyja üldözi*-ben azt tudjuk az apáról, hogy „öreg erdész”, akinek a második feleségétől született a meshős, s egyszer azt mondja: „Nézd, feleségöm, én má öreg vagyok, én má hármónknak kenyeret keresni nem bírok. Hanem te menj el a fiaddal, majd magamat még valahogyan eltartom, de má hármónknak nem bírok kenyeret keresni”, vagyis bevallja családfenntartói képességének és erejének elapadtát. Az Ondava menti változatban: *A kikapós asszony bűnhődésében*, a háborúba menő király komája járt rá az asszonyra, akit tojás-próbával ellenőriz: „elvett egy tojást, és lemérte az asszonynak a micsodáját, hogy mikor visszajön, hogy megint úgy a tojás meg fogja neki mutatni, hogyha vót-i emberrel, vagy nem vót. Itten az asszonynak húzódtott össze. Mán fílt, mer' a királynak mán kellett hazajönni.” In.: CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány*, püspökladányi cigány mesék Európa, Bp., 1974, 270-274.

3 KERÉNYI Károly: *Mi a mitológia?* Szépirodalmi, Bp., 1988. 254.

Megvilágította mint teljes létformát, amelynek természeti érvényét minden emberi közösségformában éppen az bizonyítja, hogy Héra sötét oldalával együtt mutatkozik meg benne: hogy ezek a sötétségek – a tragikus eltávolodás, a harcok és lázadások – a házasságban benne foglaltatnak, és nem cáfolják meg időtlen érvényét. A házasság az az előfeltétel, amely az eltávolodást tragikussá, a harcokat és lázadásokat lehetővé teszi –,

KERÉNYI okfejtését tovább olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy: a sötétségben alámerülés és égből alászállás, gyűlölet és szerelmi paroxizmus, az anyai hatalom rabságában tartás és felszabadtítás, a hetéraság és gyilkos ösztön, bizalom és gondoskodás, állattá varázslás és állatként létezés, az elrejtés és újra-szülés mind-mind a lelki realitáshoz tartozik valamelyik mitológémban vagy meseszűzsében.

Mielőtt tovább vizsgálnánk a mese szűzséjét és menetét, vessünk egy pillantást a VEKERDI-féle gyűjtemény mesemondónőjének személyiségére és a konkrét szövegre! VEKERDI egy lábjegyzetben külön hangsúlyozza: NÉMETH Jánosé „szabadkozott, hogy sohasem szokott mesélni. Zavara mindvégig tartott. Ennek köszönhető a mese furcsa, szaggatott menete”.⁴ Az alkalmi mesemondónő mesélni-tudása, mesei elemek és funkciók szerkesztésben való járatlansága a szöveget követve hamar kiderül, nem csupán a sűrített szerkezetből, de a mese *újrarendelése*⁵

4 VEKERDI József: i. m. 276.

5 *Az újrarendelés* és *mondani újra* szókapcsolatnak különös hangsúlyt szeretnék adni; az újra mondani interpretációmban a szűzsét másképp, más, új változatában elmondani jelentést kap, míg a mondani újra, az „eredeti” egy közösségben ismert, bevett változat többnyire „szöveghű” megismétlését fedi. DÁVIDHÁZI Péter használja KERÉNYI-ről szóló írásában az újrarendelés megfelelő változatát: az „*újrarendelés*”. (In.: Uő: Menj, vándor, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2009. 51.) RICOEUR az idő és történetelbeszélés kapcsán, a mesélés aktusát vizsgálva a következőket írja: „A hagyomány konstituálódásának alapja az újítás és a lerakódás (sédimentation) játéka. (...) Ami a hagyomány másik pólusát, az újítást illeti, korrelatív viszonyban áll a szedimentációval. Mindig nyílik mód újításra, amennyiben az, ami a költemény *poézis*szében létrejön, végső soron mindig egyedi mű, 'ez-a-mű-itt'. Ezért a paradigmák csupán a nyelvtant alkotják, amely az új művek kompozícióját szabályozza – s ezek a művek addig újak, amíg tipikussá nem válnak.” RICOEUR: *A hármas mimézis* (fordította: ANGYALOSI Gergely), In.: Uő: Válogatott irodalomelméleti tanulmányok, Osiris, Bp., 1999. 281-283. « Quant à l'autre pôle de la tradition, l'innovation, son statut est corrélatif de celui de la sédimentation. Il y a toujours place pour l'innovation dans la mesure où ce qui, à titre ultime, est produit, dans la *poésis* du poème, c'est toujours une œuvre singulière, cette œuvre-ci. C'est pourquoi les paradigmes constituent seulement la grammaire qui règle la composition d'œuvres nouvelles – nouvelles avant de devenir typiques. » *Temps et récit. 1* (Temps et récit – *la triple mimésis*), Éditions du Seuil, Paris, 1983. 134.

során elkövetett alapvető hibákból: motívum-összecserélésekből és – kihagyásokból is.⁶ Ám bátran állíthatjuk, hogy ez a sajtóságosan „redukált” mese, épp hiányosságai-val és motívumkeveréseivel világítja meg szemléletesebben e mesetípus lényegi vonásait, mint nagyon sok „tudatosan kidolgozottabb”, menetében kalandosabb változata. Azt is mondhatnók, hogy a VEKERDI-féle szöveget eleve együtt kell olvasnunk a többi változatával – vagy kellően sok változatával JAKOBSON inštrukciója szerint –, hogy e mesetípusra jellemző, ám a szövegből hiányzó motívumokat a megfelelő helyre visszarakjuk, egy feltételezett „teljes” szövegvariánst re-konstruáljunk, és a kiegészítés révén interpretációs lehetőségeket felvázoljunk.

VEKERDI jogos vagy ok nélküli „magyarázkodásával” ellentétben, vagy azt kiegészítendő, érdemes odafigyelni DÉGH Linda kijelentésére, s persze kellő nyomatékot is adni neki:

A mesemondók egyéni stílusa (...) abban bontakozik ki a legerőteljesebben, hogy a mesemondó mely részeit bővíti, színezi ki a mesének, mely részeit kurtítja, vagy hagyja el teljes egészében, és hogy mennyiben él a hagyományos formulákkal, vagy igyekszik széttörni a megszabott kereteket.⁷

Alkalmi mesemondónk, aki csak a gyűjtő unszolására mondott mesét, ha a mesemondásban nem is járatos, azt semmiképp sem állíthatjuk róla, hogy a meshallgatásai alkalmából ne őrizne nagyon is eleven élményt. Nagyon is „reflektált” élményt őriz a szövegben tetten érhető „hütlén feleség”, „gonosz anya”, „három sorsmadár” típusú mesékről. A mesemondónő a végletekig egyszerűsített formával, és a fiú álomlátásával, s az abból szerzett jövődöbeli-létére szóló tudással, a mesének elsősorban tragikus/drámai hangvételt ad. Emlékezetében valamilyen oknál fogva nem választja szét a „hütlén feleség” és a „gonosz anya” típusát, mivel összefüggőnek érzi a kettőt. S hogy nem is minden ok nélkül, számos mesevariánssal együtt, arra a HONTI által említett „Kiviok történetét” hozhatjuk föl példaként.⁸ Csak emlékeztetőül a történet első fele:

6 A mese egy bevett, ámde „szűkített” formulával kezdődik, szűkszávúsága mintha igazolná: „a nyelvben – ezt ismeri föl Lévinas – valójában éppúgy nincs első szó, mint ahogyan utolsó szó sincs.” TENGELYI László Élettörténet és sorsesemény, Atlantisz, Bp., 1998. 229.

7 DÉGH Linda: Az egyéniségvizsgálat perspektívái, különnyomat, (különnyomat,) Ethn. 1960. 40.

8 HONTI János: A mese világa, Magvető, Bp., 1962. 21-24.

Kiviok felesége meghalt, és ő elhatározta, hogy elbujdosik kisfiától és feleségének temető-helyétől. Csak arra várt, hogy a kicsike elaludjék, azután csendben lecsúszott az ágyról, és ki akart osonni a kunyhóból, de a kisfiú elkezdett sírni; erre Kiviok megint visszafeküdt. Többször próbálkozott így, de sohasem tudta végképp rászánni magát, hogy fiacskáját elhagyja. Egy napon aztán a kisfiú izgatottan jött haza, és azt újságolta, hogy anyját látta egy idegen férfival sétálni. Kiviok azt felelte: „Hogy lenne az az anyád, amikor ő kinn fekszik a nagy kövek alatt?” De a gyerek csak megmaradt az állításánál, és amint Kiviok kinézett, valóban ott látta a feleségét egy más férfi karjaiban. Hatalmas haragra gerjedt, megölte mindkettőjüket, és a holtesteket a sziklasírba tette. Mikor azután este elaludt a kisfia, rászánta magát, hogy véghezvigye régi elhatározását, nem hallgatott a gyerek sírására, kiosont a kunyhóból, kajkjába szállt, és sietve evezéshez kezdett.

Kiviok, a nagy vadász, a kauzális logikát alapul véve, érthetetlen módon *kétszer* „öli meg” a hűtlen feleséget/anyát, aminek persze csak úgy van értelme, ha a történet felfejtésének rögtön az elején tisztázzuk: *kinek a számára* és *mikor* is hal meg az asszony. Az egyik lehetséges értelmezés szerint: Kiviok csak a lelkében számol le hűtlen társával, és aztán követi el a végső leszámolást, hogy a gyermek *szeme előtt* játszódik le maga a csalás ténye, amit meg kell bosszulnia, hogy a vadász/férj méltóságán esett csorbát a fia előtt kiköszörülje. Az eltávolodásra irányuló megbosszulás nem a sértett hiúság kifejeződése, hanem az önmagát megalázottként megjelenítő lét sürgető üzenete, felhívása a Másik számára a „szemtől-szemben egyenességére”, ahogy erre LÉVINAS utal. A másik értelmezési lehetőség szerint: Kiviok nyomban megöli a hűtlenkedésen kapott asszonyt és csábítóját, hiszen az anya hűség-esküjét megszegő gesztusával lerombolta a bizalmon nyugvó házasság intézményét. Az együtt-létet, a „társasságot” (a fele-társasságot mint etikai és kommunikációs viszonyt) egy-oldalúvá és visszafordíthatatlanul csonkává tette. Eközben magát a vétket/bűnt hiába rejtette volna el a világ szeme elől, a gyermek *álmában látja* az anyját, és az álmában világosodik meg a bűne, hogy egy másik férfiért elhagyta/eldobta őt.⁹

A mese sugallata szerint *az álom*: az álomban látás, álomban tudásszerzés és megvilágosodás szoros/lényegi összefüggésben áll a *vaksággal*. Az álomban tisztán vagy

9 A történet további tanulsága alapján Kivioknak meg kellett járnia az alvilágot, s megölni a boszorkányokat, hogy a felesége, s rajta keresztül valamennyi hűtlen asszony tisztességét, a házasság intézményének becsületét visszaszerezze, s ennek révén helyre-állítsa fia (s minden elhagyott fiú) képzeletvilágában a nőkről, anyákról kialakítandó képet, mely szükséges a nagy vadásszá válásához.

másként lát a hős, mivel el-távolodott (vagy arra kényszerítették) a Másik és a Mások világától, s végtelenül magányosan, magára hagyottan létezik, emiatt önmagára nyílik meg a szeme. Miközben emlékeiből egyszerre idézi föl maga előtt az őt el-távolító lény képét és épp az álomban megjelenített nekirendelt/ rá-váró arcképét, tanúságot tesz a Másik utáni sóvárgásáról és megerősíti a szeretetre és felelősségvállalásra való igényét. LÉVINAS írja:

A megnyilvánulásban segédkezve megnyilvánulni annyit jelent, mint megidézni a beszélgetőtársat, kiszolgáltatottá válni feleletének és kérdésének. A kifejeződés nem igaz megjelenítés vagy cselekedet formájában gyakorol hatást. Az igaz megjelenítésben felkínálkozott lét látszás lehetősége marad.¹⁰

Ugyanakkor a vak, vakká tett lény mást és másféle értelmezési mezőben/világaspektusban látja a dolgokat. Bizonyos értelemben vak a valóságos világ látványa iránt, másként szólva „világ-talan”, pontosabban egy másik világ birtokosa, a belső: lelki szemei által látott s a sóvárgásban megjelenített világgé, s ezt vagy észben tartja, vagy megfeledkezik róla.¹¹ A nagy kérdés Kiviok és a fia számára, hogy a valóságos szeme vagy a lelki szeme csalja-e meg, s továbbhaladásakor melyiket kövesse. Tudjuk, a mesehős „arra megy, amerre lát”. Azt mondja a VEKERDI-mese hőse:

Álmat is láttam, anyám. Azt álmodtam, ahogy megyünk, egy nagy fát találunk. Egy eleven kard van rajta. Nézd csak, anyám! Ott ég egy kis világoosság!

¹⁰ Emmánuel LÉVINAS: *Teljesség és végtelen*, (fordította: TARNAY László) Jelenkor, Pécs, 1999. 166. (« Se manifester en assistant à sa manifestation revient à invoquer l'interlocuteur et à s'exposer à sa réponse et à sa question. L'expression ne s'impose ni comme une représentation vraie, ni comme un acte. L'être offert dans la représentation vraie demeure possibilité d'apparence ». In.: *Totalité et infini* 218-219.)

¹¹ A votják mese: *Az alvó ember lelke* tanúskodik arról, hogy az álomban a lélek-állatka kiszáll a testből és szabadon kóborol, s hírt hoz a másik világból: „- Mit álmodtál? - Én azt, hogy egész éjjel bolyongtam valahol. Láttam ott egy fenyőfán egy ezüstpénzzel teli méhkašt.” A vadásztárs, aki hitt az álom-látásban, elindult megkeresni a pénzt. „Rá is talált a fenyőre, amelynek odújában már régóta méhek tanyáztak. Felmászott, és meg is találta az ezüstpénzt. Ettől kezdve gazdagon élt abból, amit a másik ember álmában látott, az álomlátó pedig soha nem gondolt arra, hogy álma való lehetett.” *Vatka meg Kalmez*, Votják mondák és mesék, (fordította: DOMOKOS Péter), Európa, Bp., 1974. 154-155.

Ám amikor nem lát előre, messzire, éppoly „vakon” tapogatózik, keresgél, mintha valóban világ-talan volna,¹² s a messzeségbe előremutató álom-látás siet a segítségére a sötétségben/idegenségben tájékozódni.

*Amennyiben a tapintó kéz áthatol a tér 'semmijén', a tapintás hasonlít a látáshoz. A látás azonban rendelkezik azzal a kiváltsággal, hogy az űrben kézben tartsa a tárgyat, és e semmiből mint eredetből kiindulva újra és újra megkaparintsa, míg a tapintásban a semmi a tapogatózás szabad mozgásában nyilvánul meg. A látás és a tapintás számára egy lét olyan, mintha a semmiből érkezne (...).*¹³

Olykor a büntudat, a szorongás vagy a félelem (mindegyik szoros kapcsolatban áll a „homályos” vagy megtévesztett látással) okoz számára víziókat. Ezek az előre nyúló lét-látomások tárják fel/világítják meg előtte azt a másik valamiképpen feltételezett „világot”, ahova az intuícióna¹⁴ (belső vagy átélő látására) hagyatkozva el kell jutnia, hogy eljövendő-létét a megértésből realizálja. Tehát, bizonyos szem-pontból: a látó szemet pótló/helyettesítő lelki szem aspektusából válik számára láthatóvá a más(ik)-világ. Azáltal, hogy a szem által látott, gondként tételezett, mérlegelni kívántat, reflektív módon feltárt dolgokat értelmezettként létezőnek tételezi.¹⁵ Az előtte

¹² „Megy, megy, megy a szerencsétlen fiú, megy, megy, tapogat, feláll, elesik, éhes, szomjas a szerencsétlen” (Vekerdi: *A gonosz anya*); „Hát ú ment. Ide ment a gödörbe, oda ment a gödörbe. Ide leesett, oda leesett. Annyira ment, annyira ment.” (*A kikapós asszony bűnhődése*, In.: GÉCZI Lajos: *Ondava menti népmesék és mondák, Madách-Posonium, Pozsony, 1994.*)

¹³ LÉVINAS: i. m. 157. (« Dans la mesure où le mouvement de la main qui touche traverse le 'rien' de l' espace, le toucher ressemble à la vision. La vision a cependant sur le toucher le privilège de maintenir l' objet dans ce vide et de le recevoir toujours à partir de ce néant comme à partir d' une origine, alors que le néant dans le toucher se manifeste au libre mouvement de la palpation. Ainsi pour la vision et le toucher, un être vient comme du néant ... ». op.cit. p. 206.)

¹⁴ „Az intuíció ugyanis látás, még (vagy már) intencionalitás, megnyílás, ennél fogva távolság, ennél fogva 'a reflexió ideje' választja el attól, amit megcéloz (még ha az eredeti is), ennél fogva meghirdetés és hírül adás.” LÉVINAS: *Nyelv és közelség*, (fordította: TARNAY László) Jelenkor, Pécs, 1997. 125. (« L' intuition est vision, encore (ou déjà) intentionnalité, ouverture et, par là, distance et, par là à 'un temps de réflexion' de ce qu' elle vise (fût-il en original) et, par là, proclamation ou annonce. » op. cit. p. 319.)

¹⁵ HEIDEGGER értelmezése szerint: „A megértett, de még elleplezett elsajátítása mindig egy szempont szerint hajtja végre a leleplezést, s ez a szempont rögzíti, hogy mire való tekintettel kell értelmezni a megértettet. Az értelmezés mindenkor *előretételezés* alapul, ami az előzetesen szándékolthoz egy meghatározott értelmezhetőség felől 'nyúl hozzá'.” (In.: HEIDEGGER: *Lét és idő* (fordította VAJDA Mihály et al), Gondolat, Bp., 1989. 292.)

konstituálódott világ maga a *szem-lélet*, egyfelől a szemléleti objektummá vált világ, másfelől az a sajátos mód, ahogyan látja/értelmezi ezt a világot (világ-látás). Az egyén látó/lelki szemének pontjából befogadott és értelmezett/leleplezett világ, az álomban meg-látott másik/lehetséges világ együttlétében válik *szem-léletessé*, jelentéssé tett világgá. CIFRA János *Nyelnám* meséjében ezt a rendkívüli jelentőségű összefüggést pontosan megmagyarázza a mesemondó:

*Reggel felkelnek, és megfrusztkolnak. De hát azt látta álmában az öreg, hogy itt már el kell pusztuljan a gyerek. Tehát ebből is kiderül, hogy a vak akkor lát, amikor álmot lát.*¹⁶

Az épp-így-lét kaotikussága és kiúttalansága, vagyis a meshős „vaksága” a „sötétben” eltűnését és egy másként-lét (eljövendő-lét) hajnalpírban felderengését idézi elő. A két lét- és időállapot, a *vagyok* és *leszek* lét-módusza közötti ellentétéről tudomás-szerzés: az eljövendő-lét tudatosításának és személyessé tételének az alapja.¹⁷ Tudjuk jól, hogy az álomba merülés mindig akkor következik be a mesemenetben, amikor a hős erdőbe téved, keresztúthoz érkezik, s fontos, mondhatni „egész-létét” érintő és meghatározó választás elé kerül. Amikor valamiféle előzetes (múltbeli) vagy előre-látott (jövőbeni) vétek, bűn árnyéka vetül rá: szorongatottságként. ASSMANN írja erről a sötétségben létezésről:

*A sötétség metaforája itt valakinek a távollétére vonatkozik, akinek látására az ember sóvárog. Ha nem láthatja őt, az egyenlő a sötétséggel. (...) A vétek lerombolja isten fényként értelmezett mindennapos gondoskodását, és sötétséget idéz elő. Más szavakkal: a vétek elsötétíti a világot a vétkes számára.*¹⁸

16 NAGY Olga: CIFRA János meséi, 185. (a kiemelés tőlem BP.)

17 A „jövő primátusa” kapcsán RICOEUR is a HEIDEGGER-i halálhoz-viszonyuló-létből fakadó időtapasztalatot hangsúlyozza: „Heidegger az *időbeliség* (*Zeitlichkeit*; *temporalité*) fogalmát az időtapasztalás legeredendőbb és legautentikusabb formájának megjelölésére tartja fenn, vagyis a jövőbeliség, a voltbeliség és a jelenlé-tétel dialektikáját nevezi így.” RICOEUR: i. m. 270. (« Comme on sait, Heidegger réserve le terme de la *temporalité* (*Zeitlichkeit*) à la forme la plus originaire et la plus authentique de l'expérience du temps, à savoir la dialectique entre être-à-venir, ayant-été et rendre-présent. ») Uo. *Temps et récit. I* (Temps et récit – *la triple mimésis*), Éditions du Seuil, Paris, 1983. 120.

18 Jan ASSMANN: Uralom és üdvösség (fordította: HIDAS Zoltán), Atlantisz, Bp., 2008. 208-209.

A „megvilágosító” álom, mint sajátlagos fény, fényt lop a káoszban elmerült hőst körülölelő/behálózó sötétségbe, egy halványan pislákoló fényt, mely által egy másik létforma, másfajta lét-lehetőség dereng föl számára. Olyan, amelyik biztosítja az „álmot látó” egyén korábbi, múltban történt vétken való jelen-idejű fölemelkedését. Olyan, amelyik biztosítja a megértését követő túllépését, a bűn okozójának kilétére és a bűn mibenlétére való rá-látását.¹⁹ Az álomban szerzett tudás egyfajta buzdítás a megnyilvánulásra és a Másokban való feleletigény keltésére.

Az álomba merülés egyik lehetséges okaként említhetjük: az én-összezavarodást, ami előidézi az én-mondás, az ipszeitás lehetetlenségét. A mindent uraló külső/belső káoszt az álom sugallata szerint eloszlatni kell, ehhez pedig egy másik emlékezet hadra fogása, egy másfajta interpretáció megkísérlése és egy új kommunikáció megteremtése szükségeltetik. A hősnek, hogy eloszlathassa épp-így-léte káoszáét és eljövendő-létére rálátása legyen, mindenekelőtt helyre kell állítania egyéni identitását.

Az önmagáról „kifejlődött tudat” elkülönít, s ha nem óhajt érintkezésbe lépni (feleletigényt támasztani a Másikban vagy Másokban), az eloldódásban egyben magába is zárkózik, elrejtí léte-karakterét. Ellenben kizárólag csak a másikkal való viszonyulásban érhetőek tetten a „szignifikánsan” megkülönböztető vonásai. Csak a távollévő (akire az álomban süllyedt lény sóvárog) , képes arra, hogy megszüntesse az eltávolodást és az idegenséget. LÉVINAS ennél is határozottabban és telítettebben fogalmaz:

A másikkal való viszony vagy a beszéd ezért nem egyszerűen a szabadságom megkérdőjeleződése, a Másból érkező feleletigény, aki felelősségre szólít, nem a pusztá szó, melynek révén megszabadulok a birtoklástól, mely magába zár azáltal, hogy egy objektív és közös világot fejez ki, hanem maga a prédikáció, a buzdítás, a prófétikus szó.²⁰

A VEKERDI-féle szövegben a „gonosz anya” kézen fogva vezeti, védi, oltalmazza az álomtól elnehezült, s öleiben elszenderült fiút, menedéket és élelmet igyek-

19 Az ungi mesében: *A gonosz anyában* a „felfalt” kisebbik lány is téli madárrá válik, s úgy éneklí ki a sorsát, s a VEKERDI gyűjtötte változatban is miután „még szebb szemé támadt”, visszament az anyjához és „madárrá változtatta magát”.

20 LÉVINAS: i. m. 178. (« C' est pourquoi la relation avec autrui ou discours est non seulement la mise en question de ma liberté, l' appel venant de l' Autre pour m' appeler à la responsabilité, non seulement la parole par laquelle je me dépouille de la possession qui m' enserre, en énonçant un monde objectif et commun; mais aussi la prédication, l' exhortation, la parole prophétique. » Totalité et infini 234-235.)

szik szerezni számára az erdőbeli zsványtanyán.²¹ Nem véletlen, hogy anya és fia az „erdőben” bolyonganak; a varázsmesék nagy részében megjelenik az erdő, mint az áthatolhatatlan vadon/sötétség világa. Nem más, mint egyfajta szimbolikus tér, a HEIDEGGER-i *Dasein*, az a hely, ahol létezésünk minőségére és értelmére rákérdezve azzá válunk/válhatunk, akik voltaképpen vagyunk –, ahogy ezt a *Lét és idő* filozófiai antropológia olvasatát bírálva RICOEUR megjegyzi.

Az álomra vágó fiú nem fél a „tápláló anyaméhtől”, az oda visszabúváástól, mert álomlátása előtt nem rendelkezik az anyáról olyasfajta tapasztalattal, amelyik az elnyelésről, a „magábaevésről”, mint gyilkos-ösztrönről adna számára hírt. Ezért bizalommal és erőt merítő várakozással hajtja fejét az ölébe.

CSENKI püspökladányi cigány meséjében épp fordítva történik a dolog, az anyát nyomja el az álom, amíg a fiú céltalanul jár-kél:

*– Tudom, öreg anyám, elfáradtál; szundíthatnál egy keveset. – Nem bánom, édes fiam – mondja az öregasszony, és lefeküdt. Annyira fáradt volt, hogy amikor fejét letette, máris elnyomta az álom. De a fiút nem fogta az álom, nem tudott elaludni. Felugrik, és megy az erdőbe, megy taláalomra. Madárfészkeket keresett a fákon. Látja ám, hogy egy eleven kard vergődik hüvelyében. Az volt ráírva, hogy aki ügyesen tudott fára mászni, egykettőre fenn termett. Nyúl a kard után, hogy kihúzza, de magától a kezébe pattan; amikor derekára akarja kötni, magától felcsatolódik. Lejön a fiú a fáról, és szemügyre veszi a kardot. Nagyot dobban a szíve örömeiben.*²²

Ez a csonka/befejezetlen CSENKI-féle változat egy másik interpretációt enged meg, például azt, melyet ELIADE kínál föl nekünk:

21 Ebben a variánsban nem tudjuk, hogy mi lett az apával: meghalt, elkergette őket a háztól, vagy az asszony hagyta őt el. A *Mindenki segíti, csak az anyja üldözi* baranyai mesében világossá teszi a helyzetet a mesemondó: „Volt egyszer egy öreg erdész; annak második felesége vót, és attu lett neki egy fia; annak Jóska vót a neve. A gyereök tizenöt éves vót. Egyszer az öreg erdész azt mondja a feleséginek: Nézd, feleségöm, én má öreg vagyok, én má hármónknak kenyeret keresni nem bírok. Hanem te menj el a fiaddal, majd magamat még valahogyan eltartom, de má hármónknak nem bírok kenyeret keresni. In.: Este, Éjféli, Hajnal, (baranyai népmesék) Akadémiai, Bp., 1988. 22.

22 CSENKI Sándor: A cigány meg a sárkány, püspökladányi cigány mesék, Európa, Bp., 1974. 271.

*Nem aludni nem egyszerűen a fizikai fáradtság legyőzése, hanem főként az akarat és a szellemi erő bizonyítéka: ébren maradni annyit jelent, hogy az ember tudatos, jelen van a világban, felelősséget érez.*²³

A fiú több alkalommal kinyilvánította, hogy felelősséget érez az alvás idején kiszolgáltatott vagy a kalandokban megfáradt anya biztonságáért („Anyám, itt maradunk két-három napot, legalább te is kipihened magadat”). Nem utolsó sorban azt is nyilvánvalóvá tette, hogy felkészült a rá váró feladatra: az őket levágni szándékozó huszonnégy betyár „felaprítására”. Illetve felkészült (e mese csonkasága miatt beláthatatlan, ám a többi változathoz sejtethető/tudható) a hozzá nagyon is közel-álló, szoros tartozó lénnel: az anyával szembeni leszámolásra.

*– Hallod-e Nagy bácsi, ha nem mondasz nekem olyan helyet, ahol a fiamat elemészthetem, mibelyt hazajön a fiam, azt mondom neki, hogy meg akartál erőszakolni.
– Verjen meg az Isten, te vén szajha! – fakad ki Nagy bácsi. – Miért akarsz, hogy az a szép szál legényfiad elpusztuljon? Úgy látom nem fél az egész világtól.*²⁴

KERÉNYI írja *A feleség*-ben, hogy Kirké és Médeia „háttérben ott leselkedett az elnyelő Őshetéra, a szövő ősanja, aki egyben újrafeloldozó és újra elnyelő”.²⁵ a CSENKI-féle mesében szereplő Nagy bácsi a „te vén szajha” kifejezéssel élve világosan rámutat az anya elnyelő varázshatalmára, amely a halállal és hetérasággal, a szenvedéllyel és gyilkolási szándékkal párosul jellemében. Azzal a kijelentésével pedig, hogy a szép legény „nem fél az egész világtól”, csak a kezünkre játszik a mesemondó. Az álmot elkerülő hősré illő attribútumok (melyeket ELIADE kiemel: a „tudatossága”, „jelen-léte”, „felelőség-vállalása”), különös értelmet nyernek BERGYAJEV igazság megismeréséről szóló okfejtésében:

*Az igazság a félelem nélkülség számára tárul fel. Az igazság megismerése a félelem legyőzését, a félelem nélkülség erényét követeli, azt, hogy ne féljünk a veszélytől. Az átélt és leküzdött magasabb rendű félelem a megismerés forrásává válhat.*²⁶

23 ELIADE: *Misztikus születések*, (fordította: SALY Noémi) Európa, Bp., 1999. 36.

24 CSENKI: i. m. 273.

25 KERÉNYI: i. m. 246-247.

26 BERGYAJEV: *Az ember rabságáról és szabadságáról*, (fordította: PATKÓS Éva), Európa, Bp., 1997. 312.

A fiú mind a betyárok házába lépve, mind a farkaskölyökért indulva, félelmetes próba elé néz. Ám a bensőjében „átélt és leküzdött” félelem nemcsak fizikai erejében, de szellemében, látásában és igazság-megismerésében is éberebbé teszi. Az anyával történő leszámolás egyben szellemi felszabadulását, önmagára-ébredését is segíti.

A VEKERDI-féle változatban (miként a CSENKI-félében is), az anya valójában megszabadulni akar fiától.²⁷ A sötétségben világosságot, távolban tájékozódási pontot nyújtó házba lépve, az ott tanyázók természetének lényegére tapint rá a fiú beköszöntő kérdésével: „*ember húst esztek?*”²⁸ E kérdés villámcsapásként éri az elrejtett világban megbúvókat. A kérdés ugyanis ez esetben magában rejt egy sejtést (ami épp az idegenekkel és sötétséggel szembeni félelemből fakadt), és egy felhívást is, mely arra irányul, hogy rejtett lényegük feltárása érdekében valljanak színt: a gonoszhoz vagy a jóhoz tartoznak. Az anya látva a zsványvezér felháborodását (ami leleplezi haragvó/bosszúálló lelkületének sötétségét), rimánkodni kezd a gyánútlan fia életéért:

Ó, szívemnek szép szerelme, ne öld meg a fiamat! Inkább hozzád megyek feleségül.

Ezt a kiengesztelést követően (ami egyben az új/lehetséges társra-eszmélésről, a sóvárgásból fakadó eszmélet-vesztésről tanúskodik), az anya nyomban „összebeszél vele”. Ettől fogva a szerelmi szenvedélytől és sóvárgástól felajzottan egy nyelvet, a bűnösök nyelvét beszélik.²⁹ Kizárják ebből a kommunikációs inter-aktusból az ár-

27 TITICSKA István meséjében (*A kezetlen lány*) –ban az anya/korcsmárosné a serdülő lánytól akar megszabadulni, nehogy főrabló-szeretője a lányát válassza helyette. „Anná a korcsmárosniéná tizenkiét rabló tartózkodott ott. És a korcsmárosniénak a főrabló vót a szeretője. Nahát, iéldégéltek, raboltak, minden, hát a kisjány ugy nőtt fel. Má mikor itt a jány lehetett egy tizenégy-tizenöt éves, mán a főrabló nem az anyját szerette, a kisjányba szeretett, a jányba. És azt az anyja iészrevette, hogy mán nem ütet szereti, a jányát szereti. Azt mondja a komájának (...) – Elviszed a jányomat az erdőbe, és megöled a jányomat és elhozod a szüvit és a két kezit.” In.: Tűzoltó nagymadár, beregújfalusi népmesék és mondák (PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária gyűjtése) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. 167.

28 A beregújfalusi (*A vak nyúl*) mesében ez egyértelművé válik: „Kit hoztak el, kit nem, mint a király jányát. Megölni. Azt mondja a fő rablóveziér: – No, vigyék be a tünköre, és vágjátok le! Öljétek meg, és vágjátok le! / Hát ük avval a husval iélték”. i. m. 56.

29 A *Mindenki segíti, csak az anyja üldözi*-ben ezt olvassuk: „Erre a rablóvezér kiküldött két embört, és az az asszonyt bevezették, és megállapodtak, ott maradtak. Éjjel mentek rabolni, de a Jóska mindig többet hozott, mind azok negyvenön. És a rablóvezér, meg a Jóskának az édősanyja, azok ketten mindig odahaza vótak, és annyira megtetszettek egymásnak, utóbb szerelem lett a vége. De fétek Jóskátu, az édesanyja is, meg a rablóvezér is. Az asszony mindig azon könyörgött a vezérnek, hogy a fiát valahogyan el kell pusztítani, mert ha az megtudja a szerelmet, akkor végez mindannyiukkal. In.: *Ešte, Éjjél, Hajnal*, 26.

tatlan, az anyai gondoskodás/rabság függőségében lévő fiút, és meg-egyezősük szerint az anya a sárkánykölykéért küldi fiát, azt sem bánva, ha a Sárkány megöli őt. Miután a Sárkány képtelen legyőzni/megölni a fiút, s félelmén úrrá levésének köszönhetően sikeresen elhozza a „betegség” ellenszereként kívánt sárkánykölyök-húst, az anya maga válik közvetlenül a fia gyilkosává.

Phi, phi, phi, vidd innen, mert büdös! De gyere ide, fiam, megmoslak, mert piszkos vagy. Régen nem moštalak meg. Bekente a szemét szappannal. Kiszedte a szemét kés-sel. Vakon maradt a fia. Felöltöztette papi ruhába és eleresztette a nagy erdőbe.

GÖRÖG-KARÁDY Veronika írja egy helyütt: „Bambara mesénkben a boszorkány-anyaeleséget gyilkos, orális agresszivitása egyaránt irányul saját fia és menyei ellen. Ez az attitűd az antropofagikus képzetek több síkját is reprezentálja. Az egyik az anyaság szélsőséges megnyilvánulása: a szülő képtelen elfogadni gyermeke szükségyszerű leválását, különösen önálló szexuális életét, ezért 'leszámol' vetélytársaival, gyermeke partnereivel. 'A fiát felfaló anya alakjára (...) a következő értelmezés kínálkozik: az emberevő vagy (...) túlzó anya (...) túlzott szeretetével érzelmileg falja fel, mintegy visszakényszerítve az anyaméhbe, ami a legbiztosabb mód a fiú elmenekülésének – azaz felnőtté válásának és nőülésének – megakadályozására.”³⁰ Ez a fajta értelmezés: az anyaméhbe visszakényszerítés, a *regressus ad uterem* pontosabban a fiú általi „visszakérezkedés”, mint a kötelék-megerősítés szimbóluma jelenik meg a mesében. Kitűnő példaként említhető a GÖRÖG-KARÁDY Veronika értelmezésének igazolására az Ondava menti *A kikapós asszony bűnhődése* és a beregújfalusi (*A vak nyúl*) mesék. Az elsőben a vezér kivételével mind az összes betyárt levágó fiúnak azt mondja az anyja, hogy a szolgálólányt, aki óvta, mentette, gondoskodó szeretetével kitüntette őt: „el kell mán eresztetni. Kell neki adni pénzt, amennyit csak bír, vigye magával”. Majd, hogy az asszony felgyógyította a „véletlenül” életben maradt betyárvezért, s titokban, de egyre szenvedélyesebben kezdett együtt élni vele, már csak egyedül a fia jelen-léte zavarta boldogságában („Mán az asszony akart a fiút elrejtteni. Mán ártogatott neki.”). Kivették hát a szemét, a vak-világnak eresztették,

³⁰ GÖRÖG-KARÁDY Veronika: *Női identitás és ambivalencia (Az életmentő és a halált osztó anya)* In.: Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete, L' Harmattan, Bp., 2006. 326.

s az „eleresztett”/elküldött szolgálólány talált rá az árokparton.³¹ Mivel a kórházában, ahol a lány szolgált, szemet nem adhattak neki, a patakban „úszó” szemeket illesztette vissza a fiú szemgödreibe. Ám a fiú, talán mivel nem látott még elég világosan/jól, nem maradt az őt másodjára is megmentő lány mellett, belső készítésnek engedve „vissza akart menni az anyjához”, aki távol-létében a vezérrel „nagyon szerelmeskedett”. A fiú haragjában (a dühtől még mindig nem eléggé világosan látva), leszámol a több értelemben is „rabló” karakterű ellenfelével, s mohó vágyakozással visszaszerzi az anyját, hogy újból, s másként/újjászületettként együtt éljenek:

(...) elvette magához. Olyan jószívű gyerek vót. De az anyja mindig ellen vót. És a felesége mindent észrevett. De az anyja hozott magával egy csontot, akarta a fiának a szájába bedugni. Meg akarta fullasztani. De a felesége megfogta a kezét, akkor ráütött a kezére, az a csont kiesett a kezébül. Akkor a fiút felébresztette:

*- No, látod! Te az anyáddal jót akartál, ű meg ezt csinálta. Anyád meg ellened vót.*³²

A fiú részéről megnyilvánuló megbocsátás olybá is értelmezhető, mint egyfajta ismételt lehetőség-nyújtás az anyának/apának, hogy vezekeljen, szörnyű bűnét beismerje. Ez a gesztus a ragaszkodásból, a tiszteletből, a felelősségvállalásból fakad. LÉVINAS hangsúlyozza:

A megbocsátás az elillant pillanatra utal, lehetővé teszi a szubjektumnak, aki egy elillant pillanatban rosszat követett el, hogy úgy tegyen, mintha a pillanat nem illant volna el, mintha nem követte volna el a rosszat. Minthogy sokkal aktívabb a fele-

31 „- Édös fiam, mošt má látom, hogy nagyon piszkos a ruhád, vetközz le, és fürödj meg, végy magadra tisztát! / Persze a gyerekek hitt az anyjának és belement a kádba fürönni. És mikor a ruhát levetötte, má nem vót uan ereje nekije. S akkor a rablóvezér parancsót két legénynek, hogy szúrják agyon. S azok kiszúrták mind a két szömit. Akkor azt mondta nekik, hogy vezessék el a tengörpartra és taszítsák bele.” *Mindenki segíti csak az anyja üldözi.* i. m. 30.

32 *A kikapós asszony bűnhődése*, In.: GÉCZI Lajos: Ondava menti népmesék és mondák, Madách-Posonium, Pozsony, 1994. 183-186. JAKAB István *A gondatlan király* meséjében hasonló fordulat található: „De hát Jankó már mindenféle dógot észrevett, az anyjának a tetjét, mindent tudott Jankó, de hát mégis má, hogy ne mondja az anyja, hogy ő nem teljesíti az anyjának a kedvét, gondolta magába, hogy úgy se fél ő a sárkánytól – mert tudta, hogy a sárkánnyal szövetséget csinált az anyja –, úgy se fél ő, kutya nélkül se a sárkánytól.” (275.) –, s hogy feltámasztják a halálból és megnősült „Éldegelt ott még egypár napot Jankó, utána magához szólította az édesanyját.” (285) In.: *Havasok mesemondója* (258-285.)

*désnél, amely nem érinti az elfelejtet esemény valóságát, a megbocsátás a múltra hat, valamiképpen megismétli, s ezáltal megtisztítja az eseményt. Ám másfelől, míg a feledés felszámolja a múlttal való, addig a megbocsátás megőrzi a megbocsátott múltat a megtisztított jelenben. A megbocsátott lét nem ártatlan lét.*³³

Ezzel szöges ellentétben, a VEKERDI gyűjtötte mesében a „gonosz anya” nem a leválás megakadályozásán, fia feleségre találásának, új élet kezdésének gátolásán fáradozik (miként ez az Ondava menti és beregújfalusi mesében ez nyilvánvaló). Még csak nem is oltalmat nyújt, hanem az otthontól eltávolodás után, a fiútól végleges megszabadulás mielőbbi, akár a halál árán való bekövetkeztét sürgeti. A mesebeli gonosz anya (a „férjétől eltaszított nő”) lelki realitásában az „életnek a további szét-szakításában és még mélyebb átvágásában” hatalmát megtaláló, gyermekei feláldozásával kegyetlen bosszút álló Médeiára ismerünk. Korábban egyik is és másik is a család felmagasztalásának hívei voltak, ám „eltávolításuk” után mindketten haragvásból és a „női természet tragikus megnyilvánulásából” áldozzák fel gyermeküket. KERÉNYI Károly jegyzi meg:

*A gyermekek létének, akik azelőtt azért voltak, hogy ezt az életet teljessé tegyék, és tovább folytassák, a gyermekek létének számára nincs többé értelme, csak arra való, hogy ezt a hatalmat szolgálják, hogy ezért a felmagasztalásért áldozatul essenek. És mivel Médeia a véres áldozatot kedveli, ennek az áldozatnak is véresnek kell lennie.*³⁴

De nemcsak a gyermekáldozat „véres”, ilyen maga az anyával történő leszámolás/bűnhődés is, ami a felapritástól a csikó után kötésig sokféle módon lehetséges. Ha

33 LÉVINAS: i. m. 242-243. Azért idéztem hosszabban, mert az alábbi példákban gyakran előfordul a feledés és a megbocsátás eseménye, olykor nem is ugyanannál a személynél ösz-szegződve a két mozzanat.

«Le pardon se réfère à l' instant écoulé, il permet au sujet qui s' était commis dans un instant écoulé d' être comme si l' instant ne s' était pas écoulé, d' être comme si le sujet ne s' était pas commis. Actif dans un sens plus fort que l' oubli, lequel ne concerne pas la réalité de l' événement oublié, le pardon agit sur le passé, répète en quelque manière l' événement en le purifiant. Mais par ailleurs, l' oubli annule les relations avec le passé, alors que le pardon conserve le passé pardonné dans le présent purifié. l' être pardonné n' est pas l' être innocent.» Totalité et infini 315-316.)

34 KERÉNYI Károly: *A királynő keresése*, In.: *Mi a mitológia?* 235.

nem így történe, a mesemondó vétene a mesei igazságszolgáltatás, a vele szemben elvárásokat támasztó hallgatóság értékrendje ellen.³⁵

A VEKERDI-mese végén a szeme-világát „visszanyert”, s jobban látó fiú, a számos életveszedelmet és a végső anyai zsarolást megunva,³⁶ leszámol azzal a felettes, életét és sorsát befolyásoló, bénító, kényszerpályára futtató erővel, melyet az európai kultúrában szokás *genitrix*-nek nevezni.

*No a legény lerepült a fáról és kardjával felaprította az anyját. Darabokra aprította. Aztán megházasodott a legény.*³⁷

A házasságot, a „teljességét” jelentő gyermekét szétszakító anya feláldozásával a fiú megteremti egy új, saját házassága értelmét. Helyre állítja a házasság kikökkent rendjét és a család intézményének értelmét.

VEKERDI ezt az anyát „felaprító” megoldást kegyetlenségnek tartja. Ne habozunk kimondani: részben az is, de alaposabban elemezve a sötét erdőben anyjával bolyongó fiú-hős álmát,³⁸ látjuk azt a reá leselkedő veszélyt, ami sorsát alapvetően befolyásolja. Egyébként pedig az anya többször is veszélyes léthelyzetbe sodorja fiát. A sötét erdőben a haramiák (pontosabban: „gyilkosok”) házába viszi, ott – hogy hirtelen fellobbant szerelmi szenvedélyének háborítatlanul áldozhasson, anélkül, hogy a fia „látná”, észrevenné, tudomást szerezne róla – „összebeszél” a zsványvezérrrel, hogy a hatalmát felette kiterjessze. Az uralom háborítatlan gyakorlásának érdekében elküldi gyanútlan fiát a sárkánykölykéért. Végül a megmosdatás, megtisztítás ürügyén „kiszedte a szemét késsel” és papi ruhában a vakvilágnak eresztette. KERÉNYI ítélete helyt állóbb, mint a VEKERDI-é:

35 Ekkor az édesanyja nekiát könyörögni a fiának, hogy bocsásson meg neki, de a fiú azt mondta, hoghy nem kegyelmez, mert ű nagyon szerette az édesanyját, és mégis őtet ki akarta veszteni a világbu. Erre kirántotta az eleven kardot, és az édesanyját összeaprogatta uan apróra, mind a kalbászba a húšt.” *Mindenki segíti csak az anyja üldözi* (33.)

36 Például, hogy e típusban az anya valaki más segítségével igyekszik elnémíttatni a gyilkosszándékáról hírt adó, a „vakságtól”/haláltól megszabadulás lehetőségéről „beszélő” madarat: „Jaj, szívemnek szép szerelme, de szép ez a madár! Fogd meg nekem gyorsan, mert ha nem fogod, rögtön meghalok!”

37 Ismerős ez a „méregkeverő” anya-típus a katolikus francia író, MAURIAC regényeiből, melyek a maguk megjelenése idejében hatalmas botrányt váltottak ki, elsősorban is a katolikus irodalomtörténészekből, s a hívő olvasókból egyaránt.

38 „Azt álmodtam, ahogy megyünk, egy nagy fát találunk. Egy eleven kard van rajta”; a fa ugyanaz a szimbolikus hely, mint EPERJESSY Ernő *A három sorsmadarában*, rajta telep-szenek meg a hős és ellenfele jövőjét szövő Moirák, a Sorsmadarak, a kard pedig a véres leszámolás, gyilkolás eszköze, mintegy megsejtetve vele az el-jövendő létét.

*Talán ez a legszörnyűbb és leggonoszabb: ölni a hatalom meghiúsulása miatt, gyilkolás, mint az uralkodás utolsó formája.*³⁹

Az anya a meghiúsult „elnyelést”: a mesében szereplő állatnak nem sikerült a fiú előpusztítása (a felkért „társ” pedig nem vállalja), a szemkiszúrással igyekszik megbosszulni. Hogy a szemkiszúrással szemkivétel nem más, mint az álomban látott eljövendő-lét felé előrejutás szándékos megakadályozása,⁴⁰ s mindemellett az ismerősök számára az azonosítás (önmagaság-tételezés) ellehetetlenítésének gesztusa, s a bűn eltakarása is egyben, arra megint csak KERÉNYI-nél találunk utalást: „Szeméről, a napivadékok aranyos pillantásáról ismerte föl Médeiát Kirké.”⁴¹

A „vakká” vált fiú az erdőben bolyong, távol az apjától és gyilkos anyjától, ki-kezeszte a biztonságból és gondoskodásból, mely pótolná az ínséget. ASSMANN a következőképp interpretálja a *vakságot*:

*A hirtelen megvakulás azonban az ókori világban mindenütt ama szerencsétlenségek sorába tartozott, amelyek mögött jellemzően isteni büntetésre gyanakodtak. Aki vét az istenség ellen, azt az istenség büntetésül kizárja kegyelme és gondoskodása horizontjáról. (...) a vakság is metaforának tűnik. Elűzetést jelent isten színe elől, kizárást a társadalmi inter-vízió szférájából. Ezen kívül a sötétségről szóló panasz nemcsak vakságra utal, hanem távollétre, kegyvesztettségre, elpártolásra és minden ebből fakadó ínségre is.*⁴²

Hogy a fiúnak miféle bűne van/volt? Talán csupán annyi, hogy az apjától van, aki valamilyen rejtélyes oknál fogva (család eltartására való képtelenség, más asszonyal összeköltözés, halálba távozás) eltávolította magától a feleségét, miként erre is Médeiát hozhatjuk példaként. A vak fiú „éhes, szomjas a szerencsétlen” imádkozik, a sötétségben tapogatózva befelé fordul, a bensőségesség világába, és segítséget kér a fényt adó istenségtől. „Ó istenem, ha szemet adnál nekem, de jó volna!” A segítség egy kismadár, az álomban látott madárka képében jelentkezik, akiben felismerjük

39 KERÉNYI: i. m. 247.

40 A 67. számú kakasdi népmesében, melyet ANDRÁSFALVI György mondott el, találó metaforára lelünk: „Hát ment a kocsi, az a négykerékű kocsicska, szaladott, *gurult, úgy, mint a szemvilág.*” DÉGH Linda: Kakasdi népmesék II. Akadémiai, Bp., 1960. 183. Egy csujjogatóban pedig ezt halljuk: „az én szemem olyan kerek, ahányat lát, annyit szeret”.

41 KERÉNYI: uo. 232.

42 Jan ASSMANN: Uralom és üdvösség, 208.

az egyik Moirát, sorsmadarat, aki a „sárvízben” megmosakodással gyógyítja meg, te-szi „látóvá”, anyja bűneinek látójává.⁴³ Azt persze nem tudjuk eldönteni, hogy a fiú visszanyervén látását, ugyanúgy lát-e, mint korábban,⁴⁴ vagy „vakként” lát a lelki szemével, akár a látnokok, a jövőmondók, s az itt-lét látása helyett az eljövendő-lét, a másféle létlehetőség látójává vált-e.

A gonosz anya által megölt gyermek Madárrá változása, „téli madárrá” (a „madár-ember”: a fölemelkedés, a létmód-változtatás szimbóluma), egyben átváltozás is, más lényegűvé válás. A mesehős egyfelől a nem-lét hemiszférájába, a halál birodalmába száll alá, másfelől szabaddá lesz, aki képes az anyja nélkül élni, a meg- és felszabadulás után csakis nélküle képes élni újraszületett létformájában.

A HALTRICH gyűjtötte/átdolgozta szász mesében *A tündérek ajándékában*, a gonosz moštoha, aki ráveszi az özvegyember lányát, hogy közvetítsen a házassági szándékában, kegyetlen sorsban tartja a leányt, s végül elüldözi a háztól:

Ezért aztán egyik reggel leküldte a moštohaleányát a tóra, ahova tündérek fürödni jártak. Oda pedig emberfiának tilos volt közelíteni. Az olyan vakmerőt, aki mégis látni akarta a tündéreket, lehúzták magukkal a mélybe, ahonnan soha többé vissza nem térhetett. A szegény kisleány azért csak bátran odament, és a vízitündérek nem bántották, mert látták, hogy valami nagy bánat nyomja a szívéét.⁴⁵

(A „vakmerő” fogalmának tisztázásakor említsük meg: a vakmerőség a „bolondság szele”, a meggondolatlan merészség és elbizakodott bátorság szimbóluma. „(...) olyan személy, aki veszélyes helyzetekben, a következményekkel nem törődve meg-

43 Akárcsak az EPERJESSY-féle *A három sorsmadár* mesében. De a beregújfalusi, a baranyai, az ondava menti változatban a királylány/nekirendelt lény segíti a hőst, mert *rábízza*-magát, bizalmát belé veti, az előzetes bizalommal a hűségét, szeretetét odakölcsonzi a lánynak. „Ugye, már meguntál, azért akarsz kivezetni az erdőbe, ott akarsz hagyni?/ Aszonya/ - Dehogy hagylak ott, Ments Isten! Te mentetél meg engem, sőt akármilyen nyomorúságba leszel is, de el nem hagylak. (...) Erre bement a templomba, és mondja Jósának, hogy mit látott. De Jóska azt mondja: - Ugye, mošt má a gödörbe akarsz beletaszitatni! / De a leány azt mondja: Csak gyere velem, megnézzük, mi van ott./ Jóska azt mondja: - Nem bánom, hát menjünk, akármilyen lesz velem!” *Mindenki segíti, csak az anyja üldözi*, Este, Éjfél, Hajnal, i. m. 32.

44 Hiába is említik a mesemondók, hogy „szebben”, „jobban”, „világosabban” látott.

45 A csodálatos fa, erdélyi szász népmesék, Josef HALTRICH gyűjtése, (fordította: ÜVEGES Ferenc) Európa, Bp., 1979. 116.

gondolatlanul bátor”.⁴⁶ *Az etimológiai szótár* szerint „a kocka legkevesebbet mutató lapján csak egy ’szem’ látható”, a hatossal szembeni oldalon, vagyis a vakmerő vakon merészkedik „kockáztatni”, kockát vetni, a sorsát kockán „kidobni”. Nem véletlen, hogy a gonosszal szembeszegülő hősnek kiveszik a szemét, vagyis megpróbálják elvenni előle az eljövendő-lét látásának lehetőségét, elszakítani a Moirák által szőtt sorsfonalat). A „vakmerő” tehát az a fajta ember, aki a tisztán látását megtevesztve, szeme elé fátylat eresztve merészel valamilyen veszélyes dolgot véghezvinni. Annak ellenére is, hogy a cselekedetét követő szörnyű büntetésre olykor/többször előre figyelmeztetik. Lev SESZTOV a *Vakmerőség és alázatosság* írásában ekként határozza meg a fogalmat:

*(...) a vakmerőség már csak amiatt is vakmerőség, mivel nincs biztosítéka a sikerre. A vakmerő ember nem azért halad előre, mert tudja, hogy mi vár rá, hanem mert vakmerő, vagy ha egy teológiai megfogalmazás jobban tetszik Önöknek: azért halad előre, mert sola fides (egyedül a hit) mozgatja. Megesik, sőt nagyjából úgy esik, hogy nem vet számot és nincs is joga rá, hogy számot vessen a sikerrel. Ellenkezőleg: világosan látja maga előtt a sikertelenséget, s lelkében elborzadva vállalja magára a felelősséget azokért a tettekért, melyeknek következményeit sem ő, sem egyetlen más ember sem sejtheti.*⁴⁷

Egyetlen „vakká” tett mesehős sem „látja” biztosítottnak a csapdahelyzetből kijutás sikerességét. A világ-talanság állapotában, mint szimbolikus halál-létben kiszolgáltatott létezése eleve el-hívásra és feleletigényre számontartás. A szász mesében a moštoha által el- és kiüldözött szegény leányka *áldásokat* kapott a vízitündérektől, a moštohatestvére pedig *átkot* mondtak. (Innen, e kettős természetű és messzire ítélő gesztusból: a sorsszövésből és sorselmetszésből látszik, hogy a vízitündérek ebben az esetben maguk is úgy viselkednek, mint a Moirák⁴⁸). A moštoha, amikor a királyfi hírét vette a szegény lány áldásának, őt akarta feleségül, de az érte küldött hintóban, amelyikkel vitték volna a palotába lakodalmat ülni, kegyetlenül megcsonkítják.

46 A magyar nyelv értelmező szótára VII. Akadémiai, Bp., 1980.

47 Az orosz vallásbölcselet virágkora I-II. (fordította: BAÁN István) Vigilia, Bp., 1988. I. 286.

48 „újkori bolgár folklórszövegekből megfejthető, hogy a vízbefulladás szövegmotívuma valamikor vízidémonoknak adott áldozatra utal, ami viszont másrésztől Rozanica fentemlített szülésiistennővel (a bolgár sorsasszonyok egyik ’elődjével’) is kapcsolatba hozható.” PÓCS Éva: Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán, L’ Harmattan, Bp., 2002. 82.

A moštoha azonban nyomban gonosz tervet főzött ki: csúfleányával együtt ő maga is beült a hintóba. Útközben azután kiszúrták a királyfi menyasszonyának a szemét, és az út melletti ingoványba dobták anélkül, hogy a kocsis észrevette volna. (117)

A szegény lány a patakhoz megy, s „vakmerő” tettével és a szívét nyomasztó nagy bánattal kiérdemli a sors-vetést. Jelleme állandóságát bizonyító „áldozathozatallal” megszolgálja a neki szánt jobb sorsot, és jól látható módon a mesemenetben végéig megőrzi azonosságát: a gonoszszággal szembeni ártatlanságát. A mesemenetben nem történik más, mint amit RICOEUR mond:

(...) az elbeszélés (récit), miközben elbeszéli (narrativisant) a jellemet, visszaadja neki azt a mozgást, amely megrekedt a szerzett képességekben, a rögzült azonosságokban. Az igaz élet szándékát elbeszélve (en narrativisant) az elbeszélés (récit) a szeretett vagy a tisztelt szereplők felismerhető tulajdonságaival rubázza fel a jellemet. Az elbeszélő azonosság egyszerre adja kezünkbe a lánc mindkét végét: a jellem időben való állandóságát és az önmegőrzést.⁴⁹

A világtalanná tett lány keserves sírását meghallva „három hófehér hattyú” (akik lélek-és sorsmadarak, megszólítják a hívásra, a megnyílásra, a királyfi önzetlen szeretetére és alázatos szolgálatára kész lányt) elmondja neki, hogy a harmattal hint meg „szemgödreit”. A lány hallgatott rájuk, ennek okán „még sokkal jobban látott, mint azelőtt”.

(...) amerre végigment, megálltak az emberek, és bámulva nézték, mert mögötte az út egész hosszában csodaszép virágok nyíltak, és mikor barátságosan köszöntötte a szembejövőket, édes illat áradt a leheletéből.

49 Paul RICOEUR: Válogatott irodalomelméleti tanulmányok, (ezt a részt fordította: JENEY Éva), Osiris, Bp., 1999. 408. « (...) le récit lui rend son mouvement, aboli les dispositions, dans les identifications-avec sédimentées. En narrativisant la visée de la vraie vie, lui donne les traits reconnaissables de personnages aimés ou respectés. L'identité narrative fait tenir ensemble les deux bouts de la chaîne : la permanence dans le temps du caractère et celle du maintien de soi. ») *Soi-même comme un autre*. Éditions du Seuil, Paris, 1990. 195-196.

2.

Az egyik ungi meseváltozatban, *A gonosz moštohában*⁵⁰, a szegény ember felesége „levágta” a kisebbik moštohalányát, hogy ebédet küldjön a mezőn dolgozó férjének.⁵¹ Mivel a szegény ember éhes volt, annak ellenére, hogy tudta mit eszik, hiszen a nagyobbik megnevezte az étket:

Azt kérdi a szegény ember: – Ugyan mit hoztál nekem enni? Hiszen még hamubul sem jut kenyeret sütni. Azt mondja a nagylány: – Édesapám, a moštohám megölte a testvéremet (...)

Az apa, ha sírva is, de megette a lányát és a „csontokat széthajigálta”. Az apa, aki orális mohóságát darab időre csillapította, s ezzel a fizikai továbbélésének esélyét megteremtette, a súlyos vétkével saját becsületét – nagyobb perspektívából ítélkezve – üdvösségét játszotta el. Hiába is igyekezett a bűn-jelző csontokat eltüntetni, „széthajigálni”. Balga módon azt hitte, hogy ami nincs, ami nem látszik, ellene vádként nem felhozható, az valójában nem is létezik. Sírása: a vétkéből fakadó szégyenérzetének bizonyítéka. Tudatában van ugyanis annak, hogy becsületét/bizalmát az életben maradt nagyobbik lánya előtt „eljátította”. Sőt, iszonytató tetteivel azt is sugalmazta a számára, hogy adott pillanatban, akár a következő napok valamelyikében, újból hajlandó felfüggeszteni az apai szeretetét/felelősségét, mert többé nem létezik olyan törvény, korlát, amely képes volna elrettenteni a bűn megismétlésétől. Ellenben a „csontok széthajigálása” arra az igyekezetére is rávilágít, hogy mind önmaga, mind az övéi, mind a világ tekintete elől kész elrejteni magát a bűnt, s nem áll szándékában

⁵⁰ Ungi népmesék és mondák, gyűjtötte GÉCZI Lajos, Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. 344-346.

⁵¹ Ezt a gyermek-felfalási motívumot vizontlátjuk egy szlovák meseváltozatban, *A két árvában* is, a két gyereknek, Jankónak meg Anyicskának csak az apjuk és moštohaanyjuk volt, ez utóbbi „igen gyűlölte őket, és szeretett volna megszabadulni tőlük”, ezért „egyszer aztán a moštoha levágta a tulajdon mellét, s megsütötte az urának vacsorára. Amikor az apa megvacsorázott, azt mondta:

- Hej, te asszony, de jó vacsorát készítettél nekem, világéletemben nem ettem ilyet!

- Látod, édes uram, milyen jó az emberhús! A vacsorát a mellemből készítettem. Tudod, ez a mi Jankónk már szép kövér, holnap leölhetjük, és megsüthetjük.

Az apa ráállt, mert a vacsora óta csudára ízlett neki az emberhús”. In.: *A harmatban fogant hajadon*, szlovák fantasztikus mesék, (fordította: KÖRTVÉLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. 187-194.

emlékezni, de a jövőbe tekinteni: vagyis „vezekelni” sem. „A vétek lerombolja isten fényként értelmezett mindennapos gondosodását, és sötétséget idéz elő. Más szavakkal: a vétek elsötétíti a világot a vétkes számára.”⁵² Ez az „elsötétítés” inkább az apa részéről lehet meglepő, hiszen a moštohaanyában előtűnik az aphroditéi aspektus: az „ős varázslónő” aki egyben „szövőnő” is.⁵³

A moštohaanya és a bűnben cinkostárssá vált szegény ember bűneseményét, a feledékenység felfüggesztését szolgáló emlékeztetés révén, maga az áldozat meséli, még pontosabban „énekli el”. Aztán, hogy a csontjait a „nagyobbik lány összeszedte”, s biztosította a létmód-változtatás lehetőségét, hogy visszahelyezte a fa „odvába”, mely az anyaföldből kinövő és az anyaság jelentésségét is bíró „fa” magába-fogadását adja hírül. A ballada tömörségű *ének-mondás* (milyen nyelven is szól? minden bizonnyal a teremtés, a kinyilatkoztatás nyelvén!), mely az út mentén elhaladó „bűntelenek”, bűnben részt nem vettek szívét meghatja, részvétre ösztönzi őket, a múltban történtek narratívája:

Anyám megölé,
apám megevé,
néném minden csontocskámat összeszedé,
gyócsrongyba betekeré,
fűből fészket csinált,
odvas fába betevé,
lett belőlem téli madárka.

A refrénszerű bűn-kiéneklés intenciója több aspektusból is értelmezhető. Jan ASSMANN írja egy helyütt *A szív a mérlegen – szégyen, vétek és bűn* írásában: „Emlékezetre annak van szüksége, akinek el kell köteleződnie, aki köteléket vállal. Az emlékezés összetartozást közvetít: az ember azért emlékezik, hogy valahová tartozhassék.”⁵⁴ A „téli madárkává” változott lány, feláldozása után is csonka családja közösségéhez akar tartozni, mert az övéiért mindhalálig/holtában is felelősséggel tartozik. Ennek sikeréért nyilvánvalóvá kell tennie moštohaanya „gyilkosságát”, ezért énekét, „szép nótáját”: sors-narratívumát mások számára hallhatóvá, megérthetővé szükséges átalakítania, hogy megnyerje őket az ügyének, és az igazságszolgáltatás

⁵² ASSMANN: i. m. 109.

⁵³ KERÉNYI: i. m. 226.

⁵⁴ Jan ASSMANN: uo. 169.

segítőtársaivá lépjenek elő. Az énekének hallójává váltaktól kapott „kincseket” (aranyakat, ruhát, ékszerszert, s a súlyos malomkövet) úgy igyekezik felhasználni, hogy az őt kényszerűségből/cinkosságból fölfaló apja és a csontjait összeszedő nővére sorsát jóra fordítsa. A gonosz mostohának pedig kieszközölje a megérdemelt büntetést. A madár-lány létmód-változása következtében nem csak tudja, égi magasból látja mostohája kegyetlen „elnyelő”/gyilkos természetét, másokban is tudatosítani szándékozik ezt. Nótájával egyértelművé teszi és megnevezi bűnét: a gyilkosságot és férje cinkostársaságát. Következetes bűn ellen irányuló éneklésével egyfajta ígéretet/elkötelezettséget vállal, hogy a családi közösség és rajta keresztül a nagyobb közösség értékrendjét helyre fogja állítani, azt tudatosítva tagjaiban, hogy bűn büntetlenül nem maradhat.

Másfelől érdemes eltöprengeni az ASSMANN által élesen elkülönített *vétek* és *szégyen* fogalmának mesei szövegére való alkalmazhatóságáról is.

*A vétek és az idő kapcsolatából az következik, hogy a vétek halmozódhatnak. Nem múlnak el, hanem felgyűlnek, és gondoskodni kell az eltávolításukról. A szégyennel más a helyzet. A szégyent a láthatóvá válása teremti meg. A szégyenhez két dolog kell: egyvalaki ballépése és másvalaki tekintete. Ha a ballépés észrevétlen marad, nincs megszégyenülés. Vétkezés akkor is bekövetkezik, ha észrevétlenül marad. Ha a ballépés egy vétekkultúrában észrevétlenül történik, akkor büntetlenül marad ugyan, ám a tettes lelkiismeretében megőrződik.*⁵⁵

A téli madárkává vált kisebbik lány, a sors-narratívumát felidéző énekét (melyet korábban a királykisasszonynak, a királyfinak és a molnárnak is előadott) az apjának is felmondja. Az apa a „Hüss el, te *aranyos* kis madár!”-ijesztéssel, nem csekély lelki felindultságot mutató kitöréssel igyekezik elhallgattatni: valójában saját szívfájdalmát tompítani, keservére enyhét találni. Korábbi tette a nóta nyomán láthatóvá vált a világ tekintete előtt, ezért megszégyenült. A szándékolt felejtés és elfojtás ellenére lelkiismeretében rögzült a vétek és az újból és újból hallott sors-narratívum felébreszti benne a felelősséget a szerettei iránt. Teljes mértékben igazolódni látszik ASSMANN azon megjegyzése is, hogy: „A tettes szívében a vétek fennmarad”.⁵⁶ A nóta az apai emlékezetet hadra fogja. Célja, hogy a múltban, egy „elillant pillanatban” történet ne homályosulhassanak el az idő múlásával, s tudatosítsa benne, a feledésnél is nagyobb erővel: a szívfájdalommal, hogy az „elillant pillanatban” elkövetett iszonytató tettéért vezekelnie kell. Ennek a szívfájdalmat zsongító megbocsátás-könyörgésnek

55 Uo. 173.

56 Ua.

a nyomára is bukkanunk az „*aranyos kis madár*” szófordulatban: ezért részesül megbocsátásban. A gonosz mostoha esetében viszont egyértelműen elmondható, hogy idővel a „vétkes halmozódnak”, sőt túlszordulnak. Amikor a kismadár az ablak alatt két nap elénekelte a „nótáját”, mely megnevezte a bűnt magát és a bűnösöket, elviselhetetlen volt a gonosz nő számára. Előbb a nagyobbik lányt, majd a férjét küldte ellene: „Menj te lány, hajtsd el azt a madárt, a *csúf* madárt, mit fog itt énekelni!”. Ám, látva a gazdag ajándékokat, melyeket a madártól kaptak, előbújt egy másik archetipikus vonása is: a megfélemezhetetlen *kapzsiság*. Végére is ez okozza a vesztét, hiszen a molnártól kapott malomkövel üti agyon, s „kulimáznak váltott”.

Egy magyarországi román mesében, a PURDI Mihály által elmondott *Kacsakirály és a boszorkány*ban, a megözvegyült király (aki „erősen hitt a boszorkányokban”), elment tudakozódni egy boszorkányhoz, hogy lesz-e szerencséje az újra-nősülésben, s azt a messzire ható „jövendölést” kapja:

- *Már hogyne lenne – mondta a boszorkány –, de csak akkor, ha nincsenek gyerekeid.*
- *Ej, na! – mondta a király –, van egy lányom!*
- *Volt lányod és feleséged is – mondta a boszorkány –, de lebet, hogy mire hazaérsz, már nem is találod otthon, a lányod már férjhez is megy.*⁵⁷

Ebben a boszorkányként ismert/megnevezett mostohában pedig a *kirkéi aspektus* nyilvánul meg (noha KERÉNYI hangsúlyozza, hogy Kirké nem anyaiistenő).

*Kirké varázslása hatalmi eszköz volt, amely megfosztotta az elvarázsoltságot szabadságuktól és saját formájuk méltóságától, amely elnyelte őket. (...) Kirké háttérben ott leselkedett az elnyelő Óshetéra, a szövő ősanya, aki egyben újraföloldozó és újra elnyelő.*⁵⁸

A boszorka a jóslatával téveszti meg a hozzá felfokozott várakozással és sóvárgással érkező, ezért megtévesztésre éppen alkalmas leendő férjét. Mivel előzetes reménykedése beteljesülésre talált, megrészegülten tér meg otthonába. Megdelejezett állapotában maga viszi haza lányának a „szép virágot” és „még valami innivalót”, s miután bejelenti nősülési szándékát, a lányától is kap egy „jóslatot”:

57 Világ Szépe és Világ Gyönyörtüje (magyarországi román népmesék, fordította: IGNÁCZ Rózsa) Európa, Bp., 1982. 62–67.

58 KERÉNYI: i. m. 246.

Ó, apám, ha nem nősz is meg, bánatos leszel, ha pedig megnősz, azt is megbánod.

A lány a boszorkánytól kapott italtól/varázsszertől „paripává” változott, s a királyt az új ara érkezésekor oly sóvárgás, „elvakult” szenvedély kerítette hatalmába, hogy „megfeledkezett” a lányáról. („Hát a lányod hol van férjemuram? Ki tudja, merre van? *Elment valahova!*”) Ettől kezdve a boszorkány „szerelmi varázshatalmától” megszegült király részéről: a saját lányára és létmódjaira irányuló kérdésekkel szembeni háritása, a lány eltávolítása még a gondolatából/émlékezetből is : a király bűnösségben való részvételét teszi nyilvánvalóvá. A boszorkány eredeti jövendölésére való emlékezés megtagadása, egyben az újra-nőülés feltételének a feledését is felerősítette benne. Így a kritérium feledése, a közeli múlttól, a korábbi családi-létről lemondást jelenti, mely hamis szabadság-érzetet táplál benne. Holott a boszorkánytól küldött „ajándéokra” és kritérium-szabásra emlékezés világossá tehetné volna számára a lány hol-, és miként-létét. A gyermek-elnyelés vétkében maga is érintetté vált, akárcsak Kronosz. Az őrjöngő szerelmi szenvedély és a gyilkolási/elnyelési vágy sem nem magyarázza vétkét, sem nem menti föl az elkövetett tettért való felelősségvállalás alól. A „kacsává” változott lányt egy „csikós legény” szabadítja meg. A vele kötendő házassága: részben az új/újra alkotott fele-társi életforma kezdete, részben az „elmagányosodott” apával szembeni büntetése. Vénységére magára hagyja őt, nem gondoskodik róla: azaz megvonja a szeretetét.

Látja, apám – mondta –, megmondtam, hogy megbánja, ha megnősz. Én most elmegyek magától, most én is megtaláltam a páromat, akivel együtt fogunk élni. Minden jót apám!

A szlovák mesében, *A két árvá*-ban, Jankónak és Anyicskának az apjukon kívül volt egy gonosz mostohájuk, aki ellenségükké vált.

(...) igen gyűlölte őket, és szeretett volna megszabadulni tőlük. Kővérke gyerek volt Jankó, és a mostoha úgy látta, itt az ideje, hogy leöljék. Mert az a mostoha vasorú baba volt.

Egyszer aztán a mostoha levágta a tulajdon mellét, s megsütötte az urának vacsorára. Amikor az apa megvacsorázott, azt mondta:

*– Hej, te asszony, de jó vacsorát készítettél nekem, világéletemben nem ettem ilyet!
– Látod, édes uram, milyen jó az emberhús! A vacsorát a mellemből készíttem. Tudod, ez a mi Jankónk már szép kővér, holnap leölhetjük, és megsütöhetjük.*

*Az apa ráállt, mert a vacsora óta csudára ízlett neki az emberhús.*⁵⁹

A gonosz mostoha/a második feleség saját „csicsével” táplálja az újonnan szerzett férjet, hogy „eggyé” váljon vele, fogadja el őt, mint fele-társát, s megfedkedezzen az édes gyermekeiről. A saját „testéhez” hozzászoktatás egyben olyan élvezet-nyújtás is, amely a maga részéről áldozathozatal és az eggyé-válási szándék kinyilatkoztatása is egyben, amiért cserébe a gyermekek el-távolítását és saját uralmának elismerését követeli a férfitől. A táplálkozás és élvezet összefüggéséről abban az értelemben beszélhetünk itt, mint amiről LÉVINAS szól:

*A táplálék mint az erőre kapás eszköze egyszersmind a másnak Ugyanazzá változása, ami az élvezet lényegéhez tartozik: egy más, egy másikként elismert energia, amelyik (...) a rá irányuló cselekvés támaszául szolgál, az élvezet során saját energiámmá, erőmmé, magammá válik. Ebben az értelemben minden élvezet táplálkozás.*⁶⁰

Az apa ebben az esetben is „ráállt” (mely tettnek a narratíváját hosszasan lehetne mondani), hogy rituálisan feláldozzák a gyermekeket, vagyis az *Ugyanazzá* válás révén bűn-társá/cinkossá vált a „gyilkosságban”. Mivel a lány, aki nagyobb volt öccsénél, kihallgatta szülei titkát, hogy elkerüljék a mostohájuk tervét/üldözését, „mindkét árva a tengerbe ugrott, és gácsérrá meg tojóvá változott”: metaforikus jelentésségében.

3.

A „gonosz anya” -típusú meseváltozatokat szemügyre véve, el kell tűnődnünk azon, valóban igaz-e az, hogy „az anya csak egy van” kijelentésből, a keresztényi etikát követve, szükségszerűen arra a következtetésre kell jutnunk, hogy: ezért szeretni is kell? A DÖMÖTÖR Sándor összeállította *Magyar népmesékben* fellelhető *Az eltévedt fiú*, meg az anyja valóban azt példázza, hogy az erdőben eltévedt fiú, aki határozott céljának köszönhetően elnyeri jövődöbéli létét: a király katonája és gazdag gróffá lesz, sosem tesz le arról, hogy egyszer fellelje az édesanyját. Az anya pedig, aki huszonöt

59 In.: A harmatban fogant hajadon, 187.

60 LÉVINAS: i. m. 87. (« La nourriture, comme moyen de revigoration, est la transmutation de l' autre en Même, qui est dans l' essence de la jouissance : une énergie autre, reconnue comme autre, reconnue nous le verrons, comme soutenant l' acte même qui se dirige sur elle, devient, dans la jouissance, mon énergie, ma force, moi. Toute jouissance dans ce sens, est alimentation. » Totalité et infini 113.)

évig minden áldott nap térdelve imádkozik a fia sorsáért, állhatatos vezeklésével és imádságával kiérdemli, hogy viszontlássa „elveszett” fiát. Ám a kevély menny megakadályozza, hogy sokáig örvendjenek a találkozásnak:

*Balázs örült a találkozásnak, a felesége nem: – Nekem nem kell koldusasszony anyós-nak! Mit volt mit tenni, Balázs felépítette a kis házat, az anyja ott is lakott, míg meg nem halt.*⁶¹

Ám a „gonosz-anya”-típus éppen nem erről az elválaszthatatlan szeretetről szól. Sőt lényegében érinti azt a kérdést, hogy ki is az anya, kit és milyen lelki viszonyulása, cselekedete, felelősségvállalása alapján nevezhetünk anyának? Nem is oly régen Jacques DERRIDA: *Ki az anya?* előadásában feszegette ezt a kérdést:

*(...) az anyai gondoskodással meghatározott anyaság éppen az, ami idegen és hozzáférhetetlen marad mindeme protézis-szerűség és helyettesítés számára; mindent helyettesíthetünk, a terhességet, a megtermékenyítést, a mellett, a táplálékot, a tejet, helyettesíthetjük az anyaság minden helyettesíthető összetevőjét, még helyettesíthetetlennek fogjuk nevezni az anyát mint gondoskodást: ott, ahol van gondoskodás mint helyettesíthetetlen, ott van anya; és az a gondoskodás, amelyben tehát semmi természetes nincs biológiai vagy genetikai értelemben (miután minden, ami genetikai vagy biológiai benne, mint a tej vagy a mell, pótolható), ez a gondoskodás, amennyiben anyai, és amennyiben gondot visel, érdek nélkül, az érkezőre, az újonnan jövőre, a gyermekre mint akinek befogadásra, táplálásra, szállásra van szüksége, aki elvben fegyvertelen, végtelenül sebezhető és szükségét szenvedő, vendég avagy abszolút jövevény, nos, ez a gondoskodás, az anyai, az anyai gondoskodás kétségkívül a vendégszeretet abszolút alakzata (...).*⁶²

61 DÖMÖTÖR Sándor: Magyar népmesék, M. Kir. Orsz. Iskolánkívüli Népművelés Intézet, Bp., 1944. 126.

62 Jacques DERRIDA: *Ki az anya?* (fordította: BOROS János, CSORDÁS Gábor, ORBÁN Jolán) Jelenkor, Pécs, 2005. 67. (Kiemelés tőlem való BP.) *A fiú, aki érti a madarak nyelvét* mesében, a madárnyelvet tolmácsoló fiú segítségével úgy tesz igazságot a király a hímholló és a feleség fióka birtoklásáért való pörpatvarában, hogy szintén a gondoskodást tartja előrelőbbnek még a „szülésnél” is: „- Hát bizony, az anyja csak kitojta és otthagya, a hímholló költötte ki és az járt neki messze földre élelemért, aztán ő nevelte föl, akkor csakis az apát, a hímhollót illeti a kisholló.” In.: DOBOS Ilona: Gyémántkigyó, 134. A bátyai mesében, *Jóska és Maricá*-ban ezt olvassuk: „A gyerekek fölcseperedtek, hát anyjuk nélkül nagyon bajos vót, az embernek nevelni őket, fölnevelni.” In.: Az ördögnek eladott lányok, Európa, Bp., 1987. 44.

Egy magyarországi román népmesében: *A kígyó, a király veje* címűben,⁶³ szinte pontos megfelelőjére bukkanunk a DERRIDA által mondottaknak. Látjuk, hogy az erdőben talált „pikkelyes kígyót” az istállóban egy kecske táplálja:

Nőtt a kígyó, mint a mesében, szép, nagy testű lett. Egyszer reggel korábban megy az öreganyó az istállóba, hogy megfejje a kecskét, hát majd leesett a lábáról, mikor belépett és látja, hogy a kígyó szopja a kecske tőgyét. A kígyó a kecske lábára tekeredett, a fejét feltartotta a kecske hasa aljához, és úgy szopta a tőgyét.

Amikor az álnok boszorkány tanácsára a királyné elégeti a sütőkemencében a hős „bőrét”, s a kígyó végtére átváltozik legénnyé, a fiú (eléggé szokatlan módon sem átkot nem mond a neje, sem az anyósna nem rója fel álnokságát) megbocsát a bűnt elkövető királyi-szülőknak. Felismeri, hogy nem a gonoszság, sokkal inkább a szülői féltés, aggodás jellemzi egzisztencia-karakterüket. Végül a házasság előtt elindul haza a „szüleieért” és más egyéb ingóságokért. Már majdnem végeznek a pakolással, amikor egy egzisztenciáját érintő dilemmával szembesülnek:

No, el is készültek a pakolással, hanem hát mi legyen a kecskével?

Mondja a király lánya:

– Engedjétek szabadjára, hadd menjen az erdőbe.

– Ó – mondja a legény –, ezt bizony magunkkal visszük, hiszen ez a kecske táplált engem. Sok tejet szoptam én tőle, úgy kell, hogy most én róla, mint anyámról gondoskodjam.

No, elkötötték a kecskét, az azonnal ki is futott, és kereste, hogy melyik kocsira is szálljon. Egyszeriben a legelsőre ugrott fel.

– Na, látod, tudja a kecske, hogy hová szálljon, hogy egy kocsiban legyen a vőlegény-nyel és a menyasszonnyal. (215.)

A legény, akit az öreg házaspár „csak” befogadott otthonába, ám a mindennapi táplálásáról és legfőképpen a testi-lelki növekedéséről a – kígyó láttán először megriadó – kecske gondoskodott állhatatosan, pontosan ezt a semmivel sem helyettesíthető *gondoskodást* jelölte meg indokként hálája kifejezése pillanatában.⁶⁴ A királylány

63 Világ Szépe és Világ Gyönyörűje, 193-217.

64 BORBÉLY Mihály meséjében: *Az árva asszon*-ban, a királyné kicsúfolja az „egy hassal egyszerre két gyereket” szülő „kuldúsasszonyt”, aki azzal átkozza meg, hogy hét gyereket szüljön, s miután az „imája” meghallgatásra talált, a királyné hatot vizen eleresztett. Mikor

azt hitte a „szabadon” engedés, a természetben szabadon létezés elegendő jutalom a „kecske” számára a hosszas gondoskodásért. Ugyanannak a tévképzetének a foglya még mindig, amikor az elátkozott legényt félelmetes „kígyónak” látta. Csakhogy feles-társa már túlesett az első rituális átváltozáson, mondhatni újjászületésen, mégsem érti, hogy leendő férje miért ragaszkodik „volt-vagyok”-létének legfőbb támaszához. Viszont ebben az arával kötött házasságban megtehető a Héra alapította időtlen házasság eszménye. Épp azért, mert a lánynak „az ősegségre való törekvés és a distanciára ítéltség alkotja az örök Ellenkező és Lázadó lényét”,⁶⁵ ami hatalmas kígyóval szembeni aggodalmaskodásában, majd átváltozott/eredeti létét látva, önfeledt szerelmi játékában nyilvánul meg.

Az erdélyi szász mesehagyomány szintén ismeri a gondoskodást, mint a legfőbb édesanyjai érényt, mely el- és megkülönböztet minden más rokoni köteléktől, akár a szülésre hivatkozó anya „természetes” jogától is.

*Volt egyszer egy asszony, aki az erdőben lakott. Ez az asszony szánalomból a házába fogadott egy szegény árva fiút, aki eltévedt az erdőben, és úgy gondját viselte, mint-ha édesanyja lett volna.*⁶⁶

Egy másik szász mesében, az *Erős János*-ban, az előzvegyült ember, kinek három lánya volt, második felsége szült egy fiút:

Az anyja annyira szerette ezt a fiút, hogy hét éven át szünet nélkül szoptatta. A férfi végül is elvesztette a türelmét, és egyik nap, amikor a felesége éppen szoptatott, mérgesen azt mondta neki:

– Ej, bárcsak tehénné változnál!

*Hát uramfia, az asszony abban a pillanatban tehénné változott, és ettől fogva mindennap kiküldte az ember a kisleányt az anyjával együtt a legelőre.*⁶⁷

egyszer összetalálkoztak a testvérek, s fény derült kilétükre, a királyné visszakérte őket: „- Jaj, Istenöm! Ez az én szülött gyermekeim! Csak ad neköm, mer a szívem möghasad értük! – Nem adom, mer a tied vót, de te elvetőtted! Én keservesen neveltem őket!” In.: Pingált szobák, Fórum, Újvidék, 1976. 219.

65 KERÉNYI: i. m. 257.

66 *A rózsalány*, In.: A csodálatos fa, 75.

67 Uo. 43-51. Az apai átok világosan jelzi, hogy az ős-anyai szülés/táplálás és örökérvényű gondoskodás az Ős-Anya természetéhez tartozik, melynek szimbóluma a mitológiában a tehén.

A fiú az apától kapott el-átkozás után is ragaszkodik az anyai „emtetéshez”, s ezért a nyíltan vállalt gondoskodásért, mely csorbitja az apai tekintélyt/hatalmat és elrabolja tőle élvezete alanyát: a második feleséget, az apa fel akarja áldozni mindkettőjüket. Az apa nem óhajtja tudomásul venni azt, amiről *Az idő végtelenjében* LÉVINAS beszél, hogy az: „én egyszerre leköötődés és elköötődés (...)”.⁶⁸ A fiúnak növekedése egy adott pillanatában sorsszerűen szembe kell kerülnie az apjával/hatalmával, s hogy ehhez a sokízületi-gyulladásos konfliktusokat okozó elköötődéshez erőt gyűjtson, a gondoskodó anya le-és megköötő erejéből (emlőjéből) táplálkozás szükséges.⁶⁹ Az anya, akár egy görög mitológémban vagy drámában, eldugja/elrejtí fiát a haragjában őt „magábaevő” Kronosz/Zeusz-aspektusú apa elől. Ebben a tehénné átkozott/változott anyában viszont Héra egyik aspektusára ismerünk, mivel a: „mellékneve 'boopis', a 'tehénzemű' ”.⁷⁰

Ugyanez az anyai gondoskodás, útnak indítás, sors-alakításban részvétel és felelősség-vállalás mutatkozik meg a *Csonkatehén fia*⁷¹ mesében. Ebben az árva fiú az égből kapja nevelő-anyját, aki a kellő pillanatban feláldozza magát a fia föltámasztásáért/újraszüléséért és barátainak adott hűség-esküje betartásáért, s beszédében felhívja figyelmét, hogy az eskü, az adott szó fogja „pótolni” az ő gondoskodását:

– *Édesanyám, hogy tudnálak én téged összeapritani, mikor nekem te jötevéom voltál, és te adtad nekem azt az erőt, ami bennem van, és most adtál nekem új életet, és a barátaimnak. (...)*

– *Édes fiam, csak egész nyugodtan apríts engem össze, és vedd ki a lelkemet, önts a negyedik barátodba. Mert azok neked hűséget fogadtak, hogy soha semmiféle viz-*

68 LÉVINAS: Teljesség és végtelen. 241–242. «Le Moi est à la fois cet engagement et ce dégageement (...)» 314.

69 Gilbert DURAND kötetének *La descente et la coupe* fejezetében elemzi részletesen, hogy az étel primordiális és archetipikus megjelenési formája a tej, s az anyát egy nagy tápláló állati lényvel állítja párhuzamba; s az anyai táplálék, mint a betegségből való meg- és felgyógyulás, a megújulás és újjászületés varázslatos eszköze is egyben. In.: Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l’imaginaire*, Éd. Dunod, Paris, 2008. 294–296.

70 KERÉNYI: i. m. 263.

71 DOBOS Ilona: Gyémántkígyó, ORDÓDY József és KOVÁCS Károly meséi, Szépirodalmi, Bp., 1981. 263–284. ORDÓDY *Jubász Péter* c. meséjében egy juh szoptatja hét esztendeig az akolban talált gyermeket (47–82). A beregújfalusi mesében *A kis aranytehenben* a szegény öregember egy kis tehenet kap Krisztus Urunktól, aki a hőst is segíti, s amikor a halálára készül, evvel a kéréssel áll a fiú elé: „Kedves gazdám, én meghalok, úgy temess el, mintha iédesanyádot meg iédesapádot!” In.: Tüzoltó nagymadár, Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. 78.

szontagságba el nem hagynak tégedet. Tehát neked kötelességed azt teljesíteni, hogy mentsd meg a barátod életit, és azoknak viszont kötelességük az, hogy a te életedet is mentsek meg!

ANDRÁSFALVI György kakasdi mesemondó a 64. meséjében⁷² az anya a három éves koráig mindig síró gyermeket kiviszi a mezőre, s hogy férjének segíteni tudjon kendert szedni, megszojtatta és egy „kis árnyacskába” letette aludni. Ám mikor elindulnának hazafelé, még egy gyermeket találnak a menedékben. A bíró kérésére („Vidd el magadhoz, s visejjeték gondját addig, míg megkerül, akié!”) megkülönböztetés nélkül, tisztességgel nevelik a megtévesztésig hasonlító fiúkat tizenöt éves korukig. Ellenben az anya nem bírván úrrá lenni kíváncsiságán, hogy megtudja: melyik az *általa szült*, vagyis a tulajdonképpeni gyermeke, saját évtizedes szerető gondoskodását felülírja. Egy „ármány” révén megtudja/megjelöli az „övét”, az édeset. Noha a két gyerek tovább is szerette egymást („Azétt csak megvult köztük a testvéri szeretet, egymásnak az orrikra nem vetették”), az anya többé nem olyan feltétlenül és felelősséggel szerette az „idegent”, mint szerette őket korábban,⁷³ amikor megkülönböztetés, az „édes” szó odaragasztása nélkül egyformán gondjukat viselte.

– Jaj, édesem, jaj erre, jaj arra, – a másikat elkezdte hordani, hogy – te sēnkinek se kellett, úgy dobtak hēzza az enyimbēz, s tizenöt éves korodig fēlnēveltelek, s a kōszōnet még az, hogy saját gyermekēmnek a szēmēt akarod kiūtni!

Karl BARTH írja az *Ember és embertárs* kötetében egy helyütt, hogy: „Az ember azzal, hogy bűnököt követ el, nem csinál új teremtést. Bűneinek elkövetésével nem vihet végbe semmiféle lényeges változtatást az adott emberi lényegen, csak szegycint hozhat rá, csak önmagát sodorja a legnagyobb veszélybe.”⁷⁴ Az anya, aki el-taszítja magától gyermekét, (a saját gyermekként „gondoztat”) bármiféle szenvedélynek, szegycintnek, vágyakozásnak, büntetésnek engedve, a közösség által felállított normatíva megsértésével az egyik legfőbb bűnt követi el. Végtére is önmagát bün-

72 In.: Kakasdi népmesék, 114-142.

73 ORDÓDY József *Két egyforma barát* meséjében épp ellenkezőleg viselkedik az anya: „Nem baj fiam, hogy így áll a dolog, hogy most már tudom, hogy kettőtök közül melyik a saját, melyik a talált. Azért ne félj, ne búsulj, neked is csak olyan gondviselésed lesz ezentúl, mint a másiknak.” In.: DOBOS Ilona: Gyémántkigyó, Szépirodalmi, Bp., 1981. 147-178.

74 Karl BARTH: *Ember és embertárs*, (fordította: SZATHMÁRY Lajos), Európa, Bp., 1990. 18.

teti: a csillapíthatatlan sóvárgással és az azt beteljesítő örülettel felszámolja a családi harmóniát.

CIFRA János *Vízi Sándor* című meséjének főhősét, akit az öreg halásza fogott ki a vízből s „nem kószolta meg az édesanyja tejit”, hanem csak a dajkáét, egyszerre keresztelik meg a királyságot öreg királytól kapott Veres király gyermekével. Ez utóbbi „kövér vót”, mert – ahogy a mesemondó hangsúlyozza –, „amelyik édesanyatejet szopik, fejlettebb, mint amelyik idegen csicset szopik”. A két fiú ugyanabban a királyleányba szeretett bele. S bár Vízi Sándor „első tanuló” volt a kollégiumban, mégis hátra lépett, amikor a Veres vitéz és a lány a templomba léptek. Ám a Veres vitéz hiába határozta el, hogy „neki nem lesz soha más felesége, csak ez a szép leány”, a lány megnémult Vízi Sándor „két égő szemit” látva. Vízi Sándor (akiről azt mondják „árva fiú. Szegény. De okos. Azt gondolja, hogy nem szereti senki”), miután meggyógyítja a lányt, az anyja annak ellenére is hozzá akarja adni Sándorhoz, hogy csak kollégista. Ellenben ő ekként szabadkozik a vőlegénység ellen:

Nem tehetem azt! Nem tudam, ki vót az apám s ki vót az anyám. De anyám elég szemtelen vót, nem tudam, ki vót, mert belédobatt a vízbe, hagy fulladjak belé. Akkor nem lehetett nem tudom milyen fehérnép. Mert semmi se vót. Senki se vót. Mert kurva vót. Mert belédobatt a vízbe. Úgy növelt fel ingemet az öreg király, dajkakezeléssel. Tehát egy ilyen családba nem vegyülhetek.⁷⁵

Vízi Sándor „beszédében” az anyai felelősség és gondoskodás hiányát emlegeti föl. Mivel semmit sem tud felhozni önmaga és származása „igazolására”, nem akar másokat is a bűnnel/tisztátalansággal megfertőzni. Karl BARTH mondja egy helyütt:

A beszéd az én kimondott szavam, az én neked szóló aktív nyilatkozatom, önmagamról, mellyel átlépem pusztá láthatóságom kénytelen határát feléd, a másik ember felé. (...) Az hogy komolyan veszek, azt jelenti, hogy beszédemet és közölnivalómat a te érdekedben kell elmondanom; azt jelenti, hogy miután én mutatkozom be neked, rajtad múlik, jól vagy rosszul viselkedj velem szemben.⁷⁶

Vízi „okos” ember, vagyis nem a harc, az erőfitogtatás, a férfiasággal büszkélkedés a „fegyvere”, hanem a kommunikáció, a másik iránti megnyílás. Valamennyi szavával

⁷⁵ NAGY Olga: Cifra János 217.

⁷⁶ Karl BARTH: i. m. 93-95.

„láthatósága kénytelen határát” lépi át, s mindig megmutatja nemes jellemét, a hatalomra törekvővel szembeni visszahúzódní tudását. Ha kell: képes lemondani a másik javára akár a feleségéről is, attól téve függővé, hogy betartja-e az adott szavát, vagyis arra apellál, amit KERÉNYI mond:

(...) a bizalomról van itt szó, a legszélsőségesebb odaadásról és leplezetlen önmagát kiszolgáltatásról (a 'bizalom' egyszerű görög kifejezése ezt jelenti), amelyben a tisztán testihez is hozzákapcsolódhatik az 'igazi' jelző.⁷⁷

Amikor a Veres vitéz és a Vízi felesége árulásának köszönhetően a hőst kegyetlenül „elveszejtik”, és többszöri alakváltáson esik keresztül. Ám volt-felesége minden létmódjában ráismer a szemérről, merthogy a „szemeiért szerette meg”, de azért is tette tönkre, hogy ne legyen mibe néznie, ne emlékeztesse őt a múltra, a korábbi házasság-életére és gyilkosságba torkolló árulására. Férjével együtt a múltat akarja elutasítani, nehogy a múlt, az egy adott pillanatban elkövetett kihasson a jövőre. Végül Vízi: *kacs*a alakját ölti,⁷⁸ s a tóba csalja Veres vitézt, hogy a kardját visszaszerezze. A „kereszttestvérrel” leszámolása után⁷⁹ az álnok, hűtlen feleségét, mivel képtelennek tartja a Héra képviselte örök házasság fenntartására/felújítására, e „szavakkal” küldi koldus útjára:

Fiatal koromban megszerettél, emberré tettél, de aztán koldusbotra juttattál, s meg is ölettél. Kétszer pusztítottál el a szememért, mert megismerted: 'Úgy csillámlik, mint a Vízi Sándor szeme' (...).

⁷⁷ KERÉNYI: i. m. 229.

⁷⁸ LÜKŐ Gábor írja: „a madarak közül a bűvárkacsa a legősibb lélekszimbólum. (...) A világ legkülönbözőbb népeinek teremtésmondáiban megtaláljuk a kacsát, mint a Teremtő, vagy segítője, az ördög szimbólumát.” In.: A magyar lélek formái, Exodus, Bp., 1942. 75. A szlovák mesében, *A három kutyában*, a Sárkánnyal viaskodva Vitek szaporán vágja ellenfele fejét, s egyszeriben „egy vadkacsa repült ki a sárkányból, de a kutyák utánavetették magukat, elkapták, és darabokra tépték”, s kimúlt a sárkány. In.: A harmatban fogant hajdon, 129–139.

⁷⁹ A marosszentkirályi cigány mesében, *A talált gyermekben*, szintén a megtévesztésig hasonló fivérek szerepelnek, s nem feledvén testvéri esküjüket, egymásért küzdenek; ám amikor a talált fiú életre kelti a „valódit”, megy vele a fiatal felséghez és „harmadikként” befekszik a nászággyba, a fiatal feleség tanácstalan, de nem erkölcsstelen lévén, külső tanácsra megjelöli az „igazságos urát. A talált gyermek tudta, értette ezt. (...) eltűnt, mert ő csak azért volt küldve, hogy a bátyjából király legyen.” Zöldmezőszárnya, Európa, Bp., 1978. 242.

Péter BÁLINT
ASPECTS OF THE MOTHER DEATH
IN THE FOLK TALE

(*“Life was yours, but you threw it away”: the hermeneutics
of the wicked mother*)

There is in József VEKERDI's book *Gypsy Folktales*, a tale which the author considers particularly cruel: *The Wicked Mother*¹, about whom we do not know if she is a divorced woman, a widow, or if she has fled from, or left the family hearth; all we know is that with her son “she travelled for seven years... into the great dark forest”, and that one night, the son had a deep dream.² In view of the mother's form of being, we can confidently state what Károly KERÉNYI observes about one of the aspects of Hera, the goddess and patron of marriage: “Khera corresponds to the symbol of the ‘Widowed, or to be more accurate, the ‘Solitary One’. This term expresses a gradual slipping into darkness, and the subsequent complete disappearance into it”³, since

1 VEKERDI, József, *Gypsy Folktales*, Akadémiai K., Bp., 1974.

2 The different variants, as always, rush to our aid now as well. In the tale collected by CSENKI entitled *Pištuka*, it turns out that the child born late to a poor old man and his wife is the tale hero, and is a kind of ‘received’ child. When he is fifteen years old he gets bored of his idle life – “I can't learn anything here at home, I just swing down from one branch, up into another looking for bird's nests”, - and sets off to find his fortune; but the mother, despite the son's entreaties goes with him. “Don't come with me old mother – pleads the boy – don't leave our old father here! You won't last the long journey. – It won't be like that, my son! If you go, I'll go with you”. In the version from Baranya, *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him*, we learn that the father is an ‘old forester’, whose second wife gave birth to the tale hero, and once said “Look here wife, I'm an old man now, and I don't have the strength any more to earn three people's daily bread. But you go off with your son, and I'll look after myself somehow; but I don't have the strength any more to look after three of us”; in other words he confesses that his bread-winning days are fading fast. In the Ondava region variant, *The Cheating Wife's Punishment*, the godfather king goes to his wife as he sets off for war, and tests her with an egg: “... he took an egg and, measured his wife down there with it, so that when he came back the same egg would show if she had been with a man or not. Then the woman was struck with fear. She was afraid because the King would come home.” In.: (The Gypsy and the Dragon; Gypsy Tales from Püspökkladány) Európa, Bp., 1974. 270-274.

3 KERÉNYI Károly: *Mi a mitológia? (What is Mythology?)* Szépirodalmi, Bp., 1988. p. 254. (English translation by Edit SEEL; hereinafter: E. S.)

in many tale variants we consider the act to be one aspect of a completely or partially failed marriage. If we continue further with KERÉNYI's idea:

She illuminated every form of being, whose natural virtues in all types of human community clearly prove that they appear together in Hera with her dark side: that these darkneses – the tragic abandonment, the fights and rebellions – are included in the marriage and do not negate its timeless virtue. Marriage is the precondition which makes the abandonment tragic and the fights and rebellions possible.

Reading KERÉNYI's thinking again, it becomes obvious that the submergence into the darkness and the descent from the sky, the paroxysms of love and hate, the holding within and release from the power of the mother, the hetaerism and the instinct to kill, trust and caring, enchantment into animals and existence in animal form, hiding and rebirth, all belong to spiritual reality in all mythologemes or tale subjects.

Before we investigate further the subject and development of the tale, let us take a look at the character of the storyteller of VEKERDI's collection and the text itself. VEKERDI particularly emphasises in a footnote that Mrs. János NÉMETH "let it out that she never usually tells stories. She was disturbed throughout the telling. As a result, the story follows a strange, broken course".⁴ The occasional tale-teller who 'can't tell a story', and who is unfamiliar with the elements of the tale and their functions is soon revealed in their weaving together of the story, not just from the filtered nature of the tale structure, but from the errors occurring when the tale is *retold*.⁵

4 VEKERDI, József, op. cit. p. 276. (E.S.)

5 The link between the expressions 'retell' and 'tell again' should be particularly emphasised here; in my interpretation 'retell' means to tell the subject in a different way and a different variant, while 'tell again' involves a 'textually faithful' repetition of an already introduced variant that is familiar to the community. Péter DÁVIDHÁZI, in his work on KERÉNYI uses the expression 'new telling' in place of 'retelling'. In.: Menj, vándor! ('Go, Wanderer') Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2009. p. 51. RICOEUR, in reference to time and the telling of stories or events, writes the following in his examination of the act of tale-telling: "The basis of the constitution of a tradition is a game of renewal and laying down (sedimentation). (...) What represents the other pole of tradition, i.e. renewal, exists in a correlative relationship with sedimentation. There is always a way to renew, if what comes into existence in the poesis is, in the final analysis always an individual genre, 'this-genre-here'. So paradigms only create grammar, which govern the composition of new works – and these works are new as long as they do not become types." RICOEUR: *A hármás mimesis* (fordította: ANGYALOSI Gergely) (*The Third Mimesis*), In.: Válogatott irodalomelméleti tanulmányok, (Selected Studies on Literary Theory) Osiris, Bp., 1999. pp. 281-283. (E.S.)

They also interchange and omit tale motifs.⁶ However, we can state with confidence that this particularly ‘reduced’ tale, precisely because of its omissions and interchanged motifs, throws a clearer light on the essential features of this type of tale than many of more ‘knowingly worked’ variants with more eventful plots. We can also assert that VEKERDI’s text should be read in conjunction with the other variants – or with the appropriate number of variants, following JAKOBSON’s guidelines – so that we can put back the text’s characteristic, but omitted motifs, and reconstruct what we assume to be a ‘complete’ text variant, and during this process discover opportunities for interpretation.

Despite VEKERDI’s justified or unjustified “explaining away”, or perhaps as a complement to it, it is worth considering Linda DÉGH’s declaration, and adding the appropriate emphasis:

*The individual style of the tale teller (...) reveals its strongest development in those parts of the story the teller expands on and embellishes, which parts he or she abridges or omits entirely and to what extent he or she sticks to the traditional formulas or tries to break free of the framework laid down.*⁷

In no way should we believe that occasional storytellers, even if they are not experienced in storytelling and only tell tales on the collector’s invitation, do not have strong lively memories of the experience of listening to stories. Stories of ‘the unfaithful wife’, ‘the wicked mother’ and the ‘three birds of fate’ type contain extremely ‘reflected’ elements of what they hold in their texts. The storyteller, with her extremely simplified tale form, and with the dream vision of the boy, and the knowledge of the future form of existence which he gains from it, gives a primarily tragic/dramat-

(« Quant à l’autre pôle de la tradition, l’*innovation*, son statut est corrélatif de celui de la sédimantation. Il y a toujours place pour l’innovation dans la mesure où ce qui, à titre ultime, est produit, dans la *poïesis* du poème, c’est toujours une œuvre singulière, cette œuvre-ci. C’est pourquoi les paradigmes constituent seulement la grammaire qui règle la composition d’œuvres nouvelles – nouvelles avant de devenir typiques. » *Temps et récit. 1* (Temps et récit – *la triple mimésis*), Éditions du Seuil, Paris, 1983. 134.)

- 6 The tale starts with an introduced, although ‘restricted’ formula, as if its brevity were proof that, as Lévinas recognises, “In language there is really no first word, just as there is no last word.” TENGELYI, László, *Élettörténet és sorseseemény*, (Life History and Fateful Event) Atlantisz, Bp., 1998. p. 229. (E.S.)
- 7 DÉGH, Linda: *Az egyéniségvizsgálat perspektívái*, (Perspectives on the Examination of the Individual) special printing, Ethn. 1960. p. 40. (E.S.)

ic tone to the tale. In her memory for some reason she does not separate the ‘unfaithful wife’ and the ‘wicked mother’ types, since she feels the two to be connected. And she has reason to do this, since together with many tale variants, we can cite examples of what HONTI refers to as ‘*Kivio Stories*’.⁸ Here, just to remind us, is the first half of the story:

Kivio’s wife died, and he decided to say farewell to his little son and his wife’s resting place. He was only waiting for the little one to fall asleep; then he silently got down off the bed, and wanted to slip out of their little hut, but the little boy started to cry, and so Kivio laid down once again. He tried again and again, but he could never quite make himself leave the child. One day later the little boy came home all excited, and told his father that he had seen his mother walking with a strange man. Kivio answered: “How could that be your mother when she is lying out there under the big stones?” But the child just stuck to his story, and when Kivio looked outside, he too saw his wife arm-in-arm with another man. An enormous rage took hold of him, and he killed them both and put both the bodies in the rock tomb. When the little boy fell asleep again that evening, Kivio decided to carry out what he had planned to do, and so, ignoring the child’s crying, he slipped out of the hut, jumped into his canoe and hurriedly started rowing.

Kivio, the great hunter, relying on causal logic, in an incomprehensible way ‘kills’ the faithless wife/mother *twice*, which of course, only has sense if we clarify at the beginning the unfolding of the story: *to whom* and *when* does the lady die. One possible analysis holds that Kivio only gets rid of his unfaithful partner in spirit, and – after the following final settling of accounts – that he himself plays out this cheating, and the revenge it necessitates, in front of the child’s eyes so that he can help the child avoid the trap that the hunter/husband has fallen into. The revenge for the abandonment is not a result of wounded vanity, or pride, but rather, as LÉVINAS refers to it, an urgent message and challenge for the Other to reach an ‘eye-to-eye directness’, from a being who appears to have humiliated himself. According to another analysis, Kivio immediately kills his faithless wife and her tempter, because the act, which has broken the mother’s oath, has destroyed the institution of marriage, which relies on trust. It has unilaterally and irrevocably destroyed their existence together, their ‘society’ (i.e. society between couples as an ethical and communicational relationship).

8 HONTI János: *A mese világa*, (The World of the Tale) Magvető, Bp., 1962. pp. 21–24. (E.S.)

What is more, the attempt to hide the sin/crime from the eyes of the world has proved a failure, since the child *saw the mother in a dream*, and the sin of abandoning him for another man was revealed in the dream.⁹

According to the hints given by the tale, the *dream*; the dream vision, the acquisition of knowledge in the dream, and receiving illumination are all closely, essentially, connected to *blindness*. In the dream the hero sees clearly or sees in another way, since he left (or was forced to leave) the Other and the world of the Others, and to exist in endless loneliness, left to himself and thus able to have his eyes opened. Since once, from his memories, he brings up in front of himself the image of the being that is disappearing and the face with which he/she is provided in the dream, he bears witness to the craving for the Other and strengthens his demands for love and a sense of responsibility. As LÉVINAS writes:

*To manifest oneself in attending one's own manifestation is to invoke the interlocutor and expose oneself to his response and his questioning. Expression does not impose itself as a true representation or as an action. To being offered in true representation remains a possibility of appearance.*¹⁰

At the same time the blind, or blinded, being, sees things differently and in a different field of understanding and from different perspectives of the world. In a certain sense he/she is blind to the spectacle of the real world, or to put it in another way, is 'worldless'; more accurately, is the property of another world, the inner world: the world visible to his spiritual eye, which appears in his craving. And he either re-

9 On the basis of the other lessons contained in the story Kivio had to travel through the Underworld, and kill the witch in order to win back the honour of his wife, and through her, any unfaithful woman and the institution of marriage, and in this way recreate the image that his son (and all abandoned sons) had of women and mothers, an image necessary to undertake the great hunt.

10 Emmánuel LÉVINAS: *Totality and Infinity, An Essay on Exteriority* (translated by Alphonso LINGIS), Kluwer Academic Publishers, 1991. p. 200. (« Se manifester en assistant à sa manifestation revient à invoquer l'interlocuteur et à s'exposer à sa réponse et à sa question. L'expression ne s'impose ni comme une représentation vraie, ni comme un acte. L'être offert dans la représentation vraie demeure possibilité d'apparence. » (Totalité et infini, pp. 218-219.)

members this fact or forgets it.¹¹ The great question for Kivio and his son is whether it is the real eye or the spiritual eye which deceives us, and which one should they follow as they continue their path. We know that the tale hero 'goes where he sees'. As VEKERDI's tale hero says:

"I saw in my dream, mother! I dreamt that we are going along and we find a great tree. A sharp sword is stuck in it. Just look, mother! There's a little light!"

However, when he cannot see ahead, or far off, he 'blindly' treads forward, searching, just as if he were really worldless,¹² and the dream vision that shows forward into the distance rushes to help him find his way in the darkness and the unfamiliarity.

*Inasmuch as the movement of the hand that touches traverses the 'nothing' of space, touch resembles vision. Nevertheless vision has over the touch the privilege of maintaining the objects in this void and receiving it always from this nothingness as from an origin, whereas in touch nothingness is manifested to the free movement of palpation. Thus for vision and for touch a being comes as though from nothingness (...).*¹³

-
- 11 The Votjak tale *The Sleeping Man's Spirit* tells that during a dream the spirit-animal leaves the body and wanders freely, and brings news from the next world: "What did you dream?" - "I dreamt that I wandered around somewhere all night. There I saw a beehive full of silver coins in a pine tree." His hunting partner, who believed in dream visions, left to look for the money. "There he found the tree, and in the small hole there had been bees for a long time. He climbed up and found the silver coins. From that moment on he lived well from what the other man had seen in his dream, while the dreamer never thought that what you see in a dream can be real." *Vatka and Kalméz*, Votjak Stories and Tales, (Hungarian trans. DOMOKOS Péter), Európa, Bp., 1974. pp. 154-155.
- 12 "And so the poor boy goes on and on and on, stumbling, standing up, falling down, hungry and thirsty, the poor thing." (Vekerdi: *The Wicked Mother*); "Well he went on; here went into a ditch, there into a ditch. Fell down here, fell down there. He went so, so far." (GÉCZI Lajos: *The Cheating Wife's Punishment*)
- 13 LÉVINAS: Totality and infinity op. cit. 189. (« Dans la mesure où le mouvement de la main qui touche traverse le 'rien' de l' espace, le toucher ressemble à la vision. La vision a cependant sur le toucher le privilège de maintenir l' objet dans ce vide et de le recevoir toujours à partir de ce néant comme à partir d' une origine, alors que le néant dans le toucher se manifeste au libre mouvement de la palpation. Ainsi pour la vision et le toucher, un être vient comme du néant .. . ». Totalité et infini, p. 206.)

At this point the sense of sin, the craving, or the fear (all have a close relationship to the ‘murky’ or erring sight) cause him to see visions. These forward-pulling visions of existence unveil or illuminate for him the other, somehow presumed ‘world’, where one must arrive without intuition¹⁴, in order to achieve understanding of the existence to come. Thus, from a certain *point of view*, the spiritual eye replaces or substitutes the seeing eye; the other world(s) becoming visible to him from the spiritual eye’s perspective. It does this by treating them as beings analysed as things which the eye sees, considers as problems, wants to measure and to reveal reflectively.¹⁵ The world constituted for him is itself a vision; on the one hand a world which has become a viewed object, and on the other, the specific way he sees and analyses this world (world-seeing, *Weltanschauung*) and understands it. From the perspective of the individual seeing/spiritual eye which accepts and analyses or unveils this world, the other/possible world seen in the dream becomes, in its common existence, a world of perspective and meaning. In János CIFRA’s *Nyveznám* tale, the tale teller accurately describes this connection and its extraordinary significance:

*They get up in the morning and have breakfast. But the old man has seen in his dream that now the child must die. So it turns out that the blind see when they dream.*¹⁶

The ‘it just turned out this way’ chaos and the complete lack of any way out; i.e. the tale hero’s ‘blindness’, brings forth the disappearance into the ‘darkness’ and the appearance at the crack of dawn as another being (the future form of existence). The acquisition of knowledge of the opposition between the two natures of being and time,

14 “Intuition is a vision, is still (or already) an intentionality, an openness, and thus a distance. It thus has a ‘time of reflection’ before what it aims at (even if it aims at it in the original), and is therefore a proclamation or an announcing.” LÉVINAS: *Language and Proximity* op.cit. p. 119. (« L’ intuition est vision, encore (ou déjà) intentionnalité, ouverture et, par là, distance et, par là à ‘un temps de réflexion’ de ce qu’ elle vise (fût-il en original) et, par là, proclamation ou annonce. » op. cit. p. 319.)

15 According to HEIDEGGER’s analysis: “When something is understood but is still veiled, it becomes unveiled by an act of appropriation, and this is always done under a guidance of a point of view, which fixes that with regard to which what is understood is to be interpreted. In every case interpretation is grounded in *something we see in advance* – in a *fore-sight*” . (32. *Understanding and interpretation*, In.: HEIDEGGER: *Being and Time*, Blackwell Publishing Ltd, 1962, p. 191.)

16 NAGY Olga: CIFRA János meséi, (Cifra’s Tales) 185. (my own emphasis, PB)

the 'I am' and the 'I will be' forms of existence, is the basis of the knowledge of the existence to come and its characteristics.¹⁷ We well know that falling into a dream state always occurs in the tale plot when the hero gets lost in the forest, arrives at a crossroads, and encounters an important decision, one which we might say touches and determines his 'whole being'; when the shadow of some kind of preliminary (past), or foreseen (future), fault or sin, casts its shadow over him, as an imposed craving. As ASSMANN writes about the existence of darkness:

*The metaphor of darkness here refers to the absence of someone, whose appearance causes the individual to crave. If he cannot see him/her, that is the equivalent of darkness. (...) Sins destroy the divine light understood as everyday care, and call forth darkness. In other words: sins darken the world to the sinner.*¹⁸

The 'illuminating' dream, as a special kind of light, steals light into the darkness which surrounds and encompasses the hero who has sunk into it; a pale, glimmering light, by which another form of existence dawns upon us; a form of existence which guarantees that the 'dream-seeing' individual will rise above his earlier sins in the present time. A form of existence which will guarantee survival after understanding the identity of the sin and the vision of the true nature of the sin.¹⁹ The knowledge acquired in the dream is a kind of incentive to opening and a call to desire responsibility in the Other.

17 In relation to the "primacy of the future" RICOEUR also emphasises HEIDEGGER's concept of the experience of time arising from a being's relationship to death: "Heidegger considers the concept of temporality (*Zeitlichkeit*; *temporalité*) the most original and most authentic of the experiences of time; and refers to futurity, present time, and past time; and he also refers to the dialectics of presence in this way as well." RICOEUR: op. cit. p. 270. (E.S.)

(« Comme on sait, Heidegger réserve le terme de la *temporalité* (*Zeitlichkeit*) à la forme la plus originaire et la plus authentique de l'expérience du temps, à savoir la dialectique entre être-à-venir, ayant-été et rendre-présent. » Uo. *Temps et récit*. 1 (*Temps et récit – la triple mimésis*), Éditions du Seuil, Paris, 1983. 120.)

18 Jan ASSMANN: *Uralom és üdvösség* (fordította: HIDAS Zoltán), (*Herrschaft und Heil. Politische Theologie in Altägypten, Israel und Europa*), Atlantisz, Bp., 2008. pp. 208-209. (E.S.)

19 In the tale from Ung: *The Wicked Mother* the 'eaten up' little girl becomes a winter bird, and sings out her fate, and also in the variant in the VEKERDI collection, after "her eyes became more beautiful", she went back to her mother and "turned herself into a bird".

We can state one possible reason for sinking into a dream state: the confusion of the self, which brings about the impossibility of talking about the self and of ipseity. The external and internal chaos which presides over all, and which, according to the dream message, should be dispersed, necessitates the conscription of another memory, the attempt at another interpretation, and the creation of a new form of communication. In order for the hero to disperse the 'it just turned out this way' chaos and to gain a vision of his existence to come, he must, above all, re-establish his own identity.

The 'knowledge developed' of oneself distinguishes, and if it does not want to make contact, (by supporting a desire for answers in the Other or Others), it will close in on itself in a merging, hiding its own existential characteristics. In contrast its 'significantly' distinguishable features will only be comprehensible in its relationship with the other. Only the absent party (for whom the being sunk into a dream is craving) is able to end the absence and the unfamiliarity. LÉVINAS expresses this in a more decisive and fuller form:

This is why the relation with the Other, discourse, is not only the putting in question of my freedom, the appeal coming from the other to call me to responsibility, is not only the speech by which I divest myself of the possession that encircles me by setting forth an objective and common world, but is also sermon, exhortation, the prophetic word.²⁰

In the VEKERDI text the 'wicked mother' leads by the hand, protects and shelters her son who is weighed down by the dream and slumbering in her lap. She also promises to find shelter and food for him from the forest outlaws' farm.²¹ It is no accident that the mother and son are roaming in the forest; in the majority of enchant-

20 LÉVINAS: op. cit. 213. (« C'est pourquoi la relation avec autrui ou discours est non seulement la mise en question de ma liberté, l'appel venant de l'Autre pour m'appeler à la responsabilité, non seulement la parole par laquelle je me dépouille de la possession qui m'enserme, en énonçant un monde objectif et commun; mais aussi la prédication, l'exhortation, la parole prophétique. » Totalité et infini 234-235.)

21 In this variant we do not know what happened to the father: did he die, was he thrown out of the house, or did the wife leave him? In the *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him* tale from Baranya the tale teller clearly tells us: "Once upon a time there was an old forester who had a second wife, and she gave him a son, whose name was Joe. The boy was fifteen years old. One day the old forester said to his wife: Look here, wife, I'm an old man now, and I can't earn enough to look after the three of us. You go off with your son, and I'll look after myself somehow, but I can't look after three of us. In: Este, Éjfé! Hajnal, (Evening, Midnight, Dawn: Folk Tales from Baranya) Akadémiai, Bp., 1988. p. 22.

ment tales the forest appears as world of darkness and wildness which cannot be traversed. It is nothing other than a symbolic space, HEIDEGGER's *Dasein*; the place where, when the quality and value of our existence is questioned, we (can) undertake to become what we really are – as RICOEUR, in his philosophical-anthropological reading of *Being and Time* notes.

The boy who wants to dream does not fear his 'mother's nutritious womb', nor slipping back to hide there, because before his dream vision he did not have any experience which would give him any idea of his mother's possible desire to swallow him, to 'eat him into herself', as an instinct to murder. In this way he puts his head in her lap with trust and strength-giving patience.

In CSENKI's gypsy tale from Püspökladány, things happen just the other way round; it is the mother who sinks into a dream, while the son roams about with no goal:

*"I know, my old mum, you're tired out; you can snooze a bit." "I don't mind if I do, my son" said the old lady, and she lay down. She was so tired that when she put her head down, she was already dreaming. But the son couldn't dream; he couldn't get to sleep. He jumped up and went to the forest, off to search for whatever. He was looking for a bird's nest on the tree. But what he saw was a live sword moving in its scabbard. On it was written that whoever could climb a tree well could get hold of it in a twinkling of an eye. He stretched after the sword to pull it out, but it jumped out into his hand all by itself; when he tried to tie it on his back, it tied itself on without help. The boy came down from the tree and looked at the sword. His heart beat wildly with happiness.*²²

This truncated, unfinished variant from CSENKI allows another interpretation, one that ELIADE offers us:

*Not sleeping is not just the overcoming of physical tiredness, but above all the evidence of will and spiritual strength: staying awake means that a person is conscious, is present in the world, and feels responsibility.*²³

22 CSENKI Sándor: A cigány meg a sárkány, püspökladányi cigány mesék, (The Gypsy and the Dragon; Gypsy Tales from Püspökladány) Európa, Bp., 1974. p. 271.

23 ELIADE: Misztikus születések (fordította: SALY Noémi), Európa, Bp., 1999. p. 36. (ELIADE: Birth and rebirth) (E.S.)

Several times the son declares that he feels responsibility towards the oppressed mother when she sleeps or when she is tired after wandering (“Mother, we’ll stay here two or three days, at least you’ll be able to rest too.”) Not least, he makes it obvious that he is ready for the task that awaits him: to ‘cut up into little pieces’ the twenty four outlaws waiting to cut the two down. And he is also ready (in this tale this remains invisible because of its incomplete nature, but it can be felt or deduced from other variants) for the closely approaching and ever looming task: settling accounts with his mother.

“Did you hear that Great Uncle, if you don’t tell me of a place where I can kill my son before he comes home, I’ll tell him that you wanted to rape me.”

“May God beat you, you old trollop!” Burst out Great Uncle. “Why do you want to finish off that fine young boy of yours? I see he’s not frightened of anything in the world.”²⁴

KERÉNYI writes in *The Wife* that Circe and Medea “were lurking in the background of the occlusive Ancient Hera, the weaving ancient mother, who both re-absolves and re-occludes”.²⁵ The Great Uncle who features in the CSENKI tale, with his “You old trollop!” expression clearly and sharply demonstrates the occlusive enchanting power of the mother, which pairs off death and heterism, passion and the desire to murder. With the expression that the fine young boy is “not frightened of anything in the world” the storyteller helps us to understand the story. The attributes (which ELIADE emphasises: ‘consciousness’, ‘presence’ and ‘the acceptance of responsibility’) that accompany the hero who avoids the dream state, receive special value in what BERDYAEV writes on the recognition of truth:

The truth is discovered so as to be free from fear. The recognition of the truth is the overcoming of fear; to be without fear demands virtue, that we do not fear the danger. A higher level of fear that is experienced and overcome can become a source of cognition.²⁶

²⁴ CSENKI: op. cit. p. 273.

²⁵ KERÉNYI: op. cit. pp. 246-247.

²⁶ BERDYAEV: Az ember rabságáról és szabadságáról, (fordította: PATKÓS Éva), (On Human Slavery and Freedom), Európa, Bp., 1997. p. 312. (E.S.)

Both by entering the outlaws' house, and by setting off to find the wolf cub, the boy goes through the test of fear. However the fear 'experienced and overcome' sobers not just his physical strength, but his spirit, his sight and his recognition of the truth. His settling of accounts with his mother helps both his spiritual liberation and his awakening to himself.

In VEKERDI's variant (just as in the CSENKI variant) the mother really does want to get free of her son.²⁷ She steps towards the house, which illuminates the darkness and offers a guiding point; the son's opening question touches on the essential nature of those living in the house: "Do you eat human flesh?"²⁸ This question arrives like a thunderbolt on those lurking in the hidden world. In this case the question itself hides an intuition (which derives precisely from the fear of the dark and strangers) and also a challenge, which indicates that in the interest of unveiling the hidden beings it is time to declare sides: to belong to the good, or to the evil. When the mother sees the outrage of the outlaw leader, (which reveals the state of mind of the angry and vengeful darkness), she begins to implore for her innocent son's life:

"Oh, sweet love of my heart, don't kill my son! I'll be your wife instead."

Following these placatory words (which are at once a new, possible social conscience as well as bearing witness to the loss of consciousness which derives from her craving) the mother immediately 'comes to an agreement with him'. From then on

27 In István TITICSKA's tale (*The Girl with No Hands*) the mother/innkeeper wants to free herself from her teenage daughter, to stop her robber chief lover choosing her daughter instead of her. "Anna the innkeeper had twelve robbers staying there. And the robber chief was the innkeeper's lover. Well, they hung about, did some thieving, and all that, and so the little girl grew up like that. Now when the girl was twelve or thirteen, well the robber chief didn't love the mother, but the daughter, the young girl. And the mother realised that he didn't love her, but her daughter. So she said to the godfather (...) "Take my daughter into the forest, and kill her and bring me her heart and her two hands." In: Tűzoltó nagymadár, beregújfalusi népmesék és mondák (The Great Fire-eating Bird; Folk Tales and Stories from Beregújfalu) (PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária's collection) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. p. 167.

28 In the Beregújfalu tale (*The Blind Hare*) it becomes clear that: "Well, who did they bring here, the King's daughter! To kill her. The robber chief says "Well, take her over to that tree stump and let's cut her up! Kill her and cut her up! And they lived on that meat". op. cit. 56.

they speak feverishly in a language of passion and craving, the language of sin.²⁹ They exclude from this communicative interaction the innocent boy, dependent on and enslaved by his mother's care, and agree that the mother will send the boy to get the young dragon, regardless of whether the Dragon kills him or not. Since the Dragon is incapable of killing or overcoming the boy, and, thanks to his mastery of his fear, the boy successfully brings away the dragon meat wanted as an antidote to the 'illness', the mother immediately undertakes to kill her son.

"Phi, phi, phi, take it away, it smells! But come here, my son, I'll wash you, because you are dirty. It's a long time since I washed you. She covered his eyes with soap. She took out his eyes with a knife. The boy was blind. She dressed him in priest's clothes and led him out into the great forest."

Veronika GÖRÖG-KARÁDY writes: "In our Bambara tale the witch-devouring mother directs a murderous oral aggression towards her own son and daughter-in-law. This attitude also represents different levels of anthropophagic images. One is the mother's extreme declaration: as a parent she is unable to accept the inevitable separation from her son, and his independent sexual life, and so she 'settles accounts' with her rival, the son's partner. The form of the son-devouring mother (...) offers the following interpretation: the human-eating or (...) extreme mother (...) eats him up with emotionally over-developed love, as if to force him back into the womb, which is the safest way to prevent the son's escape – i.e. his becoming an adult and getting married."³⁰ This is a type of interpretation: being forced back into the womb, the regressus ad uterum or, more accurately, the son's 'reaching back', appears in the tale as a symbol of the reinforcement of duty. Excellent examples confirming the analysis of-

29 In the *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him* we read: "The robber chief sent two men and they went in to see the wife, and negotiated with her, and stayed there. At midnight they went off thieving, but Joe always got more than all forty of them. And the robber chief and Joe's mother were always together in the house and they got so fond of each other that they ended up in love. But they were frightened of Joe, both the robber chief and the mother. The wife always begged the chief that he should get rid of the boy somehow, because if he found out about their love, that would be the end of them. In: *Este, Éjféli, Hajnal*, (Evening, Midnight, Dawn: Folk Tales from Baranya) p. 26.

30 GÖRÖG-KARÁDY Veronika: *Női identitás és ambivalencia (Az életmentő és a halált osztó anya) Women's Identity and Ambivalence (The life-saving and Death-dealing Mother)* In: *Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete, (Eve's Children and the Origin of Inequality) L' Harmattan, Bp., 2006. p. 326. (E.S.)*

ferred by Veronika GÖRÖG-KARÁDY are *The Cheating Wife's Punishment* from the Ondava and *The Blind Hare* from Beregújfalú. In the first the mother says to her son, who has killed all the outlaws except the leader, that the serving girl who had protected, saved and looked after him with loving care "... must be let go. You must give her some money, as much as you can, to take with her." Then, when the woman has cured the outlaw leader 'accidentally' left alive, and secretly, but ever more passionately started to live with him, it is only the son's presence which disturbs her happiness. ("But the woman wanted to hide the son. But it already hurt her.") So they took out his eyes, sent him down to the world of the blind, and the serving girl who had 'descended' or been sent away, found him by a ditch.³¹ Since in the hospital where the girl worked she could not give him eyes, she put the eyes 'swimming' in the stream back into the boy's eye sockets. But the boy, perhaps not yet seeing well or clearly enough, did not stay with girl who had twice saved him, but following his inner instinct, 'wanted to return to his mother' who in his absence was 'seriously in love' with the outlaw leader. The son, in his rage, (and still not seeing clearly because of his rage) settles accounts with his 'robber' rival – 'robber' in more than one sense – and with greedy desire wins back his mother, so that they can once again live together, in another way and as if reborn:

(...) he took her away with him. He was such a good hearted child. But his mother was always against him. And his wife understood everything. But the mother brought with her a bone, and she wanted to stuff it into the son's mouth. She wanted to suffocate him. But the wife grabbed her hand, and hit her hand and the bone fell out. Then the boy woke up:

"Now, you see! You wanted the best for your mother, but she did this. Your mother was against you".³²

31 "My dear son, now I can see that your clothes are very dirty; take them off and have a bath – get clean! Of course the child believed the mother and went into the bath. And when he took off his clothes, he had no strength left. And then the robber chief ordered two men to stab him to death. And they stabbed out both his eyes. Then he told them to take him to the coast and throw him into the sea." *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him*. op. cit. p. 30.

32 *The Cheating Wife's Punishment*, In: GÉCZI Lajos: Folk Tales and Stories from the Ondava Region, Madách-Posonium, Pozsony, 1994. pp. 183-186. JAKAB István in the *Thoughtless King*, found a similar plot development: "But, well, Johnny was aware of everything, Johnny knew everything about what his mother had done, but he still didn't want to tell his mother that he hadn't done the things she'd asked him to do, so he thought to himself that he

The boy's declaration of forgiveness can be analysed as a kind of repeated offer of an opportunity for the mother or father to repent and recognise their terrible sin. This gesture derives from attachment, respect, acceptance of responsibility. As LÉVINAS emphasises:

*Pardon refers to the instant elapsed; it permits the subject who had committed himself in a past instant to be as though that instant had not past on, to be as though he had not committed himself. Active in a stronger sense than forgetting, which does not concern the reality of the event forgotten, pardon acts upon the past, somehow repeats the event, purifying it. But in addition, forgetting nullifies the relations with the past, whereas pardon conserves the past pardoned in the purified present. The pardoned being is not the innocent being.*³³

In direct contrast, in the tales in the VEKERDI collection the 'wicked mother' does not strive to prevent the son from leaving, or from finding a wife, or beginning a new life (as is obvious from the Ondava region and the Beregújfalú tales). And yet she does not only refuse to give shelter, but after leaving home, she urges her son to final liberation as soon as possible, even at a fatal price. In the spiritual reality of the fairytale wicked mother (the 'woman repudiated by her husband') we recognise the cruel, vengeful Medea, ready to sacrifice her own child, and who finds power in 'the further destruction of and ever deeper cutting through of life'. Earlier both the one

wouldn't be afraid of the dragon, because he knew that his mother had agreed things together with the dragon, so he wasn't frightened, not of a dog, and not of a dragon." (p. 275) – and when he was resurrected from death and got married, "He lived there a couple more days, and then called his mother to him." (p. 285) In: *Havasok mesemondója (The Tale-teller of the Transylvanian Mountains)* (pp. 258-285)

33 LÉVINAS: *Totality and infinity* op. cit. p. 283. I have quoted him at length because in the examples given below forgetting and forgiving commonly feature, although sometimes not linked in the same individual.

« Le pardon se réfère à l'instant écoulé, il permet au sujet qui s'était commis dans un instant écoulé d'être comme si l'instant ne s'était pas écoulé, d'être comme si le sujet ne s'était pas commis. Actif dans un sens plus fort que l'oubli, lequel ne concerne pas la réalité de l'événement oublié, le pardon agit sur le passé, répète en quelque manière l'événement en le purifiant. Mais par ailleurs, l'oubli annule les relations avec le passé, alors que le pardon conserve le passé pardonné dans le présent purifié. L'être pardonné n'est pas l'être innocent. » *Totalité et infini*, pp. 315-316.)

and the other were believers in the glorification of the family, but after their ‘going away’, both of them, because of their anger and ‘the tragic demonstration of woman’s nature’ sacrifice their children. Károly KERÉNYI notes:

*The life of the children, who before this existed to fulfil this life, and continue it, now has no value, and exists only to serve power, to be sacrificed to its glorification. And since Medea favours blood sacrifices, these sacrifices must also be bloody.*³⁴

However, it is not just the child sacrifice that is ‘bloody’; so is the mother’s settling of accounts or expiation of the sin, which can be achieved in many ways, from being cut into pieces to tied to a horse. If it did not happen in this way, the tale teller would breach the sense of justice of the tale, and act against the value system of those supporting the enchantment with their silence.³⁵

At the end of the VEKERDI tale the son, who has been ‘won back’ to the eye of the world, and sees better, bored by the numerous life-threatening dangers and the mother’s final blackmail,³⁶ settles accounts with the superior, life and destiny influencing, paralysing forces which constrain one to a particular course, which in European culture are usually referred to as *genitrix*.

*“Well, the young man jumped off the tree and cut up his mother with his sword. Cut her into pieces. And then the young man got married.”*³⁷

34 KERÉNYI Károly: *A királynő keresése, (The Quest for the Queen)* In.: *Mi a mitológia? (What is Mythology?)* p. 235.

35 Then the mother started to beg the boy to forgive her, but the boy said he wouldn’t show any mercy because he loved his mother and she still wanted to lose him somewhere. So he drew his sharp sword and cut the mother up into little pieces again and again, and turned her into sausages.” *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him* (p. 33.)

36 For example, in this type the mother tries to employ someone else’s help to silence the one announcing the intention to kill; the ‘speaking’ bird which tells of the opportunity to escape from ‘blindness’ or death: “Oh sweet love of my heart, isn’t that a beautiful bird! Catch it for me at once, because if you don’t, I’ll die in a flash!”

37 This type of “stirring” mother is recognisable from the novels of the French Catholic writer, MAURIAC, which, when they first appeared caused a great scandal, primarily with Catholic literary historians, but also with Catholic readers as well.

With the sacrifice of the mother who destroys the child's marriage and his 'fulfilment', the boy creates a new value for his own marriage. He restores the disturbed order of marriage and the institution of the family.

VEKERDI considers this solution, with its 'cutting up' of the mother to be cruel. Let us not hesitate to state that in part, it is, but analysed more deeply in the son-hero's dream³⁸ of wandering in the dark forest with his mother, we see the real danger which fundamentally influences his fate. Furthermore the mother several times pushes the son into dangerous situations. She takes him to the house of the ruffians (more precisely 'murderers') in the dark forest; there – so that she can sacrifice undisturbed to her sudden access of passionate love, without the son 'seeing', realising, or acquiring any knowledge of this – she 'talks with the outlaw leader, in order to gain power over him. In the interests of practicing uncontrolled power she sends her innocent son to get the young dragon. Finally, with the excuse of washing and cleaning, she 'takes out his eyes with a knife' and lets him descend into the world of the blind in priest's clothes. KERÉNYI's judgement is more accurate than Vekerdi's in this matter:

*Maybe this is the most monstrous and the most evil: to kill for the vanity of power, murder as the ultimate form of rulership.*³⁹

The mother is the 'swallowing' of vanity: the animal in the tale did not manage to destroy the son (the 'partner' did not undertake the task), so she attempts revenge by gouging out his eyes. This gouging out, this extracting of the eyes, is nothing other than the deliberate intention to obstruct the move forward towards the existence to come seen in the dream,⁴⁰ and as well, a gesture of the impossibility of recognition for friends and acquaintances (his self-image), and at the same time the hiding of the sin, as once again only KERÉNYI makes reference to: "Circe recognises Medea from her eyes, from the golden glance of the descendents of the sun."⁴¹

38 "I dreamt that we are going along and we find a great tree. A sharp sword was on it"; the tree is the same symbolic location as we find in Ernő EPERJESSY's *The Three Birds of Fate*, on which have settled the Moiras – who predict the fate of the hero and his enemy – and the Birds of Fate, while the sword is the means of killing and bloodily settling accounts, and a premonition of the existence to come.

39 KERÉNYI: op. cit. p. 247.

40 In the Kakasd folktale no. 67, told by György ANDRÁSFALVI, we encounter a finding metaphor: "Well, the carriage went on, that four wheeled carriage ran on, rolling just like the world's eye." DÉGH Linda: *Kakasdi népmesék II. (Folk Tales from Kakasd II)* Akadémiai, Bp., 1960. p. 183. In a shouting rhyme we hear: "My eye is so round, it sees as much as it loves".

41 KERÉNYI: *ibid.* p. 232.

The *blinded* son wanders in the forest, far from his father and murderous mother, deprived of safety and care, which would substitute for his poverty. ASSMANN interprets *blindness* in the following way:

*However, in the ancient world sudden blindness was everywhere classified among those misfortunes behind which characteristically divine punishment was suspected. Whoever sinned against divinity would be excluded from the horizon of mercy and care through divine punishment. (...) blindness also appears to be a metaphor. It represents a driving out from the presence of God, exclusion from the social sphere of inter-vision. Beyond this, the command out of the darkness does not just refer to blindness, but to far absence, disfavour, defection and all the poverty that derives from this.*⁴²

But what is, or was, the son's sin? Perhaps simply that which comes from the father, who for some hidden reason (his inability to support the family, moving in with another woman or departing to the dead) left his wife, as Medea's example shows us. The blind son, 'the poor hungry and thirsty boy' prays and, feeling around in the darkness, turns inwards, to the world of the internal, and asks for help from the god who provides light. "Oh, my God, if you would give me eyes, how good that would be!" As help, a little bird - the image of a bird seen in a dream - appears, in whom we recognise one of the Moiras, the birds of fate, who washing 'in the muddy water' cures, and makes 'visible' the vision of the mother's sins.⁴³ Of course we cannot decide whether, if the boy wins back his sight, he will see exactly what he saw before,⁴⁴ or whether he will see 'as a blind man' sees with the eye of the spirit, just as the seers and the soothsayers, and instead of the vision of the here and now sees the existence to come, and the other possible forms of existence become visible to him.

42 Jan ASSMANN: op. cit. p. 208.

43 Just as in EPERJESSY's *The Three Birds of Fate*. However, in the Beregújfalu, the Barany, and the Ondava region variants the princess, or other being provided for the hero, helps him, because he trusts her, treats her as worthy of trust, and with his initial trust gives loyalty and love to the girl. "So, you've got bored, that's why you want to take me out into the forest, to abandon me there?" The mother: "But how could I leave you there, Heaven forbid! You saved me, and however wretched a state you get into I won't leave you. (...) So she went into the church and told Joe what she saw there. But Joe said "Right, so now you want to shove me into the ditch! But the girl said: "Just come with me and we'll see what's there. Joe said "Let's go, I don't care what happens to me." *He Helps Everyone, Just His Mother Scolds Him* op. cit. p. 32.

44 It's no use the tale-teller saying that he saw 'finer', 'better', 'clearer'.

The transformation of the child killed by the mother into a Bird, 'a winter bird' (the 'birdman', the symbol of the resurrection and the change of the nature of being) is at once a transformation and the acceptance of existence. The tale hero both descends to the hemisphere of non-existence, the empire of death, and at the same time becomes free, able to live without his mother; after his liberation and freedom he will be able to live in his reborn form of existence.

In the Gift of the Fairies, which features in the Transylvanian Saxon tales collected and reworked by HALTRICH, the wicked stepmother, who tricks the widow's daughter into following her plans for her marriage, has a cruel fate in store for her, and eventually forces her out of the house:

So after that, one morning she sent her daughter-in-law to the lake where the fairies used to bathe. But there mortal beings are forbidden to approach. This kind of daredevil, who still wanted to see the fairies, was pulled down with them to the bottom, and she could never return. But the poor little girl bravely went there and the fairies didn't hurt her, because they saw that some great sadness was pressing her heart.⁴⁵

(The expression 'daring'* needs to be explained here: to be 'daring' means to be at the edge of madness, of unthinking daring, and convinced bravery. "(...) a person who in a dangerous situation, without considering the consequences, is unthinkingly brave".⁴⁶ According to the etymological dictionary "on the smallest visible side of the dice*", just one 'eye' is visible", on the side facing backwards, the daring person blindly dares to 'risk', to take the dice and to 'throw' fate as a dice. It is no accident that the hero who faces up to evil has his eyes taken out, i.e. an attempt is made to take from him the chance to see the existence to come, to break the threads of fate spun by the Moiras.) The 'daring' person is thus one who, led astray from clear vision, with a veil descended over his eyes, bravely dares to carry out a dangerous act. And this despite the fact that he is sometimes, and mostly beforehand, warned of the horrific punish-

45 A csodálatos fa, erdélyi szász népmesék, (*The Wonderful Tree, Transylvanian Saxon Folk Tales*) Josef HALTRICH's collection, Európa, Bp., 1979. p. 116.

« Translator's note: The word 'vakmerő', or 'daring' in Hungarian includes the word 'vak' or blind, and thus sounds something like 'blind-daring' to the Hungarian speaker.

46 A magyar nyelv értelmező szótára VII. (Etymological Dictionary of the Hungarian Language VII.) Akadémiai, Bp., 1980.

« Translator's note: The word 'kockáztatni', or 'take a risk' in Hungarian is derived from the word 'kocka' meaning 'dice', or 'cube'.

ments that follow the act. Lev SESTOV in his *Blind Courage and Subservience* defines the concept in the following way:

(...) courage is courage inasmuch as there is no guarantee of success. The courageous man does not advance because he knows what awaits him, but because he is courageous, or if you prefer a theological expression: he advances because sola fides (faith alone) moves him. It occurs, in fact it usually occurs that he has not taken success into account, and has no right to do so. Quite the contrary: he sees failure clearly ahead of him, and with a spirit full of loathing, he takes on the responsibility for the tasks because neither he, nor any other individual can have any intuition of what the consequences will be.⁴⁷

No ‘blinded’ hero can ‘see’ clearly the successful way out of the trap he finds himself in. In his state of ‘worldlessness’ as a being oppressed by the symbolical death-state, he is clearly called to rise to the challenge and the demand for responsibility. In the Transylvanian Saxon tale the poor girl mistreated and sent away by the foster mother is given offerings by the water fairies, while her foster-sister/brother is cursed by them. (From this derives the dual nature and far-reaching judgement of the gesture: from the weft of fate and the cutting of fate it is clear that the water fairies in this case behave just like the Moiras⁴⁸). When the prince gets to know of the poor girl’s efforts, he wants to marry her, but, when she sits in the carriage that is sent to take her to the banquet in the palace, she is brutally cut up.

The foster mother, however, dreamed up a really evil plan: with the ugly girl she sat in the carriage herself. On the way there she poked out the eyes of prince’s bride, and threw her into a ditch at the side of the road, without the coachman realising what had happened. (117)

The poor girl goes to the stream and with her ‘daring’ deeds and the great regret which oppresses her heart, she makes herself worthy of her fate. Her ‘attitude of sacrifice’ which is permanently present serves to provide her with the better fate assigned

47 Az orosz vallásbölcselet virágkora I-II. (The Golden Age of Russian Religious Wisdom I-II.) Vigilia, Bp., 1988. I. p. 286. (E.S.)

48 “From Early Modern Bulgarian folklore it can be understood that the textual motif of drowning in water once referred to victims of the water demon, which can also be linked to the goddess of birth (one of the ‘precursors’ of the Bulgarian women of fate) mentioned by Rozanica.” PÓCS Éva: Magyar néphit Közép- és Kelet-Európa határán, (Hungarian Folk Beliefs on the Borders of Central and Eastern Europe) L’Harmattan, Bp., 2002. p. 82.

to her, and she remains the same right through to the end of the tale: innocence in the face of evil and humiliation. In the course of the tale what happens is exactly what Paul RICOEUR says:

*(...) the recitation (récit), while describing the elements (as a narrative), gives back to her the movement which was paralysed in her organised abilities, her recorded similarities. By telling of the desire for the real life (in narrating), the narrative (récit) dresses the loved or respected characters in the story with the recognised qualities. The recited similarity at the same time gives both ends of the chain into our hands: the real permanence of the present time, and its self-preservation.*⁴⁹

Hearing the bitter tears of the worldless girl, ‘three snow white swans’ (who are birds of the spirit and of fate, and who call on the girl who is ready to meet the challenge, to open, to love the prince unselfishly and to serve with sacrifice) tell her that she should rinse her ‘eye sockets’ with dew. The girl listened to them and so was able to ‘see much better than before’.

(...) wherever she went people stopped and stared, because behind her on the road beautiful flowers bloomed, and when she politely greeted those she met, a sweet fragrance flowed from her breath.

2

In one tale variant from Ung, *The Wicked Stepmother*⁵⁰, the poor man’s wife ‘cut up’ the youngest step-daughter, to send lunch to the husband working in the fields.⁵¹ And the poor man was hungry, despite knowing what he was eating; indeed the elder daughter told him:

49 Paul RICOEUR: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, (Selected Literary Theory Studies) (Hungarian translation: JENEY Éva), Osiris, Bp., 1999. p. 408. (E.S.)

50 *Folk Tales and Stories from Ung*, collected by GÉCZI Lajos, Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. pp. 344-346.

51 This child-eating motif we encounter again in a Slovak tale variant, *The Two Orphans*; the two children, Janko and Anyicska only had a father and a stepmother, and the stepmother ‘really hated them, and wanted to get rid of them’, so ‘once the stepmother cut off her own breast, and cooked it for her husband’s supper. When the husband had finished his meal, he said:

“Hey, woman, that was a good meal you made for me; I never ate such a fine one in my whole life!”

The poor man asked: "So, what have you brought me? Because I know you can't bake bread from ashes." The older girl said "Father, my stepmother killed my sister (...)"

The father ate the girl, even though he was in tears, and "flung away the bones". The father, whose oral greed was sated for a time, and as a result had created the chances for his own physical survival, risked his own honour – judged from a wider perspective – with this serious sin. It was no use attempting to hide or 'fling away' the tell-tale bones. In a foolish way he believed that what you cannot see is not there; what cannot be blamed really does not exist. His tears – these were the evidence of his feeling of humiliation derived from his sin. He was also aware that he had 'thrown away' his honour and credibility in front of the older girl who was still alive. Indeed, with his horrifying act he had hinted to her that at any given moment, even on one of the following days, he would be ready to suspend the father's love and responsibility, since there was no longer law or limit capable of deterring him from repeating the sin. On the contrary, the 'throwing away of the bones' clearly indicates his attempt to hide his sin, both from himself and the world at large, and his lack of any intention to 'do penance'. "Sins destroy the everyday care understood as God's light, and bring forth darkness. In other words: sins darken the world for the sinner."⁵² This 'darkness' is more surprising on the father's side, since in the step-mother, the Aphrodite aspect appears: the 'ancient enchanter' who is also the 'weaver'.⁵³

It is the victim herself who retells, or more accurately 'sings out', by means of remembrance intended to suspend oblivion, the sin committed by the stepmother and her accomplice, the poor man. Then she announces that the older girl 'gathered up the bones', and guaranteed the possibility of a change of existence, that she placed them 'under the protection' of the tree, which represents both the 'tree' as growing out of the mother earth, and signifying motherhood. The dense ballad-like *song-recitation* (which language would she sing in? With all certainty, the language of creation and manifestation!), which tears at the hearts of the 'sinless' passers-by on the

"You see, my fine husband, how tasty human flesh is! The supper came from my own breast. You know, our little Janko is nice and fat; tomorrow we'll kill him and cook him."

The father agreed to that, because after that supper, he had a real taste for human flesh". In.: A harmatban fogant hajadon, Slovak fantsztikus mesék. *The Maiden Conceived in the Dew, Fantastical Slovak Tales* (Hungarian translation: KÖRTVÉLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. pp. 187-194.

⁵² ASSMANN: op. cit. 109.

⁵³ KERÉNYI: op. cit. 226.

road who were not involved in the sin, and encourages them to take part in the narrative events of the past:

My mother killed me,
My father ate me,
My sister gathered all my bones,
And placed them in a cheesecloth rag,
And made a nest of grass,
And put it in a sheltering tree,
So I became a winter bird.

This singing out of the sin, intended to act as a reference, can be understood from several perspectives. Jan ASSMANN writes in his *The Heart in the Balance – Shame, Faults and Sin*: “Memory is necessary for those who need to make a commitment, those who need to accept a bond. Memory demands solidarity: a person remembers so that he can belong somewhere.”⁵⁴ The girl transformed into a ‘little winter bird’, even after her sacrifice, wants to belong to the amputated family, because she belongs with responsibility to her own until, or even in, death. In order to achieve this she must make her stepmother’s ‘murder’ public, and so she sings ‘beautiful notes’: for the narrative of fate to become audible to others, to become understandable, it must be reshaped, so that it will win them over in the affair, and they will come forward as helpers in achieving justice. Following her transformation she attempts to use the ‘treasures’ she receives from those who hear the songs (golden objects, clothes, jewels and a heavy millstone), to change for the better the fate of the father who is forced to commit, or become an accomplice in, the crime of eating her and of the sister who gathers her bones together. The evil stepmother however gets the punishment she deserves. Following the change of being of the bird girl, she does not only know her mother’s arching ‘swallowing’, cruel and murderous nature, but wants to let others know of it as well. With her songs she both makes the sin unambiguous and names it: the act of murder and the involvement of her father as an accomplice. Her continual singing directed against the sin is a kind of promise and commitment, that the value system of the family, and through it of the wider community, will be restored, and the members of that community will know that a sin will not go unpunished.

It also worth considering the two concepts of sin and shame, which ASSMANN distinguishes very clearly, as they are applied in tale texts.

⁵⁴ ASSMANN: *ibid.* p. 169.

From the relationship between penance and time it follows that sins can pile up. They do not disappear but aggregate, and care must be taken to get rid of them. With shame the situation is different. Shame is created by something becoming visible. For shame two things are required: one person's misdeed, and another's observation. If the misdeed remains unseen, there is no shame. Sin can also occur if it remains unseen. If a misdeed occurs in a culture of shame and remains unrealised, it will be unpunished, although it will be preserved in the conscience of the doer.⁵⁵

The younger girl who has become a winter bird also recites the song (which earlier she performed for the princess, the prince and the miller) which calls forth the narrative of fate to her father. Her father with his attempt to frighten her away – “Off with you, you *sweet* little bird!”, attempts – not without showing a certain spiritual determination – to silence her. He really wishes to quieten and find a remedy for the pain in his own heart. The song shows the whole world the nature of his earlier deed, and he is ashamed. Despite his attempts to forget and suffocate his act, it is fixed in his conscience and the repeatedly heard narrative of fate awakes in him his sense of responsibility to the ones he loves. ASSMANN's observation seems to be totally justified: “In the heart of the culprit, the sin remains”.⁵⁶ The song calls on the father's memory. The aim is that an event which occurred in ‘a passing moment’ in the past should not pass away into the shadows as time goes by, and the song makes him aware, with a power stronger than forgetfulness: the pain of the heart, which occurred through the horrifying deed committed in the ‘passing moment’ must be dealt with. Traces of these pleasant beseeching appeals to the pained heart also appear in the expression “sweet little bird”, which becomes part of the forgiveness. In the case of the wicked stepmother however, we can state unequivocally that with time ‘sins accumulate’, in fact they overwhelm her. When, for two days beneath the window, the little bird sings its ‘song’, which names the sin and the sinner, it becomes unbearable for the wicked woman. First of all she sends the oldest daughter and then her husband against the bird: “You go my girl, send away that bird, that ugly bird, what on earth is it singing here?” However, when she saw the rich gifts which she got from the bird, another typical characteristic emerged: unbridled greed. In the end, this is what caused her downfall, since the millstone she gets from the miller crushes her and turns her into cart grease.

⁵⁵ Ibid. p. 173

⁵⁶ Ibid.

In Romanian tale from Hungary, told by Mihály Purdi – *The Duck King and the Witch* – the widowed king (who ‘believed firmly in witches’), went off to get advice from a witch about whether he would have luck when he got married again, and received this far-reaching ‘prediction’.

“Well, why wouldn’t you” said the witch, “but only if you don’t have any children.”

“Oh no!” said the King, “I’ve got a daughter.”

“You had a daughter and a wife too” said the witch, “but maybe by the time you get home, you won’t find her there; your daughter has already married.”⁵⁷

In this stepmother recognised or named as a witch the Circe aspect is revealed (although KERÉNYI has emphasised that Circe is not a mother goddess).

Circe’s enchantment was a tool of power, which deprived those enchanted of their power and the dignity of their own form, which swallowed them up. (...) Behind Circe, in the background, was the swallowing ancient Hetera, the weaving ancient mother, who was both a re-absolver and a swallower too.⁵⁸

With her prediction the witch misleads the husband who has come to her with high expectations and cravings and is therefore ripe to be led astray. Since his initial hopes find confirmation, he returns home in an inebriated state. In this tipsy mood, he takes his daughter the ‘beautiful flower’ and ‘something to drink’, and when he declares his intention to marry, he gets a ‘prediction’ from his daughter too.

“Oh, father, if you don’t get married, it will cause sorrow, but if you get married you will regret it too.”

The girl is transformed into a ‘stallion’ by the drink, or enchanted potion given by the witch, and the King, when the new bride arrives, is gripped by such a craving, such a ‘blind’ passion, that he ‘forgets’ the daughter. (“Well where is your daughter, my lord husband? Who knows where she is? She went off somewhere!”) From this moment on the witch has the drunken King in the power of ‘her enchantment of pas-

57 Világ Szépe és Világ Gyönyörűje (*The Beautiful One – Romanian Folk Tales from Hungary*) (magyarországi román népmesék, (Hungarian translation: IGNÁCZ Rózsa) Európa, Bp., 1982. pp. 62-67.

58 KERÉNYI: op. cit. p. 246.

sion'; he avoids confronting questions regarding his own daughter and her way of life, avoiding even the thought and remembrance of the girl's disappearance, all of which make the King's part in the crime obvious. Denying the memory of the witch's initial prediction, he also reinforces his forgetting of the conditions regarding his remarriage. Thus here forgetting the criteria means rejecting the recent past and the existence of the previous family life, which feeds a false feeling of freedom in him, while remembrance of the 'gift' he received from the witch and the condition that came with it would have made it clear to him where the girl was and in what form she existed. The sin of swallowing the child affects him, just as it did Chronos. Neither the wild loving passion, nor the desire to kill or swallow can explain his sins; neither can they absolve him from responsibility for the deeds he has committed. The girl, transformed into a 'duck' is freed by a 'horse herder'. The marriage between them is partly the beginning of a new, or renewed, form of partnership, and partly a punishment for the 'abandoned' father. He is left alone in his old age, she does not take care of him; she withdraws her love.

"You see, father", she said "I told you that you would regret getting married. And now I'm leaving you, now I've found my partner too, the one I'm going to live with. All the best, father!"

In the Slovak tale, *The Two Orphans*, Janko and Anyicska had a father and a wicked stepmother, who became their enemy.

(...) she really hated them and wanted to be free of them. Janko was a plump little child, and his stepmother saw that now was the time to kill him. Because that stepmother was an iron-nosed hag.

On day the stepmother cut off her breast and cooked it for her husband's supper. When the father had eaten, he said:

"Hey, wife, that was a good supper you cooked me, I never ate so well in my whole life!"

"You see, my good man, how tasty human flesh is! That supper came from my own breast. You know, our little Janko is nice and fat; tomorrow we'll kill him and cook him."

The father agreed to that, because after that supper, he had a real taste for human flesh.⁵⁹

59 In: A harmatban fogant hajadon (The Maiden Conceived in the Dew), p. 187.

The wicked stepmother/second wife feeds her newly acquired husband with her own 'chatter', so that he will 'eat' with her, accept her as an equal partner, and forget his dear child. Being accustomed to her own 'body' is an offer of enjoyment which is a sacrifice on her part and at the same time the demonstration of a desire to eat, in return for which she demands from her husband that the child be sent away and her own power recognised. We can speak of a relationship between nutrition and enjoyment in the sense of LÉVINAS:

*Nourishment, as a means of invigoration, is the transmutation of the other into the same, which is in the essence of enjoyment: an energy that is other, recognized as other, recognized, (...), as sustaining the very act that is directed upon it, becomes, in enjoyment, my own energy, my strength, me. All enjoyment is in this sense alimentation.*⁶⁰

In the father's case it also 'becomes true' (and this also holds for the whole narrative) that the child has been ritually sacrificed, i.e. that through choosing to become the Same he has become an accomplice or partner in crime in the act of 'killing'. Since the girl, who was bigger than her little brother, kept quiet about her parents' secret, in order to avoid the stepmother's plans and persecution, 'both orphans jumped into the sea, and became duck and drake' in a metaphorical sense.

3.

Considering the 'wicked mother' type of tale variants, we must address the question of whether it is really true that from the saying 'you only have one mother', and following Christian ethics, it necessarily follows that therefore you must love her? The Lost Boy and his Mother, a story which features in Sándor DÖMÖTÖR's collection 'Hungarian Folktales', is a real example that the lost boy, who thanks to his sense of purpose achieves his future form of existence, and becomes the King's soldier and a rich Count, never manages even once to satisfy his mother. His mother, however, who every day for twenty five years prays for her son's destiny, with her steadfast penance

60 LÉVINAS: Totality and Infinity op. cit. p. 111. (« La nourriture, comme moyen de revigoration, est la transmutation de l' autre en Même, qui est dans l' essence de la jouissance: une énergie autre, reconnue comme autre, reconnue nous le verrons, comme soutenant l'acte même qui se dirige sur elle, devient, dans la jouissance, mon énergie, ma force, moi. Toute jouissance dans ce sens, est alimentation. » op. cit. p. 113.)

and prayers, genuinely deserves to see her 'lost' son again. But the haughty wife prevents her from enjoying the meeting for long:

*Balázs was happy at the meeting; his wife, however was not. "I don't need a beggar-woman for a mother-in-law!" What else was there to do, Balázs built the little house and the mother lived there until she died.*⁶¹

However, the 'wicked mother' tale type is not really about this inseparable love. Indeed, in essence it deals with the question of who the mother is, who and on the basis of what spiritual relationship, action and acceptance of responsibility can we call our mother? Recently, Jaques DERRIDA, in his lecture entitled 'Who is the mother?' dealt with this question:

*"(...) motherhood as defined by motherly care is precisely that which remains alien and unreachable to anyone who acts as a prosthesis or replacement: we can substitute everything, pregnancy, production, the breast, the food the baby requires, the milk; we can substitute all ingredients of motherhood, but we will describe the mother as carer as irreplaceable: there where there is irreplaceable care, there is the mother; and that care, in which there is nothing natural in a biological or genetic sense (since everything which is genetic or biological in her, such as milk or the breast, is replaceable), this care, if it is maternal, and if it undertakes to care, without ulterior motive, the new arrival, the new member of the family, the child as one who needs acceptance, nutrition and a home, who is by nature incapable of harm, infinitely vulnerable and in need, a guest or absolute newcomer, the mother, the maternal care is undoubtedly the absolute figure of this kind of care (...)."*⁶² (trans.: E. S.)

61 DÖMÖTÖR Sándor: Magyar népmesék, (*Hungarian Folk Tales*) M. Kir. Orsz. Iskolánkivüli Népművelés Intézet, (Adult Education Institute) Bp., 1944. p. 126. (E.S.)

62 Jacques DERRIDA: Ki az anya? (*Who is the Mother?*) Jelenkor, Pécs, 2005. p. 67. (my own emphasis PB) In the tale *The Boy who Understood the Language of Birds*, with the help of boy who can interpret the language of birds, the King brings justice to the argument between the male raven and his wife for possession of the son, in which the carer also has priority over the 'natural birth' mother. "Well indeed, the mother just popped him out and left him there, the male raven moved out and went off around the world to search for food for him, and then looked after him, just like a father, so the male raven should be given the little raven." In: DOBOS Ilona: Gyémántkígyó, (Diamond Snake) p. 134. In the tale from *Bátya, Joska and Marica* we read this: "The children grew up, well it was difficult to bring them up without a mother". *Az ördögnek eladott lányok*, (The Girls Given to the Devil) Európa, Bp., 1987. p. 44

A Romanian folktale from Hungary, *The Snake, the King's Son-in-law*,⁶³ appears to be absolutely fitted to DERRIDA's description. We hear, how a 'spotted snake' found in the forest is fed in a stable by a goat:

The snake grew, and like a fairy tale, it grew big and beautiful. One early morning an old mother went to the stable to milk the goat, and she almost fell over when she stepped in and saw the snake suckling at the goat's teats. The snake was entwined around the goat's legs; its head held up the goat's belly and suckled the teats like that.

When, following the advice of the treacherous witch, the queen burns the hero's 'skin' in the oven, and the snake is finally transformed into a young man, the boy (unusually he does not utter a curse on his wife, nor blame his mother-in-law for her treachery) forgives the royal parents who committed the sin. He recognises that it is not wickedness, but rather fear and anxiety that are the existential characteristics of his parents. Finally, before his marriage he heads off home to collect his 'parents' and his other personal belongings. He has almost finished packing when he is faced with a dilemma which touches his whole existence.

Well, they've finished the packing, but what shall we do with the goat?

The King's daughter said:

"Let it free; let it wander around in the woods."

"Oh" said the young man, "no, we're actually going to take it with us, because this goat fed me. I suckled so much milk from her, so now it's my turn to care for her, just like my mother."

Well, they untied the goat and it immediately ran off, and looked to see which carriage it could get into. It jumped straight into the first one.

"Well, you see, the goat knows where to get on, so that the bride and groom can be in one carriage." (215)

The young man who was 'only' adopted by the elderly couple in their home, but whose daily food and above all whose physical-spiritual upbringing was steadfastly provided by the goat – who was initially alarmed at the sight of the snake – uses precisely this absolutely irreplaceable expression, 'care', at the moment when he wish-

63 Világ Szépe és Világ Gyönyörűje, (*The Beautiful One – Romanian Folk Tales from Hungary*) pp. 193-217

es to express his thanks.⁶⁴ The princess believed that letting the ‘goat’ ‘free’, giving it a free existence in nature, would be reward enough for the long care it had given. She was still a prisoner of this misconception, when she saw the enchanted young man as a ‘snake’. But although her partner has already gone beyond the first ritual transformation, what we might also call a rebirth, she still does not understand why her husband insists on his helper in his ‘I was – I am’ existence. However, it is in this marriage, achieved at this price, that we see embodied the concept of the timeless marriage as established by Hera. Precisely because the girl “with the striving for the ancient unity and judgement from distance creates the eternal Opponent and Rebel being”,⁶⁵ which appears in the anxiety she feels when she sees the huge snake and then in her forgetful lover’s games when she sees the transformed/original being.

The Transylvanian Saxon tale tradition also recognises care as the greatest maternal virtue, deeply separated and distinct from all bonds with other relatives, even from that of the ‘natural’ mother who gives birth.

*Once there was a woman who lived in the forest. This woman, out of pity, welcomed into her home a poor orphan boy who had got lost in the forest, and cared for him as if she had been his mother.*⁶⁶

In another Saxon tale, John the Strong, the widowed man who had three daughters, had a son by his second wife:

The mother loved this child so much that she suckled him continuously for seven years. The man eventually lost patience and one day, while the mother was suckling the son, asked her angrily:

64 In Mihály BORBÉLY’s tale: *The Orphan Woman*, the Queen teases the ‘beggar woman’ who has given birth to ‘two children from one belly’, and is cursed by her that she shall give birth to seven children, and when the ‘prayer’ came true the Queen drowned six of them. When once the brothers and sisters met together and their identities were revealed, the Queen asked them “Oh, my God! These are my own children! Just give them to me, because my heart is breaking for them!” “I won’t give you them, because they were yours, but you got rid of them! I struggled to bring them up!” In: Pingált szobák (Patterned Rooms), Fórum, Újvidék, 1976. p. 219.

65 KERÉNYI: op. cit. p. 257.

66 *A rózsalány, (The Rosegirl)* In.: A csodálatos fa, (*The Wonderful Tree*) p. 75.

“Hey, if you could only turn into a cow!”

Well, my little prince, in that moment the woman turned into a cow, and from that day on the man sent the boy with the mother into the fields.⁶⁷

The boy, even after the curse which the father had uttered, still insisted on ‘being suckled’ by the mother, and so to get the openly declared care, which harms the respect and authority of the father and robs him of the object of his enjoyment - his second wife -, the father wants to sacrifice them both. The father is not willing to realise what LÉVINAS writes in the *Endlessness of Time*, that: “the I is at the same time this engagement and this disengagement”.⁶⁸ At a given moment in the growth of the boy he must come into a fateful confrontation with the father/authority, and gather strength for his commitment to this many-faceted and inflammatory conflict, for which the food which comes from the bonding and committing strength (mammary) of the mother is necessary.⁶⁹ The mother, just like in a Greek mythologeme or drama hides (away) her son from the anger of the ‘self-eating’ Chronos/Zeus aspect of the father. In the mother, however, we recognise an aspect of Hera, since one of her other names is ‘boopis’, the ‘cow-eyed’.⁷⁰

The same maternal care, the setting off on a journey, the participation in the creation of destiny and the acceptance of responsibility is apparent in *The Tale of the Truncated Cow*⁷¹. Here the orphaned boy receives his nurturing mother from the sky; and

67 Ibid. pp. 43-51. The father’s curse clearly shows that the ancient mother’s birth/nurturing and eternal care are part of the nature of the Ancient Mother, which is symbolised in mythology by the cow.

68 LÉVINAS: *Totality and Infinity* op. cit. p. 282. (« Le Moi est à la fois cet engagement et ce dégageement ... » p. 314.)

69 In Gilbert DURAND’s volume, in the chapter *La descente et la coupe* he analyses in detail that the primordial and archetypical manifestation of food is *milk*, and he draws a parallel between the mother and a large nurturing animal; and mother’s milk, just like a cure from an illness, is both a magical means of renewal and of rebirth. In: Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l’imaginaire*, Éd. Dunod, Paris, 2008. pp. 294-296.

70 KERÉNYI: op. cit. p. 263.

71 DOBOS Ilona: Gyémántkigyó, ORDÓDY József és KOVÁCS Károly meséi, (*Diamond Snake – Tales told by József ORDÓDY and Károly KOVÁCS*) Szépirodalmi, Bp., 1981. pp. 263-284. In ORDÓDY’s *Juhász Péter (Peter the Shepherd)* tale a sheep suckles a child found in a sheepfold for seven years (pp. 47-82). In the Beregújfalu tale *A kis aranytehenben (The Little Golden Cow)* a poor old man gets a little cow from our Lord Jesus, which helps the hero, and when it is ready to die asks its master “Dear Master, I’m dying; bury me just as you buried your mother and father!” In: Tűzoltó nagymadár, (*The Great Fire-eating Bird*) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. p. 78.

at the right moment she sacrifices herself for the resurrection/rebirth of her son and to keep the oath of loyalty with his friends, and as she speaks she calls attention to the fact that the oath, the given word, will ‘replace’ her care:

“My dear mother, how can I cut you into pieces, when you were the milk of goodness for me, and you gave me the strength which is in me, and now you have given new life to me and my friends”

(...)

“My dear son – just cut me up without fear and take out my spirit, and pour it onto your fourth friend. Because they swore loyalty to you that they would never leave you whatever difficulties you were in. So it’s your duty to save you friend’s life, and it’s their duty too, to save your life!”

In tale number 64.⁷² of the tale-teller from Kakasd featured in György ANDRÁS-FALVI’s collection, the mother takes her three-year old son, who is always crying, out into the fields, and so as to help her husband gather hemp she suckles the boy and puts him to sleep ‘in a little shady place’. But when they start off for home, they find another child in the shelter together with their own. After asking the judge – “Take him away yourselves, and care of him until it turns out whose he is!” – without favouritism they bring up the boy who is the spitting image of their own until he is fifteen years old. However, the mother’s curiosity to know which one she gave birth to, her real child, overcomes her decade-long loving care. Through a ‘conspiracy’ she finds out or marks ‘her own’, her sweet one. Even though the two children continue to love one another (“Because there was brotherly love between them, they didn’t pinch each other’s noses”), the mother did not love the ‘stranger’ with the same unconditional love and responsibility⁷³ as when she used the word ‘sweet’ to both without attaching it to one or the other.

72 In: Kakasdi népmesék, (*Folk Tales from Kakasd*) pp. 114-142.

73 In József ORDÓDY’s *Two Friends Just the Same* tale, the mother behaves in exactly the opposite way: “It’s not a problem my son, that things are the way they are, now that I know which one of you is my own, and which own was found. So don’t be afraid, don’t worry, you’ll get just the same care from now on as the other.” In: DOBOS Ilona: *Gyémántkígyó, (Diamond Snake)* Szépirodalmi, Bp., 1981. pp. 147-178

"Oh, my dear, woe this way, woe that way," she started to shout at the other one, "no-one needed you, they threw you in with mine, and for fifteen years I've looked after you, and your thanks is to try and poke out my own child's eye!"

Karl BARTH writes in *'Man and Partner'* that "By committing sin Man does not make a new creation. His sinful deeds do not bring him to any significant changes in his given nature as a human being, but simply shame him, and press him into the greatest danger."⁷⁴ The mother who pushes away her child (her own 'cared for' child) for whatever passion, or shame, or desire, or punishment, commits one of the greatest sins against the norms established by the community. In the end she punishes herself: her unceasing cravings and the madness that accompanies their fulfilment destroy the harmony of the family.

The main hero of János CIFRA's *Sándor from the Water* tale, who is pulled out of the water by the old fisherman and who 'does not taste his mother's milk', but just his wet nurse's, is christened together with the old King's son, the prince Veres, who has received the kingdom from his father. The prince "was fat", because – as the tale-teller emphasises – "anyone who suckles on mother's milk grows better than one who gets a stranger's milk". The two boys fall in love with the same princess. Although Sándor was the 'first student' at the school, he steps into the background when the heroic Veres and the girl walk into the church. However, it is no use Veres deciding that 'he will never have another wife, just this beautiful girl', the girl has been entranced by Sándor's 'two burning eyes'. After Sándor (about whom they say "poor boy. Poor. But clever. You'd think that nobody loves him') has cured the girl, the girl's mother, despite the fact that Sándor is just a student, also wants him to marry her daughter. But he speaks out against becoming the groom:

I can't do that! I don't know who my father was, and who my mother was. But my mother was pretty cruel, whoever she was, because she threw me into the water to let me drown. She can't have been a civilised woman. Because she was never anything, she was a nobody, she was a tart. Because she threw me into the water. So the old king brought me up, with a wet nurse. So I can't marry into that kind of a family.⁷⁵

⁷⁴ Karl BARTH: Ember és embertárs, (*Man and His Partner*) (Hungarian translation: SZATHMÁRY Lajos), Európa, Bp., 1990. p. 18. (E.S.)

⁷⁵ NAGY Olga: Cifra János p. 217.

In his 'speech' Sándor mentions the lack of a mother's responsibility and care. Since he himself can produce nothing to 'prove' his origins, he does not want to infect anyone else with his sin/uncleanliness. As Karl BARTH notes:

*Speech is the words I speak out, the active declaration that I make to you, about myself, with which I step beyond the mere visible boundary towards you, towards the other person. (...) The fact that I take you seriously means that my speech and what I have to communicate I say in your interest; this means that after I introduce myself to you, it is up to you whether you behave well or ill to me.*⁷⁶

Sándor from the Water is a 'clever' man, so his 'weapon' is not fighting, the use of strength, or pride in his masculinity, but communication, and openness towards others. With all of his words, he steps beyond the 'forced boundary of sight', and always shows his noble character, and his ability to step back from attempts to achieve power. If necessary he is also ready to sacrifice his wife to another, as a condition of keeping the word he has given, i.e. he appeals to what KERÉNYI says:

(...) here we are talking about trust, the most extreme giving of the self and the unveiled offering of oneself in service (this is what the simple expression 'trust' means in Greek), in which the purely physical can be connected to the concept of 'truth'.⁷⁷

Thanks to the betrayal by Veres and Sándor's wife, Sándor is cruelly 'lost' and undergoes several transformations. Although his former wife recognises him in all his forms of being from his eyes - because 'she loved him for his eyes' -, she still ruins him, so that she will have nothing to look into, and he will not remind her of the past, her previous married life, and her betrayal which led to his murder. Together with her husband she wants to reject the past, lest the past, at a given moment spills out into the future. Finally Sándor takes the form of a duck,⁷⁸ and lures Veres into the

⁷⁶ Karl BARTH: op. cit. pp. 93-95.

⁷⁷ KERÉNYI: op. cit. p. 229.

⁷⁸ Gábor LÜKŐ writes: "Among the birds, the diving duck is the most ancient symbol of the spirit. (...) In the creation myths of the most varied peoples around the world we find the duck as Creator, or as helper, or as the symbol of the Devil." In: *A magyar lélek formái, (The Forms of the Hungarian Spirit)* Exodus, Bp., 1942. p. 75. In the Slovak tale, *The Three Dogs*, Vitek, fighting with the Dragon, cuts his opponents head off and at once "a wild duck flies out of the dragon, but the dogs followed it, caught it and tore it to pieces", and the dragon was no more. In: *A harmatban fogadon The Maiden Conceived in the Dew*, pp. 129-139. (E.S.)

lake in order to get back his sword. After settling accounts with his 'Godbrother'⁷⁹, he then turns to his treacherous, faithless wife, and, because she is incapable of keeping to Hera's eternal sustaining/renewing marriage, sends her on the road to beggary with these words:

You loved me when I was young – you made me a human being, but then you rewarded me with a beggar's stick, and killed me. Twice you destroyed me because of my eyes, because you recognised that they 'shone just like Sándor from the Water's eyes (...)

(Translated by Edit SEEL)

79 In the Gypsy tale from Marosszentkirály, *The Foundling Child*, we also find the brothers who are spitting images of each other, and not forgetting their fraternal oaths, fight with each other; but when the foundling boy brings the 'real' one back to life, he goes with his brother to marry the wife, and as a 'third' lies in the marriage bed; the young wife does not know what to do, but since she was not an immoral woman, she was advised to put a mark on her lawful husband. The foundling child knew this, he felt it. (...) he disappeared, because he had only been sent so that his brother could be King." Zöldmezőszárnya, Európa, Bp., 1978. p. 242.

IV.

A FEKETE BÉLI KIRÁLY¹

Hol vót, hol nem vót, a hetedhét országán is túl vót, vót eccer egy király, amelyiknek a neve a Feketebéli király vót. Nagyon gazdag és boldog vót a király, csak az hiányzott, hogy nem vót nekijek gyerekek.

Hát, nem sok idő leteltjire meglepte egy leánygyerek őket. Nagyon boldogak..., s még nagyon..., örömebbe nem tudták mit csinálni. Mindenféle örömek és boldogságok az egyetlen lánygyerekekbe telt. Na, de hát nem sokáig ment nekijek ez a nagy öröm és boldogság, mer miután a lány betötette a tizenhatodik évit, asz mondta az édesapjának:

- Nízzen ide, ídesapám és ídesanyám! Én töttem a tizenhatodik évemet. Amikor én megszülettem, akkor megjelentek a Sors-tündérek, és nagyon rosszul jósoltan énekem. Mert asz mondták nekem a Sors-tündérek, hogy amikó én betöttem a tizenhat évét, akkor engemet valami rossz szellemek fel fognak vátani. És hogyha maga meg akar engemet vátani, fölváthat, de mindenesztre csak úgy, hogy engemet katonasággal fog őrizni, minden éccakára katonaságot tenni őrségbe. Ugyanaz a katona, amelyik elősször őrségbe megy, háram éccaka egymás után, hogyha meg fog engemet őrizni, akkor én újból visszaválak az én természetembe, s akkor boldogan fogom tötteni az én életemet.

Jól van. De hát miután, mielőtt a lány meg nem halt, halála előtt asz mondta az édesapjának:

- Nízzen ide, ídesapám, én meg fogok moštan halni. Engemet temetni a virágaskertbe temethet, de az én részemre egy gyönyörű szép kápólnát építsen, és oda temessenek engemet, tegyenek a kápólnába!

1 In.: NAGY Olgas – VÖÖ Gabriella *Havasok mesemondója, Jakab István meséi*, Akadémiai Bp., 2002. 202-237. (AaTh 307+ 569 + 313 + MNK 590A + AaTh 560+ 518), gyűjtés ideje: 1965. „Mesénkben a 307-es típus (*Elkárhozott királyleány*) az indító típus. A hős megszabadítja a királyleányt a kárjozattól, azáltal, hogy koporsóját őrizi, de eltérve a hagyományostól, nem marad meg ott királynak, hanem továbbmegy. Csodálatos eszközöket nyer: ez valamiképpen emlékeztet az 569-es típus (*Bűvös tarisznya és tülök*) egyes epizódjaira. Kalandjai során egy királyi udvarban a király több próbát tétet vele, a 313-es (*Rózsa és Viola*) epizódja keretében: a király nehéz próbákat ad fel a hősnek, ám eltérően a típus más variánsaitól, itt a hőst a király nem üldözi, hanem leánya kezével kínálja meg. Következik az 568-as típus (*Hűtlen feleség*): az asszony kiszolgáltatja eszközeit régi szeretőjének. (...) Így aztán a hűtlen feleség ki akarja tudni férje titkát – akárcsak a 302-es (*Elrejtett erő*) típusban –, ám itt ellentétes előjelű: ott a titok kicsikarása a hős javára, s nem ellene történik.” (853-854.o.)

Akkor a lány kezet fogott az apjával, ídesanyjával, kezet csókolt nekik, és elbúcsuzott azzal szépen lefeküdt az ágyba, kinyútozkodott, és meghalt.

Miután a lány meghalt, a király azonnal nekifogott egy építkezéshez, olyan palotát csinált a király, amelyeknek hét puszta határba párját és szépségit találni nem lehetett.

Betette a lányát oda a kápólnába, egy üvegkoporsóba fedetlen, és már első éccakára négy katonát tett őrségben, hogy a lányát meg tudja menteni. Ahogy kiment a négy katona az őrségben, este kilenc órakor felébred a lány, szétnéz, elkezd sikótazni és kiabálni, olyan rettenetesen, hogy föld és ég regett bele. Úgy, hogy azonnal a négy katona meghalt.

Na, miután a négy katona meghalt, másik következő éccakára szintén a király négy katonát tett. Az a négy katona is csak úgy járt, mind az első négy. Meghalt az a négy katona is. A harmadik éccakára szintén négy katonát tett a király. Mikor meghalt a másik négy katona is, meggondolkozott: már nem tesz, csak két katonát!

Mikor kimegy az első két katona őrségben, kilenc orai kezdettel, azok is szintén új jártak, mind az első őrek, elhulltak. Szintén ezeket a katonkát is csak háram éccaka tette a király. Mikor letelt a háram éccaka, meggondolkodik a király: hogyha így fog menni nekije sokáig, hát ő katonaság nélkül fog maradni, és mi lesz az országával. Na, de mégiscsak erőt vett magába a király, és föltette, hogy egy katonát addig fog tenni mindég, amég csak meg nem tudja menteni a lányát.

Na, akkor teszen egy katonát este ki, de csak az este kilenc óráig tartott. Úgy, hogy ez éveken keresztül így ment. Minden éccaka egy katona veszett el a királynak. Mikor a király eccer létrejő, hát már ott állatt az országa szintén katonaság nélkül. Meggondokozott. Azt a tételt tette magába, hogy így nem megy jól, mer egy lélekér hogy tegyen annyi lelket tönkre, egynek a megvédéssire? Asz mondja a feleséginek:

- Nézz ide, anyja! Én kihírdetem az országba, világba, aki akar, önként jönnyi, vállalkozni a lányamnak a megmentésire, fele királyságamat, megváltása után a lányamat feleségül adam, hogyha pedig nem, földet, aranyat szekérszámra adak annak, aki meg fogja védeni a lányamat.

Asz mondja a királyné:

- Nagyan helyesen gondolkasztál, apukám!

Miután megtörténik a mondat, mingyár a király országszerte, világban hírül adta, hogy aki akarja az ő egyetlen lányát megmenteni, fele királyságához gondolhat, és megmentése után a lányához, hogyha fiatal. Hogyha nem, akkor arannyal szógál, és boldoggá teszi a gyerekeinek a gyerekeit is, aki az ő léánygyerekeit meg fogja menteni.

Na, hát mingyár a hirdetésre mentek is oda grófak, hercegek, királylegények, válagatott cigánylegények, kajlakalapuk, lepcsesszájuk, kapafoguk, mindenki sze-

rencsét próbált, mert nagyon szeretett volna a királyi gazdaságba jutni. De hát minden válalat, minden válalatnak csak eccer vége lett. Mentek is oda királyak, de csak első este kilenc óráig. Eccer aki jelentkezett, annak többet még hírit se lehetett hallani sohasé. Már a hír elterjedt az egész ország-világban, hogy itten, ahányan, vitéz odament, királylegény, vállalatatt cigánylegény, annak többet hírit sose lehetett hallani.

Már többet nem mert jelentkezni senki. Hát, vót egy öregember, egy disznópásztor, aki a disznócsordára ügyelt, őrizte a disznócsordát.

Kimennek egy nap a mezőre, az országút mentire a disznócsordával, hát ennek az embernek vót egy fia, amelyik tizenhét éves vót, tőtette volna a tizenhetet, ment volna a tizennyócadik esztendejibe. Na de hát annyira vadul jártak a disznók egész nap, hogy majd a szusszát kifutatta a gyerek.

Asz mondja eccer az apjának ékeseredve:

- Nízzen ide, ídesapám, én azt gondótam, hogy jobb lenne nekünk a szegénységen túladni, mejek én is a királyhaz szerencsét próbálni.

Azt kérdezi az öreg, hogy:

- Hogy mondtad, te fiam, én nem értettem ebből semmit se.

Mondja a gyerek ismét, hogy ő elmenne szerencsét próbálni, a Feketebéli királynak a lányát megmenteni.

Ére az öreg felgerjedt haragra, ragadta a bunkósbotját, mivel a disznócsordát terelgette, istenmáriásan kegyetlen kezdte a gyereket verni, ütni. A sok ütésre, a verésre... az alatt az idő alatt lovagolt egy húszár az országútan végig, de már távolról meglátta, hogy egy ember ilyen kegyetlen üt valakit. Odaközeledik, hát lássa, hogy a disznópásztor veri a fiát. Odaszól a húszár:

- Öregapám, többet egyet se merjen a gyerekekhez ütni! Miért üti ezt a gyereket olyan kegyetlen?

Asz mondja az öreg:

- Hogyne ütném én – asz mondja -, vitéz uram, mikor ez az egyetlen egy gyerekem van, minden boldogságomat vele tőttem, belétem, úgyhogy mošt öregsígemre egyetlen egy gyerekem van, és ez is engemet itt akar hagyni.

- Hát mir, öregapám?

- Hát nízze, el akar menni annak az elátkazatt királynak a lányát megőrizni.

- Egyet se merjen többet odaütni, öregapám! – azt felelte a húszár.

Szépen megfogja a gyerekeknek a kezit, többet nem kérdezte az öreg, hogy enged-i vagy se, éviszi a gyereket a királyhaz. Mingyár jelentkezik a húszár a gyerekekkel. Szétnéz a király, megnézi rendesen a gyereket, szemügyre veszi, és elgondolkazik, hogy mennyi sok szép vitéz elesett a lánya mellett, megőrizni senki sem tudta. Hát akkor egy ilyen szerencsétlen semmiség mit tudna tenni? Na, de há mégiscsak

meggondolkazott a király, és kérdezte, gondolta, hogy meghalni ez is jó lesz egy éccakára. Kérdezi a gyereket, hogy:

- Minek hínak, fiam?

Asz mondja a gyerek, hogy:

- Engemet Jánasnak hínak, fölséges király apám!

- Na, jól van, Jánas - asz mondja a király-, há hogyha neked kedved van, hogy megőrizd a lányomat, hát megőrizheted. És hogyha megőrzöd, sikerül neked megőrizni, itt a kezem, nem disznóláb, én amit mondok eccer, én vissza nem vonom többé: fele királyságam, és a megőrzés után a lányomhoz bizhatsz. Hogyha nem pedig, anynyi arannyat kérhetsz, amennyit csak te akarsz. Egész tizenkét szekér aranyat, és két pár ökröt minden szekérhez kapsz.

Ezzel Jánašt pompás reggelivel, ebéddel, ozsonnyával, vacsorával ellátta, este Jánasnak puskát adott a vállára, és elindította Jánašt a kápólna felé őrségbe.

Na, de ahogy Jánas elindult, mikor kilépett a királyi palota udvaráról, nagyon elgondolkazott a gyerek, hogy ő mostan tötette a tizenhét évet, menne a...tőtné, a tizennyócba menne, ő még semmi jó életet, semmi boldagságot nem érzett az életbe. És most is megindul, hogy ...az éccakával szembe, hogy olyan ügyben az életjít vesztse. Elgondalkazva, lesütett fejjel, puskával a vállán ballagott az után végig.

Hát amind így mendegíl az útan, éjfílekor, há lát egy alakat távolról szembejönni vélle. Há mikó közeledik az alak, lássa, hogy egy ősz, nagy, hosszú szakállú és őszhajú öregemberrel találkazzik. Nem várta a gyerek aztat, hogy az öreg köszönjen nekije, hanem ő köszönt az öregnek:

- Adjon Isten jo estét, öregapám!

- Adjon az Isten, Jánas fiam! – Nevire szólította az ősz öregember a gyereket. Elmegy vagy két lépésre az öreg, elhalad Jánaštól, megfordul, aszongya:

- Te Jánas fiam, ájj csak meg egy pillanatra!

Megállt Jánas. Azt kérdezi az öreg tőlle:

- Mondjad, te Jánas fiam, miért vagy te így elgondolkazva, miér vagy ilyen bús?

- Ugyan, öregapám, hát mit tudna maga segíteni az én bánataman, hogyha esetleg elmondanám magának?

Asz mondja az öreg nekije:

- Nézz ide, te Jánas fiam, én segíthetek a te bajadan, mondd csak el nyugodtan, hogy mégis mi bánthat tégedet.

Na, szépen sorjába Jánas émagyarázza neki az életsorsát, hogy ő hogy született, hogy kerüt oda a királyhoz, és most már megy a halállal szembe.

Asz mondja az öregember:

- Jól van, Jánas fiam, hát elég sajnos – asz mondja -, de minden rossznak eccer jó lessz a víge. Na, nézz ide, Jánas – asz mondja -, nem baj semmi se – asz mondja -, ahogy félsz – asz mondja-, az Isten éppen úgy meg fog segíteni tégedet. Menjél nyugodtan – asz mondja -, ha van pénzed, menjél be a fogadoba – asz mondja -, igyál meg egy deci pálinkát! Miután a deci pálinkát megittad, menjél el a kápólnához, úgyhogy még lessz neked egy negyedórád, amire a kápólnához érsz.

Az alatt az idő alatt bement Jánas a kápónába. Az öreg megmagyarázta neki, hogy a kápónának van egy karzatja, fölmenni a haranglábhoz. Ott a lépcsőn fölmegey, jobb felől Jánas menjen fel a haranglábba, mikó fölér a harangláb alá, megfordul a nagyharang, és üjjen belé a nagyharangba. Úgyhogy mire beül Jánas a nagyharangba, öt perc hiján lenne kilenc óra. Úgyhogy amikor a kilenc óra betelik, akkor a lány fölbred, és keresni fogja, névrül kiáltsa, szépen kérel, de Jánas onnan ne szójjan semmit, egész nyugodtan ülhet, és nézheti, hogy a lány hova, merre jár, mert látni fogja Jánas a lányt. De asz mondja az öregember:

- Vedd jól figyelembe, Jánas fiam, hogy mit mondok, és úgy tegyed, úgy cselekedjed, ahogy én neked elmondtam.

Azzal megköszöni Jánas a jótanácsot az ősz öregembernek, és veszi magát, elmegy be a fogadóba, megiszik egy deci pálinkát, onnan szépen elmegy a kápólnához. Oda is ér Jánas a kápólnához, de mikor belépett a kápólnába, hogy megtekintette a gyönyörű szép hóttestet, az alakat, hát mindjárt szerelmes lett a gyerek a lányba. Hát olyan gyönyörű szép fehríníp vót, amilyent még soha az életjin keresztül nem látatt, hiába járt vóna keresztül hét pusztá határt, mert szépségit nem taláta vóna a lánynak, olyan gyönyörű vót a lány. Hát olyan szép arca vót annak a lánynak úgy meghalva is, hogy fűrésszel is lehetett vóna vágni az arcját.

Na, mingyár eszibe jutatt Jánasnak, hogy nem veszitheti az időt, mert következik a kilenc óra. Mingyár nekifog Jánas, fölmegey a lépcsőken, fölmegey a harangláb alá, mikor fölér a nagyharang alá, mingyár megfordul a nagyharang, és Jánas azonal beleül a harangba. Éppen, ahogy az öregember mondta, még öt perce vót. Öt perc leteltjire, hogy Jánas behelyezkedett a nagyharangba, felbred a lány, felül seggre a koporsóba, szétnéz a kápónában. Asz mondja a lány:

- Hol vagy Jánas szívem? Gyere – asz mondja -, me már huszannégy órája még semmi tiszta lelket nem találtam. Gyere, Jánas lelkem, gyere, ne kerestessed magadat, hogy megegyelek!

Látta a lány, hogy sehol senki, sehol semmi mozgás nincsen, veszi magát akkor, fölmegey a balfelin a karzatra, összekeresi minden zege-zúgát a kápólnának, Jánašt nem talájja. Fölmegey a toronyba, keresi a harangláb alatt, Jánašt sehol se nem talájja. Vissza leszáll a lány, jobb felin leereszkedik, összekeresi a kápólnát, s kimegy a virágaskertbe,

az egész virágaskertetet összegázolja Jánasnak a keresésire, sehol se találja. Akkor onnan veszi a világot a nyakába a lány. De már mikor megindult, olyan ehtedhet indult meg, hogy az egyik sarka a föld gyomrába, a másik a fellegekbe járt. Egybül földre dobta a ződ és veres lángat a száján, a lány, kínjába összejárt országot-világot, de sehol Jánašt nem taálta. Mikor visszatért volna, háramnegyed tizenkettő vót, ugyhogy a lánynak már nem vót ideje tizenkét órán túl Jánasnak a keresésire.

Na, de hát mikor a lány elindút, még nem ment olyan veszettül, még nem csinált olyan veszett dógat, na, de miko már megírkezett a háramnegyed tizenkettőkor, és látta, hój Jánašt nem találja, olyan dógat csinát, hogy rezgett a föld, és még az ég is bele a futkosásba és a keresésbe.

Na, de már nekije sok ideje nem vót veszíteni, befekszik a koporsóba, és akkor szépen kezdte:

- Gyere, Jánas szívem, gyere kicsit ki, mer tudam, hogy itt vagy a közelemben, és gyere – aszongya –, ne keresesd magadat, mer nem foglak bántani. Gyere ide hozzám!

Na, de Jánas nem mozdúlt, úgyhogy letelt a tizenkét óra, a lány szépen elaludt, nem vót többé ereje Jánašt keresni.

Amiután látta Jánas, hogy a lány megcsendesedett, szépen leszállatt a toronybó, kiment a virágaskertbe, cigarettára gyújtatt nagy feszessen, és ott sétálgatott. Gondóta magába, hogy: - Éj, Istenem, az első estén sikerút, tudja az Isten, a második hogy sikerül-e vagy se!

Na, sétálgatatt reggelig, amire annyira virradatt, Jánas a virágaskertbe. Megébred a királyné, kimegy a tizenkettedik emeleten a virágas tornácra, és betekint a virágaskertbe. Hát, mit látnak szemei? Lássák, hogy Jánas csak egy pusztá fogással... sétál a virágaskertbe. Majd hanyatt esett a királyné. Rohan a férjhez, és felkóti:

- Köjj fel, apukám, nézd meg, hogy mennyi vitézünk elesett, és ez a hitvány Jánas megmaradt!

Erre felugrik a király az ágyból pizsamába, és úgy csapta pofon a feleségit, hogy azonnal egy fog kiugratt a szájából.

- Menj, te – asz mondja – inén, hogy mersz te ilyesmiket beszéni, mikor mennyi királylegény, gróf, herceg, válagatatt cigánylegény elesett, és ez a hitvány disznyópásztor gyerek megmaradjan! Ilyet ne is beszélj!

Na, de a nagy örömtől a királyné már nem is tudatt törődni az ütésre, hanem csak kérte a férjjet:

- Köjj fel, apukám, gyere és nézd meg!

Ezzel felköl a király, kimegy a virágas tornácra. Hát mikor meglátta a király, majd hanyatt esett. Hát Jánas az induláskó egymagába indút, gyalag ment, de már ek-

kor a király két fogatas üres hintót küdett és katanaságot Jánas után, egy bekisírnék a palotába Jánasét. Megírkezik Jánas, pompás reggeli, itallal, étellel ellátva, mingyár ágyat rendeltek, lefeküdt Jánas, pihent délig. Délkor felkötették ebédelni, ugyanúgy ozsonnyázni, vacsorázni. Vacsora előtt, fél kilenckő Jánasnak indúni kellett puskával szógálatba.

Éj, el vót Jánas keseredve, gondóka, hogy első este megmaradt, de Isten tudja, hogy második este sikerül-e vagy se! Csakis lesütett fejjel, elgondóka, hogy a Jánas az utcán, hát ugyanabba szent helybe találkezik második este is. Hát akkó már még jobb szívvél és jobb örömmel köszönt Jánas nekije, mer tudta, hogy ettől jó tanácsat kapott, és háthogyha sikerül a második tanácsat is megkapni. Mikor írkezik az ősz öregemberrel szembe, jo estét köszön nekije, az öreg fogadja, és asz mondja az öregember:

- Na, Jánas fiam, sikerűt-e, ugye?

- Igen, öregapám, sikerűt, de tudja az Isten, hogy a második estén sikerül-e vagy se!

- Hát jól van, Jánas fiam – asz mondja -, mennyivel Istenre gondósz, és bizal benne, hát sikerülni fog a másík este is, de ez már egy kicsit nagyobb feltétel lessz és nehezebb lessz. De mindenesetre csak sikerülni fog! De pénzed van-e, Jánas fiam?

- Van, öregapám – asz mondja -, még magának is adhatnék!

- Nézzed, Jánas fiam, nincs nekem szükségem a pénzedre – asz mondja -, hanem menjél el a fogadoba, és igyál meg két deci pálinkát, hogy erősebb legyen a kurázsíd! Jól vedd figyelembe, amit én mondok neked, mert ez egy kicsit nehezebb lesz. De mindenesetre, csak sikerülni fog! Most, amikó te bemész a kápólnába, fölmész a karzatra, megállsz a karzatan, és ott addig fogsz állni a karzatan, amég a lény fel fog kélni a koporsóból. Kiáltani fog, kélni fog szépen, akkor a lány utánnad fog menni. Megy a lány fel bal felől, mer ő jobb felől sóse tud menni, ő mindég csak balra fog jární, mer tisztátalan szellem. Te állni fogsz a karzatan addig az ideig, amég a lány felkél, és megindul a bal felin felmenni. Amikor a lány felmegy a bal felül, te haladjál le ugyanott azon az irányba, ahol felmentél, haladjál le! Kerűd meg a lépcsőzetet, és menjél fel jobb felin, ahol a lány felment! Akkor az orgonánál, ahol a kántór szokta tartani a könyveket, az ínekeskönyveket, ott van egy nagy láda, és üjjél be a ládába, és fedelet engedd magadra! Mert a lány tígedet mindenütt össze fog keresni, de nem fog megtalálni. Fog keresni a toronyba, a harangba is fog keresni, mindenütt, de nem talál. Sikótani fog, fogja rázni a kápónát, hogy összedőtse, de te ne törődj, mer neked bántodásod nem lessz. Miután a lány elment, kiment a kápónából, egész nyugudtan kikelhetsz te is a ládából, sétálhatsz a virágaskertben, mer őtet mindenütt látni fogad, hogy milyen távolságra jár a virágaskerttől, úgy fogja hányni a lángat, a

tüzet. Mikó látni fogad, hogy megy föl a lány, akkor te is menjél vissza a régi helyedre, és feküdjél be a ládába! Úgyhogy, mikor a tizenkét óra letelik, többet nem fog ereje lenni, hogy tégedet megkapjan.

Na, így is csak megköszöni a jó tanácsat az ősz öregembernek Jánas, elmegy be a fogadoba, megissza a két deci pálinkát. Amiután megitta a két deci pálinkát, Jánas veszi magát, és elkullag a kápólnához. Amikor elmegy a kápólnához, hát már rettetgett ő előre attól a pillanattól, amikor ő meg kell várja, hogy a lány felkéljen a koporsóból, mikor már tudta, hogy első este is milyen keservesen telt el neki a tizenkét óra. Na, hát mindegy, csakis Istenbe bízott, és az öregnek a tanácsát megfogadta.

Fölmegy bal felin a lépcsőzeten, megáll a karzatan. Mikor a lány felkél a koporsóból rettenetes sikóltással, kiabálással. Kiabálja a Jánašt, kérleli szépen – nem! Felkél a lány a koporsóból, felugrik, megindul a karzatan főfutni jobb felől, akkor Jánas leereszkedik bal felől, megkerüli a karzatat, felfut Jánas jobb felől a karzatra, ahol a kántor szokott ülni, vót a láda, ahogy magyarázta az öreg, szépen beül a ládába, és leengedi a fedelit. Összekeresi Jánašt, tűvé teszi mindenütt a királylány, de sehol se meg nem találja. Akkor veszi magát a királylány, és indul Jánasnak a világba a megkeresésire. Mikor a lány elindút, Jánas kikél a ládából, kimegy a virágaskertbe, végignézte és látta, mer az égből kilencvenkilenc versen tűződött a láng a szájából, vissza, a lány ahogy dobta a lángat a száján. Úgyhogy háramnegyed tizenkettőig kerešte a lány. Mikor visszaérkezik a lány a kápónához, Jánas visszament eredeti helyire, behúzódott a ládában, és várta, hogy eltejjén még a negyedórája. Na, de hát olyan nagy rengeteg nehéz vót ez a negyedóra, mert attól félt, hogy összedül a kápóna, olyan veszélyesen rázta a kápónát, képes vót felfordítani a tetejével az ajjára a kápónát. Na de jött a...következett a tizenkét óra, befeküdt a lány a koporsóba, és lecsendesedett. Miután a lány lecsendesedett, Jánas kikélt a ládából, kiment tovább a virágaskertbe, rágyújt a cigarettára, és úgy sétál tovább.

Reggel, mikor már annyira virradatt, újbul felkél a királyné, kimegy a virágas tornácra, és tekint a virágaskerbe. Mikor meglássa a királyné a első őrt, megy a királyhaz és mondja:

- Na, apukám – asz mondja-, Jánas szintén életbe van! Reméjjük – azt mondja -, hogy ez meg fogja menteni a lányunkat.

Kimegy a király, nézi Jánašt, akkor már négyfogatas hintót küdett Jánas után. Beviszik Jánašt, még pompásabb ellátással vót Jánas, mind első nap.

Lefekszik Jánas, alszik délig, délkór felkél, megebédel, ugyanúgy ozsonnyázik, vacsorázik Jánas, harmadik este újból szógálatba indul.

Megy Jánas, félt is, nem is, gondóka, nem is, na de mégicsak a rettegés vót benne, mert nem tudta ő aztat, hogy megmarad a harmadik este vagy se. Mikor már látta, hogy minnél nehezebb a helyzet.

Na, de már mikor a megszokott helyre érkezett, az utcán, találkzik az ősz öregemberrel.

- Na, Jánas fiam, méz-e szógálatba?

- Mejek, öregapám – aszongya -, tudja az Isten, hogy hogy sikerül a harmadik este.

- Hát nézz ide, Jánas – asz mondja -, ez már – asz mondja – nagy feladat – asz mondja -, hidegvírűnek kell lenned, erős szívűnek – asz mondja -, és jól figyeld meg a tanácsomat, mit mondok én néked – asz mondja. – Mert mostanig csak tettél, amit tettél, de ezután következik a tennivalód neked is. De – asz mondja – sikerülni fog – asz mondja -, csak hideg legyen a víred.

Na jól van, megmondja az öreg a tétéleket, hogy Jánasnak tenni, mit kell ékövetni. Mielőtt el nem indulna Jánas az öregtől, azt mondja az öregember:

- Menjél bé, fiam, a fogadoba, és igyál meg háram deci pálinkát!

Jól van, elmegy Jánas a fogadoba, megissza a háram deci pálinkát, de a tétélek már meg vótak Jánasnak adva, hogy mit kell ő ékövessen.

Hát azok a tétélek vótak adva Jánasnak, hogy mikor bemegy a kápólnába, elmegy jobb felől, s a bal felől megy a lépcsőzethe. Megáll ott a lépcsőknél, felteszi a lábát a második lépcsőre, és ott áll addig a lépcsőnél, amég a lány fel fog kélni. Mikor a lány felkél a koporsóból – mindenesetre, már neki a harmadik este meg kellett mutatkazni a lánynak valóságban, hogy ő ott van, és őrizte az első két este is. Akkor mikor a lány felkél, rohanni fog Jánasak, akkor Jánas milyen gyorsan csak tud szaladni, szaladjon fel a lépcsőken jobb felől, bal felől kerűjen vissza a lány.

Na, úgy is tett Jánas, bemegy a kápólnába, megáll a lépcsőken, felteszi a lábát a második lépcsőre, felkél a lány a koporósóbó, szétníz:

- Jaj, Jánas szívem – asz mondja -, már harmadik este – asz mondja – semmit se nem ettem – asz mondja. – Na, gyere, hamar – asz mondja -, hogy egy kicsi tiszta lelkét tudjak kapni – asz mondja.

De akkor már rohant Jánasnak. Jánas is, csak amilyen gyorsan tudatt szaladni, felzaladt a lépcsőzeten, fel a karzatra, megkerűte a karzatat, jobb felől leszaladt Jánas, és becsapta magát a koporsóba, a lánynak a helyibe.

A lány utánarohant.

- Jánas, szívem – asz mondja -, most – asz mondja – eszlek meg!

Na de Jánasnak meg vót adva a tétel, mivelhogy katólikus gyerek vót, katólikusak nagyon szoktak imádkazni, nyúgodtan. Azt mondja Jánas a lánynak:

- Nézz ide – asz mondja -, én innen addig fel nem kelek a koporsóból, amég el nem mondok háram miatyánkat és háram üdvözetet.

Mer ezek a tételek vótak adva az ösz öreg embertől, de még Jánas nem tette meg, csak ezeket a tételeket adta. S akkor azt fogja mondani a lány nekije: „Te Jánas, hogy mersz te az én helyembe fekünni, mit keresel te a halattak országában?” – de te már erre ne felejj, vessél keresztet, és kezd el az imádságadat!

Na jól van, úgy is tett Jánas, elmegy szépen be a fogadoba, megissza a bizanyas háram deci pálinkáját, aval megy a szógálatba. De már előre a hideg víz Jánasnak a hátán vót, mikö ő tudta, hogy mit kell elkövennen. Me már nem bizatt ő, hogy az ő saját maga erejibül is, nehogy véletlenségből megbotorkozzák a lépcsőken, és elesék, amennyivel, hogy megcsúszik, azonal ő már halálfia, mert a lány elkapta őtet. Na de hát mégis Istenbe bizatt, és nem csalatkazatt. Elmegy be Jánas a kápólnába, odamegy bal felöl a lépcsözethez, ráteszi a lábát a második lépcsőre, betelik a kilenc óra. Feltűnik a lány a koporsóba, szétnéz a kápólnába, meglássza Jánašt. Összecsapja a lány a kezit:

- Jaj, Jánas szivem, már harmadik este nem kapta semmi tiszta lelket, gyere hamar – asz mondja -, egy kicsit ropogtassalak meg!

Na, de nem sokat gondokazatt Jánas, mikor a lány kiugratt a koporsóból, Jánas nekifogott a szaladásnak. Felrohan Jánas a karzatra, amennyire csak tudatt, jobb felöl vissza, mikor már Jánas bevette vóna magát a koporsóba, ott van a lány is Jánas mellett.

- Jánas – asz mondja-, most ebbe a szent helybe eszlek meg! Hogy mertél te az én helyemre fekünni, mit keresel te a halattak országába? Azonal felkéjj onnét, hogy meg tudjalak enni!

Asz mondja Jánas, aszonja:

- Fel nem kelek én addig innén, amég el nem mondok háram miatyánkat és háram üdvözetet, mert én katolikus gyerek vagyok!

Na jól van, akkor már Jánas ez alatt az idő alatt keresztet vetett, akkor már a lány az erejiből veszített. Eleget rimánkadatt a lány Jánasnak, nyújtazkadatt utána, kapaszkadatt, megfogta Jánašt, tépte ide, tépte oda, de Jánas nem törődött. Ő tovább végezte az imáját. Úgyhogy mire már az imával végzett vóna, mikor elérkezett vót az imával, már a harmadik miatyánkkal ért vóna Jánas, akora háramnegyed tizenkettő következett. Már erre az időre a lány térdre esett a koporsó mellé. Ott kérelte Jánašt:

- Jánas lelkem, kéjj fel, és ne tégy engemet csuffá! Kérlek szépen, köjjél fel, és hagyj békit nekem, mert nem bántalak tégedet, engedd, hogy visszafeküdjek a helyemre!

De Jánas nem szólatt se fehér, se feketét, ő tovább folytatta az imáját. Úgyhogy amire a harmadik üdvözetlet elmondta, a tizenkét óra betelt, de ére az időre a lány hanyattán feküdt a koporsó mellett. Miután látta Jánas, hogy a lány hanyatt feszik a koporsó mellett hóttan, szépen felkél a koporsóból Jánas, felül seggre és nézi a lányt, hogy milyen gyönyörű szép pofát őrzett ő háram éccaka. Gondolkodik. Hát olyan gyönyörű szép fehérríp vót, nagy szerelembe kerút Jánas, és csak a nézegetésre eccer felugrik a lány, Jánasnak a nyakába ugrik, megöleli, összevissza csókolta Jánašt, és azt mondja a lány:

- Nézz ide, Jánas szivem, én a tied, te az enyim! Te őriztél meg engemet, én töllem többet nincsen, amit féjjél, mert mindenféle gonosz lélek kiment beöllem, és hogyha akarsz...Nézz ide, kicsi szivem, mindenesetre te őriztél meg engemet háram íccaka, amin mondtam, nincsen, amit már féjjél töllem, én már tiszta lélek vagyok, ugyhogy mindenfilít elkövetek, ami csak neked tetszised szerint történik, vagy akaratad van belölle, de adak neked egy másik jó tanácsat. Mindenesetre, én nem vótam neked rendelve, hogy feleséged legyek, de hogyha tetszised van, lehetek. Úgyhogy a kenyeret megkezdheted, de bevégezni nem végezheted a kenyeret be. De adak egy másik jó tanácsat! Apám – az mondja – neked ígirt feleségül, de ne vállald! Fele királyságát adja neked – ne kejen! Szekérszámmal aranyat, mindenféle kincset ajálni fog ídesapám, de te semmit ne vállalj – asz mondja. – Hanem van ídesapámnak egy kis hordója, egy tőgyfa hordó, körülbelül oan tíz liternyi nagyságban, egy fekete pecsét van rajta. A hordón. Eztet apám a Feketebéli királytól örökölte. Az öreg Feketebéli királlyal nagyon sokat harcolt a hordóér. És hogyha te ezt a hordót elkapad az apámtól, te boldog leszel az íleteden keresztül, és nem kell gondolkazzál semmiről se többé.

Na, jól van, Jánas megfogadta a lánynak az oktatását, na de hát nagyon melegen (sic!) vállalt a szerelemtől, mert nagyon szerelmes lett a lányba. Na, úgyhogy mindenfile megtörtént ottan, ami történnivaló vót azan az íccaka, egisz hajnalig. Hajnalba szípen kísétálnak a kápólnából, karanfogja Jánas a lányt, nagy kecsesen fogja a puskáját, sétálnak ketten a lánnyal a virágaskerben. Reggel már mikor annyira virradatt, akkor már nem a királyné kel fel, me mán a király egisz íccaka nem tudatt tőle aludni, a nyughatatlanságtól, hogy vajan sikerül-e a lányát megmenteni vagy se, nem tudta é gondolni azt a boldogságot, hogy ő mikor még eccer életbe fogja látni a lányát vagy az életbe sose többé. De mikor kimegy a virágas tornácára a király, letekint a virágaskerben, mit látnak szemei? Lássa, hogy Jánas karanfogja a lányát, és úgy sétálnak a kerbe. Nem tudta elgondolni a király, hogy természetbe lássa, vagy csak álmadazik. Bemegy a feleségihez, és fölköti:

- Kélj fel, kedves feleségem, gyere, nézd meg, hogy mit látnak az én szemeim! Igaz, vagy csak csalódás?

Kimegy a királyné, hát mikó látja, összecsapja a királyné a kezit, és elsikóltsa magát.

- Kedves férjem, életbe van a lányunk!

Akkor tizenkét fogatas hintót és rezesbandát küdtek a lány után, katonaságot, és hazakísírték a lányt Jánással a királyi palotához.

Na, mikor megírkezett a lány Jánással, mingyár nagy királyi pompába tették Jánašt, étellel, itallal ellátták, olyan nagy lagzit csaptak, hogy háram hétig éjjel-nappal egymás után folyt az étel, ital az asztalon.

Én is ott vótam, ettem, ittam, étlen-szomjan majd meghóttam.

Miután letelik a három héti lakadalam, azt kérdezi a király:

- Na, Jánaš szivem, mondjad moštan, hogy mi lenne a követelésed? – Asz mondja: – Úgy, ahogy mondtam – itt a kezem, nem disznyóláb -, mikó első őrségedbe mentél, itt van a lányom, szereted, feleségül veheted, fele királyságamhoz számat tarthatsz. És holtam után egész királyságam a tiéd lehet.

Asz mondja Jánaš:

- Felsíges király atyám! Nincs szükségem nekem sem királyságra, sem a lányadra, sem az aranyadra, hanem van neked, legénykoradtól, megvan egy kis tőgyfahordód, nekem csak arra az egy hordóra van szükségem.

Megáll a király, nézi Jánašt és gondolkazik. De ezzel a vír a királynak a fejiből a lábába futatt, és a lábából vissza a fejibe: hogy honnan kaphatta Jánaš ezt a tanácsot? Asz mondja a király Jánasnak:

- Nézz ide, te Jánaš, hát látam én aztat, hogy parasztgyerek vagy, de az, aki tégedet oktattat, az még náladnál parasztabb lehetett. Itt van – asz mondja – az időm – asz mondja-, már kétszázkilencven éves vagyok én – asz mondja. – És annak – asz mondja – Išten tudja, hány s meg hány éve telt el, hogy ez a hordó... igaz, eredetileg megvót, de hát annak – asz mondja – még darabja sincsen – asz mondja. – Úgyhogy aki ez-előtt ezer évvel meghalt – asz mondja – még darabja sincsen – asz mondja. – Úgyhogy aki ez-előtt ezer évvel meghalt – asz mondja -, ennek te a porát keresed! Hát létezik – az mondja – ilyesmi? Hát nézd, Jánaš fiam, gondolkazzál meg, vedd le a hordóról a gondodot, mer ilyesmi sincsen – asz mondja. – Király lehetsz, boldog lehetsz, aranyat adak, amennyit csak kírész, de hát eztet nem tudam adni, mert nincs.

Felgerjed Jánaš haragra, hát ő ezér reszkírozta az ő életjit, hogy ő az...az ő kérésit hogy nem teljesittik. Asz mondja Jánaš:

- Nézzen ide, felsíges király atyám! Nem adja a hordót nekem, nem is kell, semmit se adjan – asz mondja. – De azt is megmondom magának: tudja maga, felsíges király atyám, én Jánaš vagyok, megőriztem három éccaka a lányát az ördögöktől, de

azaknak is adam, mert ha eléhoztam, az enyém! Én őriztem meg, én adam vissza is – asz mondja.

’Ko vette magát Jánas, és útnak indút a királytó nagy haraggal, és asz mondja a királynak, ránéz a királyra és a lányra, asz mondja a lánynak:

- Nézz ide, szivem, szerettelek, megvédtetek, de az ördögöké vótál, és az ördögöké legyél!

Azzal vette magát Jánas, és kilépett a királyi palotából. Megy Jánas, megy nagy mírgesen, de mikor már Jánas pár míterre haladt, a lány hanyatt csapta magát az ágyban, és elsikította magát. Asz mondta az apjának:

- Látod, apám, látod, mennyi reszkiroztál értem, s Jánas megmentett engemet az ördögöktől, s esmét újból visszadt – asz mondja. – Már csak vótam, és többet nem vagyok.

Azonnal mingyár kétfogatos hintót küdett Jánas után, hogy visszavigyék a királyi palotába, hogy adja nekije a hordót.

Na, jól van nekijek, visszamegy Jánas, odaadja a király nekije a hordót, étellel, itallal ellátja, még valami kevés pénzt is adott nekije, hogy legyen valami kötőpénze, veszi Jánas a hordót a hónya alá, és útnak indul. Megy Jánas, megy, mendegil, hát amin ment, ment, mendegilt, hát már ugy reggelibe vót az idő, hogy ő elindút, már estefelére kerút az idő, hát annyira megéhezett Jánas, hogy már csak alig tudott ballagni.

Hát írkezett vóna egy nagy rengeteg erdőhez, amelyiknek a töviben egy nagy csárda vót. Gondója megába Jánas: - Úgy kell nekem! Nem vót jó fele királyság, gyönyörű szép királyliány, vettem vóna el, nem kéne gondókazzak! Kellett nekem ez a régi, hitvány tölgyfahordó, hogy hajjak meg mellette éhen! Hát már mindegy! Ha erre oktatatt, erre vitte a szive ötet, hogy engemet így becsapjan, hát legyen az úgy, ahogy ő mondta! Elmegyek a csárdához, odaadam, hogy kapjak egy ebédet vaj egy vacsorát, amit egyszer megegyek, a hordóér, meg egy éjjeli szállást.

Na, már megy is Jánas, minden gondját leveszi gazdagságró, boldogságró, mert ő abba reménykedett, Jánas, hogy mindenfélit elveszített. Mindenesetre a lány a nagy szerelemből és a nagy boldogságból, elfelejtette megmondani Jánasnak annak idején, mikor csak ketten vótak, hogy még tudtak beszélni, hogy mifile hordó, vagy mire lehet aztat fölhasználni. És Jánas se nem kérdezte meg, hogy: „Mit tudjak én csinálni a hordóval?!”

Ezzel már közeledett Jánas az erdőhez, néz vissza az útan, hogy már mennyi rengeteg hosszú útát ő megtett éhen. Hát lássa a távolban, úgy megy egy piros paripa, hogy csak a porfellegek szállnak utána, és egy alak a lovan. Lóhalálából hajtattak utána. Gondója Jánas magába:

- Ó, csak adná az Isten, hogy az én „kedves megváltóm” lenne, hogy adnék én neki a pofájára, hogy engemet ő így becsapott.

Na, de éppen ahogy Jánas gondóta, éppen úgy is történt, mer ment a királynak a lánya, lóhalálából hajtatt Jánas után, hogy utólérje Jánašt, hogy megmondja nekije, hogy mit ér a hordó.

Na, jól van. Veszi magát, odaír a lány, mindjárt leugrik a lóról, Jánasnak a nyakába ugrik, összevevissa csókozza, és azt mondja Jánasnak:

- Nézz ide, te Jánas szivem! Ne haragudjál – asz mondja -, hogy így történt a dolog – asz mondja -, én is – asz mondja – megfejtkeztem megmondani, hogy mifíle hordó, és hogyha nem tudad, hogy mifíle – asz mondja -, meghalhatsz mellette éhen – asz mondja -, mivel tudam és gondolom – asz mondja -, hogy már most, mostanig is csak éppen még a lábadan vagy az éhségtől.

Asz mondja Jánas:

- Én is – asz mondja – mikor megláttam a lovat – asz mondja -, hogy rohan – asz mondja – utánnam, én terád gondoltam, hogy hogy becsaptál engemet, akartam bár kettőt ütni a pofádra – asz mondja-, ahelyett megcsókollak, ha már így van a dolog.

Mingyár özsecsókolóztak, és asz mondja a lány Jánasnak:

- Nézz ide, Jánas szivem, látod ezen a hordón azt a fekete pecsétet? Ez a Fekete-béli királynak a pecsétje. No, ha te ezt a hordót megfordítad a pecséttel lefelé – asz mondja-, meglátad, hogy mi fog történni.

Elveszi a lány a hordót, s megfordítja pecséttel lefelé, hát Uram, Istenem, egy olyan kastély kerűt, egy háromszázhatvanhat tornyu, kakaslában forgó, amilyent még kilenc pusztá határba se lehetett vóna látni a királyi sorokba. Akkor rengeteg szobát, elltáva, már az első szobákba aszthalak terítve, egyik étel jött, a másik ment, finomabbnál finomabb dógak, italak, gyönyörű zenék, madáracsiripolásak, hát amit csak az ember nem is látatt, nem is hallott sóse, olyasmik vótak ott abba a palotába.

Na, mingyár aszthalhaz kerekedtek, az első szobába a király lánya Jánással, ettek, ittak, vígan vótak, eštére kerül a dolog, boldogan lefekűdtek, aludtak reggelig, úgy, mint két szerelmes pár. Reggel, mikor fékeltek, akkor bucsút vett a királyliány Jánaštó.

- Na, nézz ide, Jánas szivem – asz mondja -, mivel mondtam, feleséged nem lehetek, de mivel te kezdted meg a kenyeret az életben, itt van ez a gyűrű.

Lehuzta az ujjáról, és Jánasnak adta ajándékba.

- Neked adam, Jánas szivem, tartsd emlékbe, mert annak idején ez még segíteni fog rajtad, és hasznát veheted ennek a gyűrűnek.

Azzal elbucsuztak, a lány nyeregbe kapatt, és visszanyargalt az apjához.

Jánas is reggel megfordítja a hordóját, veszi a hónya alá, eltörlődik a palota, úgy-hogy nem vót már többé a palota, és útnak indul. De már akkó János egyet gondót. Ő már nem megy vissza az apjához, Isten tudja, íl-e még az apja vagy se, mejen egy kicsit világot látni, szerencsepróbálni. Már mindenesetre az íletet megismerte, hát akkó már nősülésre gondót Jánas.

Megy Jánas keresztül a nagy rengetegen, de hát olyan rengetegbe kerűt Jánas, hogy a napat sehul sem látta, csak ment és kélt árkan, bokran, vőlgyön, hegyen keresztül, úghogy mikor körülbelül lehetett a rengeteg erdőnek a közepibe, elejibe állatt egy háramszázhatvanhat míteres ember. Jánas elejibe.

- Ájj meg, Jánas!

Megáll Jánas.

- Na, hul jársz, mére jársz?

Asz mondja Jánas:

- Én – asz mondja – szerencsepróbálni járak, jó barátam.

Hát annak az embernek egy kis bundadarab vót, egy juhbőrdarab vót a fejire téve.

Asz mondja az a nagy ember Jánasnak:

- Nízz ide, te Jánas barátam – asz mondja-, tudad, mit gondóltam?

Asz mondja Jánas:

- Mit gondóltál, barátam?

- Cseréjünk – asz mondja-, add nekem a hordót, én neked adam ezt a bundadarbat!

Megáll Jánas, és gondolkazik:

- Igen – asz mondja -, adjam neked én a hordót a bundadarabér. Mit ír az a bundadarab, mit tud, aztán hallám, mit tud a te bundád?

Asz mondja akkor a nagy ember:

- Ez a bunda – asz mondja -, azt tudja, hogy ha a földhez ütem – asz mondja -, azt a parancsat adam neki, hogy ebből a fábó kell nekem tíz sűtet meleg kenyír, vagy tíz csirke kisűlve, amit parancsolok, mindenfile megtörténik.

Asz mondja Jánas:

- Na hadd lássuk – asz mondja -, hogy mit tud eccer!

Leveszi a nagy ember a bundadarabat a fejrűl, a földhez csapja; egy hangat hallatt Jánas, hogy: „Mit parancsós, gazdám?” de látni senkit se.

Akkor a gazdája, az a nagy ember mingyár mondja, hogy:

- Ebből a fából nekem sűss kít kemence friss kenyeret, egy akó bort, egy ökröt kisűlve, asztalt terítsünk belölle!

Ahogy csak kiadta a parancsat, már mingyár ki is vót terűve az asztal, kít kemence friss kenyír.

Na, hozzáültek Jánással, barátságot fogadtak, ott ettek, ittak, vígan vótak. Meggondolkazik Jánas, odaadja a hordót a bundáér.

Azzal veszi magát Jánas, felteszi ő is a bundát a fejire, így, mind ahogy az illető hordta, és megy, megy, mendegil. Hát, ahogy a rengetegből kiért, az erdőből, egy nagy fergeteg, egy nagy esső került, de olyan esső, hogy záporesső, hogy folyt Jánasból a víz, mint a patak. Éj, elgondalkazik Jánas, elkeseredik:

- Na, így Jánas, ha nem vót jó neked mos már, hogy legyél a palotába, egyél, igyál, jobb, hogy folyjon a víz belölled, és legyen az ég a hajlékad!

Na, de már úgy el vót ázva, a bunda is a fején vót, a víz és az a szennyes mucsak mind folyt a fejire, már nem birta Jánas a szemeit törülgetni az essővíztől. Megharragszik Jánas, gondója magába:

- Odaadtam a hordót, nincsen, há ne legyen esse, eldobom.

A földhez veri a bundát, mikor a bundát a földhez veri, hall egy hangot: „Mit parancsolsz, édes gazdám?” Ére a szóra megáll Jánas, szétnéz, nem látja, nincsen senki mellette.

- Hát mit parancsolnék, semmit se parancsolok egyebet, azonnal hozd vissza az én hordómat!

Alig csak, hogy kiszólta Jánas, mingyár a hordója ott termett. Megfordítja Jánas a hordóját, mingyár felépül a palotája, bemegy Jánas a palotába, levetkőzik, átötezik, hozzáül az asztalhoz, egyik-iszik, múlat, nyugudtan lefekszik, alszik. Má nem tudta Jánas a gazdagságtól és a boldogságtól, hogy mit csinájjon, mer bundája is vót, és hordója is vót.

Hát minden ereje már megvót nekije. Ekkor kapcsót Jánas az alkalommal: - Na, már hogyha éppen ennyire van a dolog, há mejek én most már a Veresbéli királyhoz, hogy vegyem feleségül a lányát a Veresbéli királynak!

Na, de hát annak egy olyan rettenetes lánya vót, hogy mindenféle szellemmel dógazatt, csudákkal, nagy varázstudó vót a Veresbéli királynak a lánya. Madárrá vátazatt, mindenfélivé tudatt vátazni. Na így szépen veszi magát Jánas, addig ment, mendegilt, amíg elírkezik a Veres király várához. Úgyhogy egy estére került oda, gyönyörű nagy, szép rét vót a Veres király várával szembe, alkalmas helyen Jánas is veszi a hordóját, megfordítja a hordót, hát hétszerte szebb és ékebb palotája vót Jánasnak, mint a Veres királynak.

Reggel, mikor felkél a Veres király, kinéz az ablakan, hát nem tudatt eleget gondolkazni és tünödni, hogy kinek vót az a merízsége, bátorsága, hogy az ő palotájával szembe palotát építsen az ő tudta nélkül. Nem tudta elképzelni a dógat, hogy ki vót az a betyár. Azonnal két katonát, küldencet küdett Jánashoz a király, a Veresbéli király, hogy nízze meg, hogy kié a palota.

El is megy a két ór, oda a palotához, bemennek a szobába, az első szobába, lássák, hogy emberi lélek nincsen, de zörögnek, csörögnek a kanalak, villák, kések, poharak csattagnak, üvegek ürülnek, telnek, de emberi lélek senki mellette.

Nem tudták elképzelni a katonák, hogy milyen palata lehet ez. Keresztülmennek vagy hárams száz szobán, de sehol emberi lelket nem találnak. A hárams százegyedik szobába látják Jánašt, de hát János nem állatt ötözködni, hanem ő csak az eredeti ruhájába, amelyikkel még a disznyócsordát őrizte, abba a rossz ruhába vót. Ott jártkelt János, hátratett kézzel sétált a palotába, de nem szót a katonákhoz, a katonák se szóltak hozzája, és ő se a katonákhoz. Veszik a katanák magukat, lássák, hogy nincsen senki a palotába, anél az egy embernél más senki, hát nem lehet a palota...vajj a férfiből...Veszik magukat az őrek, és mennek, és mondják a királynak:

- Felséges király atyám, összejártunk hárams száz szobát, a hárams százegyedik szobába találtunk egy emberalakot, de hát egy félügyü, körülbelül lehet még disznyópásztor is – asz mondja. – Nem mondtunk semmit nekije, hát kitől kérdezzünk valamit, hogy kié a palota vagy tudam is én mit?

Na, jól van, ezzel veszi magát a király, és asz mondja a katonáknak:

- Azonnal menjetek vissza, és annak a félügyünek mondjátok meg, hogy jönn ide hozzám, az én parancsamra!

Visszamegy a két katona, odamennek Jánashaz, és mondják nekije:

- Hallgassan ide, félügyü, azt a parancsat adta a Veresbéli király, hogy azonnal jelentkezzék nálla az ő parancsára.

Megfordúl János a katonákkal szembe, és azt mondja:

- Hallgassatok ide, éhesek vattak? Üjjetek az asztalhoz, egyetek és igyatak! És miután ettetek és ittatok, menjetek vissza, és mondjátok meg a királynak, hogyha ő komát akar látni, fáradjan el és nézzen meg. Hogyha pedig tényleg azt akarja, hogy hozzája menjek, mondjátok meg nekije, hogy ő csak a Veresbéli király, és nem tudja, hogy kivel van nekije szembe dóga. Azonnal küdje azt a hintót, amelyikkel ő szokott járni ifjú korában, és katonaságot küdjén, hogy menjek el hozzája. Másképpen nincsen, amit próbálkazzék.

Visszamegy a két katona, és jelenti a királynak:

- Felséges király atyám, grácia föjünk fölött, asz mondta az az együgyü, hogy ha maga komát akar látni, menjen el hozzája, hogy meg tudja látni, és hogyha nem, akkor azt a hintót küdje, amelyikkel őfelsége ifjú korába szokott sétálni, és megfelelő katonaságot küdjén.

Megáll a király, és gondolkazik. Hát mindenestre, hogyha már ilyen tételeket és ilyen követeléseket teszen, hát nem semmiség lehet, nem olyan mindennapos gyerek lehet az az illető!

Hanem még annak ellenére is, az ő legénykori hintóját azonnal forgalomba tétette, megfelelő katonaságot – tizenkétfogatas hintója vót – azonnal Jánas után kűdi; beül Jánas nagy begyesen a hintóba, de ugyancsak abba az ő eredeti ruhájába, amelyikbe ő őrizte a disznyócsordát. Elmegy bé a Veres királyhaz, illedelmesen köszön, úgy, mind egy királynak illően, és asz mondja Jánas:

- Fölséges király uram, megjelentem a parancsadra!

Hát már Jánas...odanéz a király, és gondolkazik. Már nem tudta, hogy féjjen is vagy se. Mikar látta, hogy milyen egy senkiházi. No, de hát attól éteekintve egy olyan szép szál gyerek vót Jánas, egy olyan szép pofa vót, hogy hét pusztá határba annak a szépségit még királylegének közt se lehetett vóna találni. Csak elég hozzá, hogy Jánas olyan elhanyagoltan járt, ugyi, elhagyta magát még annak ellenire is, hogy övele ne foglalkazzanak.

Asz mondja akkor Jánas a királynak:

- Fölséges király atyám, remélem, hogy azért hívtál, hogy egyetlenez lányodat nekem adjad feleségül.

Megáll a király és nézi. Asz mondja:

- Jól van, fiam – asz mondja -, nem tudam, ki tehene, bornyuja vagy, hát itt a kezem – asz mondja -, adam – asz mondja – a kezemet, legalább tudjam meg, hogy kihez van szerencsém.

Kezet fog a Veres király Jánással, és mondja akkor Jánas, hogy:

- Én Jánas vagyok! És, felséges király atyám, ha tovább akarja tudni, hogy kicsoda vagyok, járjan végire, és tudja meg! Az én nevem Jánas.

Jól van! Asz mondja a király:

- Na, nizza ide, Jánas fiam, hát hogyha te első fogásan bemutatkozás nélkül a lányomat kéred feleségül, hát nem mondom, hogy nem adam, de csak tételek után. Adok háram feladatát – asz mondja. – Hogyha te azt a háram feladatát végrehajtd, itt a kezem, nem disznyóláb, a lányomat feleségül adam – asz mondja. – És hozzá fele királyságot is – asz mondja – a lányommal. Amennyibe nem – asz mondja-, látod ott – asz mondja – azokat a karókat sorba? Kilencvenkilenc karó emberfejjel teli – asz mondja. - A századik karót – asz mondja – te fogod betőteni – asz mondja.

Asz mondja akkor Jánas a királynak:

- Jól van, felséges király atyám, hát nem fontos éppen abba karóba mindég csak emberfejet húzni, lehet disznyótököt is beletenni, nemcsak emberfejjel tőteni a karókat. Halljuk azt a parancsat, amit felséged akar adni!

Megáll a király, gondolkazik, hogy olyan tételt, olyan feladatot adjan, amit egyáltalán földén járó ember, senki emberi lélek végre ne tudja hajtani.

Ezzel, vót a királynak a biradalmán egy acélerdője, de egy rengeteg nagy területen, amit az embernek a két szeme beláthat, egy olyan acélerdője vót. Asz mondja Jánasnak:

- Na, nézz ide, Jánas, látod csak ottan azt az erdőt?

Asz mondja Jánas:

- Igenis, látom, felséges király atyám.

- Na, holnap reggére – asz mondja – az egész erdő le legyen vágva méterbe. Az ágakat külön egy ölbe fogod rakatni, a metreket külön méterbe, és az egész méternek a folyószámja meglegyen, hogy hány méter van, és rendszeren blokálva, bonozva legyen. (Mind a mai világban ahogy van. Ugye, mi is elmegyünk az erdőre, vágjunk valamennyiségű tűzifát, hát mi is tudjuk, hogy mennyi tűzifát vágunk, és átadjuk annak a patakelelősnek. Hát a király is úgy akarta tudni meg, hogy nekije mennyi fája lesz kitermelve az erdőből.) Asz mondja: - És holnap reggelre, Jánas, nemcsak hogy az erdő le legyen vágva, és könnyelve legyen, hanem az egész tűzifa be legyen a palotám körű rakva az udvara sorongolva. Megérttetted, Jánas?

- Igenis, megérttettem, főséges király atyám!

- Na, ezzel elmehetsz, Jánas!

Megfordul Jánas nagy búsan, ékeseredve, hogy valóságban, mind ahogy mondta a király, és látta a kilencvenkilenc emberfejet már karóba húzva, hogy az övé fogja tőteni a századikat.

Elmegy Jánas be a palotájába nagy búsan, gondolkazva, eccer eszibe jut a bundája. Háthogyha fog segíteni valamit a bunda?

A földhez veri a bundát, azt kérdezi a szolgája:

- Mit parancsolsz, édes gazdám?

Mingyár mondja Jánas a titeleket, hogy milyen parancsat kapott a királytól, de aszongya Jánas.

- Na, most azonnal – asz mondja – végrehajtani.

Mikor Jánas leadja az esetet, hogy milyen parancsa van, asz mondja a szógája:

- Ó, édes gazdám, hát csak ennyi parancs van? Hát ez még nem parancs!

Na, de hát elég vót Jánasnak ez, me már Jánas nem tudatt pihenni, mer félt, hogy a feje karóba kerül.

Na, asz mondja akkor a szógája Jánasnak:

- Édes gazdám – asz mondja -, egész nyugudtan egyél, igyál, feküdjél le, pihenjél, mer holnap reggere mindenféle meglessz.

Na, jól van! Jánas nekifogott enni; evett, ivott, sétált ide s tova, de olyan nyughatatlan vót, hogy nem tudta Jánas kigondolni, a nyughatatlanságát kimondani senkinek

se. Hiába, még egyedül is vót, már nem vígasztalta se zene, se a madaraknak az éneke, csak azan vót nekije a mindenféle reménnye, hogy már reggére a feje karóba kerül.

Na, egész éccaka Jánas csak tűnődött, évelődött egymagába, hogy mi fog kerülni hónap reggére. Más reggel, mikor felkél Jánas, kinéz a palotából, ránéz az erdőre, hát mit látnak szemei? A nagy rengeteg, fekete acélerdőből semmi se nincsen, csak a sima mező maradt. Néz a király palotája felé, miko meglátja, hogy mi van! Már palotát se látatt, csak a rengeteg fát. Hát annyira fel vót rakva, hogy már majdnem az eget írte az a rengeteg fa, és nem látszott a palota a sok fától. Csak annyi hely vót maradva az udvaran, ahol egy katona szabadan be tudott menni a királyhoz meg kijönni. Az egész udvar tele vót fával rakva.

Na, jól van, megébred eccer a király, rátekint az ablakra, mer akkoriba nem vót villamazás, nem vót villany, nem vótak lámpák, hanem mécsesek és gyertyák égtek. Meggyújtja a király megint a mécsessit, nézi az oráját, kilenc óra. Hát nem tudta király elgondolni, hogy olyan sötét vót a palotája, hogy este kilenc óra, vagy reggel kilenc óra? Hát ő már mennyit aludt, és csak kilenc óra! Nézi az oráját, nézi a faliorát, hát csak kilenc óra. Lefekszik a király, még alszik egyet. Alszik tizenkét óráig. Tizenkét orakor már annyira meg vót ehülve a Veres király, hogy már nem birt az éhségtől pihenni. Nézi az orát, hát csak tizenkét óra. Há ő úgy gondolta, a király, hogy éféle, hogy olyan sötét vót a palotába. Mindjárt átszenget a feleségihez, és kérdezi a feleségitől, hogy nálla hány óra. Mingyár azt mondja a felesége:

- Hát nézd, apám – asz mondja -, nálam még csak tizenkét óra. Hát nem tudam éképzelni, hogy nappal tizenkét óra, vagy este tizenkét óra, mert olyan sötét van a szobámba – asz mondja -, hogy felnyújtam a kezemet és nem látam.

Mondja a király:

- Hát nálam is úgy van – asz mondja-, fiam! Na de hát kéne – asz mondja -, a szakácsnének – asz mondja – valamilyen hírt adni – asz mondja -, hogy valami ennivalót hozzan – asz mondja -, mert olyan éhes vagyok – asz mondja -, hogy már el vagyok szakadva az éhségtől.

Na, jól van! Mingyár parancsat adnak a szakácsnőnek, megy is a szakácsnő, viszi a reggelit a királynak, megreggelizik a király, fékel, kísétál a virágas tornácra, hogy nézze meg, hogy milyen az időszak. Há, mikor látja, hogy kereken a palotája körül úgy fel van rakva a fa, hogy nem látja az égboltozatot, majdnem az eget éri a fáknek a sorongolása.

Visszamegy Jánas, vagy a király azonnal küldencet küdett Jánas után, és behívassa magához Jánašt. Mingyár megy Jánas a királyhaz, akkor már nem követelte...

Úgyhogy amikor a két ór megírkezett Jánashaz, már Jánas nem követelte, hogy hintóval menjenek utánna, mert tudta, hogy nincsen ahova hintóval bemenni, mert

tele van az udvara fával a királynak. Veszi magát Jánas, szépen szabadon, és besétál a királynak a parancsára.

Amikor megérkezik a királyhoz, kérdezi Jánas:

- Mit parancsolsz, felséges király atyám?

- Ejnye, te Jánas – asz mondja -, hát hogyne, mit ne parancsolnék én neked, azt a rengeteg fát azonnal eltüntesd innen úgy, hogy holnap reggelre egy szál fa ne legyen, mikor az én drága palatámba a nap – asz mondja – mindég szembekél a palotámmal, és én nem tudam látni a napot – asz mondja -, mer tizenkét óráig aludtam, majd éhen haltam az ágyban, a sötétségtől, hogy nem tudtam látni a napot.

Na, jól van, aval veszi Jánas magát, elmegy vissza, földhez veri a bundáját, és adja a parancsat, hogy azonnal az egész fát eltüntessék más reggére a királynak a palotájától. De már Jánas nyugodt volt a dologgal, mert tisztába vót mindennel, tudta, hogy ha aztat végre tudták hajtani, hogy az erdőt levágják, akkor a fát is el tudják onnan hordani.

Kiadja este a parancsat Jánas a szógájának, úgyhogy nekifogtak a szógák, más reggel nem vót ott annyi fa a királynál megmaradva, amivel egy reggelit elkészítsenek a szakácsnék.

Ej, gondolkozik a király, hogy tényleg, vicc ide, vicc tova, de ez vagy a fejit veszi önekije, vagy a lányát fogja évenni.

Na de hát mindegy, mégiscsak a király erőt vett és gondolatokba merült, hogy olyan tételeket fog adni, már a harmadik tételt, olyan tételt fog adni, hogy amit egyáltalán végre se tudjon hajtani. Hogyha aztat is végrehajtja, akkor hajlamos lesz a lányát feleségül adni, mer mindenesetre akkor olyan erővel bir el Jánas, hogy nem mindennapos gyerek. Mert szálába nagyon szép gyerek és ügyes vót, csak nem járt ő úgy az ő testje után, mind ahogy vót nekije a természetje. Gondolta a király magába, hogy akkor odaadja a lányát feleségül, mert nem mindennapi gyerek ez.

Na, jól van, nekies...aszt mondja a király neki, miután a második parancsat végrehajtatta, a tűzifát elhordatta, azt mondja Jánasnak:

- Na nézz ide, Jánas fiam, hát valamit tudsz – asz mondja -, látam, hogy erőtéjes gyerek vagy, hát hogyha ezt a parancsamat is – asz mondja – végre fogod hajtani, juthatsz a lányamnak a kezihez.

- Na, hajjuk csak, felséges király atyám – asz mondja – a parancsat, mert már alig várom, hogy meg tudjam látni felségednek a lányát.

- Nézz ide, Jánas! – asz mondja. – Látad azt a területet, ahunnan az erdőt levágtad? Holnap reggel föl legyen szántva, szőlős legyen téve, de az egyik szőlő érjen, a másikat szedjék! Országút legyen a szőlősnek a közepén, az országútnak mind a két szélén mindenfile gyümölcsfák: aranyalma, körte, szilva: egyik érjen, a másik hujjan.

Akkor pince két sorjával úgy ájjan, mind a váras ahogy van építve. Minden pincének az elejibe legyen egy aranyas csorgó és pohár fölejébe, az útasok ahogy mennek, aranypohárból ihassanak bort az új termésből. És holnap reggére aranycsöven jöjjen be a szőlősből a bor ide hozzám a palotába, hogy én aranypohárral ihassak az új termett borból, és egy kosár csemegeszőlő legyen az asztalan. Megérttetted, Jánas?

- Igenis, megérttettem, felséges király atyám!

Éj, elgondolkazik Jánas, elkeseredik, hogy hát milyen nagy feladatot adott neki a király, hát hogy lehessen aztat egy éccaka végrehajtani, hogy a szőlő megérjen, szüretelve legyen, pincék legyenek építve, gyümölcsfák, aranyalma, szilva, körte, az egyik érjen, a másik hujjan?! Hát ez már mégis lehetetlen! Gondolja magába Jánas, hogy már a két parancsat végre tudta hajtani, de a harmadikkal a feje karóba kerül. Elmegy vissza Jánas nagy keseredten, a földhez veri a bundáját, és adja a parancsat a szógának. Mikor kiadja a parancsat, azt kérdezi a szógája, hogy még van-e valami parancs. Azt mondja Jánas:

- Nincsen semmi parancs, csak ez vóna, bár eztet is végre tudnátok hajtani!

- Ó, uram-gazdám! – azt mondja. – Egész nyúgután egyél, igyál, mer ez nekünk még nem nagy munka, nem nagy feladat.

Na, de már Jánas nem birt pihenni a feladatra, újból a földhez veri a bundát, újból adja a parancsat a szógának:

- De most, azonnal menjetek és hajsátok végre!

Akkor azt mondja a szógája:

- Nézzél ide, gazdám! Többet ne próbájj harmadszor megtéríteni, mert rossz vége lesz ennek.

Na, már Jánas merni se mert több parancsot adni, de nyugudt se tudatt lenni. Hát így nyughatatlankodott egész éccaka, tűnődött, évelődött Jánas egymagába, csak nézte az ablakat, hogy mikor virrad annyira, hogy rá tudjan nézni arra a területre, amire vót adva a parancs.

Ezzel lefeküdt Jánas, másnap reggel mikor felkél, néz ki a területre, olyan gyönyörű szőlős vót, amilyent még emberi szem soha nem láthatatt. Akkor gyümölcsfák, arany, gyémánt, ezüst, mindenféle, ami csak parancsba vót adva, hogy könnyeztek a szemei, nem tudatt ránézni az nagy fényességtől. De forgalam, jártak ott gazdagak: grófak, hercegek, válagatatt cigánylegények, kókusak, mindenki aranypohárból itta a bort, és mulatazott az utcán végig s az útakan.

Másnap reggére, mikor megébred a király, arra ébred meg, hogy tiszta vízbe fekszik. Hát nem tudja éképzelni a király, hogy valaki leöntötte őket, vagy leizzadatt, hogy olyan vízességbe van ő. Felkél, néz szét, hát ott folyik a bor a csöven, oda vót már... a bor be vót vezetve az aranycsön a palotájába, csappal ellátva, mert ha a király

ébredett vóna, hogy a poharat elvegye vagy a csapat elzárja, hát nem folyt vóna a bor. Tele vót az egész szoba már borral, úgyhogy mikor a király leszállt az ágyból, derékig szállt a borba. Rohan a feleségihez, azt mondja a király:

- Na, nézz ide, anyukám – asz mondja -, milyen egy derék vejet kaptunk mink már! Monhatjuk már mától kezdve, hogy ez a mik vejünk.

De elég hozzá, hogy még a királynak a lánya se látta Jánašt, és Jánas a lányt. Mert a lány mikor madárképbe, mikor galambképbe járta az országot, hogy minél nagyobb varázslatot és tapasztalatakat hogy szedjen a lány magába.

Na, de már ére az időre hazakerūt a harmadik tétére, hazakerūt a királynak a lánya is, mindjárt leadja a király a lányának az esetet, hogy milyen derék vőlegénnye van, és nekije férhez kell menni. De hát sajnos vót ez már, a lány jegybe vót már lépve a török királynak a fiával. Az pedig egy olyan derék gyerek vót ő magába, hogy tizenkét országgal egyedül meghadakazatt. Tizenkét országot levert vóna.

Asz mondja a láány:

- Jól van, apám – asz mondja -, hogy te nekem – asz mondja – vőlegényt szerez-tél – asz mondja -, nekem férhez kéne mennem – asz mondja-, de hát mi lesz a jegyesemmel – asz mondja-, mikó megtudja a jegyesem, hogy én máshaz mentem férhez és őtet otthagytam, hát úgy tönkreteszi az országot – asz mondja -, hogy még kövön kő se fog maradni.

Asz mondja a király:

- Már mindegy, fiam – asz mondja -, ami lesz, az lesz – asz mondja -, ha el kell vesszünk, akkor is, de eztet! – asz mondja – muszáj neked férhez menni.

Na, jól van, behivatták Jánašt, és asz mondja a király:

- Na, nézz ide, Jánas fiam! Itt van a lányam, már mostantól foghatad a kezit, fele királyságam is a tied, úgy, ahogy meg vótunk egyezve.

Asz mondja Jánas:

- Nézzen ide, apámuram! (Már nem szólitatta felséges király atyámnak, már úgy szólitatta, mind az apósát.) – Nézzen ide, apámuram, nincs szükségem a királyságra, hanem csak egyedül a lányára.

Jól van. Mingyár nekifogtak, nagy lakadalmat csaptak, ettek, ittak, vígan vótak. Miután lezajlik a lakadalom, ippen csak hogy vége lett a lakadalomnak, mingyár hí-rül ment, hogy a lány férhez ment, a Veresbéli királynak a lánya. Meghallatta a török királynak a fia, s azonnal hadat üzent a Veres királynak. És kitűzett napra, hogy a csatatéren fognak találkázni. De már elindultak a törökök annyin, hogy nem vót annyi fű és levél a fákan, amennyi, milyen rengeteg katonasággal indult, erővel, a veres király ellen. De olyan haraggal, a legény, hogy ő, katonaság nélkül, egymagába is tizenkét országot vert vóna le, olyan erős vót. Azzal a szándékkal indult el, hogy még köven

követ se fog hagyni. Hogy mér adta a lányt férhez a király? Mindenesetre a lányra nem haragudt a legény, mer nagyon szerette a lányt a török királynak a fia, de azzal a szándékkal vót, hogy az egész országot tönkreteszi, és úgyis el fogja vinni a lányt.

Mikor megkapja a hadlevelet a Veres király, az asztralra könyököl, a két kezére hajtja az arcát és gondolkazik: hogy mit tudjan ő mošt tenni, és mi lesz ővele, és mi lesz az országával. Mingyár hivassa be a vejit.

Bemegy a veje; de már ez alatt az idő alatt a király azonnal mozgósított, tizennyóc évttől tette be az embereket hatvanig, háborúra. Már kezdte is őteztetni a katonaságot a király, és készült a háborúra.

Mikor bemegy a veje, mingyár mondja a vejének a király:

- Na, nézz ide, Jánas fiam, nagy bajba vagyunk!

- S mégis mi vóna, apámuram?

- Hát – azt mondta -, hadba kell lépünk - asz mondja -, mer hadat üzent a török királynak a fia – asz mondja -, elég sajnos – asz mondja -, mer kevés a katonám – asz mondja -, s ez olyan erővel bír el – asz mondja -, a török királynak a fia, hogy ő egy magába tizenkét olyan országot ver le, mind az én országam. Mi lessz velünk – asz mondja -, Jánas?

Asz mondja akkor Jánas az apóssának:

- Egyet se évelődjék, apámuram! Adja át nekem a királyságot, hogy vezessem le én azt a parancsat!

- Jól van – asz mondja a király -, Jánas fiam! Én már mozgósítottam – azt mondja – tizennyóctól hatvanig, és te szereld akkor a katonaságot, mert hónapután – asz mondja – már hadba kell lépni.

Ezzel szépen veszi magát, elmegy Jánas haza, a földhez veri a bundáját, és parancsat adott, hogy azonnal, az egész berukkolt katonaság, aki már be vót vonulva az apóssához, mindenki nyugodtan szerelhet le, és mehet vissza az ő saját hajlékába és családjához. Mer neki nincs szüksége katonaságra, csak a megmaradatt katonák, akik vótak a királyi palotánál, akik őrizték a király vagyonát, csak azak maradtak tovább. Pénzes katonák. Visszamegy Jánas az apóssához. Azt kérdezi az apóssa:

- Mondjad te, Jánas fiam, mit cselekedtél te, mint csináltál, mért szereltetted le a katonaságot, kivel fogsz te szembeszállni az ellenséggel?

- Ne évelődjék, apámuram, maga, mert mošt én vagyok a király, és én felelek az országér és nem kend!

Azzal Jánas a kimondott napon veszi magát, és megy ki a csataterre. Hát, Uram, Istenem, mikor meglátta Jánas, hogy mentek a törökök, as se tudta, hogy mi csinájjan! De hát mégis mindjárt eszibe jutott Jánasnak, hogy nekije megvan az ereje és a segítése. Elöl ment a török királynak a fia, egy tizenkét lábú varázsparipán. A földhez veri

Jánas a bundát, me már mingyár közelítették vóna meg őket. Azt a parancsat adta, hogy az egész katonaságot úgy levágják, hogy csak tiszta egy maradjon, aki visszavigye az öreg királynak a híriket az országba. És a török királynak a fiát azonnal lefogják a lováról, és kihozzák az ő országának a fővárossába, a város közepibe, a piacra kikötni egy vasoszlophoz, hátrakötött kézzel, és ki érefelé mejen, mindenki egy pofot adjon a török király fiának, mert tönkre akarta tenni az ő országát.

Éppen csak hogy Jánas kiadta a parancsat, azonnal az egész katonasága már a török királynak el vót veszve, hogy vér áradt, folyt a vér úgy, mind a tenger a rengeteg katonaságból. Egy katonát hagyott, aki visszavitte a hírit a többi katonaságnak, az öreg török királynak. És a török királynak a fiát kikötötték egy vasoszlophoz a főváros közepibe.

Ezzel Jánas mingyár kiplokátalta az egész országban, utcasarkokon, házsarkokra kiplokátalta, hogy aki meg akarja látni a török királynak a fiát, mehet csodájára, de úgy senki ne merészejjen elmenni vagy látogatóba menni, ha kicsi, ha nagy, ha férfi, ha fehérrép, hogy egy pofot ne adjon a török király fiának.

Úgy is lett. Már mikor Jánas megtért, már a török királynak a fia már ki vót kötve a vasoszlophoz. Hát mentek oda, csudájára, mindenki. Ugyi, mentek jó emberek is, mentek rossz emberek is, melyik adatt kisebb pofot, melyik adatt nagyobbab! Aztán vótak biza olyanak is haragra gerjedve, hogy azt mondták, mikor odaértek: „Te undok állat, te akartad a mi országunkat tönkretenni?!” Hát ez már képes lett vóna összetörni, csak hát nem vót szabad többet egy pofnál adni. Me olyan rengeteg pofokat adatt, hogy csak úgy recsegett a királylegénynek az arcképe.

Na, jól van, telik, múlik az idő, így ment ez vagy két hónapig. A legén kikötve állandóan, s egyik kéz a másikat érte az orcáján a királylegénynek.

Elmegy egy nap Jánas vadászni hazúról, gondojsa Jánasnak a felesége magába, hogy jó lenne, ő is kísétálna, hogy megnézegebbe még egyszer az ő jegyessit, az első szeretőjít. Felkészül a fehérrép, és kimegy a városba. Hát mikor meglátta a fehérrép az első szeretőjít kikötve az oszlophoz, a török király fiát, hát nem tudta már, mit csinájjan, úgy el vót szánakazva, s úgy el vót keseredve, mert nagyon szerette a lány az első szeretőjít. Elmegy oda, de már nekije is a parancsat végre kellett hajtani, hát alig csak hogy úgy az arcához ütett a szeretőjinek. Mikor pofon ütette a lány a szeretőjít, azt mondja akkor a török királynak a fia:

- Éj, szivemnek szerelme, milyen nagy pofot tudtál te adni nekem!

Asz mondja akkor a lány nekije:

- Hát szivem – asz mondja -, ez nekem parancs – asz mondja -, vígre kell hajtani, de hát hogyha még ez is nagy vót, ez a pof – asz mondja -, hogyha egy eredeti pofot adnék, mi történne véled?

Asz mondja akkor a legény:

- Hát, nem az ütésed, szivem – azt mondja -, hanem az – asz mondja -, hogy én ide kellett kerüjtek – asz mondja -, s te ilyen állapotba kell engemet meglássál, így kell látogassuk egymást – asz mondja -, kikötve a fához én – asz mondja. – Hogy nem tudtunk egymásé lenni!

Asz mondja a lány:

- Hát nem tehetek róla, szivem – asz mondja -, mer ez erősebb vót, mint te – asz mondja -, s nekem muszáj vót – asz mondja – hozzámenni férhez. De gondolhatod – asz mondja -, hogy milyen az én életem – asz mondja -, nem kívánom senkinek – asz mondja. – Mert ha valaki egyszer valakit nem szeret – asz mondja -, lehet kincs és boldogság, mert az életje nem ér semmit se.

Asz mondja a legény nekije:

- Na, nézz ide, szivem! Ha te gondolad és akarsz – asz mondja – az enyém lenni – asz mondja -, egy életem, egy halálam – asz mondja -, úgyis egymásé kell legyünk, és tegyünk egy próbát. Mert így – asz mondja – már látom – asz mondja-, hogy nem birak a te férjednek az erejivel – asz mondja – elbirni – asz mondja -, hanem másat kell valamit kiokoskadjunk, kieszeljünk.

Kérdezi a léány, hogy mégis mi lenne az.

- Hallgass ide, menjél haza, este hazajön a férjed – asz mondja -, mindenfélit tegyél kedvire. Éttel ellássad, mosdóvízzel, fürdővízzel, mindennel, és vedd szépen, kérdezze, mondjad nekije: „Nézd, apukám, mióta együtt vagyunk, te engemet sem mire nem oktatsz, semmivel fel nem világasitsz, hogy én is a te erdőből tudjak valamit részesíteni. Hol van, hol fekszik a te hatalmas erőd, mikó milyen nagy erővel birsz el te?” ’Ko meg fogja mondani, hogy hol van az ő ereje, akkor eljössz hozzám, valamit még kieszelünk – asz mondja - úgy, hogy az erejire tudjunk mi kezdet tenni, hogy vegyük el nekije az erejét eccer. Akkor aztán nyugodtan élünk egymással.

Úgy is tett a lány. Veszi magát, elmegy vissza; estére hazakerül Jánas a vadászatról, mindent kedvire teszen a felesége nekije, csókolta, simagatta, cirogatta, mindenfélit, és elkezd eccer vacsora után kérdezni a férjjet:

- Mond meg, te Jánas szivem – asz mondja -, mióta együtt vagyunk, te engem – asz mondja - nem oktatsz sem mire, nem részesitsz semmiből. Te milyen erős vagy, milyen hatalmas egy ember vagy, hogy az egész föld területjén egy ilyen erős ember nem létezik, min te, akkor már hogy én feleséged vagyok, hát legalább fele erődből nekem is kéne juttassál valamit. Mond meg, szivem – asz mondja -, mibe rejlik neked ez a nagy erőd – asz mondja -, mikor tested nincsen neked ahaz a nagy erődhez.

Erre megharagszik Jánas, felgerjed, felugrik a székről, olyan pofot csapott a feleségének, hogy azonnal egy fog kiugrott a szájából.

- Na, nesze – asz mondja-, itt van az én erőm! Látad, hogy hol van az én erőm!
Nekifogott a felesége sírni, a Veres király lánya.

- Hát, te szívem – asz mondja-, én nem azért kérdeztem, hogy valami rosszra gondolnák, me tudod, hogy a világon – asz mondja – erősebb nálad senki sincs; nincsen, akitől te féjjél – asz mondja -, hát én is szeretnék – asz mondja – örökölni a te erődből – asz mondja.

- Na – asz mondja -, ha meg akarod tudni – aszongya -, én bevallom neked – aszanj -, hogy hol az én erőm – asz mondja -, mert úgyse félek – asz mondja -, hogy ellopod az én erőmet addig, amég én jószántamból nem adam – asz mondja. – Me van – asz mondja – a kapuzábé – asz mondja -, van egy aranykatulya, az aranykatulyába van egy aranyhernyó, és abba a hernyóba van az én erőm.

Azzal veszi magát, másnap Jánas továbbmegy vadászni, nem gondolva arra, hogy a felesége csalfa lenne véle szembe vagy megcsalná.

'Ko veszi magát, és elmegy vissza a kiráyleány esmént a török császár, török király fiához. Odamegy, ismét pofon üti, akkor az, a török királynak a fia:

- Na, mondjad szivemnek szerelme, hogy mi az eredmény!

- Hej - asz mondja -, te kaptál pofot, amilyent te kaptál – asz mondja -, de kaptam én – asz mondja - a férjemtől, amikor kérdeztem, hogy hol van az ő ereje!

- Jól van, fiam – asz mondja -, csak te egyet kaptál – asz mondja -, de hát én hányat kaptam, s még mennyit kapni fogok! Na, de egy se fájt úgy – asz mondja -, mind a te pofod, amit te adtál először – asz mondja. – Na, mi az eredmény?

Mondja a fehérríp, hogy ni, mit mondott, hogy hol van az ő ereje. Asz mondja a török királynak a fia:

- Az lehetetlen dolog – asz mondja -, nem igaz – asz mondja -, nem mondta meg – asz mondja. De este, mikor hazajön, esmént járjal a kedvére – asz mondja -, s addig – asz mondja -, amég csak – asz mondja – végre – asz mondja – megmérgeledik, és meg fogja mondani, hogy hol van az ő ereje.

Na, jól van! Hazamegy másik este Jánas a vadásatról, esmént a felesége kedveskedett így is, úgy is nekije, az ölébe ült, játszottatta a férjit. Miután megvacsoráztak, újból kérdezi, hogy:

- Mondjad, te szívem, meg már, hogy hol van a te erőd!

Akkor még nagyobb pofot adott Jánas nekije. Harmadik este esmént megpofozta, negyedik este...ez így ment egy hítig. Minden este kapott egy-egy pofot a királynány. Úgyhogy mindennap, csak mikor Jánas vadászni ment, az asszany mindég ment az apjához panaszkodni, hogy milyen rosszul él az urával, mindennap csak üti, pofozza. De mindenesetre nem mondta meg a fehérríp az apjának, hogy ő miért kapja a pofokot a férjítől. Asz mondja az apja:

- Hát én erről nem tehetek – asz mondja -, ha jól viselkednél – aszongya -, egész biztos – asz mondja -, Jánas nem bántana tégedet. De nem úgy viselkedsz – asz mondja -, ahogy kell, körülbelül – aszongya – megérdemled te is a pofot. Viseljedjél úgy! – asz mondja. – Töröldjél be a sorsadba – asz mondja -, mert ettől derékabb embert úgyse kaptál vóna te – asz mondja. – Nem az a fontos, hogy éppen te szeressed – asz mondja -, hanem az a fontos, hogy meg legyen a jóléted, és nyugodt légy, hogy ne féjjél te senkitől se.

Na, jól van. Ezzel elmegy az apjától a lány, esmént kísétál az első vőlegényihez, a török király fiához. Újbúl csak azt a tanácsat adta nekije, hogy csak mind kérje, s nyissa szóra, addig, amég meg fogja mondani.

Visszamegy, és mondja az urának, asz mondja:

- Látad, te fiam, hogyha te meg én mošt se...vagyak érdemes arra, hogy megmond nekem az erődöt, tudd meg, elmész hónap vadászni, de mikor hazajössz, nem fogsz találni – asz mondja – engemet, me én elpusztittam magamat. Ha én nem érdeMLEK annyit tölled, hogy megtudjam, hogy hol fekszik a te erőd.

- Na, nézz ide, fiam! – asz mondja. – Már mindegy – asz mondja. – Éltem, ameny nit éltem vélléd, látam, hogy nem tudak boldog lenni, hát vidd el az erőmet, és légy te boldog véllé. Majd én – asz mondja – szerzek magamnak, amit szerzek, s leszek, ahogy leszek, mivel veszem észre – asz mondja -, nem vagyunk egymásnak adva az Istentől – asz mondja -, és akkor légy hát boldog, Isten veled! Na, nézz ide – asz mondja -, itten van az a bunda – asz mondja. – Eztet, ha a földhez ütem, amit parancsolok – asz mondja – minfenfile tejjesedik – asz mondja. - Itt van a palota – asz mondja -, ez a hordó, ez a fekete festésű hordó. Eztet hogyha megfordittam a pecséttel felfelé, eltűnik a kastély, ha a pecséttel lefelé fordittam, a kastély akárhol a helyire áll, ha éppen a tenger tetejire teszed – asz mondja -, vagy a szikla tetejire teszed – asz mondja -, felmész egy fára, ott fordítad meg a hordót, a fa tetejire kerül a palota – asz mondja. – Itt van az én eröm s a tudományam. Légy hát boldog, Isten veled - asz mondja Jánas. - Vegyél s vigyél mindenfélit, szabadítsd meg – asz mondja – a vőlegényedet, éjetek boldogul – asz mondja -, csak arra az egyre kérlek – asz mondja -, hogy engemet, ahogy kaptál, úgy hagyjál épen. Én se bántlak titeket, ti is engemet hagyjatok épen, és ne bántsatak.

Ezzel összeölelte, csókolta a felesége:

- Hát te, szivem, hát én nem rossz tekintetből, hát én tégedet szeretlek, én tégedet soha el nem hagylak, s én tégedet be nem csaplak, csakhogy tudjam én is meg, hogy mégis, hogy kivel élek, hol a te erőd, mindenfile...

Na, jó. Telik másnapra. De már alig várta, a fehérníp, hogy kiviradjon, hogy Jánas elmenjen vadászni. De hát Jánas már tisztába vót, száz százalékosan tudta a dógat,

hogy már csak addig van felesége, addig van kastélya nekije, mindenfile, amég ő elmegy vadászni hazúról. Hát ő máskó mindég szokta vinni a bundáját, a fejin hordta. De már akkor, hogy megmondta a feleséginek, otthon hagyta. Asz mondja:

- Itt van, fiam, a bunda, és tégy vélle, amit akarsz, vélle is és véllem is tehetsz, amit akarsz – aszongya –, tetszised szerint.

'Kor elment Jánas, a lány vette a bundát, a földhez csapta, mingyár fogott is és: „Mit parancsolsz, gazdaasszanyam?”

- No, egyebet semmit se parancsokok – asz mondja –, engedd szabadlábra az első vőlegényemet – asz mondja –, és eltűnünk innen – aszongya – az Óperenciás-tengernek a túlsó felire, hogy emberi lélek oda minket meg ne tudjan közelíteni sohase!

Mikó kiadta a parancsat, már ő az első vőlegényivel vót mind férj és feleség a tengernek a tulsó partján, csakik az ők eredeti palotájukba, mit a hordóból építettek. Ott boldogan vótak.

Ešte, mikor hazakerül Jánas a vadászatról, na, még meleg helyit se találta a palotájának. Már ő tudta tisztán, hogy elment a felesége. Veszi magát, elgondókazva bemegy az apóssához. Köszön jó estét az apóssának, s mindjárt az apóssa asztalhoz ültette. Hát még az apja maga, az apóssa meg a se tudta, a lánynak az apja se, hogy mi történt, vagy mi következett, vagy mi lett.

- Hát Jánas fiam, mér vagy úgy elgondókazva?

- Há hogyne lennék, apámuram – asz mondja –, mikor, hogy hogy kitolt véllem a lánya, látja? Mindenféle vagyonomot, mindenemet elvitt – aszongya –, és megszökött az első vőlegényivel.

Mikó megtudta a király, há megijedett, asz mondja:

- Jánas fiam – asz mondja –, mit tegyünk? Menjünk harcra – asz mondja-, s vedd vissza a feleségedet!

- Nem, apám – asz mondja –, így tette – asz mondja-, így legyen boldog! – asz mondja. – Én beleegyeztem abba, hogy legyen boldog – asz mondja – azzal – aszmondja –, akit ő sziviből szeret.

Ezzel Jánas búcsút vett az apóssától, és megindult újbul vándorolni. Amikó megindult, aztán gondója magába:

- Éj addig, amég az erő a kezembe vót, mielőtt át nem adtam az erőmet, bár felét vettem vóna, felét vettem vóna magamhoz! Egy olyan mennyiségű élelmet, hogy éveken át legyen bár miből éjnek, annyit kértem vóna vissza! Hát semmit se.

És az eredeti ruhájába vót, amelyikkel még a disznyócsordát őrizte Jánas.

Megindul bújdasni. Gandalja magába, addig megy, és addig vándorolni fog, amég csak meg fogja találni újból a feleségit, hogy vegye vissza újból a hordóját és a bundáját. És azután boldogan hagyja, hogy újjen az urával. Há mér adjan ő két vagyant

és erőt valakinek, mikor nincsen annak semmi értelme, és ő húzza a hiányját és a kurtáját.

Veszi magát Jánás, és világnak indul. Mejen Jánás árkan-bokran, hegyen-völgyen; háram kerek hétig éjjel-nappal egy fogásan ment. Se nem evett, se nem ivott. Már harmadik hétre annyira meg vót éhezve Jánás, és meg vót piszkosodva, a sok por lep-
te, esső verte, nap sütötte, úgy, hogy még bár meg se mosakadatt a háram hét alatt. Elér e háram hét leteltire egy kis folyóhoz Jánás, egy nagy tölgyfa vót a folyó partján, egy gyönyörű szép rét vót, leül a fa alá és gondolja magába, egyet megpihen itt, miu-
tán kipiheni fáradtságát, egy kicsit megmosakszik.

Úgy is tett. Lefekszik a fa alá Jánás, megpiheni magát, 'kor felkél onnan és meg-
y megmosakodni, hogy indujjan tovább. Mikor beleteszi a kezit a vízbe, kezdi dörszölni a kezét a piszoktól le, eccer megfordul a gyűrű az ujján: a karikagyűrű, amit kapott a Feketebéli király leányától. Azt mondja a gyűrű, hogy „Mit parancsolsz, édes gazdám?”

Éj, mikor már Jánás hallotta, hogy még a gyűrű is beszél az ujján, amiről ő még nem tudatt, hogy még olyan segítsége is van, minthogyha újból született vóna.

- Hát, mit parancsolnék egyebet – asz mondja -, azonnal – asz mondja – vissza-
hozod a bundámat s a kicsi hordómat!

Asz mondja a gyűrű:

- Hohó, édes gazdám! Ők százezeren, tízezeren s milliók vannak – asz mondja -, s én meg egyedül vagyok – asz mondja. – Nekem – asz mondja – arra erőm nincsen – asz mondja -, hogy én azakkal tudjak veszekedni – asz mondja -, hanem hogy tégedet szógájalak küssebbségekkel.

- Jól van – asz mondja. – Akkor – asz mondja – egy asztalt terítsél, hogy egyek és igyak, mert éhes vagyok!

Éppen csak hogy kimondta, mindjárt meg vót terülve az asztal, amit csak a szíve-
szája kívánt, minden vót. Evett és ivott Jánás. Megpiheni magát, újból megfordítja a gyűrűt az ujján, újból a gyűrű megszólal:

- Mit parancsolsz, Jánás gazdám?

- Nem parancsolok semmi egyebet – asz mondja -, egy olyan táticaslovat hozzál ne-
kem – asz mondja -, egy tizenkét lábút, amelyiknek csak aztat mondjam, hogy hipp-
hopp, ott vagyok, ahol én gondolom!

Mire kiszólta Jánás, már ott is állott a paripa felnyergelve előtte.

Mingyár Jánás nyeregbe ugrik, asz mondja: „Hipp-hopp, ott legyek, hol én gondolom!”

Jánás elgondolta magát, hogy elmegy az Óperenciás-tenger partjára. Mire kigon-
dolta magát, már ott is volt az Óperenciás-tenger partján.

Ahogy gondolkazik, néz ide, néz tova, elteszi a tátas lovát, lefekszik, kipihen magát, mikor javába alunna, egyszer hajja: olyan nagy veszekedés van, úgy veszekedik valaki, úgy harcolnak, szökdelődnek. Felébred Jánas, néz szerteséjjel. Tizenkét ördög verekedett. Odamegy Jánas, rájak kiált: - Há, hogy az ördögök vigyenek el, mit csatáztak tük úgy annyira – asz mondja -, az ember le van feküve, és nem hagyjátak egy kicsit pihenni, min osztozkodtak, min nem birtak megosztozkodni?

Azt mondja a tizenkét ördög közül az idősebbik:

- Há hogyne osztozkodnánk – aszongya -, hogyne veszekednénk – agyongya -, mikor meghalt az apánk – asz mondja -, és hagyatt apánk nekünk egy bocskort, ezt az oštort, egy...egy vasostort. És nem tudjuk – aszongya -, hogy melyiké legyen.

- Ugyan már – aszongya -, nem szégyellitek magatakat – asz mondja Jánas -, egy ilyen semmiség hagyományán ti osztozkodtak, veszekedtek, ezek nem tudtak tü megosztozkodni?

Mondja:

- Hát nem.

- Hát – mondja Jánas -, hát hallám mégis, mit érnének ezek a tárgyak?

Aszongyák az ördögök, hogy:

- Ezt a bocskort hogyha felhúzza a lábára, akkor mehet vele árkan, bokron, vizen, tengeren, mehet úgy, mind a szárazfőden. Pedig hogyha az oštortal egyet csattint, amilyen irányba csattint, az kővé válik.

Asz mondja Jánas:

- Hát, igazatok van – asz mondja-, gyerekek – asz mondja-, hogy nem birtak megosztozkodni, mer mind a kettő jó dolag, jó tárgy, mert egyik se ér a másik nélkül semmit. Ez mind a kettő egy helyre kell menjen.

Asz mondják az ördögök:

- Hát tiszta igaz, egy ilyen embernek kellett lenni, közülünk, egy ilyen ember kellett, aki minket létrehozzan. Na, de hogy tudjunk megosztozkodni?

Asz mondja Jánas:

- Adjátok ide nekem a bocskort és az oštrot! Látjátok azt a nagy sziklát, menjetek fel a tetejire! – asz mondja. – Mikó felértetek oda, mind a tizenketten ott sorbaálltak! Megfordultak szembe velem. S akkor nekem egy karjelemre megindultak futni! Amelyik hamarább hozzám ér, azé legyen a bocskor és az oštort!

Neki az ördögök trappolni, s az egyik a másik között, hogy:

- Igaza van ennek az embernek, me nekünk is egy ilyen ember kellett, aki...hogy meg tudjunk osztozkodni rajta!

Mindjárt mentek is az ördögök nagy hűségessen ki a hegytetőre, mikor kiértek a hegynek a tetejire, megfordulnak, várták, hogy Jánas intsen, adjan nekik jelt, hogy indujjanak futni.

Jánas az oštort a kezibe veszi, s egyet int feléjük az oštorral. Mind a tizenkét ördög a szikla tetején kővé vállat. Akkor Jánas kapta a bocskort a lábába, nekivágott a tengernek. Há úgy ment a tengeren is, mind a szárazföldön a bocskorral.

Na, de minden lépésre hét mérföldet haladott Jánas. Nem sok idő leteltjére már túlért a tengeren, látta is a palotának a tetejét. Jánas megtekintette.

Na, de mostan odaér Jánas a palotához, hogy estére hogy tudna odajutni az ő vagyónához. Megáll s gondolkazik, megfordítsa a gyűrűjét. Megszólal a gyűrű:

- Mit parancsolsz, gazdám?

- Tanítsál meg – asz mondja -, hogy hogy tudnám – asz mondja – kézre venni az én vagyonomat?

Asz mondja a gyűrű:

- Hát nézz ide, Jánas gazdám! Egyebet nem tudak rajtad segíteni, hanem annyit tudak – asz mondja -, hogy egérré vátaztatlak, addig dógazzál te is, fúrjál, amég be tudsz fúrkozni a palotába. – Asz mondja: - Mer a bunda – asz mondja – nincs le-téve, aztat hordja magával a török királynak a fia, és pedig a hordót hiába vennéd el a bunda nélkül, mer úgyis a bundával visszaveszik a hordót, akkor még bosszúból tégedet tönkretesznek. Hanem várd meg azt az időt – asz mondja – este, mikor haza fog kerülni a vadászatról a török királynak a fia, lefeküsznek, a bundát be szokta tenni mindég a párna alá, a fejük alá. De most nem fogja tenni a feje alá, hanem le fogja tenni csak úgy az asztara. Mikor letette az asztara, és ellalusznak, te egér leszel, ott meghúzódasz a sarokba, hogy ne vegyenek észre, mikor ők elaludtak, akkor te veszed a bundát, s akkor aztán rendelkezel, a többi a te dógad lesz, hogy mit csinálsz.

Asz mondja Jánas:

- Jól van!

Mingyár egérré változtatta. Mondja:

- Nézz ide, Jánas – asz mondja -, vessél kecskebukát, mer egér lesz belölled. Újból kecskebukát vetsz, s ember lesz belölled. Vaj lehetsz, ami akarsz, légy galamb, madár, amire akarsz vátazni, azé vátazhatsz.

Na, jól van. Ezzel elmegy, kecskebukát vetett a fején, és nekirohant a palotának. Addig dörzselt és addig fúrt, amég bejutott a szobábo. Na, már beért a padlás alá, a szoba területjire, na, de ott már a padlásan nem mert dógazni, rágcsálni az egér, mer tudta, hogy ha nekifog ő ottan rágcsálni, észreveszik, s akkor elpusztítsák őtet csakis.

Nekifog akkor, Jánas ott megpihen másik napig, másnap kimegy a királyliány, a felesége, a vót felesége, elmegy hazúról, csakhogy a szoba maradt. Akkor nekifogott

Jánas, lyukat fúrt magának az ágy alatt, és vissza behúzódott a padlás alá. Harmadik estére kelve hazajön a török királynak a fia a vadászatról, megvacsorázik, vacsora után lefeküsznek. Asz mondja a felesége:

- Ugyan, te fiam – asz mondja -, ha nincs értelme, minek még tegyed azt a mucskas bundadarabot – asz mondja – a párna alá, hogy mucskaljad – aszongya – az ágyneműt – asz mondja. – Tegyed az asztal sarkára – asz mondja. – Ne féjj semmit – asz mondja -, me Jánas – asz mondja – az életjin keresztül – asz mondja-, a tengeren keresztül sose fog tudni jönni – asz mondja -, hogy kézre vegye a bundát – asz mondja -, vagy minket megsemmisítsen. Nincsen, amit te féjj – asz mondja -, mer ide földén járó ember – asz mondja – tengeren keresztül nem tud jönni.

Na, jól van. Há egész nyugodtan ledobja az asztal sarkára, és lefeküsznek. Éppen csakhogy lefeküsznek, elaludznak, mikor elaludtak, szépen az egér kisompolygott az ágy alól, kézre vette a bundát, kecskebukát vetett. 'Ko odamegy az ágyhaz, és megszólítja a török király fiát:

- Na, nézz ide, sógor – asz mondja -, itt vagyok én is – asz mondja-, Jánas vagyok.

Már úgy megijedett a török királynak a fia, pedig hiába vót olyan erős, hogy tizenkét országtól nem félt egyedül, de úgy megijedt, hogy még alig bírt szóhaz is jutni, s a felesége azan az után, hogy az első álomból ugri felébred valaki, olyan hirtelen meglepetés éri, ha azt se tudja, hogy hányadán van.

Na, de már ez alatt az idő alatt Jánas mindjárt kapta is a bundát, a földhez ütette, és ha sokat sokadazik, hát a bundával a kezibe hal meg, mer a királylegén felkél, s tönkreteszi ötet. Parancsat adott, hogy az ágyból ne tudjanak megmozdulni, hogy ne tudják ötet bántani.

Azt kérdezi Jánas a török király fiától:

- Nézz ide, Jánas, a kezedbe vagyok – asz mondja -, aztat képzelem, amit te akarsz – asz mondja. – Itt van a felesíged, s elveheted – asz mondja -, csak hagyd meg az életemet! Me ugye, mikor – asz mondja – a bunda az én kezembe került – asz mondja -, én is tönkretehettek vóna tégedet – asz mondja -, de nem bántottalak – asz mondja. – Akkor te cselekedjél úgy – asz mondja -, ahogy te akarsz! De hanem nézzél ide, Jánas – asz mondja - van nekem egy tesvírem – asz mondja -, egy lánytesvírem – asz mondja -, tizenhat éves húgam – asz mondja. – Aztat mikor meglátod – asz mondja -, relmélem – asz mondja -, hogy nem fogsz bántani – asz mondja -, és feleségül fogod venni a tesvíremet – asz mondja. – Ha már – asz mondja – így van elrendelve – asz mondja -, hogy meg kell hajjak kezed átal, hajjak meg kezed átal – asz mondja -, ha pedig meg tudunk egyezni, barátságot tudok kötni vélled, akkor kössünk barátságot, sógorak vagyunk így is, legyünk dupla sógorak.

Megáll Jánas, gondolkazik, asz mondja:

- Hát hol van a te tesvíred?

Asz mondja:

- Az én tesvírem – asz mondja – jár az országba, világba – asz mondja -, nagyon jól ismer tégedet – asz mondja -, már hétéves koradtól, az én tesvírem – asz mondja. – Ő még a világan se vót, a tesvírem – asz mondja -, de már tégedet ismert és tudta, hogy...már hétéves koradtól tudta, hogy te leszel nekije a férje.

Egy mindentudó fehírníp vót a török királynak a lánya.

Na, akkor mingyár barátságát kötöttek, megesküdt az élő Istenére a török királynak a fia, hogy soha Jánas ellen nem kel, soha Jánašt meg nem bántja.

Mindjárt parancsat adott a török királynak a fia az apjának, hogy jöjjenek oda hozzája, de a lánnyal együtt. Há már annyira öreg vót az öreg török király, hogy a szemit nem birta felnyittani, a szempilláját hárams százhatvanhat mázsás vasrúddal kellett feltámasszák, hogy föl tudjan nézni. Mikor megérkezett az öreg török király a fiához, mondja a fia:

- Na, nézz ide, ídesapám – asz mondja-, itt van – asz mondja – az én húgomnak – asz mondja – a jövendő vőlegénnye, meg kéne nézzed.

Asz mondja:

- Hát, szívem – asz mondja -, tiszta szivessen megnézném – asz mondja-, de nem bíram – asz mondja – a szememet kinyittani. Hanem – asz mondja – hozzatak egy hárams százhatvanhat mázsás vasrúdat – asz mondja -, támasszátak fel a szempillámat – asz mondja -, bár hogy nézzem meg – asz mondja-, hogy ki lenne az én vejem – asz mondja. – Hogy érdemes – asz mondja -, hogy megnézzem – asz mondja -, vagy azonnal tönkretegyem.

Hát nagy hatalommal birt el az öreg király, csak már nem vót nekije hatalma Jánással, szembe, mer Jánasnak az ereje, kezibe vót minden ereje.

Ezzel feltámasszák az öreg királynak a szemit, há mikor meglátta Jánašt, hogy hogy nézett ki Jánas, lerongyaladva, ugyanabba a ruhábo, amelyikbe még elindult az apjától, asz mondja a fiának:

- Ugyan, te fiam, képes lennél te a te drága szép húgadat, a világ szépit, a világ tudósát, a világ erősít, egy ilyen élhetetlen semmiséghez férhez adni?

Asz mondja a fia:

- Ugyan, ídesapám – asz mondja -, úgy, ahogy lássa maga eztet – asz mondja -, nem a te lányad van én vagyok a világ erősse, mert ez a világ erősse. Mert – asz mondja – ez tette tönkre a katonaságadat – asz mondja -, ez kötött ki engemet a fához, pedig én tizenkét ország erejével birak – asz mondja. – De ez a világ erősse, és a világ vitézze – asz mondja.

Akkor kezét csapatt az öreg török király Jánással, s asz mondja:

- Na, Jánas – asz mondja –, ha te vagy a világ erösse s a világ vitézze, hát legyen – asz mondja – a lányam a feleséged!

Mikor meglátta Jánas a török királynak a liányát, hát szép vót az ő felesége, de hát szépségét még nem is lehetett vóna azan a nap említeni a másikkal szembe. Gyönyörű, kitűnő szép fehérníp vót, úgy, hogy tizennégy pusztá határan is már Jánas keresztüljárt, de egy olyan szépet sohase látatt.

Na aztán mindjárt feleségül vette a török királynak a liányát, hazakerült Jánas az ő eredeti országába, ahol az apjával felnevelkedett. Még máig is élnek, s boldogak, és hordozza Jánas a vitézségét, ha meg nem hóttak. Itt a vége.

AZ ELVARÁZSOLT KIRÁLYKISASSZONY¹

Élt egyszer egy királyné, aki meddő volt, egyetlen gyereket se szült. Kérte is szüntelenül a Jóišten, adjon neki gyereket. Legyen bár akkora, mint egy borsószem, ő nem bánja, csak gyerek legyen. Meghallgatta a Jóišten a kérését, kisleánya született. Akkorka volt csak, mint egy borsószem. Abban is különbözött a többi gyerektől, hogy rögvest szólította az anyját meg az apját is. Aprócska volt, de a nyelve, az jól pörgött. Szerették is nagyon. Hiába, amit a Jóišten adott, azt a király meg a királyné is elfogadta. Mutogatni senkinek se mutogatták, nehogy szégyent valljanak vele, a többi király elől pedig rejtegették gyereküket.

Így éltek, éldegéltek, rejtegették a kicsit, s gondozták, mint minden más gyereket. A gyerek az már csak gyerek marad, még ha nem hasonlít is az istenekre. Kapott egyszer a király egy levelet, amelyben a szomszédos király tanácskozára hívta. Iri-gye volt ez a király, s fejébe vette, hogy megmérgezi a mi királyunkat.

Mondja a király a királynénak, hogy levelet kapott a szomszédos királytól, aki tanácskozára hívja. Meghallotta a kislány, mit beszél az apja, s tüstént tudta, mi vár a királyra, mert ő már csak ilyen volt – mindentudó. Mondja a királynak:

1 In.: *A harmatban fogant bajadon*, szlovák fantasztikus mesék (Mária KOSOVÁ-KOLECÁNYI válogatása, fordította KÖRTVÉLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. 35-44. „*Zakliata princezná* Gyűjtő: M. KOLECÁNYI (Kosová) 1942; gy.h.: Helpa, Banska Byštrica járás. Elmondta: Jozef Rusnák-Bronda. AaTh 307. Az alaptípus Sszlovákiában meglehetősen elterjedt. (Vö. Polivka II. 199.o.)” (314.o.)

- Vigyen magával, apám, ahhoz a királyhoz!

- Ej, gyermekem, minek is vinnélek, csak gúnyt űznének belőled!

- Elbújok én apám széke alá. Vagy beülök a ló fülébe, csak vigyen magával. Ha nem visz magával, rossz vége lesz. Hallgasson rám!

A király csak király, az apa csak apa.

- Akár a zsebében is elbújok, csak vigyen magával, mert meglátja, baj lesz. Nem fog visszatérni, ha nem visz magával!

- Mošt aztán mit tegyek? – kérdezi a király a királynétől. - Hátha igazat beszél.

Megígérte, hogy magával viszi. Már másnap indultak, a kocsis készülődött, mert hosszú út állt előttük. Masinák akkoriban még nem jártak, hintón utaztak.

Elindultak, mentek, mendegéltek. Amikor már közel jártak a királyhoz, a borsónyi kislány mondja az apjának:

- Mošt hallgassa meg apám az igazságot. Amikor megérkezik a királyhoz, ebédrel fogják kínálni. És a tányérban méreg lesz. De maga, mielőtt ebédelni kezdene, dobja le a kanalát az asztal alá. A király lármázni fog, hogy a szakács nem hozza a tiszta kanalat, s ezalatt maga gyorsan cserélje ki a tányérját az övével. A kocsis pedig ne fogja ki a lovakat. Ebédeljen meg a király tányérjából, a többit majd meglátja!

Megérkeztek a királyhoz. Asztalhoz ültek. A király azt tette, amit a lánya mondott. Ledobta a kanalát az asztal alá. Amikor ezt látta a másik király, mérgesen kiment a konyhába, miért nem hoznak egy másik kanalat. Ezalatt a király gyorsan elvette a tányérját, s odalökte neki a magáét. Nekiláttak az ebédnek. A király mošt már bátran evett, a másik meg lenyelt egy-két kanállal, felfordult, és vége volt.

Aki másnak vermet ás...

Amikor látta ezt a király, nem evett tovább, hanem illa berek, nádak, erek, kiment a palotából, s csak ennyit mondott:

- Amit főztetek, egyétek is meg! Aki másnak vermet ás, maga esik bele!

Beült a hintóba, és szaladt haza. Így lett vége a látogatásnak. Azt mondja neki a hintóban a lánya:

- Ugye, igazat mondtam, apám. Mégse akart magával vinni. Mi lett volna magából? Mošt láthatja!

Akármilyen volt is a lánya, a király mošt már nagyon szerette. Boldogan hazatért, s éltek, éldegéltek, egy évig vagy kettőig, amikor a lánynak hamarosan meg kellett halnia. Tudta ő ezt előre, mert már csak ilyen volt – elvarázsolt. Mondja hát az anyjának meg az apjának:

- Anyám, apám, megteszitek-e, amit mondok?

- Mit kívánsz, gyermekem?

- Megmondom, de vajon megteszitek-e?

- Szívesen. Mit kívánsz?

- Hát figyeljetelek rám. Én harmadnapra meghalok. És az a kívánságom, hogy ha meghalok, ne hagyjatok őrizetlenül.

- Hogyan is hagynálak őrizetlenül – mondja a király. – Hiszen elegendő hadseregem van!

- Ha nem álljátok a szavakat, elpusztítom a várat meg titeket is. Minden éjjel álljon mellettem őrség. Tegyetek a templom kriptájába, s ha jön az este, legyen ott az őrség!

A király ígéretet tett a lányának:

- Jól van, hiszen a katonának ott kell állnia, ahová parancsolom!

Minden éjszakára egy katonát, de meddig? Ezt a lány nem mondta meg, csak őrséget kért.

Amikor meghalt, betették szépen a koporsóba, és bevitték a templomba.

Jött az este, kisorolták, melyik katona fog őrséget állni. Elvezették, és becsukták a kriptába. Vigyáz a katona, örködik, fel-alá jár a kriptában, a lány a koporsóban fekszik. Tizenegy óra lett, aztán éjfél, felült a lány a koporsóban, s úgy megette a katonát, hogy csak a csontokat hagyta meg belőle.

Jöttek reggel a katonáért, hogy véget ért az őrség, hát a katona sehol! Csak a kopjáját, vértjét, bakancsát meg a csontjait találták.

Most mit tegyenek? Jelentették a királynak.

- Hiába minden, én ígéretet tettem a lányomnak. Az őrségnek, ha törik, ha szakad, ott kell állnia!

Másnap éjjel is úgy történt. És a királylány temérdek katonát emésztett fel éjszánként. Amelyik katonát kisorolták, remegett, mint a fűzfa. Úgy indult az őrségre, mint a másvilágra. Amikor az öreg katonákat már elpusztította, jöttek a fiatal újoncok, azokat is megette.

Ekkor már híre ment a világban, miféle őrség van a királyságban, hogyan pusztítja a királylány a katonaságot. Kisoroltak egyszer egy frissen toborzott katonát. Jól tudta, mi vár rá, ő is remegett. „Jobban tettem volna, ha otthon végzek magammal!” – gondolta.

Elvezették, bezárták, semmi se segíthetett rajta. A kriptában már nem parancsolt neki senki, alhatott, bukfcencet hányhatott, ott már a királylányé volt. Bizony sírt is a katona, hánykolódott a csontházban. Az összes katona csontja ott hevert.

- Nekem már minden mindegy, meg akarok halni!

Volt ott egy ablak, már amilyen a templomban lenni szokott. Felkapaszkodott rá a katona, kinyitotta.

- Bárcsak meghalnék! Inkább megölöm magam, semmint hogy egy szörnyeteg felaljon, szétszaggasson!

Így is tett, kinyitotta az ablakot. A Jóiisten rajta tartotta a szemét a fiatal regrutákon, így aztán úgy esett le, hogy haja szála se görbült, még csak meg se ütötte magát. Pedig jó magasról zuhant le, másnak talán egyetlen csontja se maradt volna épen. Ő meg szépen lehuppant.

Egyszerre csak ott termett egy öreg koldus. A katona futásnak eredt, hogy világgá megy, olyan helyre, amit még soha emberfia nem látott, s belebotlott a koldusba.

- Hová mégy, katona?

- Hogy hová? Hagyj békén, ne is kérdezd!

Az öregember pedig angyal volt, maga az Isten.

- Tegnap berukkoltam – mesélte a katona -, s valóságos vágóhídra küldtek, ahol minden éjjel fölfalnak egy katonát. Ott aztán bezártak. Kiugrottam az ablakon, hogy inkább megölöm magam, de nem haltam meg. Mošt megyek, és főbe lövöm vagy felakasztom magam, mert oda többé be nem teszem a lábam!

- Ne menj, eredj vissza – kérlete a koldus. – Ne félj, minden jóra fordul, csak hallgass rám. Majd én megmondom neked, mit csinálj, s győzni fogsz, csak eredj vissza.

A katona engedelmeskedett, Isten sugallatára visszafordult. De hogyan másszon föl az ablakra? Hát, fölsegítette valahogy az Isten.

- Az orgona mellett megtalálod a háromkirályok krétáját – mondta a fiúnak -, ülj le a székre, rajzolj magad köré egy kört, és ne félj, senki se fog a közeledbe menni. Aztán fogd a könyvet, és imádkozz. Amikor az a szörnyeteg kimászik a koporsóból, a világerő se nézz rá. Csontok fognak potyogni a fejedre, hogy elmozdulj arról a padról. Kiabálni fog veled a lány, hogy talán az apja állított-e oda, hogy barát ül-e a padon, de te ne nézz rá, ne mocsanj. Akárhogy lármázik is majd körülötted, akárhogy hajigálja is majd a csontokat a csontházban, csináljon csak, amit akar, te meg se mocsanj. Az éjfél úgyis bekövetkezik, hát csak ne félj, hadd lármázzon egy óra hosszat.

Az tette a katona, amit a koldus mondott. Leült a székre, és imádkozott. Tizenegy órakeresztben a szörnyeteg feltápáskodott a koporsóból. Kimászik, rohangál a templomban, nem lát senkit, az egész templomot végigkutatja, és kiabál:

- Micsoda csirkefogó, micsoda szarházi, nem adott mellém őrséget! Majd én megmutatom neki! – szidalmazta az apját.

Aztán meglátta a katonát.

- Hát te meg mit keresel azon a széken? Talán bizony az őrségnek széken a helye?!

Rémisztgette a katonát, de az rá se nézett, meg se moccan. Jött az éjfél, s ha tetszett, ha nem, éhesen kellett visszamennie a koporsóba. Ez egyszer nem kapott katonát!

Amint megvirradt, jöttek megnézi a katonát, hát az ott sétál a templomban. Tüstént szaladtak a hírrel a királyhoz.

- Hej, fenséges királyom, az őrségnek nem esett baja!

Mondja erre a király:

- Ételet, italt, muzsikát neki!

Nagy lakomát csaptak, megvendégelték a katonát, s hálálkodtak neki, hiszen ešte megint ő fog őrködni, ha egyszer semmi baja nem esett.

Evelt-ivott a katona eštig, amennyi csak belefért. „Hátha ma is engem akarnak őrségbe állítani?!” – gondolta magában. „Hátha megint nekem kell bemennem a szörnyeteghez?” A nap gyorsan elszállt. Amint beešteledett, a mi katonánknak vissza kellett mennie a templomba.

„Én már letudtam a szolgálatot, menjen mošt már más” – gondolta a katona. De rajta kívül már egyetlen katona se volt.

Hát amikor bezárták szegényt, megint sírva fakadt:

- Jaj, Istenem, tudom már, mi volt velem, s mi vár még rám. Akkor már inkább kiugrom fejjel lefelé az ablakból, hadd haljak meg, s ne kelljen kiállnom ezt a félelmet.

Ki is ugrott. És az Úrišten megint megsegítette, a haja szála se görbült meg, úgy szállt le, mint a madárka.

Megint futásnak eredt, hogy világgá megy. Szaladt, szaladt, s ismét találkozott a koldussal.

- Hová mégy, fiam?

- Hogy hová, öregapám? Ne is kérdezd. Minek is mondjam el. Az éjjel egy szörnyeteget őriztem, föl akart falni, lármázott, tombolt. És ma megint őrségbe küldtek. Én inkább elpusztulok a mezőn, inkább meghalok, vagy főbe lövöm magam, de oda nem megyek vissza!

- Eredj csak vissza, fiam. Egyszer már megsegített az Isten, megsegít másodszor is, csak menj vissza. Ha megszöksz, még jobban fognak üldözni. Hallgass rám, és menj vissza, meglátod, hogy győzni fogsz, hogy jóra fordul minden.

Engedelmeskedett a katona az isteni sugallatnak, visszament a templomhoz. Amikor az ablak alá értek, mondja neki a koldus:

- Menj fel a kórusra, s ülj le az orgonához, ahol a kántor szokott ülni. Rajzolj magad köré a krétával egy kört, és semmit se félj. Ha ütött az óra, a szörnyeteg megint tombolni fog, meg csontokat hajigálni, talán még az ablakokat is betöri, úgy fog mérgeledni. De te rá se hederíts! Úgy fog téged üldözni, hogy már-már felborít orgonás-tul. De te csak fohászokdj az Istenhez, és ne félj, nem lesz semmi bajod, éppen csak hogy félsz majd egy kicsit.

A katona így is tett. Amint bement, rögtön rajzolt maga köré egy kört. Leült a kántor helyére, s számolta a perceket. Eltelt egy óra, már remegett, úgy félt. Amikor ütött a szörnyeteg órája, kezdődött a haddelhadd.

- Te ilyen meg olyan, már megint ezt az őrt küldted ide!

És a szörnyeteg, mint az utolsó ítéletkor, szerteszéjjel hajigálta a templomban a csontokat, és tombolt, mert éhes volt, még a kórusra is felkapaszzkodott.

- Hát téged ide állítottak? Mit őrzöl itt?

Ugat a szörnyeteg, de a katona rá se néz, meg se moccan. „Felőlem ugathatsz” – gondolta magában. Éjfél lett, és a szörnyeteg már második éjjel éhesen kotródott vissza a koporsóba. Most már a katona alhatott reggelig, nem kellett tartania semmitől.

Amint megvirradt, a katona járt-kelt a templomban, a szörnyeteghez is odament, aki most már holtan feküdt a koporsóba. Most már a katona alhatott reggelig, nem kellett tartania semmitől.

Amint megvirradt, a katona járt-kelt a templomban, a szörnyeteghez is odament, aki most már holtan feküdt a koporsóban. Reggel jöttek megnézni a katonát, hogy él-e, hal-e. Hát ott járkál a templomban, aztán az oltárnál imádkozik. Rögtön mentek jelenteni a királynak, hogy a katonának a második éjjel is szerencséje volt, életben maradt, s ott sétál a templomban.

A király tüstént hintót küldetett a katonáért, hogy most már megérdemli, hogy hintón hozzák, ha a második éjszaka is győzedelmeskedett, s nem esett baja. Megállt szépen a hintó a templom előtt.

- Ül be a hintóba, katona! – és elvitték a palotába.

A király és a királyné igen örvendezett, hogy talán csak lesz valami abból, ha ez a katona már két éjszakát szerencsésen átvészelt. Megint megvendégték, amit csak kért, mindent megkapott, ételt, italt, muzsikát. Jöttek a tisztek, körülállták a katonát, s ő csak evett meg ivott. De aztán csak megint megdermedt a szíve, hogy azért tartják jól, hogy este megint őrségbe menjen. De nem mondtak neki semmit. Egész nap etették, este aztán gyerünk! Visszavitték szépen a templomba.

Visszavitték, bezárták: Tégy, amit akarsz, katonám, ha félsz, ha nem, ott kell örködnöd!

Töri a fejét a katona, fel-alá jár, és megint csak sírva fakad.

- Jaj, megyek, és megölöm vagy főbe lövöm magam, ekkora ijedséget nem veszek többé magamra. Két éjszaka még megkegyelmezett nekem, de most már biztosan felfal.

Megint levetette magát a magasból, de úgy szállt le, mint a madár, egy cseppet sem ütötte meg magát. Fut, menekül a templomból, hogy világgá megy. Szalad, szedi a lábát, hát látja, hogy az árokban egy koldus vonaglik, sehogy sem bír kimászni.

- Hé, katona, segíts már rajtam, nem tudok kimászni!

Ismét az angyal volt az, koldusnak öltözve. Kihúzta a katona az árokból. Kérdezi a koldus:

- Isten megáldjon, katona. Hová megy?

- Hagyjon engem, öregapám, már beszélni sincs kedvem. Harmadik éjjel, hogy őrségbe küldenek a szörnyeteghez. Nem megyek én oda többé félelmet nyelni. Még a tulajdon apám se kényszeríthet rá!

- Hallgass rám, fiam – kérlelte megint a koldus-, én ez és ez vagyok. A Jóišten küldött hozzád, hogy sugallatomra vállald az öröködést. Már az Isten is sokallja azt a témérdek katonát, amit az a szörnyeteg felfalt. Ne félj, ez az éjszaka az utolsó, s minden jóra fordul. Ha kiszabadítod a szörnyeteget, éjfél után olyan királykisasszony lesz belőle, hogy szebbet nem találsz.

Ment hát a katona. A koldus megint felsegítette az ablakra, és mondja neki:

- Tedd azt, amit mondok. Amikor elérkezik a tizenegy óra, állj fel az oltárra a szentek közé, és figyeld, mi fog történni. A szörnyeteg majd kimászik a koporsóból, és randalírozni fog a templomban, a kórusra is felmegy majd, s te akkor gyorsan menj el a szentektől, rajzolj egy kört a koporsó köré, és feküdj bele. A szörnyeteg kiabálni fog veled: „Mit keresel itt, takarodj tüstént, ez nem a te helyed!” De te ne moccanj, csak nézz rá. Könyörögni fog neked, hogy menj ki a koporsóból, háromszor is rád kiállt, de te ne menj ki, csak nézz rá, míg csak tetőtől talpig fehér nem lesz, és azt nem mondja: „Jézus, Mária, Szent József, te az enyém, én a tiéd!”

Amikor jött a tizenegy óra, a katona azt csinálta, amit a koldus mondott. Beállt a szentek közé, és várt. Ahogy ütött a szörnyeteg órája, megint szaladgálni kezdett a templomban. Rohangál és átkozódik:

- Mošt aztán megölöm! Mošt aztán lerombolom a várát!

Volt ott haddelhadd, mérgében a falhoz vágta a csontokat, a kórusra is felrohant – de az őrség sehol! Miközben a kóruson volt, a katona otthagya a szenteket az oltáron, gyorsan kört rajzolt a koporsó köré, és belefeküdt.

Közeledett az éjfél. Amikor a szörnyeteg meglátta a katonát a koporsóban, elkiáltotta magát:

- Mit keresel te a koporsóban, talán bizony a katonának koporsóban a helye? Hát így örködsz te?

És lett nemulass a koporsó körül, de a katona meg se moccan, csak feküdt, és nézte a szörnyeteget. Az meg kérlelte először, másodszor is, de a katonának a szeme se rebent. Csak nézte a szörnyeteget, és látja, hogy egyre fehérebb, s háromszor felkiált:

- Jézus, Mária, Szent József, állj fel! Én a tiéd, te az enyém!

De ekkorra már olyan volt, mint a legfehérebb tej, mint a legszebb kisasszony. Erre már felállt a katona, s mindketten letérdeltek az oltárhoz, és imádkoztak. A szörnyetgeből olyan szép kisasszony lett, hogy nem volt párja.

Jönnek reggel megnézni az őrséget. Kinyitják a kaput, hát látják, hogy az oltárnál ketten térdelnek. Tüstént szaladtak a hírrel a királyhoz.

Futva jött a király a királynéval, és látják, hogy olyan szép a lányuk, hogy a napra lehet nézni, de rá nem. Azt se tudták, mihez kezdjenek örömükben.

- Akarod, hogy a lányunk a tiéd legyen? – kérdezték a katonától. – Te szabadítottad meg, legyen hát a tiéd!

Bizony ki se mentek a templomból, mert a király rögtön papot hívatott, s ott az oltárnál összeeskette őket.

Aztán hintók gördültek a templomhoz, nagy volt az öröm, és a király mindenkit meghívott a lakodalomra.

Hát ilyen szerencse érte a katonát, akárhogy is haldoklott félelmében. A király nyomban levette a királyi láncot, a katona nyakába akasztotta, és kinevezte főtanácsosává.

AZ ARANYMADÁR¹

Volt egyszer, hol nem volt. Hetedhét országon túl, még az azon is túl. Volt egyszer egy szegény ember. Ennek a szegény embernek volt három fia: szép, derék, szálas fiúk voltak. Csak a munkát kerülték. Nem akartak egyáltalán dolgozni. Az édesapjuk tartotta őket erdei favágásból. Hozott egy-egy hát fát, vitte a faluba, adta el, úgy tartotta őket.

Mi történt egyszer, egy szép reggelen? Kimegy az öreg megint, hogy hozzon egy hát fát, vigye a boltosnak, s kapjon érte valami ennilát. Ahogy kimegy az erdőre, meglát egy szép sudár fát. Felnéz a tetejibe, ottan lát egy fészket. Azt gondolja, akkor

1 In.: *Zöldmezőszárnya*, marosszentkirályi cigány népmesék, NAGY Olga gyűjtése, Európa, Bp., 1978. 243-255. „Az aranymadár. A BN. 567 *Aranymadár* című alaptípusba, amely elég teljesen megvalósul, beékelődik a BN. 566 B *Fornátus* B és C epizódja, majd ezekhez a BN. 568 *A hűtlen feleség* című típus C és D epizódjai, ám ez nem feszíti szét az alaptípus keretét, inkább csak gazdagítja. A mese cselekményszála könnyen kanyarodik vissza a BN 567-hez. A mese finom humorával és komikus beleérzésével tűnik ki.” (286.o.)

magában a szegény ember: „Istenem, egy fészek. Hogy vágjam ki ezt a fát, mikor nekem is rosszul esne, ha valaki az én házamat elrontaná. De felmegyek, megnézem: ha van madár a fészekben, akkor nem vágom ki. Ha nincs, akkor kivágom.”

Felmászott a szegény ember a fára. Hát mit talált a fészekben? Egy aranytojást. Nem vágott már akkor ő semmiféle fát, megfogta a tojást, s elvitte a boltoshoz.

- Jó napot kívánok, boltos úr!

- Adjon Isten, te szegény ember. Mi az? Hát nem hoztál fát?

- Fát nem hoztam, de hoztam egy aranytojást.

- Nagyon jó! Na, azért az aranytojásért kapsz tőlem egy zsák lisztet, s melléje eleendő húst meg zsírt. De ha lennél te olyan ember, hogy megfognál a madarat is, amelyik ezt a tojást tojja, akkor minden gazdagságomat veled megosztanám.

- Megpróbálok, boltos úr.

Akkor hazament, s vitt mindent, amit a boltostól kapott.

- Né, te asszony, mit mondott nekem a boltos!

- Fiam, kelj fel korábban, s hátha sikerül, s megfogod azt a madarat.

Másnap reggel korábban felkelt. Felmászott a fára, de a fészekben nem volt madár, csak újból egy aranytojás. Fogta a tojást, elvitte a boltoshoz. Újból kapott érte annyit, mint a másikért.

Akkor megint azt mondja neki a boltos:

- Vigyázz, fogd meg a madarat, mert boldog leszel.

Másnap, harmadnap újból korán megy ki az erdőbe. Hát a negyedik nap benyúl a fészekbe, s megfogja a madarat. Viszi a boltoshoz. Mikor az meglátja:

- Na, hallgass ide! Kötünk szerződést. A vagyonom fele a tiéd lesz, ha azt teszed, amit én mondok. Menj haza, s mondd meg a feleségednek, hogy kopassza meg a madarat, s tegye a lábosba, süsse meg. De semmit a világon el ne dobjon belőle, minden benne maradjon a lábosban. Akkor mi, három testvérek, menyünk hozzád, hogy nálad ebédeljünk. Amennyiben nem fog hiányozni belőle semmi, a fele vagyonom a tiéd.

Úgy is történt. Hazavitte a szegény ember a madarat, a felesége levágta, megkopasztotta, összedarabolta, bétette a lábosba, hogy süsse meg. A három fiú pedig a kemenceparkán nyújtózott, lustálkodott. Azt mondja egyik a másiknak:

- Ej, te milyen jó falat lenne ez a madár!

Az anyjuk ide-oda kellestett járjon vízért, fáért a tűzre, hogy készítse el az ebédet. Mert jönnek a boltosok s egyék meg.

Azt mondja a nagyobbik testvér:

- Te, én belenyúlok, s egy tepertyút kiveszek belőle. Kívánni való ez az aranymadár.

Azt mondja erre a közbelső:

- Nem bánom. Ha belényúlsz, én is igen.

Azt mondja a kisebbik:

- Ha tik belényúltok, biza én is belényúlok.

A nagyobbik felemeli a fedőt, belényúl, kikap egy tepertyút. Bédobja a szájába. Avval ki az ajtón. Úgyanúgy a közbelső is: kivesz egy darabkát, bédobja a szájába s kimegy. S úgy tett a legkisebbik is. Na, mármost mind a hárman vettek ki egy-egy darabkát. S azzal vették is nyakukba a világot.

Azt mondja az a testvér, amelyik a zúzáját vette ki (az attól tudta mindenkinek a gondolatát):

- Na, kedves testvérek, mi most úgy menjünk, mint a szél, mert a három boltos futva jön utánunk, s még a belünkéből is kiszedi, amit lenyeltünk. Mert úgy tudjátok meg, az aranyadárnak csak három része volt jeles: aki a fejet ette meg, abból király lesz. Aki a zúzáját, az minden gondolatot kitalál, s aki a májat ette meg, annak minden alvászor száz forint kerül a párnája alá.

Most már mentek ők, mint a mesében. Nagy utat tettek meg. Egyszer elérkeztek a keresztúthoz. Az út itt háromfelé vált. Azt mondja a nagyobbik testvér:

- Na, édes testvéreim! Ha műk együtt maradunk, tudja Isten, válik e még valami belőlünk. De hogyha külön-külön menyünk, más és mást fogunk tanulni. Úgyhogy hárman háromfelé induljunk.

Úgy is tettek. A nagyobbik fiú ment jobbra. A közbelső ment a középső úton, a legkisebb ment balra. De a bal út magányos út volt, arrafelé egy élő lélek sem járt.

Na, most térjünk hozzá a legkisebbikhez. Vele folytatjuk a mesénket, mert ő maradt tiszta egyedül. Annyit ment, hogy a drága Jóisten őrizzen. Az útja végén béért egy nagy városba. A város szélén volt egy kicsi házikó. Bemegy oda. A kemence mellett egy öreg anyóka kuporgott. Köszön neki illedelmesen:

- Adjon Isten jó napot, kedves öreganyám!

- Isten hozott, kedves fiam!

- Nézze, öreganyám! Nagyon szép megkérném, adjon szállást egy éjszakára, mert nagyon nagy utat tettem meg. Szeretnék itt hálni reggelig.

- Nagyon szívesen, fiam! Csak mondd meg: vannak szüleid? Vagy van-e valakid a világon?

- Öreganyám, nekem senkim sincsen az égvilágon

- Na, fiam! Ha nincsen, hát nekem sincs. Elfogadlak téged édesgyermekemnek. Itt van ez a kicsi ház, van pajta, benne két tehén. Van itt minden, ami kell egy kicsi gazdának. Légy magad gazdája, s majd előrökelsz tőlem mindent, amim van.

A legény meg is örvendett ennek, s nagyon boldogan éldegéltek ketten. Olyan munkás ember lett belőle, hogy jobb se kellett. Mindamellet, hogy otthon olyan lus-

ta volt, most itt olyan ügyes, serény lett, hogy mindent csinált a világon. Gondozta a marhákat, szántani ment, takarította az udvart, mindent megtett, ami egy közepes gazdához illik.

Na, jön az este, lefekszik. Reggel felkél, kimegy, megtakarítja a marhákat, megfeji őket szépen, kisépri az udvart. A vén mamóka pedig nekifog, hogy bevesse az ágyat. S hát mit talál a párna alatt? Száz forint. „Istenem! Ennek a szegény fiúnak volt még száz forintja. Ez az egész vagyonya. Elrejtette a párnája alá. De én elteszem, s ha kérni fogja, visszaadom neki.”

De a legény semmit sem tudott erről. Egyik reggel száz forint, más reggel megint. S ez így ment jó darabon. Akkor már az öregasszony rájött arra, hogy biztosan ez a fiú ette meg az aranymadár máját. De már nem úgy foglalkozott ezután vele, mint addig. Hanem reggel is behívta a munkából.

- Na, kedves gyermekem, most megfrusztukolsz, s egy kicsit ledölsz, s azután mész ki megint dolgozni.

Lefektette a fiút, altatta, s amikor felkelt, már ott volt a száz forint. Délben megint lefektette. Megint ott volt a párnája alatt a száz forint. Ozsonnakor újból lefektette a fiút. Úgyhogy minden nap négyszáz forint gyűlt össze a vénasszonynak.

Volt az öregasszonynak egy nagy lisztesládája. De abban nem volt liszt. S a pénzt mind oda kezdte rakni. Mire észrevette volna, a láda telis-tele lett pénzzel.

Lakott abban a városban egy király. S a királynak egy olyan gyönyörű szép lánya, hogy olyan nem volt több a föld peremén. De a királykisasszony olyan nagy kártyás volt, hogy lekártyázta volna a csillagokat az égről. Akárhány királyfiú ült le vele kártyázni, ő egy óra alatt elnyerte az egész pénzét. És akkor utat adott nekie. Meghalotta ezt a fiú. Azt mondja a nanókájának:

- Nézze, nanó drága! Én is elmennék máma öste, hogy szórakozzak a királylánnyal, kártyázzak.

Azt mondja erre az öregasszony:

- Nem baj, édes lelkem, menj! Végy magadhoz egy tarisnyát, azt töltsd meg pénzzel a ládából, s menj utadra.

(De a nanóka nem mondta meg neki, hogy honnét van az a sok pénz.) Elég az hozzá, hogy veszen egy tarisnya pénzt, s menyen a királykisasszonyhoz. Egy óra alatt a királykisasszony elnyerte a pénzt.

Más öste megint menyen. Harmadik öste megint. Azt mondja egyszer a királykisasszony az apjának:

- Kedves édesapám! Még ilyen fiúra nem akadtam, hogy egymás után három éjjel jöjjön kártyázni. Akármennyit is nyertem tőle, neki megint van pénze.

Akkor azt mondja neki a király:

- Hallgas ide, lányom! Biztosan ez az a fiú, aki megette az aranymadár máját. Ennek a párnája alatt minden reggel ott a pénz. De ha újból eljön, ne játsszál úgy velem, hogy mindjárt elnyerd a pénzt. Hanem időzz vele egy kicsit. Csinálj két feketét. Az ő feketéjébe tegyél hánytatót. Ő kihányja azt a kicsi májat, te pedig elrejtéd. Ne félj, míg a világ s a föld, nem jön többet veled kártyázni.

Öste megint mondja a nanókájának:

- Nanóka, én menyek megint kártyázni.

- Menj, édes fiam, menj. Csak ügyelj nagyon magadra!

Veszi újból a fiú a tarisnya pénzt, s menyen a királykisasszonyhoz. De most a királykisasszony mind időzött vele. Úgyhogy így elszórakoztak tizenkét óráig. Akkor pedig felszolgálták a feketét. De a hánytatót beléttette a fiú kávéjába. Azt mondja:

- Nézd, elidőztünk egy kicsit. Én is megéheztem, azt hiszem, te is. Ezt a feketét idd meg, s aztán folytatjuk a kártyát.

Azt mondja erre a legény (de a legény már erősen szerette a kisasszonyt):

- Hogyne! Elfogadom, tiszta szívemből.

Elfogadja, s megissza a feketéjét. Hát egyszer csak elkezd okádni. S kihánta azt a kicsi májat. A leány mindjárt kezd ott takarítani, s elveszi azt a kicsi májat, megöblíti vízben, s béteszi egy tiszta pohárba.

Amikor a fiú az egész pénzt elkártyázta, hazamegy. Lefekszik, reggel felkél, megdolgára. De biza a vénasszony már nem talált semmit a párnája alatt. Akkor azt mondja neki a vénasszony:

- Na, édes fiam, most csináltál, amit csináltál, mentél, ahová mentél, kártyáztál, minden. De többet soha nem lesz neked az az erőd. Sem pénzed. Mert te elvesztetted azt, ami benned volt.

A fiú elgondolkozott, s megbúsulta magát.

- Né, kedves nanókám! Addig menyek, míg a szemmel látok, de visszaszerzem azt, ami bennem volt, vagy ha nem, elpusztulok.

Ment, mendegélt. Egyszer beért egy rengeteg nagy erdőbe. Olyan sűrű volt az erdő, hogy bódorgás közben mind letépte a sok cserje, tüske a ruháját. Már majdnem csórén maradott. De éhes is volt, hogy nem látott a szemivel. Egyszer mit lát maga előtt? Egy gyönyörű szép körtefát. „Na, hálát adok az Istennek, hogy még bár egyszer jóllakhatok.” Leszed egy körtét, beleharap. Hát akkor szarva lesz, hogy egy szimentáli ökörnek se lehet külön.

„Na, mármost én egy szarvval hogy menjek bé az erdőbe? Még harapok egyet, legyen kettő. Legalább tudok menni egyenesen.” Még harapott egyet, s lett neki bal felől is pont egy olyan szarva, mint jobb felől. Akkor ment, mendegélt tovább, mint a mesében. Nem ment sokat, egyszer talál egy almafát. „Na, nem bánom, két szar-

vam már van. Legyen egy még a fejem tetején is. Egy meg az orromon. Annyit eszem itt, amíg meghalok” Leveszen egy almát, s beléharap. Lenyelte, s hát a jobb szarva leesett. Még egyszer beléharap az almába, hát leesik a bal szarva is. „Hej, ennél nagyobb orvos nem lesz a világon, mint én!” Tovább már nem is ment. Levett egy pár darab almát, visszament a körtefához, s onnan is leszakított egynehányat. S visszafordult az úton, amelyiken jött. Ott már beért a városba. Amikor a városba ért, már olyan rongyos volt, szerencsétlen, hogy beillett volna kudusnak is. Fel is kérezett a királyhoz kúduz képeiben. Bement a konyhára, adtak neki, hogy egyék. Látja, ott egy aranytál, egy ezüstitál s egy gyémánttál. Azt kérdi a főszakácsnétól:

- Mondja, naccsága, kié lehet ez az ezüstitál?
- Ó, édes fiam, az a királyé.
- S az aranytál?
- Az a királynéé.
- Hát a gyémánttál?
- Az a királykisasszonyé.

Na, ő többet nem szólt semmit. Kivette az egyik körtét, apróra vágta, s mikor a szakácsné elfordult, a gyémánttálba beledobta s elkeverte. Na, azzal vette magát, elment.

Most már a szakácsné kitálalja az ételt a királyi palotában. Nekifognak azok enni. Hát ahogy a királylány kivette a tálból s lenyelte az első falatot, akkora szarva lett neki, hogy a palota két falát átszúrta vele.

Na, most a királyi ház! Egy nagy bánat, nagy búsulás. Mi történt! Milyen nagy csúfság ez! Kihirdette az országába, hogy jöjjenek a doktorok, akár külföldről is, csak ezt a szarvat vegyék le a királykisasszonyról. El is jöttek. Orvosnál orvosabbak. Vágtak belőle fél métert, de kettőt nött mindjárt. Mit csináljanak? Nem tudják az orvosságát megkapni.

Akkor a fiút mit csinált? Elment az úrhoz, ott né, vágott egy kis fát. Kapott érte kis pénzt, azon vett magának egy rend ruhát. S papírból firmát csináltatott magának. S az volt kiírva a firmára: „Én vagyok az orvosok orvosa.” S ott ment el a királyi kastély előtt. Ahogy elment a királyi kastély előtt, a szolgáló meglátta. Elolvasa, hogy ez az orvosoknak az orvosa. Hamar befűt, s mondja a királynak:

- Felséges királyuram! Itt van az orvosoknak az orvosa.
- Fussál hamar, s hívd bé, hátha tud segíteni a lányomon.

El is ment a szolgáló, fel is hívta. Mikor bemegy, köszön illedelmesen. A király fogadja, s azt mondja neki:

- Hallgass ide, te orvos! Ha te leveszed a lányomról a szarvakat, ha nőtlen vagy, hozzád adom a lányomat.

- Hát én megteszem, s le is fogom venni, csak egy kicsi bajjal. Mert nézze, ez a fájdalom jajgatással jár, és sírással. Én nem szeretem, hogy még legyen a közelemben valaki. Hanem mindenki az udvarról menjen el, hogy csak ketten maradjunk: ő és én.

Úgy is csinált a király. Parancsot adott, hogy senki az udvaron ne maradjon, se a szobában, csak az orvos s a leány.

El is mentek mind. Akkor kimegy az orvos, szerez magának egy méteres hosszú husángot, s avval menyen bé:

- Na, te büdös dáma! Mošt vegyem le neked a szarvadat. Mert én adtam neked a szarvat. S én is veszem el tőled.

Akkor a husánggal jót húzott egyet a királylányra.

- Na, látod, elvetted tőlem azt, amire nekem volt szükségem. Mošt én adom neked, amire neked szükséged van a bánathoz.

Azt mondja akkor a leány:

- Hallgass ide, szívemnek szerelme! Vedd le rólam a szarvat, ne maradjak csúfságnak, mert máshoz nem megyek, csakis hozzád.

- Leveszem, ha visszaadod nekem azt, amit elvettél tőlem.

- Igen, visszaadom. Menj, ott van a keleti ablakban, egy pohárban.

A fiú megkapta a májat, befalta, s akkor egy szarvat levett.

- Na, amiért te is olyan csúfságot csináltál, a másik szarvat meghagyom neked, hogy kínlódjál, amiért nem voltál becsületes.

Akkor a fiú kilépett, s visszament az öregasszonyhoz. Mikor az öregasszony meglátta, éppen halálán volt. De addig nem tudott meghalni, amíg a fiú vissza nem jött.

- Adjon Isten, öreganyám!

- Isten hozott, édes gyermekem! Na, hogy jártál?

- Szerencsésen.

- Igen, akkor hiszem el, mikor lefekszel, s majd felkelsz, akkor megmondom, hogy szerencsével jártál-e vagy sem.

Tényleg, a fiú lefeküdt, s aludt egyet. Felkelt, s a vénasszony megkapta a száz forintot a párnája alatt. Azt mondja neki:

- Édes gyermekem! Mošt igazán szerencsével jártál. Na, mošt hallgass ide! Nem tudtam meghalni addig, amíg tégedet nem látlak meg. Gyere ide a halálos ágyamhoz, emeld fel az ingemet, s a csurdé testemen van egy tüsző. Azt tedd a csurdé derekadra. De el ne felejtöd, hogy soha a tüszőt a csurdé testéről le ne vedd, csak szükség esetén. Mert amikor azt leveszed, s intesz vele, akármi, ember vagy állat, azzá válik, amivé te akarod.

A vénasszony evvel lehunyta a szemit. Meghalt. A fiú becsületesen eltemette. S akkor felkötötte magának a tüszőt, s visszament a királylányhoz. Azt mondja neki a királylány:

- Na, kedvesem, vedd le rólam ezt a szarvat, mert úgyis csak a te feleséged leszek.

Megszánta a fiú a leányt, levette a szarvát. Nekifogtak, s ott egy nagy lakodalmat csaptak. Ettek-ittak három éjjel és három nap. Na, most ő boldog volt, nagyon boldog. Nagyon jól éltek. Született nekik egy szép kicsi leánykájuk. De a lányka olyan kedves volt, olyan okos, hogy az Isten őrizze.

Hát a fiú mind járt vadászni. Egy szép napon, amíg vadászni volt, a királylánynak az udvarlója arrafelé bódorgott, s bément a királyi palotába. Azt mondja a fiatal királynénak:

- Látod te, mennyit jártam én utánad! Mennyit beszélünk ketten, s hány éjszakát töltöttünk el mi ketten. Mégis te férjhez mentél egy ilyen jöttmenthez.

- Hát nézd meg, kénytelen voltam. Mert tudod te jól, hogy mi volt rajtam. Csak ő vette le, s csak muszáj volt hozzámennem.

- Hallgass ide, te! Miben áll neki az ereje?

- Ó, ne is emlegessed! Van neki egy tüszője, hogy azzal mindenkiből azt csinál, amit ő akar.

- Na, ide hallgass! Ha el akarsz válni tőle és utánam akarsz jöni, akkor mondd meg neki öste, mikor lefekszik, hogy ne mind tartsa a derekán, mert fáj az oldalad, amikor hozzád ütődik, s tegye inkább le. S akkor én itt bent leszek, elveszem, s azzá teszem, amivé én akarom.

Úgy is történt. Hazajön a fiú. Azt mondja neki a felesége:

- Édes fiam! Né, eljött az ideje, hogy lefeküdjünk. Légy szíves, tedd le a tüsződöt, mert annyit lökdösel vele, annyit ütögeted vele az oldalamat, hogy már nem bírom. Még tedd le a derekadról.

Meghallgatja a fiú a felesége szavát, leteszi a tüszőt. S ezzel elalszik. Akkor a spájcból kijön a királyfiú, aki a felesége latra volt, kezébe veszi a tüszőt, s azt mondja a fiatal királynak:

- Legyen belőled egy istentelen nagy számár. Na, mármost mit csinált? Járt egyik háztól a másikig, egyik szemétdombról a másikra. Úgy éldegélt. Néhanapján jött a kapuba. A kicsi leánykája látta, s tudta, hogy az az apja. Ami maradék az asztalon gyűlt, összeszedte a kötényibe, s odanyújtotta az édesapjának. Az édesapja ett a kötényiből, s hullatta belé a könnyeit. Ez így ment sokáig. Egyszer megunta az új király, hogy ez mind ott őgyelgett a kapu körül. Kiment megint a tüszővel. Meglegyintette, s azt mondta:

- Legyen belőled egy bujdosó kutya!

Hát lett belőle egy bujdosó bácskutya. Vette a világot a nyakába. Kiment abból az országból. Másik ország határszélén volt a királynak egy istentelen nagy isztinája, ahol ezer juhot őrzött egy pakulár. Meglátta a pakulár a kutyát, kezdi csalogatni. Ad neki kenyeret, ad neki sajtot. A kutya menyen, mert jámbor volt (emberi szellem volt benne). Odamenyen, megeszi, amit a bács adott neki. Közbe barátkozik a báccsal. Látja egyszer, hogy a bács őstefelé nekikezd sírni, búsulni. De úgy búsul, úgy sír, hogy az Isten őrizz. A kutya megszólal emberi nyelven:

- Na, na, édes gazdám! Miért búsulsz, miért sírsz?

- Ó áldott szent Úristen! Te kutya! Te még beszélni is tudsz?

- Hát hallgass ide, miért búsulok. Azért, mert minden öste megtámadják a farkasok a nyájamat. S ötven, hatvan, száz juhom vész el minden öste. S a királynak nem tudok elszámolni sohasem.

- Na, ne búsulj, édes gazdám! Feküdj le egészen nyugodtan. Ne legyen erre gondod. Majd ellátom én azoknak a farkasoknak a baját.

A kutya nekifogott akkor, összerelte az egész nyáját, s megállt a közepibe. Éjfél-tájban csak jönnek az erdőből a farkasok. A kutya nekifogott, száz farkast összeaprított, s kalangyába rakta őket. Reggel, amikor a pakulár meglátta, hogy mit cselekedett a kutya, nem adta volna a kutyáját az egész világért. Másnap elment a királyhoz. A király parancsot adott, hogy a kutyát vigyék el hozzá, lássa ő is, hogy ez milyen. Felviszik a kutyát hozzája. Nézi a király, nézi. Egyszer azt mondja:

- Nekem is minden esztendőben születik gyermekem, s mire háromnapos lesz, tűnik el. Ha ez a kutya meg tudná őrizni, hogy el ne tűnjék, akkor szerződést kötnék velem, hogy velem eszik egy tálból.

Megszólal akkor a kutya:

- Felséges királyom, én megőrizem.

- Ha te beszélsz emberi nyelven, akkor megcsinálom a szerződést, hogy itt maradj nálam, s velem egy tálból egyél.

Meg is született a királynak a gyermeke. Már következett volna a harmadik nap. Akkor a kutya ügyesen melléült a bölcső mellé s rengette.

Hát mi történt? Az ajtó sarkából csak belép a Prikulics. Mint egy szellem. S menyen a bölcsőhöz, hogy fogja meg. Akkor a kutya hátulról megragadja. Azt mondja nekie:

- Hallgass ide! Te nem tudod, hogy én is itt vagyok? Te miért akarod elvinni ezt a gyermeket? Mert én itt vagyok, s én őrizem, nem más.

- Na, jó – azt mondja a Prikulics -, csak békin hagyjál! Gyere, még én megsegítek téged. Gyere velem, és én visszaszerzem neked a tüsződet. Mert ha én nem, a világon senki vissza nem adja neked.

Ők akkor otthagyták a gyermeket. A kutya felszökött a Prikulics hátára, s ott termettek máris a királynál. De az nem félt már, a tüsző ott volt, letéve az asztalra. Bémenyen a Prikulics, felveszi a tüszőt, kimegy véle, meglegyinti a kutyát, s azt mondja:

- Legyen belőled olyan ember, amilyen voltál, csak még százszorta erősebb!

Mindjárt emberré változott. A Prikulics a kezibe adta a tüszőt, s avval eltűnt. Akkor ő bément a szobába. Azt mondja a fiatal párnak:

- Na, mošt keljetez fel!

Felkeltek. Hát a leányka, mikor meglátta az édesapját, nyakába szökött. Csókolta, ölelte, minden. Azt mondta ő akkor nekik:

- Na, gyertek ki!

Akkor a latorból csinált stráfszekeret, s a feleségiből csinált egy kancát. S felvállalt egy nagy munkát. A szomszédos királynak épült a kastélya, oda kellett volna kötni. Ő biza a stráf után két követ tett, úgy vitte a kastélyhoz. De minden reggel ő volt az első. Reggel négykor kelt, ő volt az első munkás. S mikor jött a fizetés, mindenkit kifizettek, s őt nem. Azt mondja ő akkor:

- Én megyek a bíróságra. Hallgassanak ide! Mindennap én voltam az első a szólitásnál. A fizetésnél miért vagyok hátulsó? Fizessenek ki, mert ha nem, én olyan taxit csinállok magukból, hogy olyant még nem látott a világ!

Azt mondja neki akkor az egyik (ketten ültek az asztalnál):

- Hallgass ide! Téged nem kell kifizetni, te csak maradj hátul.

- Velem ne viccelj! Vagy kifizetsz, vagy csinállok belőled egy taxit.

- Te csak maradj hátul, mert veled még dolgunk lesz.

Jó. Akkor kifizették őt is. S az egyik megszólal:

- Te! Hát mért fizessünk ki téged, hát te a mi testvérünk vagy. Mert az a nagyobbik, az ette meg az aranymadár fejit. Ebből lett a király. Én ettem meg a zúzát, én tudok minden gondolatot. Te etted meg a májat, s a fejed alatt mindég száz forint kerül.

Akkor összeölelkeztek, összecsókolóztak. Azt se tudták, hová legyenek boldogságukba. Akkor azt mondta neki a testvére, amelyik a zúzát ette meg:

- Hallgass ide! Én tudom, hogy a szekér mi s a kanca ki. A kanca a te kedves feleséged, a leánykádnek az édesanyja. Megkérlek, csináld vissza az édesanyját, hogy legyen a gyerekek megint édesanyja. A szekérral pedig tégy, amit akarsz.

Akkor a kancával felhúzatta a szekeret a legmagasabb hegyre, kifogta a kancát, a szekeret pedig leeresztette magára. Izzé-porrá tört, hogy még a hamvát se lehetett megtalálni. S a feleségit visszavarázsolta asszonnyá. És boldogan éltek tovább. S ha meg nem haltak, még máma is élnek.

BÁLINT Péter

A VARÁZSLÓ ÉS SÓVÁRGÓ TEKINTET

(a „hűtlen feleség”-típusú cigány népmesék hermeneutikája)

I.

A hűtlen feleség, aki egyben „bitang”, „álszent”, „csúnya, képmutató” (az esetek többségében egyszerre „gonosz anya” is), s aki a felfokozott szerelmi szenvedélyében és sóvárgásában a halállal: elbűvöléssel, elnyeléssel, uralkodási vágyból történő gyilkolással, és az újjászüléssel szoros kapcsolatban áll (ahogy erre KERÉNYI rámutatott), számos mesében találunk példát.¹

A „hűtlen feleség”-típusú meseváltozatok döntő többségében fordul elő a látás és megértés, a látszódás és a megértetés kettőssége, egymásra vonatkozása, legtöbbször a szív és szem, az elátkozottság következtében valamilyen álarc mögé rejtettség és a nyelv (mint elrejtő és feltáró közeg) metaforájában. Ennek oka, hogy a hős a mesemenet elején az alvilágba, sötét erdőbe, zsványok tanyájára, világtalan szférába kerül, ahol egy „fekete” vagy más női archetípust rejtő „álarcos” királylánnyal találkozik. Benne a nekirendelt (megváltódását, boldogságát, sorsa beteljesülését képviselő), vagy csak az őt elcsábító/útba igazító lényre ismer. Ő az, aki közvetlenül vagy közvetett módon komoly próbatételt/ „nehéz feladatot” mér rá. Más változatokban a hősnek a Sárkány/boszorkány/tündérek „házából” kell megmentenie leendő hitvesét, és persze önmagát, hogy diszpozíciójuk megbeszélését követően, egymásnak tegyenek ígéretet, s együtt szökjenek meg a fogságból. Miután visszatérnek a földi világba, a hős otthonába, egy másik nő feltűnése és a hős feledékenysége emel újabb akadályt boldogságuk elé.² A hős a különböző világokban történő utazása során a lá-

1 Jelen tanulmány keretében három olyan közösség: Görgényüvegcsúr, Beregújfalu és Marosszentkirály cigány mesemondóinak meséit veszem górcső alá, amelyek archaikus világképeket és metaforikus nyelvezetüket tekintve paradigma értékű a többi változat értése és értelmezése szempontjából.

2 JAKAB István *A fazékfedő* meséjében, egészen elképesztő fordulattal találkozunk; miután a legkisebb legény az almából előpattanó lányt megmenti és a közös életre készül vele, a városban szállást keresvén a királynál talál menedéket, aki erőnek erejével akarja elvenni menyasszonyát, s a lány ekképpen gondolkozik a király ajánlatán. „Hát jól szemügyre vette a léány is a királylegényt, gyönyörű szép, ügyes legény vót, és elgondolta magában, hogyha ahaz a legényhez menne, hát milyen haszna lenne neki az életben? mingyár szerel-

tására és megérzéseire, szemére (olykor ez utóbbi funkcióját helyettesítő *fülére*³ vagy *ujjára*⁴) és szívére kell, hogy hagyatkozzon, mint az önmegértés, a saját diszpozíció meghatározás lehetséges módjára. A valaminek látszódás és ennek a mintha képnek a Másikkal való megértetése és az előtte álló létező diszpozíciójának értelmezése elsődlegesen is nyelvi bonyodalmakat okoz: a kommunikáció hiányossága, az inter-aktus egyoldalúsága, a jelek félreértelmezése okán. Ennél fogva a hős nem tehet mást, minthogy az egymást helyettesítő/erősítő érzékszervei működéséből fogant intuíciónak és a tapasztalatot⁵ (mint „tudat háta mögött” már valamiként létezőt, de még nem tudottat felismerje), a létre reflektáló értelmét, az idő tereit és arcait egységesítő emlékezetét hadra fogja.

met kötött az a szép lány a királylegénnyel, ott fére mentek a kúttól, elmentek sétálni, már mikor visszajöttek a kút területjére, már meg is vótak egyezve.” S ettől kezdve a mesemondó megfélemedezik a hősről, s noha a lány helyét egy cigányleány akarja elfoglalni a trónon, de végtére is a király megkapja választottját, mintha róla szólna a mese, ez esetben a mesei igazságszolgáltatás és a hős feladatvégzéséért járó jutalom elmarad. In.: NAGY-VÖÖ: Havasok mesemondója, Akadémiai, Bp., 2002. 376-396.

- 3 Gilbert DURAND *Les visages du temps* írásában összefüggést teremt a vakság, a kiáltás és a „szellem szájának” témája és a sötétség között; s LAWRENCE mondását idézi: a fül mélyrehatóbban tud hallani, mint amennyire a szám képes látni. A fül az éjjel értelmével rendelkezik. («Le thème du mugissement, du cri, de la 'bouche d' ombre' est isomorphe des ténèbres, et Bachelard cite Lawrence pour qui „l' oreille peut entendre plus profondément que les yeux ne peuvent voir”. L' oreille est alors le sens de la nuit.») In.: Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l' imaginaire*, Éd. PUF, Paris, 1963. 99.
- 4 „(...) a vakok éjszakája mozdulatlan tekintetekkel van tele, ahol a szem a kezek felé fordul és tapogatózássá változik. A többiekkel tudatos viszonyt képező tekintet, és a megélt horizont – a látás-funkció hiányában – a legkifinomultabb halláson vagy az ujjvégződéseken keresztül képes kompenzáló utakra szert tenni.” In.: Jean STAROBINSKI: *Poppea fátyla*, Válogatott irodalmi tanulmányok (fordította: ÁDÁM Anikó et al.), Kijárat, Bp., 2007. 35.
« N' oublions pas non plus que la nuit des aveugles est pleine de regards arrêtés, ou plutôt déviés vers les mains, convertis en tâtonnement. Le regarde, relation intentionnelle avec les autres et l' horizon vécu, peut, en l' absence de la fonction visuelle, emprunter des voies compensatrices, passer par la pointe attentive de l' ouïe ou par l' extrémité des doigts. » (In.: *L'oeil vivant*, Éd. Gallimard, Paris, 1999. 9-28.)
- 5 „A valóság leginkább úgy indítja a tudatot tapasztalatra, hogy szembesíti a vágyott/reménybeli/vonzó (das Anmutliche) lehetetlen tapasztalatával, azaz olyan lehetőség elé állítja, ami azt kényszeríti ki, hogy lehetőleg jobban tapasztalja azt, ami *van*.” BACSÓ Béla: Szélgjegyzetek TENGELYI László *Tapasztalat és kifejezés* című könyvéhez, Magyar Filozófiai Szemle, 2008/3-4. 229.

A mesében a *látás*, mint az előretekintés révén megváltoztatható létkörülményekhez igazodást és tulajdonképpeni-lét megértését segítő princípium, és a meglátott Másik arca/tešte keltette érzéki *gyönyör*, gyakorta szervesen összetartozik. A *látás* aktusa, mint mintavétel: a mozgásban lévő tárgyat vagy személyt egyszerre rögzíti a múlttá/halottá vált létében és az érzékelő jelen pillanatában. Az emlékezet segítségével kimerevíti a látottat egyes pozíciójában, hogy a kémlelő, a felszín alá leső vágnak engedelmessé gyönyörködhesse a látvány „konstans” voltában. A kimerevítés egyben kitágítás is, hiszen a pillanat idejével együtt magát a gyönyörködés idejét is meghosszabbítja. Ugyanakkor enged a *bűvöletnek*, mely „a szórakozottság tetőfoka”,⁶ s a szemlélő világ vagy mások iránti „káprázatosan figyelmetlen”, mondhatnánk szemtelenül (a szó: „homályos látás” és „hetykeség” kettős értelmében) figyelmetlen voltát is okozza. A bűvölet körébe vonzó lény/tárgy, az elrejtett szemlésének elégtelenségét, s helyette a *messzeséget*: a „képzeletbeli távlatokat”, a „homályos dimenziókat” kínálja, mivel a néző sóvárgása okán többet akar látni a felszínnél, a maszknál. A bűvölet másfelől fogságba esés: egy másik szemnek, a Másik látásának kitettség. Korábban én igyekeztem látni és valamiként tudatosítani őt, s egyszeriben figyelmetlenségem, szórakozottságom okán áldozatává válik a Másik, az engem szemlélő határozott, kíméletlen tekintetének.

Jan ASSMANN *A szív a mérlegen – széken, vétek és bűn* írásában egy más aspektusból értelmezi ezt az összefüggést:

Az arc és a szív a személyközi cselekvési és észlelési terek szimbólumai. Az arc a látáshoz és a látszáshoz kapcsolódik; nevezzük ezt az inter-vízió terének. A szív az egyiptomi antropológiában az értelem székhelye, következképp a megértéshez és megértetéshez kapcsolódik; ez elsősorban a nyelvben, az egymás meghallgatása és az egymással folytatott beszélgetés révén zajlik; nevezzük ezt az inter-lokúció szférájának.⁷

Az ASSMANN-i értelmezésben a *szívhez*: az érzékelés, a belátás, az ész; a *szemhez* pedig: az észlelés, a rá- vagy előrelátás és értelem jelentése kapcsolható. Az arcról, mint személyközi kapcsolatban megnyilvánuló entitásról, LÉVINAS gondolatai segítenek közelebb jutni a „hűtlen feleség” mesetípusunk hőseinek egzisztencia-karakteréhez:

6 Uo. 34.

7 Jan ASSMANN: *Uralom és üdvösség* (fordította: HIDAS Zoltán) Atlantisz, Bp., 2008. 165.

*Az arc megnyilvánulása az első beszély. Beszélni mindenekelőtt azt jelenti: kilépni a látszás, a forma mögül, megnyílás a megnyílásban.*⁸

Az arcban, mint ahogy másutt LÉVINAS kifejti, egyszerre jelenik meg az ön-feltárás, a lemeztelenedés vágya és a felelet-igény, a várakozás, a felelősségvállalás kinyilvánítása.⁹ Ugyanakkor a Másik (férfi vagy nő) feltárulkozó emberiességében „felfénylik előttem, éppen annak az embernek az arca, akire vártam. Az emberi szexualitás talán éppen erre az ismeretlen, mégis ismerős arcra való várakozás”.¹⁰ A mesében mindig a hős és valaki Más (a neki rendelt vagy éppen *nem* rendelt társ) közötti interperszonális viszonyban, teljes vagy hiányos kommunikációban, a szó és a tett egységében tűnik föl az elátkozottság, a konfliktus, a feladat lényege. Épp ezért mindkét arc megnyílik valamiképpen a Másik számára: vagy a „szemtől szembe egyenességével”, vagy a beszédben megnyilvánulva. (Mindkét eset a mesei szituációban oda-fordulást és odaadást, feltárulkozást és önkiszolgáltatást, megnyílást és befogadást, mint kölcsönös gesztust, nyelvi interakciót feltételez, vagy ennek valamiféle hiányosságát mutatja.)

8 Emmanuel LÉVINAS: *Nyelv és közelség* (fordította: TARNAY László) Jelenkor, Pécs, 1997. 66. (In.: *La signification et le sens*, In.: *Humanisme de l'autre homme*, Fata Morgana, Montpellier, 1972, 15-70.)

9 TITCSKA István (*A kezetlen lány*) meséje az arc és szív szoros összetartozását, a két fél közötti felelősségvállalás és szeretetnyilvánítás elengedhetetlenségét jeleníti meg. A mesében az udvarból elüzlött s kezétől megfosztott feleségére rá nem ismerő királyfiúnak mondja Hamupepőke. „Te nem látod – azt mondja –, hogy olyan, mint a te feleséged? / – Na, jó – azt mondja. – Az én feleségemnek keze nem vót! / – Te azt ne niézd, hogy keze nem vót – azt mondja – te csak – azt mondja –, niézzé rendesen az orcájába! (...) – Eridj, fiam, tedd fel – azt mondja – apádnak a lábát, ne csüngjön! Na, a kisfiu elment, olyasmi lehetett, mint ez a fiu (*Tíz év körüli fiúra mutat.*) Emeli, az apja visszatartotta a lábát, hogy ne birja a kisfiu felemelni. – Eridj, fiam – azt mondja – te is segíts a másiknak! Ketten menjetek! / – Na – azt mondja –, muszáj vagyok, pedig nem érdemli meg tüllem, mr ü engem – azt mondja –, kocskán elhajtott a házbu, kocskán elhajtott, én tegyem fe neki – azt mondja – a lábát. (Ezt a fiu mindent hallgatta végig.) – S mošt én tegyem fel a lábát? Na, mind egy – azt mondja –, az én szüvem nem kutyasziv.” In.: *Tűzoltó nagymadár, beregújfalusi népmesék és mondák* (PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária gyűjtése) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. 173.

10 LÉVINAS: uo. 88. « (...) quand son visage luit – et celui ou celle que précisément on attendait. La sexualité humaine n'est peut-être, que cette attente d'un visage inconnu, mais connu. » *Énigme et phénomène*. In. *En découvrant ...op.cit.* 295.

Ebből a szempontból a mesei világ logikáját, a boldogulás (mely nem feltétlenül jelent egyben boldogságot is) lehetőség-feltételeit követve, központi kérdéssé válik a hős életvitelét és feladat-megoldási szándékát tekintve: az erény megléte és szerepe a hős jellemében. WEISS János ekként ír az erényről:

(...) mint készség két mozzanattól áll össze: a helyes tervezésből (a meggondoltságból) és a helyes kivitelezésből (a kitartásból). A 'meggondoltság' a legelső aktus, amellyel az érzület kilép az életbe; a bölcsesség és a szeretet csak a meggondoltságon keresztül válhatnak valóságossá. A 'kitartás' a bölcsesség és a szeretet valóságos belevetítése (einbilden) a természet egészébe; s éppúgy előfordul a fizikai szervezetek tevékenységében, mint a megismerés tevékenységében.¹¹

A mese esetében jogosnak tűnik a kérdés: a hősnek eleve és szükségképpen kell-e rendelkeznie az erényesség tulajdonságával? S ha rendelkezik is, az egzisztencia-karakteréhez tartozó erényessége elegendő-e a nehéz feladatok megoldásához avagy a rejtett erényességét feltáró, megerősítő, játékba hozó lények segítségére szorul, hogy erényességének érvényt szerezzen? A mesevilág tanulsága szerint, a „megrontatlan”, becsületes nevelkedést kapó hősnek is valamilyen fokon a „meggondoltság” és „kitartás” WEISS János általi értelmezését kell elsajátítania az utazása: kalandjai során. Épp ezek együttes bensővé tétele és a megismerés tevékenységébe bevitele emeli a hétköznapi emberek és az ellenségei fölé, s juttatják az eukatarziszhoz. A mesehősről¹² tudjuk, hogy egyetlen jellemvonásra „redukált” lény. A kihívások természetének megismerése és a feladatok értelmezése, teljesítése közben (a bölcsesség és a szeretet mozgósítása révén) válik képessé arra, hogy eljövendő-léte fényében megváltoztassa tévedését, hibás döntését, s azzá váljon, akivé rendeltetése szerint válnia kell. Nem feltétlenül erényes, hanem az erény útjain jár. Nem feltétlenül jó, de törekszik a jóság

¹¹ WEISS János: Mi a romantika? Jelenkor, Pécs, 2000. 90. (Az „erény” nyugati gondolkodásban történt morálfilozófiai át- és újjáértékelését, még az elmúlt évszázad mesemondóinak és általuk létrehozott mesenarratívák vizsgálata során sem szándékozom az írás keretében áttekinteni.)

¹² Akiről a felszínes és elsődleges megközelítésben szeretnek végletesen sarkítottan beszélni, hogy csakis a jó vagy a gonosz, a fekete vagy a fehér világához tartozhat: többnyire deduktív szándékból teszik ezt. Valójában egy nagyobb korpusz ismeretében tapasztaljuk, hogy általában a mesében sem „egy-értelmű” egy-egy lény, állat, maszk mögött/átokkal sújtott létező egzisztencia-karaktere.

diadalára. Nem szükségképpen rendelkezik értelemmel, de a kalandok során másoktól vagy egy szituációban kapott tudás, a „van”-nak és „lehetséges”-nek lehető legjobban tapasztalata meghozza számára a belátás bölcsességét.

2.

Hogy nem egészen alaptalan az a fajta szövegértelmezés, mely szerint az átok alól megváltandó királylány önfeltáró szavai a felelet-adásra várakozással egy időben kétséget, gyanakvást, nyugtalanságot, olykor félelmet keltenek a segítségére érkező/siető hősben, kiváló példaként szolgál JAKAB István *A Feketebéli király* című meséje.¹³

A Feketebéli királyt¹⁴ sok idő letelte után „meglepte”, hogy egy lánygyereke született, aki tizenhat évesen szülei előtt feltárta a rá kimért átkot.

– Nizzzen ide, idesapám és idesanyám! Én tötem be a tizenhatodik évemet. Amikor én megszülettem, akkor megjelentek a Sors-tündérek, és nagyon rosszul jósoltak énnekem. Mert asz mondták nekem a Sors-tündérek, hogy amikő én betöttem a tizenhat évet akkor engemet valami rossz szellemek fel fognak vátani. És hogyha maga meg akar engemet vátani, fölhatóhat, de mindenesetre csak úgy, hogy engemet katonasággal fog őrizni, minden éccakára katonaságot tenni őrségbe. Ugyanaz a katona, ame-

¹³ NAGY Olga- VÖŐ Gabriella: Havasok mesemondója, JAKAB István meséi, Akadémiai, Bp., 2002. 202-237.

A mese szlovák változata, *Az elvarázsolt királykisasszony*, a borsószemként kapott királylányról tud, aki megmenti apját az ellenséges királytól, s mielőtt meghalna, azt kéri: „ne hagyjatok őrizetlenül”. Őt is a templomban felállított koporsóba helyezik el, s maga is felfalja az őrizetere rendelt katonákat: „Az összes katona csontja ott hevert”. Az őrzésre kirendelt újonc maga is fél, akár Jánas, s egy öreg koldus („Az öregember pedig angyal volt, maga az Isten”) látja el tanácsokkal: „ne nézz rá, ne mocsanj”. A holtából felébredő lány e mesében „kiabál”, ám mindahányszor megkísérti az újoncot, „ehesen” kell visszafeküdnie koporsójába. A harmadik éjjel ellenben az elvarázsolt lány „kifehéredik” és megmentője felesége lesz. E változat a meseszövéseben, az archaikus létszemléletében, az egymáshoz kapcsolódó funkciók elrendezésében, az ön- és létmegértést segítő szimbólumok és metaforák jelentőségében nem mutatja azt a gazdagságot, mint amit a JAKAB-é: pusztán a „feketeségből” megváltás alapmotívuma kap hangsúlyt. Ellenben jól mutatja hogy az alapszűzséből miként kerekedik ki a tehetséges mesemondó ajkán egy nem mindennapi változat. In.: *A harmatban fogant hajadon, szlovák fantasztikus mesék*, (fordította: KÖRTVÉLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. 35-44.

lyik először őrségbe megy, háram éccaka egymás után, hogyha meg fog engemet őrizni, akkor én újból visszaválak az én természetembe, s akkor boldogan fogom tőteni az én életemet. (202)

Az apa a virágoskertben „kápólnát” épített, ahol „egy üvegkoporsóba fedetlen” helyezték el a „halott” lányt, s rögevé őrséget állítat, hogy meg tudja menteni. A halott királylány üvegkoporsóját – A DURAND-féle izomofia szerint – bátran nevezhetjük „sír-bölcsőnek” (*sépulcre-berceau*), vagy „khtonikus bölcsőnek”. Miként a folklórban a föld, mesénk esetében az üvegkoporsó is az utolsó pihenés mágikus helyévé válik. Ezen a mágikus helyen fekvő/nyugvó lány, akit ugyanakkor a személynek kell megőriznie három éjjelen át, múmiaként tűnik föl előttünk, és éppúgy tételezhetjük „bábnak”, mint a sírt is bölcsőnek, a túlélésről szóló ígéretek szellemében. DURAND azt is megemlíti, hogy a temető az etimológiai értelmében „nász-szobának” is mondatik.¹⁵

Ahogy kiment a négy katona az őrségbe, este kilenc orakor felébred a lány, szétnéz, elkezd síkötaznyi és kiabálni, olyan rettenetesen, hogy föld és ég rengett bele. Úgy, hogy azonnal a négy katona meghalt. (203)¹⁶

14 RICOEUR írja S. ULLMANN-ra hivatkozva: „minden névhez és minden jelentéshez egyfajta 'asszociatív mezőt' kell csatolnunk, ezek működtetik ugyanis az érintkezési és a hasonlósági kapcsolatokat a név és a jelentés síkján egyaránt (...)”. In.: RICOEUR: *Az élő metafora* (fordította: FÖLDES Györgyi), Osiris, Bp., 2006. 170. (In.: *La métaphore vive*, Éd. du Seuil, Paris, 1975. « (...) à savoir l'adjonction à chaque 'sens' et à chaque 'nom' de 'champs associatif' qui permettent des glissements et des substitutions au niveau du nom, au niveau du sens, ou aux deux niveaux à la fois ... » 150.)

15 « C'est cette inversion du sens naturel de la mort qui permet l' isomorphisme 'sépulcre-berceau', isomorphisme qui a pour moyen-terme le berceau chthonien. La terre devient berceau magique et bienfaisant parce qu' elle est le lieu du dernier repos. (...) La momie comme la chrysalide est à la fois tombe et berceau des promesses de survie. Notre mot 'cimetière' lui même nous le signifie par son étymologie, *koimétézion* voulant dire chambre nuptiale. » Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l' imaginaire*, Éd. Dunod, Paris, 1992. 270-271.

16 „Anat, a Sárkány elleni győzelmet megünnepeleendő, lakomát rendez Baal tiszteletére. Ezután az istennő bezárja a palota kapuit, és gyilkos indulattól elragadtatva, nekifog lemezszárolni az őrséget, a katonákat, az öregeket ; a térdig hömpölygő vérben állva áldozatai fejével és kezeivel koszorúzza meg magát. (...) A vérfürdő és az emberevés az archaikus termékenységistenők sajátos vonása.” ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története I. Osiris-Századvég*, Bp., 1994. 136.

Mielőtt tovább követnénk az egyre bonyolultabbá váló meseszerkezetet és szöveget, el kell töprengenünk a holtából „felébredő”/alvilágból visszatérő lány *sikoltozásának* jelentettségén. Tegyük föl rögtön az egyszerűnek látszó, valójában nagyon is összetett kérdést: *miért sikoltozik a lány?* Az életből el-távolodását követő halálból-visszatérés élménye, az újra/másként látás képességének a lehetősége zaklatja fel?¹⁷ Az életbe, földi világba visszatérés után a más(ik)-létben látottakról/tapasztaltakról való beszélés képtelensége (a „valaminek” látott/tapasztalt dolgok és történések el-beszélhetetlensége) okán válik egyetlen lehetséges megnyilatkozási formává az artikulálatlan beszéd: a sikoly? A halál állapotában saját egzisztencia-karakterének, archetipikus lényének lényegét: az *ogresse*-ként elnyelő szörnyalakit látta meg, mely-

17 Az alvilágban minden fordított, amikor nappal van a földön, éjszaka odalent; a rút és a szép, a magas és mély is megfordított (...). Az álom interpretációja ehhez a koncepcióhoz kapcsolódik, mivel az alvás ideje alatt a lélek elhagyja a testet és átjut a másik oldalra, amit ott lát, az maga az álom tárgya. Ekként a gazdagságról álmodás a szegénység jele, a betegségről való álom az egészség biztosítója. (« Dans le monde inférieur tout est inversé; quand il fait jour sur terre, il fait nuit en dessous ; le laid et le beau, le haut et la bas sont également inversés (...) L'interprétation des rêves est liée à cette conception, parce que, durant le sommeil, l'âme sort et passe de l'autre côté ; ce qu'elle y voit est l'objet du rêve. Ainsi rêver de richesse est signe de pauvreté, rêver de la maladie est une garantie de santé. » Jacques DOURNES: *De l'autre côté du tissage*, Communication, no 29. Paris, 1978. 97-98.) Egy román mesét hozhatunk föl példaként: Prislea vitéz és az aranyalmák. „Prislea letért az alvilágba. Riadtan nézett szerteszét, nagy álmélkodással látta, hogy ott minden dolog fordítva van. Minden másképp volt ott, a föld, virágok, fák, még az állatok is. Egy kicsit bizony megszeppent (...)”. In.: Szegény ember okos lánya (román népmesék, fordította: BÖZÖDI György et al.), Európa, Bp., 1957. 47.

DOURNES szellemében a Feketebeli királylány „tisztá lélekre” sóvárgása a tisztátalanságának és szerelmi szenvedélyének a bizonyítéka. A neve, a szimbolikus-mitikus: *Feketebeli* (mint az orális társadalomban a pikturális jelek), lefordítható, pontosabban aktualizálható: az *alvilághoz tartozó*. Azáltal, hogy nem kapott más család-, vagy keresztnevet, a mesemondó rögtön fel kívánta hívni a hallgatósága figyelmét egzisztencia-karakterére. CALVET írja: « Sans traduction, ou, si l'on préfère, sans actualisation linguistique, le pictural n'a rien à dire, il ne peut signifier qu'en association avec la langue. ». (In.: Louis-Jean CALVET: *La tradition orale*, PUF, Paris, 1997. 72.) Ugyanő írja azt is, hogy a gyermeknek adott név hordozója: a sorsot befolyásoló szándéknak, a végzetes jövődőlés elhárításának, vagyis egyszerre védelem és üzenet. (« Ainsi le nom donné à l'enfant est-il porteur de la volonté d'influencer le sort, de conjurer les auspices néfastes: il est protection et message tout à la fois. » i. m. 78.).

nek mitikus női reprezentációja: Kirké?¹⁸ Alászállása és visszatérése történetében felsejlett előtte Orpheusz és Eurüdiké története, melyben a pillantás tilalma a jövődéli sorsot meghatározza? Vagy az ébredését követően a maga körüli „szétnézése” során az üvegkoporsó (félre tett) fedelében, mint tükörben pillantja meg *magát*: azt az ijesztő, Másokat „magábaevő” lényt, akire a Sors-tündérek paroxizmusból fakadó éhsége miatt átkot szórtak és azt, akivé Kirké „varázslónői”-jellege formálta az arcát? A felszínnek és a maszkok alá hatoló kíváncsi tekintete vajon a varázslónő gyilkos tekintetét vagy a neki rendelt után sóvárgón vágyakozó tekintetét pillantja meg?

Élni egyben annyit is jelent, mint látni (szemmel vagy vakság esetén a belső/átéltó látást biztosító, átvevő „lelki szemmel”), a néző szem szempontjából konstituálni egy látképet/világképet és egyben megérthető világot. Az utolsó/végső pihenésből felkelés együtt jár azzal, hogy a halandó ember számára látható kiegészül/teljesebbé válik a poklot megjárt lény által látottakkal, vagyis a „látást felülmúló látás” képességével láthatóvá tett világrésszel. De vajon el lehet-e mondani a halandóknak a szavak korrelációjával mindazt, ami számukra nem (volt) látható, ezért ésszel fölfoghatatlan, értelmezhetetlen, s amit legfeljebb csak a metaforikus-költői beszéd vagy a pikturális jelek képesek sugallani? Az ébredést követő első pillanatban a köztes-lét: a sem itt, sem ott nem-levés tudata, s a másik világ „másságának” elbeszélhetetlenségével, a földiekkel érintkezés lehetetlenségével szembesülés egyfajta spontán reakcióban: a *sikolyban* ölt formát.¹⁹ De a sötétség világában saját archetípusával: kirkéi-jellegével (melyre a „hírhehd, elvetemült varázslónő”-voltával,²⁰ a hetérasággal és a szervesen hozzátartozó halál-osztósággal²¹), mint létlehetőség-felétellel találkozása, előrevetíti számára a gyilkosságot, amit az őrzésére kirendelt katonákon rendre elkövet. A spontán reakcióról: a sikolyról, igen hamar kiderül, hogy nem egy adott pillanatban felszakadt

18 « Cet animal dévorant le soleil, ce soleil dévorant et ténébreux nous semble être proche parent de Kronos grec, symbole de l'instabilité du temps destructeur, prototype de tous les ogres du folklore européen. (...) tous ces avatars sont l'épiphanie multiforme du grand archétype de l'ogre qu'il faut assimiler, selon le folkloriste, à l'Orcus souterrain, à l'Occident avalueur de soleil. » DURAND: i. m. 94.

19 A költői nyelv „olyan nyelv (...), mely eltávolítja magát a dolgok világától, hogy létrehozza önnön felfüggesztett világát”. (Lynne HUFFER: *Blanchot anyja*, In.: Vulgo negyedik évf. második száma), aminek értelmében a holtából felébredt királylány első megnyilvánulása, önmaga mondása: a *sikoly*, ami artikulálatlansága ellenére is elbeszéli kirkéi vágyait és azt a veszteséget, melyet a Sors-tündérek átka okozott neki: végzetesen és véglegesen megváltoztatva és kijelölve a számára a jövődében járható utat.

20 KERÉNYI: Mi a mitológia? Szépirodalmi, Bp., 1988. 220.

21 Uo. 227.

artikulátlan válasz a megdöbbenő léthelyzetre, hanem az ébredéssel együtt a lelkiismeret megnyilvánulása, amiről TENGELYI László írja:

*Heidegger joggal mondja, hogy a lelkiismeret hangtalan kiáltását csak az hallja meg, aki így érti: a bűnös én magam vagyok.*²²

A lelkiismeret hangtalan kiáltása és a holtából felébredő/magára eszmélő királylány kápolnai csöndben felhangzó sikolya (más variánsban *kiáltása, bögése*) közötti összefüggés abban a vágyban ragadható meg, mely a bűnösség tudatának mások számára nyilvánvalóvá tételét ekként akarja kifejezni. Másként nem is tehetné. Az egyes szám első személyben megfogalmazódó tapasztalat: az élet és halál eltérő létminőségéről, a világok közötti átjárás során megvilágosodott bűneseményről, a lelkiismeretet mozgósító „én magam vagyok” a bűnös felismerés közölhetetlenségéről, olyan megrázkódtatás, mely egyszerre válik jelentéssé az eget és földet rengető sikolyban, s a másokban kiváltott félelemben. A Feketebeli királylány számára a halálba történő beavatódás és az alvilágjárás (*descensus ad infernos*), mint *sorseseemény* „olyan történéseket jelöl, amelyek hatására *az önazonosság mint az élettörténet foglalta megbasad és felnyílik*”.²³ Világossá és értelmezhetővé válik számára a Sors-tündérek által kiszabott sors, mely tizenhatodik életévében meghasítja élettörténetét. Az alvilágjárása során olyan események, önazonosságát alakító felismerések osztályosa lesz, melyek saját maga másságának és idegenségének értelmére nyitják föl a szemét, többek közt arra, hogy az alvilággal való kapcsolata feltárja előtte a múltat és a jövőt egyaránt.²⁴ Ettől fogva nem tud nem önmaga lenni? Az „őmagasága” a végzetes, gyászos jóslat elháríthatatlansága folytán, az eljövendő létének belátásából fakad; „mássága” részben a korábbi/múltbeli létminőségéhez, részben a „haláltól” nem érintett (a halálhoz való viszonyulásukat meg nem határozott) lények „tapasztalatlenségéhez” képest nyeri el értelmét.

A Sors-tündérek *átka* (mely ez esetben az egzisztencia-karakterének kirkéi-aspektusát leplezi le, mindemellett könyörtelenül bekövetkező jóslatként funkcionál) és a halálban szerzett beavatódás/tudás egyben előrevetíti számára azt a közeljövőben esedékes találkozást is, mely megmentőjét/”megőrzőjét” elébe hozza. Tudja, meg kell

²² TENGELYI László: *A bűn mint sorseseemény*, Atlantisz, Bp., 1992. 19–20.

²³ TENGELYI László: *Élettörténet és sorseseemény*, Atlantisz, Bp., 1998. 43.

²⁴ BELMONT idézi VERNANT-t: «...le contact avec l’au-delà, lui avait apporté la révélation du passé et de l’avenir». In.: Nicole BELMONT: *Poétique du conte (Essai sur le conte de tradition orale)*, Gallimard, Paris, 1999. 208

nyilvánulnia előtte: előbb fölfaló-gyilkosként, majd szeretőként, hogy sóvár vágyakozást ébresszen maga iránt. Tisztában van azzal, hogy eget s földet rengető sikolyával legfeljebb csak elrettenheti magától megmentőjét: Jánašt. Ezért a mézes-mázos beszéd, a *bű-völés* fortélyát veszi elő, hogy a szívét elvarázsolja: a magáénak tudja. STAROBINSKI írja:

*Poppea vállalja a kockázatot: vagy felfedett arca okoz csalódást szeretőinek vagy tágra nyílt és felkínálkozó szemeit fogják még mindig sötétben fátyolozottnak látni.*²⁵

A lefátyolozott lány kíváncsiságra és sóvárgásra készíti Jánašt, aki a látott és újra látni vágyott lány ígézetében megszegi a tilalmat. Mivel képtelen önmagán úrrá lenni, „hidegvérét” megőrizni és a fátyol mögé látni, inkább meghódítani: a magáénak tudni szeretné a rejtekezőt. A bűvölet sikerrel járt, mert „rábír bennünket arra, hogy saját életünket annak minden gondjával semmibe vegyük.”²⁶ A halott lány sikoltozása és bűvereje oly sikeresen szedi az áldozatait, hogy még tulajdon apját is megrémíti, gondolkodóba ejti.

Mikor a király eccer létrejő, hát már ott állatt az országa szintén katonaság nélkül. Meggondokazatt. Azt a tételt tette magába, hogy így nem megy jól, mer egy lélekér hogy tegyen annyi lelket tönkre, egynek a megvédéssire? (203.)

A mesemenet fordulatot vesz. A mesemondó színre lépteti a voltaképpeni hőst, a disznópásztorkodással foglalkozó Jánašt. Nagyon is határozottan akar szabadulni, eltávolodni, elszakadni az apjától (és „száműzetése” helyétől, mely egy korábbi megnevezetlen bűne, ugyanakkor élénk tárulkozó lénye láthatatlan/feltáratlan vonása miatt jelöltetett ki számára), hogy szerencsét próbáljon, hogy másként, más környezetben élhessen. Minden oka megvan rá, hogy továbbálljon és reménye szerint egy magasabb minőséget képviselő létformát válasszon. Kiderül róla: rendszeresen imádkozó katolikus hívő, s emellett kész mások megmentésére, az idős segítő szavainak meghallására.

25 STAROBINSKI: i. m. 34. (« Poppée court le risque que son visage dévoilé déçoit ses amants; ou que ces yeux grands ouverts et offerts leur paraissent encore tendus d' un sombre voile: le désir ne peut plus cesser de chercher ailleurs.» (i. m. 11.)

26 Uo. 33. (« La fascination nous persuade, pour lui appartenir, de quitter jusqu' au souci de notre vie.» i. m. 10.)

Ere az öreg felgerjedt haragra, ragadta a bunkósbotját, mivel a disznyócsordát terelgette, istenmáriásan kegyetlen kezdte a gyereket verni, ütni. A sok ütésre, a verésre ... az alatt az idő alatt lovagolt egy huszár az országúton végig (...) – Hogyne ütném én – asz mondja –, vitéz uram, mikor ez az egyetlen egy gyermekem van, minden boldogságomat vele töttem, beléettem, úgyhogy most öregsígemre egyetlen egy (sic!) gyermekem van, és ez is engemet itt akar hagyni. (204.)

A „disznópásztor”-apa tettével kapcsolatban megint csak kérdéseink sorakoznak. Vajon azért veri „istenmáriásan kegyetlen” az egyetlen gyermekét, mert a szimbolikusan jelzett létéből fakadóan tudott valamit a király ígérete szerint gazdagsággal járó feladat miben-létéről, és tudomása van a „feketebéli” királylány ki-létéről? A disznópásztor ismervén „úrnője” természetét, melyről KERÉNYI ezt írja: „Kirké jegyében, az odacsalogatóban és ebben a csábításban hetéraszerűbben, éppen az történik az emberrel, ami Odysseus társaival: önmaguk elvesztése és disznólétbe hullás”²⁷), félti az általa „pásztorolt” fia életét, s szembe-megy „úrnője” akaratával, gyilkos tekintetét lerázza magáról? Mindkettő valószínű; ám a „huszárnak”, a halál lovas hírnökének erőszakos „gyermekrablása” megtöri az ellenállását: a halállal szemben még neki is megtörik az apai hatalma.

A rongyokban járó disznópásztor, Jánas három éjszakán át „megőrzi” az üvegkoporsóba tett királylányt, aki esténként holtából felébredvén „felzabálja” az őrizetére rendelt katonákat.²⁸ Jánas hallott „bizonyos dolgokat” e rémületet keltő tettről, de mivel a szóbeszéd (ellenőrizetlen, elégtelen híradás) nem elegendő a fenyegető ördögi lény viselkedésének megértéséhez, kellőképpen fél és retteg is az idegen lénytől.²⁹ HEIDEGGER szerint a „félelem fenoménjét három szempontból vizsgálhatjuk: analizáljuk a félelem mitől-jét, a félést és a félelem tétjét”.³⁰ Jánas a számára teljességgel

27 KERÉNYI i.m. 222.

28 DURAND írja egy helyütt: más legendákban megfordul a hold neme, egy szép lány alakját ölti magára, mondjuk a csábítónőjét. A félelmetes szűz vadásznővé válik, aki széttépi szeretőit. (« Dans d’ autres légendes le sexe de la lune s’ inverse, elle se transforme en belle jeune fille, séductrice par excellence. Elle devient la redoutable vierge chasseresse qui lacère ses amants, et dont les faveurs, comme dans le mythe d’ Endymion, confèrent un sommeil éternel, hors des atteintes du temps. ») In.: DURAND: i. m. 113.

29 DELEUZE hivatkozik FREUD-ra a szerelem *profanizációja* kapcsán : „(...) a szeretett lény iránt érzett agresszivitás egyrészt a szeretet elvesztésének veszélyét vonja maga után, másrészt egy önmagunk ellen forduló büntudatot.” G. DELEUZE: Proust (fordította: JOHN Éva), Atlantisz, Bp., 2002. 141.

30 HEIDEGGER: Lét és idő (fordította: VAJDA Mihály et al.), Gondolat, Bp., 1989. 278.

idegen „fekete” királylány őrjöngésétől fél, hiszen éhségét csillapítandó fel akarja falni őt is, s ezt a kívánságát azzal indokolja, hogy: „egy kicsi tiszta lelket tudjak kapni”.³¹ Ez a „tiszta lelkeket” elnyelő szándék éppúgy a görög mitológémből ismerős lelki realitásának: az őrült szerelmi szenvedélynek és gyilkosságnak a részét képezi, mint az újjászülésnek és cselekvésben történő létmód-feltárásnak. Jánas fél, mert félelme saját magát, jelenvaló-létét félti, és a királylány „magábaevő” tette megvilágítja számára a félelem diszpozíciójában lévő létét. A kérdés csupán az, hogy a lány halott-létéből fölébredvén az alvilágtól szaturált gonoszságára, avagy korábbi lány-léte tisztaságára emlékezik? Ennek következtében melyik lényét akarja emberhússal, embervérrel „táplálni”? S ehhez kapcsolódik egy másik kérdés: Jánas „szívét” a halott királylánnyal együttlété során mi érintette meg mélyebben? Talán az elátkozott és sóvárgását keltő lány vagy a saját félelemtől átítatott létének megőrzését biztosító öregember tanácsai? Netán ezt a tanácsot/tilalmat felülírva a holtan fekvő lány „démoni szépsége” láttán fellobbanó vágyakozása, mely, egy darab ideig eloszlatja félelmeit? Mindenesetre az öreg által megfogalmazott *látás* tilalma egyet jelent az érzékek/érzékelés folyamatos ellenőrzésével. Ugyanis ez esetben a látás a gondolkodás megtévesztésére irányul. KONERSMANN hangsúlyozza az „ész fogsága” és a „szem fogsága” közötti választás kapcsán, hogy:

*A látást kritika tárgyává kell tenni és meg kell zabolázni, hiszen az ész erejének a látszat által történő fenyegető megbéklyózását úgy kell elkerülni, hogy az érzékeket az ész erejével jó előre gúzsba kötjük.*³²

Jánas megőrző tetteben nyomát sem találjuk a WEISS János említette „meggondoltságának”,³³ elrabolják otthonról, ezért jobb híján vállalkozik a „halálos” veszéllyel járó tevékenységre.

31 « Dans le folklore l'heure de la tombée du jour, ou encore le minuit sinistre, laisse de nombreuses traces terrifiantes: c'est l'heure les animaux maléfiques et les monstres infernaux s'emparent des corps et des âmes. » DURAND: i. m. 98.

32 Ralf KONERSMANN: *A látás és a fogalom világa. Védőbeszéd*, In.: Uő: A szellem színjátéka (fordította: KELEMEN Pál), Kijárat, Bp., 2003. 128.

33 Éppen úgy, mint a beregújfalusi *Jakob* mesében, melyben a pokolból megszabadítás záloga: „hogy vóna olyan ember, aki kibirna tartani három iéjszakát, hogy az ördöghöz ne szólna”. In.: Tűzoltó nagymadár (beregújfalusi népmesék és mondák) Hatodik Síp Alapítvány, Ungváry, 1993. 45.

Na, de ahogy János elindult, mikor kilépett a királyi palota udvaráról, nagyon elgondolkozott a gyerek, hogy ő mostan tötette a tizenhét évet, menne a ... tőné, a tizennyócba menne, ő még semmi jó életet, semmi boldagságot nem érzett az életbe. És most is megindul, hogy ... az éccakával szembe, hogy olyan ügyben az életjét veszítse. Elgondolkozva, lesüttet fejjel, puskával a vállán ballagott az útan végig. (205)

Ha nem jönne a segítségére az ismeretlen „öregember” (a mesében nagyon is ismerős segítőlény), hogy a rémületét legyőző tanácsaival, közeli/eljövendő sorsát feltáró beszédével megoltalmazza a napszálltakor, a sötét éj beálltakor megérkező haláltól, akkor sem a „kitartása”, sem az élete nem maradna meg. Maga is csak egy lenne a sok áldozat közül. A meggondoltságot és abból fakadó kitartást egyelőre a félelmetes körülmények közötti kivárás és a látás folyamatos aktusában idegenségét veszett, egyben kívánatosá vált „halott” lányra vágyakozás, sóvárgás helyettesíti.

Oda is ér János a kápólnához, de mikor belépett a kápólnába, hogy megtekintette a gyönyörű szép hőttestet, az alakat, hát mindjárt szerelmes lett a gyerek a lányba. Hát olyan gyönyörű szép fehérnőp vót, amilyent még soha az életjin keresztül nem látatt, hiába járt vóna keresztül hét puszta határt, mert szépségit nem taláta vóna a lánynak, olyan gyönyörű vót a lány. Hát olyan szép arca vót annak a lánynak úgy meghalva is, hogy fűrészszel is lehetett vóna vágni az arcáját. (206.)

Ez a passzivitás persze nem viszi közelebb Jánost sem az előtte álló feladat megértéséhez, sem az „alvilági” lény melletti diszpozíciójának értelmezéséhez. Az öregembertől kapott *tilalom*, mint diktátum: nem nézhet szembe és nem érintkezhet az elátkozott királylánnyal, nehogy a bűvölet rabul ejtse, látásának egyfajta irányítására, érzékeinek óvatos használatára, vágyainak visszafogására terjednek ki. János érti a tilalmat, ez a történekekből pontosan kiderül. A tanácsokat megfogadja, s éppen úgy cselekszik, ahogy előíratott a számára. Csak éppen a kirkéi-maszki látása, és a látvány által felkorbácsolt érzékei teszik próbára.

A bűvölet valódi jelenléteből származik, mely arra kényszerít bennünket, hogy helyette azt részesítsük előnybe, amit elrejt: a messzeséget, amely megakadályoz minket abban, hogy elérjük akkor, amikor éppen felkínálkozik nekünk. Az elbűvölő tárgyban keletkező szédítő üresség magával ragadja tekintetünket: létrejön a végtelen, eltüntetve azt a tényleges tárgyat, amely által érzékelhetővé vált. Valójában bűvöletünk tárgya azért követeli, hogy lemondjunk akaratunkról, mert őt is megsemmisíti a hiány, amelynek közbeavatkozását előidézte. E különös hatalom abból ered, hogy a tárgy elégtelen és

*nincs jelen. Ahelyett, hogy visszatartana minket, megengedi, hogy őt megelőzve képzeletbeli távlatokba és homályos dimenzióba kerüljünk.*³⁴

A szembenézésre utaló tilalom és a bűvöletünk tárgya : a halálnál lévő királylánnyal szembenezés vágya, emlékezetünkbe idézi Orfeusz és Eurüdiké történetét. „Orpheusz elveszti Eurüdikét, mert odafordul, hogy szembesüljön vele; ugyanakkor szembe *kell* fordulnia vele annak érdekében, hogy elveszítse”.³⁵ Jánas elveszíti *magát*, mert kíváncsiságának és sóvárgásának képtelen lévén ellenállni, a bűvölet tárgyához, halott lányhoz odafordul, életét semmibe veszi. Ugyanakkor oda kell fordulnia, hogy *elveszítse* egzisztencia-karakterének sötétebb oldalát: a sóvárgó vágyakozását, mely megakadályozza őt eljövendő-létének realizálásában. Ebbéli tettében: a tilalom-megszegésben az öregember szava is vezet: „minden rossznak eccer jó lesz a vége”. (206) Csakhogy ez az ígéret nem a jelen bűneire, a „pusztító elragadottságban létezésre” utaló felmentés, hanem a jövőt előrevetítő prófétálás. Jakab István meséjének értelmezésekor érdemes figyelembe venni Nicole BELMONT ide vonatkozó szavait: a hős nem szándékozik a más - vagy alvilágban feleséget találni a maga számára, de a mesenarratíva segít megérteni, hogy az ott megpillantott feleség megszerzését, a nehéz feladatok végrehajtását a saját személyiség visszaszerzése követi és szentesíti.³⁶

A Feketebéli királylány tisztátalansága, ördögtől megszállottsága és az orális mohósága éppúgy rejtett bűnösségéről árulkodik, mint a fizikai felszabadulásával egy időben fellángoló szerelmi szenvedélyből magát, („*kenyér*” metaforával” jelzett) testét szabadítójának felajánló gesztusa. Amiben szintén nem a „meggondoltság”, sokkal inkább a szenvedélyből adódó végzetes elvakultság, az éj szellemétől

34 STAROBINSKI: i. m.

(« La fascination émane d' une présence réelle qui nous oblige à lui préférer ce qu' elle dissimule, le lointain qu' elle nous empêche d' atteindre à l' instant même où elle s' offre. Notre regarde est entraîné par le vide vertigineux qui se forme dans l' objet fascinant: un infini se creuse, dévorant l' objet réel par lequel il s' est rendu sensible. À la vérité, si l' objet fascinant appelle l' abdication de notre volonté, c' est qu' il est lui même annihilé par l' absence dont il a suscité l' intervention. Cet étrange pouvoir tient, d' une certaine façon, à un manque, à une insuffisance de la part de l' objet: au lieu de nous retenir, il se laisse dépasser dans une perspective imaginaire et une dimension obscure. » i. m. 10.)

35 HUFFER: i. m. 120.

36 « Le héros ne se propose pas de trouver une épouse dans l' autre monde, mais la narration laisse entendre que l' acquisition de cette épouse accompagne et sanctionne la récupération de sa propre personne par l' exécution des tâches difficiles. » In.: Nicole BELMONT: Poétique du conte, Éd. Gallimard, Paris, 1999. 203.

megszállottság érhető tetten.³⁷ A sötétség metaforájában felsejlő *érzékiség* – ahogy erre TENGELYI felhívja a figyelmünket –, LÉVINAS szerint „már önmagában is jelentéssel és értelemmel bír”.³⁸ A Feketebéli királylány *érzékisége* utal egyfelől arra, hogy egy olyan végzetes/gyászos házasságban fogant, melyet egy földi halandó és természetfeletti lény alkotott.³⁹ Másfelől „feketesége” az arcetipikus *ogresse*: a mindent fel- és magábaevő alvilági lényegiségére enged következtetni az első pillanatban. Ilyeténképpen Jánas lelkében a félelem nem pusztán a „feketesség”-ben levésétől, de a chthonikusságtól átítatott lány bűbajos beszédétől, mint az elveszejtés, megrontás lehetőségétől is támad fel. A lány első hallásra meglepő, ám a rontást előkészítő delejezés aspektusából nagyon is mintaértékű közléssel, mint „önmagát kimondó beszéddel”⁴⁰ fordul megmentőjéhez:

– Nézz ide, Jánas szívem, én a tied, te az enyim! Te őriztél meg engemet, én töllem többet nincsen amit féjjél, mert mindenféle gonosz lélek kiment belöllem, és hogyha akarsz (...) én már tiszta lélek vagyok, úgyhogy mindenfilit elkövetek, ami csak neked tetszésed szerint történik, vagy akaratod van belölle, de adok neked egy másik jó tanácsat. Mindenesetre, én nem vótam neked rendelve, hogy feleséged legyek, de hogyha tetszésed van, lehetek. Úgyhogy a kenyeret megkezdheted, de bevégezni nem végezheted a kenyeret be. (212.)

A kenyér elfogyasztása – mint mindennapi táplálék – éppoly nyilvánvaló létszükségletként állítódik be a meg-/felszabadított királylány szájából, mint a testi élvezet. Jánas aspektusából nézve, a „kenyérevés” összetett, többjelentésű létmetafora. Egyszerre az Istennel kötött szövetség megerősítése és profán élvezet, mohóság és bőjt, bűnelkövetés és megtisztulás. LÉVINAS írja a *Teljesség és végtelen* kötet *Az elkülönülés mint élet* fejezetében, hogy:

A táplálék mint az erőre kapás eszköze egyszermind a másnak Ugyanazzá változása, ami az élvezet lényegéhez tartozik: egy más, egy másikként elismert energia,

37 A sötét éj maga is az idő egyik szubsztanciájaként jelenik meg előttünk –, ahogy DURAND megállapítja («La nuit vient ramasser dans sa substance maléfique toutes les valorisations négatives précédentes » ; vagyis a homály, sötétség, feketeség: az éjhez, s az azt uraló gonosz/ártó/rontó erők „feléledésének”, megjelenésének, bűvölő beszédének az idejéhez köthető. DURAND: i. m. 99

38 TENGELYI László: Tapasztalat és kifejezés, Atlantisz, Bp., 2007. 147.

39 DURAND: i. m. 94-95.

40 HEIDEGGER: i. m. 316.

*amelyik, mint látni fogjuk, a rá irányuló cselekvés támaszául szolgál, az élvezet során saját energiámmá, erőmmé, magammá válik. Ebben az értelemben minden élvezet táplálkozás.*⁴¹

A gúzsba-/megkötöttségéből felszabadult királynő (akárcsak Ariadné) kérés nélkül feltárja archetípusát: kirkéi-jellegét, s a „megőrzésért” cserében Jánas szeretőjévé válik. Vajon a segítőlény tanácsainak megtartása,⁴² s az ima elmondása okán sikeressé vált megőrzés, tekinthető-e erénynek? Tekinthető-e olyan erénynek, amely – WEISS kérdését ismételve – szükségképpen vezet a boldogsághoz? Vajon a királynő lekötöttségéből megszabadulása és a szabadító jutalmazása saját csillapíthatatlan örömeinek a pillanatnyi beteljesüléséhez nyit-e utat? Vagy a „kenyér” együttes evésének befejezetlensége, mondhatni sorsszerű befejezhetetlensége a boldogtalanság forrásává válik mindkettőjük számára? Ki szabadítja meg a Másikat és mitől? A felszabadítás mi-féle vetületét mutatja meg a tulajdonképpeni- és együttes jelenvaló-létüknek? A házasság elutasítása révén a királynő szabadítja meg Jánast a bűnös vágyakozástól, az orális mohóságától (szexuális és táplálékszerző értelemben egyaránt), mely az erényei felismerésében gátolja, és tanácsaival segíti eljutni a félelemmentességhez? (Ne feledjük a francia „ogre” kifejezés⁴³ egyszerre utal: a nagyevő és a vadember/szörnyeteg létre, mindkettő az ördöggel, ördöggel áll kapcsolatban.) A „megőrzés” és „kenyermegszegés” révén Jánas a királynőt szabadítja meg az archetípusa kiélése útjába álló kötöttségeitől? S végül megbékíti önmagát: Poppea élvezetes nyugtalanságot és türelmetlenséget okozó fátylával?⁴⁴

41 Emmanuel LÉVINAS: Teljesség és Végtelen (fordította: TARNAY László), Jelenkor, Pécs, 1999. 87. («La nourriture, comme moyen revigoration, est la transmutation de l' autre en Mème, qui est dans l' essence de la jouissance : une énergie autre, reconnue comme autre, reconnue nous le verrons, comme soutenant l' acte même qui se dirige sur elle, devient, dans la jouissance, mon énergie, ma force, moi. Toute jouissance dans ce sens, est alimentation.» Totalité et infini 113.)

42 Ez a tanács olyasfajta közlés, melynek „léttendenciája arra irányul, hogy az odahallgatót a feltárujt lét részesévé tegye azáltal, hogy kapcsolatba hozza azzal, amiről szó van” (HEIDEGGER: i.m. 316.), vagyis Jánast egyszerre buzdítja az általa felkínált testi örömmel való élésre, és ezen irányú mohóságát csillapítva eltávolítja magától, fenyegetettségére és a lehetséges veszélyekre rámutatva.

43 Ugyanezen címen, Jacques CHESSEX *L' Ogre* svájci író írt kitűnő regényt, melyben az apa felzabálja a fiát és annak kedvesét.

44 STAROBINSKI: i. m. 37.

Mesénkben a disznópásztor Jánas, az ókori előfutár: Thészeusz archetípusát jeleníti meg, aki többször is tanújelét adja hősiességének. Bár megkaphatná feleségül a királylányt, ám ő „eltanácsolja” magától (mivel „én nem vótam neked rendelve” – ahogy nyíltan kimondja), hiszen Jánas a vele kötött házasságban nem találhatna rá tulajdonképpeni-létére: *ellenségverő-hős* mivoltára. A Feketebéli királylányra („*feketesége*” a mese logikája szerint eleve az alvilághoz, a rossz birodalmához köti), a KERÉNYI jellemezte kirkéi aspektus illik:

*(...) ennek az isteni varázslónőnek ugyanakkor a chthonikus szférához is köze van, mint Démétérnek és Persephonének, akiknek szent állatai a disznók. Kirké jegyében, az odacsalogatásban és ebben a csábításban hetérszerűbben, éppen az történik az emberrel, ami Odysseus társaival: önmaguk elvesztése és disznólétbe hullása.*⁴⁵

A „fekete” királylány az egyébként disznópásztor Jánasban, a rá vágyakozása ellenére is megsejti a „tisztá lelket”. („Jánas, felül seggre és nézi a lányt, hogy milyen gyönyörű szép pófát őrzett ő háram éccaka. Gondolkadik. Hát olyan gyönyörű szép fehérnúp vót, nagy szerelembe kerút Jánas”). Látva, hogy hívő katolikus módjára imával tartja távol magától az orális mohóságtól és szerelmi szenvedélytől eszement lényét, kirkéi bűvölő természetét nem meghazudtolva, kettős játékot űz vele. Elcsábítja és útjára küldi: homályossá teszi látását, majd megvonja tőle tekintetét végérvényesen.

Na, jól van, Jánas megfogadta a lánynak az oktatását, na de hát nagyon melegen (sic!) vállalt a szerelemtől, mert nagyon szerelmes lett a lányba. Na, úgyhogy mindenfile megtörtént ottan, ami történnivaló vót azan az íccaka, egisz hajnalig. Hajnalba szípen kísétálnak a kápolnából, karanfogja Jánas a lányt, nagy kecsesen fogja a pus-káját, sétálnak ketten a lánnyal a virágaskerben. (213.)

Az elcsábított Jánas láthatóan élvezi a „kenyérevést”, mint a testi élvezetet, s paráznaságban megnyilvánult vétkéért kénytelen lesz vezekelni. A megszabadításban való közreműködésért gazdagsághoz juttatja szeretője: újból megzavarja egy bűvös tárggyal a látását. Megint csak játszik vele: ad neki és elvesz tőle. Előbb egy tölgyfahordót (ennek részét képező bőséges étel-élvezethez, hogy örökös éhségét csillapítsa), majd egy gyűrűt kap tőle ellenszolgáltatásképpen. Viszont Jánas, mivel a szeretője nem árulja el buja együttléteik alkalmával: mire jó/használható az ajándékba kapott

⁴⁵ KERÉNYI: i. m. 222.

tölgyfahordó, és szédületében maga is elfelejtette megtudakolni „mibenlétét”, az úton rátörő éhezés kínjában magát szólítja meg feddő hangon:

Kellett nekem ez a régi, hitvány tölgyfahordó, hogy hajjak meg mellette ében! Hát már mindegy! Ha erre oktattat, erre vitte a szíve ötet, hogy engemet így becsapjan, hát legyen az úgy, ahogy ő mondta. (215.)

E kettős *feledékenység* kapcsán érdemes figyelembe vennünk, amit Claude LÉVI-STRAUSS ír *Az Asdiwal-történet* értelmezésében: „(...) ez szintén hiányos kommunikáció, de ezúttal nem a másikkal, hanem saját magunkkal, mert elfelejteni valamit annyi, mint nem megmondani magunknak, amit pedig meg kellett volna mondanunk”.⁴⁶ Jánas feledékenységének egyik valószínűsíthető oka, hogy be kellett volna vallania magának: nem volt ellenére való a kirkéi varázshatalomban: a sóvárgást felváltó szerelmi szenvedélyben időzés. Másik oka ugyanebben a mozzanatban: a testi felkínálkozást követő meglepetésében kereshető.

Nem valószínű, hogy a mesékben gyakorta előforduló származásbeli különbség akadályozza a kettejük házasságát. Sokkal közelebb járunk az igazsághoz, ha a Feketebéli királylány „oktatását” vesszük alapul, hogy Jánas a boldogságát nem találná meg mellette, mivel nem neki rendeltetett. A királylány végzetesen/véglegesen az alvilághoz kötött, ellenben Jánas még reménykedhet a beteljesülő boldogságban, valaki mással, aki önmagára és eljövendő-létére ráébreszti. Miként LÉVINAS mondja:

A boldogság – beveződés, ahol azonban a törekvés emléke e beveződést a beteljesülés olyatén jellegével ruhazza fel, mely többet ér az ataraxiánál. A tiszta létezés ataraxia, a boldogság – beteljesülés. Az élvezet a szomjúságának emléke, a szomjúság oltása. Cselekvés, mely emlékezik a 'hatalmára'.⁴⁷

A kirkéi aspektusú Feketebéli királylány egzisztencia-karakteréhez eleve nem tartozik az „önmegőrzés vágya”, mely védené „azok ellen a hervasztó és romboló kínok

46 Claude LÉVI-STRAUSS: *Mitológia és ritus*, In.: Strukturális antropológia I-II, (fordította: SZÁNTÓ Diána) Osiris, Bp., 2001. II. 161.

47 LÉVINAS: *Teljesség és Végtelen*, 89. («Il est aboutissement, mais où le souvenir de l'aspiration confère à l'aboutissement le caractère d'accomplissement, qui vaut mieux que l'ataraxie. L'exister pur est ataraxie, le bonheur est accomplissement. La jouissance est faite du souvenir de sa soif, elle est étanchement. Elle est acte qui se souvient de sa „puissance”. » i. m. 116.)

ellen, mellyel az ő számára a fajfenntartás jár”.⁴⁸ Jánas a csábítást és néhány napi bujálkodást követően, a Feketebéli királylány „megőrzésének” titkát feltáró segítőlényre emlékezve ráeszmél, hogy mégis csak a szenvedélytől mentesen élés híve. Útra kél, tekintetét messzebbre, a távoli jövőbe veti, s az „alvilágból” elindul fölfelé. Az úton levésének, mint létlehetőség keresésnek és önfeltárásnak a lényege: a próbatétel, melynek sikerességétől függ „fele-társának” és eljövendő-létének megtalálása. A siker záloga önmaga „sötét” vonásainak: sóvárgó vágyakozásának és a „többet látás” akaratának a legyőzése. Hiszen kalandját végigkíséri két alapvető kihívás: az örökké rátörő mohó éhség, a megízlelt szerelmi gyönyör okán az asszonyra találás, mely a végzetesen elvakítja a tekintetét, a káprázat fogságában tartja: „pusztító elragadtatottságban” él.

A Veresbéli király szolgálatába szegődve, az ellenséggel vívott harcban megdicsőült Jánas, megint csak elfeledkezik egy valamiről. Elfelejteti megtudakolni, hogy a király lányának (akit apja tudtán kívül ad feleségül a törökverő Jánashoz) van-e már „szívbéli” választottja. Emellett nem is óhajtja látni az arcát, amely elárulná, hogy van-e kedve/akarata feleségül menni hozzá, vagy csak a „muszáj” kényszeríti e lépésére.

De hát sajnos vót ez már, a lány jegybe vót már lépve a török királynak a fiával. (...) de hát mi lesz a jegyesemmel – asz mondja –, mikő megtudja a jegyesem, hogy én máshaz mentem férhez és őtet otthagytam, hát úgy tönkreteszi az országunkat – asz mondja –, hogy még kövön kő se fog maradni. (...) –Már mindegy, fiam, – asz mondja –, a mi lesz, az lesz – asz mondja –, ha el kell vesszünk, akkor is, de eztet! – asz mondja – muszáj neked férhez menni. (...) – Nézzen ide, apámuram, nincs szükségem a királyságára, hanem csak egyedül a lányára. (225)

Jánas sem a Másik (a választottja) valódi/eredeti szándékával nem akar szembe-sülni, sem önmagának nem meri bevallani, hogy a benne munkálkodó szerelmi-teszti vágyakozás erősebb az ataraxiánál. A legyőzött ellenfelet (a török királyt) megalázni, s megalázottnak látni van bátorsága. Ellenben megalázzkodni: a színlelt erővel elfedett gyöngédséget és boldogságvágyat megmutatni, felesége számára láthatóvá tenni nincs. A Veresbéli királylány „nagyon szerette a lány az első szeretőjít”, s a pelligérre állított kedvésének megfogalmazza azt az erkölcsi tanulságot, amivel Jánas nem nézett szembe (ám a hallgató közönségnek szembe kell néznie):

⁴⁸ KERÉNYI: i. m. 121.

Mert ha valaki egyszer valakit nem szeret – asz mondja –, lehet kincs és boldogság, mert az életje nem ér semmit. (228).

Az életbölcseletben megfogalmazott *boldogság* fogalma ez esetben nem tartalmazza a beteljesülést, a bevégeződést. Hiányzik belőle az a többlet, amely „többet érne az ataraxiánál”, s hiányzik belőle a Másikért vállalt felelősség, a „szemtől szembe egyenessége”, a szeretet-kinyilvánítás. A ki nem mondott boldogtalanságot egy másik szenvedéllyel: a *vadászattal* igyekszik feledtetni Jánas. Az egyik végletből a másikba zuhan, Aphrodité megszállott követőjéből Artemisz szolgálójává válik. Rendre szó nélkül tűnik el otthonról, „nem gondolva arra, hogy a felesége csalfa lenne véle szembe vagy megcsalná”. A „fekete” és „veres” királylányhoz viszonya, ugyanakkor a tévesztésnek, „elvakultságnak”, mértéktelenségnek köszönhetően ítéltetett kudarcra. Az első esetben a „fekete” királylány téveszti meg Jánašt önfeltáró szavaival, a másodikban Jánas a „veres” királylányt hiányos kommunikációjával. Jánas a felesége „árulásának” lelepleződéssel, világosan látja a helyzetét, nem hallgatja el többé sem a szorongatott/szorongó felesége, sem megvilágosodott/megvilágosító önmaga előtt a valóságot:

Éltem, amennyit éltem velled, látam, hogy nem tudok boldog lenni, hát vidd el az erőmet, és légy te boldog velle. Majd én – asz mondja – szerzek magamnak, amit szerzek, s leszek, ahogy leszek, mivel veszem észre – asz mondja –, nem vagyunk egymásnak adva az Istentől – asz mondja –, és akkor légy hát boldog, Isten veled! (230)

Jánas éppúgy elengedi a hitvesét, mint egykoron őt küldte útjára a „fekete” királylány. Mintha a vétek nyilvánossá tételétől s az azt követő megszegényítéstől: a megálázottnak levéstől való félelem megtörnén Jánas haragját. Nem akar a jog biztosította hatalom gyakorlásával élni; nem akar ítélkezni a bűntársak felett. Saját vétkét belátva a „felettes hatalomra” hagyja az ítélkezést, megértve az öregember tanácsaival egyező ígéretet: mindannyian odaállunk az Úr ítélőszéke elé.

Légy hát boldog, Isten veled – asz mondja Jánas. – Vegyél s vigyél mindenfélét, szabadítsd meg – asz mondja – a vőlegényedet, éjeteke boldogul – asz mondja –, csak arra az egyre kérlek – asz mondja –, hogy engemet, ahogy kaptál, úgy hagyjál épen. Én se bánvlak titeket, ti is engemet hagyjatok épen, és ne bántsatok. (231)

Péter Bálint
THE MAGICIAN AND THE DESIRING GAZE
*(The Hermeneutics
of Gypsy Tales of the “Unfaithful Wife” Type)*

I.

In several tales we can find examples of the “unfaithful wife” who is simultaneously a “waif”; she is “hypocritical”, “ugly” (in most of the cases she is the “wicked mother” as well) and in her passionate, amorous desire and yearning for death is firmly linked to witchcraft, to engulfment, and to committing a murderous act motivated by the desire to rule; she is also connected to the act of rebirth, as KERÉNYI pointed out.¹

In the majority of the variants of the “*unfaithful wife*” we can encounter the dichotomy of, and the mutual reference to, vision and understanding, visibility and the act of making someone understand – most of the time this is manifest in the linguistic (as a hiding and revealing) metaphor, in the metaphor of the heart and of the eye, and in the metaphor of being hidden behind some kind of a mask (the mask is a result of being cursed). The reason for this is that in the beginning of the tale the hero arrives in the underworld, in dark woods, in the outlaws’ house, in the sightless world, where he meets a masked princess who is “black” or is hiding behind another feminine archetype. In her he recognizes the being preordained for him (who represents his redemption, happiness, the fulfilment of his fate) or the being who seduces/ instructs him on his way. It is she who directly or indirectly provides him with serious tests – “hard tasks”. In other variants the hero has to save his future beloved, and himself as well, from the “house” of the dragon/witch/fairies so that after the discussion of their own situation they can get engaged and escape from captivity. Following their return to the earthly world, into the hero’s home, what brings about the next obstacle in their happy life is the appearance of another woman and the hero’s

1 In this study I scrutinize the tales of three communities: Görgényüvegcsúr, Beregújfalu and Marosszentkirály told by their gypsy tellers; these tales can be regarded paradigmatic in relation to the understanding and interpretation of other variants when it comes to discussing their archaic world view and metaphoric language.

distractedness.² While travelling in the world the hero has to rely on his intuition, on his vision, (sometimes the function of vision is substituted by his *ear*³ or *finger*⁴) as they are possible means of understanding himself and defining his own character. The following all become causes of a primarily linguistic complication: the appearance of something as such, to make the Other understand the mimed image, resolving the mystery by combination and separation, and finally the interpretation of the character of the being facing the secret. These linguistic complications are due to the flaws and absences in communication, the one-sidedness of interaction and the misinterpretation of signs. Therefore the hero cannot do other than to mobilize his intuition, based on the functioning of his senses that substitute and reinforce each other, to mo-

-
- 2 In the tale by István JAKAB entitled *A fazékfedő* (*The Pot Lid*) we meet a really fantastic turn; after the youngest lad saves the woman who pops out of an apple and they prepare for their common life together, he finds shelter at the king's palace when looking for accommodation in the city. The king wants to take his bride from him by force and this is how she thinks about the king's offer: "The girl has also taken stock of the young king; he was a handsome, sleek lad, and then she thought to herself that if she married that first lad what use would that be in her life? That beautiful girl entered into a love-match with the young king; they walked away from the well, they went for a walk and when they returned they had already agreed." And from that point onwards the teller forgets about the hero and even though the girl's place is taken by a gypsy on the throne, the king still gets his beloved, just as if the tale was about him; in this case the justice and reward for the hero's deeds is cancelled. In.: NAGY-VÖÖ: *Havasok mesemondója* (Tale-teller of the Transylvanian mountains), Akadémiai, Bp., 2002. pp. 376- 396
- 3 Gilbert DURAND in his writing entitled *Les visages du temps* connects the theme of blindness, shouting and the "mouth of the shadow" with the theme of darkness; and BACHELARD quotes LAWRENCE saying: "the ear may hear more profoundly than the eyes are able to see. The ear is the sensory organ of the night." (« Le thème du mugissement, du cri, de la 'bouche d'ombre' est isomorphe des ténèbres, et Bachelard cite Lawrence pour qui "l'oreille peut entendre plus profondément que les yeux ne peuvent voir". L'oreille est alors le sens de la nuit.») In.: Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*, Éd. PUF, Paris, 1963. p. 99.
- 4 "(...) the night of the blind is replete with unfulfilled gazes, or rather gazes diverted towards the hands, converted into groping. In the absence of visual function, the gaze, an intentional relation with others and the horizon of experience, may assume compensatory forms, proceeding by way of an attentively cocked ear and through the fingertips. In.: Jean STAROBINSKI: *Poppaea's Veil, The Living Eye* (trans. by Arthur Goldhammer), Harvard University Press, 1989, p. 3.

bilize his experience⁵ (to recognize it as that which exists “behind consciousness” as something already there but not yet known), and his cognition which reflects on existence, and unites the space and faces of the time.

In the tales, vision as a principle, which helps the orientation towards conditions that may be reformulated by foreseeing, the understanding of the existence as such, and the *sensual pleasure* deriving from the perception of the Other’s face/body, do indeed often belong together.

The act of vision as a sampling act fixes the object or person in movement in one single moment of his existence that has already become past/dead at the present moment of perception. With the help of memory it fixes the one perceived into a single position so that the spying individual, subjecting himself to the desire to peek under the surface, would be able to find delight in the “invariable” character of the spectacle. Fixing the image is also an enlargement of it, since, along with the moment in time, it lengthens the time of delight. At the same time it yields to enchantment, which is “the climax of distractedness”⁶ and it brings about a perception of the individual’s “captivatingly mindless”, we might even say ‘impertinently’ (In Hungarian: *szemtelen*, literally *eyeless*, refers to both vision and to impertinence) mindless state of being towards the world and others. The being or object affected by the enchantment, instead of the insufficiency of the hidden that is being perceived, offers *distance*, an “imaginary perspective” or “obscure dimensions”, since the perceiving agent’s desire means he wants to see more than the surface or the mask. On the other hand, enchantment means to become a captive: it means to be subjected to the eye of the Other; the vision of the Other. Previously I was the one who wanted to see and realize it/him/her as something, but due to my distractedness and forgetfulness all of a sudden it/he/she falls prey to the firm and grim gaze of the Other perceiving me.

Jan ASSMANN in his writing entitled *The Heart on the Scale – Shame, Sin and Crime* interprets this connection from another aspect:

The face and the heart are symbols of interpersonal acts and perceptual space. The face is related to vision and to being seen; let us call this the space of inter-vision. In Egyptian anthropology the face is mind-based, consequently it is related to understanding

5 “Reality initiates consciousness into experience by confronting it with the impossible experience of the desired/hoped for/attractive (das Anmutliche), so it presents a possibility that forces it to experience that which *is*.” BACSÓ Béla: Széjgyezetek TENGELYI László *Tapasztalat és kifejezés* című könyvéhez (Notes to Laszlo TENGELYI’s book *Experience and Expression*), Magyar Filozófiai Szemle, 2008/3-4. p. 229.

6 Op. cit. p. 34.

*and making something understood; this primarily happens in language through listening to each other and through conversations with each other; let us call it the sphere of inter-locution.*⁷

According to ASSMANN's interpretation we may connect the meanings of sensation, insight and reason to the heart; and the meanings of perception, foresight and mind to the eye. Regarding the notion of face - as an interpersonal entity showing itself in interpersonal relationships - LÉVINAS's thoughts help us understand more clearly our heroes' existential features in the "unfaithful wife" type tale:

*The manifestation of the face is the first disclosure. Speaking is before anything else a way of coming from behind one's appearance, behind one's form, an openness in the openness.*⁸

In the face, as LÉVINAS explains elsewhere, the desire to unveil oneself, to become naked and the need to receive a response and the manifestation of waiting and of taking responsibility appears.⁹ At the same time in the Other's unfolding humanity

7 Jan ASSMANN: *Uralom és üdvösség* (Hungarian translation: HIDAS Zoltán) Atlantisz, Bp., 2008. p. 165. - (translated into English by Gabriella Agnes NAGY ; hereinafter: G.A.N.)

8 Emmanuel LÉVINAS: *Meaning and Sense*, In.: LÉVINAS: *Basic Philosophical Writings*, (ed. by Adriaan T. PEPPERZAK, Simon CRITCHLEY, Robert BERLASCONI), Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1996, p. 53.

9 István TITICSKA's tale *The Girl Without Hands* portrays the close sense of belonging between the face and the heart, the responsibility and the inevitability of the manifestation of feelings of love between two people. In the tale it is Cinderella who tells the prince, who does not recognize his wife - having sent her away from court and lost her hand - "You do not see" - she says - "that she looks like your wife?" / "Alright" - he says - "My wife had no hand!" / "You should not look at her not having a hand" - she says - "you should" - she says - "just look into her face! (...)" - "Go my son" - he says - "put your father's legs up, so they would not dangle! Well, the little boy left, he was about this age, like him here" (Points to a boy ten years of age.) "He lifts up the leg, but his father held it back so that the boy would not be able to lift it up. - "Go my son" - he says - "you should help the other one! You two go together!" / "So" - he says - "I'll have to, although he does not deserve this from me since he" says he "drove me away on a coach from the house, on a coach he drove me away, and now I should put his legs" he says "up there". (The boy was listening to all of this.) "It's alright" he says "my heart is not a dog's heart."

In.: *Tüzoltó nagymadár, beregújfalusi népmesék és mondák* (PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária gyűjtése) (*The Great Firebird; Folk Tales and Legends from Beregújfalu - collected by Mária PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ*) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. p. 173.

(man or woman) “his or her face shines, the face of the one he or she had been waiting for. Human sexuality is perhaps but this expectation of an unknown, but known, face.”¹⁰ In the tale it is always in the interpersonal relationship of the hero and somebody Other (the one destiny has assigned to them, or perhaps someone else) or in a complete or incomplete communication, in the unity of word and deed that the essence of being cursed, the essence of the conflict and task unfolds. Precisely because of this, both faces open up for each other in some way or another: either with the straightforwardness of “face to face” communication or as manifested in speech. (In this situation in tales in both cases it pre-supposes self-giving, self-unveiling, self-rendition, opening up and accepting as mutual gestures and linguistic interaction, or in some way it shows the lack of all these.)

From this perspective, when we follow the logic of the fictional world of the tale, following the possible conditions for success (which do not mean automatically the state of happiness), possessing *virtue* and the role of virtue in the hero’s character become central questions in the hero’s lifestyle and willingness to solve problems. János WEISS has this to say on virtue:

*(...) as a skill it is combined from two motifs: from proper planning (being thoughtful) and from proper implementation (perseverance). It is ‘thoughtfulness’ that is the first act through which the sensation enters life; wisdom and love can only become real through thoughtfulness. Perseverance is the projection of wisdom and love onto the whole of nature; it occurs both in the workings of physical organizations and in the workings of cognition.*¹¹

In the case of tales the following question seems to have relevance: Does the hero necessarily need to possess the quality of being virtuous? And if he does, is the virtue that belongs to his existential-features sufficient to survive hardships and to resolve difficult tasks, or is he compelled to have recourse to the beings who reveal, strengthen and bring into play his hidden virtue in order to validate his own virtue? According to the moral of the tales in general, during his travels and adventures the untainted hero - having received a straight and honest upbringing - must, to a certain

¹⁰ LÉVINAS: op. cit. 1996, p. 73.

¹¹ WEISS János: *Mi a romantika? (What is Romanticism?)* Jelenkor, Pécs, 2000. 90. (G.A.N.) (Here, I do not intend to give an overview of “virtue” as it was understood and re-evaluated in moral philosophical Western thought. I will not offer this even when analyzing tale tellers of past centuries and the tales they created.)

extent, master “thoughtfulness” and “perseverance” – as interpreted by János WEISS. It is precisely the interiorization of these qualities and their input into activities which ensure his elevated status compared to everyday people and his enemies, and make him reach *euatharsis*. We consider the hero¹² as a character “reduced” to one single feature. While familiarizing himself with the challenge, interpreting the tasks and also implementing them (with the help of mobilizing love and wisdom) he may become capable (in the light of his future being) of correcting his mistakes, his wrong decisions, and become the individual he should become through his destiny. He is not necessarily virtuous but he does walk the path of virtue. He is not necessarily a good person but he does strive for the triumph of good. He does not necessarily have an intellect but during his adventures the knowledge gained from others or from particular situations, – the possible best experience of what *is* and what *might be* – brings him the wisdom of discretion.

2.

The tale by István JAKAB entitled *The King of Blackness*¹³ serves as an example to demonstrate that this kind of interpretation of the text has some firm ground; that while she is waiting for a reply, the princess’ self-revealing words, intended to release her from the curse/imprecation, generate doubt, suspicion, inquietude, and sometimes fear in the hero who arrives there to help her.

¹² About whom many like to write very superficially, and using extremes, in a quick overview of the type: he can only belong to the world of the *good* or to the world of the *bad*, or to the black, or to the white. This approach usually emerges from deductive intention. In reality, when we study a larger corpus we find that generally in tales there is no creature, animal or the existential-character of somebody behind a mask/cursed being who is unambiguous.

¹³ NAGY Olga, VÖÖ Gabriella: Havasok mesemondója, JAKAB István meséi (Tale tellers of the Transylvanian mountains. Tales of István JAKAB) Akadémiai, Bp., 2002. pp. 202-237. The Slovakian version of the tale, entitled *The Enchanted Princess*, tells about the princess who had been received as a piece of a pea, and who saves her father from the enemy king and who, just before he dies has a request: “Do not leave me without guards!” She is also laid in the coffin that is placed in the middle of the church and she devours the soldiers who are on guard: “The bones of all the soldiers were lying around there.” The recruit on guard is scared himself, just like János is, and the old beggar (“The old man was an angel, God himself”) gives him advice: “Do not look at her, do not move”. In this tale the girl, awakening from her dead state *ye'lls*; however, every time she tempts the recruit she has to

Much time having passed, the King of Blackness¹⁴ “was surprised” by the fact that he had a daughter who revealed the nature of the imprecation in front of her parents when she became 16 years old.

Look at me my mother, look at me my father! I have just turned 16 years old. When I was born, the Fate Fairies appeared and they augured no good for me. Because they told me that when I turn 16, some evil spirit would displace me. And if you want me back, you may, but only on condition you guard me with soldiers; you will have to place soldiers on guard every night. The same soldier who is on guard for the first night should be on guard for three more nights and if he can guard me then I would change back to my natural being again and would live my life happily ever after.

(202)

The father had a chapel built in the garden where they placed the “dead” daughter in a glass coffin without the cover on, and the king had guards put on duty immediately in order to save her. The glass coffin of the dead girl – according to the isomorphism of DURAND – may also be called the “womb-tomb” (*sépulcre-berceau*) or the “chthonic cradle”. As in folk tales, earth becomes the final resting place, and the glass coffin also becomes the magical final resting place. The dead girl resting on this magic spot, who has to be guarded by the same person for three consecutive nights, appears in front of our eyes as a mummy and we may think of her as a “puppet”, just as we may think of

lie back into her coffin “hungry”. But on the third night the enchanted girl “turns white” and becomes the wife of her saviour. In its tale telling techniques, in the structuring of related functions, in the meaning of symbols and metaphors which help self-understanding and the understanding of being itself this variant does not show the same richness as JAKAB’s tale has: it is merely the redemption from ‘being black’ which is emphasized. However, it clearly presents how an extraordinary variant comes into existence with the contribution of a talented tale teller. In.: A harmatban fogant hajadon, szlovák fantasztikus mesék, (*The Girl Conceived of Dew; Fantastic Tales from Slovakia*) (Hungarian translation: KÖRTVÉLYESSY Klára), Európa, Bp., 1988. pp. 35-44.

¹⁴ RICOEUR writes referring to S. ULLMANN: “To every name and to every meaning we need to attach a kind of associative field that allows slippages and substitutions on the level of the name, on the level of the meaning, or on the level of both at the same time.” (G. A. N.) « (...) à savoir l’adjonction à chaque ‘sens’ et à chaque ‘nom’ de ‘champs associatif’ qui permettent des glissements et des substitutions au niveau du nom, au niveau du sens, ou aux deux niveaux à la fois (...) » *La métaphore vive*, Éd. du Seuil, Paris, 1975, 150.).

the grave as a “cradle” in the light of the promise referring to survival. DURAND also mentions that in the etymological sense a cemetery is said to be a “bridal-room”.¹⁵

*As the four soldiers went out to guard, at nine o'clock in the evening the girl wakes up, looks around, starts to scream and yell, but so horribly that the earth shook. So much so that four soldiers all died. (203)*¹⁶

Before we follow the tale and the text - which is becoming more and more complicated - we have to contemplate the significance of the girl's screams - the girl who is awakening from the dead, having returned from the underworld. Let us pose a question which seems simple, but in reality refers to a complex issue: *why does this girl scream?* Is she upset by her experience of diverging from life and then returning to it from death again? Is she upset by the ability to be able to see again/differently?¹⁷

15 « C'est cette inversion du sens naturel de la mort qui permet l'isomorphisme 'sépulcre-berceau', isomorphisme qui a pour moyen-terme le berceau chtonien. La terre devient berceau magique et bienfaisant parce qu'elle est le lieu du dernier repos. (...) La momie comme la chrysalide est à la fois tombe et berceau des promesses de survie. Notre mot 'cimetière' lui-même nous le signifie par son étymologie, *koimêtérion* voulant dire chambre nuptiale. » Gilbert DURAND: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*, Dunod, Paris, 1992. pp. 270-271.

16 “Anat, in honor of the victory against the Dragon, presents a feast to honor Baal. Following the feast the Goddess closes the gates of the palace and, ravished by murderous passion, she begins to slaughter the guards, and the elderly: standing up to her knees in rivers of blood she creates a wreath out of her victims' heads and hands. The bloodbath and cannibalism are characteristic features of the archaic fertility goddesses.” ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története I. Osiris-Századvég*, Bp., 1994. p. 136. (G.A.N.)

17 In the underworld everything is upside down. When it is daytime on earth, it is night below; the ugly and the beautiful, the high and low are both upside down (...) The interpretation of dreams is connected to this concept since during the time of sleep the soul leaves the body behind and arrives on another plane and what she sees there is the subject of the dream itself. So the dream about being rich is the sign of poverty, the dream about sickness/disease guarantees health. (G.A.N.) (« Dans le monde inférieur tout est inversé ; quand il fait jour sur terre, il fait nuit en dessous ; le laid et le beau, le haut et la bas sont également inversés (...) L'interprétation des rêves est liée à cette conception, parce que, durant le sommeil, l'âme sort et passe de l'autre côté ; ce qu'elle y voit est l'objet du rêve. Ainsi rêver de richesse est signe de pauvreté, rêver de la maladie est une garantie de santé. » Jacques DOURNES: *De l'autre côté du tissage*, Communication, no 29. Paris, 1978. pp. 97-

After returning back to life, to the earthly world, is it the inability to speak of what has been seen and experienced in this other existence (the impossibility of narrating things and events that had been seen and experienced as “something”) which brings about this inarticulate speech, the only possible form of utterance: the scream? In the state of death she has faced her own existential-character, the essence of her archetypal being: the devouring monster as an ogress – the mythical female representation of which is Circé.¹⁸ In the story of her descent and return she may surmise the story of Orpheus and Eurydice in which the prohibition of the backward glance determines the future fate. Or following her awakening she “looks around” and sees *herself* in the cover of the coffin – set aside – as in a mirror: the frightening being who “devours” others, who had been cursed by the Fate-Fairies because of their hunger for paroxysm, and whose face had been formed by Circé’s “magic” character. Does her curious gaze penetrating under surfaces and through masks meets the murderous gaze of the magician or the yearning gaze of the one preordained for her?

98.) We can offer a Rumanian tale as an example: *Valiant Prislea and the Golden Apples*. “Valiant Prislea went to the underworld. He looked around startled and to his astonishment he saw that everything was upside down. Everything was different, the earth, the flowers, the trees, even the animals. He became a bit scared (...).” (G.A.N.) In.: Szegény ember okos lánya (román népmesék, Hungarian translation: BÖZÖDI György et al.) (*The Clever Daughter of the Poor Man, Rumanian Folk Tales*), Európa, Bp., 1957. p. 47.

Following DOURNES the yearning of the princess of blackness for a “clear soul” is the proof of her impurity and amorous desire. Her name is symbolic-mythical: ‘of blackness’ (just as in an oral society the pictorial symbols) may be translated or more precisely, it may be actualized as ‘belonging to the underworld’. Due to the fact that she has not received any other family name, the tale teller wanted to draw the attention of his/her audience to her existential-character. CALVET writes:” « Sans traduction, ou, si l’on préfère, sans actualisation linguistique, le pictural n’a rien à dire, il ne peut signifier qu’en association avec la langue ». (In.: Louis-Jean CALVET: *La tradition orale*, Éd. PUF, Paris, 1997. p. 72.). He also writes that the name given to the child is the carrier: the intention to influence fate, or to fend off the fatal prophecy: it is protection and message at the same time. (« Ainsi le nom donné à l’enfant est-il porteur de la volonté d’influencer le sort, de conjurer les auspices néfastes: il est protection et message tout à la fois. » op. cit. p. 78.).

18 « Cet animal dévorant le soleil, ce soleil dévorant et ténébreux nous semble être proche parent de Kronos grec, symbole de l’instabilité du temps destructeur, prototype de tous les ogres du folklore européen. (...) tous ces avatars sont l’épiphanie multiforme du grand archétype de l’ogre qu’il faut assimiler, selon le folkloriste, à l’Orcus souterrain, à l’Occident avaleur de soleil. » DURAND, op. cit. p. 94.

To be alive means at the same time to see (with eyes, or in the case of physical blindness, with the “third eye” that provides the inner/experienced vision); it means to constitute – from the point of view of the watching eye – the view/world view and a world that can be understood. For mortal men the act of awakening from the last and final rest complements and completes those things seen by the being who returns from the underworld – that is, the part of the world that had been made visible by the capacity for “vision which transcends vision”. But is it possible to tell mortals with words of those things that had been invisible to them – things which could not be cognitively understood or interpreted and could not be suggested by poetic-metaphoric language or by pictorial signs? The first moment following the awakening is that of liminal existence: the consciousness of neither being here nor there faces the incapability of narrating the “Otherness” of the other world, the inability to communicate with those alive, and comes together in a spontaneous reaction; it gains its form in the *scream*.¹⁹ But in the world of darkness she meets her own archetype: her Circean character (an “infamous, devious magician character”²⁰; a hetera, possessing the closely connected ability to distribute death²¹) as her encounter with the existential-possibility projects for her the act of murder that she performs on the guards. Concerning the spontaneous reaction – the scream – it soon turns out that it is not an inarticulate response to the shocking existential situation but, along with the awakening, it is a manifestation of consciousness, of which László TENGYELI writes:

*Heidegger has rightly said that the voiceless cry may be heard only by those who understand it so: the sinner is myself.*²²

The connection between the voiceless, numb cry of consciousness and the scream of the awakening princess coming into consciousness heard in the silent chapel (in

19 Poetic language is a “type of language (...) that distances itself from the world of things in order to create its own suspended world”; (Lynne HUFFER: *Blanchot anyja*, In.: Vulgo 4. 11.) meaning that the first gesture of the princess awakening from death is the manifestation of herself: the scream that, despite being inarticulate, narrates the desires of Circe and the loss caused by the Fate-Fairies’ curse: they have fatally and finally laid down the possible path for her. (G.A.N.)

20 KERÉNYI: *Mi a mitológia?* (What is Mythology?) Szépirodalmi, Bp., 1988. p. 220. (G.A.N.)

21 *ibid.* p. 227.

22 TENGYELI László: *A bűn mint sorseseemény*, (Sin as an Event of Fate) Atlantisz, Bp., 1992. pp. 19–20. (G.A.N.)

other variants she does not scream but yells or cries) may be conceived of as a specific desire: the consciousness of guilt is made clear for others and is expressed as such. It would not be possible to act differently. The experience that had been formulated in the first person singular – the different quality of existence in life and in death, the criminal event becoming clear during the crossing between the different worlds, the unreportability of the recognition that “I myself” am the guilty one, which mobilizes the conscience, – is the kind of shock which acquires its significance in the scream reaching to the heavens and the earth and in the fear generated in others. For the princess of blackness the initiation into death and the journey to the underworld (descensus ad infernos) as a fate event “marks occurrences whose effect is that the self-identity as the framework of a life story cracks and opens up.”²³ For her the fate determined by the Fate-Fairies becomes interpretable, the fate that cracks her life story in her 16th year. Following the journey to the underworld she becomes a part of these events, recognitions formulating her self-identity that open up her eyes to the significance of her own otherness and strangeness, to the fact that her relationship to the underworld reveals both past and future to her.²⁴ And is it possible that from then on she would not be able to be herself any longer? Her “self-identity” is the result of the fatal, mournful prophecy and is born from the recognition of the existence of the future; “her otherness” acquires its meaning or significance partly in relation to her previous/past existential quality, partly from the “inexperience” of beings so far untouched by “death” (their relationship to death is not determined).

The future encounter that brings her saviour/maintainer is simultaneously projected by the *curse* of the Fate Fairies (unveiling the Circean aspect of their existential-character functions as a prophecy that occurs unmercifully) and by the initiation/knowledge gained in death. She knows that she must show herself in its presence: first as a devouring murderer, then as a lover, so that she would generate a yearning desire in him for herself. It is clear for her that with her scream which reaches the heights and depths, she can only frighten her saviour, Jánas, away from herself. That is why she uses the eloquent speech, the mastery of enchantment in order to charm his heart. According to STAROBINSKI, “Poppea accepts the risk that her face, unveiled, may disappoint her lovers, or that her eyes, wide open and beck-

23 TENGELYI László: *Élettörténet és sorseseemény*, (Life Story and Fate Event) Atlantisz, Bp., 1998. p. 43. (G.A.N.)

24 BELMONT quotes Vernant: « le contact avec l’au-delà, lui avait apporté la révélation du passé et de l’avenir. » In.: Nicole Belmont: *Poétique du conte* (Essai sur le conte de tradition orale), Éd. Gallimard, Paris, 1999. p. 208.

oning, will seem still to be covered by a dark veil.”²⁵ The veiled girl compels Jánas to become curious and yearning; under the spell of the girl he sees and desires to see again he violates the prohibition. Since he is unable to master his feelings, he ‘cold blooded’ and peer behind the veil, he prefers to conquer her: he wants the veiled one to belong to him. The enchantment was successful since “it makes us understand our own lives as insignificant, together with all their problems”²⁶ The dead girl’s screams and power to charm cause so many victims that even her father becomes frightened and begins to think.

Once, when the king came out, he saw his country stood there without an army. He started to think. He thought to himself that this is not good, since how can he wreck so many souls for the sake of defending only one? (203.)

The course of the tale has a turn. The tale teller introduces the real hero, Jánas, who is a swine-herd. He dearly wants to get free, to become distanced, to break away from his father (and from the location of his ‘exile’ that was designated for him because of an unnameable previously committed sin and because of an invisible/unrevealed feature of his character) in order to test himself, to live differently in a different environment. He has every reason to move away and, in accordance with his hopes, to live a life on a higher level. It turns out that he is a faithful Catholic, and he is also prepared to save others, to listen to the old helper’s words.

So the old man became incensed, took his huge stick with which he was shepherding his herd of swine and started to hit and spank his child very hard, goddamn cruelly. Much hitting and spanking During that time a hussar was riding along the country road (...) – Oh, how can I not hit him – says he – my valiant lord, when this is the only child I have, I have spent all my happy times with him, and so in my old age there is this only child of mine, but now he wants to leave me? (204.)

In relation to the deeds of the “swine-shepherd” father we have many questions. Is he beating his only child “goddamn cruelly” because he knew something about the task that, according to the king’s promise brings wealth, and that he knows about the identity of the princess of “blackness”? Does the swine-shepherd - knowing her

²⁵ STAROBINSKI, op. cit. p. 2.

²⁶ *ibid.* p. 2.

majesty's character²⁷ and fearing for the boy's life - oppose the mistress' will and remove her murderous look? Both are likely; however the 'hussar', - that is the death rider's messenger - kidnaps the child and this breaks his resistance: faced with death even his fraternal power proves to be inefficient.

The swine-shepherd, Jánas, dressed in rags, "guards" the princess in the coffin for three nights; she wakes from her sleep at night and "gobbles up" those soldiers who were ordered to keep a close watch on her.²⁸ Jánas has heard certain things about this frightening deed but because rumour (giving uncontrolled, insufficient information) is not enough to understand the behaviour of the threatening devilish being, he fears and dreads the strange, alien being.²⁹ According to HEIDEGGER "There are three points of view from which the phenomenon of fear may be considered. We shall analyse (1) what it is we fear, (2) the act of fearing, and (3) what is at stake when we fear".³⁰ Jánas is afraid of the frenzy of the "black" princess who is completely unfamiliar to him, since in order to quench her thirst she wants to devour him as well. She justifies her desire by saying "... just to get some clean and pure souls"³¹. This intention to devour "pure souls" is a familiar spiritual reality from Greek mythologemes: it is part of the crazy amorous passion and murder as rebirth and a mode of existence revealed during activity. Jánas is afraid because he is afraid for himself, for his present being, and the princess' devouring act sheds light on his own existence in this characteristic of fear. The question is the following: after the awakening from death does the girl

27 Of which KERÉNYI writes: „Under the aegis of Circe, in this soliciting, and more heteralike act of seduction the same thing happens to man than to the fellows of Odysseus: loosing themselves and falling into swine-existence.” op. cit. p. 222. (G.A.N.)

28 DURAND writes: in other legends the gender of the moon changes and it is transformed into a beautiful girl let us say, into a seducer. The fearful virgin becomes a huntress who tears her lovers apart. (« Dans d'autres légendes le sexe de la lune s'inverse, elle se transforme en belle jeune fille, séductrice par excellence. Elle devient la redoutable vierge chasseresse qui lacère ses amants, et dont les faveurs, comme dans le mythe d'Endymion, confèrent un sommeil éternel, hors des atteintes du temps. ») In.: DURAND: op. cit. p. 113.

29 DELEUZE quotes FREUD in relation to the *profanization* of love: "(...) the aggression felt towards the beloved one implies the danger of losing the loved one; on the other hand it implies a feeling of guilt that has been turned against ourselves." G. DELEUZE: Proust (Hungarian translation: JOHN Éva), Atlantisz, Bp., 2002. p. 141. (G.A.N.)

30 Martin HEIDEGGER: *Being and Time* (trans. by John MACQUARRIE and Edward ROBINSON), Blackwell Publishing, 1962, p. 179.

31 « Dans le folklore l'heure de la tombée du jour, ou encore le minuit sinistre, laisse de nombreuses traces terrifiantes: c'est l'heure les animaux maléfiques et les monstres infernaux s'emparent des corps et des âmes.» DURAND: op. cit. p. 98.

remember her wickedness saturated by the underworld, or the purity of her previous existence as a girl? Consequently what existence does she want to “feed” human flesh and human blood to? There is another question related to this: what is it that touched the heart of János so deeply when he was together with the princess? Maybe it was the cursed princess who generated his desire, or maybe the old man’s advice given to protect his own fear-saturated existence. Perhaps, seeing the dead girl’s “demonic beauty”, his desire flares up and for a short time rules over his fears and ‘overwrites’ the advice/prohibition he has been given? By all means the prohibition of *vision* formulated by the old man means the continual control of senses and sensations. Because in this case, vision is directed towards the deception of thought. KONERSMANN emphasizes in relation to the choice between “the captivity of the mind and that of the eyes”, that:

Vision has to become the object of criticism and it has to be constrained since the shackles around the power of mind that threaten by semblance must be avoided by previously binding the senses with the help of the mind. ³²

We cannot even find traces of this kind of thoughtfulness in János’s preserving action which János WEISS refers to;³³ he has been kidnapped from home, so having no better option he volunteers to undertake the “life endangering” activity.

But just as János left, when he stepped out of the court of the royal palace, he started to think deeply that he had just turned 17, he would want to turn 18 but he had not felt any happiness, nor tasted the good life. And now he is leaving again ... going out into the night, perhaps to lose his life. He was buried in his thoughts, his head bent down; gun on his shoulder he sauntered along the road. (205)

If the unknown ‘old man’ (the well-known helper in tales) did not rush to help János, if he did not protect him from death arriving at night (at sunset), by giving him

32 Ralf KONERSMANN: *Alátás és a fogalom világa. Védőbeszéd*, In.: *ibid.*: A szellem színjátéka (*The Drama of the Spirit*) (Hungarian translation: KELEMEN Pál), Kijárat, Bp., 2003. p. 128. (G.A.N.)

33 Just as in the *Jákob* tale from Beregújfalu, in which the pledge to escape from hell is to “... have a man who is able to stand for three nights and to speak to the devil”. In.: *Tűzoltó nagymadár (beregújfalusi népmesék és mondák)* (The Great Fire Bird. Folk Tales and Legends from Beregújfalu) Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993. p. 45.

advice to fight his feelings of terror and by revealing his future fate then he would lose both his “persistence” and his life. He would be just one victim among others. The thoughtfulness and the persistence deriving from it is substituted by the expectation born within these fearful circumstances and by the desire, the yearning for the “dead” girl who, as well as becoming attractive also lost the quality of being which was alien to him in the continuous act of vision.

And Jánas reaches the chapel, but when he entered he cast his eyes on the beautiful corpse, the figure, and he immediately fell in love with the little girl. She was such a beautiful female creature that he had not ever seen her like in his whole life; no matter if he wandered over seven fields, he would not have found the girl's beauty, it was so overwhelming. This girl had such a beautiful face even in her death that it could have been be cut by a saw. (206.)

This passivity would not bring Jánas closer to understanding the task he needed to accomplish; neither to the interpretation of his character in relation to the being from the “underworld”. The prohibition received from the old man is something like an order: he cannot face and cannot make contact with the cursed princess for fear of being entangled in this enchantment; this prohibition covers the following activities: the controlling of his vision, the careful use of his senses and the restraint of his desires. Jánas understands the prohibitions well; it is made clear during the course of events. He takes the advice and he acts accordingly. It is only the sight of the Circean mask and his senses gone astray at the sight of the girl that put him to the test.

The fascination emanates from a real presence that obliges us to prefer what it hides, to prefer something remote, which it prevents us from attaining even as it offers itself. Our gaze is irresistibly drawn into the vertiginous void that forms in the object of fascination; an infinity opens up, devouring the real object by which it made itself sensible. In truth, if the object of fascination calls for the abdication of our will, it is because that object itself is annihilated by the absence it provokes. This strange power in a way stems from a lack, an insufficiency, in the object. Rather than holding our fascination, it allows itself to be transcended in a perspective of the imagination, an obscure dimension.³⁴

³⁴ STAROBINSKI, op. cit.; p. 2.

The object of our enchantment and of this prohibition is nothing else than the desire to face the princess in death - it reminds us of the story of Orpheus and Eurydice. "Orpheus loses Eurydice *because* he turns to her in order to face her and at the same time he *has to* turn against her in order to lose her".³⁵ János loses *himself* because, unable to resist his curiosity and yearning, he turns towards the dead girl, the object of enchantment, and is contemptuous of his own life. At the same time he has to turn that way to *lose* the dark side of his existential-character - his yearning desire that hinders him in the realization of his future existence. In this deed, in his act of transgressing the prohibition it is the old man's words that lead him on: "Every bad thing will once have a good ending." (206) However, this promise is not a reference to the act of dispensation from the sins of the present time or from the "existence in destructive astonishment" but a prophecy that projects future events. While interpreting István Jakab's tale it is worth considering the thoughts of Nicole BELMONT: The hero does not intend to find a wife for himself in the other world or in the underworld, but the tale narrative helps us understand that the acquisition of a wife glimpsed there, the implementation of difficult tasks, are followed and sanctioned by the regaining of his own true identity.³⁶

The impurity of the princess of blackness, - her being possessed by evil and her voracious desires - tells of her hidden guilt, as does her gesture to offer herself, her body (signified by the "bread" metaphor) to her saviour - a gesture motivated by her amorous desire which suddenly surfaces simultaneously with the liberation of her physical body. In which we may find not really the "thoughtful" behaviour but rather the fatal blindness nourished by passion, possession by the spirit of the night.³⁷ The sensuality emerging in the metaphor of darkness - as TENGELYI has pointed out - already has, according to LÉVINAS, meaning and significance in itself.³⁸ The sensuality of

35 HUFFER: op. cit. p. 120.

36 « Le héros ne se propose pas de trouver une épouse dans l'autre monde, mais la narration laisse entendre que l'acquisition de cette épouse accompagne et sanctionne la récupération de sa propre personne par l'exécution des tâches difficiles.» In.: Nicole BELMONT: op. cit. p. 203.

37 The dark night itself presents itself as one of the substances of time - as DURAND writes: (« La nuit vient ramasser dans sa substance maléfique toutes les valorisations négatives précédents ») darkness may be related to the time of her enchanting speech and to the reviving reappearance of night and to malignant, damaging forces. DURAND: op. cit. 99.

38 TENGELYI László: Tapasztalat és kifejezés, (Experience and Expression) Atlantisz, Bp., 2007. p. 147. (G.A.N.)

the princess of blackness refers to the fact that she was conceived in a fatal/ mournful marriage between a mortal human and a supernatural being.³⁹ On the other hand her “blackness” is that of the archetypal *ogress*: in the first moment it lets us grasp the essence of a creature from the underworld who devours everything. So the fear in Jánas’ soul rises exactly because of the girl’s enchanting speech saturated with chthonic elements, just as the possibility of impairment and murder also manifests itself. The girl turns to her saviour with a surprising statement that is exemplary from the perspective of an enchantment prepared to taint others; exemplary as a “speech articulating itself”⁴⁰:

“Look at here, Jánas, darling, you are mine, I am yours! You have preserved me and you have nothing to fear of because all evil spirits have left me and if you wish (...) I am a clean soul so I will do anything that you desire or wish for, but I give you another piece of advice. By all means I was not the one ordained for you to become your wife, but if you wish I might be. So you may start slicing the bread but you cannot finish it. (212.)

Eating the bread – as an everyday nourishment – is presented as an obvious means of sustenance, described by the liberated princess as bodily enjoyment. From Jánas’ point of view, the act of eating the bread is a complex, polysemantic existential metaphor. It is at the same time both a reinforcement of the alliance with God and profane delight, fasting and voracity, committing a crime and purgation. LÉVINAS writes in *Totality and Infinity*, in the chapter entitled *Separation as Life*:

Nourishment, as a means of invigoration, is the transmutation of the other into the same, which is in essence enjoyment: an energy that is other, recognized as other, recognized, we will see, as sustaining the very act that is directed upon it, becomes in enjoyment my own energy, my own strength, me. All enjoyment in this sense is alimentation.⁴¹

39 DURAND: op. cit. pp. 94-95.

40 HEIDEGGER: op. cit. p. 316.

41 Emmanuel LÉVINAS: *Totality and Infinity: An Essay on Exteriority* (trans. by Alphonso LINGIS), Duquesne University Press, 1969, p. 111. « La nourriture, comme moyen revigoration, est la transmutation de l’autre en Même, qui est dans l’essence de la jouissance : une énergie autre, reconnue comme autre, reconnue nous le verrons, comme soutenant l’acte même qui se dirige sur elle, devient, dans la jouissance, mon énergie, ma force, moi. Toute jouissance dans ce sens, est alimentation. » 113.

The princess who is released from the entanglement (just as Ariadne) reveals her archetype directly, her Circean character, and in return for her “guarding” she becomes János’ lover. However, may we consider the act of following the helper’s advice⁴² and the reciting of the prayer as a virtue? May we regard it as a virtue – repeating WEISS’ question – that necessarily leads to happiness? Can the girl’s release from the entanglement and the act of rewarding the releaser open up a road to the momentary satisfaction of his own unquenchable delight? Or does the infinity of the act of eating the ‘bread’, an act we may describe as deterministically unaccomplishable, become the source of unhappiness for both of them. Who saves whom and from what? What projection, what level of freedom is manifested in the common experience of their being present? Through the refusal of marriage is it the princess who saves János from sinful desires, from the oral voracity (both in sexual and nourishing terms) which impedes him in the act of recognizing his virtue and helps him gain the state of fearlessness? We should not forget that the French term “ogre”⁴³ refers to him being both a voracious and a wild being; both are related to evil. Through the act of “guarding” and the act of “slicing the bread” does János disentangle the princess from the duties that stand in the way of her living an archetypal life? Finally he appeases himself with Poppea’s veil, which causes him “delicious discomfort and impatience”.⁴⁴

In our tale János the swine-shepherd is the forerunner of ancient messengers: he presents the archetype of Theseus who many times gives proof of his heroism. Although he can marry the princess, he finally does not do so and sends her away (openly saying “... because I was not ordained for you”) – since János, in this marriage would not be able to find his own being: his existence as a defeater of enemies. The Princess of Blackness may have the aspect characterized by KERÉNYI when discussing the Circean aspects (being ‘black’ connects them to the underworld, to the world of wicked deeds).

42 This advice is the same kind of statement which HEIDEGGER writes of as “... discourse which expresses itself in communication. Its tendency of Being is aimed at bringing the hearer to participate in disclosed Being, towards what is talked about in the discourse” (HEIDEGGER, op. cit. p. 211-212.), that is it encourages János both to participate in the corporal delight she offers while, at the same time, he distances this type of voracity from himself, pointing to the threats and possible dangers.

43 With the same title Jacques CHESSEX, a Swiss novelist has written an excellent novel entitled *L’Ogre* in which the father voraciously eats up his own son and the boy’s beloved.

44 STAROBINSKI: op. cit. p. 6.

*(...) this divine magician is somehow related to the chthonic spheres, just like Demeter and Persephone, whose sacred animals are swine. Under the aegis of Circe during the act of enticement and becoming more hetero-like in this seduction, exactly the same thing happens to man as happened to Odysseus' companions: they lose themselves and are transformed into a swine-existence.*⁴⁵

The “black” princess is a foreboding of Jánas’ – otherwise the swine-shepherd’s – “clean soul” in spite of his desire for her. (“Jánas sits up and looks at the girl’s buttocks – what a beautiful butt he had guarded for three entire nights. Then he thinks. Well, she was such a beautiful woman that Jánas just fell in love.”) Seeing that, just as faithful Catholics would do, he uses prayer to keep his distance from the crazed being consumed by oral voracity and amorous desire, she plays a double game with him, not unlike that of Circe. She seduces him and then sends him on his way: she makes his vision blurred, then she irrevocably removes her gaze

Well, alright! Jánas has learned the lesson from the girl, however he was very hot (sic!) from love because he fell very much in love with this girl. So all kinds of things have happened there that had to happen that night, until dawn came. At dawn they walked nicely out of the chapel, Jánas takes the girl by her arms, he holds his gun gracefully and together with the girl they are walking in the flower garden. (213.)

The seduced Jánas obviously enjoys “eating bread” as corporal delight and he will be forced to atone for the sin made apparent in his sexual debauchery. His lover will make him become rich in return for her release: she confuses his sight again with a magic object. She plays with him again; she gives to him and takes away from him. First it is an oak barrel (an object to quench his eternal hunger – providing abundant food and its enjoyment) and then a ring given to him as a reward. However Jánas, since his lover does not tell him at their lustful meetings what the oak barrel is for, and in his enchanted state he himself forgot to enquire about the use of the barrel – is driven to scold himself by the hunger which gnaws at him on his travels:

Oh, did I really need this old, dirty oak barrel, so that I can starve myself to death with it! It is all the same for me now! If she taught me so, if her heart was content with misleading me, then let it happen this way, the way she said. (215.)

45 KERÉNYI: op. cit. p. 222.

In relation to this double *forgetfulness* we may take LÉVI-STRAUSS' lines in *The Asdirwal-story* into consideration: "Again this is deficient communication, however, this time not with the other but with ourselves. Because to forget something is the same as not to tell ourselves what we otherwise should have."⁴⁶ One of the possible causes of Jánas' forgetfulness is that he would have to admit to himself that passing time in the grip of Circean power - the desire turned into amorous passion - was not against his will. The other reason in the same sense might be found in the moment of surprise following the act of offering the body for sexual delight.

It is not very likely that their marriage is impeded by the difference in social origins so frequently present in tales. We might be much closer to the truth if we take the teachings of the princess of blackness as a starting point – Jánas would not be able to find happiness with her because she has not been designated for him. The princess is definitively and fatally tied to the underworld. However, Jánas might hope for happiness with somebody else who awakens him so that he can see himself and his future being.

As LÉVINAS writes:

*(Happiness) is an outcome, but one where the memory of the aspiration confers upon the outcome the character of an accomplishment, which is worth more than ataraxy. Pure existence is ataraxy; happiness is accomplishment. Enjoyment is made of the memory of its thirsts; it is a quenching. It is an act that remembers its "potency".*⁴⁷

The "desire for self-preservation" is not part of the character of the Princess of blackness with her Circean nature. This desire would prevent her from the "wilting and destructive pain which for her accompanies the act of reproduction"⁴⁸. Following the episode of seduction and the few days of fornication, Jánas remembers the helper who had revealed the secret of the Princess and he realizes that he is actually a devotee

46 Claude LÉVI-STRAUSS: *Mitológia és rítus*, (Mythology and Rites) In: *Strukturális antropológia I-II*, (Hungarian translation: SZÁNTÓ Diána) Osiris, Bp., 2001. II. P. 161. (G.A.N.)

47 LÉVINAS: *Totality and Infinity*, op. cit. 113. (« Il est aboutissement, mais où le souvenir de l'aspiration confère à l'aboutissement le caractère d'accomplissement, qui vaut mieux que l'ataraxie. L'exister pur est ataraxie, le bonheur est accomplissement. La jouissance est faite du souvenir de sa soif, elle est étanchement. Elle est acte qui se souvient de sa 'puissance' ». op. cit. p. 116.)

48 KERÉNYI: op. cit. p. 121.

of a passionless life. He starts off, he focuses his gaze onto a more distant point, to the future and he begins his journey back from the underworld. The essence is to be on the move, as an act of searching for the existential possibility and self-revelation: the test on which his finding his “mate” and future existence depends. The pledge of success is to overcome his own “dark” features: his yearning desire and the will to “see more”. This is because his adventures are coupled with two basic challenges: the constant voracious hunger, and the amorous delight he tasted and through which he found the woman – this has fatally blurred his vision and keeps him within the grip of illusions: he lives in “destructive ecstasy”.

While serving the King of Veresbél, Jánas fights against the enemy, and is rewarded and again he forgets something. He forgets to ask if the king’s daughter – who marries Jánas, the fighter of the Turks, without the king’s knowledge – had a “favoured beloved one”. Besides he does not want to see her face which would betray whether she wants to marry him or just does so because she has to.

Unfortunately it was already so; the princess was already engaged to the son of the Turkish king. (...) but what will happen to my fiancé – she says – when he learns that I have married someone else and left him alone? He would just destroy our country and not leave a stone standing (...) – It is all the same my boy, – he says – what comes is what will be – he says – if we have to lose, then we have to – he says – but you need to marry this man. (...) – Look around, my father, I do not need a kingdom, I only want your daughter. (225)

Jánas does not want to face the real/original intention of the Other (her beloved); neither does he dare to admit to himself that his amorous/bodily desire is stronger than ataraxy. He has the courage to humiliate the conquered enemy (the Turkish king) and to see him humiliated. But he lacks the courage to become humble himself: to show his desire for happiness and love that had been pretentiously hidden – he lacks the courage to show these desires to his wife. The Princess of Veresbél “loved her first lover” and she formulates the moral of the tale to Jánas, her affronted lover, a moral which Jánas did not face – although the audience has to:

Because if somebody does not love another – she says – she may well have treasures and happiness, but her life will not be worth a penny. (228).

In the philosophy of life the concept of *happiness* does not include fulfilment or termination. It lacks the surplus that would be “worth more than ataraxy” and it lacks

the responsibility towards others, the “honesty of face to face communication” and the manifestation of love. János tries to bulldoze this undeclared unhappiness into oblivion with the help of another passion, hunting. He falls from one extreme to the other; after being the passionate follower of Aphrodite he becomes the servant of Artemis. He regularly disappears from home “not thinking about his wife’s possible betrayal; whether she cheats on him or not.” His relationship to the “black” or “red” princess is doomed to failure due to the same mistake, the same “blindness” and the same lack of moderation. In the first case it is the “black” princess who deceives János with her self-revealing speech; in the second it is János who deceives the “red” princess with his deficient communication. Through the unmasking of his wife’s “betrayal” János sees his own position very clearly and does not keep silent any longer about the truth – neither from his troubled and anxious wife, nor from his own enlightened and enlightening self:

I have lived as much as I have with you, I have seen that I am not able to be happy with you so take my strength away and be happy with it yourself. I will get some for myself – he says – as I may, and I will live as I will. Since I noticed – he says – that we are not condemned by God to live together – he says – so be happy and God be with you! (230)

János lets her wife go her own way with the same gesture as the “black” princess used with him before. As if the fear that his mistake and punishment would become publicly known, and his consequent humiliation, would stop his anger. He does not want to use his legal rights; he does not want to judge his fellows. He admits his own mistake and leaves the judgment to a “higher authority” while fully understanding the promise that conforms to the old man’s advice: in the end we will all stand in front of God and be judged.

So be happy, God be with you – says János – Take all you need – he says – but I ask you of one thing – set your fiancé free, live happily together – he says – and I ask you to leave me alone just as I was before you met me. I will not hurt you, please leave me alone, too, and do not hurt me. (231)

(Translated by Gabriella Ágnes NAGY)

MESEGYŰJTEMÉNYEK

A csodálatos fa

erdélyi szász népmesék Josef HALTRICH gyűjtése
(fordította: ÜVEGES Ferenc), Európa, Bp., 1979.

A harmatban fogant hajadon

szlovák fantasztikus mesék, Mária KOSOVÁ-KOLECÁNYI
(fordította: KÖRTVÉLLYESSY Klára) Európa, Bp., 1988.

A kilenc pávalány és az aranyalmafa

Népmesék Vuk Stefanovic KARADZIC gyűjtéséből,
(fordította: SZEKERES KNEFÉLY Klára) Európa, Bp., 1987.

Az ördögnek adott lányok

bátyai mesék és mondák (FEHÉR Zoltán gyűjtése) Európa, Bp., 1987.

A rókaszemű menyecske

KOVÁCS Ágnes ketesdi népmese gyűjteménye, Kriterion, Kolozsvár, 2005.

BERZE NAGY János: *A bűbajos lakat*, magyar népmesék, Móra, Bp., 1979.

CSENKI Sándor: *A cigány meg a sárkány*,
püspökladányi cigány mesék, Európa, Bp., 1974.

DOBOS Ilona: *Gyémántkigyó*

ORDÓDY József és KOVÁCS Károly meséi, Szépirodalmi, Bp., 1981.

Ešte, Éjféli, Hajnal, baranyai népmesék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.

FEDICS Mihály mesél (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri
ORTUTAY Gyula) Akadémiai Kiadó, Bp., 1978.

GÉCZI Lajos: *Ondava menti népmesék és mondák*
Madách-Posonium, Pozsony, 1994.

NAGY Olga: *Cifra János meséi*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1991.

NAGY Olga – VÖÖ Gabriella *Havasok mesemondója, Jakab István meséi*
Akadémiai, Bp., 2002.

Pallag Rózsa, kárpát-ukrajnai magyar népmesék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.

PENAVIN Olga: *Jugoszláviai magyar diakron népmese gyűjtemény*
I. Forum, Újvidék, 1993.

Pingált szobák, BORBÉLY Mihály meséi
(KÁLMÁNY Lajos gyűjtése) Fórum Kiadó, Újvidék, 1976.

Rózsafű és Tulipánlány, kalotaszegi népmesék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1987.

SINKÓ Rozália – DÖMÖTÖR Ákos: *Loló*, cigány mesék és mondák
Békés megyéből, Ciganisztikai Tanulmányok 7., MTA Néprajzi Kutató Csoport, Bp., 1990.

Széki népmesék
(gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta NAGY Olga),
Kriterion, Bukarest, 1976.

Szegény ember okos leánya,
(román népmesék, fordította: BÖZÖDI György, IGNÁCZ Rózsa,
JÉKELY Zoltán) Európa, Bp., 1957.

Tűzoltó nagymadár, beregújfalusi népmesék és mondák
(PENCKÓFERNÉ PUNYKÓ Mária gyűjtése), Hatodik Síp Alapítvány, Ungvár, 1993.

Ungi népmesék és mondák, gyűjtötte GÉCZI Lajos,
Akadémiai - Madách K. Bp., 1989.

VEKERDI József: *A cigány népmese*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1974.

Világ Szépe és Világ Gyönyörűje, magyarországi román népmesék,
PURDI Mihály meséi (HOCOPÁN Sándor gyűjtése)
(fordította: IGNÁCZ Rózsa) Európa, Bp., 1982.

Zöldmezőszárnya, marosszentkirályi cigány népmesék
NAGY Olga gyűjtése, Európa, Bp., 1978.

ANGOL NYELVŰ FORRÁSOK:

Hungarian Folktales – The Art of Zsuzsanna PALKÓ,
collected, transcribed, annotated, and introduced by Linda DÉGH,
Garland Pub. New York, 1995.

Gypsy Folk Tales, by Francis Hindes GROOME, 1899.

W. Henry JONES and Lewis L. KROPF, *The Folk-Tales of the Magyars*
(London: Published for the Folk-Lore Society by Elliot Stock, 1889.),